

**YENİ BİR KALKINMA
PARADİGMASINA DOĞRU
FORUM MURATPAŞA**

YENİ BİR KALKINMA PARADİGMASINA DOĞRU: FORUM MURATPAŞA

Dünya, son kırk yıldır derin bir neoliberal dönüşümün kısılcındadır. Bu süreç, devleti iktisadi alandan dışlayan, kamusal olanı değersizleştiren, piyasanın her yerde deva olduğu iddiasıyla bir ideolojik iklim yarattı. İktisat, toplumsal bir refah aracı olmaktan çıkarılarak siyaset mühendisliğinin enstrümanına dönüştü.

Geride kalan on yılların bilançosu ise açıktır: Küresel refah adil biçimde paylaşılmamış; gelir ve servet dağılımındaki eşitsizlik derinleşmiş, ekonomik kazanımlar belirli ülkelerde, sektörlerde ve sermaye gruplarında yoğunlaşmıştır. Birçok ülkede orta sınıf zayıflamış, sosyal devlet mekanizmalarının gerilemesiyle kırılğanlıklar artmıştır.

Krizler, gerilimler ve bitmez tükenmez çalkantılar zinciri bu yaklaşımın sınırlarına dayandığını açık biçimde ortaya koymaktadır.

Bu tabloda dikkat çeken istisnalardan biri Çin deneyimidir. Çin, neoliberal rüzgâra teslim olmak yerine; devlet aklı, planlama ve seçici kalkınma politikalarıyla büyümüş, küresel sistemin ucuz emek arayışını ise kendi kalkınma stratejisinin etkin bir aracına dönüştürmüştür. Bu yaklaşım, dünya ekonomisinde yaşanan büyük güç kaymasının ve artan gerilimlerin başlıca kaynaklarından biri haline gelmiştir.

Türkiye'nin tecrübesi ise bize çok önemli bir ders vermektedir. Uluslararası rekabet gücümüzün belirgin biçimde öne çıktığı turizm ve savunma sanayi başarıları tesadüf değildir. Güney Antalya Turizm Projesi, farklı siyasal dönemlere ve büyük toplumsal sarsıntılara rağmen sürdürülmüştür. Bunun temelinde kamunun yönlendirici rolü ve planlama geleneği yer almıştır. Savunma sanayimiz ise; Kıbrıs Barış Harekâtı sonrası maruz kalınan ambargolardan alınan tarihsel dersle, tamamen ulusal ihtiyaçlara odaklanan, devlet öncülüğünde ve uzun vadeli bir vizyonla inşa edilmiştir.

Bu örnekler, kalkınmanın tesadüflerle değil, akılcı ve kararlı kamu iradesiyle mümkün olduğunu göstermektedir.

Artık açıkça görülmektedir ki dünyada ulus devletlerin dışında işleyen bir gerçeklik yoktur. Refah da demokrasi de teknoloji de, ancak güçlü bir devlet akli ve doğru bir matematikle, kendi sınırlarımız içinde inşa edilebilir.

Forum Muratpaşa, tam da bu anlayıştan doğmuştur. Ezberlerin, sloganların ve ithal reçetelerin ötesine geçerek; dünyadaki büyük dönüşümü doğru okumayı, Türkiye'nin yapısal sorunlarını tarihsel bağlamı içinde ele almayı ve somut çözüm önerileri geliştirmeyi hedefleyen bir ortak akıl zeminidir.

Bu kitapta yer alan sunumlar ekonomi, demokrasi, göç, eğitim, üretim, planlama gibi başlıklarda bütüncül bir çözüm perspektifinin ürünüdür. Türkiye'nin geleceğine dair daha adil, daha üretken ve daha demokratik bir yolun mümkün olduğunu göstermek amacıyla hazırlanan bu çalışma, okuyucusunu da bu ortak aklın parçası olmaya davet etmektedir.

İnanıyoruz ki Türkiye, kendi toplumsal gerçekliğini esas alan; planlı, demokratik ve üretken bir kalkınma anlayışıyla yol alabilir.

İÇİNDEKİLER

FORUM MURATPAŞA 1:

EĞİTİM ÇIKMAZI	9
Açılış Konuşması	Muratpaşa Belediye Başkanı Ümit Uysal
Konuşmacılar	Meliha Okur (Moderatör) Prof. Dr. Rıfat Okçabol Prof. Dr. Erhan Erkut Prof. Dr. Armağan Erdoğan
Sonuç Bildirgesi	59

FORUM MURATPAŞA 2:

GÖÇ	61
Açılış Konuşması	Ümit Uysal
AREA Araştırma Başkanı Murat Karan Araştırma Sonuçları Açıklaması	
Konuşmacılar	Evren Özalkuş (Moderatör) İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Başkanı Metin Çorabatır Türkiye Mülteci Konseyi Başkanı Dr. Zakira Hekmat Gazeteci ve Yazar Merdan Yanardağ
Sonuç Bildirgesi	113

FORUM MURATPAŞA 3:

SOSYAL EŞİTSİZLİK VE GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ	115
Açılış Konuşması	Muratpaşa Belediyesi Başkan Vekili Canan Keleş
Konuşmacılar	Meliha Okur (Moderatör) Ekonomi Gazetecisi Erdal Sağlam DİSK Genel Başkanı Arzu Çerkezoğlu İPA Genel Müdürü Oktay Kargül
Sonuç Bildirgesi	158

FORUM MURATPAŞA 4:

İKLİM KRİZİ VE SU	161
Konuşmacılar	<i>Meliha Okur (Moderatör)</i>
	<i>Su Politikaları Derneği Başkanı Dursun Yıldız</i>
	<i>TEMA Vakfı Genel Müdür Yardımcısı Dr. Hikmet Öztürk</i>
	<i>Türkiye Bilimler Akademisi Üyesi Prof. Dr. Doğan Yaşar</i>
Kapanış Konuşması	<i>Ümit Uysal</i>
Sonuç Bildirgesi	204

FORUM MURATPAŞA 5:

TARIM	207
Açılış Konuşması	<i>Ümit Uysal</i>
Konuşmacılar	<i>Meliha Okur (Moderatör)</i>
	<i>Tarım Politikaları Uzmanı Ergin Kahveci</i>
	<i>Ziraat Mühendisi İbrahim Oğuz</i>
	<i>Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği Başkanı Sibel Uyar</i>
Sonuç Bildirgesi	242

FORUM MURATPAŞA 6:

ANAYASA KRİZİ VE DEMOKRATİK ULUS DEVLET	245
Açılış Konuşması	<i>Ümit Uysal</i>
Konuşmacılar	<i>Evren Özalkuş (Moderatör)</i>
	<i>Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Süheyl Batum</i>
	<i>Gazeteci-Yazar Merdan Yanardağ</i>
Sonuç Bildirgesi	284

FORUM MURATPAŞA 1:

EĞİTİM ÇIKMAZI

18 EYLÜL 2024, TÜRKAN ŞORAY KÜLTÜR MERKEZİ

Meliha Okur'un moderatörlüğünde, Prof. Dr. Erhan Erkut, Prof. Dr. Rifat Okçabol ve Prof. Dr. Armağan Erdoğan'ın konuşmacı olarak katılımlarıyla gerçekleştirildi.

Meliha Okur, 1951 yılında Ankara'da doğdu. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi ile Marmara Üniversitesi Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu'ndan mezun oldu. Mesleki kariyerine *Gökkuşadı* adlı siyasi dergide ekonomi haberciliği yaparak başladı. Borsanın kurulduğu dönemde *Para* dergisini çıkaran ekipte yer aldı. Uzun yıllar Doğan Grubu bünyesinde görev yapan Okur, *Milliyet* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. CNN Türk'ün kuruluş aşamasında yer alan 10 kişilik ekipte bulunan Meliha Okur, kanalda ekonomi servisi sunuculuğu yaptı. Kariyeri boyunca *Sabah*, *Habertürk*, *Akşam*, *ATV*, *NTV* ve *Yaban TV* gibi medya kuruluşlarında çalışan Okur, son olarak FOX Haber'de ekonomi servisinin başına geçti. Türkiye'nin en deneyimli ekonomi gazetecilerinden biri olan Okur, yazılı ve görsel basında ekonomi alanında çok sayıda çalışmaya imza atmıştır.

Prof. Dr. Rifat Okçabol 1941 Beykoz doğumlu bir eğitim bilimci ve Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Bilimleri emekli öğretim üyesidir. İstanbul Üniversitesi Matematik bölümünden 1963'te lisans, Michigan State University'den 1972'de yüksek lisans ve 1980'de doktora derecelerini almış; ayrıca 1976'da sistem bilimlerinde yüksek lisans yapmıştır. 1960'ların sonlarından itibaren öğretmenlik, Milli Eğitim Bakanlığı merkezi görevleri ve üniversite öğretim üyeliği yapan Okçabol, 1982-2008 arasında Boğaziçi Üniversitesi'nde çalışmış, eğitim politikaları, halk eğitimi ve öğretmen yetiştirme sistemleri üzerine çok sayıda kitap ve makale yayımlamıştır.

Prof. Dr. Erhan Erkut, Boğaziçi Üniversitesi Endüstri Mühendisliği bölümünden 1980'de lisans ve University of Florida'dan 1986'da doktora derecesi almış bir

akademisyen ve eğitim yöneticisidir. 1985-2005 arasında Kanada'daki University of Alberta School of Business'ta öğretim üyesi olarak ders vermiş, çok sayıda ödül kazanmış ve 50'yi aşkın hakemli makale yayımlamıştır. Türkiye'ye dönünce Bilkent Üniversitesi İşletme Fakültesi Dekanı, ardından Özyeğin Üniversitesi'nin kurucu rektörü olarak görev yapmıştır; yıllarca MEF Üniversitesi'nde yönetim görevlerinde bulunmuş ve 2024 itibarıyla Ontario International High School'un kurucu müdürlüğünü üstlenmiştir. Araştırma ve yönetim odağı; eğitim politikaları, girişimcilik ve yetkinlik geliştirmedir.

Prof. Dr. Armağan Erdoğan Türkiye'de yükseköğretim çalışmaları alanında öne çıkan akademisyenlerden biridir. Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı'nda tamamladıktan sonra University of Warwick'te (İngiltere) karşılaştırmalı edebiyat ve eğitim çalışmaları alanında yüksek lisans ve doktora dereceleri almıştır. 2002'den itibaren Kırıkkale Üniversitesi'nde öğretim üyesi, bölüm başkanı ve dış ilişkiler sorumlusu olarak görev yapmış; 2008-2014 arasında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı'nda Uluslararası Birim Direktörü ve başkan danışmanı olarak Bologna Süreci ve uluslararası yükseköğretim işbirliklerinin yürütülmesinde rol almıştır. Daha sonra Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde öğretim üyeliği, rektör danışmanlığı ve yükseköğretim merkez müdürlüğü yapmıştır. Çalışma alanları yükseköğretim politikaları, kalite güvencesi, uluslararası işbirlikleri ve toplumsal cinsiyet eşitliğidir. Cumhuriyet Halk Partisi'nde Parti Meclisi Üyesidir, CHP Millî Eğitim Bakanlığı Gölge Bakan Yardımcılığı yapmaktadır.

Meliha Okur

Sanki salonun karardığı gibi, kafamızın içi de karanlık. Sorunların üzerinde pek fazla durmadan, hayatı hep böyle olsun diye yaşamaya çalışıyoruz. Oysa çok hızlı bir değişim ve dönüşüm var. Dijitalleşme siyasetten ekonomiye, iş yapma modeline kadar her şeyi altüst edecek. Önümüzdeki dönem, belki 5 yıl belki 10 yıl içinde, yapay zekânın bize sunacağı yeni dünyayla karşı karşıya kalacağız. Ve biz hepimiz bu dünyanın yabancıları olacağız. “Bu dünyanın yabancıları” kitabını ilk yazan Faruk Eczacıbaşı'ydı, gerçekten çok iyi bir kitap yazmıştı. Ben de zaman zaman bu dünyanın yabancıları olduğumu hissediyorum. Ama bu ülkede siyaset kurumları, yerel yönetimler, akademi, medya ve üretkenler bu yeni dünyaya nasıl hazırlanıyor, anlamak ve öğrenmek istiyorum. Eminim siz de öyle.

İşte Muratpaşa Belediyesi'nin başlattığı bu forumlar, “Gelecekle ilgili bugün ne-redeyiz ve yarın ne yapmalıyız?” sorusuna yanıt ararken çözüm modelleri sunacak. Bütün konuşmacıların çözüm önerilerini de paylaşmasını istiyoruz. Belki çok şey istiyorum ama Türkiye gibi bir ülkede bu zorunlu. O yüzden sözü uzatmıyor, Muratpaşa Belediye Başkanı Ümit Uysal'ı sahneye davet ediyorum.

Ümit Uysal–Muratpaşa Belediye Başkanı

Sayın il başkanım, sayın ilçe başkanım, milletvekillerimiz, kıymetli başkanlar, belediyece arkadaşlarım, kıymetli hazirun; bugün Muratpaşa’da eğitimi konuşacağız. Bütün konuklarımıza hoş geldiniz diyorum. Özellikle kıymetli eğitimcileri aramızda görmekten onur duyuyorum.

Eğitim öyle bir konu ki; uzmanları olmakla beraber hepimizin bir şekilde içinde olduğu bir alan. Hepimiz ya veliyiz ya öğrenciyiz ya da öğrencilik yaptık. Eğitim, bireyin hayatı açısından olduğu kadar, ülkelerin hayatı açısından da önem taşıyor. Bir ülkenin kalkınmışlık sıralamasını belirlemede, toplumun yapılanmasını ortaya koymada çok ciddi bir ölçüt.

Merak duygusu, eğitimin ana motivasyonudur. Merakı ortaya çıkaran, insanların yeteneklerini geliştiren, öğrenme ile bilgiyi bir araya getiren, bunun arasındaki engelleri kaldıran ve bireyin yapısına uygun sistemler çok başarılı oluyor. Rutinleşen, sınav odaklı, yaratıcı ve inovatif düşünceyi bastıran sistemler ise gerilemeye neden oluyor.

Ben bir veli olarak ve bir belediye başkanı olarak iki küçük örnek anlatmak istiyorum. Kızım nitelikli, disiplinli bir öğrenciydi. Ortaokul son sınıfta SBS’ye gireceği yıl, okul beden eğitimi, müzik, rehberlik gibi dersleri kaldırıp yerine sınav dersleri koydu. Bu bana çok ters geldi. Kızım da şikâyetçiydi. Dedim ki: “Perşembe günleri okula gitme, müzikle uğraş, kitap oku, evde kal. Ben arkadayım.” Gerçekten de o günlerde okula gitmedi, piyanosuyla uğraştı, kitap okudu, hobileriyle ilgilendi. Deneme sınav sonuçlarında 16., 17. oluyordu. Sınav sonuçları açıklandığında okulda beşinci oldu, ama okulun genel ortalaması düşmüştü. “Kaş yapalım derken göz çıkardılar” dedim. Bu, birey ve öğrenme sistemiyle ilgili çok düşündürücü bir durum. Bir diğer konu ise belediye başkanı olarak yaşadığım bir örnek: İş başvurularının neredeyse tamamı üniversite mezunlarından geliyor ama temizlik işçisi bulamıyoruz. İnsan kaynağını doğru organize edemeyen bir ülke, kendi kalesine gol atıyor demektir.

Bir eğitim sistemi, bireyin ahlaki ve sosyal gelişimini bir kenara bırakıp sadece diplomasına odaklanırsa, hem birey hem ülke kaybeder. İktisadi hayatta rol veremediğiniz çocuklarımızın toplumda işe yaramaz hissetmesi, iş bulamaması, değersizlik duygusuyla yaşaması insani bir dramdır. Hem ülke ekonomisi hem birey için korkunç bir şey.

Bir eğitim sistemi, bireyin ahlaki ve sosyal gelişimini bir kenara bırakıp sadece diplomasına odaklanırsa, hem birey hem ülke kaybeder.

Eğitim sistemi, insanları hayatta iŖe yarayacağı Ŗekilde yapılandırmalı. Herkes doktor, avukat, mühendis olamaz. Toplumun belli bir yüzdesi akademik alana gider; diğerleri mesleki ve teknik alanlarda geliŖmelidir. Aksi halde herkesin kalesine gol olur bu sistem. Popülizmle ailelerin oyunu alırsın, geçici mutluluk verirsin.

Türkiye'nin net, köŖeli eğitim önerilerine ihtiyacı var. **Forum MuratpaŖa** fikri de buradan doğdu. Her alanda, Türkiye'nin somut çözümlerine, el birliğine, yeniden bir "kalkıŖma ruhuna", seferberliğe ihtiyacı var. Bu forumlarda sosyal eŖsitsizlik, göç, iklim krizi gibi baŖlıkları da ele alacağız. Türkiye'nin geleceğine bir nebze ıŖık tutabilirsek ne mutlu. Hepinize teŖekkür ediyorum. Verimli, ölkemizin geleceğini aydınlatan bir oturum olmasını diliyorum.

Meliha Okur

Bir kere bunu söyleyeyim hocam, -size övgü olsun diye söylemiyorum- kısacık Rifat Okçabol'la ilgili bilgi vereyim.

1963'te İstanbul Üniversitesi'nden matematik alanında mezun oldunuz. Milli Eğitim Bakanlığı bursuyla ABD'de okudunuz. 1972'de yüksek lisans, 1980'de ise doktora derecesi aldınız. Rifat Bey, 1976'da sistem bilimlerinde bir yüksek lisans dereceniz daha var.

1966 ile 1969 yılları arasında Alanya Lisesi'nde çalıŖtınız. Sayın başkanımızın babası öğrenciniz mi, arkadaşınız mı, yabancı gelmedi; büyük olasılıkla öyle. Peki, onu da öğreneceğiz.

Öğretmenlik yaptınız; Milli Eğitim merkez örgütünde Planlama ve AraŖtırma Dairesi'nde uzman yardımcılığı, Bilgi İŖlem Müdürlüğü, Yaygın Eğitim Enstitüsü müdür yardımcılığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nda müşavirlik görevlerinde bulundunuz.

Uzun yıllar Boğaziçi Üniversitesi'nde görev yaptınız, 1982-2020 arasında. Bu arada 2020-2024 arasında da ara ara gidiyor musunuz? "Ŗu anda Boğaziçi'ne girmem yasaklı," diyorsunuz. Peki...

Sizinle ilgili yazılardan bahsetmiyorum ama sizi laiklik, laik ve bilimsel eğitim konusunda çok ısrarcı bir eğitimci olarak tanıyoruz. Bu iŖe gönül vermiŖ bir isimsiniz.

Öncelikle, oturarak mı konuŖacaksınız, mikrofonla mı konuŖacaksınız? "Ha, ben Ŗimdi oturarak konuŖayım." Hiç konuŖsam iyi olacak diyorsunuz ama...

Siz Ŗimdi "hanımefendi söylediklerini tamamen abartmıŖ" diyeceksiniz gibi ama hiç abartmıyorum. Önümde yazılı olanı size aktardım. Ancak gerçekten çok önemli bir akademisyen olduğunuzu biliyorum.

Ŗunu istiyorum sizden: İki sunumunuz var. Yarım saatlik sunumlarınızı yapacaksınız ama 1928'den 1980'e, 1980'den 2000'e ve ondan sonraki dönemlerle ilgili

kısa kısa bilgi verirseniz çok mutlu olacağım. Çünkü biz eğitim çıkmazına nerede, niye girdik; bunun açıklanması gerekiyor. Buyurun efendim, teşekkür ederim.

Rıfat Okçabol–Prof. Dr., Akademisyen

Bir kere şunu söyleyeyim, hocam; sizler ve benim gibi bireylerin özgür olması gerekir. Tarikat üyesi olursanız özgür değilsiniz. Egemenlik umurunuzda olmaz. Bir ayağa tabi iseniz, örgüt değilseniz, dört eşten biriyseniz özgür değilsiniz. Cumhuriyet, bunu değiştirmiştir. Özgür birey yetiştirmenin anahtarı da laik ve bilimsel eğitimidir.

Siz dini eğitim yaparsanız, IŞİD çıkar. Ya da işte geçenlerde okudunuz; Nar kızımızı öldüren, ya da ölüsünü gömen... Camiye gider, namaz kılar; ondan sonra kıızı aramaya kalkar. Dine tabi olursa böyle olur. Faşist olursanız, söylemeye gerek yok. Bir de şunu söylemek lazım: Piyasacı olursanız ABD gibi olursunuz. Gazze’de insanların anasını ağlatırlar, anasını ağlatanı ABD destekler, Almanya destekler. Piyasacıysanız bütün dünya destekler maalesef.

Onun için laik ve bilimsel eğitimidir bireyi özgür kılan. Laik ve bilimsel eğitimden geçen kişi, karşısındaki insanın Hıristiyan mı, Müslüman mı, Türk mü, Kürt mü, Alevi mi, Ermeni mi olduğuna aldırılmaz; insan olarak görür. Onu yapmıştır Cumhuriyet.

Cumhuriyet derken, kuruluş yıllarını da vurgulamak gerekiyor. Madem fırsat, kürsü bende; kürsü yarım saat sizde, yarım saat soru-yanıt bende. Cumhuriyet tabii çok önemli işler yapmıştır. Ama o önemli işlerin uzantısı, bir uzantısı Gazi Eğitim’dir. Nitelikli, yurtsever öğretmen yetiştirme sistemini kurmuştur. 1930’larda, 40’larda Köy Enstitülerini kurmuştur, hepiniz biliyorsunuz. O konu ayrı bir konu, girmeyeyim ama bir noktada Hasan Âli Yücel, bakanlıktan ayrılmadan bir ay kadar önce 4936 sayılı Üniversiteler Kanunu’nu çıkarmıştır.

Özel üniversite kanunu çıkarmıştır. 1946’da, daha çokpartili demokrasiye geçmeden önce üniversitede çalışanlara rektörünü, dekanını seçme hakkını vermiştir. Şu anda 2024 yılındayız, dekanımızı seçemiyoruz, rektörümüzü seçemiyoruz ve rahatlıkla da atıyorlar.

Dolayısıyla Cumhuriyet, bütün tarikatları kapatmasıyla, Medeni Kanun’u çıkarılmasıyla, Öğretim Birliği Yasası’yla, harf devrimiyle; aklınıza ne geliyorsa; bütün bu değişim ve dönüşümlerle özgür insan yetiştirmeye yönelmiştir. Köy Enstitüleri bunun en büyük örneğidir.

Affedersiniz, tırnak içinde “Allah’ın köylüsü”... O köylü gelmiştir, köyünde ağanın iflahını kesmiştir. Tabii sonunda ağalar da onların sonunu belirlemiştir, maalesef.

Şimdi, bence Cumhuriyet’in sıkıntısı 1946’dan sonra başlar. Ne yazık ki 1946’da Köy Enstitüleri kapatılınca; bazıları kızacak ama ne yapayım, gerçek bu. Bana

inanmazsanız kitaplarımı okuyun diyeceğim, ona da inanmazsanız başkalarının kitaplarını okuyun diyeceğim, kızın ama söyleyeceğim; arkadaşlar, köy enstitülerini kuran irade, Cumhuriyet Halk Partisi, köy enstitülerinin içine etmiştir.

Şimdi adı aklıma gelmeyen bir bakan getirmiştir. Hasan Âli Yücel'in eline bir İsmail Hakkı Tonguç, bir İlköğretim Genel Müdürü getirmiştir. Köy enstitülerinin temel niteliğini yok etmişlerdir. Bir yıl sonra da 1943'te açılan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nü kapatmıştır. Bunları CHP yapmıştır. Demokrat Parti'ye kuzu gibi "sen bu köy enstitülerini artık rahatlıkla kapatabilirsin" demiştir.

1930'larda Türkiye'yi düşünün: Okuma yazma oranı yüzde onlarda, eğitim sınırlı, ekonomi yok. 1930'larda okullardan din dersini çıkararak irade, 1949'da din dersini seçmeli olarak ilkokullara koymuştur. 1956 yılında Demokrat Parti ortaokula seçmeli din dersi koymuştur. 1965 yılında rahmetli Süleyman Demirel, Allah taksiratını affetsin, o da liseye koymuştur. Yetmemiştir, imam olmayacak liseli kızları imam hatiplere almıştır.

Bu, benim güncel konuşmalarımda söylediğim gibi "sarı öküz" hikâyesidir. Laik eğitim konusunda sarı öküzleri vermeyi CHP başlatmıştır, arkasından devam etmiştir.

Şimdi hızla geçeceğim ama Süleyman Demirel'e gelince durmam gerekiyor. Süleyman Demirel başbakan olduğunda ben Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretemdim. Alanya'da öğretemdim, hiç unutmam. Bize yazı gelmişti bakanlıktan: Siz de gazetecisiniz, daha iyi bilirsiniz: "Örgüt, örnek sözcüklerini kullanmayacağız dersimizde." Yasaklamıştı! Düşünebiliyor musunuz? Türkçe düşmanı bugünkü yönetim gibi, yaşayan Türkçeciler var aramızda, ama Süleyman Demirel'in ayrı bir özelliği var.

Ne yazık ki Süleyman Demirel, biraz önce bir arkadaşımızın dediği gibi "öğretmen okulları kapatılmasaydı" falan dediği noktada, evet, bir özlem olarak güzel ama tartışılması gereken bir şey bence, daha önemlisi, öğretmen okullarının bozulmasına neden olan da maalesef Süleyman Demirel'dir. Süleyman Demirel, öğretmen okullarında kadrolaşmayı başlatmıştır.

Ceketini ilikleyemeyecek durumdaki kişiler çalışıyordu. 1969'da bakanlığa geldim ben, sınav kazanınca. Bakanlığa geldiğimde bakanlığın yapısı değişmeye başlamıştı. İsim isim vereyim, niye vermeyeyim: Milliyetçi arkadaşlar gelmeye başlamıştı. Milliyetçi arkadaşların dünyaları biliyorsunuz, normal insanın dünyasından farklıdır. Milli Eğitim'in yapısı bozulmuştu.

Ben sonra doktora gittim. 1980'de doktora döndüm. Süleyman Demirel benim bursumu kesti. Bakmayın şimdi üniversiteye sokmuyorlar, o zaman da Süleyman Demirel bursumu kesti. 1980'de döndüğümde arkadaşlar, daha önceki Talim ve Terbiye Kurulu'nu gayet iyi bilirim; 1980'de döndüğümde Talim ve Terbiye Kurulu'nda şaşırmışım. TTK üyeleri ofislerinden paçalarını kıvrıp takunya giyip

abdest almaya giderdi, odalarında namaz kılmaya başlamışlardı. 1980’de, Milli Eğitim Bakanlığı’nda oluyordu bu.

Tabii 1980 darbesi ayrı bir darbe, biliyorsunuz. O darbe bana göre bugünkü AKP iktidarını hazırlayan bir darbedir. Bilerek yapılmıştır. Biliyorsunuz, Kenan Evren’in darbesi üzerine Amerikalılar “Bizim oğlanlar başardı” demiştir.

Ama biraz geriye gidelim. Yalnız Kenan Evren’le sınırlı tutmamak lazım. 1969’da Genelkurmay Başkanlığı’ndan gelen Cevdet Sunay vardı. Benim yaştakiler ona bir sıfat vermişlerdi, o sıfatı kullanmayayım, ceza yeriz. Ama yaşlılar varsa ne dediklerini hatırlarlar, gülerler. Çok önemli bir şey söylemişti:

Türkiye’nin bağımsızlığı için, Amerika karşıtı, halktan yana olan üniversite gençliğine bakıp, 68 gençliğine bakıp şöyle demişti: “Biz ülkenin geleceğini bu gençlere bırakamayız.”

Bırakamayız dediği gençler kim? Bir daha söylüyorum: Bağımsızlık yanlısı, anayasayı uygulayın diyen, halkçı, ABD düşmanı gençler. Onlara bırakamayız, demişti. Türkiye’nin geleceğini “imam hatiplere bırakabiliriz” demişti.

İmam hatipler deyince yine rahmetli bir CHP’liyi anmak gerekiyor maalesef: Ecevit. Bakın, 12 Mart muhtırası sonrasında Nihat Erim Hükümetinin onlarca olumsuz işi var ama bir olumlu iş yapmıştı eğitim açısından. Ne yapmıştı? Mesleki ortaokulları kapatmıştı. Çünkü eğitim anlayışı, 1950’lerde özellikle UNESCO’nun girişimiyle Türkçede “temel eğitim” kavramını geliştirmişti. Temel eğitim, aşağı yukarı o yıllarda 8 yıllık ilköğretime denk geliyordu. Ve o bağlamda, 8 yıllık ilköğretim içinde mesleki eğitim olmaması gerekiyordu. Çünkü eğitim açısından siz herhangi bir mesleği öğretmek istiyorsanız, olabildiğince genel eğitim vermeniz gerekiyor. O bağlamda da meslek ortaokullarını kapattı.

12 Mart 1971’de... Peki, iki yılda ne oldu arkadaşlar? Niye heyecanlı konuşuyorum, arkadaşlar, şunun için heyecanlı konuşuyorum: İşte biraz önce anlattım, ben 1964 yılında askeri lisede, askeri astsubay okulunda öğretmenliğe başladım. Öğretmenliği seçtim. Öğretmenliğe Konya’da başladım. Benim öğretmenliğe başladığım Türkiye ile bugünkü Türkiye arasında dağlar kadar fark var. Ve ben biraz da sorumlulu hissediyorum. “Bir işe yaramadın” hissi. Onun için sinirliyim arkadaşlar. Zaman zaman sinirlerimi kontrol edemiyorum. Arada bir sarı kart gösterirseniz iyi olur.

İki yıl içinde ne oldu arkadaşlar? İmam Hatip Lisesi’ne giden öğrenci sayısı yüzde 72 azaldı, düşünebiliyor musunuz? Çünkü toplumda imam hatip sevgisi yoktu. Toplum, çocuğunun okumasını, geleceğini kurtarmasını istiyordu. Ama ne oldu? Maalesef o zaman Ecevit-Erbakan koalisyon hükümeti vardı. Erbakan bastırdı, Ecevit imam hatip ortaokullarını açtı. Ecevit 9 aylık bir başbakanlık yapmıştı, imam hatip okullarını açtı. Bakın ne oldu: 1975-1980 arasında, 2,5 yıl Süleyman Demirel’in MC iktidarları oldu. 1975’e kadar Türkiye’de açılan imam hatip okulu sayısı

yanılmıyorsam 37 idi. 25 yılda açılan imam hatip okulu sayısı 37. 1975 ile 1980 arasında Demirel'in 2,5 yıllık iktidarında açılan okul sayısıyla, 1980'de imam hatip okulu sayısı 330'a çıktı.

12 Eylül darbesini yapanlar galiba 1982 yılının Haziran ayında imam hatip lisesi mezunlarına harp okulları dışında üniversiteye girme hakkı verdi. Bugün mahkemede çocuk istismarı zanlısı bir kişiyi serbest bırakan hâkimler ya da Gezi davasında Osman Kavala'yı, Can Atalay'ı hiç yoktan mahkûm eden hâkimler, o süreçte genellikle hâkim olan kişiler maalesef o dönemin ürünüdür.

Tabii 12 Eylül'ün sorunu, günümüzle ilişkili sonucu, imam hatiplere üniversite kapısı açması yanında bir de şu olmuştur: Öğretmen yetiştirme okullarına imam hatip mezunları da girmeye başlamıştır.

Bakin, kısaca bu öğretmen konusuna değinmek gerekiyor tam bu noktada. Şimdi hatırlarsınız belki, 1960'larda TÖS kuruldu; Türkiye Öğretmenler Sendikası. Ondan önce Türk Öğretmenler Federasyonu vardı. Bu sendikanın kuruluşunun öncüleri köy enstitüleriydi. Bunlar demokratik eğitim kurultayı düzenlediler, laik kamusal eğitimin savunucusu oldular. Ne oldu? 12 Mart'ta burayı kapattılar, onu da kapattılar.

Ama 60'lı yıllarda TÖS'e karşı Milliyetçi Öğretmenler Derneği kuruldu. Bunu gayet iyi hatırlıyorum, çünkü ben o zaman Alanya'da öğretmendim. Bu derneği desteklediler. Size bir örnek vereyim, Antalyalısınız, isim de vereceğim ama açıklamayacağım. Bir okul müdürü; o yıllarda, 1966 olabilir; istismardan soruşturmaya uğradı. O okul müdürüne Antalya ili dışında çalışma kararı verildi. O okul müdürü ne yaptı? Antalya'nın ünlü milletvekili -Demirel'in adamı- İhsan Ataöv'ün akrabasıym dedi, Milliyetçi Öğretmenler Derneği'ni kurdu; Antalya Kütüphanesi Müdürlüğü'ne getirildi.

Gelelim 12 Eylül'e. 12 Eylül'ün bir kötülüğü -çok kötülüğü var da bir kötülüğü- din kültürü ve ahlak bilgisi dersini anayasaya zorunlu ders olarak koymasındır. Ne hale geldi din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, biliyorsunuzdur umarım. Bakın, 10 yıl oluyor neredeyse. 10 yıl önce Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi karar verdi, "Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi zorunlu olamaz, gereğini yapın" dedi.

1950'lerde imzaladık Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni. İmzaya göre Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları, bizim Anayasa Mahkemesi kararlarının da üstündedir. Diyeceksiniz ki "Hocam, Anayasa Mahkemesi kararlarının da bir kıymeti yok ki." Haklısınız, yok maalesef. Ama işte anayasal konusu olduğu için iktidarın işine geliyor. Bir türlü o dersi seçmeli derse dönüştüremiyoruz.

İkinci konu ikircikli. Kiminiz, çoğunuz katılmayabilir ama ben Rifat Okçabol olarak dile getirmek zorundayım: Vakıflara, "kâr amacı gütmeyen üniversite kurma hakkı."

Bakın, 60'lı yılları belki hatırlayanlar vardır. 1965 yılında Özel Öğretim Kanunu çıkardılar. Evet, o kanunla dershaneler pıtrak gibi artmaya başladı. 60'ların sonuna doğru, ilkini Süleyman Demirel'in kardeşi Yükseliş Koleji'ni açmak üzere, pıtrak gibi yüksekokul açılmasına başlandı. Hatırlayan var mı bilmem. Ben iyi hatırlıyorum, çünkü o zamandan beri karşıyım.

Ne oldu? 70'li yıllarda, galiba bir baronun başvurusu üzerine, 1961 Anayasası'yla kurulmuş olan Anayasa Mahkemesi, bu yüksekokulları anayasaya aykırı buldu ve kapattı. Tabii sonra, 12 Eylül'ü yapan akıllı adam, Amerika'nın dolduruşuyla, anayasaya "Vakıflar üniversite açabilir" maddesini koydu. İşte bugün görüyorsunuz, 80 küsur vakıf üniversitesi var.

Her neyse, oralara girmeyelim ama daha önemlisi arkadaşlar, 12 Eylül Devlet Planlama Teşkilatı'na bir kültür raporu hazırlattı. O kültür raporuna göre Türk-İslam sentezi benimsendi. Ve o rapor sonrasında, 28 Şubat'a kadar bu anlayış eğitim ve kültür yaşamımızda egemen oldu.

İşte YÖK'ü kurdular, Yükseköğretim Kurulu'nu. YÖK'e Türk-İslam sentezcilerini atadılar, hâlâ da atıyorlar. Türk-İslam sentezi bu rapordan türemiştir.

Tabii solu ezdiler. Bizi karşılayan sağ olsun... Ben Karşılıym, Ankara'da 12 Eylül'den sonra bakanlıkta çalışırken, doktoralı olarak ABD'den dönmüştüm. Bir yıl bakanlıkta çalıştım. 1981'in Şubat ayında başladım, 1982'nin Mayıs ayına kadar. Doktoralı olarak Amerika'dan dönmüş pırl pırl bir gençtim, ama bakanlıkta bana hiçbir iş yaptırmadılar.

Öğretmen yetiştirme konusuna döneyim. TÖS'ten başladım, sonra palavraya girince yolumu şaşırdım. TÖS'e karşı Milliyetçi Öğretmenler Derneği kurdular, buna rağmen TÖS'ü kapattılar. Ondan sonra TÖB-DER kuruldu. 1980'e geldiğimizde laik ve bilimsel eğitimi savunan öğretmenlerin sayısı 220 bin civarındaydı; laik eğitim karşıtı öğretmenlerin sayısı 100 bine yakındı.

12 Eylül'ün önemi bir bakıma burada arkadaşlar. 2002'ye geldiğimizde, AKP iktidara geldiğinde, laik eğitimi savunan sendikalar 149 bin üyeye sahipti, laik eğitim karşıtı sendikalar 145 bin. Fark kapanmıştı, Kenan Evren sayesinde.

Bugün ne diye merak ediyorsanız, önceden söyleyeyim: Bugün laik eğitim karşıtı olanların sayısı 600 küsur bin, laik ve bilimsel eğitimi savunanların sayısı 200 bin kadar.

Laik ve özgür birey yetiştirmenin bir yolu bilimsel eğitimidir. İkinci yolu da bilimsel eğitimde evrim kuramını işlemektir.

Laik ve özgür birey yetiştirmenin bir yolu bilimsel eğitimidir. İkinci yolu da bilimsel eğitimde evrim kuramını işlemektir. Biyolojide evrim kuramı, kişiyi sorgulamaya, irdelemeye, araştırmaya yönlendiren bir yöntemdir. Şimdi biliyorsunuz, DNA'larımızın yüzde 98'i maymuna benziyor. Kimileri itiraz ediyor ama her neyse...

Evet, şimdi gelelim... Tabii AKP'ye gelmeden önce ANAP'ı da dile getirmek gerekiyor. ANAP'ın Milli Eğitim Bakanı Vehbi Dinçerler'di. ANAP döneminin bir olumsuzluğu, evrim kuramı yerine yaratılışı, "Havva ile Âdem'den geliyoruz" anlayışını okullarda vermeye başlamasıdır. Biraz önce belediye başkanımız beden eğitimi, kültür, müzik derslerinden bahsetti. O zamandan beri bu derslere karşı olumsuz bir yaklaşım başladı.

Ve daha da önemlisi, o yıllarda çocuğu olanlar hatırlar, ilkokul çocuklarına genellikle dini kitaplar tavsiye edilmeye başlandı. ANAP'ın en kültürlü bakanı rahmetli Avni Akyol'du; Kültür Bakanlığı da yapmış, eğitimde master yapmış, bilgili bir insandı. O bile kesintisiz eğitim davasında "Kur'an kurslarına ilkokul diploması verelim" demişti. Hasan Celal Güzel de Milli Eğitim Bakanlığı yaptı. 28 Şubat'tan sonra 8 yıllık kesintisiz eğitime gelindiğinde, bakan çatılarda yeşil bayrakla yasayı protesto etmişti.

Tabii 28 Şubat'ı da vurgulamak gerekiyor. ANAP öncesi ve AKP öncesi dönemde imam hatip okulları ve liseleri çok artmıştı. 28 Şubat'a kadar, özellikle 1975'ten 1997'ye kadar kesintisiz eğitim kavgası vardı.

12 Mart'ın bir iyiliği, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun çıkarılmasıydı. Bu kanunda 14 ilke vardır; hepsi laiklikle, Atatürk ilkeleriyle, karma eğitimle, demokrasiyle ilgilidir. Dört dörtlük bir yasadır. Bu yasaya göre 8 yıllık zorunlu eğitim maddesi kondu, 1973'te çıkan yasada. Ancak "koşullar uygun olduğunda uygulanmak üzere" diye bir geçici madde eklediler.

1975'te 15. Milli Eğitim Şûrası yapıldı. Ben o şûra üyesiydim. O şûradan önce Milli Eğitim Bakanlığı, 80 küsur bin kişi üzerinde bir araştırma yapmıştı. O rapora göre toplumun yüzde 80'i kesintisiz ilköğretimi benimsemişti. O zaman halk istemiyordu diyorlardı ya, halbuki halkın çoğunluğu o şûrada kesintisiz eğitimi kabul etmişti. Ama ne oldu? Çiller başbakan, SHP koalisyonunda bir türlü geçiremedi. Sonra Erbakan-Çiller koalisyonunda 28 Şubat başladı.

Orada ilginç bir şey oldu. Mehmet Sağlam, o dönemde YÖK başkanıydı. 8 yıllık kesintisiz eğitimi savunuyordu. Sonra Erbakan-Çiller koalisyonunda Milli Eğitim Bakanı oldu ve 8 yıllık kesintisiz eğitime karşı çıktı. Sonra 28 Şubat oldu. Erbakan da Çiller de Milli Güvenlik Kurulu'nda imzaladıkları kararı uyguladılar. Aynı Mehmet Sağlam, bakan olarak 8 yıllık eğitimi kabul etti.

Sonra 1997'nin Ağustos ayında ANASOL-M hükümeti kuruldu, Mesut Yılmaz'la Ecevit'in koalisyonu. Ağustosta 8 yıllık kesintisiz eğitim yasası çıktı.

Ve son olarak, 1999 yılında ben Doğu Anadolu'da, bir vakfın katılımcısı olarak 15 YİBO'da etkinlik yaptım. Yüreğim sızlamıştır. Malazgirt YİBO'da öğrenciler bizi böyle karşılamıştı. O zaman başbakan Ecevit'ti. Başka bir yerde, belki Bulanık ya da Yunus Emre olabilir, çıkaramıyorum şimdi. YİBO'nun kapısından girdiğimizde Korkut Aydın'ın resmi vardı; o zaman Bayındırlık Bakanıydı.

Daha önemlisi, öğretmen yetiştirme sistemimiz... 1994'te Mehmet Sağlam YÖK başkanıyken Dünya Bankası, Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK "hizmet öncesi öğretmen yetiştirme projesi" başlattılar. Dünya Bankası parayı verdi, uzmanlarını getirdi. Dünya Bankası'nın uzmanlarının çoğu eğitimci bile değildi. O modelde çalışacak Türkleri mülakatla seçtiler.

Tabii bunu söyleyince yine CHP'ye pas atmak gerekiyor. Ne yaptı CHP? 1946-48'de Fulbright Komisyonu'nu kurdu. Fulbright Komisyonu, ABD ile diğer ülkeler arasında öğrenci değişimi programıydı ama CHP, o komisyonun başkanının Amerikan elçisi olmasını kabul etti. O zamandan beri zaten Amerikalıların tavsiyeleri doğrultusunda bayağı "iyi yolda" ilerliyoruz.

Arkadaşlar, bu öğretmen yetiştirme sistemini vurgulamak lazım. Bakın, o sistem üzerinde yazdığım makalelerden oluşan kitabımın adı şu: **Eğitim Fakültelerinin Derdi Belli, YÖK'ün Derdi Ne?** Oradan çıkarın o sisteme nasıl kızdığımı. İkincisi, **Öğretmen Yetiştirme Sistemimiz** o yüzden yazılmış bir kitaptır; bir araştırma yaptık, o araştırmanın üzerine yazdığım bir kitaptır.

Bakın, o proje Dünya Bankası uzmanlarının öncülüğünde yürütüldü. Türkiye'den o projeye katılanlar, ABD'de benim gibi öğrenim görmüş insanlardı. O proje başlamadan önce, Manavgat'taki Kaya Otel'i'nde bir hafta toplantı yaptılar. O zaman beş yıldızlı oteldi, şimdi bilen var mı Kaya Otel'i, dinliyorlar mı diye bakıyorum. Orada bize bir hafta toplantı yaptılar ve oradan seçtiler, o projede çalışacak ikinci adamı. Belki Mustafa Akaydın Bey adını bilir, vermeyeyim çünkü o sırada üniversiteleri dolaştı, konuştu arkadaş. Her neyse, proje öyle yapıldı ve 6 Kasım 1997'de o proje uygulamaya kondu.

Benim yazılarım üzerine *Hürriyet*'te İsmet Solak, beni bakanla birlikte Ankara'da NTV'ye çağırıldı. Bir pazar günü 12 programına, biz bakanla; Hikmet Uluğbay'la programa çıktık. Çay molasında ben Hikmet Uluğbay'a yükleniyordum o model uyguluyor diye. Sonunda ne dedi bana biliyor musunuz? CHP'nin bakanı, çok da severim, esasında çok değerli bir adam ama bana "Ne yapayım?" dedi. Eğitimciler belki hatırlarlar, Bener Cordan vardı, o sırada müsteşardı ve YÖK üyesi olmuştu. Uyanık, rahmetli bir arkadaşımızdı.

Bener Cordan, o zaman müsteşar, "Benim önüme 18 dosya getiriyorlar, imzalıyorum" dedi. Arkadaşlar, köy enstitülerine bakın. Köy enstitülerinin yasama sürecinde anası ağladı. Hasan Âli Yücel, İsmail Hakkı Tonguç'un o yasayı geçirmesi için

büyük emek verdi, bir de tabii İnönü'nün katkısı var. Ama şu anda bizde uygulanan öğretmen yetiştirme sistemi, o projenin ürünü olarak Kemal Gürüz ve diğer YÖK üyelerinin imzasıyla uygulanıyor.

Ve bunun yanında öğretmen olarak içimi sızlatan bir şey daha yaptılar. YÖK yaptı, Kemal Gürüz yaptı. Şu sakın aklınıza gelmesin: Kemal Gürüz'ü 28 Şubat davasından mahkûm ettiler diye seviniyorum sanmayın. Ama bence Kemal Gürüz suçlu; pardon, yanlış, suçlu değil. Çünkü yetkisi var. Öyle bir yetki vermişiz ki istediğini yapıyor. Suç değil, yetkisini kullanıyor. Ama o yetkiyi beğenmeyebilirsiniz, hele 28 Şubat suçlaması ayrı bir şey.

Her neyse, konuya döneyim. Ne yaptı Gürüz? Öğretmen arkadaşlara özellikle sesleniyorum. Din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenini 1997 Temmuz'unda bir kararnameyle yetiştirmeye başladı. Bana göre normal bir YÖK başkanının din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin öğretmenini başka türlü yetiştirmesi gerekir. Ama ilahiyat fakültelerinde bir anabilim dalı açtı, orada yetiştirmeye başladı. İlahiyat dersleriyle din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni yetiştirdi.

Hadi o da olabilir diyelim, ama ne yaptı Kemal Gürüz? O öğretmenlere ilkokullarda Türkçe ve sosyal bilgiler dersine girme hakkı verdi. Sonra ne yaptık? Gözbebeğimiz, sevdiğimiz rahmetli Teziç zamanında ne yaptık? İsa Eşme'nin YÖK başkan yardımcılığında ne yaptık? Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği anabilim dalını eğitim fakültesine aldık. Ana derslerini ilahiyattan alıyor. Öyle olunca ne oldu, biliyor musunuz? Öyle olunca eğitim fakültelerinin din kültürü ve ahlak bilgisi dersi programlarında ilahiyatçılar istihdam edilmeye başladı.

Bir sonuç onunla ilgili: Biraz önce saydığım, AKP iktidara geldiğinde 149.000 olan laik eğitimciler şu anda 200.000. Ama laik eğitim karşıtları 145.000'den 620.000'e çıktı. 620.000'e çıkan öğretmenler neyin mezunu? Kemal Gürüz'ün getirdiği sistemin mezunu. Nokta ya da noktalı virgül, fark etmez.

Şimdi soruları alalım. Bugün çok sorun var, öyle mi? E tabii... Türk Maarif Modeli'ne bakacağız, öğretmenlik meslek yasasına bakacağız, çocuklar okula aç gidiyor; bakacağız. Açık liselere bakacağız, ÇEDES'e bakacağız. O kadar çok sorun var ki... Ben tabii Milli Eğitim Akademisi ile Diyanet Akademisi'ne kafayı taktım. Buna da bakmamız lazım. Önemli konular bunlar.

Meliha Okur

Şimdi gelin, soru-yanıt yapalım olur mu? Soruları alalım. Sonra da bunlara bakarken özellikle çözüm ne, ona bakalım.

23 yılda bu çizdiğiniz çerçeveye paralel, Türk-İslam sentezli bir model... Laik ve bilimsel eğitime karşı sayıları giderek artan bir eğitim ordusu... Türkiye nereye gidiyor? Eğitimde nasıl bir seferberlik başlatabiliriz, ona bakmamız lazım.

Seyirci

Çok güzel bir forum oluyor bence, biraz heyecanlıyım. Size şunu sormak istiyorum: Siz kendinizi bunca şey yapmış olmanıza rağmen, kendi tabirinizle “işe yaramaz” olarak tanımlamışsınız. Şimdi ben bir öğretmen adayım. Mezun olduğum yıl kamuda tasarrufa geçildi. Köy Enstitüleri zamanını çok imrenerek okudum. Yapmak istediğim şeyler var ama şu an mesleğimi elime alamıyorum maalesef; kamuda tasarruf olduğu için sürekli bekliyoruz. Sizce mesleğe yeni başlayacak, ülkenin halini kafaya takan, bu ülkeye borçlu hisseden bir öğretmen adayına ne söylemek istersiniz? Ya da siz şu an yeniden başlayacak olsanız, ne yapardınız?

Rıfat Okçabol

Başlayacak olsaydım, öğretmenliğe başladım bir kere; o kesin. Ben yurtdışında sistem bilimlerinde yüksek lisans yaptım. Orada not ortalamam da çok yüksekti, ama sırf eğitimden kopmamak için o alanda devam etmedim. Öğretmenliğe başladım.

Ama bugünün Türkiye'sinde, öncelikle bir kere öğretmen adaylarına şans dilemek gerekiyor. Öğretmen olma, atanma ihtimaliniz; hele şöyle uzaktan bakınca; çok zor arkadaşım. AKP'li, yandaş değilsen mülakattan geçmen çok zor.

Çünkü arkadaşlar, vakit olunca konuşacağız, **4+4 yasası kadar vahim bir yasadır derslane yasası**. Derslane yasasıyla öğretmenlere performans değerlendirmesi getirdiler. Performans değerlendirmesinden öğretmen adayının geçmesi için bir AKP'li gibi davranması gerekiyor.

Onu bana yıllar önce, 12 Mart'ta sol darbe yapacak deyip de atılan bir binbaşı söylemişti; rahmetli oldu, Erol Bey, kitapları da var belki bilirsiniz. O söylemişti: “General olmak için Amerikancı olmak zorundasınız ya da kendinizi Amerikancı göstereceksiniz.” Şimdi de öğretmen olmak için o gerekiyor.

Ama öğretmene söyleyeceğim şey şu: Bugünkü sistemde yetişen sen, tesadüfen öğretmenliği sevmişsin. Bugün ben işte 1982'den 2020'ye kadar Boğaziçi Üniversitesi'nde eğitim fakültesinde çalıştım. Çoğu öğrenciler özellikle ilk 20 yılda Anadolu Öğretmen Liselerinden geliyordu. Ama sorduğum vakit mezun olduğunda öğretmen olmayı isteyenler pek yoktu.

Bunun bir nedeni şuydu: Maalesef bizim okul; yalnız bizim okul değil tabii; özellikle 12 Eylül'den sonra, okullar öğretmen adayına **öğretmenlik sevgisini verecek nosyondan yoksun**.

Bu biraz önce değindiğim Dünya Bankası'nın modeli zaten öğretmen yetiştirmek için bir model değil, **tüccar öğretmen yetiştirmek için bir model**.

O daha çok senin öğretmenliği sevmeye durumun, ya iyi bir okulda okumana ya da iyi hocalarda okumana, ya da sağlam bir yüreğin olmasına bağlı. **İnsancıl bir yüreğin var, öyle seviyorsun**.

“Daha ne yaparsınız?” deyince, o soruyu bana sormamış olsaydın keşke. Çünkü mesela geçmişte, ben ABD’de sekiz yıl kalmış bir adamım. Ben ABD’de kalanlara çok kızardım. Allahsız, benim kardeşim var, 1974’te gitti, hâlâ orada. Çok kızardım ama bugün kızamıyorum. Kızamıyorum çünkü Türkiye’de onlara bir şey vaat etmiyoruz artık. Ama benim zamanımda kızardım. Her neyse...

“Ne yapardınız” zor bir soru, ona yanıt vermeyeyim. Çünkü ben de bilmiyorum ne yapardım. Zaten bir şey yapamıyorum ki... Şu anda yeniden başlayacak olsam, 84 yaşına geldim.

Seyirci

Rıfat Hocam, konuşmanızın aralarında “heyecanlıyım, çok heyecanlıyım” dediniz ya, benim çok hoşuma gitti. Demek ki sizin içinizdeki cevher kaybolmamış, bu heyecanınızı devam ettirin hocam. Ben öğretmenim, kimya öğretmeniyim. Önce Ümit Bey’e; müsaade ederseniz; kısa bir eleştirim olacak başkanımıza. Ben Ümit Bey’in kızının da öğretmeniyim, Eylül’ün. Kendisi de beni az çok tanır. Bakın, ne yazıyor karşıda: **“Türkiye’de Eğitim Çıkmazı.”** Türkiye’nin en önemli sorunu! Enflasyondan önemli, mülteci sorunundan önemli, hayat pahalılığından önemli, işsizlikten önemli, birinci sırada bana göre eğitim var. Kesin bu! Çocuklarımız hiçbir şey bilmiyor. Hiçbir şey bilmiyorlar. Dört işlemi bilmiyor çocuklarımız! Bak burada anne babalar var, kendi çocuklarını denesinler. PISA sınavlarında okuduğunu anlama konusunda, sadece okuduğunu anlama, bizim çocuklarımız sondan ikinci, üçüncü geliyor. Buna rağmen “eğitim çıkmazı” çok önemli değil mi? Ama katılım çok az burada. Neden katılım az, Ümit Bey’e soruyorum. Burası tıklım tıklım dolu olmalıydı. Burada öğrenciler olmalıydı.

Meliha Okur

Çünkü bu ülke birlikte, ortak akılla iş yapmaktan, örgütlenmekten, ses çıkarmaktan, sivil toplumcu olmaktan korkuyor. Bu yüzden bir kişi bile olsa bu toplantı yapılacak ve yapılmak zorunda. Evet, önemli. O yüzden bunun bir sorumlusu diyemeyiz; ilk şey bu toplantının kendisi ama ben size yürekten katılıyorum: **Bu ülkenin bir numaralı sorunu eğitimidir.**

Nerede öğrenciler? Öğrenciler nerede? Şu an anne-baba bu kadar mı? Anne-baba var ama Antalya’da çok öğrenci var hocam. Çıkın gelin, eğitimin sorunlarını konuşalım, ayrı konuşalım.

Teşekkür edelim katılım için ama süreyi aşmayalım, şimdi hocamızın çözüm önerilerini alacağız.

Seyirci

Çok kıymetli hocam, biz batan güneşe değil, **doğan güneşe bakmak zorundayız.** Doğan gün yeniden bizim... Gerçekten çok şahane. Öğrencilerimiz var, çok zeki öğrencilerimiz var ama bir şey bilmiyorlar. Bakın, ben burada Yusuf Ziya Fen

Lisesi öğrencilerinin öğretmeni oldum, Antalya Anadolu Lisesi'nin de... Bunlar Antalya'nın en önemli, en seçkin liselerinin öğrencileri.

Meliha Okur

Hocam sorun yalnız Antalya değil; Türkiye'de eğitim sorunu var. Türkiye'de eğer din ve ahlak dersleri, mantık, felsefe ve matematik yerine daha ön plana alınmışsa; hocamın biraz önce anlattığı gibi; bu zaten **Türk-İslam sentezli bir maarif modelidir**. Ayrı tartışalım... Soru varsa alalım, yoksa hocamızdan devam edelim.

Seyirci

Sayın hocamız, Milli Eğitim, okul, öğretmen konularında bize kronolojik bilgiler verdi. "O bunu yaptı, şu şunu yaptı..." Mutlaka sebepleri vardı.

Süleyman Demirel iktidara gelmek için dinci kesimlere de taviz verdi, Ecevit de dokuz bakanı satın alıp iktidara gelip yeniden düzenlemek için biraz takiye yaptı. Onları geçelim... Biz artık çözüm arzu ediyoruz.

Seyirci

Evet, ben bir eğitimci olarak, önce **Muratpaşa Belediyesi'nin "Türkiye'de Eğitim Çıkmazı"** adı altında bir forum başlatmasını ve bunun yaygınlaştırılmasını tek dileğim olarak ifade etmek istiyorum. O nedenle siz eğitimcilere katılımınızdan dolayı teşekkür ediyorum. Bu toplantılar gerçekten çok önemli.

Özellikle Antalya'da ve Türkiye genelinde, ne olursa olsun, eğitim fakültelerinde okuyan ve ileride öğretmen olacak arkadaşlarımızın bu toplantılarda hazır bulunmasını temenni ediyorum. Bir sorum var Sayın Okçabol: Şimdi dini eğitimin yaygınlaştırılması konusunda çok güzel şeyler ifade ettiniz. Ama bir de **Yüksek İslam Enstitüleri** vardı. Ben 30 yıl idarecilik yaptım. O idarecilik sürecinde din dersine gelen bütün öğretmenler **Yüksek İslam Enstitüsü mezunlarıyla da girmiyorlardı**. Yüksek İslam Enstitüsü neydi? Bu enstitülerin farkı neydi? Ve buradan mezun olanlar neden din dersi öğretmeni olarak görevlendiriliyordu? Bize şöyle bir yazı geldi Genelkurmay'dan: "Yüksek İslam Enstitüsü mezunu din dersi öğretmenlerini denetleyerek bize yaz." Bunun nedeni ne olabilirdi? Bu Yüksek İslam Enstitüleri'nin aktivitesi ve varlığıyla ilgili hiç bahsedilmedi, rica edeceğim; bu konuda da biraz açıklama yapar mısınız?

Rıfat Okçabol

Yüksek İslam Enstitüleri ilk defa 1959 yılında Adnan Menderes döneminde açıldı. Sonra başka yerlerde de açıldı. Ancak bu enstitüler 12 Eylül döneminde, Kenan Evren zamanında ilahiyat fakültelerine dönüştürüldü. 1981'de herhalde o dönüşüm tamamlandı. 1981'den sonra bu enstitüler yok; şimdi İslami fakülteler var. Ama Yüksek İslam Enstitüleri 1982'de kapandı.

Bu enstitülerin kuruluş amacı, İmam Hatip öğretmenini yetiştirmektir. Dolayısıyla din öğretmeni, din kültürü dersine girecek öğretmenlerin istihdamı o enstitülerden sağlanıyordu. Şimdi hatırlarsanız, 12 Eylül güya dine karşı yapıldı, “Konya Belediyesi gerici” diye söylendi, Erbakan’a karşı yapıldı gibi sunuldu. Ama esasında 12 Eylül tamamen dini eğitimi yaygınlaştıran bir darbeydi. Hatırlarsanız, Kenan Evren Atatürk’ün doğum yılı için “100. yıl” dedi, Atatürkçülüğü mırıldandı, ama o dönemde dini kurumlara alan açıldı. Başka kimse yoktu, bu yüzden İslam Enstitülerini kullandılar, ilahiyatçıları değil. Onun nedenini tam bilemiyorum ama 70’lerin sonu-80’lerin başında bunun bilinçli olarak yapıldığını biliyorum.

Bu çıkmazdan çıkmayı düşünmeden önce başka bir çıkmazı vurgulamak gerekiyor arkadaşlar. Bakın, şu anda Cumhurbaşkanı **tek adam**. Ve Cumhurbaşkanı ne diyor? 1994’te ne diyordu: “Ben bütün okulları imam hatip yapacağım.” İşte onu yapıyor. Cumhurbaşkanı’nın çizgisi kendi çizgisinde devam ediyor. Bir iki yıl önce ne dedi? “Afganistan’daki Taliban’la bizim dini anlayışımız arasında fark yok.” 4+4+4 yasası çıkmadan bir buçuk ay önce ne dedi? “Dininin ve kinin davacıları gençler istiyorum.” Oysa Cumhuriyet’in temeli **fikri hür, vicdani hür, irfanî hür** nesiller yetiştirmektir. Atatürk öğretmenlerden bu tür öğrenciler yetiştirmesini istiyordu. Ama AKP bu anlayıştan tamamen farklı bir yön izliyor. Cumhurbaşkanı’nı bir tarafa bırakalım. Onun yerine seçilecek biri ne kadar yetkili olur? Bunun kadar kendi açısından dirayetli olabilir mi? Yanıtı size bırakıyorum.

İkincisi arkadaşlar, düne kadar biz; ortalama insanlar, benim gibi; laik ve bilimsel eğitimin, Türkiye Cumhuriyeti’nin, laik, demokratik, sosyal hukuk devletinin güvencesi olarak Silahlı Kuvvetler’i görüyorduk. Ama şu anda Silahlı Kuvvetler’e bakın. En son **kılıçla yemin eden askerler** üzerine Genelkurmay bir açıklama yaptı, okudunuz mu bilmiyorum. Açıklamada aynen şöyle diyordu: “Atatürk ilke ve inkılapları ile aklın ve bilimin rehberliğinde, Sayın Cumhurbaşkanımızın direktifleri doğrultusunda görev yapıyoruz.” Koca Genelkurmay Başkanlığı, “**Atatürk ilkeleri doğrultusunda**” diyemiyor, “**rehberliğinde**” diyor. Bu çok önemli bir fark. Bir dönem önceki Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar ne demişti? “Eğitimin amacı, Allah korkusu aşılmasıdır.” Ve daha devam edebilirim ama etmeyeyim... Bakın, üç gün önce kuvvet komutanlarının bir kısmı, “**anayasadan laiklik ilkesi çıksın**” diyen Hüda-Par yöneticileriyle fotoğraf çektirdiler. Sinop’ta subaylarımız belediye başkanının karısıyla tokalaşmadı. Laik, sosyal hukuk devletinin güvencesi olan Silahlı Kuvvetler de artık yok.

Biliyorsunuz üniversitelerde 2016’dan beri, rektörlüğe atanan kişiler arasında yandaş ilahiyatçılar var, bire bir AKP’de siyaset yapmışlar var; Boğaziçi’nin haline bakın arkadaşlar. Yazılarımı okuyormuş o genç kadın; üniversitenin görevi, yaşadığımız sorunlara çözüm üretmek, sorunları saptamak ve çözüm yolları göstermek. Üniversiteler, hukuk çiğneniyor, hukuktan ses yok; bu müfredat dediniz değil

mi, öğretmen akademisi, 80 tane eğitim fakültesi var bir tane ses yok. Arkadaşlar görmemiz gerekiyor; adliye yok arkadaşlar... Özetleyecek olursam, Atatürk'ün sözünden hareketle bu saydığım kurumlar laik demokratik sistemin savunucuları, savunma hattı yok; dolayısıyla laik ve bilimsel yaşamı koruma, devam ettirme gücü müdafaada artık yok. Hocamda, sizlerde, bende, şimdi bu bağlamda bir çözüm için öğretmen yetiştirme sistemini değiştirmek gerekiyor; çözüm için müfredatı değiştirmek gerekiyor. En azından ilk elde eski duruma dönmek gerekiyor, yenisi üretilene kadar. Bir de bu eğitim işi, domatesi doğru, soğanı doğru, iki tane yumurta kır menemen yap gibi kolay iş değil; bu anlayışla devleti yönetenlerle eğitim sistemi gelmez. Tekrar ediyorum, öğretmen yetiştirme sistemini değiştirmek gerekiyor; yönetmelikler felaket, kıyafet yönetmeliğinden başlayarak. Daha önemlisi, biraz önce öğretmen arkadaşın dediğiyle ilgili olarak, bakın AKP 2013 yılında da ortaöğretim yönetmeliğini değiştirdi; araştıran, irdeleyen öğrenci yetiştirme maddesini çıkardı. Açıköğretimi zorunlu eğitimin parçası yaptı.

Yönetmelikleri değiştirmek gerekiyor; bugün uygulanan sınav sistemi imam hatipçi anlayışı pekiştiren bir sistem. Türkiye'de rakamlar; 5000 küsur lise var ya da daha fazla; ne yapıyor? Devlet liselerin bir kısmına nitelikli lise diyor ve 8 yıllık eğitimi bitirenleri ancak o nitelikli liseye alıyor, geriye kalan, sınava girmeyen bir yüzde 30 kadar ilköğretim mezunu nereye gidiyor? Adrese dayalı okula gidiyor; adrese dayalı okul nedir? Daha çok imam hatipçi. Ben yetkili olsam ilk yapacağım iş bütün imam hatipleşen okulları eski haline dönüştürecek yönetmelik hazırlamak olur. Ama bunu yapmak için -arkadaşlar yine savunma hattına geliyorum- iradeyi Meclis'e taşımak gerekiyor; bakın en önemli verdiğimiz irade Millet İttifakıyla o raporla bir yere varamayız. O yüzden önemli olan sizlerin örgütlerle, sivil toplum örgütleriyle laik kesimleri Meclis'e taşımanız, Meclis'e taşıyacaksınız ki bizim gibi muhalif insanların düşünceleri iktidara gelsin, yoksa yok.

Seyirci

Hocam bir insafsızlık yaptı, "iktidara taşıma boyutu var" ya, biz artık buraya öğrenci değil insan taşıma mantığındaki bir yerdeyiz. Burada bir kızımız var, bir öğretmen; evet, eğitimde önce eğitimcilerimizin kendini değiştirmesi gerekiyor. İnsanları sadece öğrenci gibi görmemeli.

Lakin insafsızlık yapmamalı şu bağlamda: İyi ki CHP'li belediyeler var, iyi ki mesela Ümit Bey var. Eleştirdi ya hocam, haklı; çok duygusu var, müthiş şeyler söylemek istiyor.

Çözüm noktası: 4 yaşında bir çocuk, bugün bana asistanlık yaptı araç kullanırken. Soruya çözüm: Eğitim sistemini değiştirmeden bu sistemi değiştiremeyiz. Önce eğitimcilerimiz de kendini bir denetlemeli.

Meliha Okur

21. yüzyılda eğitimin geleceği ve yapay zekâ eğitimde neye yol açacak, asıl üzerinde durmamız gereken konu bu. 35 yıl sonra belki de öğretmenlerin dörtte üçüne ihtiyaç kalmayabilir, hiç düşündünüz mü?

Rıfat Okçabol

Evet, bizim eğitimin amacımız özgür birey yetiştirmektir. Ama var olan sistem; hangi iktidar gelirse gelsin; özgür bireyden korkuyor. Arkadaşlar, belki siyaset ya da partilerde görev yapıyorsanız farkındasınızdır; eleştirdiğiniz vakit hemen dışlanıyorsunuz.

Hele şimdiki sistemde ailelere çok önemli iş düşüyor. Şimdi burada slaytı göstereceğim, içiniz sızlayacak: **3 milyon öğrencimiz Diyanet'in Kur'an kurslarına gidiyor**. Bu kurslarda 3 yaşında, 4 yaşında kız çocukları türbana sokuluyor, erkek çocukları fese. O kız türbana alışıyor, o erkek de türbanlı kadına tabi olmayı öğreniyor.

Bizim özgürlüğümüzü korumamız için, eğitim sisteminden önce ailelerin ve velilerin bilinçlenmesi gerekiyor. Çocuğunuzu gerici eğitimden korumanız gerekiyor. Bakın, şu anda seçmeli derslerin yüzde 60'ı dini içerikli dersler ve çocuklara bu dersleri zorunlu gibi aldırıyorlar. Çocuğunuzu koruyup o derslerden kurtarmanız gerekiyor.

Benzer şekilde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi için muafiyet hakkı var, başvuru yapılırsa çocuk o dersten muaf olabiliyor. Çocuğunuzu o dersten muaf ettirin. Bizim toplumsal yaşamımızda, aile içinde alınan eğitim zaten yeterince dini eğitimidir. Bireylerin daha fazla dini eğitim görmesi, ancak kendi isteğine bağlı olmalıdır.

Eğer **özgür öğretmen, özgür öğrenci** yetiştirmek istiyorsak, fırsat bulunduğu anda yapılması gereken şey:

- **Din derslerini okul müfredatından kaldırmak.**
- **Meslek liselerini kaldırmak.** Çünkü eğitim açısından birey ne kadar uzun süre genel eğitim alırsa, ileriki yıllarda o kadar kolay öğrenir.

Meliha Okur

Eğitimcilerin de kendi içinde problemi olduğunu görüyorum, o yüzden şimdi tabii ki Profesör Doktor Erhan Erkut'u çağıracağım.

Erhan Bey, sizinle ilgili hemen kısa bir bilgi vereyim. İki sunum olacak; ilk sunum "Eğitimin Geleceği". Arada bence diğer sunucuyu da alalım, sıkılmasın insanlar. Sıkılan var mı?

Katılımcı olmak isteyenler! Herkes katılımcı olacak ama ben bundan sonra bana güvenerseniz harika forumlara bu seriyi götüreceğim. Güvenin bana, ben son derece renkli yayın yapmasını bilirim. Bu ilk deneyim.

Şimdi ben önce Erhan Hoca'yla ilgili birkaç bilgi vermek istiyorum. Çünkü 21. yüzyılın eğitimi önemli. Yapay zekânın sistemi nasıl dönüştüreceğini de dinlemek isterim.

Erhan Erkut, 1980'de Boğaziçi Üniversitesi Endüstri Mühendisliği bölümünü bitirdi. Kendisi bir mühendistir. Doktorasını Florida Üniversitesi'nde yaptı. 1985-2005 yılları arasında Alberta Üniversitesi İşletme Fakültesi'nde çalıştı.

Hocam, uzun uzun anlatmıyorum, çünkü arka ekranda görüyoruz. Ancak kendisi klasik bir eğitimci değil, bir mühendis. Klasik eğitimciler ile bir mühendisin eğitime bakışındaki farklılığı ortaya koymanızı istiyorum.

Bir, eğitimin ne ürettiğini; iki, eğitimin geleceğinde dijitalleşme ve yapay zekânın rolünü bize anlatmanızı istiyorum. Buyurun hocam, çok teşekkür ediyorum.

Erhan Erkut–Prof. Dr., Akademisyen

Hepinize merhaba. Öncelikle teşekkür ediyorum, böylesi bir foruma davet edildiğim için. Bugün sizlerle eğitimin geleceği hakkında konuşacağız. Bu konuşma biraz küresel olacak, çünkü siz zaten Türkiye'nin sorunlarını fazlasıyla biliyorsunuz. Ben biraz daha dışarıya, dünyada neler olduğuna bakmaya çalışacağım.

Evet ilk sunumda eğitimin geleceğinden bahsetmeye çalışacağım. Oldukça küresel bir sunum olacak. Öncelikle çok kısa bir tarihçe veriyorum, eğitimin tarihçesi: 1) Yaparak öğrenmek. Bence tek öğrenme yolu zaten bu. 2) Usta-Çırak sistemi. İşte bu ortaçağ öncesi terziler, çiftçiler. 3) Şu anda okul diye bildiğimiz şey. Prusya keşfi. Napolyon'a savaşı kaybediyorlar. Biz savaş kaybedince daha keskin kılıç yapıyoruz, işte ibrişimden yelkenliler falan konuşuyoruz, daha büyük yapıyoruz, adamlar gidiyorlar, diyorlar “Bizim eğitim vermemiz lazım insanlara, ortak dil konuşulması lazım.” Okulun çıkma sebebi Almanya'nın Fransa'ya savaş kaybı. Çok ilginç değil mi, şu anda bildiğimiz bütün yapıtaşları, sınıf, öğretmen, kredi, ders... Bunların hepsi Prusya inovasyonu. Bence şu anda da böyle olması gerekiyor zaten ve ilk yılda da özel eğitim olmamalı, ondan sonrası tartışılabilir, tek amaç endüstriyel ekonomiye işçi yetiştirmek.

Bugün öğretmenlere ihtiyaç yön değiştirmiştir, içerik nakli yapacak öğretmene ihtiyaç yoktur, öğrenciye rol modeli olacak, öğrenciye rehberlik yapacak öğretmene ihtiyaç vardır.

ABD göçmenlerle baş edemiyor. İstiyor, çağırıyor fakat herkes farklı bir dil konuşuyor, onları nasıl Ford'da fabrikada çalıştıracamız, ortak dil vermek gerekiyor, saate baktığımızda saati okuyabilmesi gerekiyor. Onun için bunlara son derece temel okuryazarlık üzerine rutin iş yapma odaklı bir eğitim kurguluyor o hop oturup hop kalktığımız eğitim. Böyle başlıyor fabrikaya işçi yetiştirme metodu ve sadece 200 yıllık bir geçmiş var. Son 200 yılda fabrikaya işçi yetiştirmek için yaratılmış bir sistem. Ah neden çalışmıyor, neden çalışsın ya ne alakası var, yanıt o değil ki, zaten tam bir üretim hattı modeli öğretmenden öğrenciye içerik nakli, bunun zamanının geçtiğini fark etmiyor muyuz?

Bugün öğretmenlere ihtiyaç yön değiştirmiştir, içerik nakli yapacak öğretmene ihtiyaç yoktur, öğrenciye rol modeli olacak, öğrenciye rehberlik yapacak öğretmene ihtiyaç vardır. Buyurun üretim hattı modeli, 100 yıl önce 150 yıl önce tasarlanmış model niye çalışmıyor, ya niye çalışsın? Sistem çöktü arkadaşlar, o kadar içimize dönüyoruz ki herkes burada işte imam hatipler şu... Dünyada eğitim çöktü, yeniden kurgulanması gerekiyor, alternatif eğitim modellerine ihtiyacımız var, içerik odaklı eğitim bitti. Peki bu bitmeden önce biz neredeydik? Pisa'da sondan 3. veya 2. oluyoruz. 25-34 yaş aralığında okuryazarlık seviyesinde en üst düzeye çıkabilen Finlandiya, %37. İnsaf ya. Kanada, Almanya bunların kaygı duyması için bir neden yok. Türkiye 0.6 sözelde, OECD ortalamasını aşağı çeken de biziz. Sayısal beceriler 1,4, matematik hocalarımıza selamlar olsun, teknolojik ortamda problem çözme becerileri %1. Bunlar bugünün öğrencileri. Bunlar dünün öğrencileri. Bunlar da gününün öğrencileri arkadaşlar. Ben size söyleyeyim, net bir şekilde sınıfta kalmışız, bakın AKP'ye vurmak çok kolay burada. Alayına vurmamız gerekiyor görüyorsunuz değil mi, 16 yaştan 44 yaşa kadar. AKP 20 senedir bu eğitimi geriletıyor, ondan öncekilerin de yaptığı bu. Hiçbir zaman Türkiye'de eğitim olması gerektiği yerde olmadı, kimse kusura bakmasın.

Eğitimin üç tane hedefi vardır ve bu tartışılmaz; birincisi iş dünyasına hazırlama, eğitim sonrasına hazırlama, bunun illa para kazanmakla ilgili olması gerekmiyor. İkincisi aktif vatandaşlık, Türkiye'de bu yok arkadaşlar, aktif vatandaşlık dersi yok, öğrencilerimiz haklarını sorumluluklarını bilmiyorlar. O çocuğun seçtiği iş dünyası, aktif vatandaşlık ve dolu dolu bir yaşam, bunun içinde sürekli kendini geliştirmek var, böyle etkinliklere gelmek var, kitap okumak var. İnsan gibi yaşamak var, başka bir liste daha vereceğim size, 21. yüzyılda eğitimin amacı ne, yine burada robotiği görmeyeceksiniz. Yapay zekâ görmeyeceksiniz, kodlama görmeyeceksiniz. İki kritik becerilerin geliştirilmesi bunun içinde, eleştirel düşünme ve problem çözme. Dur-sus-otur kültürünün tersi, işbirliği. Pisa işbirliğini test etmek için bir sınav yaptı, birlikte problem çözme sınavı, öğretmenler bile bilmiyor bu sınavın sonuçlarını, ya hocam o sondan üçüncülüğümüz var ya, burada gitti, sondan birinciyiz, birlikte problem çözmek istemiyoruz. Çünkü birlikte çalışmak istemiyoruz,

yarışmaya alıştırıldık. Çözüm önerisi mi istiyorsunuz, kaldırın bu sıralama sınavlarını ortadan, kast sistemi oluşturuyor sıralama sınavları farkında değil misiniz? Bu puanı alan çocuklar bu liseye bunu alanlar bu liseye, bunu alanlar da meslek liselerine; çocuğun alınaya yaptırıyorsunuz damgayı. Kanada'da böyle bir şey yok, mahallene göre okula gidiyorsun. Dolayısıyla okul içi performans farklılığı çok daha yüksek ama okullar arası performans farklılığı çok daha düşük. Ama hepimiz çocuğunuzu en üst kasttaki liselere sokmaya çalışıyorsunuz, doğru mu, hepimiz sorumluyuz.

Arkadaşlar bunu görelim, hızlı hareket ve adaptasyon. Bakın arkadaşlar, ben 21. yüzyıl yetkinlik geliştirme vesaire eğitimleri veriyorum. Bana "Üç tane şey söyle" deseniz, adaptasyon becerisi, evrilme kapasitesi, bunun yanında hızlı öğrenebilme, üçüncüsü de psikolojik sağlamlık. Çünkü bu hızda gelişen bir dünyada illaki düşeceksin, düştüğün zaman kalkmayı bilmen gerekiyor. Bu beceriler önemli. İşte inisiyatif alma önemli, girişimcilik önemli. Bakın bu ülkedeki eğitim sisteminin asker ve memur yetiştirme odaklı olduğunun farkında mısınız? Neden herkes atanmaya çalışıyor? Neden herkes devlet kapısında? Devletin verdiği para kimden çıkıyor? Yine bizden çıkıyor. Niye bu kadar büyük bir devlet çalışanı grubuna ihtiyacımız var? Yok. Ama bak her gün 50 tane başvuru geliyor belediyeye, 49 tanesi de üniversite mezunu. Çünkü eğitim sistemimizin hiçbir noktasında girişimcilikten bahsedilmiyor. Neden? Çünkü öğretmenlerin hepsi memur. Garabete bakar mısınız? 1 milyon öğretmen var, tamamı devlet memuru. Hayatlarında özgeçmiş bile hazırlamamışlar ama 30 milyon çalışanın sadece 5 milyonu devlette çalışıyor. 25 milyon özel sektörde çalışacak ve hayatında özel sektörün yanından geçmemiş öğretmenler bunlara girişimcilik öğretecek, inisiyatif almayı öğretecek, öyle mi? Olmuyor ama işte. Buyurun, inisiyatif alabilmek ve girişimcilik kazandırılması gereken beceri.

Etkin sözlü, yazılı, multimedya iletişim, bilgiye ulaşım, bilgiyi analiz, bilginin kendisi değil bak, bilgiye ulaşabilme kapasitesi. Merak ve hayal nerede? Eğitim sistemimizde merak ve hayal? Belki de en önemlisi ilham. Ya benim işim, sen necisin diye sor, ben ilham canıyım abi. Benim işim insanlara ilham vermek, tutkularını keşfetmelerini sağlamak. Atla deve değil; matematik, fizik öğrenilir, tarih, Türkçe, bunlar öğrenilir. Burada içeriğe çok takılmayın, ilham vermeye çalışalım çocuklara. Bu arada ben öğretmenlere de eğitim veriyorum arkadaşlar. Yetkin gençler çerçevesinde 10.000 öğrencinin başvurduğu eğitime ancak 1000 öğrenci alabiliyorum. Öğretmenlere açtığımızda 2000 kişi ancak başvuruyor. Öğretmenlerin kendilerini geliştirme niyetleri maalesef epey zayıf. 500 kişiyi zorla buluyorum, 300'ü derslere gelmiyor. Çünkü gönüllü program, ucunda da bir şey yok. %5'i geçmez idealist öğretmen olan arkadaşlar maalesef ülkemizde. Dolayısıyla öğretmenlerden fazla ümidim yok.

Kızlarımın ikisi de şu anda Kanada'da yaşıyor. Onlar orada okula gittiler, 6 yıl burada gittiler, kalan süre orada. Kanada eğitim sistemini çok yakından tanıyorum.

Kanada'da bir lisede müdürlük yapıyorum şu anda, çünkü Türkiye'de öğretim üyesi olarak çalışmam uygun görülüyor güçlüler tarafından. İki defa işimden oldum, hocam, ilk seferini biliyor, gelip onunla konuştum. "Hocam ben siyasete mi girsem acaba?" falan diye, "Hocam girme" dedi bana, doğru tavsiye. Niye Kanada? Ben niye lise müdürlüğü yapıyorum, ne işim var benim lisede? Bir yerde benim işimin olması gerekiyor, sistemi biliyorum Kanada'da. Biz niye bu kadar kötüyüz? Çevrimiçi lisedeyim, lise müdürüyüm. Öğretmen çıkıyor, Zoom'dan anlatıyor, arkadan PDF gönderiyor, PowerPoint gönderiyor. Çocuk bunu istemiyor ki. Çocuk dijital içerik istiyor, animasyon istiyor, çocuk konuşmak istiyor. Hâlâ yok. Kanada'da yok, orada da yok. Dolayısıyla biraz rahat olun.

Türkiye çok kötü durumda, beni rahatsız eden kötü durumda olması değil, zaten fakir bir ülke; eğitim sistemi niye çok çok iyi olsun ki? Gitgide kötüleşmesi beni çok rahatsız ediyor. Gitgide dini eğitime doğru yönelmek, bilimden kopmak beni rahatsız ediyor. Evrimsiz biyoloji olur mu ya? Aklınızı peynir ekmekle mi yediniz siz? "Evrim varsa şimdi niye olmuyor?" diyorlar; oldu işte, Covid'de görmedin mi, haşır haşır oldu orada evrim, senin gözünün önünde. Sen hâlâ kendi inandığın şeylere uymadığını düşündüğün için itiraz ediyorsun bilime. Sana hayatta başarılar dilerim. 21. yüzyılda 8 tane büyük güç eğitimi dönüştürüyor. Bütün dünya için geçerli bu söylediğim. Çare ne diyorsunuz ya, al işte yanıt orada: Çare yok, çare sizsiniz. Çare, sizin kendi sorumluluğu üstlenip alternatif eğitim kurumları oluşturmanız. Başka bir okul mümkün, mesela böyle bir kooperatif var. Kendi okullarını kurdular Türkiye'de, ilk demokratik okul. Bakın ne yapmışlar, nasıl yapmışlar, nerede yapmışlar? 20 tane, 25 tane aile bir araya gelecek. Sakın ha Milli Eğitim'den, şuradan buradan bir şey beklemeyin.

Türkiye'de ilk derste Çanakkale'de savaşan Gazzeliler anlatıldı. Herhalde Azerbaycan'la Ermenistan savaşı olsaydı Çanakkale'de savaşan Azeriler anlatılacaktı. İlk derste 9 Eylül, İzmir'in kurtuluş gününde biz Çanakkale'deki Gazzelileri andık. Bu kadar tarihin yeniden yazıldığı bir ortamda ne bekliyorsunuz siz Milli Eğitim'den? Beklemeyeceksiniz. Çocuğunuzu okula en az ekspoz edecek çözümler peşinde koşacaksınız. Bir gün okula göndermemek çok iyi fikirmiş. Açık eğitim alın, alabiliyorsanız 45 saat yerine 25 saat eğitim alsın, geri kalan 25 saatte ben ne yapacağını anlatacağım. Evet, sonra Kanada üniversitelerine giremiyor maalesef hocam. Onun da çözümünü bulduk. Ben ikinci diplomayı veriyorum size, Kanada diploması veriyorum. Açıköğretimden sonra da Kanada liselerine gidilmiyor. Şöyle: Derslerini o açık çevrim liselerde tamamlayıp Kanada'nın çevrimiçi liselerinde matematik almanız gerekiyor. Açıköğretim lise 2, 3, 4 matematiğini aldırın, ondan sonra ancak Kanada'ya.

Hocam, şu anda fen lisesi mezunu da olsan Kanada'da üniversiteye gidemiyorsun, Almanya'da gidemiyorsun, Oxford almıyor Türk liselerinin mezunlarını.

Dolayısıyla o fark dersleri dediğiniz 9 tane ders; iki yılda, her dönemde iki ders alarak o noktaya geliniyor. Ve daha dün yüksek IQ'su olan disleksik bir çocuk velisiyle konuştum. Çocuk o kadar bilinçli, o kadar iyi ki İngilizcesi, sinema okumak istiyor. Bir gönderdim kataloğu, ya işte ortaçağ tarihi dersi, sosyoloji dersi, felsefe dersi... "Tamam" dedi, "işte bizim kız bunlarla sinemacı olacak." Türkiye'de verilen derslerle, dedim "buyurun gelin" ve kıza annesi müthiş bir ders programı yaptı. Kızın hedefleri çok yüksek, direktör olmak istiyor. Ya kimsin sen, bu kıza "sen direktör olamazsın" diyeceksin? Anne de diyemiyor. Bunu hiç kimse de dememeli. "Yürü" diyoruz kıza. Ve o kıza o fırsatı verdi o çok seçmeli Kanada ortamı...

Kanada sisteminin Türkiye'ye göre çok bariz avantajları var. En önemlisi, her öğrenci her dersi almak zorunda değil ve çok sayıda seçmeli ders var. Türkiye'deki gibi yalan seçmeli de değil, gerçek seçmeli dersler. 165 tane ders var lisede, bunların 100'ün üzerindeki sayısı seçmeli ders. Ve meslek lisesi yok Kanada'da. Sen berber olmak istiyorsan, araba tamircisi olmak istiyorsan o dersleri lise 2'de, 3'te normal lisenin içinde alıyorsun. Dolayısıyla olabildiğince çok genel öğretimde eğitime tutmaya çalışıyorlar. Neyse konum o değil. Bakın bu 8 boyutta eğitimin altüst olacağını bekliyorum ben. Bilgi patlaması, herkes farkında, maliyetlerin herkes farkında. 33.000 dolar oldu Türkiye'de üniversite, vakıf üniversitesi diye geçiyorlar, 1 milyonun üzerinde ücret koymuşlar. İnsaf, anaokulları var 600.000 liraya falan. Bir de çocuğunuz doğduğu zaman sıraya giriyorsunuz, aklınızı peynir ekmekle mi yediniz? Bu kadar para sokağa atılır mı? Biraz kendinize güvenin.

"Homeschooling" diye bir konsept var, evde öğretim. Madem eğitimlisin, 3-4 aile birleşsin, evde öğretim kurgulayınız. Uyduruk anaokullarına ayrıca... O anaokulunda da ondan sonra dil öğretsin istiyorsunuz. Pardon, anaokulunun işi dil öğretmek değil, çocuğu sosyalleştirmek. Ama hırslı veli bunu anlamadığından, "İngilizceyi ne kadar iyi öğretiyorsun?" Çocuk tükürmemeyi öğretsin, yanındaki ne vurmamayı öğretsin yeter. Toplulukla bir şey yapmayı öğretsin yeter. Ondan sonra arkadaşlar burada, bir de 10 tane akım var, 10 akım boyunda değişecek. Bunların hepsi kitaptan. İkinci sunumda bu yapay zekâ ile eğitimden bahsedeceğim biraz daha detaylı, çünkü en önemlisinin o olduğunu düşünüyorum. Bunları tabii ben kendim bulmadım, uydurma guru falan değilim. Ben bol bol kitap okuyorum, okuduğum kitaptan birinden bir not alıyorum, öbüründen bir not alıyorum, olabildiğince kendimi geliştirmeye çalışıyorum. Bu işin sonu yok arkadaş, öğrenmenin sonu yok.

Bakın, eğitimde devrim oluyor mu, nasıl oluyor, ne yapılabilir falan diye düşünüyorsunuz ya, bugün size birkaç örnek: Ekol 42. Bir zengin tarafından kuruluyor, yılda 10 milyon euro gömüyor adam buraya. Paris'te açtı, çok beğenildi, ABD'de

tekrar açtı. Bu üniversiteye girmek için lise diplomasına gerek yok. Üniversite değil bu, diploma da vermiyor, profesör de yok, orada müfredat da yok, ders de yok, herkese açık ve 7/24. Her hafta sadece bilişim teknolojileri; her hafta bir tane proje veriliyor öğrencilere, kendi takımlarını kuruyorlar. Ne gerekiyorsa YouTube'dan öğreniyorlar, projeyi hazırlıyorlar, arkadaşlarına sunuyorlar, değerlendirmeyi arkadaşları yapıyor. "Baba, sen buna kaç sene para basacaksın?" dediler. "50 milyonum var," dedi. "5 sene sonra ne olacak?" dediler. "Buradan çıkanlardan biri illaki zengin olur, o ondan sonra finansmanı üstlenir," dedi. Halbuki bunu tabii ki Fransız devletinin desteklemesi lazım. Devletin üniversitelere harcadığı paraları düşünürseniz ve Fransa şu anda dijital teknolojilerde bir yere geldiyse, Ekol 42 sayesinde geldi. Bir deli zenginin uçuk kaçık projesiyle. Bizde ne yapıyor zenginlerimiz? Bizimkiler deli değil, akıllı! Üniversite kuruyorlar arkadaşlar. Bir tanesini kuran benim: Özyeğin Üniversitesi. Sadece ben oradayken 300 milyon dolar harcadı o üniversiteye. 300 milyon dolar! Şu anda 400 ila 500 arasında olduğunu düşünüyorum bu rakamın. Aynı rakamı Koç ve Sabancı da harcadı. Bu 50 milyon euro; koskoca üniversite açacağına nokta atışı yap, en çok ihtiyaç olan yerde. Ama bizim zenginlerimizin kafası böyle çalışmıyor: "Üniversite açayım, üstüne adımlı koyayım, şanımlı yürüsun." Minerva Üniversitesi; çocukların hepsine tavsiye ediyorum. Harvard'dan daha zor girmek. 2012'de açıldı, 4.000 dolar yerine 15.000 dolar. Nasıl oluyor bu? Çünkü kampüs yok. Çocukları şehir şehir gezdiriyorlar, yurtları var, her şehirde anlaşmalı yurt var. Bütün dersler online ama senkron, hocayla aynı anda konuşuyorsun. Ve hocalarla konuştum, "Bir saatlik derste en fazla 10 dakika konuşuyoruz," diyorlar.

Eğitimin geleceği bu işte arkadaşlar; öğretmenin anlattığı değil, çocukların konuştuğu, öğretmenin sadece yönlendirme yaptığı, rehberlik ettiği sistem. Lambda School... Bu da üniversite değil. Dokuz aylık çevrimiçi bir program. Uygulama geliştirme, web tasarımı, arayüz tasarımı ve veri bilimi dersleri veriyor. Bütün mezunları iş buluyor; bulmak zorunda. Çünkü program 15.000 dolar ama isterseniz "param yok" diyorsun, bedava okutuyorlar seni. 30.000 dolar borçlandırılıyorsun, sonra da iki yıl boyunca kazancının KDV'sini okul ücreti olarak okula ödüyorsun, yüzde 17'sini. Ama belli bir miktardan az kazanırsan almıyorlar. 50.000 dolardan az kazanırsan yıllık, hiç para almıyorlar senden. Ne demek bu? Okulun ayakta kalabilmesi için en az 50.000 dolarlık işler bulabilecek şekilde seni eğitmesi gerekiyor.

Hadi bakalım, anlamlı şanlı vakıf üniversitelerimiz, yapsanıza bunu! 30.000 dolar istemeyi biliyorsunuz. 30.000 doları borçlandırır, çocuğa "mezun olduktan sonra ödürsün kardeşim" dersin, sorun değil. Dedim ya, bir deli çıktı bunu yaptı. Ben yaptım, Özyeğin'in bir yılında yaptım bunu arkadaşlar. İnanılmaz bir şeydi. Veliler inanmadı. "Bu işin içinde illa bir iş vardır," dediler. "Hüsnü Bey bir şekilde paramızı alacak bizim," dediler. Yemin ettik, vallahi billahi yok öyle bir şey. Ama alabileceklerin üçte biri ancak bu krediyi aldı.

Buyurun, bu da çevrimiçi ücretsiz bir halk üniversitesi: University of the People. İlk iki yılı, ondan sonra oradan aldığınız dersleri Kaliforniya Üniversitesi'ne transfer edip dört yıllık okula gidebiliyorsunuz. Bütün dersler ücretsiz arkadaşlar. Benim hayallerimden biri bu. Kanada'da açıköğretim ya da online lise müdürü olmamın sebebi bu. Türkiye'de iktidar değiştiği zaman online liseyi getireceğim. 100.000, 300.000 öğrencim olacak. Eğitim, verilmesi gerektiği gibi verilecek; içerik nakli yapılmayacak. Çocuklar sürekli etkinliklerle öğrenecekler. Beş sene... Sağ ol hocam, Muratpaşa'da kuralım mı bundan sonra?

205 tane üniversitemiz var. Neden bir tane ulusal açık çevrimiçi üniversitemiz yok? Niye hâlâ açık üniversiteden kâğıtlar böyle postayla geliyor, gidiyor? Neden yok bu devlet? Ve neden 200 üniversitenin 180 tanesinde "Ekonomiye Giriş" dersi veriliyor? Bırak Mahfi Hoca anlatsın işte, herkese anlatsın. İngilizce istiyorsan Refet Gürkaynak gelsin anlatsın. Niye 150 tane "Introduction to Calculus"? Calculus Newton'dan beri değişmedi ya! Aynı calculus'ü niye biz her sene deli gibi tekrar tekrar anlatıyoruz? Bu kadar profesöre ihtiyacımız yok zaten. Şu anda Türkiye'deki profesörlerin de yarısından fazlası liyakatsiz, üniversitede olmamaları gerekiyor.

Ama ben üniversitede değilim. Evet arkadaşlar, ben ne yaptım, onu söyleyeyim. Bir korkunç şey daha söyleyeyim size: 21. yüzyıl yetkinlikleri yazın Google'a, bir tek benim adım çıkıyor. Bu utanç verici bir şey. Bakın, ben bunu hem Yekta Saraç'a hem de bir önceki Milli Eğitim Bakanı; şimdikinden çok daha iyi birisiydi; Ziya Selçuk'a yüzlerine söyledim. "Bakın," dedim, "yetkinlik geliştirme çağımızın konusu." "Evet hocam, haklısın," dediler ama hareket tabii ki yok. Bir tane Allah'ın kulu çıkıp Türkiye'de "21. yüzyıl yetkinlikleri ne olmalıdır" diye bir çalışma yapmadı.

Yapsaydı, bunun içinde belki "yerli ve milli değerler" falan gibi işler de görebilirdik, görseydik, sorun değil. Koskoca özel sektör oturup kalkıp şikâyet ediyor. Bizim yetiştirdiğimiz öğrencilerden 21. yüzyıl yetkinlikleri... Sizce bir mezunun hangi özelliklere sahip olması lazım diye sorduğu zaman... "Hocam işte çok anket geliyor, bunları yanıtlamıyorum," mırın kırın ediyorlar, kenara çekiliyorlar. PERYÖN'de çalıştım, ötesi yok ki! En büyük STK işte bu alanda, insan kaynakları alanında. Ne özel sektörden, ne STK'lardan, ve dahi ne devletten böyle bir çalışma çıkarttıramadı.

E ben de aldım Amerikalılarınkini, kopyaladım. Bunlara itirazı olan var mı? İtiraz edecek bir şey yok burada. Yaratıcılık ve inovasyon, eleştirel düşünme, problem çözüme, iletişim ve işbirliği; üç önemli beceri bu. Ondan sonra okuryazarlıklar var, bir de yaşam ve kariyer becerileri var. Devlet böyle bir çalışma yapmadı. Amerikalılar bunu 40 yıl önce yaptı. Yaptıktan sonra da "müfredata nasıl entegre ederiz" diye kafa yordu. Çok mu iyi eğitim sistemleri? Hayır, değil. Ama en azından çaba gösterdiler.

Dedim madem bu Türkiye’de bu kadar zayıf, o zaman sus kardeşim, şikâyet etme ya. Şikâyetle bu neden Türkiye’de düzeltilmiyor, bunu da kitapta yazdım. Ne üniversite ilgileniyor, ne YÖK ilgileniyor, ne anne babalar bu konuda baskı yapıyor. Öğrenciler bilinçsiz, herkes bilinçsiz. Hâlâ işte “hangi üniversiteyi kazandı, ne olacak, ne bitecek.” Son şansı olan üniversite, işini yapmıyor.

Sinan Canan’ın bir lafıdır: “Şikâyet, çözümün düşmanıdır.” Çok şikâyet etme, çok biliyorsan çöz! İşte bu benim çözümüm arkadaşlar. Yetkin Gençler. Kaç kişi var burada Yetkin? Bir tane var, biliyorum. İki, sadece iki. Mesela Antalya, “Ne yapalım?” diye soruyorsunuz ya, hemen bugün çocuklarınızı Yetkin Gençler’e başvururun. Lisede ve üniversitede alamayacakları yetkinlikleri bedava alabilecekleri bir ortam. Niye başvurumuyorsunuz? Canlı yayını izleyin, YouTube açık. Geçen cumartesi günü GPT ile kariyer planlama yaptık.

Size bir sır vereceğim. Öğrencilere şaka olsun, hoşluk olsun diye GPT’ye yazdım: “Ya dedim, ben 66 yaşında bir akademisyenim. 60 tane makalem var, 10 tane ödülüm var, dekanlık, rektörlük falan yaptım ama iktidara muhalif görüşlerim yüzünden Türkiye’de akademik iş bulamıyorum. Sence ne yapmalıyım?” Yazdım. GPT bana böyle kariyer planı gönderdi! İlk söylediği şey: “Sosyal medya ayak izini büyüt, YouTube kanalı aç, Twitter’da daha aktif ol.” Ondan sonra, “Yurtdışındaki üniversitelerle işbirliği yap, hocalarla ortak çalış, Avrupa Birliği’nden destek almaya çalış, ondan sonra da yurtdışında iş arat,” dedi.

Örneğin bu hafta sunum teknikleri ve takım çalışması haftası. Buyurun, girin YouTube’dan siz de bedava izleyin. Anne babalar çok, özellikle anneler çok seviyorlar programı, öğrenciyle beraber onlar da izliyor. Dersler bunlar arkadaşlar. Soru-yanıt olursa daha fazla derslerden bahsederim ama net söylüyorum: Türkiye’de teknolojiyi en iyi kullanan ve öğretmeni de en doğru şekilde konumlandıran program bu. Öğretmenlere de veri veriyoruz, bunların hepsi ücretsiz. Çünkü özel sektör destekliyor, Şişli Belediyesi destekliyor, özel sektörün yanında.

Son söz: Altüst edici güçler hızla değişiyor, geliyor. Ben biliyorum bunu; ben 66 yaşındayım, babam 92’yi gördü, annem 91 şu anda. İnşallah bir 25 yıl falan daha çalışırım diye düşünüyorum. Çalışırken ölmeyi hayal ediyorum. Ben göreceğim eğitimin altüst olduğunu. Soru şu: Altüst eden mi olacaksınız, altüst edilen mi olacaksınız? Ben altüst edilmek istemiyorum kimse tarafından; altüst eden olmak zorundayım. Dolayısıyla eğitimde değişim falan hikâye; eğitimde gereken devrim arkadaşlar bu. Devrimi yapacak kimseyi de göremiyorum ben. Yaparız, yaparız, yaparız...

Meliha Okur

Şimdi 20 dakika süreniz var hocam, soru-yanıtları alacağız. Baştan başlayalım: 1, 2, 3, 4.

Ümit Uysal

Evet, önce bir şey ifade edeyim. Buraya gelenler bizim için çok kıymetli ama bu forumlar sadece buraya gelenler için değil, anlatabiliyor muyum? 100-110 bin takipçili sayfam var, bir haftadır sponsorlu yayımlıyoruz; belediyeden ayrı yayımlıyoruz, Instagram, Facebook hepsinden ayrı yayımlıyoruz. İstese kurslarımızı boşaltır, burayı doldururuz; dışarıdaki parkı da doldururuz. Bir okul ile anlaşırız, bütün velileri, öğretmenleri buraya dizeriz. Ama asla derdimiz öyle bir şey değil.

Derdimiz, buradan **çıktılar almak**, bunu **Türkiye ile paylaşmak**. Buraya gelenler önemli ama asıl derdimiz bunu paylaşmak. Hocamın çözüme yönelik “şunu yapacağım Türkiye’de” demesi beni çok heyecanlandırdı. Çok teşekkür ediyorum, bu laflara çok ihtiyacımız var.

Şunu sormak istiyorum: Bizim eğitimde dökülüyor olmamız; kelimenin tam anlamıyla; Kanada’nın da o kadar hızlı değişen çağa uyum sağlayamıyor olması, dijital ortama... Bizim gibi çok gerikalmış ülkelerde, oturup idealist insanların bir **düz kontak** gibi devreye girip bu açığı kapatacak fırsat üretmesi mümkün olabilir mi?

Biz yeni bir Türkiye, eğitim düzeni hayal ederken, bu “düz kontak işi”nden; çocukların çöp görmediği, işkence görmediği, sizin demin söylediğiniz dijital içerikleri kapsayan bir ileri eğitim düzeyine **fırlama şansımız olabilir mi?** Böyle bir projede **beraber çalışabilir miyiz hocam?**

Erhan Erkut

Kesinlikle bu mümkün. Biz bunu telekomda yaptık, bankacılıkta da yaptık. Türk bankaları, Kanada bankalarından ilerideydi. Telekomda şimdi biraz geri düştük tekrar ama ilk atılımı yaptığımızda batının önüne geçtik. Kesinlikle mümkün.

Bu işin buradan başlaması kolay demeyeceğim ama her yerde zor. Çünkü ataletin en yüksek olduğu sektör, maalesef, eğitim. Bütün dünyada öğretmenler inanılmaz şekilde ayaklarını sürüyorlar, **değişime karşı direniyorlar**. Dolayısıyla, bütün dünyanın eğitim sistemi “değişmem” derdiyle altüst.

Devrim yapacak biri çıkarsa, kardeşim, “böyle olacak” diyebilirse; ben bir **Mustafa Kemal**’den bahsediyorum; o zaman olur. Öğretmenlere “iki yılınız var, İngilizce öğreneceksiniz, teknoloji okuryazarı olacaksınız, hepinizi sınavdan geçireceğim; geçenler devam eder, kalanlar kendilerine başka iş arar” diyebilirsiniz.

Eğer müfredatı da bu garabetten temizleyebilirsiniz, eğer inisiyatif almayı, girişimciliği, yaratıcılığı, eleştirel düşünmeyi, problem çözmeyi, bilimi öne alan bir müfredat yazabilirsiniz... Eğitim, 20 yıllık bir problem ama iki yılda değişir.

Ve bu kadar işsiz öğretmen varken, bu kadar işsiz üniversite mezunu varken, **seferberlikle 6 ayda gönüllü öğretmen yetiştirmek** hiç de zor değil. Öğretmenler nefret ediyor benden bu söylemlerden dolayı ama kusura bakmasınlar, **problemin ciddi bir parçası onlar**.

Dolayısıyla mümkün. Emekli öğretmenler, bütün emeklilerin başımızın üstünde yeri var, ama istemiyorlar, biliyorum. Dolayısıyla mümkün ama çok sert bir müdahale gerekiyor.

Benim tavsiyem bu değil. Benim tavsiyem, herkesin **bir kalkışma gibi kendi eğitim kurumunu kurması** ve **fazla fazla alternatiflerin** ortaya çıkması. Atanmayan öğretmene diyorum ya: “Niye sen bir tane İngilizce öğrenme uygulaması hazırlamıyorsun mesela? Niye üniversiteye öğrencileri hazırlayacak bir uygulama yapmıyorsun? Niye bir özel rehberlik kursu açmıyorsun? Niye illa her şeyi devletten bekliyorsun?” Böyle bir kafa yok. **Girişimci kafası olmadığı gibi, bağımsız profesyonel olma kafası da yok.** Dediğiniz mümkün, hatta **Türkiye’de batıdan daha mümkün.** Ama bir **Mustafa Kemal** gerekiyor. Kusura bakmayın, uzattım.

Seyirci

Farklı bir paradigmadan bakacağım. Siz dijitalleşmeyi çok güzel anlattınız ama **dijital sömürü** konusunda ne düşünüyorsunuz? Bana göre ülkemizde şu anda yaşanan en büyük sorun dijital sömürüdür. Şu anda eğitim sistemimizdeki en büyük problem de **sistemlerde çözüm aramak.** Sayın hocam, yanlış anlamayın, siz eğitimcileri eleştirdiniz burada. Ama ben sahada, eğitim sahasındaki kişilerin sahayı çok iyi bildiklerini ve onların konuşması gerektiğini düşünüyorum. Ama maalesef bir tane eğitimci arkadaşımız bile konuşamadı. Konuşamadı, farklı şekilde kendini ifade etti. Belki başkana sitem etmek istemedi.

Sorum şu:

1. Eğitimdeki dijital sömürüye ne diyorsunuz?
2. Gerçekten sizin burada çok iyi anlattığınız bu portatif sistemler, bizim gerçekliğimizi ne kadar karşılıyor?

Dijital sömürü dediğimiz şey, küresel pazarda bize sunulan bir sistemin **takipçisi** olmamızdan kaynaklanıyor. Biz bu küresel sistemde **takipçi mi olacağız**, yoksa dijital pazarın **yöneticisi mi olacağız**; asıl mesele bu. Bugün dünyada, yanı başımızda, **İsrail’de Hamas’a karşı yürütülen operasyonda** bir dijital araçla 2800 kişi yaralandı. Bunu görelim, ama göremiyoruz. Burada suç sadece öğretmenlerde değil; evet, öğretmenleri suçlamak kolay ama **öğretmenleri de savunmak gerekiyor.**

Erhan Erkut

Sendika sorunlarını ben de biliyorum. Ama öğretmenlerin çoğunun **liyakatle oraya gelmediğini ve kendilerini geliştirmek için çaba göstermediklerini** de düşünüyorum. Bu yetkinliklerin de olmadığını düşünüyorum. Ha, buna itiraz ediyorsan, yazarsın her nerede yazacaksan; ben de okurum, yanıtımı yazarım.

Dijital sömürü konusuna gelince, arkadaşlar, benim burada önerdiğim şey gidip de herkesin hocanın bahsettiği gibi oradan buradan ders alması değil. Şu anda

ben kendi öğrencilerime buraları yönlendiriyorum çünkü **bir Türk sistemi kurulmadı**. Yapmaya çalışanlar var: **Doping Hafıza var, Kunduz var, Copilot var**. Hepsi üniversite sınavına hazırlıyor.

Türkiye’de bir üniversite öğrencisinin **alternatif bir kaynağı yok**. “Yabancılara mı gideceğiz, Türk mü olacak” diyeceğine, “**ben yapacağım**” desene! Ben dedim, yaptım. Bu **Türk YetGen**. Bütün videolarım açık. Bana bir tane daha böyle örnek versenize; **bütün videoları açık, yerli ve milli bir sistem**. İşte bu, yaptık bunu! Ve bir sonraki hedefim, bunu **Arapçaya tercüme etmek**. Çünkü bu problem Arapça konuşan ülkelerde daha da büyük. Ondan sonra da **İngilizceye tercüme etmek**. Bütün dünyanın **klik açığının kapatılması** gerekiyor. Bunun için de böyle “batı mı, biz mi?” falan değil; **biz yapalım, herkes bizden faydalansın**. “Dijital sömürü” deyince, öğrencilerin **aşırı bağımlılığını** ve bu **illegal kumar sitelerini** diyorsun sandım. Bugün Türkiye’de liselerde üç tane büyük problem var: **Madde bağımlılığı, illegal kumar, akran zorbalığı**. Buyurun, üçü de YetGen’de işlenen konu. Hangisini işleyebiliyorlar bugün liselerde? **Hiçbirini**. Çünkü size ne konuşacağınız, ne konuşmayacağınız söyleniyor. Özgürlüklerin sonuna kadar kısıtlandığı bir yerden geliyorsunuz; sonra da “burada özgürlükler kısıtlanıyor” diyorsunuz.

Seyirci

Şu anda tamamen siyaset üstü bir Milli Eğitim Bakanı oldunuz. Gerçekten tamamen siyaset üstü; hiçbir ideolojik ya da partizan baskı altında değilsiniz. Ve global ölçekte, hem **yerel değerlere bağlı** hem de **küresel ölçekte geçerli bir Türk eğitim sistemi ekolü** kurdunuz diyelim. Bu **ekolü kısaca nasıl kurarsınız ve nasıl adlandırarsınız? İsmi ne olur?**

Erhan Erkut

Allah yazdıysa bozsun diyorum sadece. Çünkü ben gerçekten devrim gerektiğini düşünüyorum. Var olan sistemin içinde o kadar çok paydaş var ki; bir şey yapmaya çalışacaksın, bir milletvekili arıyor, “burada bir şey yapma” diyor. Mesela Ziya Selçuk, tarikatların eğitimdeki etkisini azaltmaya çalıştı, bunu biliyorum. İmam Hatiplerin çift programa geçmesini sağlamaya çalıştı, yazı gönderdi. Dinlemediler, “ne yaparsan yap” dediler. Adam devlet memuru, ne yapacaksın? Gücün yok. Gücün olmadığı yerde bir şey değiştiremezsin. Ben üniversite kurdum, şu anda İstanbul’da 3 numara. Nasıl oldu? Gücüm vardı. Parametreleri ben belirledim. Hocaları alırken de söyledik: “Böyle bir üniversite kuruyoruz, ona göre gelin,” dedik. Aynısını MEF yaptı. MEF’te ders verilmez; dersler videoya çekilir, öğrenci dersi videodan izler, sınıfta gelir soru-yanıt yapar. Bunu yapmayan öğretmen kontrat imzalayamaz. Ama akademisyenler de öğretmenler kadar ataletin yüksek olduğu bir ortamda. Değiştiremezsin. Zaten değiştirmek ne kadar etik olur, o da ayrı bir konu. Akademisyeni “akademik özgürlük” vaadiyle almışsın, sonra diyorsun “öyle değil, böyle

öğreteceksin.” O yüzden yenisinin kurulması gerekiyor. Ben Milli Eğitim Bakanlığı için “Thanks but no thanks” derim. Teşekkür ederim, derim. “Biz sizi ve sisteminizi devireceğiz,” derim. Çünkü içeriden değiştirilebileceğini düşünmüyorum.

İsmi ne olur hocam? “Maarif müfredatı” olmaz. Ama sistem şöyle olur: Anaokulu, ilkokuldan sonra kısmen ortaokulda, ama lise ve üniversite neredeyse tamamen çevrimiçi. Sosyalliği de etkinliklerle besleyeceksin. Şöyle bir okul düşünün: Okulda sınıf yok. Herkes dersleri evden alıyor. Okula sadece arkadaşlarıyla sosyalleşmeye, takım çalışmasına, kulüplere, konserlere, seminer ve kongrelere geliyor. Güle oynaya geliyorlar okula, ve haftada üç gün. Şu anda okulun yaptığı şey yuva gibi; çok anlamsız. Dolayısıyla sistemin tamamı daha az sınıflı, daha çok çevrimiçi, daha çok teknoloji kullanan, öğretmenlerin ofiste değil, öğrencilerin arasında dolaştığı bir yapı olmalı.

Ben bunun stratejik planlamasını yaptım, isterseniz size gönderebilirim. Türkiye’de bir holding istedi benden ama “fazla uçuk” geldi onlara. Halbuki 6-7 yıl içinde kendi kendine dönebilecek bir yapıydı. Çünkü içinde teknoloji merkezi vardı ve içinden girişimler çıkıyordu. Ama bakın, bir eğitim sendikasında “üniversitenin girişimci çıkarması” konusunu anlattım, ağır tepki aldım. Herkes memur; herkes üniversitelerin memur yetiştirmeye devam etmesini istiyor. Korkunç bir körlük! Üniversitenin girişimci çıkarması yanlış mı? Kim çıkaracak girişimciyi, Kayserililer mi? Sadece kendi çocuklarını mı yetiştirecekler? Bizim “üç kuşak üniversite” dediğimiz şey zaten profesyonel ve araştırmacının yanında girişimci de çıkaran üniversite. Dolayısıyla ağır teknoloji kullanan bir çevrimiçi lise ve üniversite kombosu olurdu.

İsim çok kritik. Bu iş iletişim işi. İsim her şey. O yüzden seçmedim henüz. Ama bir şey anlatayım: Zengin birisi benden müfredat yazmamı istedi. “Abi,” dedim, “ben mühendisim, işletmede dekanlık yaptım.” “Olsun,” dedi, “sen yaz.” “Ne yapacaksın?” dedim. “Ben ileride belki cumhurbaşkanı olurum, uygulatırım,” dedi! Böyle deli bir adam. Gerçekten zengin, 33 yaşında. “Parası neyse veririm,” dedi. Ben dedim: “Bu iş için para almam.” Ama yapacak iki kişi bulursam, beraber 50-60 sayfalık bir metin yazarız. Neler olmalı? 21. yüzyıl yetkinliklerinden hareketle temel bilgi ne olmalı? Mesela felsefe nasıl olmaz eğitimin içinde? Bilimlerin anası felsefedir. Babası var: Matematik. Ama anası yok. Anasız bir eğitimimiz var. Çünkü felsefe sorgulamayı öğretir. Ama “çok sorgulama, o zaman dini de sorgularsın” diyorlar. İyi de çocuk sorgulamayı öğrenmezse, ileride hiçbir şeyi öğrenemez.

Anaokulunda felsefe olmalı. Evet, anaokulunda felsefe verilebilir. Ben akademik kurul başkanlığı yaparken anaokuluna felsefe dersi koyduk. Veliler çıldırdı. Sonra gördüler, “bu ne güzelmiş” dediler. “Çocuk durmadan soru soruyor evde!” Kusura bakmayın, çok konuştum. Evet hocam, “philosophy for children.” Zaten bunun yeni adı da 21. yüzyıl yetkinlikleri. Ben veriyorum.

Seyirci

Çok teşekkürler, bize umut oldunuz. Çok sağ olun. İki tane küçük sorum var, hızlıca. Türkiye'nin geleceği için çok önemli bir konuya dikkat çekmek istiyorum. Sizlerden umutlandığımız için bu belki biraz şımarıklık, bencillik olacak ama müt-hiş bir kitle var Türkiye'de. Ben Türkiye mezunuyum, Kaliforniya Üniversitesi Ber-keley'de master yaptım, Harvard'da da kendi konumda derslerimi aldım. Burada, bu ülkede pırl pırl, yaşı geçmiş, çark dışına düşürülmüş, Atatürkçü, şahane bir kitle var. Evet, onlara da bir çözüm öneriniz var mı?

Erhan Erkut

Yine de ilgilenebilirsiniz. Kitapta bundan biraz bahsediyorum, **yaşlı üniver-siteleri** de açılması gerekiyor. Bu arada bir tane var, "İkinci Bahar" Boğaziçi'nde. Halbuki Çin'e bakıyorsunuz, binlerce yaşlı üniversitesi var. Yirmi üç yaşında mezun oluyorsunuz, elli yaşında size diyorlar ki "tamam artık, daha elli yıl yaşayacaksın" ama bir sürü şey bilmiyorsun; kodlama bilmiyorsun, e-posta atmayı bilmiyorsun... Kim sana öğretecek bunları? Tekrar üniversiteye gideceksin. Ve o ikinci üniver-sitelerde dans öğrenenler var, dil öğrenenler var, teknoloji öğrenenler var.

Sizin dediğiniz insanların en iyi istihdam noktası **ikinci üniversite**. Şu anda Türkiye'de bu Boğaziçi'nin o idealist projesi dışında yok. Ama ben sizin bahset-tiğiniz türden insanlarla çalışıyorum zaten. **YetGen**; kendi ürünüm gibi anlattım ama en az otuz misafir konuşmacı var. Gelenler arasında **Serdar Kuzuloğlu, Evrim Kuran, Selçuk Şirin** gibi isimler var. Bunlar hâlâ aktif olanlar ama emekli olanlar da geliyor. O paylaşımlar öğrenciler için o kadar kıymetli ki...

Tek kaygım şu: Altmış yaşında birini getirdiğin zaman öğrenciler bazen "ya bu bizden çok uzakta, biz bunu yapamayız" diyorlar. Ama otuz beş yaşında birini getir-diğin zaman "o yaptıysa ben de yaparım" diyorlar. Böyle bir kaygım var. Ayrıca ben MEF Üniversitesi'nde işletme bölümündeydim; orada on dokuz *instructor* vardı. Hepsi sizin dediğiniz gibi profesyonel veya emekli insanlardı.

Üniversitenin esas yeri bu insanların yeri olmalı. Akademisyenler de benden nefret ediyor bunu söylediğim için ama olsun. "Olur mu canım, üniversite aka-demisyenlerin yeridir" diyorlar. Abi yaptığınızı gördük, çekilin bir kenara. Temel dersleri siz verin ama finansı finansçı anlatsın, pazarlamayı pazarlamacı anlatsın. Çünkü çocuk teori istemiyor, uygulama görmek istiyor.

Seyirci

Sunumunuz için çok teşekkür ediyorum. Fakat ben sizden özür dileyerek baş-lamak istiyorum, çünkü maalesef iki cümlede sorumu soramayacağım; bu yüzden çok özür dilerim. Bir cümle gitti bile zaten hocam...

Ben okuldan koşturarak geldim buraya, çünkü okul bitiş saatime çok yakın bir saatte forum düzenlenmiş maalesef. Ve ben on yıldır opera söylüyorum. On yıl

boyunca sahneyle uğraşırken şunu öğrendim ki temsilin başlama saatleri vardır ve temsil başlama saatlerinden sonra sahneye giremezsiniz. Bu ayıptır; çıkışı da ayıptır. O yüzden saat 4'ten önce burada olmaya özen gösterdim ve koşarak geldim.

Ben bir YKS öğrencisiyim. Okul çantam da yanımda. Ayrıca 2023 ikinci dönem **Yetkin Genç** mezunuyum. Çok büyük hedeflerim, çok büyük hayallerim var hocam. Şunu da söylemek istiyorum: Ben bir nitelikli lisede okumuyorum. OBP başarı puanımla bir okulda okuyorum. Antalya'da en yüksek dereceyle alan bir okul bu. En azından belki nitelikli liselerde okuyan öğrenciler bu şekilde övünüyor; ben de bununla övünüyorum o zaman.

Eğer bu durum böyleyse şunu söylemek istiyorum: Benim çok büyük hedeflerim ve hayallerim var. Fakat ben bunu ne zaman, nerede, ne şekilde dile getirirsem getireyim, bana sürekli verilen yanıtlar şu şekilde oluyor: “Türkiye’de adalet yok, sen bunu nasıl yapacaksın?” veya “Sanat değer görmüyor, sen bunu nasıl yapacaksın?”

Ama Ulu Önderimiz **Mustafa Kemal Atatürk**'ün de dediği gibi, ben şuna inanıyorum hocam:

Umutsuz durumlar yoktur, umutsuz insanlar vardır.

Ben de umudumu kaybetmedim. Hocam, ben hem opera sanatçısı olmak istiyorum hem de aynı zamanda iyi bir hukukçu olmak istiyorum. Burcu Soy, hukuk mezunu opera sanatçısı. Ben ne zaman bunu söylesem, okulda hiç arkadaşım falan da olmuyor. Çünkü konuştuğum zaman hep dalga geçiliyor. En azından ailem benimle dalga geçmiyor ama yakın çevrem sürekli bu şekilde.

Ve hocam, ben şunu merak ediyorum: **Ben ne yapacağım?** Çünkü ben şuna inanıyorum: Eğer değişim insanın kendisinde başlıyorsa, ki ben bunu **YetGen**'de öğrendim zaten, ben bir şeyleri değiştirmek istiyorum. Belki ben bunu göremeyeceğim ama benden sonrakiler, kardeşim, kuzenlerim, benden sonra gelecek tüm öğrenciler bunu görsünler istiyorum hocam. Bu ülkede rahat yaşasınlar, mutlu yaşasınlar, yurtdışına gitmek zorunda kalmasınlar.

Ben bunun için bir şeyler yapmak istiyorum ve bugün bu yüzden buraya geldim hocam. **Ben ilk adımımı nerede atacağım?** Nasıl bir şey yapacağım? Çünkü ben öldüğümde insanların beni iyi bir şekilde hatırlamasını, bir **Atatürk genci** olarak hatırlamasını istiyorum. Hocam, ben ne yapacağım?

Erhan Erkut

Ağır soru... Ama ilk adımı zaten attın: YetGen'e geldin. Bugün ikinci adımı da attın, nitelikli bir liseye kabul edildin. Bence kesinlikle bu hayal emicilere prim verme. Bak, dün film direktörü olmak isteyen kıza “yürü, seni kim tutar” dedim; bugün sana da aynıısını diyorum. İşte Burcu Soy senin gittiğin yolun aynıısından geçmiş.

Hukuk okuyor, bitiriyor; sonra operada gönlünün olduğunu fark ediyor ve opera sanatçısı oluyor. Tanıyor musun, takip ediyor musun? YetGen Zirvesi'ne de gelmişti. Hayallerin neyse onu takip etmelisin. Sakın ha, okuldaki rehberlerin "senin puanın şuraya tutuyor, ondan para kazanamazsın" falan demelerine izin verme. Bir işi zaten çok iyi yapabilmen için önce onu çok sevmen gerekiyor. Hatırlıyor musun, iki kavramdan bahsetmiştik: Sevdiğin iş, iyi yaptığın iş, karşılığında para kazanabileceğin iş ve dünyanın ihtiyacı olan iş. Sevdiğin işi çok iyi yaparsan, para kazanmanın yolunu mutlaka buluyorsun. Dolayısıyla "operadan para kazanılmıyor" diyenleri kesinlikle dinlemeyeceksin.

O kadar çok şey var ki aklımda operadan yapılabilecek. Mesela Altın Gün grubunu biliyor musun? Synth rock yapıyorlar ama Türk şarkılarıyla yapıyorlar ve Amsterdam'da bulunuyorlar. Konserleri deliler gibi doluyor. Türkiye'de pek konser vermiyorlar; o yüzden kız arkadaşımınla Barcelona'ya gidip onları dinledik. Bunun gibi bir şey yapabilirsin. Crossover opera yapabilirsin; operayı başka türlerle harmanlayabilirsin. YKS şovunu izledin mi? Maria Callas gibi insanlar var, çıkıyorlar ve dünyayı büyütüyorlar. Neden Türkiye'den bir tane daha çıkmasın?

Dolayısıyla kesinlikle boynunu bükme, enseyi karartma. O hayal düşmanlarını dinleme. Hatta hukuku sadece "işim olsun" diye okuyorsan, onu da okuma; operadan devam et. Çünkü hukukta iş bulma ihtimali şu anda zaten gitgide düşüyor. Daha çok konuşacağız seninle. Kanada Lisesi'nde ben mentorluk yapıyorum; her dönem toplantılar yapıyoruz öğrencilerle, yönlendiriyoruz; hangi dersleri alacaksın, hangi okula gideceksin, vesaire. Tahminim şu: Sen yurtdışında opera okumak için Kanada Lisesi ile ilgileneceksin.

Seyirci

İsmet Paşa'nın ünlü sözü: "**En büyük tehlike, en yakındaki tehlikedir.**" Lütfen başka bir yerden bir şey beklemeyip her birimiz tek tek "**ÇEDES Projesi'ne çocuğumu katmak istemiyorum**" dilekçesini okullara versin. Bunu olabildiğince yaygınlaştıralım. İkincisi, din eğitimi istemeyen veli çocuğuna bu dersi aldırmasın; bu da basit bir dilekçeyle yapılabilir. Bu işi bir başkasından beklemeyelim, kendimiz yapalım.

İkinci olarak şunu da söyleyeceğim: Akdeniz Üniversitesi ve Tazelenme Üniversitesi'nde **Aktif Yurttaşlık** dersini heyecanla ve gönüllü olarak veriyorum **Uygarlık Tarihi** dersinin yanında. İlgililere teşekkür ediyorum. Uygarlık Tarihi'ni bir sınıfa, Aktif Yurttaşlık dersini ise başka bir sınıfa veriyorum.

Bizim çocuklarımıza... Mesela ben Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde asistanken İsviçre'ye gittik. Oradaki sistemde, anaokulundan itibaren, öğrenciler ilgi, istek ve yeteneklerine göre bir yönlendirme programına dahil ediliyor. Evet, Almanya'da da öyle. Biz tamamen ailelerin eğitim durumlarını, seviyelerini, sosyoekonomik koşullarını toplumsal olarak çok iyi biliyoruz.

Bu çocuklarımızı biz hangi sistemle ilgi ve yeteneklerine göre yetiştirebiliriz? Almanya bunu çok iyi yapmış. Biz Almanya'da o incelemeyi yaptığımız zaman, "Almanya'nın girişimciliği, teknik çalışmalardaki başarısı mesleki ve teknik okullarına aittir," diyorlar. Biz bunları Türkiye'de yapamadık.

Bir önemli sorum da şu olacak size: Bunları nasıl halledebiliriz? Bir de şunu sormak istiyorum; siz birtakım kıstaslar belirttiniz. Bunların içinde öğretmenlik formasyonunu almayan ya da alamayan kişiler öğretmen oluyor. Araştırma metodlarını bilmiyor, felsefeyi bilmiyor, proje üretmeyi bilmiyor, girişimciliği bilmiyor, ölçme-değerlendirmeyi bilmiyor. O nedenle bunları hayata geçirmek için Milli Eğitim camiasının, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ya da buna bağlı kurumların nasıl bir girişimde bulunması lazım? Eğitimciler, eğitim kurumları, milli eğitim müdürleri bu konuda nasıl bir adım atmalı?

Erhan Erkut

Evet, astığı astık kestiği kestik bir iktidarla karşı karşıyayız. Kafalarına göre, formasyon almayanları öğretmen yapıyorlar. 440 bin öğretmen atama beklerken, bunun olmaması lazım. Ama bakın, demin hocam "herkes dilekçe versin" dedi ya; arkadaşlar, bu iktidar sosyal medya üzerinden örgütlenen kampanyalara karşı çok duyarlı. Gördünüz işte, birçok konuda geri adım attılar.

Bence bunun da, bu konunun da sosyal medya kampanyasıyla, yüksek sesle, bar bar bağırarak gündeme taşınması lazım. Eczacılar nasıl aldılar haklarını? Sosyal medya kampanyasıyla aldılar. Dolayısıyla **sosyal baskı gücü oluşturmamız** gerekiyor. Biz her şeyi muhalefetten bekliyoruz, sonra da CHP'ye küfrediyoruz "iyi muhalefet yapmıyor" diye. Kardeşim, sen ne yapıyorsun muhalefet için vatandaş olarak? Dolayısıyla aktif vatandaşlık bilincini kullanıp **aşağıdan yukarıya bir baskı** yaratmamız gerekiyor.

Yönlendirme konusuna gelince, ben biraz şüpheliyim. Çünkü birçok Türk öğrenci, Alman sisteminde "geri zekâl" olarak sınıflandırılıyor ve lise-üniversite sisteminin dışına atılıyor. Çok dikkatli olmak lazım. Öyle kişilik testleriyle çocuğa "sen ileride şu olacaksın, bu olacaksın" demek doğru değil. Çocuğun **tutkusunu ve meraklarını keşfetmesini sağlayacak deneyimler tasarlamak** gerekiyor. Son kararsa her zaman çocuğa bırakılmalı.

O kararın ortaokul sondan önce alınması tehlikelidir. O yüzden ben **K8 sisteminin zorunlu olması** gerektiğini söylüyorum. Ondan sonra çocuğa sorulmalı: Teknik okula mı gitmek istiyorsun, lise ve üniversiteye mi? Sanatçı mı olmak istiyorsun? Tabii lise ve üniversite tarafında o da var.

Meliha Okur

Hocamız anlattı, eğitime farklı bir bakış açısı. Şimdi bugüne bakacağız, çünkü öğretmenlik meslek yasası, Milli Eğitim Akademisi, ÇEDES, okula aç giden çocuklar,

köylerden taşınamayan çocuklar ve Türk-İslam sentezci bir anlayışla köşeye sıkıştırılmış bir eğitim sistemi: Adı Türkiye Maarif Modeli. Profesör Doktor Armağan Erdoğan, CHP Parti Meclisi üyesi. Açıkçası Gölge Milli Eğitim Bakanı Suat Bey'i çok çalışkan buluyorum, beni çok etkiledi. Ben bütün videolarını ve çalışmalarınızı yakından takip ediyorum, siz de yükseköğretim konusunda çalışıyorsunuz. Yüksek lisans ve doktora derecelerinizi YÖK bursuyla İngiltere'de yaptınız. Görev değişikliği, artık siyasetçisiniz değil mi? Bize bugün sorunlar nasıl çözülecek, bir analiz yapın yükseköğretimde, bir kısa yolculuk yapın.

Armağan Erdoğan—Prof. Dr, CHP Parti Meclisi Üyesi

Çok teşekkür ederim bu tanıtım için. Bugün burada olmak çok güzel. Benden önce konuşan duayen hocalardan sonra bu kürsüde olmak ayrı bir sorumluluk. Ve duayen bir gazetecinin moderatörlüğünde konuşmak da ayrıca keyif verici. Öncelikle hepinizi sevgi ve saygıyla partim adına selamlıyorum. Sevgili Belediye Başkanımıza çok teşekkür ediyorum; böyle bir çalışmayı başlatmak çok değerli bir inisiyatif.

Cumartesi günü Samsun'daydım. Biliyorsunuz, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk adımlarının atıldığı yer orası. Orada da Cumhuriyet Halk Partisi'nin 101. kuruluş yıldönümü nedeniyle her güne bir panel koyarak bir program yapmışlardı. Cumhuriyet Halk Partisi'nin siyaset yapma anlayışının değiştiğini bu tür faaliyetlerle de görmüş oluyoruz. Buradaki afişte ben yoktum; Genel Başkan Yardımcımız **Suat Özçağdaş** bugün burada olacaktı ve sizlere seslenecekti. Ancak geçen hafta hem tüzük hem program değişimi için yapılan **Kurultay** nedeniyle, normalde pazartesi yapılan MYK toplantısı çarşambaya alındı. Suat Başkanımız da bu nedenle MYK'da bulunmak zorunda kaldı. Genel Başkanımız, tüm genel başkan yardımcılarının toplantıda bulunmasını isteyince bu görev bana düştü. Ama Suat Başkanımız sevgilerini, selamlarını ve özürlerini iletmemi istedi; onu da söylemiş olayım. Akşamın bu saatinde bu kadar ilgili bir izleyici topluluğunun olması çok değerli. Sabrınız için hepinize teşekkür ediyorum.

Eğitim konusu, Başkanımızın da söylediği gibi, herkesin bir şekilde içinde olduğu bir konu. Bir anlamda futbol gibi: Herkesin konuşabileceği bir alan. Yedi yaşındaki çocuktan yetmiş yedi yaşındaki insana kadar herkesin bir fikri var. Bu hem bir avantaj hem de bir dezavantaj; çünkü söylediğiniz şeyler bazen yanlış anlaşılabilir ya da yetersiz bulunabiliyor.

Bugün Türkiye'de 20 milyon ilköğretim öğrencisi, 7 milyona yakın üniversite öğrencisi, yaklaşık 1 milyon 550 bin öğretmen, 1 milyon atanamayan öğretmen ve 184 bin akademisyen var. Nüfusun yarısından fazlası bir şekilde eğitimle ilgili. Ama hocamız Erhan Bey'in de söylediği gibi, **21. yüzyıl yetkinlikleri** ve **hayat boyu öğrenme** kavramlarını düşündüğümüzde, hepimiz öğrenme sürecinin

içindeyiz. Bu nedenle eğitim konusu hepimizi ilgilendiriyor. Sorunları hepimiz biliyoruz, günlük hayatımızda yaşıyoruz. Bugün ben biraz daha çözümlere odaklanmaya çalışacağım. Eğer başarabilirsem, çözüm odaklı bir konuşma yapacağım. Şunu da söylemeliyim: Henüz partimizin yeni politikaları tam olarak oluşmadı. Geçen hafta yapılan Kurultay'da alınan kararlara göre önümüzdeki 8-9 ay boyunca, 2007 yılında yapılan parti programımızı güncellemek üzere yoğun bir çalışmaya giriyoruz.

Bu süreçte politikalarımızı **katılımcı, şeffaf ve ortak akılla** belirleyeceğiz. O yüzden bazı konularda çok net, kesin ifadeler kullanamayacağım; ama ilkelerimiz ve temellerimiz belli. Bir de şunu söylemek isterim: "Neyi nasıl yapıyoruz?" sorusuyla ilişkili olarak... Biliyorsunuz, 38. Kurultay'ın ardından geçen yıl, 4-5 Kasım tarihlerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nde bir değişiklik oldu. Genel Başkanımız **Özgür Özel**, yeni dönemde Merkez Yürütme Kurulu'nu oluştururken, daha çok Anglo-Amerikan ülkelerinde uygulanan, Türkiye'de bir dönem sadece SHP'nin kısa bir süre uyguladığı **gölge bakanlık sistemini** hayata geçireceğimizi söyledi. Ben bu sistemi çok anlamlı ve değerli buluyorum. Şu anda hükümetin sahip olduğu bakanlıkların her birine birer **gölge bakan** atamış durumdayız. Peki bu gölge bakanlıkların amacı ne? Bir yandan hükümeti ve bakanlıkları takip etmek, ana muhalefet olarak denetleme sorumluluğunu yerine getirmek, ama aynı zamanda iktidara en yakın olan ve çok yakında da iktidar olacağımız için bunun hazırlığını yapmak, politikalarımızı belirlemek ve bu politikaları her bir bakanlık düzeyinde somut biçimde oluşturmak ve kamuoyuyla paylaşmak.

Böylece 2019'dan itibaren yerel yönetimlerimizin, özellikle de 31 Mart'tan sonra tüm Türkiye'de çoğalan yerel yönetimlerimizin başarısının, merkezi hükümette de sürdürülebileceğini göstermiş olacağız. Bu gölge bakanlık sistemi, bizim hem denetim hem hazırlık aracımızdır.

Şimdi biz **Milli Eğitim Gölge Bakanlığı** olarak, Gölge Bakanımız Suat Özçağdaş'ın başkanlığında, Milli Eğitim yapısının mikro düzeyde bir benzerini oluşturduk. Ben, Isparta Milletvekilimiz **Yalım Halıcı** ile birlikte **Gölge Bakan Yardımcısı** olarak görev yapıyorum. Milli Eğitim Bakanlığı'nın genel müdürlüklerine denk gelecek biçimde, bizim elimizde o kadar büyük insan kaynağı ve bütçe olmasa da sivil toplum örgütlerinden, sendikalardan, akademisyenlerden ve saha uzmanlarından oluşan çalışma grupları kurduk. Bu gruplar, Milli Eğitim Bakanlığı'nın altındaki her bir genel müdürlüğe denk düşecek şekilde yapılandı. Grup büyüklükleri 10, 12, 15 kişi arasında değişiyor.

Bunun yanında iki farklı konuda **ek çalışma grupları** oluşturduk. Bunlardan birincisi **yerel yönetimler ve eğitim**. Bunun çok önemli olduğunu düşünüyoruz çünkü merkezi hükümetin boş bıraktığı, aksattığı ya da hiç yapmadığı eğitimle ilgili konuları bizim yerel yönetimlerimiz, belediyelerimiz yürütüyor. Dolayısıyla bu

süreci sistematik bir hale getirmemiz gerektiğine inanıyoruz. Bu nedenle “yerel yönetimler ve eğitim” başlığını ek bir çalışma alanı olarak belirledik. İkinci başlığımız ise şu: Bugün de söylendi, hepimiz biliyoruz; çocuklar okulu sevmiyor. Çocuklar okul binalarını sevmiyor, okul ortamını sevmiyor. Erhan Hocamız da bunu çok ayrıntılı bir biçimde dile getirdi. O nedenle okul ortamlarının iyileştirilmesiyle ilgili bir çalışma yapmamız gerektiği bilinciyle, bunu da ikinci bir çalışma grubu olarak oluşturduk.

Bu çalışma grupları kendi aralarında toplanıyorlar; Zoom üzerinden bir araya geliyorlar, ara toplantılar yapıyorlar ve saha gözlemlerini paylaşıyorlar. Bizim hedefimiz ne? Değerli Rifat Hocam çok güzel anlattı: Bizim temelimiz **Cumhuriyet aydınlanmasıdır**. Motivasyonumuzu, ilhamımızı, Cumhuriyet’in aydınlanma dönemindeki felsefeden alıyoruz ve onun üzerine kuruyoruz. Kurduğumuz felsefede çocuğun ve gencin üstün yararını gözetiyoruz. Biz **nitelikli, laik, bilimsel, kamusal, erişilebilir, parasız ve eşit bir eğitim sistemi** kurmakla ilgili çalışıyoruz. Bu saydığımız kavramların her birinin altını net ve somut ifadelerle doldurmak üzere çalışıyoruz.

Bununla ilgili neler yaptığımıza dair kısa bilgiler vermek isterim. Az önce dediğim gibi bir yandan günlük olayları takip ediyoruz ve bunlara tepkilerimizi veriyoruz; bir yandan politika süreçlerini ve uzun dönem politikaları belirlemeye çalışıyoruz. Mesela yaşamada bununla ilgili çalışmalar yapıyoruz: Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde soru önermeleri, araştırma önermeleri, kanun teklifleri sunuyoruz ya da sunulan ve **öğretmenlik meslek kanunu** gibi, **Türkiye Yüzyılı Maarif Müfredatı/Modeli** gibi ucube bir sistemin yansımaları olan konuları Meclis gündeminde, yaşama çerçevesinde **mücadeleyle** sürdürüyoruz.

Bir başka aşama yargıda mücadelemizi sürdürüyoruz. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ile ilgili olarak **Danıştay’a yürütmeyi durdurma** için başvuruda bulunduk. Öğretmenlik Meslek Kanunu ile ilgili olarak da Meclis’te yaptığımız örgütlü mücadele ve sendikalarla birlikte koordineli çalışmamızın neticesinde genel kuruldan 22. maddeye kadar gelip **geçemediler** ve **Ekim ayına bıraktılar**. Bu, AKP tarafından hiçbir şekilde öngörülmeven bir şeydi.

Yürütmenin yaptığı çalışmalara dair kamuoyunu bilgilendirme, basın açıklamaları, medyada yazılı ve sözlü açıklamalarda bulunuyoruz. Ama asıl önemlisi, **sahadayız**. Türkiye’de ilk defa **tematik bir eğitim mitingi** düzenledik İstanbul’da; Genel Başkanımızın da konuştuğu, milletvekillerimizle birlikte Milli Eğitim Bakanlığı’nın önüne yürüyüp Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli’ni protesto etmek için bir eylem gerçekleştirdik.

Bugün Boğaziçili hocaların kulakları çınlıyordu herhalde; Boğaziçi’ne 10 milletvekilimizle birlikte hem mezuniyet törenlerine katılmak hem de hocaların dünyadaki yükseköğretim tarihine geçecek olan eylemlerine destek vermek üzere girdik.

Çok barışçıl bir şekilde girmeyi hedeflemiştik, ama önümüze güvenlik görevlileri ve sivil çevik kuvvet getirdikleri için olay bizim tahminimizin üstünde bir ulusal kamuoyu gündemine gelmek durumunda kaldı. Sonuç itibarıyla girdik, oradaki yasal yargı süreci de devam ediyor. ODTÜ'deki öğrencilerin en doğal hakkı olan ve ODTÜ'yü ODTÜ yapan **Devrim Stadyumu**'ndaki etkinliklerin iptal edilmesine ilişkin olarak öğrencilere destek verdik; bu yıl şenliğin gerçekleştirilmesi için elimizden gelen her şeyi yaptık ve gerçekleştirdiler.

Daha önce yapılmayan bir saha faaliyeti olarak bu yıl **18 Temmuz'u 19 Temmuz'a bağlayan gün 24 saat süren**, 21 farklı konuda toplam 90'dan fazla konuşmacının yer aldığı "**24 Saat Eğitim Maratonu**" gerçekleştirdik. Amaç şuydu: Biz her şeyi yapıyoruz, konuşuyoruz, sahadayız, Meclis'te mücadele ediyoruz; fakat eğitimin sorunları 22 yılda o kadar birikmiş ki; hocalarımın söylediği gibi daha eskiden beri gelen birikmiş sorunlar var; **22 yılda bir karşıdevrim** süreciyle karşı karşıyayız. Bunları **24 saat** bile konuşmakla bitiremeyeceğimizi göstermek bakımından ismini bilerek böyle seçtik ve Ankara'da gerçekleştirdik.

Bununla da bitmedi. Bu eğitim maratonunu sadece Ankara'da yapmakla kalmamalıyız diye düşündük; **81 ilimizde** gerçekleştirmemiz gerektiğini düşünerek başladık. Yaz döneminde, Temmuz ayının 20'sinden itibaren başlattık; şu ana kadar **17 ilimizde**, öncelikle bizim aldığımız il belediyelerinden başlayarak, sonra büyükşehirlerle devam edeceğiz; ardından bizde olmayan belediyelerle sürdürerek **81 ilde eğitimi konuşuyoruz, tartışıyoruz**.

Burada sabah saatlerinde o ilin ileri gelen sivil toplum kuruluşları, sendikaları, akademisyenleriyle bir kahvaltı yapıyoruz; onları dinliyoruz, not alıyoruz ve böylece **katılımcı politika üretme sürecini**, CHP'nin yeni politika anlayışı ve politika yapma tarzı olarak hayata geçirmeye gayret ediyoruz. İnanılmaz notlar alıyoruz; hem Genel Başkan Yardımcımız Suat Bey, hem ben hem ilgili uzman arkadaşlarımız... Sonrasında bir basın açıklaması yapıyoruz; o ile özgü eğitim sorunlarını gündeme getirmek için il örgütümüzle, oradaki sivil toplum söylediği sorunları paylaşıyoruz. Ardından ilin **valisini, üniversitenin rektörünü** ve **belediyeyi** ziyaret ediyoruz; sorunlara ilişkin konuları konuşuyoruz.

Mesela **Edirne**'den başlayarak Suat Başkanımız, okuldaki çocukların **bir bardak temiz suya erişememesinin** altını çizdi. Bir yanda 21. yüzyıl yetkinliklerinden bahsediyoruz; ama Türkiye gerçekliğinde çocukların bir bardak suya erişememesinden bahsetmek zorunda kalıyoruz. Bunu, belediyemizle işbirliği halinde **valiliğin okullara sağlaması** gerektiğini söyledik ve birçok yerde bununla ilgili sonuç aldık. En azından bu şekilde sorunları gündeme getirmiş oluyoruz.

Akşam saatlerinde; yaz olduğu için; 20:00-22:00 (ucu açık; kaçta kadar devam ederse) arasında o ildeki bütün yurttaşlarla, gelebilenlerle ya da yandaki açık hava

kafesinde buluşanlarla, çocuğunu parka getirenlerin de dahil olduğu şekilde eğitimin sorunlarını yine dinlemiş oluyoruz. Bunun nasıl büyük bir faydası olduğunu anlatamam. Şöyle bir şey fark ediyoruz: “Eğitim Çıkmazı” başlığı çok güzel ve anlamlı. Türkiye’de eğitim, **kısırdöngüye** ve **öğrenilmiş çaresizliğe** dönüşmüş durumda. İnsanlar eğitimle ilgili yaşadıkları sorunlardan çok mutsuzlar: **Öğretmen mutsuz, veli mutsuz, öğrenci mutsuz**. Ama örgütlülük yıllardır bastırıldığı için bu öğrenilmiş çaresizlik aşılamıyor. “Neden daha fazla insan yok?” sorusu bugün burada da soruldu; başkanımız da söyledi, dijital mecradan da söyleniyor: Bizim insanımızda bu tür mücadelenin refleksleri kaybolmuş. **Bir araya gelmek, örgütlü bir şekilde konuların üzerinden gitmek** gibi bir alışkanlığı yeniden hep birlikte kazanmış oluyoruz.

Şimdi **iki temel konumuz** var, gündeme dair. Biri **Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli**. Türkiye’deki eğitim bakanlığının adı **Milli Eğitim Bakanlığı**; “Milli Maarif Bakanlığı” değil. “Maarif” bizim yıllardır kullanmadığımız bir kelime; isminden başlayarak **saplantılı ideolojik** bir yaklaşım olduğunu görüyoruz. İkinci kısım “Türkiye Yüzyılı”; bir partinin **seçim bildirgesinde** kullandığı bir kavram. O nedenle Türkiye’deki eğitimin **anayasası** olması gereken müfredat, “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” diye **karşıdevrim dayatmasıyla** karşımıza çıkarılmış; eğitim pedagojisine, eğitim bilimine uygun olmayan; **pilot çalışmaları yapılmamış; kimin yazdığı belli olmayan bir müfredat dayatmasıyla** karşı karşıyayız.

Burada Atatürk’ün **“fikri hür, vicdani hür, irfanı hür”** nesillerinin yerine koydukları **“aklıselim, kalbiselim, zevkiselim”**; ne olduğu hiçbir şekilde bilinmeyen; tamamen ideolojik bir **dindar nesil yetiştirme projesi** olarak gördüğümüz bir süreçle ilgili mücadelemizi sürdürüyoruz. Çünkü **bizim dayandığımız gelenek, eşit yurttaşlık temeline dayanan Cumhuriyet aydınlanmasıdır**.

İşin ilginç, eğitimin bu kadar kötü olduğundan yapılan araştırmalarda **AKP seçmeni de** mustarip; onlar da mutsuz, onlar da eğitimin iyi yönetilmediğini söylüyorlar. Hatta Cumhurbaşkanı kendi ağzıyla eğitim ve kültürde **başarısız** olduklarını söyledi. Şu an eğitimin üzerine bu kadar yoğunlaşmalarının sebebi biraz da budur; **başarısız oldukları için**. Çünkü 22 yılda toplam **9 Milli Eğitim Bakanı** değişti ve her bir bakan, sanki başka bir partiden gelmiş gibi sistemi değiştirdi, müfredatı değiştirdi. **Reform enflasyonundan** yorulmuş durumdayız.

Bizim dayandığımız gelenek, eşit yurttaşlık temeline dayanan Cumhuriyet aydınlanmasıdır.

Türkiye'nin eğitim sisteminin şöyle bir sorunu var: **Eğitime kamu kaynaklarından ayrılması gereken bütçe** ayrılmadığı için; bu konuda OECD ülkeleri arasında en düşük oranlardan birindeyiz; özel girişimler ve **hane halkının** eğitime para harcaması gerekiyor. Ve biz bunu o kadar içselleştirdik ki rakamlardan bahsediyoruz: **Bir ev parasına, bir araba parasına** çocuğun anaokulu ya da üniversite masraflarından söz ediyoruz. Olacak iş değil. Bu haliyle, **hane halkının eğitime ayırdığı para** itibarıyla OECD ülkelerinin **üç katı**yız. Eğitim artık **ücretsiz, kamusal bir hak** değil; **satın alınması** gereken ve **parası olanların erişebildiği** bir hizmet haline geldi.

Anaokulundan başlayarak veliler ne düşünüyor? “Çocuğum iyi bir anaokuluna gitsin; hatta İngilizce de öğrensin”, niçin? “İyi bir üniversiteye gidebilmesi için.” İyi bir üniversiteye niçin gidiyor? “İyi bir insan, iyi bir yurttaş olsun”, tamam ama bir de **iyi bir işe sahip olsun** diye. Bu **kısırdöngü** ilginç bir şekilde devam ediyor. Bunu yaparken bir yandan üniversitelerin özellikleri, nitelikleri, kaliteleri **yok ediliyor**. Bu kadar eğitim harcaması yaptığımız; OECD'nin zengin ülkelerinin üç katı kadar hane harcaması; bir yerde, üniversitelere başvuruların ancak **üçte biri** doğru düzgün bir yer edinebiliyor. Yükseköğretimin **%54'ü Açıköğretim**. Öğrenci sayılarını artırmak ve işsizliği daha uzun vadeye yayabilmek bakımından öğrenci sayımızı, Merkel'in kiskanacağı, **8 milyona** getiriyoruz ama bunun %54'ü açıköğretim.

Örgün öğretime başlayanları **barınma krizi** bekliyor; çünkü örgün öğrencilerin sadece **%2,8'i** yurt bulabiliyor. Belediyelerimizin bugünlerde en büyük sorunlarından biri bu: Herkes çocuğunu bir ile gönderecek; yurt arama, barınma sorunu... Özel yurtlar çok pahalı. Bu sefer **cemaat, tarikat ya da dini kurumların yurtlarına mahkûm** olunuyor. Her yıl kayıt olanlardan **300-400 bin** civarında öğrenci **üniversiteyi bırakıyor**. Neden bıraktığına dair, bizim asal kurumumuz olan ve 131. maddeye göre yükseköğretimi düzenlemek, denetlemek, koordine etmekle sorumlu, kamu kaynağı kullanarak kamu yararına hizmet görmesi gereken **YÖK** bunu dert edinmiyor ve bununla ilgili bir araştırma yapmıyor. Bu öğrenciler nasıl bir sorun yaşıyorlar da **400 bin** öğrenci -başka ülkelerin toplam öğrenci nüfusu kadar- okulu bırakmak zorunda kalıyor?

Verilen burslar... Şu anda lisans için **aylık 2.000 TL** KYK bursu/alacağı var. 2.000 lirayla her öğün “bir su bir simit” yeseniz bir ayı geçiremezsiniz. İşte buralarda bizim belediyelerimiz ve **sosyal belediyecilik** anlayışımız devreye giriyor; öğrencilere **yurt** imkânını, **burs** imkânını biz sağlıyoruz.

Peki üniversiteye girdiler... Anaokulundan başladık ya, çok iyi eğitim alsın diye bir sürü harcama yaptık. Devlet okulları bir suyu bile çocuğa veremeyecek koşullarda olduğu için özel okullara göndermek durumunda kaldık. Erhan Hocamın dediği gibi ilköğretim ve ortaöğretimde kesinlikle **kamusal ve parasız eğitim** olması gerektiğini düşünüyoruz. Üniversiteden bir şekilde mezun olmayı başardıysa bu sefer **istihdam** sorunuyla karşılaşılıyor. Mezunlarımızın neredeyse **üçte biri** işsizlik

sorunuyla karşılaşıyor. Kamuda çalışması gerekmebilir; girişimcilik yapabilir, başka şeyler yapabilir, ama şu anda ya **ucuz işgücü** olarak çalışmak zorunda kalıyor, ya imkân olanlar **yurtdışına gidiyor**, ya da burada kısa yoldan “hayatımı nasıl kazanırım” diye bir partiye; hangi parti olduğunu biliyoruz; **sırtını dayıyor** ya da bahisler, sosyal medya fenomenliği gibi **üniversite okumayı gerektirmeyen** ve toplumsal psikoloji/sosyoloji bakımından sorunlu bir durumla karşı karşıya kalıyoruz.

Biz bu **kısırdöngüyü kırmak** zorundayız. CHP olarak bunun hazırlığı içindeyiz; bunu yapmaya gayret ediyoruz. Bunun için **birlikte hareket** etmemiz gerekiyor, **örgütlü** hareket etmemiz gerekiyor, **mücadele** etmemiz gerekiyor. Öncelikle **iktidar** olmamız gerekiyor. İktidar olduğumuzda **kadrolarımız** da **politikalarımız** da hazır bir şekilde bunu başaracağımızdan hiç kimsenin tereddüdü olmasın diyoruz.

Bir şey daha ekleyeyim; **öğretmenlerle** ilgili, belki soru olarak gelir ama... Öğretmenlik Meslek Kanunu biliyorsunuz daha önce yine hükümet tarafından Meclis'e getirilmişti. Partimizin başvurusuyla **Anayasa Mahkemesi** reddetmişti. Bu yıl onu tekrar son gününde Meclis'e getirdiler ve iki gün içerisinde çıkarmayı düşünüyorlardı. Hem komisyonda hem genel kurulda; sivil toplumla, sendikalarla çok iyi bir eşgüdüm içerisinde yaptığımız mücadelenin ve bu mücadelenin sadece söylemsel/popülist söylemlerle değil; **içi dolu, doğru yapılmış eleştirilerle** yürütülmesi sayesinde **22 maddede durdurup ara vermek** zorunda kaldılar. Bazı maddelerde ufak da olsa değişiklik yapmak durumunda kaldılar. Bu da son dönemlerde Meclis'te yapılan, ne yazık ki en önemli başarı, çünkü biliyorsunuz Cumhur İttifakı el kaldırıp indirerek çok önemli yasaları geçiriyor.

Burada isterseniz bırakayım, yükseköğretime dair diğer konulara ilişkin sorularınız olursa memnuniyetle dile getirmeye, yanıt vermeye çalışırım. Şununla bitirmiş olayım: **Eğitim konusu çok önemli**; birçok alanı çapraz kesen, birçok alanla örtüşen bir konu. Eğitim sadece bir meslek alanı değil; toplumsal yaşam için, bir ülkenin var olması için **çok önemli** bir alan. O nedenle Genel Başkanımız da sık sık söylüyor: **Eğitim, Türkiye için bir “beka” sorunu**. İyi yetişmiş gençlerimiz, iyi yetişmiş beyaz yakalılarımız bu ülkede **umut bulamıyorlarsa**, bu Türkiye için en temel beka sorunudur. Biz bunu dert ediyoruz ve çözümü için çalışıyoruz. Bunu bilmenizi isterim.

Eğitim, Türkiye için bir “beka” sorunu. İyi yetişmiş gençlerimiz, iyi yetişmiş beyaz yakalılarımız bu ülkede umut bulamıyorlarsa, bu Türkiye için en temel beka sorunudur.

Meliha Okur

Evet, şimdi soruları alalım. Buyurun efendim, mikrofonu alın. Hemen geliyor.

Seyirci

Öncelikle teşekkür ederim; başkanımıza da böyle bir ortam sağladığı için teşekkür ederim. Benim söyleyeceğim, soru şu: Cumhuriyet Halk Partisi, malumunuz, Atatürk'ün Cumhuriyet'in bekası için en önemli unsurlardan biri. Şimdi CHP, ben de o partinin gururla üyesiyim, 73 yıldır iktidara gelemiyor. Türkiye'de yaşanan eğitim sorunları başta olmak üzere Cumhuriyet'in bekasına yönelik tehditlerin olduğunun farkında mı? Bunun sorgulaması yapılıyor mu? Örneğin, bu irticai eğitimden sonra oluşan ortamda bir gerici, irticai ayaklanma olursa... Ordumuz da bitti. Ben tarihçi yazar, emekli albay Kemal Karakuzey. Ben de bu konularda konferanslar veriyorum. Mesela CHP'nin böyle bir gelişmede A, B, C planları var mı? Birinci konu bu; bunun partide irdelenmesinin yararlı olacağını düşünüyorum. Diğer bir şey: CHP'nin; özellikle eğitim başta olmak üzere; parti genel merkezi ile halk arasında veya örgütler arasında bir bilgi alışverişi olması için yeterli ortamın olduğunu düşünüyor musunuz?

Armağan Erdoğan

Şimdi, ilk sorunuza müsaade ederseniz yanıt vermemeyi tercih ederim. Ben burada eğitim gündemiyle ilgili sınırlı kalmayı tercih ederim. Ama şu kadarını söyleyeyim: Türkiye'nin önünde, yaşadığı her tür sorunun farkındayız; her sorun için çalışmalarımızı yapıyoruz. Bunların bir kısmı kamuoyuna yansıyor, bir kısmı yansımıyor. Ama genel merkezde çok hummalı bir çalışma trafiği olduğunu ve bunu ilgili uzmanlarla, kişilerle ve katılımcı bir şekilde yaptığımızın birinci şahidi olarak söylemek isterim. İkincisi; o kısmı eksik bırakmıştım, tamamlamama vesile oldunuz, teşekkür ederim; şimdi genel merkezde bu planlamaları yapıyoruz, sahaya da iniyoruz, halkla buluşuyoruz. Ama hem örgütlerimiz hem de belediye meclislerimizin eğitim konusunda bizimle ortak ve eşgüdüm içerisinde hareket etmesi için çalışmalar yapıyoruz. İllerimizdeki eğitim sekreterlerimizle, ilçelerimizdeki eğitim sekreterlerimizle ayrı gruplar oluşturmuş durumdayız. Onlarla bir bilgi akışı içindeyiz. Mesela geçen hafta, okulların eğitim-öğretim döneminin açılması ile ilgili bir basın açıklaması yaptık; il ve ilçe eğitim sekreterlerimiz de aynısını yaptı. Onlarla belli bir bilgi sistematığı içinde hem buldukları il ve ilçedeki sorunları tespit etmek hem de genel merkezin yaptığı planlamaları il ve ilçelere aktarmak bağlamında bilgi akışını sürdürüyoruz. Ama takdir ederseniz ki kurultay 4-5 Kasım'da oldu; 31 Mart'a kadar biz çok yoğun bir şekilde aday belirlemek ve seçim süreciyle meşgul olduk. 31 Mart'tan sonra bu tür yeni bir siyaset tarzı ve anlayışıyla çalışmalarımıza devam ediyoruz. Burada çok katılımcı olma taraftarı olduğumuzu söylemek isterim. Size de bir çağrı yapmak isterim: Bulduğunuz il ve ilçelerdeki

CHP örgütlerine; birçoğunuz büyük ihtimalle örgütümüzdesiniz ama çevrenize de böyle söyleyebilirsiniz; “Ben CHP'nin eğitim konusundaki şu çalışma grubuna katkı verebilirim” ya da “Bildğim şöyle biri var, bu konularda çok iyidir, size katkı verebilir” dediğiniz kişilerle bizleri irtibatlandırmak...

Meliha Okur

Başka soru? Buyurun efendim, anlatın, dinleyelim, yanıtlayalım.

Seyirci

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 1 ile 9 yaş arası; dikkat edin; 1... Eski kuşaklar vardır; X, Y, Z demeyelim. Şu andaki milenyum kuşağı, parti politikası... İkinci soru size: Siz ekonomistsiniz; para, borsa aynı orantıda soruyorum; iki şeyle şaka olmaz: Biri para, biri zaman. Bugün CHP değerleri yapısında eleştirdiğimiz; bazen, biraz önce mesela hocam çok apayrı bir şey söyledi, kalktı; herkesin saatlerce konuşacağı bir şey var: En temel sorun. Genç bir kızımız kalktı, “Ben ne zaman atanacağım?” diyor; çünkü para bekliyor, değil mi? Ben şu anda komşuyum; Manavgat'ta yaşıyorum. Bugün de böyle bir şeyin olduğunu sosyal medya yapısından gelen mesajlarla gördüm sosyal medyadan, buraya geldim hızlı bir şekilde. Lakin eleştiriye koyduğumuz zaman tonlarca şey söyleyebiliriz. Sayın hocam, sizin yanılmıyorsam kardeşiniz de basketçi. Siyasal İslam'dan bahsediyorsunuz: Onlar **oyunun kurallarını değiştiren** yapıda iktidar oldu; CHP **oyunun kurallarını değiştiren** yapıda iktidar olamıyor. Soru size, sayın siyasetçi: Para ve borsa diyoruz ya, ekonomi diyoruz. Gelelim konunun özüne: Bizim öğretmenlerimiz ne kadar donanımlı? Donanım yapısında eski kafa... Çok özür dilerim; beni bir öğretmen eğitti. Ben hayata simit satarak başlamış bir insanım; bugün 150 insan çalıştırıyorum, ekmek yiyorum. Özet şu: 1-9 yaş arasında, sayın siyasetçi, genel merkezde çalışan bir ekibiniz var mı? Milenyum kuşağı için ne yapıyorsunuz? Bu çocuklar yönetecek. Teşekkürler.

Armağan Erdoğan

Her yaş kuşağı için çalışmalarımız var tabii ki. Ben daha fazla zamanım olsaydı **21. yüzyıl yetkinlikleri** ve **Z kuşağına** özgü başlıkları açardım. Bizim **öğretmen niteliklerini güncellememiz** gerekiyor. Mesela sizinle de konuştuğumuz: **Milli Eğitim Akademisi**. Biz “olmaması gerekir” demiyoruz; **bu haliyle olmaması gerekir** diyoruz. Milli Eğitim Akademisi, Atatürkçü öğretmenleri, cumhuriyetçi öğretmenleri elemek için kullanılacak bir sistem olmamalı. Ama hizmet içi eğitim, dünyada **hayat boyu** devam eden bir süreç; zaten 1995'te kurulmuş bir “akademi” var. Orada biz öğretmenlerimizi çağın, öğrencinin koşullarına, durumuna, ihtiyacına göre hizmet içi eğitimden geçirmek için Milli Eğitim Akademisi'ni değerlendirmemiz lazım; yoksa öğretmen adaylarını ve öğretmenleri mülakatla eleyemediklerinde “buradan da kaçmasın” diye kullanmak, hem alalım hem 2-3 yıl yetiştirelim, böyle olmamalı.

Meliha Okur

Siz de buyurun, kısa soru. Kusura bakmayın, göz de zor görüyor, gözlükle ışık yansıyor.

Seyirci

27 Aralık 1947'de ABD ile Fulbright anlaşması yapıldı. O anlaşmaya göre Milli Eğitim Bakanlığı'nda bir komisyon var; Milli Eğitim politikalarını belirliyor. 5 Türk, 5 Amerikalı... Ve başkanları da Amerikan elçiliğinde bir yetkili. Siz Milli Eğitim Gölge Bakanı'nın; gölge bakan yardımcısı olduğunuza göre; bu Fulbright anlaşması ile ilgili gündemde konuşmalarınız oluyor mu? Bu anlaşmanın iptali konusunda partinin iradesi var mı?

Armağan Erdoğan

Şimdi Fulbright üzerinde konuşmak istemem... Şu anda Fransız okullarını bakanlık kapatmak istiyor; ama biz az önce de söylediğim gibi "**milli**" kavramının **bilinciyle**, Atatürk'ün aydınlanması, Cumhuriyet'in aydınlanma felsefesinden hareketle ve **milli şuurla** bir **Milli Eğitim Bakanlığı yapılanması** olması gerektiğini düşünüyoruz. Bu konu, program içerisinde olması gereken bir konu, soruyu yanıtlamak çok hassas. Hocam, Sayın Okçabol onunla ilgili farklı bir çerçeve çizdi. O yüzden soru için teşekkür edelim.

Seyirci

Önce bütün katılımcılara aktardıkları değerli bilgileri için çok teşekkür ediyorum. Ben Türkan Metin. Nisan ayı ortalarında **Nörobilim** dergisinin paylaştığı bir makalede, yetersiz ve dengesiz beslenme sonucu çocuklarda gelişimsel bozulmalar... Beyinlerindeki "kontrol" gibi; konuşma, düşünme, anlama, anlamlandırma, kendini ifade etme gibi; yeteneklerden yoksun kaldıkları sonucuna ulaşıldığı belirtildi. Şimdi, yoksul çocuklarda özellikle stresli aile ortamını yaşamaları ve **açlık** sorunuyla karşı karşıya kalmaları sebebiyle **kortizol** seviyeleri sürekli yüksek. Çocuklarda kaygı ve endişe var; oryante olamıyorlar, kendilerini bir birey olarak hissedemiyorlar.

Yine 2002'den itibaren bakıyoruz, **440.000 kız çocuğu** doğum yapmış; bunların **15.000** kadarı 15 yaş altı ve **istismar** sonucu doğan bebekler. Sorum şu: Çocukların bedensel, bilişsel, ruhsal bütünlüğünü koruyamadık; travmalarını engelleyemedik; hakları olan **yeterli ve dengeli beslenmeyi, sağlıklı, huzurlu aile ortamlarını** sağlayamadık. Bilimsel bir eğitim programını; ne olursa olsun; **nasıl yerleştirebiliriz** ve bundan ne kadar sonuç alabiliriz? Bir de Sayın Erdoğan, ileriki seçimde mutlaka iktidar olacağız, buna yürekten inanan üyeleriz, **sadece çocukların haklarını korumak üzere** donanımlı, liyakatli, bütün işi çocuklar olan ekiplerle bir **Çocuk Bakanlığı** oluşturulabilir mi? Böyle bir programınız var mı? Teşekkürler.

Armağan Erdoğan

Ben de çok teşekkür ediyorum. Yine eksik bıraktığım, daha doğrusu notlarımda olan ama zaman nedeniyle eksik bıraktığım bir konuya değinme fırsatı verdiniz. Birincisi: Genel başkan yardımcımızın illerde yaptığı, Ankara merkezde yaptığı, genel merkezde yaptığı; okulların açılmasında yaptığımız; basın toplantılarının her birinde şu vurgumuz var: **Bu kadar derin bir yoksulluğun** giderek derinleştiği bir durumda çocukların **okula aç gitmesi**, çocukların **yiyecek bulamaması**... Bunu **dert ediniyoruz** ve çözülmesi gerektiğini söylüyoruz. Bu, **politika öncelikleri** meselesi. Siz önceliklerinizi **çocuklarınıza ve eğitime** verebilirsiniz ya da önceliklerinizi **müteahhitlere ve beton yapılara** verebilirsiniz, bankalardaki **kur korumalı mevduatlardan** alınacak faizlere verebilirsiniz. O nedenle çok netiz: **En öncelikli alanımız budur**. Okul ortamlarının içine girebilecek bir konu bu. Biz, bu konu Milli Eğitim Bakanlığı'nda olmamasına rağmen ayrı bir çalışma grubu olarak çalışıyoruz: Okulların güvenlik görevlisi, temizlik görevlisi, okullara ücretsiz yemek sağlanması, ücretsiz ve temiz su sağlanması ve okulda bir sağlıkçı bulunmasının kesinlikle takipçisiyiz. Bu bizim en hassas politika konularımızdan biri. İkincisi: **Çocuklara yönelik şiddet ve istismar**... Asla ve asla Türkiye Cumhuriyeti'nde; Atatürk'ün çocuklara değer veren Cumhuriyeti'nde; olmaması gereken bir şey! **Madde bağımlılığı** aynı şekilde; **yetersiz beslenme** ve **sağlık sorunları** aynı şekilde. Bunun için **Çocuk Hakları Sözleşmesi**'nde yer alan hakları hayata geçiren ulusal bir Çocuk Hakları Sözleşmesi yapılması gerektiğini düşünüyoruz. **Çocuk Bakanlığı** ile ilgili olarak, benim yetki alanım olmadığı için bir şey söylemek istemem; ama **çocukların iyi olma hali** bizim en büyük derdimiz.

Seyirci

"Çocuklar... Bakın, bütün velilere sesleniyorum, çocuklar okulu sevmiyor." Bazı şeyleri söyle hocam, okulu sevmemelerinin gerekçesi şu: Okullarda hep aynı şeyler anlatılıyor. İlkokul 1'de ne anlatılıyordu, 5'te ne anlatılıyordu? Bakın, "Gökyüzü neden mavidir? Güneş neden ısı ve ışık yayar? Dünyada yaşam nasıl başladı?" Şimdi, bunu Furkan Öztürk araştırıyor; Harvard'da okuyan Trabzonlu bir çocuk. "Dünyada yaşam nasıl başladı?" sorusu, bilimde yanıtı olmayan 125 sorudan biri. Hocam, bunlardan bahsettiğiniz zaman çocuklar okulu çok seviyor. Madem siz geleceğin Milli Eğitim Bakanısınız hocam, müfredatı değiştirin, allak bullak edin!

Armağan Erdoğan

Bunu söylediğiniz için ben de teşekkür ederim. Çok haklısınız, kesinlikle katılıyorum. Şu anda ezberci eğitim sisteminin ve sınav odaklı anlayışın kalkması gerekiyor. Biz çocuklarımıza, örneğin sporda, "Dur şu testini geç de ondan sonra spor yaparsın," diyoruz. Olimpiyatlarda bir tane bile altın madalya alamadıysak bunun nedeni bu anlayıştır. Herhangi bir estetik duygusu, müzikle, sanatla irtibatı

geliştiremiyorsak çocuklarımızı kısıtlıyoruz. Teşekkür ederim, hocamın zamanını daha fazla almak istemem, sağ olun.

Meliha Okur

Ama bir şey söyleyeceğim. Üstünde oturduğumuz toprakların **altındaki kültürü bilmeyen, kültürel mirası anlatamayan** bir eğitim sistemimiz var. Eğitimciler kusura bakmasın ama ileride, Anamur'da bir antik şehir kazılıyor. İlk olimpiyat şampiyonu oradan çıkmış; bilen var mı? Yok. Siz, buradaki antik kentlerden çıkan şampiyonları biliyor musunuz? Hayır. Demek ki temel sorunumuz, sürdürülebilir bir anlayışla hiçbir şeye bakamamak. O yüzden, buyurun... doğal zekâyı bırakıyoruz, yapay zekâ yolculuğuna çıkıyoruz! Teşekkür ediyoruz, buyurun hocam. **Erhan Hocam**, şimdi yapay zekâ! Siz bize yapayı anlatın!

Erhan Erkut

Bu, hiç yeni bir şey değil. Şöyle bir örnek göstereyim size...

[Projeksiyon açılır, seyirciye döner.]

Mesela bir diyalog düşünün:

- “Derdin ne?”
- “Bütün erkekler aynı.”
- “Bağlantı ne?”
- “İlla bizim başımızı ağrıttıyorlar.”
- “Bir örnek verebilir misin?”
- “Erkek arkadaşım beni buraya gönderdi.”
- “Bu önemli mi senin için?”
- “Evet, çünkü benim çok depresyonda olduğumu söylüyor.”
- “Senin depresyonda olduğuna üzgünüm. Doğru, mutlu değilim. Neden mutsuz olduğunu anlatır mısın?”

Bu, tipik bir **terapist-hasta diyalogu**. Ama insan değil, bu konuşmayı yapan bir bilgisayar programı: **ELIZA**. Yılı söyleyeyim size: **1966**. Yapay zekâ benden daha yaşlı!

Yapay zekânın bu kadar geç işe yarar hale gelmesinin üç nedeni var:

1. Bilgisayarlar yeterince hızlı değildi.
2. Veri yoktu.
3. Veriyi depolama gücümüz yetersizdi.

Şimdi veri akıyor. Biz burada konuşurken bile milyonlarca bit veri üretiliyor. Artık hem depolayabiliyoruz hem çok hızlı işleyebiliyoruz. Bu yüzden yapay zekâ birden “patladı.” Ama gözünüzde de çok büyütmeyin. Birçok durumda, ekonomistlerin “çoklu regresyon” dediği şeyin cilalanmış hali. Örneğin bir müşteriye kredi verilir mi verilmez mi? Onun davranışlarına bakıyor, 10-15 bağımsız değişken

üzerinden geri ödeme ihtimalini hesaplıyor. Bu da yapay zekâ. Bakın, Türkiye çıkışlı bir örnek: **Tiko**. Sina Afra'nın kurduğu bir emlak girişimi. 120 civarında değişken kullanarak bir apartmanın değerini tahmin ediyor. Satış fiyatı bu değer in altındaysa hemen alıyorlar, küçük bir renovasyonla %5-10 kârla satıyorlar. Şu anda Portekiz emlak piyasasında hâkim durumdalar. Tamamen yapay zekâ. Ama bir ekonometriste sorsanız “Bu bildiğin regresyon” der. O kadar. Asıl patlama 30 Kasım 2022’de oldu: **ChatGPT**. Ve çok net söylüyorum: Eğitimcilerin eli ayağına dolandı. MIT dahil birçok okul “yasak” getirdi. Kasımda, Aralıkta yasakladılar, ama Ocak ayında yasağı kaldırmaları gerekiyordu. Kaldıramadılar. Hâlâ Türkiye’de birçok okulda yasak.

Ben farklı düşündüm. Dedim ki: “Bu sistemin nasıl çalıştığını sadece mühendisleri biliyor, biz deneyelim, karakutuya dokunalım.” Ve bir ders açtım: “**ChatGPT’yi sanal asistan olarak kullanma**”. Psikolojiden, siyasetten, mühendislikten, işletmeden öğrenciler geldi. 67 saat ders, misafir konuşmacılar, projeler... Sonra dedim ki: “Herkes bir proje yapsın.” Size üç örnek göstereceğim. Bu ders **bir yıl dokuz ay önce** yapıldı, yepyeni sayılmaz.

İngilizce öğretmenliği öğrencileriyle bir endüstri mühendisi ortak yaptı. Seviye ve dili seçiyorsunuz, size bir paragraf veriyor, üç soru soruyor. Yanıtlıyorsunuz, sonra “Doğru mu yanlış mı?” gösteriyor. ChatGPT bilmeyen biri bile kullanabiliyor. Arka planda küçük bir kod var, “yazdığımı düzelt” emri verilmiş. Öğretmenliğin işini kolaylaştırıyor. Artık “Benim yeteneğim yok, öğretmenim yok” bahanesi kalmıyor.

İkinci örnek daha yaratıcı. **Shutterstock, Stable Diffusion ve Foto** kullanarak masallaştırma deneyimi. Donald Trump’ın sesiyle hikâyeye anlatıyor! Kavga eden anaokulu çocuklarına “paylaşmanın önemini” öğreten kısa videolar yapıyor. Çocuklar videoyu izliyor, mesajı eğlenerek alıyor. Maliyeti? 1 dolar! Ses kopyalamak da 1 dolar. Birinin iki dakikalık videosunu veriyorsun, sesi klonluyor, istediğini söylüyor. Benim sesimle masal anlattılar; hem de güzel bir İngiliz aksanıyla! Ve bunu **kod bilmeyen öğrenciler** yaptı. O yüzden diyorum ki: Her öğretmenin bunu derhal öğrenmesi gerekiyor. Korkmak, yasaklamak yerine “Ben dersimde nasıl kullanırım?” sorusuna kafa yorması gerekiyor.

Bir diğer proje: “Tercih Danışmanım”. Benim yazılarımı, kitaplarımı, bloglarımı, YouTube videolarımı yükledik. Makinenin içinden küçük bir “**Erkut**” çıktı! Soru soruyorsun, yanıt veriyor ama karakter eksik... O “dalga mı geçiyorsun oğlum?” tonunu veremedik. Teknoloji orada tıkanı. Şimdi bir eğitim teknolojileri şirketleriyle görüşüyorum, ticarileştireceğiz. Belki ben öldükten sonra da çalışmaya devam eder. Çünkü temel ilkeler değişmiyor. Bir sonraki adım: “**Atatürk’e Sor!**” Elimizde *Nutuk* var, *Geometri* kitabı var, konuşmaları var. Hepsini makineye yükleyelim, Atatürk’e soralım! Ne kadar ilginç bir proje, değil mi?

Gerçekten, bu noktada yapay zekâ bizim kadar mükemmel Türkçe konuşmıyor. Ama üzülererek söylüyorum: Türk öğrencilerin çoğu da mükemmel Türkçe konuşmıyor! Şu anda ChatGPT, Türk öğrencilerininin %90'ından daha iyi Türkçe yazıyor. Bu bir alarm.

Seyirci

Hocam, biz de değişeceğiz değil mi? Ben iki soru sormak istiyorum; biri kendim için, biri kızım için. Uçakta diyorlar ya “Önce kendi maskenizi takın, sonra çocuğunuza yardım edin.” Ben yapay zekâya karşıyım hocam. Zekânın kendisine karşıyım! Çünkü hayatım boyunca ne kadar zeki gördüysem, hep kazıklandım. Milyon dolarlık kazıklandım! Ben zekâdan korkuyorum. Onun için soruyorum: Acaba “yapay akıl” var mı? Bakın, Şems-i Tebrizi'nin bir sözü vardır: “İnsan edebi kadar akıllı, aklı kadar şerefli, şerefi kadar da kıymetlidir.” Bence insanlık yapay zekâdan çok **yapay akıl** üzerine çalışsa, değerlerle birlikte daha güzel bir şey çıkarırız. Zekâdan çok çektim hocam, ben aklı tercih ederim.

Erhan Erkut

Tamam abi, sen yapay akıl de. Aynı algoritma çalışıyor zaten! Ama güzel söyledin, “akılla zekâyı karıştırmayalım.” Akıllı insanlara bak, zekilerden uzak dur diyor-sun!

Seyirci

Evet hocam, kızım için şunu sormak istiyorum: Yapay zekâyâ **vicdan** kazandırabilir miyiz? Ya da **ahlak** verebilir miyiz?

Erhan Erkut

Çok iyi soru, mükemmel. Şu anda bu konuda ciddi çalışmalar var. Her ülkenin kendi kültürü, gelenekleri, değerleri farklı ama genelgeçer etik ilkelerde buluşabiliyoruz. Zaten ChatGPT gibi modeller, köleliği savunmaz, kadın dövme-yi normalleştirmez, ayrımcılığı desteklemez.

Türkiye’de bazı çevreler hâlâ “kadın eşittir ikinci sınıf” diye konuşurken, ChatGPT bu konuda çok daha ileride. Yani, “ahlaklı yapay zekâ” kavramı geliştiriliyor. OpenAI’nin amacı da zaten “insanlığa faydalı yapay zekâ” üretmek. Kâr amacı gütmeyen bir yapı kurdular bunun için. Ama haklısın; yapay zekâ da ahlaksızlık yapabilir. Bu yüzden içine mutlaka etik dersi koymak gerekiyor. Biz MEF Üniversitesi’nde yapay zekâ yan dalı açtık ve içine özel olarak bir etik dersi koyduk. Çünkü eğer etiği bilmiyorsan, sadece “dine” güveniyorsan... Geçmiş olsun abi! (gülüşmeler) En büyük ahlaksızlıkların nerelerde yapıldığını hepimiz gördük. Japonların dini yok mesela ama inanılmaz düzgün insanlar. İnançları değil, ahlaki sistemleri çalışıyor.

İnsana değer veriyorlar. Onları görünce “gelin canlar, Japon olalım” diyesi geliyor insana!

Seyirci

Hocam, Cemal Süreya'nın bir sözü var: “Masal dinlememiş çocuklar kediyi cetvelle çizmezler.” Ben kızımın da cetvelle kedi çizmesini istemem. Engelleri olmasın, yaratıcılıkla çizsin istiyorum.

Erhan Erkut

Çok güzel söyledin. Ben de “herkes kediyi farklı çizebilirsin” isterim. Kübik, sürrealist, realist... fark etmez. Ama yapay zekâ zaten “kedi böyle çizilir” demiyor ki! Diyorsun ki: “Picasso gibi kedi çiz”, “Van Gogh gibi çiz”, “Renoir gibi çiz.” Her seferinde farklı bir şey çıkarıyor. Yaratıcılığı teşvik ediyor, ve senin çizdiğini de “bu olmamış” diye yargılamıyor. Sadece “biraz daha karakter verebilir misin?” gibi rehberlik yapıyor. Eğer eğitimde kullanılacaksa da böyle kullanılmalı zaten. Öğretmen de “olmuyor” dememeli, “şöyle dene” demeli. Yapay zekâ da aynı şekilde davranıyor. Senin kaygın çok yerinde, teşekkür ederim. Ama çizilmiş kedi... Ben de istemem öyle bir kedi! (salonda kahkahalar)

Meliha Okur

Harika, çok güzel bir sohbet oldu hocam. Soru var mı başka?

Seyirci

Hocam, biraz önce Netflix'ten örnek verdiniz. Netflix 3,5 yılda, ChatGPT 5 günde 1 milyon kullanıcıya ulaşmış dediniz. Bu aynı şey mi, aynı koşullarda mı ölçülmüş?

Erhan Erkut

Güzel soru. Hayır, aynı değil. Netflix daha eski bir dönemde çıktı; o zaman sosyal medya yoktu, “viral yayılma” şansı sınırlıydı. ChatGPT'de durum farklıydı; sosyal medya yangın gibi yaydı. Biz buna “bush fire” deriz, çalılık yangını gibi yayıldı. Bir arkadaş birine anlattı, o bir başkasına... Ve tabii arkasında Microsoft'un 1 milyar dolarlık yatırımı vardı! O yüzden de bu kadar hızlı büyüdü. Ama evet, bu kadar hızlı büyümesi bile başlı başına inanılmaz. Şu anda MEF Üniversitesi'ndeki bütün hocalara ChatGPT 4.5 ücretsiz veriliyor. Artık bahanemiz yok: Her üniversitenin bunu öğretim üyelerine sağlaması, sonra da “6 ayda ne yaptın?” diye hesap sorması gerekiyor ama bizde hesap verme kültürü yok. Ne öğretmen ne de akademisyen, kötü eğitim verdi diye görevden alınmıyor. Teknolojiyi reddediyor ama “işini yapıyor” sayılıyor. O yüzden ödül-ceza mekanizması kurulmadan ilerleme zor.

Seyirci

Hocam, dünya liderleri bunu kullanıyor mu? Mesela Trump, seçim konuşmalarında ChatGPT kullanıyor mu?

Erhan Erkut

Hiç şüphem yok ki kullanıyor. Zaten inanılmaz bir konuşma hazırlayıcısı. Hemen yan binada bir e-learning şirketi var, Infinity Learning. Bilgisayar mühendislerine 70-80 bin lira maaş verirken, prompt engineer denilen kişilere, sadece komut yazmayı bilen insanlara 150 bin lira veriyorlar. Bir tekerlek değişim videosu yapacaklar diyelim. 300 farklı tekerlek türü var. O videoyu hazırlamak için 60 sayfalık prompt yazıyor adam. Bir komutla sistem videoyu oluşturuyor. Mühendis bir aylık işgücünü kazandırıyor şirkete. O yüzden maaşı iki katı. Aynı şekilde siyasetçiler de bunu kullanıyor. “Konuşmada kadınlar yeterince yok,” diyorsun, sistem düzeltme yapıyor. “Ton fazla agresif olmuş,” diyorsun, yumuşatıyor ve sonunda müthiş bir konuşma metni üretiyor.

Meliha Okur

Hocam çok teşekkür ederiz. Gerçekten salondaki herkesin kafasında yeni sorular, yeni fikirler oluştu. Tabii ki Gölge Milli Eğitim Bakan Yardımcısı burada! Bu kadar çok kullanıyorsunuz bu araçları... Lütfen önümüzdeki dönemde bunu interaktif bir biçimde bize açıklayın ki Türkiye’deki siyasetin dönüşümü de buradan gelsin, değil mi? Sorgulama kültürü buradan başlasın. Bir dahaki toplantıda da tüm sorular bunun üzerinden gelsin. Burada hiç kimse “Ben sormadım o soruyu” demesin. Herkesin söz hakkı olsun. Biz de güzel güzel sohbet etmeye, bilgilenmeye devam edelim. O zaman efendim, bu forumu bugün burada kapatalım, değil mi hocam?

Armağan Erdoğan

Evet, ben bireysel olarak da kullanıyorum. Hocama çok katılıyorum, haberde çok büyük kolaylık sağlıyor. Evet, biz parti olarak da kullanıyoruz. Bununla ilgili olarak eğitim teknolojileriyle ilgili bir çalışma grubumuz var.

Meliha Okur

Güzel! AKP’nin de kullandığına eminim, kesinlikle. Onları da takip edeceğim. O yüzden biz birbirimizle kavga etmiyoruz; hürmet etmeyi unutmuyoruz. Ama yapay zekâ, vicdanı, ahlaki ve etik değerleri konuşurken Türkiye’nin etik ve ahlaki unuttuğunu görüyoruz. Büyük bir çöküş içindeyiz. Buradan çıkmamız lazım. Aydınlanma için el ele verelim.

FORUM MURATPAŞA: TÜRKİYE'DE EĞİTİM ÇIKMAZI SONUÇ BİLDİRGESİ

18 Eylül 2024'te Antalya Türkan Şoray Kültür Merkezi'nde gerçekleşen Forum Muratpaşa'da, eğitim sistemindeki derin yapısal ve ideolojik sorunlar tüm boyutlarıyla tartışıldı.

Gazeteci yazar Meliha Okur'un moderatörlüğünde gerçekleşen forumda eğitim dünyasından üç önemli isim –Prof. Dr. Rifat Okçabol, Prof. Dr. Erhan Erkut ve CHP Parti Meclisi Üyesi Prof. Dr. Armağan Erdoğan– acil reform çağrısında bulundu.

TESPİTLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1- Eğitim Yasaları Yeniden Düzenlenmeli

Değerlere saygılı, laik ve bilimsel temellere dayalı, özgür bireyler yetiştiren bir eğitim sistemi kurulmalı.

2- Eğitim Politikaları Ekonomik Kalkınma Vizyonuyla Oluşturulmalı

Eğitim politikaları, doğru, güvenilir ve şeffaf verilere dayandırılarak oluşturulmalı. Dünya ile rekabetçi ama aynı zamanda dünyaya akredite, ekonomik kalkınmayla birlikte nüfusun ihtiyaçlarına uygun bir projeksiyonla politikalar oluşturulmalı.

3- Eğitime Daha Fazla Bütçe Ayrılmalı

Eğitimin genel bütçeden aldığı pay artırılarak öğrencilerin daha iyi eğitim almaları sağlanmalı. Okulların fiziksel olanakları geliştirilmeli. Öğrencilerin ücretsiz bir öğün yemek ve temiz içme suyuna erişimi güvence altına alınmalı. Artan bağımlılıklara karşı okullarda güvenlik önlemleri artırılmalı.

4- Sıralama Sınavları Kaldırılmalı

Mevcut sıralama sınavları kaldırılmalı; öğrencilerin yetkinliklerini dijital içeriklerle yoğun şekilde destekleyen ve geliştiren yeni bir sistem oluşturulmalı.

5- Yapay Zekâ Eğitime Entegre Edilmeli

Yapay zekâ eğitim sistemine dahil edilmeli, böylece öğrenme süreci daha verimli hale getirilirken öğrencilerin yazılım, otomasyon sistemleri, vb. geliştirebileceği bir eğitim zemini yaratılmalı.

6- Yetkinlik Temelli Eğitim Başlatılmalı

Eleştirel düşünme, problem çözme ve girişimcilik gibi beceriler öğrencilere kazandırılmalı. Bilim, teknoloji, mühendislik, sanat ve matematik (STEM/STEAM) gibi alanlar bir arada ele alınarak öğrencilerin farklı disiplinleri bir araya getirerek problem çözmeleri teşvik edilmeli.

7- Hibrit Okullar Kurulmalı

Gerçek hayatla iç içe, çevrimiçi ve girişimciliği teşvik eden hibrit okullar açılmalı. Öğrencilerin duygusal zekâ, sosyal beceriler ve empati gibi özelliklerinin gelişimini teşvik edici ortam sağlanmalı.

8- Okullar Girişimciliği Teşvik Eden Yapılara Dönüştürülmeli

Okullar sadece ders yapılan yerler değil, kültürel etkinlikler ve sosyalleşme merkezleri olmalı. Sürdürülebilir kalkınma ve inovasyon odaklı bir gelecek inşası için okullar bir kuluçka merkezi haline getirilmeli, yenilikçi fikirlere destek sağlayan, onları doğru kaynaklarla buluşturan yapılar olmalı.

9- Milli Melek Yatırımcı Portföyü Oluşturulmalı

Milli Melek Yatırımcı Portföyü devlet politikası olarak geliştirilmeli. İyi fikirler, etkin, yeterli ve milli girişim sermayesiyle desteklenmeli.

10- Öğretmen Eğitimi Yeniden Yapılandırılmalı

Öğretmen eğitimi, öğretmenlerin müfredat odaklı bilgi aktarıcılar olmalarının ötesinde rehber ve rol model olmalarını sağlayacak şekilde tasarlanmalı. Teknoloji Okuryazarlığı, Yapay Zekâ Eğitimi ve Yabancı Dil Yeterliliği becerileri kazandırılmalı.

11- Hayat Boyu Öğrenme

Eğitimde sürekli sınıfa kapanma sistemine son verilmeli. İnsanların yaşam alanları her an bir eğitim merkezi olarak düşünülmesi ve tasarlanması.

Sonuç:

Forumda, Türkiye'nin eğitim sistemiyle ilgili ciddi ideolojik, yapısal ve finansal sorunlar tespit edildi. Konuşmacılar, daha kapsayıcı, laik, bilimsel ve geleceğe yönelik bir eğitim sistemi için derhal harekete geçilmesi gerektiğini vurguladı. Eğitimin hızla değişen dünya koşulları, teknolojik gelişmeler ve küreselleşen toplumun ihtiyaçlarına uygun bir şekilde yeniden düzenlenmesi gerekliliğinin altı çizildi.

“Türkiye'mizin yeni bir el birliğine, seferberliğe, ruha, pozitif anlamda, ülke yararına kalkışmaya, organizasyona, yeniden ‘Biz başarırız’ demeye, dayanışma içinde olmaya ve sorun alanlarında net, somut çözüm önerilerine odaklanmaya sonsuz ihtiyacı var. İşte Forum Muratpaşa bu amaçla ortaya çıktı.”

Ümit Uysal

FORUM MURATPAŞA 2:

GÖÇ

13 EKİM 2024 PAZAR, TÜRKAN ŞORAY KÜLTÜR MERKEZİ

Forumda, gazeteci ve yazar Merdan Yanardağ, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Başkanı Metin Çorabatır ve Türkiye Mülteci Konseyi Başkanı Dr. Zakira Hekmat konuşmacı olarak yer alırken, forumun moderatörlüğünü Evren Özalkuş üstlendi.

Evren Özalkuş, eğitimini Turizm ve Otelcilik alanında tamamladıktan sonra medya sektörüne yönelmiş, diksiyon ve spikerlik eğitimleri alarak televizyonculuğa adım atmıştır. 1990'lı yılların başından itibaren HBB, Kanal 6, Star TV, SkyTürk, CNN Türk ve Bugün TV gibi birçok ulusal kanalda haber spikerliği ve sunuculuk yapan Özalkuş, özellikle ana haber bültenlerindeki sunumuyla tanınmıştır. Uzun yıllar ekran önünde görev alan Özalkuş, son dönemde TELE1 başta olmak üzere çeşitli mecralarda gazetecilik faaliyetlerini sürdürmüş, aynı zamanda diksiyon ve sunuculuk alanında eğitimler vererek medya deneyimini genç kuşaklara aktarmıştır.

Merdan Yanardağ, gazeteci, yazar ve televizyon programcısıdır. 1965 yılında Ankara'da doğdu. Ortaöğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünde eğitim gördü. Gazeteciliğe genç yaşta başlayan Yanardağ; *Yüzyıl*, *Evrensel*, *Aydınlık* gibi gazetelerde muhabirlik ve yazarlık yaptı, çeşitli dergi ve yayın organlarında köşe yazıları kaleme aldı. Medya alanında yöneticilik görevlerinde de bulunan Yanardağ, 2018 yılında kurulan TELE1 Televizyonu'nun kurucu genel yayın yönetmeni oldu. Türkiye'de siyaset, demokrasi, laiklik, Kürt meselesi ve ifade özgürlüğü üzerine yaptığı eleştirel yayınlar ve yazılarıyla tanındı. Gazetecilik faaliyetleri nedeniyle farklı dönemlerde soruşturmalara ve davalara maruz kaldı; 2023 yılında bir televizyon programındaki açıklamaları gerekçe gösterilerek tutuklandı, kamuoyunda geniş yankı uyandıran süreç sonunda tahliye edildi. Yanardağ'ın siyasal tarih, devlet-toplum ilişkileri ve Türkiye'nin yakın dönemi üzerine yayımlanmış çok sayıda kitabı bulunmaktadır.

Metin Çorabatır, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM) Başkanıdır. Uzun yıllar gazetecilik yaptıktan sonra 1995-2013 yılları arasında Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) Türkiye Ofisi'nde Basın Sözcüsü ve Dış İlişkiler Müdürü olarak görev yapmıştır. Türkiye'de iltica sistemi, mülteci hukuku, göç politikaları ve entegrasyon konularında uzmanlaşmış; üniversitelerde dersler vermiş, çok sayıda rapor ve yayına katkı sunmuştur.

Dr. Zakira Hekmat, Afganistan doğumlu hekim ve mülteci hakları savunucusudur. Türkiye'de Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olmuştur. Afgan Mülteciler Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği'nin (ARSA) kurucusu ve başkanıdır. Türkiye Mülteci Konseyi Başkanı olarak görev yapmakta; özellikle Afgan mültecilerin sağlık, eğitim, kadın hakları ve toplumsal uyum alanlarında savunuculuk faaliyetleri yürütmektedir. Uluslararası alanda mülteci ve kadın hakları çalışmaları nedeniyle çeşitli ödüllere layık görülmüştür.

Evren Özalkuş

Muratpaşa Belediyesi tarafından düzenlenen Foruma, Türkan Şoray Kültür Merkezi'ne hoş geldiniz. Bilmenizi isterim ki bu buluşmalar, Muratpaşa Belediyesi tarafından dünyanın, Türkiye'nin ve kentlerimizin karşı karşıya olduğu sorunların ele alınması, çözüm önerilerinin sunulması ve insanların daha iyi yaşama olanaklarının değerlendirilmesi için yapılıyor.

Muratpaşa Belediyesi'nin düzenlediği ilk forum konusu Eğitim'di. Hatırlatmakta fayda var, bu forumlar devam edecek. Ve yayımlanan sonuç bildirgesinde, o eğitim forumunun; eğitim yasalarının yeniden düzenlenmesi, eğitim politikalarının ekonomik kalkınma vizyonuyla ele alınması ve sıralama sınavlarının kaldırılması gibi **11 başlıkta derhal reform çağrısında bulunulmuştu** ki bu çok önemliydi. O forumun ayrıntılarını ve bildirgeye ulaşmanızı tavsiye ederim.

Şimdi bugün buradaysak, özellikle son 10 yılda hem dünyada hem de Türkiye'de yaşayanlar için en büyük sorunlardan biri olan **göç, mülteciler ve mültecilik** konusunu konuşacağız. Çünkü Türkiye, dünyada en fazla mülteci barındıran ilk üç ülke arasında yer alıyor. Ve mülteciler, günlük hayatımızı, ekonomimizi, kültürümüzü hatta demografik yapımızı etkileyecek noktada varlıklarını sürdürüyorlar. Bu, herkes için çok zor bir durumdan bahsettiğimiz anlamına geliyor. Ama tabii şunu da belirtelim; sadece Türkiye'de değil, dünyada da pek çok sebepten dolayı pek çok ülke arasında göç devam ediyor. Ve bu bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Şunu da söylemek gerekir; **mültecilik konusunda yaygın bir kavram kargaşası var.**

İşte olguları ayırtırmada bize yardımcı olacak bugünkü konuşmacılarımız, birazdan sizlere takdim edeceğim isimler. Akıllardaki pek çok soruyu yanıtlayacaklar, değerlendirmelerini bize aktaracaklar. Yine siz değerli konuklarımızdan da sorular alacağız; o soruların yanıtları da bu sempozyumda karşımıza çıkacak.

Mültecilik elbette, akının yapıldığı ülke vatandaşları için olduğu kadar yüz binlerce, hatta milyonlarca mülteci için de çok zor bir konu. Konunun bu kısmını da atlamamak gerekiyor.

Özellikle entegrasyon çalışmalarının doğru şekilde uygulanmadığı ülkelerde -ki bizim ülkemiz de onlardan biri- yaşam şartları mülteciler için de giderek zorlaşıyor. Bulunduğu ülkenin kültürüyle kaynaşmak, insanıyla tanışmak onlar için de zor. Hele ucuz işgücü olarak kullanılmaları da en önemli sorunlardan biri. Kaldı ki ülkemizde iktidar, AKP kanadından pek çok açıklama yapıldı bu konuda. Onların ucuz işgücüyle çalıştırılmaları, aşırı siyasallaşmış bir alan olduğundan konu genellikle uluslararası hukuk kavramları dikkate alınmadan, siyasi tercihlere atıfta bulunularak tartışılıyor. Bu nedenle de çözümsüz bir noktaya kadar gelmiş görünüyor. Bu forumda; **uluslararası göç, mülteci ve insan hakları hukukuyla**, uluslararası uygulamalar açısından bir değerlendirme yapılmaya çalışılacak.

Bugüne kadar neler doğru, neler yanlış yapıldı? Mülteciler ülkelerine hangi koşullarda geri dönebilir? Türkiye Cumhuriyeti yasalarıyla uluslararası hukuk arasında uyumsuzluk var mı? Mülteciler için uluslararası hukukun öngördüğü kalıcı çözümler nelerdir? Zengin ülkelerin sorumluluk paylaşımı konusundaki yaklaşımları nelerdir? Mültecilerin hakları var mı? İşte tüm bu soruların yanıtlarını, konuşmacılarımızın değerlendirmelerinde bulacağız. Ayrıca sizlerin soruları da elbette bu oturumun en değerli parçası olacak. Şimdi ben sözü daha fazla uzatmadan, konuşmacılarımızı davet etmek istiyorum. İzninizle, hanımefendiden başlamak istiyorum.

Türkiye Mülteci Konseyi Başkanı Sayın Dr. Zakira Hekmat; kendisi Afgan bir doktor, bir insan hakları aktivisti. Tüm mültecilerin ve kadınların hakları için çalışmak üzere Türkiye’de Afgan Mülteci Dayanışma Derneği’ni kurdu. 2023 yılında da **Uluslararası Cesur Kadınlar Ödülü**’ne layık görüldü. Buyurun, sizi sahneye alalım.

İkinci konuğumuz, İltica ve Göç Araştırma Merkezi (İGAM) Başkanı **Sayın Metin Çorabatır**. Onu da sahneye davet etmek istiyorum. Metin Bey’in konuşma başlığı: **“Türkiye’de ve Dünyada Mülteci Olmak.”** Dikkatle dinlemekte fayda var.

Üçüncü konuşmacımız, gazeteci-yazar, TELE1 televizyonu kurucusu ve Genel Yayın Yönetmeni **Dr. Merdan Yanardağ**. Sizi de şöyle alalım.

Evet, bir konuğumuz daha var ama o şu anda salonumuzda değil. Kendisiyle uzaktan bağlantı yapacağız: **AREA Araştırma Başkanı Sayın Murat Karan** bizimle beraber olacak. Suriyeli göçmenler araştırmasının sonuçlarını paylaşacak.

Ve tabii ki şimdi kürsüye Muratpaşa Belediye Başkanı **Sayın Ümit Uysal**’ı açılış konuşması yapmak üzere davet ediyoruz.

Ümit Uysal

Evet arkadaşlarım, Belediye Meclis üyelerim, belediyece arkadaşlarım, kıymetli sivil toplum kuruluşu başkanları, temsilcileri, çok değerli Muratpaşalılar; bu önemli oturma hepimiz hoş geldiniz, sefalar getirdiniz. Eğitim çalıştayımızda başlangıç konuşmamı çok kısa tutmuştum. Oysa sonradan fark ettim ki düzenleyici kuruluşun bir bakış açısı sunmasının daha büyük bir ihtiyaç olduğu yönünde bazı eleştiriler geldi. Bu yüzden biraz daha zaman alacağım. Tabii ki konuşmacılarımız derinleşecek, detayları anlatacak. Çok önemli uzman konuşmacılarımız var. Onlar konuyu derinleştirecek. Ancak forumun sonunda yapılacak soru-yanıt kısmına da bir çerçeve oluşturabileceğini düşünerek, neden “göç” konusunu ikinci sıraya koyduğumuzu biraz açıklamak istiyorum. Eğitim çok temel bir konu, Türkiye’nin geleceğiyle ilgili. Peki göçü neden ikinci sıraya koyduk, neden bu kadar önemli? Bunu muhakkak biliyorsunuz ama bir kez daha altını çizelim, oturumu da bu noktadan başlatalım.

Bence göçü tam anlamıyoruz. Bizim Türkiye’de konuştuğumuz konuların hepsini birbirinin içine sokuyoruz. Şu iki gerçeği bilmeden göçü tartışmamız gerçekten bana göre olanaksız; bütünü kavramamız olanaksız. Kendi işimize odaklanabiliriz. Kendi işimiz, atıyorum sadece göçmenlerle ilgilidir. Ben 22 sene avukatlık yaptım. İşim müvekkilimi savunmaktı; “karşı tarafın da şu hakkı var canım” denmezdi, mesleğim o değildi, müvekkilime odaklanmaktı. İş, mültecilerin hayat standartlarını Cenevre Sözleşmesi standartlarında tutmak olanlar olabilir. Misyonu bu olanlar olabilir. Buna çok saygı duyuyorum. Kaldı ki bu insanlara da, bu önemli kuruluşlara da, bu temsilci ve liderlere de ayrıca ihtiyacımız var. Bu uyarıların yapılması lazım. Ama bir taraftan da ülkemizin gerçeklerinin, içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik şartların, uluslararası siyaset ve iç siyaset dengeleriyle birlikte değerlendirilmesi gerekir. Sosyoekonomik şartların, vatandaşlarımızın yaşadığı zorlukların algılanması hem Türkiye’imiz hem vatandaşlarımız hem de dünya açısından önemlidir. Aksi halde konuyu anlayamayız. Böyle patinaj yapar dururuz. “Mültecilerden yana olanlar, karşısında olanlar...” Bu kör dövüşü asla hakikate ulaşmamıza müsaade etmez. Bence şu anda Türkiye’de yaşanan durum tam olarak bu.

Bir kere şunu iyi bilelim: Üç ana kategori var; çok kategori var ama üç ana kategori belirleyelim. Birincisi, ticari fazla veren, büyük ihracat yapan, dünya ticaretinin lideri olan ancak çok büyük kitlesel, milyonlarla ifade edilen bir emeklilik sorunu yaşayan; nüfus yaşlanması sorunu yaşayan ve her yıl milyonlarca kalifiye işçi almak mecburiyetinde olan ekonomiler var. Bunlar, yasadışı kabul edilmeyen göçten en çok şikâyetçi olanlar. Çünkü onlar sadece istiyorlar ki kabul ettikleri göç gelsin, ihtiyaç duydukları göç gelsin; diğerleri başka ülkelerde kalsın. Her ülke kendi çıkarını düşünür, suçlayamazsınız. Ama biz de kendi ülkemizin çıkarını düşünmek zorundayız, değil mi? Bir taraftan uluslararası hukuku ihlal etmeyeceğiz ama

diğer taraftan kendi ölkemizin çıkarını da düşünmek durumundayız. Bir kategori bu: Yasal göç. Yasal göçün toplamını bilmeden yasadışı göçü anlamamız mümkün değil. Geçen yıl 41 bin kişi botla geçti Yunanistan'a denildi. Almanya'ya 12 yılda 1 milyon 800 bin kişi kabul edildi. Toplam sayıları kavramak için bu bilgileri bilmek gerekir. Bu ekonomi bağı kurmak gerekiyor. Yoksa anlayamıyorsunuz.

İkinci kategori, kendi ölkesinde gelişmiş ekonomilere işçi başvurusu yapamıyacak durumda olanlar. Destabilize, organize olmayan, dağıntık ölkeler... Bu ölkelerdeki meslek sahibi, gelişmiş ekonomilerin kabul edebileceği nitelikte nüfusun o ekonomilere alınması için hukuki şartlar, ölk şartları uygun değil. Dağıntık, stabilize ölkeler var. Bir de farklı uygulamaları olanlar var; yurtdışına gidene hain gözüyle bakanlar, farklı ahlaki tespitlerde bulunanlar... Bunlar da Türkiye'deki misyonlar üzerinden başvurabiliyor. İstenmeyen göç değil ama bekleyen göç; müracaat edip bekleyen göç. Savaş olan ölkeler de buna dahil. Bir "bekleyen göç" var, bir "istenen göç", bir de "istenmek için müracaat edip bekleyen göç" var. Bir de "işime yaramazsın, bana gelemezsin" denilen, periferi ölkelerde beklemesi gereken göç var. Beklerken de o ölkelerde hukuka uygun şartlarda olması beklenen göç.

Bu üçünü birbirinden ayırılım, konuyu başka türlü anlayamayız. Zaten büyük bir göç var. Bir de istenmeyen, kategori dışı, kabul edilmeyen, alınmayan, alınma şartlarını taşımayan göç var. Türkiye'de "göç" diye konuştuğumuz şey esasen bu üçüncüsü. Çünkü diğerlerinde problem yok; gidiyorlar, geliyorlar. Bir sorun yok. Türkiye açısından da bir sorun yok. Niye geliyorlar? Türkiye'de para harcıyorlar. Onlar nispeten daha "kabul edilebilir" göç. Hali vakti yerinde insanlardan oluşuyor, kısa süre kalıyor, belli bir süre kalıyor, müracaat edip gidiyor. Elbette sosyolojik kayıplar var ama nispeten bizim açımızdan hasarı az, büyük hasar bırakmayan göç; transit göç.

Ama son kalan grup... Biz bunu istemeyiz. "Sizde kalsın." Bunlar siyasi mültecilerdir, işçi adayı değildir. Siyasi mülteci oldukları için de 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne harfiyen uyacaksınız. "Biraz da para yardımı yapıyoruz, uyun, bunları alacaksınız." Hatta bu da yetmez, "Bizim kabul ettiğimiz ama işini yapmayan, suç işleyen, iade etmek istediğimiz varsa onları da alın. Bize yasadışı yolla gelmiş olan varsa onları da iade edelim, siz alın." Tartışmanın odağı böyle özetlenebilir.

Bu sadece Suriye, Afganistan boyutuyla olan bir şey değil. Normal vizeyle gelenler de var. Orta Afrika ölkeleri, bizim Kuzey Afrika'daki ölkelerle sınırlı vize sözleşmelerimiz var. Kenya'yla, Güney Afrika'yla vizeleri kaldırmış bir ölkemiz. Bir ölkemizle daha kaldırdık. İstanbul'da 67 semtte Afrikalı nüfusun çok yoğun olduğu söyleniyor. Bize gelenler vize alanlar ya da resmi pasaportla, devlet pasaportuyla gelenler... Milyonlar olduğu gözleniyor. Resmi istatistiklerle İstanbul'daki semtlerin nüfus dağılımı hiç uyumuyor. Bu insanlar da gelişmiş ekonomilere gitmek için başvuru yapan insanlar.

Kendi ülkelerinden, mesela Gabon'dan, Ruanda'dan... Ruanda'yla karşılıklı turizm anlaşmamız var. Vizelerin zemini bu. Ama bu milyonlar bizim şehirlerimizde konuşlanıyor, müracaat ediyor. Kabul görenler alınıyor, kabul görmeyenler bizde kalıyor. Pandeminin en yoğun olduğu 2021 yılında verdiğimiz oturma izni sayısı 1 milyon 200 bin. Milletin sokağa çıkmadığı dönemde 1 milyon 200 bin oturma izni vermişiz.

Biz hukuka uymak istiyoruz. Uluslararası hukukta Ankara Sözleşmesi'nden bahsediyoruz, uyan yok. Vize muafiyetinden bahsediyoruz, uyan yok. İkili grup sözleşmelerle bu sayıyı artırabiliriz ama dünyadaki kampları, savaş olan ülkelerin tutumlarını masaya yatırdığımızda uluslararası hukukun güçlü ülkeler tarafından ihlal edildiğini rahatça görebiliriz. Hatta birçok kez umursanmadığını da görebiliriz. İşkencehaneler ortada değil mi? Ya da Yunanistan'ın Türkiye'ye en yakın iki adasında esir kampı gibi mülteci kampları kurup insanlık dışı şartlarda yaşatması... Gelen botları "Ölsünler, Türkiye nasılsa alır" diye geri itmesi vaka değil mi? 1951 Cenevre'ye uyuyor mu bu? Avrupa Birliği ülkesi değil mi? Uyuyorsa uysun diyelim; biz de %10000 hukuka uyalım. 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne uyalım, uymayalım demiyorum. Ancak şunu ifade edeyim: Almanya, Suriye'yi ziyaret eden 60 bin mülteciyi "Sizin hayatınız güvende, yanlış beyanda bulunmuşsunuz" diyerek yeniden ülkesine almadı. Haksız mı? Haksız değil. Adam geliyor, sığınıyor, sonra 60 bin kişi ülkesine gitmeye gidiyor. Demek ki ülkesi güvenli. O zaman 1951 Sözleşmesi'ndeki "din, dil, ırk, siyasi topluluk veya dini aidiyet nedeniyle hayatı tehlikede olan" tanımlarına uymuyor. Almanya almadı ülkesine. Aynısını yapmaya bizim de hakkımız var.

Bir kere iltica dosyalarının hemen sonuçlandırılması gerekiyor. İkincisi, bizden sık oraya gidenler, en az iki kez gidenler var. Aldığım bilgilere göre iki kez gidip geldiyse ülkesinin güvenli olduğu açıktır, iadesi gerekir. Hukuka uygun şekilde, 1951 Cenevre'ye uygun şekilde iadesi gerekiyor.

Daha da ötesinde, o ülkelerle iyi ilişkiler geliştirilip güvenli bölgeler oluşturularak o garantiler uluslararası ölçekte alınmalı. Bizim ekonomimize yarayan, kayıt altına alınan, insani koşullarda çalışanlara oturma izni verelim. Ekonomimize katkıda bulunanlara hukuken hak tanıyalım. Ama kayıtdışı, düşük ücretli, insanlık dışı çalışma biçimlerine izin vermeyelim.

Söylediğim bütün çözümler yüzde yüz hukuk içindedir. Uluslararası hukuka uyalım ama bizim de yararlanma hakkımız olsun o hukuktan. Bizim de iade hakkımız olsun. Siyasi iltica dosyalarını reddetme hakkımız olsun. Şartları tutmuyorsa reddedelim. Hukuk neyse onu yapalım. Hayatı tehlikede olan, insan hakları ihlaline maruz kalanlar dışında; ekonomimize katkı sağlayanlara ise çalışma izni verelim.

Bu bizim doğal hakkımız. Şimdiye kadar hep yüzde yüz hukuk konuştuk, buraya kadar her şey hukuki temelde. Şimdi hukukun dışında bir şey söyleyeceğim. Buraya

kadar hep yüzde yüz hukukilik konuştuk; Almanya nasıl faydalandıysa iade koşullarından, biz de faydalanalım dedik. Başka bir şey demedik. Eşit davranılsın istedik. Almanya ile Türkiye eşit davranılsın dedik. Hukuk, yüzde yüz hukuk. Bir ayrıklık yapıyorsak onu da giderelim, sorun değil, bir eksiklik varsa onu da tamamlayalım.

Son bir şey söyleyeceğim, bu artık hukukun dışında. Buradan bütün dünyaya gider mi bilmem ama Karınca'nın hacca gitmesi gibi, biz yine de söyleyelim; ister gitsin ister gitmesin.

Bakin, Türkiye'de şimdi yıllık büyük ticari fazla veren, dünya ticaretinin belke miği olan ekonomilerin önümüzdeki on yılda yıllık en az 1 milyon işçiye ihtiyaçları var. Ve bu akım devam edecek. Üstelik şimdi Afrika'dan iklim göçleri de geliyor. Suyu bitenler de gelecek. Suyu biten ülkelerden gelenler için en kolay geçiş yolu Türkiye. Sözleşmeler var, geliyorlar, İstanbul'un banliyölerinde yaşıyorlar ve sığınma başvurusu yapıyorlar. Bir kısmı da normal çalışma izni başvurusu yapıyor. Türkiye bir "bekleme ülkesi" olarak görevini yapıyor.

Şunu da söyleyeyim: Cenevre Sözleşmesi'ne göre biz eğitim hakkı, özel ayrıcalıklar, yabancılara sağlanan maksimum hakları vermekle yükümlüüz. Sözleşme diyor ki "Yabancıya sağladığın hak, kendi vatandaşının gerisinde olamaz." Bu, sanki küçük bir topluluk gelecekmış, onlara iyi davranılacakmış gibi tasarlanmış bir anlayış. Milyonlarca insan için yazılmamıştı. Ama biz yine de milyonlar için de uyalım, tamam. Cenevre Sözleşmesi'ne tam olarak uyalım.

Eğitim ayrıcalıkları orada devam ediyor, etsin. Benim bütün bu vurgularımın nedeni şu: "Hukuka uymuyoruz, hukuku tanımıyoruz" demek Türkiye'nin uluslararası menfaatine değildir. Öyle bir söylem olmamalı. Hukuka uymak gerekir. Ama resme bakalım: Ücretsiz sağlık hizmetleri, milyonlarca mülteciyle iç içe yaşayan halkımızla birlikte sürüyor. Vergi levhası olmadan ya da kuralızsız şekilde açılan işyerleri var. Basit suçlarda ceza hukuku ayrıcalıkları tanınıyor. Cenevre Sözleşmesi gelen mülteciyi vatandaşla eşit tutmayı, onu garanti altına almayı hedefliyor. Oysa Türkiye'de durum tam tersi.

Bugün Türkiye'de her iki vatandaşımızdan biri gıda alırken zorlanıyor. Bunu dikkate almadan uzun vadede bu tablo sadece Türkiye'nin değil, tüm dünyanın başına bela olur. Bunu iyi niyetle söylüyorum. Çünkü vatandaşlarımız sağlık hizmetlerinde katkı payı ödüyor, eğitimde sert rekabet sınavlarına girmek zorunda kalıyor, vergi kontrolü altında yaşıyor. Buna karşılık mülteciler bu yükümlülüklerin çoğundan muaf. Bu, vatandaşta büyük bir isyana, depresyona, kamuya ve dünyaya güvensizliğe neden oluyor.

Bu süreç milyonları içeren bir akın halinde devam ederse ve bu eşitsizlikler sürerse, Avrupa ve gelişmiş ekonomiler işçi ihtiyaçlarını buradan karşılamaya devam ederken bizde de farklı bir göç dalgası başlar. Eğitimli, nitelikli insanlar; geleceğine

güveni kalmayan, sosyal dengelerin bozulduğunu gören Türkiye’den gitmeye başlıyor. Onlar da gelişmiş ekonomiler tarafından memnuniyetle kabul ediliyor.

Eğer bütün dünya Türkiye’deki bu çelişkiyi görmezden gelirse, “Aman mültecilere dokunma” baskısıyla Türkiye’nin doğal ve yasal haklarını, şartlara uymayanları iade etme hakkını bile kullanmasına engel olursa, bu dengesizlik ve eşitsizlik daha da büyür. O zaman bir gün, gelişmiş ekonomilere kabul edilme şartlarını taşımayan Türk vatandaşlarının da Ege’den, Karadeniz’den, her taraftan batıya doğru yürüdüklerini görürsünüz. Bunu burada açıkça söylüyorum. Bu tehlikenin altını çiziyorum.

Çünkü bugün Türkiye’de üçte ikisi gıda alırken zorlanan bir toplumdan söz ediyoruz. Eğer bu baskı, bu ağır yük Türkiye’nin üzerinde bu şekilde kalırsa; tamam, hukuku ihlal edemeyiz, imzamız namustur, 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne uyarız, zaten uymaya da çalışıyoruz. Eksiklerimiz varsa giderelim. Ama şunu söyleyeyim: Bu büyük bir haksızlıktır, büyük bir eşitsizliktir. Türkiye’ye yönelik bu kadar milyon insanı taşımak Türkiye’nin görevi değildir.

Eğer dünya bu tabloyu değiştirmese çok sakıncalı sonuçlar doğar. Çünkü “zor oyunu bozar.” Bu duruma maruz kalan, yoksullaşan, gıda alamayan geniş kitleler bir gün yürüyüşe geçer. Bunu önleyemezsiniz. Bunu buradan bütün dünyaya söylüyorum.

O yüzden yapıcı, makul, paylaşılan bir sistem kurmak gerekiyor. Tamam, Türkiye tarih boyunca göç almıştır; coğrafi konumu itibarıyla göçlerin odağıdır. Bizim atalarımız da göçle gelmiştir, bu doğrudur. Ama bu sosyal denge dikkate alınmazsa, inanın buradan bu sefer daha batıya doğru çok güçlü bir göç dalgası başlar. Bunu hiç kimse önleyemez. Bunu altını çizerek söylüyorum. İyi bir oturum olmasını diliyorum, bütün konuşmacılara hoş geldiniz diyorum.

Eğer bütün dünya Türkiye’deki bu çelişkiyi görmezden gelirse, “Aman mültecilere dokunma” baskısıyla Türkiye’nin doğal ve yasal haklarını, şartlara uymayanları iade etme hakkını bile kullanmasına engel olursa, bu dengesizlik ve eşitsizlik daha da büyür.

Evren Özalkuş

Sayın Ümit Uysal’a çok teşekkür ediyoruz. Gerçekten çok kapsamlı bir çerçevede çizdi ve konuyu sadece insani değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yönleriyle ele aldı.

Şimdi uzaktan bağlantı yapacağız. AREA Araştırma Başkanı **Sayın Murat Karan**, Suriyeli göçmenler üzerine yaptıkları araştırmanın sonuçlarını bizlerle paylaşacak. Bu araştırma oldukça dikkat çekici, çünkü sahadan gelen verilerle toplumun bu konudaki tutumunu ortaya koyuyor. Hazırsak, Murat Bey'i bağlantıya alalım.

Murat Karan—AREA Araştırma Başkanı

Merhabalar, Ankara'dan herkese selamlar. Oldukça kapsamlı bir araştırma yaptık. Gördüğüm kadarıyla bu konuda zaten sürekli çalışıyoruz ama bu sefer özel olarak "Suriyeli göçmenler" konusuna odaklandık. Araştırmamızı 2024 yılı içinde gerçekleştirdik. Bu çalışmayı biz 2018 yılında da yapmıştık; o zaman da **Gaziantep** ve **Kilis** şehirlerinde aynı konuyu incelemiştik. İki şehri seçmemizin en önemli sebebi, bu iki kentin Suriyeli göçmenlerin ilk giriş kapıları olmasıydı. Özellikle Kilis'te şu anda, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından daha fazla Suriyeli göçmen yaşıyor. Bu yüzden oradaki değişimi gözlemlemek çok önemliydi. Her iki şehirde de şu yöntemi izledik: Hanelerle bire bir görüşmeler yaptık, hem Suriyeli göçmenlerle hem de yerel halkla görüştük. Bu sayede iki tarafın da birbirine dair algısını, yaşadığı ekonomik-sosyal etkileşimi ve karşılıklı tutumları ölçebildik.

Suriyeli Göçmenlerin Gelecek Beklentisi Araştırması, Gaziantep ve Kilis'te 3-7 Ekim tarihleri arasında 1207 kişiyle yüz yüze anket yöntemiyle yapılmış. Büyük çoğunlukta Arapça bilen anketörler, anket formunu Arapça olarak deneklere yönlendirmiş. İletişimi ve doğru bilgiyi alabilmek için bu yöntem tercih edilmiş. İlk olarak "Ne kadar süredir bu şehirde yaşıyorsunuz?" sorusu sorulmuş. Şehirde yaşama ortalama süresi 10 yıl olarak saptanmış. Katılımcıların yaklaşık yarısı 10 yıldan az, yarısı ise 10 yıldan fazla süredir buldukları şehirlerde yaşıyor. Ortalamamız 10 yıl civarında; artık göçmenlerle beraber yaşıyoruz.

"Şu anda nerede yaşıyorsunuz?" sorusuna apartman dairesi diyenlerin oranı %65,8. 2018 yılında bu oran %30'larda, büyük çoğunluk gecekondularda yaşıyormuş. Altı yıllık süreçte bu oran apartman dairesine doğru ilerlemiş. "Barınma sorunu yaşıyor musunuz?" sorusuna evet diyenlerin oranı %54. En önemli sıkıntı "çok pahalı olması" (%66,67) olarak belirtilmiş. "Kaldığımız yerin koşulları çok kötü" diyenler ise ikinci sırada. "Evinizde salon dahil ortalama kaç oda var?" sorusuna verilen yanıtlara göre ortalama 3 odalı hanelerde, 2+1 dairelerde yaşıyorlar.

"Evinizi nasıl ısıtıyorsunuz?" sorusuna %77,99 oranında "odun-kömür sobasıyla" yanıtı verilmiş. Gaziantep ve Kilis'te soba kullanılan 2+1 dairelerde yaşayan bir göçmen kitlesi karşımızda duruyor. "Hanenizde siz dahil toplam kaç kişi yaşıyor?" sorusuna göre ortalama kişi sayısı 6. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarında bu rakam 3,5 civarına kadar düşmüş durumda. Suriyeli vatandaşlarda ortalama hanede 6 kişi yaşıyor.

Ev eşyalarına bakıldığında buzdolabı, cep telefonu, çamaşır makinesi ve televizyon hemen hemen tüm hanelerde bulunuyor. Diğer mutfak ve ev eşyaları ise buna göre biraz daha düşük oranda. 2018 yılına göre beyaz eşya sahipliğinde artış gözlenmiş. Hanede engelli birey oranı %19,2. Sürekli ilaç kullananların oranı %21,7; en sık kullanılan ilaçlar kalp-damar, tansiyon ve şeker hastalıklarına yönelik.

“Türkiye’de herhangi bir işte çalıştınız mı?” sorusuna katılımcıların %67’si “hiç çalışmadım” yanıtını vermiş. Düzenli çalışanların oranı %3,7, sigortalı olarak düzenli bir işte çalışıp ayrılanlar %1,1, iş buldukça çalışanlar %28,2. “Ailenizin gelir düzeyi nedir?” sorusuna “gelirim giderimden az” diyen %57, “gelirim giderimden fazla” diyen sadece %7.

“Evleneceğiniz yaş nedir?” sorusuna göre ortalama evlenme yaşı 20. “Çocuk sayısı” ise ortalama 4. 2018 yılında bu oran 6 iken düşüş gözlenmiş. Apartman dairesine geçişle birlikte çocuk sayısı ortalama 5,3’ten 4’e gerilemiş.

İhtiyaç sıralamasında birinci sırada nakit, ikinci sırada gıda, üçüncü sırada ise eğitim ve sağlık türü ihtiyaçlar yer alıyor. Devletten sosyal yardım alanların oranı %52,2. “Gelecekte bekentiniz nedir?” sorusuna katılımcıların %40’ı “çocuklarımla ailemle güvenli, huzurlu bir gelecek ve çocuklarımla okuması” yanıtını vermiş.

“Türkiye’de size yönelik ayrımcılık yapıldığını düşünüyor musunuz?” sorusuna %74 “Hayır, bir ayrımcılıkla karşılaşmadım” yanıtını vermiş. “Ülkenizdeki savaş biterse geri döner misiniz?” sorusuna %39,5 “evim, arazim orada” diyerek dönerim yanıtını verirken dönmek istemeyenler “burada düzenim, işim, okulum var, burası daha güvenli” şeklinde yanıtlamış.

“Türkiye’de yaşamın iyi tarafı nedir?” sorusuna verilen yanıtlarda huzur ve güven ortamı, savaş olmaması, sağlık hizmetleri, iş imkânı ve ekonomik koşullar öne çıkıyor. “En zor tarafı nedir?” sorusunda ise yaşam pahalılığı, ekonomik geçim sıkıntısı ve dil zorlukları belirtilmiş.

Araştırmanın ikinci bölümünde Türk vatandaşlarının Suriyeli vatandaşlara bakışı ele alınmış. 2-5 Ekim tarihleri arasında 1214 Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyla yüz yüze görüşülmüş. “Hükümetin Suriyeli göçmenlerle ilgili politikasını nasıl buluyorsunuz?” sorusuna %81 “olumsuz” yanıtı verilmiş. “Suriyeli göçmenlere vatandaşlık hakkı verilmesini nasıl karşılırsınız?” sorusuna da %86 “olumsuz karşılıyorum” denilmiş. “Suriye’deki iç savaş biterse göçmenlerin geri döneceğini düşünüyor musunuz?” sorusuna %36 “bir kısmı döner”, %54 “dönmez” yanıtı verilmiş; tamamı döner diyenler %5,1.

“Suriyeli göçmenlere yardımda bulundunuz mu?” sorusuna vatandaşların yaklaşık yarısı bir şekilde aynı ya da nakdi yardımda bulunduğunu belirtmiş. “Göçmenlerin kabul edilmemesi gerekir” diyenler en yüksek oranda. “Suriyelilerle kültürel olarak aynı olduğumuzu düşünüyorum, kabul edilmeleri gerekir” ifadesine

kesinlikle katılan %2, katılan %14; buna karşın katılmayan ve kesinlikle katılmayan oranı yaklaşık %85.

Genel itibarıyla hem bölgede hem de Türkiye genelinde yapılan araştırmalarda vatandaşların %80'in üzerinde bir oranla Suriyeli göçmenlerin vatanlarına dönme-leri gerektiği yönünde ortak kanaate sahip olduğu görülüyor. "Bundan sonra ke-sinlikle göçmen kabul edilmemelidir" ifadesine yüksek oranda katılım var. "Savaş devam etse bile göçmenler ülkelerine geri dönmelidir" ifadesine %45 katılım bu-lunuyor. "Suriyeli göçmenlerin çalışmaları hususunda" ise "kesinlikle çalışma izni verilmemelidir" diyenlerin oranı oldukça yüksek.

"Suriyeli göçmenlerin Türkiye'de kalmasına yönelik ifadelere katılımınız nedir?" sorusuna verilen yanıtlarda "Suriyelilerin Türkiye'de kalmaları büyük sorunlara yol açar" diyenlerin oranı %80'in üzerinde. "Suriyelilerle birlikte nüfusumuzun artması daha güçlü devlet olmamızı sağlar" ifadesine katılım ise sadece %10 civarında.

Evren Özalkuş

Murat Bey, gerçekten çok değerli veriler paylaştınız. Bu araştırmanın sonuçları, toplumdaki algıyı çok net biçimde gösteriyor. Sorular arasında "geri dönüş müm-kün mü" konusu da var; onu birazdan konuşmacılarımıza yönlendireceğiz. Çok te-şekkür ediyoruz, katkınız çok önemliydi.

Murat Karan

Kolay gelsin, sağ olun. Herkese selamlar, sevgiler, teşekkür ediyorum.

Evren Özalkuş

Evet, tabii ki bizlerle birlikte olan ve bu konuda uzun yıllardır çalışmaları bulu-nan çok değerli isimlerimiz var. Onların da yıllarca izini sürdürdükleri eğilimler, saha gözlemleri ve değerlendirmeleri mevcut. Şimdi sözü, İGAM **İltica ve Göç Araş-tırmaları Merkezi Başkanı Sayın Metin Çorabatır**'a bırakıyorum. Kendisi bizleri bilgilendirecek, uluslararası hukuk ve göç yönetimi açısından önemli değerlendirmelerini paylaşacak. Hemen mikrofonu kendisine uzatalım. Buyurun efendim.

Metin Çorabatır–İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Başkanı

Öncelikle Muratpaşa Belediye Başkanımız Ümit Bey'e -Ahmet Bey'le bu süreç içinde bir diyalogumuz oldu; Sayın Ahmet Uğurlu'ya- ve sizlere çok teşekkür ederim. Güzel bir pazar günü burada bu konuyu dinlemek için geldiniz. Fazla uzatma-dan şöyle söyleyeyim. Şimdi burada mülteci konusu bütün dünyada tartışılan bir konu. Önyargılar var. Bu hukukun geliştiği en liberal Avrupa ülkelerinde dahil, top-lumlar ortasından ikiye bölünmüş vaziyette. Siyah ve beyaz olarak gören bir ulus-lararası kamuoyu oluştu. Bunun çerçevesinde dünyada, özellikle Batı ülkelerinde aşırı sağ partilerin bu konuyu kullanarak oy aldıklarını görüyoruz ki Türkiye'de de

aynı trendi görüyoruz. Ayrımcılık temelli suçlayıcı, kriminalize edici bir söylemle karşı karşıyayız. Sayın hocamızın bu araştırmalarındaki yüksek oranlar bunu teyit ediyor. Sayın Murat Erdoğan Hocanın da son Suriye Barometresi, Türk vatandaşları yapılan anketler yüzde 80'e çıktı ama bu oran böyle değildi. Burada sadece sosyolojik-ekonomik sıkıntılarının ötesinde, bu nefret söyleminin, ırkçı söylemin de büyük bir etkisi olduğu açık.

Şimdi fikirler farklı, önyargılar var, bilgisizlik var, algılar var. Bu toplantı şu açıdan önemli; bunların tartışılmasına ihtiyacımız var. Bu olay en başından itibaren aşırı siyasallaştı ve herkes de kendi siyasi tutumuna, parti tutumuna, ideolojik tutumuna göre bir tavır alıyor. Ama gerçekten özellikle iktidarla muhalefet partileri arasında açık bir diyalog, yapıcı bir tartışmanın olmadığını görüyoruz. Onun için bu tür toplantıların başka şehirlerde de yapılmasını, araştırma sayısının artırılmasını arzu ederim. Benim de tabii bu konuda önyargılarım var, algılarım var. Ben yıllarca Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nde çalıştım. Belki mesleki deformasyon var, mülteci koruması benim kendi kendime tayin ettiğim bir misyon. Ama yanlış anlaşılmasın, şu anda Birleşmiş Milletler emeklisiyim onunla hiçbir bağlantım yok. Söylediklerim örgüte mal edilmesin.

Şimdi Sayın Başkanımızın da söylediği gibi büyük bir kavram karmaşası, kavram kirliliği var. Göç, göçmen, düzensiz göçmen, sığınmacı, mülteci, geçici koruma altındaki, ikincil koruma altındaki, şartlı mülteci gibi, haklı olarak kamuoyunda olayın güzel anlaşılmasını engelleyecek şekilde herkes serbest bir atışla istediği kavramı istediği konteks içine koyarak bir görüş beyan ediyor. Ben bu konuşmada müsaade ederseniz birikimimi de kullanarak zorunlu göçten bahsedeceğim. Göç genel olarak çok globalleşen dünyanın bütün ülkelerini etkileyen bir konu. Göçmenlerle ilgili politikalar daha çok devletlerin politikaları veya Avrupa Birliği gibi ülke gruplarının çizdikleri politikalar. Kendi yasalarını yapıyorlar, ihtiyaçları olduğu zaman kapıları aralıyorlar, ekonomik krizlerde kapılarını kapatıyorlar. Ama bu ulusal hükümetlerin kendi iradesi altında; tabii temelde insan haklarını gözетerek yaptıkları bir politika.

Ama benim konum zorunlu göç. Zorunlu göçün de ülke içinde zorunlu göç boyutu var. Ben sınır aşan zorunlu göçten bahsedeceğim. Bir başka deyişle, uluslararası koruma kavramı üzerinde konuşacağım ve aynı şekilde bunun bir uzantısı olarak iltica, sığınma hareketleri veya mülteci hukuku, diğer göç türleri; yasal göç, işçi göçü, öğrenci göçü, sağlık göçü gibi olaylar ülkelerin kendi politikalarıyla ilgili. Ama dünya geçen yüzyıl iki büyük savaş yaşadı. Bu savaşlar on milyonlarca insanı mülteci yaptı. Dünya Savaşı öncesinde her ülke; burada Ahmet Bey de kendi hikâyesini anlattı; Osmanlı son dönemleri, Cumhuriyetin başında Kafkaslar'dan geliyorlar ve her ülke kendi çözümünü üretiyor. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra artık uluslararası toplum Milletler Cemiyeti çerçevesinde oturuyor, diyor ki: "Bu konu

sınır aşan bir konu. Ülke içi göç ayrı bir konu ama bir ülke sınırından öbür ülkeye insanlar zorla göç ediliyorsa, zulüm, baskı, savaş, hayatlarının ve özgürlüklerinin tehlike altında olduğu bir ortamdan kaçıp geliyorsa, bunu uluslararası toplum olarak düzenlemeliyiz.” İki Dünya Savaşı arasında bu konuda epey bir hazırlık oluyor ama Milletler Cemiyeti İkinci Dünya Savaşı’nı engelleyemiyor. İkinci Dünya Savaşı’ndaki etki çok daha geniş, insanları evinden yurdundan etti, savaştan sonra biliyorsunuz iyimser bir yaklaşımla Birleşmiş Milletler kuruldu. Ona bağlı olarak da geçmiş tecrübeyi kullanarak bu 1951 Cenevre Sözleşmesi kabul edildi ve onun gözlemcisi olarak da Mülteciler Yüksek Komiserliği adında bir örgüt kuruldu.

Şimdi burada bu 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni analiz edersek, savaşın ürettiği ve savaştan sonra da Avrupa’nın ortalarında böyle perişan mülteci kampları 1960'lara kadar sürdü. Ve bir noktada 1960 yılında Dünya Mülteciler Günü ilan edildi ve bütün ülkelerde, Türkiye de dahil, bunun çözümü için bu insanların o perişan kamplardan, barakalarda çamur içindeki yaşamdan çıkartılıp normal bir hayata dönmesi için kararlar alındı. Hatta mülteci pulları basıldı, Türkiye PTT’si de o dönemde, 60 yılında bu pulları bastı bir bilinç yaratmak için. Bu sözleşmeye baktığımız zaman, analiz ettiğimiz zaman kısaca şu unsurları görüyoruz: Mültecinin tanımını yapıyor, hangi koşullarda mültecilik sona erer veya erdirilebilir bunu anlatıyor.

En önemli kurallarından birisi, hiçbir şekilde kısıtlama konulmayacak altı madde var, bunların en önemlisi geri göndermeme ilkesi. Geri göndermeme ilkesi aynı zamanda sınırlarına yaklaşan insanları, hayatları ve özgürlükleri çok kötü koşullar altında olan, onun için zaten evini yurdunu terk etmek zorunda kalan insanlara kapınızı açma yükümlülüğünü getiriyor. Bu sadece Cenevre Sözleşmesi’nden kaynaklanan bir yükümlülük değil; insani vicdanın, kapınıza gelen bir caniden kaçan bir insana kapınızı nasıl açmanız gerekiyorsa, bir ahlaki ilke. Geri göndermeme ilkesi ve tehlikeye atmama.

Niye bu ilke? Bu adam veya kadın hayatı, özgürlüğü ciddi bir şekilde tehdit altında olduğu için ülkenize sığınıyor. “Ben sığınıyorum” diyor. Onu geri gönderirseniz, hayatı ve özgürlüğü tehlikeye düşüren hükümetle aynı suçu işlemiş oluyorsunuz. Olayın mantığı bu. Ama ne zaman bu sözleşme veya mülteci hukuku biter? Burada da devlete birtakım olanaklar sağlıyor; kişiyi mülteci yapan koşulların ortadan kalkması halinde devletin verdiği bu statü ortadan kalkabilir. Ama bunun için hakikaten genel uluslararası bir kanaatin oluşması lazım ki “ben bu insanlara verdiğim statüyü kaldırıyorum” diyebilirsiniz. 51 Cenevre Sözleşmesi’nin büyük bir kısmı aynı zamanda tanım ve mülteci statüsüyle ilgilidir. Zaten Cenevre Sözleşmesi’nin resmi adı “Mültecilerin Statüsüne Dair Sözleşme.”

Burada da mantık şu: Normal olarak İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan Birleşmiş Milletler, ulusal devlet varsayımına dayanıyor. Her egemen ülke, kendi kabul edilen sınırları içinde bazı şeyleri yapabilir; ancak insan hakları hukukununun

gelişmesiyle o egemenliğe belli sınırlar konuluyor. Ama ülke egemenliğini esas alan bir Birleşmiş Milletler sistemimiz var. Devletlere verilen görevlerden birisi de İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1948'de kabul edilmesidir. Hep aynı süreç: Temel olarak rengi, ırkı, dili, cinsiyeti ne olursa olsun herkesin sırf insan olduğu için bir temel hakkı vardır. Bu hakları o egemen devletlerin korumakla yükümlü olduğunu söylüyor.

Ama realitede birtakım diktatörlükler, iç savaşlar, çatışmalar; devletlerin vatandaşlarını veya ülke topraklarındaki insanların en temel -başta yaşama hakkı, eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi- haklarını karşılayamaz hale geliyorlar. İşkence oluyor, zulüm oluyor, çatışma oluyor. Bugün Gazze'de olanlar, Ürdün'de, Lübnan'da olanlar, insanların hiçbir şeyi yok, nefes alacakları yer yok. Tek çareleri kaçabilmek, sığınabilecek bir kapı aramak. İşte bu insanlar eğer bir kapıya gelirse, o kapının açılması insani bir görev, aynı zamanda sözleşmenin öngördüğü bir vazife.

Peki geldi, geri gönderilmiyor. Ne olacak? Ne olacağı biraz Türkiye'de yaşadığımız ortamla da görüyoruz. Sözleşmenin adı "statü." Statü aşağı yukarı gelen bir mültecinin, bir vatandaşla seçme-seçilme hakkı dışında, siyasi hakları dışında hemen hemen tüm haklarının tanınmasını öngörüyor. Sağlık, eğitime erişme, her şeyden önce ayrımcılığa tabi tutulmama, çalışma hakkı, adalete erişme gibi uzun bir kısmı 51 Cenevre Sözleşmesi'nin bu tür haklara erişimle ilgilidir. Niye? Çünkü geldi. Az sayıda veya çok sayıda bir insan, kendi ülkesi artık onu korumuyor, kendi ülkesinden kaçmış, onun zulmünden kaçmış. O insana yeni bir hayat sağlaması lazım.

Bu bize sözleşme çerçevesinde kalıcı çözümler kavramını getiriyor. Kalıcı çözüm, uluslararası toplumun ve sözleşmenin öngördüğü üç çeşit kalıcı çözümden biri. Bunlardan birisi, en ideali, kişilerin mültecilerin kendi ülkelerine dönmesi. Bu araştırmada da "Vatanıma dönmek istiyorum" gerekçesini söylüyorlar. En doğal hakkı; sevdiklerini bırakıyorlar, evini, o yaşa kadar kurduklarını, yaşlılarının mezarlarını... Vatan kavramı. Ama bunun gönüllü olması lazım.

Üç şartı var: Gönüllü geri dönüş, onurlu geri dönüş ve güvenli geri dönüş. Bu "güvenli" önemli kısmı... Yoksa, gönüllü değilse onurlu bir şekilde geri dönüş olmaz. O da şu: Kaçtığı için aşağılanmamalı, kaçtığı için dışlanmamalı.

**Mültecilerin geri dönüşünün gönüllü olması lazım.
Üç şartı var: Gönüllü geri dönüş, onurlu geri dönüş
ve güvenli geri dönüş.**

Bu üç ilkenin, üç şartın oluşması lazım. Güvenli olup olmadığını da saygın insan hakları gözlemcileri, Birleşmiş Milletler, birçok kaynaktan o ülkenin mülteci için geri dönüşün mümkün olup olmadığını kabul etmeleri lazım. O zaman işte devletin daha önce verdiği mülteci statüsünü ortadan kaldırma hakkı var. Ama bu koşulların olması gerekiyor. Sadece ülke çapında -menşe ülkenin şartlarının düzelmesi, bir anayasal düzenin, demokrasinin gelmesi de- yetmiyor. Ona rağmen bireysel olarak her bir mültecinin geri döndüğünde, belki ülke genelinde durum düzelmiş olabilir ama bireysel tehdit devam edebilir.

Burada bireyin korunması söz konusu. İnsan haklarının korunması söz konusu. Genel insan hakları bunu sağlıyor ama mülteci olduğu için arkasında bir devlet yok. Mesela bir Türk işçisi Almanya'da veya bir başka ülkede çalışıyorsa, bir hak ihlaline maruz kalıyorsa, neticede sığınacağı şey Türkiye Cumhuriyeti pasaportu, oradaki konsolosu, Türk makamları, onun hakkını koruması lazım. Ha, koruyor mu, korumuyor mu? O pratikteki bir iş. Bu geri dönüşün şartları. Geri dönüşün olmadığı yerde, sığındığı ülkede yerel entegrasyon. Yerel entegrasyona neyle gidebilir? Statüyle gidebilir. Devletin bu insanların temel haklarını vermesi lazım.

Çalışma hakkı. Her şeyinizi bırakıyorsunuz, mülteci durumunda bir çatışma oluyor, iç savaş oluyor, zulüm geliyor, rejim değişiyor. Apar topar kaçmak durumundasınız ve sığınmıyorsunuz. İnsani olarak yardımlar yapılıyor, uluslararası toplum da yardım yapıyor, o devlet yardım yapıyor. Yeni bir hayata başlaması için birtakım haklarının olması lazım. Türkiye'de eksik olan bu. Türkiye, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne bir coğrafi kısıtlama ile taraf bir ülke. Dolayısıyla Avrupa dışından gelen mültecilere bu statüyü vermiyor.

Kanunumuza baktığımız zaman... Avrupa'da, bizim işte 2013'te Meclis'ten oybirliğiyle, bütün partilerin oyuyla, alkışlarla kabul edilen ilk sığınma yasamız "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Yasası." 2014'te bütünüyle yürürlüğe girdi. Ama o sırada 2011'den itibaren giderek artan şekilde mülteci sayısı arttı. Ama bu insanlar... Suriye neresi? Haritaya baktığımızda Avrupa değil. Dolayısıyla onlara mülteci statüsü vermiyoruz. Mülteci statüsüyle gelen hakları Türkiye vermiyor. Ne dedik? Yine kanunun 91. maddesi; hatta tamamen kanundan çıkartarak; kitle halinde geldikleri için geçici koruma dedik. Diğer, Zakira gibi başka ülkelere ama yine Avrupa dışından; İranlı, Iraklı, Afganistanlı, çeşitli Afrika ülkelerinden, belli sebeplerle, kişiyi mülteci yapan sebeplerle gelip de Türkiye'ye sığınan insanlara da şartlı mülteci dedik.

Şartlı mülteci diye bir kavram yok. Bunun tanımını şöyle yapıyor yasamız: "Kafasında niyet olarak bir üçüncü ülkeye yerleştirilmek üzere Türkiye'ye sığınan insan." Böyle bir şey yok. İnsan zulümden kaçarsa bir sonraki adımını düşünmüyor,

güvenliğe kaçıyor. Dolayısıyla Türkiye sığınma sisteminde bütün partilerimiz de... Şimdi biz; ben Sayın Kılıçdaroğlu'yla da konuştum, Özgür Bey'le de konuştum, iktidar partisiyle de diğer partilerle de; sürekli Ankara'da olunca konuşuyorum. Çağırıyorlar, eksik olmasınlar. Ama coğrafi kısıtlama tabu bir kelime. Yerel entegrasyon tabu bir kelime. Ve insanlara haklarını vermiyoruz.

Ne diyor ankette? "Geleceğim yok." Birçok insan kayıtdışı çalışıyor. Türkiye'de gençler okulu bırakıyor, küçük sanayide, orta ölçekli sanayide kaynakçılık yapıyor, her işi yapıyor. Ve eve bir somun ekmeğe getirmek için perişan haldeler. Hiçbir iş güvenlikleri yok. Kriz 2014 yılında. Çalışmaya başlayan insanların bir sosyal güvenliği yok. Diyeceksiniz ki Türk halkıyla karşılaştığımız zaman Türk halkı bu şeylerden tamamen olması gerektiği şekilde mi faydalanıyor? Yok. Ülkenin olanakları var, yanlış hükümet politikaları var. Ama bu ikisini karşılaştırmak lazım, her iki tarafın da temel haklarını, çalışma özgürlüklerini hukuken sağlamak lazım.

Bu lokal entegrasyon. Bunun dışında da bir üçüncü ülkeye yerleştirme var. Üçüncü ülke de Türkiye'den oluyor. Yıllarca bu Suriye krizi çıkmadan Türkiye'de Birleşmiş Milletler'in mülteci olarak tanımladığı yılda ortalama 10.000 kişi vardı. BM'de mülakatları yapıyor, Türk hükümetine bildiriliyor, "Bu kişiler mültecidir" deniyor. BM de Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, İskandinav ülkeleri, çeşitli ülkelere, Avustralya'ya yerleştiriyordu. O statüyü orada kazanıyordu ve yeni bir hayata başlıyordu. Bu hâlâ devam ediyor. Daha 2-3 ay önce bir Afgan kardeşimiz, beş çocuklu Rahman Bey, ABD'ye yerleşti. Şimdi çok daha güvenli, rahat; dil dersleri alıyor, çocuklarını okula veriyor, sağlığa ulaşıyor. Yerel entegrasyonu gittiği ülkede yapıyor.

Vatandaşlığa değinip bitireyim. Sonra soru-yanıtta naçizane yanıt vermeye çalışırım. 51 Cenevre Sözleşmesi bazı yükümlülükler yüklüyor. 33. madde "geri göndermeme", 34. madde "vatandaşlık." Orada devletlere mecbur bırakmıyor ama çok kuvvetli bir şekilde vatandaşlığa alması için tavsiyede bulunuyor. Çünkü mültecilik anormal bir durumu ortaya koyuyor. Normal olarak BM sisteminin, bugünkü dünya siyasi sisteminin temelinde ulus devlet var.

Evren Özalkuş

Bu konuyla ilgili araştırmalar yaptınız, Birleşmiş Milletler'de yıllarca buldunuz ve yine bu konu üzerine çalıştınız ve şimdi de bütün birikimlerinize bizleri faydalandınız. Ama bununla yetinmeyin, çünkü sorular gelecek. Şimdi soru-yanıt kısmına geçiyoruz sevgili konuklarımız. Sizden bir ricam olacak; lütfen sorularınızı net, konuyu dağıtmadan sorabilirsiniz, hiç değilse hocamız da ona göre daha fazla soruyu yanıtlayabilir. Zamanımızı kıymetli bir şekilde, böyle kredisini iyi kullanarak değerlendirebiliriz.

Seyirci

Hocam, artık biz bu sorunla yaşayacağız, bunun altını çizmemiz lazım. Hangi algıya bakarsanız bakın, dine de davaya da hep göç vardır. Göç bitmeyecek, biz bu göçlerle yaşayacağız. Ana sorun burası; bunu önleyemezsiniz. Buraya yerleştiler. İkinci ana sorun, bir yerden bir yere gidebilmek iyi bir yetenektir; hayatın akışında, doğasında, olağanında vardır. Acaba diyorum, ülke olarak biz gerçek anlamda bu gelen insan kitesini nasıl topluma kazandıracacağız? Olmazsa olmazı Almanya örneği vardır. İkinci temel sorun, göç bir tarihsel kavramdır. İnsanlara gem vurmazsınız, insanlar hareket eder. Hayvanlar gibidir; doğa gereği, şart gereği, yaşam gereği, savaş gereği... Uzatır gideriz. Ülke olarak biz ne kadar hazırız bunları içimize empoze etmeye?

Metin Çorabatır

Katılıyorum, göç giderek daha evrensel boyutlara ulaşıyor. Haberleşme ve ulaşım imkânları artıyor. Dünyanın herhangi bir yerinde, bir cep telefonunuzla başka bir yerdeki hayatın nasıl olduğunu görebiliyorsunuz. Artık insanlar çok büyük bir sayıda hareket etmeye devam ediyor. Sadece ülkemiz değil, Avrupa Birliği de sınırlarını korumaya çalışıyor. Ülkeler, Almanya biliyorsunuz kendi içinde kontrolleri artırdı. Bu evrensel bir sorun ve bunun da yanıtını maalesef uluslararası toplum üretmiyor. Çok katı yaklaşanlar var, daha liberal çözümler peşinde olanlar var, daha demokratik çözümler önerenler var ama ortada hâlâ bir çözüm yok.

Mesela İngiltere, bir anlaşma yapıp orada statü belirleme işlemlerini yapalım diye bir önceki hükümet döneminde bir girişimde bulundu ama uygulayamadı. Buradaki sorun, 1951 Cenevre Sözleşmesi de dahil olmak üzere, diyalogla çözmemiz gereken bir sorun. Bunu yapmıyoruz. Kendi ülkemize döndüğümüzde de parti yakınlaşmaları, siyasi tartışmalar, konunun özüne inmeden yapılıyor.

Şimdi Sayın Cumhurbaşkanının ifadesiyle “3,5 yıl seçim yok” deniyor ama Sayın Özgür Özel erken seçimden bahsediyor. Nereye gideceğini bilmiyoruz ama bu bize bir fırsat sunuyor. Biz buna küçük bir dernek olarak Ankara’da, CHP’li bazı yönetici arkadaşlarla ve diğer partilerden temsilcilerle birlikte başladık. Onları mültecilerle bir araya getiren bir süreç başlattık. Dinlesinler istedik. Benim tecrübem şunu gösteriyor: En katı mülteci karşıtı bile illa 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni kabul etsin değil; birbirimizi tanıyalım, mültecileri tanıyalım, bir dokunalım.

Onların yaşam şartlarını dinleyince, göz göze gelince, karşılıklı konuşunca yürekler eriyebiliyor veya en azından yeniden düşünme ihtiyacı doğabiliyor. Her zaman olmuyor ama çözümü birlikte bulacağız. Burada referansımız ne? Serbest bir konuşmada, o kavramdan bu kavrama geçerek kendimizi savunmak bizi bir yere götürmüyor. Belli uluslararası normlar var; o normları da tartışabiliriz ama konuşalım, diyalog kuralım. Onun için bu toplantı çok önemli.

Ümit Uysal

Türkiye'nin tarih boyunca inanılmaz alıcenaplık gösterdiğini kabul edelim. Anadolu'ya gelen göçlere bakalım tarih boyunca... İşte Musevi göçüne bakalım, 400 yıl önceki, işte Hitler'den kaçan öğretmen üyelerinin göçüne bakalım. Birçok noktadan, işte Kuzey Irak'tan olan göçlere bakalım. Türkiye, göçü hazmeden bir yer. Buradaki hukuksuzluğa karşı çıkmanın Avrupa'da yükselen ırkçı partilerle hiçbir ilgisi yok. Burada iki temel fark var: Bir, burada haksız hukuksuz bir kabul sistemi olduğu için yüzde 180'in üstünde toplum bunu doğru bulmuyor. Haksız hukuksuz bir "iade edememe, ettirememe" sistemi olduğu için, insan hakları ihlaline maruz kalanlar dışındakilerin ve çalışma izni vereceğimiz, ekonomimize kazandıracığımız kişiler dışındakilerin, hukuki çerçevede; aynı Almanya'nın yaptığı gibi, güvenli bir şekilde yurtlarına geri dönmeleri gerekiyor. Ya da aynı Yunanistan'ın yaptığı gibi, insanlık dışı koşullarda değil ama insani koşullarda, belli bölgelerde onların güvenliği sağlanarak, sosyoekonomik ve demografik tahribatın önüne geçilmesi gerekiyor.

Bizim burada karşı durduğumuz, karşı çıktığımız ya da şerh koyduğumuz şey **hukuksuzluk**. Hukuku uygulamaya, Türkiye'nin hukuku uygulamasının önlenmesi, Türkiye hükümetlerinin basiretsiz davranarak Türkiye'nin haklarını uygulamaya cesaret edememesi... Burada hukuksuzluğa karşı çıkanların ve antiemperyalistlerin ilgisini çekiyor bu konu; Avrupa'daki gibi faşistlerin değil. Avrupada yabancı düşmanlığı şeklinde... Kendi ekonomileri göçmen alıyor. Tutkuyla göçmen alıyor, bütün dünyayı soyuyor, bütün dünyadan kalifiye işçi almaya çalışıyor, en iyi nüfusu çekmeye çalışıyor. Ama onlar sokakta onları görünce rahatsız oluyor, onların hepsine yasadış göçmen muamelesi yapıyor, onların hepsiyle beraber yaşamak istemiyorum diyor. Kendi hükümetleri de genellikle içtenlikle "Bizim bunlara çok ihtiyacımız var. Şu kadar ticari fazlamız var, bu kadar sanayi kuruluşumuz var, yılda şu kadar emeklimiz var, mecburuz, kusura bakmayın" da demiyor. Hep zorla geliyormuş gibi bir izlenim var. Avrupa'daki yükselen ırkçı partilerle bizim, buradaki zavallı, üçte ikisi gıda dahi alamayan halkımızın "Burada eşitsizlik var, hukuksuzluk var" demesi asla birbiriyle benzer tutumlar değil.

Metin Çorabatır

Sevgili başkanına şunu söyleyebilirim hocam; geri gönderme olayı... Umarım CHP de iktidara gelir, yakın zamanda. Demin söylediğim gibi güvenli, onurlu ve gönüllü olması lazım. Bu koşullar şu anda uluslararası toplumun algıladığı şekilde ve güvenilir insan hakları gözlemcilerinin raporlarına göre mümkün değil. Daha çok yakın bir zamanda, iki hafta önce bir Suriyeli, Türkiye'nin kontrolündeki bölgeye gitti. Oradaki ekonomik zorluklar yüzünden Esad bölgesine geçti ve yoğun bir işkenceden sonra cenazesini aldı. Suriye'de şu anda güvenli ortam yok. Bunu ben söyleyiyorum; insan hakları kurumlarının, BM İnsan Hakları Komisyonu'nun

gözlemcileri sürekli monitör ediyorlar. Kim gidiyor, oradaki koşullar ne, siyaset, Esad rejiminin politikaları ne... Şimdi yeni bir durum çıktı. İşte Lübnan'dan bir geçişler oluyor. Oraya sığınmış Suriyelilerin ne olacağını bilemiyoruz. Bu yeni ortam için ben bir şey söyleyemem ama şu anda uluslararası toplum; Almanya da geri göndermiyor. Almanya'da iki milyona yakın Suriyeli mülteci var, entegre etmeye çalışıyor, geri gönderdikleri istisna.

Bir de şunu söyleyeyim: Biz Türkler, Türkiye Cumhuriyeti'nin vatandaşları, en iyi insanlarız. Biz veya Osmanlı hep böyle kapıları açmış, her zaman bağına basmış; dünya kötü; durum bu değil. Bir sosyolojik olay, politikayla birleşiyor. Dönem dönem herkes sertleşiyor, dönem dönem daha liberal, ihtiyaçlara göre daha açık politikalar oluyor. Kendimize de bazen ayna tutalım. Sınır dışı edilme olayları tarihimize var. Cömertçe, yüzde yüz katılıyorum. Türkiye, özellikle Osmanlı'nın gerileme döneminde çok sayıda... Benim ailemin bir tarafı Kırım Tatarı. Öyle geliyor. Hepimizin, burada şu salondaki herkes kendi aile geçmişine baktığında bir şekilde doğudan, Balkanlar'dan, başka yerlerden, Kafkaslar'dan bir bağlantımız var. Türkiye çok cömert, bu kadar insanı hâlâ barındırmakta da cömert ama "biz en iyisiyiz, diğerleri emperyalist, diğerleri kötü" doğru değil. Tüm bu faktörler var ama bu tür bir yaklaşımla da uluslararası ortak çözüm aramanın yollarını kapatıyor olabiliriz.

Evren Özalkuş

Sorularınızı ve yanıtları almaya devam edeceğiz. Sorularla beraber... Biraz önce yukarıda heyecanlı bir hanımefendi vardı, zannediyorum ki şapkalı hanımefendi. Mikrofonu bir uzatalım bakalım, sorusu neymiş?

Seyirci

Metin Bey, size sormak istiyorum. Anadolu'da şöyle bir atasözü var: "Bir kişinin ekmeği iki kişiyi aç bırakır." Tekrar ediyorum: Bir kişinin ekmeği iki kişiyi aç bırakır. Bir kişinin ekmeği on kişiyi tamamen aç bırakır. Bizim ülkemiz zaten kıt kanaat geçinen bir ülke.

Cenevre Sözleşmesi'ne imza atan büyük zengin ülkeler, neden düzgün analiz yaparak -madem ülkelerin zenginlikleri farklı farklı; o zaman zenginlikleriyle orantılı bir şekilde- adil bir şekilde alsalar ya bu göçü? Öyle bir imza yapsalardı ya! Birisi denizde boğuluyor, ben zaten yüzme bilmiyorum; bana da sarılıp beni de boğuyor! Yüzme bilen birinin kurtarması lazım boğulan insanı. Biz zaten yüzmeyi tam beceremiyoruz. Bir kişinin ekmeği iki kişiyi aç bırakır; lütfen bunu unutmayın!

Neden zengin ülkeler orantılı olarak almıyorlar? Bakıyorsunuz, ekonomik olarak zenginlik ölçülebilir bir şey. Ondan sonra mütekabiliyet ilkesi var. Madem sen bunu yapıyorsun, ben de başka şey yapayım. Hukuk bu değil mi? Güçlülerin hukukunu

mu bize dayatıyorlar? Ben güçlülerin hukuku altına girersem zaten ölürüm, Anadolu'da hiçbir şey kalamaz!

Hocam, böyle bir şey olamaz. Ben ülkemden artık... Ben iki işte çalıştım, yıllar boyu radyasyonla çalıştım. Hem hastanede çalıştım hem turizmde. Yemin ediyorum, buna rağmen çocuğumun okul kaydı yapılmadı; bu ülkede hak, hukuk mu var? Anayasa Mahkemesi'ne gittim, yemin ediyorum iki defa. Adımı merak edenlere söyleyebilirim: Bu ülkede de hukuk yok! Biz de zaten yüzmeyi bilmiyoruz, öyle olunca biz de boğuluyoruz!

Evren Özalkuş

Tamam, mikrofonu alabiliriz hanımefendiden. Peki hocam, daha fazla nüfus... Soruyu şöyle özetlemek istiyorum: Anladığım kadarıyla, niçin acaba ülkelerin kendi seviyelerine göre bir değerlendirme yapılmıyor göç alımında, demek istiyor hanımefendi.

Metin Çorabatır

Sayın hanımefendi, çok teşekkür ederim ve duygularınıza katılıyorum; bunu paylaşan milyonlar var Türkiye'de; bunu da sandıkta görebiliyoruz, sandıktaki eğilimlerde. Ama sorunuzun yanıtı şu anda şöyle... Söylediklerinizin bazı eksik yönleri var; bu sorun, başından beri de söylediğim gibi, bütün dünyada yaşanan bir sorun. Amerika'ya baktığımız zaman, işte Meksika sınırında olan tartışmalar... Avrupa'nın çalışmaları... Sayın Başkanım sayı verdi. Almanya son 10 yılda kaç göçmen aldı, efendim?

Ümit Uysal

Ortalama 1 milyon 800 bin. 2015 yılında, bu Türkiye krizi Avrupa krizi haline döndüğü zaman, 2015-2016... Bu Aylan bebek acısını hepimiz yüreğimizde yaşadık. O dönemde Almanya, Merkel Hükümeti, 1,5 milyon kadar insan, Suriyeli aldı.

Metin Çorabatır

Onların da hâlâ şu anda Almanya'da, İsveç'te, en liberal şekilde, o kadar sayı yüksek olmasa da aldı. Ama Avrupa ülkelerinin savunması şu: Siz sadece Suriye'ye ve Türkiye'ye odaklı bakıyorsunuz. Şu anda 3 milyon 100 binin altına indi Türkiye'deki Suriyeliler ama biz Avrupa olarak başka rotalarda; özellikle Afrika'dan; yüz binler alıyoruz her yıl. Avrupa Birliği ülkelerinin içinde, AB sınırları içinde, yıllık sığınma başvurusu 700-800 bin. Birkaç yıla hesap ettiğimizde milyonlar alınıyor.

Almanlar da var, bazı ülkeler daha katı. Evet, sınırlara hep telörgüler konuyor. Maalesef şu dönemde de kapalılığa doğru gidiliyor. Her ülke, tıpkı 1. Dünya Savaşı öncesi gibi, kendi çözümlerini de üretebiliyor. Ama Avrupa'nın şu farkı var: En azından topraklarına girdiği ve mülteci statüsünü ya da bir şekilde geçici koruma

statüsü aldığı zaman, onları yeni bir hayata başlatıyor. Avrupa Birliği en son, örneğin Rusya'nın Ukrayna'yı işgaliyle birlikte 6 milyon Ukraynalı aldı, bir kısmı döndü.

Daha iyi bir yük paylaşımı, sorumluluk paylaşımına ihtiyaç var mı? Kesinlikle var. Hem maddi açıdan hem göç almak konusunda. Ama her ülkede kendi içinde bu, politik bir kavga ve siyasi baskı. Gidişe baktığımız zaman o dengeli dağılım çok gerçekleştirilemiyor anladığımız kadarıyla. Evet, gidişe baktığımızda bir daralma var. Şimdi Avrupa Birliği yeni bir paket hazırlığı içinde, Türkiye ile müzakere ediyor, Türkiye'deki mülteciler için 2 milyar avro yeniden çıkacak inşallah.

Ümit Uysal

Küçük bir düzeltmeyle katkı yapmak istiyorum. Evet, ekonomisine yarayacak oturma izni verdiği, çalışma izni verdiği 1.800.000 kişiyi alıyor ama tartışma konusu o değil. Mültecileri sadece bir kereye mahsus, Merkel döneminde 1 milyon kişi aldı. Onu da seçerek aldı, gene herkesi almadı. Bizim siyasi mültecilerimizi paylaşan hemen hemen yok, çok sembolik rakamlar. Ukrayna'dan alınanlar da oturma izni verilen, çalışma izni verilen, sarışın, mavi gözlü, Ortodoks; çok memnun oldukları bir profil var, her tarafta Ukrayna bayrağı var, çiçeklerle karşıladılar. Bu elmayla armut; bu düzeltmeleri ortak bir rasyonel zeminde konuşma zemini bulmak için yapıyorum. Bütün siyasi sığınmacıları Türkiye'ye zorlamak, bu çözüm değil. Bakın insanların ruh haline, bu bütün Türkiye'ye yansıdığında Avrupa Birliği de bundan çok rahatsız olur; çok tehlikeli ve uygunsuz bir psikoloji. İnsanlar çok ağır geçim sıkıntısı içinde ve bir taraftan ekmeğini paylaşıyor, öyle görüyor şu veya bu şekilde. Son olarak da şunu söyleyeyim: Bütün haklarımı kullandım. 2 milyar avro değil, biz 4 verelim, bizimkileri alsınlar.

Evren Özalkuş

Eklemeiniz var mı hocam?

Metin Çorabatır

Ukraynalılara bakış açısıyla Müslümanlara, Ortadoğulu esmerlere bakış açısı arasında ırkçılığa, ciddi bir ayrımcılığa doğru varan bir tavır var. Bunu kimse inkâr etmiyor. Çok şey söylediniz, mesela Avrupa işine geleni alıyor, mülteci krizinde bunu yapmıyor. 2015'i 2016'yı hatırlıyoruz, Ege'ye büyük bir akın oldu, Ege'den de botlarla hayatlarını tehlikeye atarak insanlar gittiler, bir kısmı boğuldu bir kısmı ulaştı. Avrupa Birliği tek tek senin diploman var mı, sen hangi meslektensin dedi, insani sebeple aldı, bu kesin. Aldıktan sonra onları bir entegrasyon politikasına tabi tuttu, kaç kez ben Almanya'ya gittim izledim. O dönemde önce yardım yaptılar sonra dil şartı koştular sonra da "Almanya'da geçerli bir mesleğin yoksa kurslara gideceksin", bunu mecbur kıldılar. Bunları yapmazsan yardımı keseceğiz dediler.

Evren Özalkuş

Buyurun hocam, son bir soru alacağım.

Seyirci

Benim insanımın ne suçu var? Benim insanım ekmeğe muhtaçken biz bunları nasıl doyuracağız? Afganistan örneği var! Afganistan'dan Pakistan'a giden 10 milyon kişi bugün Pakistan'ı ekmeğe muhtaç etti. Ve bu zenginliğiyle övünen Arap ülkeleri, Müslüman geçinen, "ensarız" diyenler nerede? Onlar niye Müslüman kardeşliği diye almıyor kimseyi?

Evren Özalkuş

Tamam, Metin Hocam çok kısa yanıt verecek, daha sonra ikinci konuşmacının değerlendirmelerini, birikimini öğreneceğiz, faydalanacağız. Metin Hocam buyurun.

Metin Çorabatır

Şunu söyleyeyim: Saygı duyuyorum reaksiyonuna, hislerine... Ama katılmıyorum, o kadar.

Evren Özalkuş

Peki, Forum Muratpaşa devam ediyor sevgili konuklarımız! Kısıtlı zamanımız var; değerli konuşmacılarımız kendi birikimlerini sizlere aktaracak, sizleri faydalandırabilmemiz için...

Seyirci

İç savaş yaşamış biriyim. Çorumluyum. Çorum olaylarında dışarıdan gelenlerin neler yaptığını biliyorum. Sorumu soruyorum: Merdan Bey ve yaşıtım Metin Bey; Afgan gençler geldi, sporcu kılıklı. Ben milli boksörüm, lakabım "Dalakçı Boksör Adil." Afganlar geldi bizim ülkemize. Hiç bahsedilmiyor! Genç, sporcu insanlar bunlar. Silahlandırılan... Korkuyorum arkadaşlar! Bunlar yarın bizim; Alevilerin; evlerimizi mühürlediler, evlerimizi işaretlediler! Türkiye'de bir iç savaş hazırlanıyor. Endişem, korkum bu. Afganlar nerede şu an... İçişleri Bakanı bile bilmiyor; hangi ülkede, hangi evde, kimin ne kadar olduğu belli değil. Merdan Bey'den de bunun yanıtını her zaman izliyoruz. Bana söyleyin, Afganlar Türkiye'de nerede sığınıyor, silahlandırıldı mı? Çorum olaylarını yaşamış biri olarak, ülkede artık savaş istemiyorum. Teşekkür ediyorum.

Evren Özalkuş

Biz teşekkür ederiz. Merdan Bey'in konuşması olacak, birazdan yanıtını verecek. Ama artık devam etmek durumundayız. Şimdi tabii ki Sayın Metin Çorabatır'a çok teşekkür ediyoruz ve ikinci konuşmacıya geçiyoruz. Onu daha önce de

tanıtımdım: Afgan bir doktor, insan hakları aktivisti, tüm mültecilerin ve kadınların hakları için çalışmak üzere Türkiye’de **Afgan Mülteci Dayanışma Derneği**’nin kurucusu, Türkiye Mülteci Konseyi ve ARSA Başkanı, **Dr. Zakira Hekmat** bizimle beraber. Buyurun efendim.

Zakira Hekmat–Türkiye Mülteci Konseyi ve ARSA Başkanı

Çok teşekkür ediyorum, hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum. Bugün tüm dünyayı saran ve çok güncel bir sorun haline gelen göç konusundan bahsediyoruz. Ama burada çok önemli bir şeyi gözlemledim. Muratpaşa Belediye Başkanımıza ve bu göç panelinin, forumun düzenlenmesinde destek veren tüm ekibe teşekkürlerimi iletmek istiyorum.

Biraz önce Metin Hocam da dile getirdi, biz sokakta, üniversitelerde, komşuluk hallerimizde hep “göç istemiyoruz, hepsi defolup gitsin” istiyoruz. Ama oturup konuşmuyoruz. Bir çayımızı içsek, birbirimizin çayını içsek birçok şeyi anlayabiliyoruz. Burada hepimiz insanız. Ben daha çok insan odaklı çalışıyorum ve bir doktor olarak, bir insan hakları aktivisti olarak kendi gözlemlerimi paylaşmak istiyorum.

Göç sorunu sadece Türkiye’de değil, tüm dünyada bir göç sorunu yaşanıyor. Ama insan olarak her bir birey engelli duruma düşebiliyor. Birçok kişinin evinde engelli olan, bakıma muhtaç olan kişiler olduğunu biliyoruz. Şu an buradan dışarıya çıktığımızda araba çarpabilir, herhangi bir şey olabilir. Kahramanmaraş’taki deprem gibi birçok şey olabiliyor ve hepimiz bireysel olarak engellilik durumuna kalabiliriz. Mültecilik de aynı şekilde; bir gün kalkıyoruz, bir felaket yaşanıyor. Kahramanmaraş’taki deprem başta olmak üzere burada hepimiz şahit olduk ve derinden etkilendik. Birçok ailemizi, birçok akrabamızı kaybettik. Uyuyoruz, sabah kalkıyoruz, bir şey olmuş. Ama ben siyasi olarak bakmıyorum; arka planda nedir, ne vardır, onları siz daha iyi bilirsiniz. Belki altyapıda düşündükleriniz farklıdır ama ben burada bireysel olarak, özgür düşünceyle konuşuyorum. Göç konusunda hepimiz söylüyoruz: “Afganlar geldi.” Biraz önce beyefendi de söyledi, ben de Afganistanlıyım. Afganlar geldi, silahlandırılıyor diye bir tavır var. 2021’de CHP milletvekiliyle görüştüm, orada da şöyle dedi: “İstanbul’a gelen herkesi terörist olarak düşünüyoruz.” Ama biraz oturduk, görüştük, konuştuk, birbirimizi dinledik. Sonra “özür dilerim” dedi.

Belki bir ortam yaratıp, hemen hepimiz çok haklı olarak hem ekonomiye hem de diğer alanlara baktığımızda, bir ekmek iki kişiye yetmiyor diyoruz. Mesela bir anne olarak benim de çocuğum var; evde diyelim bir akşam yemeği pişirdik ama komşudan da bir kişi geldi. Biz Ortadoğu kültüründen gelen insanlarız. Komşu gelince “yemeğimiz yok” diyemiyoruz, hepimiz paylaşıyoruz. Ben şimdi konuşmıyorum, lütfen izin verelim, söyleyeceklerimi bitireyim. Ben sözümü bitireyim, ondan sonra belki sorular hakkında hepimiz konuşuruz.

Ben hepinizin endişelerini de çok iyi anlıyorum. Gelen kişiler kültürel, sosyo-ekonomik, psikososyal ve iş piyasasına erişim konusunda belki sıkıntılar yaşayabiliyor. Ama bunu hepimizin anlaması gerekiyor. Bunların temel nedeni mülteci olmak değil; onu vurgulamak istiyorum. Burada mültecileri biz bir tehdit olarak görüyoruz. Biraz önce Metin Hoca dile getirdi. Ben de daha açık ve net olsun diye kavramlar üzerinde biraz konuşmak istiyorum.

Ben mülteciler için çalışıyorum. Mültecilik, zorla yerinden edilen kişilerle ilgilidir. Herhangi bir savaş çıktığında, şiddet mağduru olan kadınlar, tecavüze uğrayan kadınlar, kız çocukları... Bunlar zorla yerinden edilmiş, farklı bir ülkeye gelen kişilerdir. Ama “göç” konusu çok farklı; göçmenlik çok farklı. Almanya 1.800.000 göçmen almış, daha çok iş piyasası için veya daha iyi bir gelecek için. Şu an Türkiye’den de çok fazla doktor, mühendis Almanya’ya gitti. Bunlar göçmendir, mülteci değildir. Bunu dile getirmek istiyorum.

Konuyla ilgili yanlış algılar da çok fazla. İsterseniz bunun üzerinden de konuşabiliriz. Ben şöyle düşünüyorum: Krizin ortasında insanlığı unuttuk. Tamam kriz var, ama hepimiz insanız. Yarın öbür gün benim çocuğum da mülteci olabilir, diyebilirsiniz. Çünkü hepimiz engelli de olabiliriz, bunun önüne geçemiyoruz. Belki bazı kişiler şöyle düşünebilir: “Herkes, Türkiye’ye gelir gelmez her şeye sahip olabiliyor.” Ben bugün bunları sizinle paylaşmak istiyorum. Bana izin verin, kendimi ifade edeyim ve güncel gözlemlerimi paylaşayım.

Bir küçük kardeşiniz gibi söylüyorum: Ben Afganistanlıyım. Afganistan’dan geldim, Erciyes Üniversitesi mezunuyum, aile hekimiyim. Kayseri Devlet Hastanesi Göçmen Sağlık Merkezi’nde başhekim olarak görev yaptım. Aynı zamanda ihtiyaç sahibi her birey için dernek olarak faaliyetlerimizi sürdürüyoruz. Kahramanmaraş depreminden etkilenen aileler 30’dan fazla ile göç etti. Biz 32 farklı ile göç eden Türk vatandaşlarına da hizmet verdik ve hizmetlerimiz devam ediyor.

Burada şunu söylüyorum: İlk gelen aileler, sadece Suriye’den değil, Afganistan’dan ve diğer ülkelerden gelen kişiler de ilk başta bir statüye sahip olmalı. Biraz önce Metin Hoca kavramları konuşurken söyledi: Türkiye’de Avrupa’dan gelenler (örneğin Ukrayna gibi) mülteci statüsü alabiliyor; eğitim, sağlık ve temel haklardan faydalanabiliyor. Ama Avrupa dışından gelenler; Suriye, İran, Irak gibi; mülteci olarak kabul edilmiyor, “sığınmacı” deniyor.

Krizin ortasında insanlığı unuttuk. Tamam kriz var, ama hepimiz insanız. Yarın öbür gün benim çocuğum da mülteci olabilir, diyebilirsiniz. Çünkü hepimiz engelli de olabiliriz, bunun önüne geçemiyoruz.

Sığınmacılar da kendi içinde ikiye ayrılıyor: Uluslararası koruma ve geçici koruma. Suriyeliler geçici koruma altındadır, diğerleri uluslararası koruma statüsündedir. Bu kişiler çoğu zaman kayıt altına alınmıyor. 2018'de bekâr erkekler için politika değişti, geçim gerekçesiyle gelenlere statü verilmedi. Kimlik verilmedi, pandemi sürecinde otobüslere binmekte bile zorlandılar. Statüsü olmayan kişi eğitim, sağlık ve temel hizmetlerden yararlanamıyor.

2021'de Afganistan'da Taliban rejimi gelince Türkiye'ye de bir propaganda yayıldı. O dönemde medyada da "bekâr erkekler geliyor" söylemi yaygındı, o zaman gelen kişilere kimlik verilmedi. 2021'den bu yana çok az sayıda kişiye statü veriliyor. Türkiye'de sınır güvenliği çok arttı. Van'dan İstanbul'a geçmek isteyen biri yakalanıyor, geri gönderme merkezine götürülüyor. Göç İdaresi verilerinde bu açıkça görülebiliyor.

Ümit Uysal

Arkadaşlar, Türkiye demokrasinin kalesidir. O yüzden bütün farklı fikirleri dinleyelim. Sonuç bildireceğiz olacak; soru soranların görüşleri de etkin olacak. Bütün sorular kayıt altına alınıyor. Konuşmacıların görevi dinlemek, açıklamak; Metin Hocamız mültecilerin korunmasını misyon edinmiş biri, fikirlerini dinlemek zorundayız. Merdan Bey de konuşacak. Ben de farklı fikirler ifade ediyorum, siz de ediyorsunuz. Bunların hepsi sonuç bildireceğimize yansıtacak, içiniz rahat olsun. Sükûnetle, demokratik bir şekilde konuşmacıları dinleyelim. Sevgiyle, saygıyla...

Zakira Hekmat

Kimlik sahibi olmayan bir kişi Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra yakalanıyor, geri gönderme merkezine götürülüyor. Göç İdaresi verilerine göre yakalananlar uçaklarla Afganistan'a gönderiliyor. Statü olmazsa haklara erişim de olmuyor. Yakın tarihli bir rapor; Hollanda merkezli 8 medya kuruluşu tarafından yürütülen; geri gönderme merkezlerini "açık hapisane" olarak tanımladı. Kadınlar ve çocuklar da bu merkezlere gönderiliyor. Van'daki örnekte 17 yaşındaki **Lütfullah Tacı**, polis tarafından darp edilip yaşamını yitirdi. 2018'de dava sonuçlandı, polis yalnızca 6 ay ceza aldı. Bu çocuk daha önce Türkiye'ye gelmiş, sonra geri gitmiş, Afganistan'da tedavi görememiş, tekrar mecburen bu tarafa gelmiş ve hayatını kaybettiğinde de lösemi hastası olarak belirlenmişti.

Yunanistan'daki hak ihlallerini de görüyoruz. Biz her şeyin çok iyi gittiğini, Avrupa'nın hak odaklı çalıştığını savunmuyoruz. Türkiye'de çok güzel bir şekilde bazı faaliyetler var ama eksikliklerimizi de dile getirmemiz gerekiyor. Buraya da çok ciddi paralar geliyor. Paranın yarısı buradaki geri gönderme merkezleri için; oradaki personelin maaşlarında ve kapasite geliştirme konusunda harcanyor. Burada da gönüllü geri dönüş formları var. Bu gönüllü geri dönüş formları ne kadar

gerçekten imzalanıyor, o raporda da dile getirilmiş. Açık bir hapisane denilmiş raporda. Burada da insanlar, hatta kadınlar da o geri gönderme merkezlerine gönderiliyor bazı durumlarda. Bazı illerden bunu da duyuyoruz. Çocuklar mesela; imza için gitmişler, çocuklar orada bırakılıp sadece kadınlar geri gönderme merkezine alınmış. Oradaki durum da çok iyi değil.

Burada geri gönderme merkezlerinde kayıt altına alınmayanlar, insan hakları aktivistleri de içinde olabilir. Bazen polis olanlar da olabiliyor veya gazeteci olan kişiler de var. Bunlar tekrar geri gönderildiğinde, bir vaka, Ağustos 2023'te sınır dışı edildiğinde Taliban tarafından öldürülmüştü. Haziran 2024'te, biraz önce Metin Bey'in dile getirdiği bir Suriyeli de geri dönüş yaptığında Esad tarafından öldürülmüş. Bunları da dile getirmem gerekiyor. Van'da başka bir olay daha var. Bazen geri gönderme merkezlerinde çok ciddi şiddete de maruz kalabiliyor insanlar. Van'ın Edremit ilçesinde, İl Göç İdaresine bağlı Kurubaş Geri Gönderme Merkezi'nde İranlı bir kadın polis tarafından tecavüze uğruyor. Delil var ve bunu en son 2020 yılında şikâyet ediyor mahkemeye. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti bir hukuk devletidir ve mülteciler de buna başvurmak istiyor. Delil yetersizliği gerekçesiyle polis tekrar takipsiz bırakılıyor.

Eğitim konusu çok önemli. Çok teşekkür ediyorum, Muratpaşa Belediyesi de bir forum gerçekleştirmiş. Eğitim temel bir insan hakkıdır, kim olursa olsun. Biz hepimiz bugün mültecileri istemiyoruz, hepsi geri gönderilsin, onurlu ve güvenli bir şekilde hepsi geri gönderilsin ve bir daha da kapıları açmayalım, tamamen kapatalım diyebiliyoruz. Ama gelen kesim burada, hepimizin çocuğu var ve eğitim herkesin hakkıdır. Diyelim ki dört yıl Türkiye'de kaldı ama eğitim hakkından mahrum bırakıldı, bu çocuk zaten toplum içerisinde yaşıyor. Eğitimsiz bir kişinin ne kendine bir faydası var ne çevreye ne de toplumumuza.

Burada da bazı mülteci çocuklar statü olmadığından, herhangi bir kimlik sahibi olmadığından eğitime erişemiyor. Bazı uluslararası koruma başvuru sahipleri buraya geliyor, kimlikleri var. Göç İdaresi bunlarla mülakat yapıyor. 2018 yılından önce Birleşmiş Milletler bu göç meselesini ve mültecilerin tüm işlemlerini yürütüyordu. 2018 yılında Göç İdaresi'ne devredildi ve tüm işlemler artık Göç İdaresi tarafından yapılıyor. Oradaki uzmanlar gelen kişilerle, ailelerle mülakat yapıyor, ihtiyaç analizleri yapıyor. Eğer o 6 kriterden mültecilik kriterlerine uyulmamışsa bunların dosyalarına ret veriliyor. O konularda da bu ailelerin mahkemede itiraz etme hakları var. Diğer Avrupa ülkelerinde de aynı şekilde, bizde de aynı şekilde.

Türkiye'nin göç yasasına göre itiraz süreci devam ederken bu aile tüm haklarından faydalanabiliyor; eğitim, sağlık... Ama bunu bazen pratikte göremiyoruz. Özellikle daha önce bu çocukların eğitimiyle ilgili mahkemelerde eğitim tedbiri için başvuru yapılıyordu ve mahkeme tarafından bu çocukların eğitim hakkına sahip olmaları gerektiği belirtiliyordu. O yüzden eğitim sistemine dahil ediliyordu.

Ama yakın zamanda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanımızın bir yazısı var, Türkiye'nin farklı illerine gönderildi. Bu yazıya istinaden artık eğitim tedbir kararlarının verilmemesi söylendi.

Ben burada bir kadın olarak ve bir anne olarak bunu dile getirmek istiyorum. Şimdi bu karar devletimize hayırlı değil. Çünkü eğitimsiz olan her çocuk sokağa çıkıyor. Bizim de çocuklarımız var, eminim hepinizin çocukları var. Evde tutamıyoruz onları, dışarıya çıkmak zorunda, parka gitmek zorunda. Eğer okula gitmiyorsa mafyanın eline düşebilir, terörist olabilir, her aklınıza gelen istismara maruz kalabiliyor bu çocuklar. Türkiye Cumhuriyeti biraz önce de söylediğim gibi bir hukuk devletidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'na göre, eğitim her çocuğun temel hakkıdır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası madde 42'de de "Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz" denmektedir.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir. Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Aynı şekilde bu eğitim hakkını Türkiye Cumhuriyeti olarak çocuğun üstün yararını gözeterek her türlü sağlamamız gerekiyor. Orada da 2023 yılında yayımlanan Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı var. Cumhurbaşkanı kararnamesinde de çocukların eğitimden ve korunmadan faydalanmaları gerektiği dile getiriliyor. Aynı zamanda sadece Türkiye'nin değil, uluslararası sözleşmelere de imza attığımız için 2011 yılında uluslararası mülteci sözleşmesinde de çocuk haklarına dair sözleşmeye imza atılmış. Bu kadar yeter, büyük ihtimalle mesajım ulaşmıştır.

Ben sadece çalışma ile ilgili bir şey söylemek istiyorum. Çoğu çalışma izninin prosedürleri çok zor. Eğer bir vatandaş, bir patron veya işveren olarak mültecileri çalıştırmak isterse, bu herkes için geçerli. Suriyeliler için en az beş Türk personel olması gerekiyor. Uluslararası koruma için, Suriyeli olmayanlar için en az 10 Türk vatandaşının olması gerekiyor. Burada da çok ağır işlerde, çok uzun saatlerde çalışıp çok az ücret alıyorlar. Bazen işverenler kişileri korkutuyor: Eğer kimlik sahibi değilse maaşlarını vermek istemiyor. Hatta orada da tehdit ediyor, "paranı vermiyorum, nereye gitmek istersen git, şikâyetçi olmak istersen ol" diyor. Ama kişi de şikâyetçi olmak istemiyor çünkü çalışma izni yok veya herhangi bir kimliği yok.

Hatta son zamanlarda, Kayseri olaylarını hepiniz biliyorsunuz, insanlar haklı bile olsa korkuyor, gidip şikâyetçi olmak istemiyor. Birçoğumuz medyayı takip ediyoruz; Zonguldak'ta kaçak maden ocağında çalışan bir işçi, iş kazasından sonra olay gizlensin diye canlı yakılmıştı. İsmi Muhammed Nurtan'dı, Afganistanlıydı, üç çocuk babasıydı. Maden ocağındaki iş kazasından sonra bu olayın ortaya çıkarması için onu yaktılar ve şu anda duruşmaları devam ediyor. Biz de takip ediyoruz. Bunları da dile getirmek istedim.

Evren Özalkuş

Dr. Zakira Hekmat, Türkiye Mülteci Konseyi ve ARSA Başkanı, bizimle görüşlerini ve birikimlerini paylaştı. Öncelikle mikrofonu beyefendiye uzatalım, biraz önce elini kaldırmıştı, arkada... Teker teker, lütfen net ve kısa bir şekilde soru sormanızı rica edeceğim.

Seyirci

Değerli konuşmacılar, göç bir olgu... Ama sebep-sonuç ilişkisine bakmazsak gerçekten çözüm yollarında birleşemeyiz. Bu tür forumlar, ortak söylemde, ortak tespitte, ortak tavır aldırılmak için yapılır. Ülkenin sınırları değişecektir, demografik yapı değişecektir. Peki sebep ne? Neden göç hep yoksul ülkelerden, yoksul insanlardan zengine doğru gidiyor? Bu insanlar neden gidiyorlar? Çünkü emperyalist-kapitalist sistem oradaki insanların yeraltı, yerüstü ve ucuz işgücü kaynaklarına çökmüş, onları mağdur etmiştir. Emperyalizme karşı bütün bu insanların, halkların ortak direnişini sağlamaktır. Bunu sağlamak için ne yapmak lazım? Buyurun Zakira Hanım.

Zakira Hekmat

Öneri kısmında ben önerilerden çok bahsetmedim. Birincisi güvenliği ve yasal göç yollarını; başkanımız da dile getirmişti, böyle bir politika olması gerekiyor. Ama şu an Afganistan başta olmak üzere Ortadoğu'da Türkiye vizesini almak çok zor. Afganistan'da zaten doğrudan doğruya verilmiyor; Pakistan'dan, İran'dan, Azerbaycan'dan, başka yerlerden hatta 15.000 dolar üzerinden mesela oradaki diğer şebekeler için içine girecekler; vize satılıyor insanlara. O kadar fazla parası olmadığından dolayı mecburen yasadışı yollarla gelmek zorunda kalıyor.

Adil bir sorumluluk paylaşımı da çok önemli. Burada Türkiye devletini ve Türkiye Cumhuriyeti'ni tek bırakmak hiç doğru bir yaklaşım değil. Avrupa Birliği ve karar verici diğer ülkeler, hepsi taşın altına elini koymalı ve destek vermeli diye düşünüyorum.

Seyirci

1990-2000 yılları arasında Türkiye'ye giren mültecilerin cinsiyeti vesaire bakımından çeşitlilik arz etmek dedi; bunu kadın, yaşlı, erkek sınıflandırabiliriz. Ben 1990-2025 arasında Bulgaristan, Suriye, İran ve Irak sınırında görev yaptım. Şimdi soruyorum: O dönemde farklı cins ve gruplardan giren insanlar varken, özellikle 2010'dan sonra neden kimliksiz genç yabancı göçü artı? Silahlı eğitimler yapılıyor. Bir kadını söylüyorsunuz. Peki İstanbul, Ankara, İzmir'de tecavüze uğrayan, basına yansıyan ve yansımayan erkek, kadın ve çocuklarımız; onların hesabını kim verecek?

Zakira Hekmat

Taliban'ın ilk zamanında Afganistan'dan bahsetmek istiyorum. Taliban'ın ilk döneminde ben de 6. sınıftaydım. İnsan hakları odaklı çalıştığım ve özellikle kadınlar ile kız çocukları üzerine yoğunlaştığım için bu konuya da değinmek istedim. Ben 6. sınıftaydım ve okula gidiyordum. Taliban ilk geldiğinde “kız çocukları okula gidemez” diye bir kanun çıkarttı, tıpkı şu anki durum gibi. Biz okula gidemedik. Bizim tek suçumuz kadın olmamızdı, kız çocuğu olmamızdı. Şu anda da Afganistan, tüm dünyada eğitimden mahrum bırakılan ve cinsiyetçi bir tavırla yönetilen tek ülke. Taliban rejimi bittikten sonra Afganistan için yeni kapılar açılmıştı ama bir türlü istikrar sağlanamadı. 2021'de Taliban'ın tekrar Afganistan'a gelmesi orada herkes için, tüm aileler için yeniden bir endişe yarattı. Şu an kadınlar hem dışarıya çıkamıyor hem de kız çocuklar okula gidemiyor. Hatta şunu da söylemem gerekiyor: Diyelim bir hayvan dışarıya çıktığında; bir kedi, bir kuş; hava alabiliyor, nefes alabiliyor, rahat bir şekilde güneşi görebiliyor. Ama Afganistan'da kadınların bunu hissetme imkânı bile yok. Gerçekten bu, utanç verici bir durum.

Evren Özalkuş

Mikrofonu alabilir miyiz? Yalnız lütfen soru sorun, yorum yapmayın. Lütfen, bizim konuşmacılarımız burada size yanıt vermek için var.

Seyirci

Sorum şu şekilde: Merdan Bey'in gündeme getireceğinden hiç şüphem yok. Konyaaltı Liman Mahallesi'ndenim. %98 ağır engelli bir çocuğum var, 36 yaşında, spastik, mental zekâsı düşük bir çocuğumla bugün buradayım. Sayın Merdan Hocam, ben Mart ayında Yüksek Seçim Kurulu'na adımlı yazdırarak CHP'den sandık görevlisi olarak sandıkta görev yaptım. Çalıştım. Üç ay sonra benim hiçbir gelirim olmadığı halde; ben çocuğumla yalnız, dul yaşıyorum; benim evde bakım paramı ve çocuğumun engelli maaşım hiçbir gerekçe göstermeden devlet tarafından kesildi. Kaymakamlık tarafından. Bu bir.

İkincisi, şimdi ben sizden şunu rica ediyorum: Tamam, hanımefendi gelmiş, ne güzel Afganistan'ı anlatıyorsunuz, insanları, halkı. Doğrudur. Biz de Almanya'ya gidiyoruz, başka ülkelere gidiyoruz, aynı şiddetle, aynı suistimallerle karşı karşıya kalıyoruz. Bunlar gerçekten insan onuruna yakışmayan, insanlık adına kötü davranışlar. Bugün ben Antalya'da herhangi bir göçmene bir şey deme hakkına sahip değilim. Çünkü o bir insan; nereli olursa olsun.

Siz demin dediniz ki “bizim çocuklarımıza okuma yazma hakkı tanınmadı, biz sosyal devlet olarak..” Devlet demediniz de “politika olarak” dediniz. Her çocuğun okuması gerektiği cümlesini kullandınız. “Biz” derken, sanki siz Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığıyla birlikte çalışıyorsunuz gibime geldi. Ben öyle bir hissiyata

kapıldım. “Biz” dediniz, bakın ben sizi çok iyi dinledim. “Biz politik olarak bu tür insanların eğitim hakkının olması gerektiğini düşünüyoruz” dediniz.

Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlettir, Cumhuriyet’tir. Şimdi hocam, Tibet diye bir şehir var Çin’de. Bu insanlar dini tercihleri doğrultusunda yıllarca küçük bir çocuk tarafından yönetildi. Müslüman ülkelerde, genellikle Afganistan’da kadınlar evden çıkamıyorsa, bu onların tercihinden dolayı bugünlere gelmiştir. Bugün benim ülkemde ben burada bu kadar insanla iç içe oturup özgürce konuşabiliyorsam, bunu Mustafa Kemal Atatürk’e ve Cumhuriyet devrimlerine borçluyum. İkincisi, demokrasi demek, Cumhuriyet demek; Cumhuriyet’le yönetilen hiçbir ülkede insan hakları ellerinden alınmaz. Eğer biz bugünkü sistem tarafından yönetilmeye devam edersek, bizim de sonumuz inanın Afganistan gibi, Suriye gibi olacaktır. Biz mültecilere karşı değiliz... Devletin yapmış olduğu politika, bizim ülkemizin başına sorun açtı. Bizim sorunumuz sizlerle, insanlarla değil. Başımızdaki yönetenler, bizim ülkemizin başına çözülmeyecek bir çorap ördüler. O çorabı da hiç kimse çözemeyecek.

Hocam, engelli ailelerinin sigortaları yok. Devlet eliyle kaçak işçi olarak çalışıyoruz biz. Bize diyorlar ki: “Sen çocuğuna bakıyorsun, ben sana yardım veriyorum ama senin sigortanı yapmıyorum. Sigortalı bir işte çalışırsan senin yardımını keserim.” Böyle bir devlet anlayışı olamaz! Bizi Avrupa’da temsil eden iki konsey üyemiz gidiyormuş her yıl.

Zakira Hekmat

Çok geçmiş olsun, çok önemli bizim için. Ben sadece şunu söylemek istiyorum: Şimdi çok eski şeylerden bahsettiniz. Şunu belirtmem gerekiyor: Afganistan’da eski zamanlarda, Atatürk döneminde Amanullah Han’la birlikte Türkiye’ye gelen birçok kişi var. Türkiye’ye dostluk bağıyla gelen Afganistanlılar, Çanakkale Savaşı’nda da destek vermiştir. Hatta şu anda Çanakkale’de mezarı bulunan Afganistanlı şehitlerimiz vardır.

Ben de Türk soyluyum. Afganistan’da Osmanlı ve Selçuklu dönemlerinden bu yana tarihimizde yer alan Gazneli Mahmut’un torunlarındanız, aramızda birçok bağ ve kültürel benzerlik var. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’ni ilk tanıyan ülke de Afganistan’dır.

Şu an Afganistan’daki kadınlardan bahsettiniz; “onlar kendi tercihleriyle bu duruma geldi” dediniz; hayır, bunu kesinlikle reddediyorum. Neden? Bir kadın hakları savunucusu olarak söylüyorum: Taliban daha önce terörist grup olarak ilan ediliyordu. Ancak rejimi ele geçirdikten sonra şu anda kimse onlara “terörist” demiyor. Tüm dünya gözünü yumdu. Onlar zorla geldiler, silahla geldiler. O yüzden kadınlar hiçbir şey yapamadı. Şu anda tüm güç onların elinde. Kadınlar maalesef silahsız bir şekilde hiçbir şey yapamadı Afganistan’da. Ve buradaki Türk kadınlara da onlara destek verdikleri için çok teşekkür ediyorum. Birçok kesim var, destek veriyor.

Evren Özalkuş

Teşekkür ederiz Zakira Hanım. Bakın bir tek soru alacağım ama lütfen sadece soru sorun, görüşlerinizi belirtmeyin.

Seyirci

Türklerin doğum oranı yılda yüzde 2,5, Suriyelilerin doğum oranı yılda yüzde 6. İstanbul'da bir evde bir erkek var, 4 eşi var, 20 çocuğu var.

Şimdi soru şu: Ukrayna'nın Donbas bölgesini Rusya işgal etti. "Donbas nüfus yoğunluğu bakımından Rus'tur, Rus yönetimini istiyorlar" dedi. İşgal etti. Şimdi bu mülteci problemi devam ederse, Türkiye'ye göç devam ederse; geçen sene veya önceki sene olacak; bir belediye başkanı şöyle dedi: "Bu durum devam ederse, Suriyeliler Hatay'da, diğer şehirlerde, kasabalarda belediye başkanlığını kazanabilir."

Bu böyle devam ederse, yarın Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde nüfus çoğunluğu Suriyelilerin eline geçerse, ki göç öyle, onlar da Suriye'yi davet ederse, Afganlar Afganistanlıları davet ederse ya da Amerikalıları davet ederse ne olacak?

Şimdi bizim halkımızın, buradaki insanların hassasiyetini bildikleri için, Metin Abi'yle Zakira Hanım bizim hassas noktalarımızı biliyorlar. Türk halkı "Alicenap" diye bahsediyor Metin Abi. Kadın arkadaş çocuklardan bahsediyor, kadınlardan bahsediyor, eğitimden bahsediyor; ya çocuk deyince bizim Türk halkı zaten hamur gibi yumuşar, oradan bir haklılık çıkıyor.

Bu böyle devam ederse ne olacak? Nüfus bu kadar artarsa, mülteci nüfusu bu hızla artarsa, ne olacak?

Zakira Hekmat

Diyelim ki siz Türk vatandaşsınız, ben Afganistanlıyım; ne fark eder? Sizi de Allah yarattı, beni de Allah yarattı, Metin Hoca'yı da, Merdan Bey'i de aynı şekilde. Şunu da söylemem gerekiyor; biraz daha empati kurmamız gerekiyor. Açıkçası hepimiz insanız. Ben çocuktan bahsettiğimde, ben anneyim; anne olunca mecburen çocuktan bahsediyorum. Ve şu an her gün çocuklar geliyor, ayağımı tutuyor, "Ben ne zaman okula gideceğim?" diyor. Bu yüzden biz savunuculuk yapıyoruz, onların haklarını söylememiz gerekiyor.

Göçmenlere kötü bakmayalım. Bazen sadece boş kısmına bakıyorsunuz, dolu kısmına da bakmak gerekiyor. Diyelim Konya'ya giden var; mutlaka gitmişsinizdir; oraya gittiğinizde ilk nereye gidiyorsunuz? Mevlana'ya. Mevlana kim? O da bir göçmen. Afganistan'ın kuzeyinden, Belh eyaletinden gelen bir göçmen, ta eski zamanlarda. O da bir bilim insanıydı. Sadece Konya için değil, Türkiye için değil, dünyaca bilinen bir insan. Öyle düşünmemiz gerekiyor.

Ben şu an Afganistan için bir şey yapmıyorum, insanlık için konuşuyorum. Şunu da dile getirmem gerekiyor: Doğum oranı çok önemli. Ben de doktor olarak, bir

insan olarak çok karşıyım. Bir anne olarak da çok karşıyım. Neden? Ve bunun için şu an devlet hastanelerinde... Benim küçük bir derneğim var, bir sivil toplum kuruluşu, orada hizmet vermeye çalışıyoruz Türk vatandaş personelimle birlikte. Onlara gelir kaynağı sağlamaya çalışıyoruz, kadın kooperatiflerine destek veriyoruz, iş piyasasına erişim konusunda destek veriyoruz.

Hatta aile planlaması çok önemli, burada da dile getirmek istiyorum. Aile planlamasıyla ilgili bir doktor olarak, gönüllü şekilde devlet hastanelerine gidip oradaki göçmen nüfusa bunu anlatıyoruz. Kendi dernek çerçevemde, hem de gönüllü olarak gidiyorum, anlatıyorum. Bu sadece benimle biten bir iş değil veya ARSA'yla biten bir iş değil. Bunun devletin bir politikası olması gerekiyor. Bir göç yönetimi olacak ve bunu açık, kamuya net bir şekilde söyleyecek.

Evren Özalkuş

Peki şimdi soru şuydu; "Rusya Donbas nüfusunun çoğu Rus olduğu için girdiğini iddia ediyor, bizde de Afganlar, Suriyeliler bu kadar fazla artarsa, vakti geldiğinde böyle bir şeyle karşı karşıya kalabilir miyiz?" Kısa bir yanıt alalım Metin Hocam'dan.

Metin Çorabatur

Teşekkürler. Sorunuza ve endişelerinize katılıyorum. Bu nüfus artış oranıyla nüfus dengelerinin bozulacağı tartışması yapılıyor. Benim yanıtlım şu: Bir kere, nasıl bir süreç içinde Türkiye'deki Suriyeli, Afgan ve Türk vatandaşı dengesi bozulacak ve çoğunluk Türkiyeli olmayanların eline geçecek; o konuyu bilemiyorum. O, nüfus çalışmalarına yönelik bir mesele.

Şimdi nüfus, sizin bahsettiğiniz doğurganlık oranlarındaki artışlar, evet doğru. Burada benim açıklamam şöyle: Hep böyle coğrafi kısıtlama, sistem dışılık, kayıt olamama, Türk toplumuna entegre olamama... Eğer hatırlarsak Murat Bey'in araştırmasını; iki odalı evde altı çocuk, anne baba, belki daha büyükler... Bunun dışında artan kiralılarla ilgili sorunlar da var. İnsanlar; Suriyeli olsun, Afganlı olsun; negatif çözüm yolları buluyorlar. Daracak yerlerde iki aile birlikte yaşıyor. İşyerleri yok. Çalışma hakları yok. Ve sistem dışına itilmiş vaziyetler.

Merdan Yanardağ—Gazeteci—Yazar

Öncelikle şunu rica ediyorum lütfen hepimizden, saygılı bir biçimde dinlemenizi istiyorum. Gerek Metin Bey gerek Zakira Hanım; bizim göremediğimiz bir yana işaret ediyorlar. Kaygılarınızı anlıyorum, zaten araştırmalar da bunu ortaya koydu. Siz, Türkiye'deki %85-86 gibi çok büyük bir orana ulaşan bir bakışa sahipsiniz. Bu endişeyi paylaşıyoruz ama belki bizim de göremediğimiz bir yan var.

Zakira Hanım, Afganistan kökenli, Türk soylu bir kadın hekim. Çok acılı bir coğrafyadan geliyor. Metin Bey ise bu alanda uzmanlaşmış, Birleşmiş Milletler'de

mültecilik üzerine çalışmış bir gazeteci. O yüzden bugün buradan faydalanmamız gerekiyor. Ben Ümit Uysal'ın çok doğru bir seçim yaptığını düşünüyorum. Çünkü burada gördüğümüz bakış, Türkiye'yi yönetenlerin bakışı değil; daha insancıl, daha birleştirici bir perspektif. İyiliği çoğaltmak, insanın karanlık ve aydınlık yanları arasında iyiyi örgütlemektir. Sakin olalım, merak etmeyin.

Şimdi konuya dönüyorum. Biraz önce dışarı çıktım çünkü bir arkadaşımız gözetlence alınmıştı. Dedim ki "şikâyetçi olmanıza gerek yok, dersini aldı." O, insan ruhunun karanlık yanını temsil edenlerden biri. Sanırım İYİ Partiliydi. Bugün AKP iktidarı varsa, Meral Akşener ve İYİ Parti'nin ihanetindedir. Masadan kalkıp beşli çeteyle iş tutan bu anlayışı TELE1'de defalarca deşifre ettim. Emperyalizmi, sömürgeciliği, Batılı beyaz adamın dünyayı felç etme gerçeğini görmeden değerlendiremeyen Amerika'yı sömüreceksiniz, iliklerine kadar sömüreceksiniz. Hindistan'ı 50.000 kişilik bir kuvvetle hem de yüzyıllarca kontrol edeceksiniz. Bütün zenginliklerini taşıyacaksınız. Latin Amerika'nın bütün zenginliklerini taşıyacaksınız ve Batı'da bir zenginlik adası yaratacaksınız. Ondan sonra da diyeceksiniz ki "hayır, gelmeyin." Yok öyle bir şey.

Osmanlı'nın parçalanmasının nedeni, Osmanlı topraklarının bir bölümündeki zengin petrol yataklarıdır. Herkes zannediyor ki Enver Paşa'nın maceracılığıyla Türkiye Birinci Dünya Savaşı'na girdi. Hayır, ilgisi yok. Tarihte hiçbir birey bu kadar belirleyici bir rol oynayamaz, çok istisnaidir. Türkiye, o zaman Osmanlı, neredeyse yalvarıyor İngiltere'ye ve Almanlarla ittifak yapmak mecburiyetinde kalmasının nedeni, esas olarak Türkiye'yi parçalamak üzere bir ittifakın kurulduğunun ortaya çıkmasıdır.

Troçki, Ekim Devrimi'nden sonra Sovyetler Birliği'nin ilk Dışişleri Bakanıdır. Dışişleri Halk Komiseri denir, Dışişleri Bakanlığında Halk Komiserleri, oradaki bakanların adları o. Petrograd... düzeltiyorum, Moskova'da, Moskova Sovyeti'nin bulunduğu binanın balkonuna çıkarak halka gösterdi. "Biz bu utanç, bu paylaşma anlaşmasını yırtıyor ve tarihin çöp sepetine atıyoruz" dedi. O anlaşmada İngiltere, Fransa, İtalya Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak üzere anlaşmış. Emperyalist paylaşım savaşları denir ya Marksist literatürde, biz dünya savaşlarını bir paylaşım savaşı olarak değerlendiririz ya, sözleşme yapmışlar, anlaşma yapmışlar. Troçki bunu yıktı, yırtıp atıyor. O yüzden Sovyetler Birliği, Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı'na büyük destek verdi.

Şimdi çok hızla gelelim; göç farklı bir şey. Hepimiz göçtük, kavimler daha hareket halindeyken, 2000 yıl geriye gittiğimiz zaman... Orta Asya'dan bütün dünyaya doğru yayılan, ilkokul kitaplarında görürüz ya o oklar vardır; bir Türk soylu halkın çocuklarıdır biz. Göç, göçmenlik konusuna negatif bakamayız. İnsanların çeşitli nedenlerle yer değiştirdiği önemli tarihsel dönemler vardır. Yeni kıtaların keşfi

başka bir şey; Amerika ve Latin Amerika, Avustralya... Oralara geleceğim. Temel olgu emperyalizm. Ama çağımızdaki göç, çağımızdaki mültecilik farklı bir şey.

Şimdi iki şeyi birbiriyile karıştırmayalım. İki şey: Bir göç olgusu var, bir mültecilik olgusu var. Bir yasadışı göçmenler ya da sığınmacılar ya da mülteciler... çeşitli kavramlar kullanılıyor. Ben bu kavramları çok fazla üzerinde durmadan sadeleştirerek gideceğim. Birtakım ülkelerdeki savaş, diktatörlük, iç savaş, kötü muamele, yoksulluk ve ekonomik kriz gibi nedenlerle insanlar ülkelerini terk edebiliyorlar. O halde biz sonuçlarla değil, nedenlerle ilgilenmek durumundayız. Sonuç-neden diyalektiği üzerinden bu konuyu ele almak gerekiyor.

Afganistan çok somut bir örnek. Afganistan, dünya soluna ve Sovyetler Birliği'ne karşı geliştirilen Yeşil Kuşak Projesi'nin kurbanıdır. Afganistan Halk Partisi, Nur Muhammed Terakki liderliğinde 1978'de demokratik bir devrim gerçekleştirdi. Öyle değil mi? Nur Muhammed Terakki'nin yönettiği Afganistan'da; internete gidin bakın; sokaklarda genç kadınlar şortla bisiklete biniyorlar, üniversitelere gidiyorlar, okullara gidiyorlar. Karaçi'ye bakın, aynı yıllarda, 60'larda Pakistan'da... Ama şunu yaptılar: 1980'de Pakistan'da bir askeri darbe yapıldı. General Ziyaülhak, Pakistan Halk Partisi iktidarını devirdi. Zülfikar Ali Butto'dur; Pakistan Halk Partisi'nin o dönemdeki Genel Başkanı, lideri. Benazir'in babasıdır.

Zülfikar Ali Butto'nun partisi, bugünkü Cumhuriyet Halk Partisi'nin programına benzer bir programa sahiptir ve kendisi Türkiye'deki Kemalist modeli esas aldığı söylenen bir liderdir. Zülfikar Ali Butto'yu kim devirdi? Amerika Birleşik Devletleri. Çünkü Afganistan'da bir devrim olmuştu. Afganistan'daki devrim ve Afganistan Halk Partisi liderliği Sovyetler Birliği ile bir işbirliği anlaşması yapmıştı. Kamp değiştirdiği varsayılarak Pakistan'da darbe yapıldı ve Afganistan-Pakistan sınırlarına medreseler kurulmaya başlandı. Taliban işte o medreselerin talebesinin adıdır. Talebe demektir, yerel Peştun dilinde yanlış söylemiyorsam "tâliban" denir. Talebeler, öğrencilerdir. Onları kim yetiştirdi? ABD.

Aynı şey aynı yılda Türkiye'de de oldu: Kenan Evren darbesi. Çünkü o dönemde küresel ölçekte ABD'yi yönetenler, NATO, Pentagon şöyle bir değerlendirme yapmıştı: Eşitlik ve demokrasi ideali, özgürlük ideali karşısında hiçbir gücün durma şansı yoktur. Felsefi olarak Sovyetler Birliği'nin de içinde yer aldığı genel bir demokrasi cephesi vardı. O dönemde demokratik bir hareket vardı. Türkiye'de sol yükseliyor, CHP büyük bir güç. Afrika'da ulusal kurtuluş mücadeleleri var. Portekiz sömürgelerini kaybediyor. Latin Amerika'da, Nikaragua'da, Arjantin'de darbeler var. Salvador'da, Honduras'ta büyük mücadeleler var.

1975'te Vietnam, ABD'yi yenilgiye uğratmıştı. Uzakdoğu'da büyük bir yükseliş vardı. "Bunu kırmak gerekir" diye karar verdiler. Dünyayı mahveden budur. Bir dizi darbe, bir dizi operasyonla Latin Amerika'da darbeler... 1977'de Arjantin'de yapılan

darbeden çok korktular, “kaybedebiliriz” diye. Arjantin, Latin Amerika'nın en gelişmiş ülkelerinden biridir; iktisadi ve kültürel olarak. Ardından Şili gelir. Brezilya daha büyük bir ekonomi olmasına rağmen sosyokültürel bakımdan daha geridir Arjantin'e göre. Avrupalılar da genellikle Arjantin'e giderler zaten bu nedenle.

Bütün dünyada bir altüst oluş yaşandı. Afganistan'ı mahveden de odur. Şimdi yetiştirdikleri Taliban zannettiler ki, Sovyetler Birliği yıkılırsa “hadi medreselere gidin” denince gidecekler. Gitmediler. “Sıra bizde, biz yöneteceğiz” dediler. Batılı oryantalistlerin kavradığı bir şey var; benim *İçtihat Kapısı* kitabında anlattığım o büyük insanlık öyküsü: İslam dünyasının Ortaçağı devam ediyor. Çünkü Ortaçağlar eşzamanlı değildir; Batı'da bitti diye Doğu'da bitmedi.

Spinoza *İlahiyat ve Peygamberlik Üzerine* kitabını yazdığı zaman, Doğu Farabi'yi, İbn Sina'yı, İbn Rüşd'ü unutmamıştı; 1677 doğumludur, çok genç olur Spinoza; 40'lı yaşlarında. Yazdığı zaman bizim ülkemizde İbn Rüşd'ü okumak, Farabi'yi okumak, İbn Sina'yı okumak yasaktı. Bütün İslam dünyasında; Ortadoğu İslam'ı da, Endülüs İslam'ı da, Uzakdoğu İslam'ı da dahil; İslam dünyasının devam eden Ortaçağı nedeniyle savaş döneminde kıskırttıkları İslamcılığı kontrol altına alamadılar.

Türkiye'yi hatırlayın: Komünizmle Mücadele Dernekleri var, 1960'larda kurulmuş. Memlekette komünist yok, sayıları belli. 1 Mayıs'tan önce gözaltına alınıyorlar, 1 Mayıs'tan sonra bırakılıyorlar. Bakın, İsmail Kahraman oradan çıktı. Fethullah Gülen oradan çıktı. Geçenlerde vefat eden Kutan oradan çıktı. Fethullah Gülen, Erzurum Komünizmle Mücadele Derneği kurucusu, yönetim kurulu üyesi. Recai Kutan, Malatya Komünizmle Mücadele Derneği Başkanı. İsmail Kahraman, İstanbul Komünizmle Mücadele Derneği ve Milli Türk Talebe Birliği Başkanı. Meclis'te hem Kültür Bakanlığı yaptı, hem Meclis Başkanlığı yaptı, hem başka bakanlıklar yaptı.

Peki Komünizmle Mücadele Derneği neydi? CIA'nin doğrudan Türkiye'de İslamcılığı geliştirerek, olası bir demokratik iktidara; hatta Kemalist iktidara, sol demokratik bir iktidar yanında Kemalist iktidara; engel olmak için kurduğu yapıları. Çünkü 60'lı ve 70'li yıllarda, özellikle 70'lerde Ecevit'in genel başkanlığıyla birlikte Cumhuriyet Halk Partisi bile NATO'nun tehdit değerlendirmesi içine alınmıştı. “Dolaylı savaş doktrini” diye bilinen bir doktrin vardı. Bu doktrine göre iki kutup arasında -Doğu ve Batı blokları arasında- açık bir savaş mümkün değildi. Nükleer silah dengesi nedeniyle bu gezegenin yok olmasıyla sonuçlanırdı. Pentagon stratejistleri “O halde bu sosyalist ülkeler batıya karşı dolaylı bir savaş yürütüyorlar” dediler. Bu dolaylı savaşı sol partiler, sendikalar, devrimci gençlik örgütleri eliyle yürütüyorlardı. O halde “biz de gayrinizami bir harp yürütmeliyiz” dediler.

Gerillaya karşı kontrgerilla. Bizdeki derin devletin adı budur. İtalya'da Gladio, Fransa'da Vatanseverler Birliği, Hollanda'da Rüzgârgülü. NATO üyesi olmayan ülkelerde bile bu örgütler vardı. Bunlar hiçbir hukuka bağlı değillerdi; NATO'ya

bağlıydılar. Uluslararası adı “Stay Behind” ya da “Süper NATO” olarak biliniyordu. İçlerinde askerler, ırkçılar, faşistler vardı. Türkiye’de MHP’nin o dönemdeki Ülkü Ocakları’ndan Abdullah Çatlı gibi isimler kullanıldı. Maraş Katliamı zannedildiği gibi sadece bir Alevi-Sünni çatışması değildi; Türkiye’yi 12 Eylül darbesine taşıyan koşullar bunlardı.

Soğuk Savaş bitti. Bu kez radikal İslamcıları dengeleyecek bir “ılımlı İslam” teorisi ortaya atıldı. Batı ve emperyalizmle çelişmeyecek, çatışmayacak bir İslam anlayışı geliştirirsek, bu radikal İslam’ı kontrol altına alırız, dediler. Neden? Çünkü Batı, İslam dünyasının Ortaçağ’da kalmasını istiyor.

Bu kadar zengin dünya enerji kaynaklarının -ki bunların büyük bölümü fosil yakıtlardır- kontrolünü elinde tutmak istiyor. Eğer bu ülkeler Kemalist ya da Cumhuriyetçi Türkiye modelini izlerse, onları kontrol edebilir mi? Hayır. Suudi Arabistan’ı, Körfez emirliklerini, Ortaçağ artığı bu rejimleri nasıl kontrol edecekler? Türkiye, onların önünde kötü bir modeldi.

Emperyalist-kapitalist sistemin dışında, çöken bir imparatorluktan genç, dinamik bir ulus devlet yaratan Cumhuriyet’in yarattığı Türkiye bütün İslam dünyası için kötü bir modeldi. Türkiye’yi kimler izledi? Pakistan izledi, Afganistan izledi, kısmen İran, Tunus, Cezayir, Libya izledi. Mısır’da Nasırcılar, Ortadoğu’da BAAS hareketi izledi. Bütün kusurlarına rağmen, bunlar mükemmel rejimler değildi ama kutupları Türkiye’ydi.

Benim üniversite yıllarım 1970’lerde geçti. Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde okudum. O dönemde üniversitedeki arkadaşlarımız arasında mutlaka bir Suriyeli, bir Filistinli, bir Iraklı, bir Pakistanlı olurdu. Onlar Avrupa’ya okumaya gitmezlerdi, İstanbul’daki, Ankara’daki üniversitelere gelirlerdi. Gelişkin bir modeldi Türkiye. Büyük bir modeldi.

Herkes Ecevit’i eleştirir ama 1978’de Avrupa Birliği’ne girerken reddetti, iyi yaptı. Çünkü Türkiye kendi sanayisini korumak durumundaydı. O zaman Türkiye, dünyanın ilk 10 ekonomisi arasındaydı. 1960’larda İtalya ile Türkiye arasındaki farkın 5-10 yıl içinde kapanacağı tahmin ediliyordu.

Bakın, çok basit bir örnek vereyim: Sophia Loren’in siyah beyaz İtalyan filmlerine bakın, bir de bizim Belgin Doruk’lu, Ayhan Işık’lı filmlere bakın. İstanbul’daki, Ankara’daki hayat aşağı yukarı aynıdır. Sosyal hayat benzerdir. İtalyan sanatçılar Türkiye’ye iş bulmaya gelirdi. Hatta Pavarotti yeteneksiz bulunup geri gönderiliyor. İstanbul’daki kulüplerde iş bulamıyor, Ankara’da konservatuvar sınavına giriyor, sınavı veremediği için oradan gidiyor. Dünyanın en büyük sanatçılarından biri ama Türkiye o dönemde öyleydi.

Beyoğlu’ndaki barlar, kulüpler İtalyan, Fransız sanatçılarla doluydu. Şehirler daha kentliydi. Büyük bir ülkeydik. Bu ülke, İslam dünyası için kötü bir modeldi.

Tunus'ta Habib Burgiba, Cezayir'de Ahmet Ben Bella, Libya'da Kaddafi için bir modeldi. Kaddafi Türkiye'de Harp Okulu mezunudur, tercümanlısız Türkçe konuşurdu. Mustafa Kemal hayranıydı, Türkiye dostuydu. Kıbrıs Harekâtı sırasında Türkiye'ye petrol ambargosu uygulandı, bütün Arap ülkeleri bu ambargoya uydular. Çünkü o ülkelerdeki petrolü İngilizler, Amerikalılar, Fransızlar çıkartıyordu. Osmanlı'yı parçalayan ülkelerdi onlar. Libya o ambargoya uymadı. Nasıl öldürüldüğünü biliyorsunuz; bütün NATO yüklendi, bir yıl direndi.

Kim gönderdi donanmayı oraya? AKP iktidarı. Haçlı ordusuyla Libya'yı kuşatan, bugün Libya'yı haydutların eline bırakan ülkelerden biridir Türkiye. Daha doğrusu AKP Türkiyesi diyelim. Libya'da şu anda üç tane Libya var. Batısı tamamen aşiretlerin elinde. Ortada bir Trablus var. Trablus, Garp civarı kenti ve etrafı küçük bir alan. Tayyip Erdoğan'ın desteklediği grup orada. Doğusu ise Mısır'ın desteklediği, Kaddafi'nin generallerinden birinin kontrolünde. Fiilen üçe bölünmüş bir ülke var.

Bakın, Türkiye'de AKP iktidara geldikten sonra, bugün değerli başkanla da konuştuk, Tunus'taki partinin adı da Adalet ve Kalkınma Partisi. Fas'taki partinin adı da Adalet ve Kalkınma Partisi. Birinin amblemi lamba, birinin mum. Cezayir'de benzer bir parti kuruldu.

Türkiye'de Cumhuriyet'i bu "ılımlı İslam" siyasetiyle dönüştürdüler. AKP bir Amerikan projesi olarak kuruldu ve iktidara taşındı. Benim *Bir ABD Projesi Olarak* AKP kitabımda ayrıntılı bir şekilde anlattım. AKP bir ABD projesidir. Kuruluş toplantılarına Amerikalı stratejistler, siyaset planlamacıları, hatta İsraililer katıldı. Tanıkları var. Tanıklardan biri Abdurrahim Karslı'dır.

Namık Kemal Zeybek birçok yerde anlattı. Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyeti Başkanırken, Almaata'daki Amerikan Büyükelçisi kendisini ziyarete geliyor. "Nezaket ziyareti zannettim" diyor. Ziyarete geliyor ve diyor ki: "Türkiye'de İslamcı partiden yenilikçi bir kanat ayrılacak. Eski merkez sağ partilerden de şöhretli politikacılar bu partiye dahil olacak. Bu parti tahminimize göre iktidar olacak. Ama sizin gibi milliyetçilerin de bu partide yer alması gerekir."

Zeybek anlatıyor: "Sayın büyükelçi, benim hangi partiye katılacağımı bir Amerikan büyükelçisinden duymak istemem. Bunu bir nezaket ziyareti olarak kabul ediyorum," diyor, bu ziyareti kısa keselim diyor, ayağa kaldırıyor ve uğurluyor, gönderiyor. Dilipak da toplantıda var. Üstelik de yazdı: "Partinin ilk programını ben hazırladım. Toplantıda Amerikalılar ve İsraililer vardı" dedi ya, şaka gibi. Şimdi komplo teorisi desen zor inanırsın buna. Bunlar, bu tanıklıklar benim kitabı yazdıktan sonra çıktı ortaya. Bizim Yılmaz Abi vardır, Yılmaz Polat, bilirsiniz. Tele 1'in Washington temsilcisidir. 40 yıldır ABD'de, Türkiye'deki birçok gazetenin ve televizyonun temsilciliğini yapmıştır. Tele 1'in kurucuları arasındadır. Beraber yola çıktığımız birisidir.

Benim bu kitabı yazmamda en önemli katkı Yılmaz Abi'den geldi. O, istediğim belgeleri, bulguları ortaya çıkarttı. Ben belli analizlerle, gözlemlerle bir sonuca ulaşmıştım. Bu kitabı yazacaktım: *Bir Amerikan Projesi*. Peki, Türkiye'de gelince iktidara ne oldu? Türkiye'de asıl amaç neydi? Bakın, Graham Fuller'in *Yeni Türkiye Cumhuriyeti* kitabı vardır, Timaş Yayınları'ndan çıktı. "Yeni Türkiye Cumhuriyeti," bu işte amaç, Cumhuriyeti yeniden organize etmek. Diyor ki: "Kemalist Türkiye, İslam dünyasını etkilemeyecek kadar ondan uzaklaşmış ve Batı'ya yaklaşmıştı. Türkiye Cumhuriyeti'ni yeniden İslam dünyasına yaklaştırmak lazım, onları kontrol edecek ve yönlendirecek bir konuma taşımak lazım."

Stephen Kinzer, New York Times'ın Ankara-Ortadoğu muhabiri, diyor ki: "Türkiye modeli, büyük Arap-İslam dünyasının kontrol edilmesinin önündeki en büyük engeldir. Hâlâ bir kutuptur. Çünkü Türkiye onlar için örnektir. O nedenle önce Türkiye'de bunu halletmek gerekir."

AKP'yi iktidara taşıdılar. Sadece dış dinamiklere dayalı olarak açıklanamaz tabii. Bir iktidar, içeride yoğun bir İslamizasyon propagandasıyla, 12 Eylül darbecilerinin açtığı yoldan, eğitimin dinselmesiyle güçlendi. 12 Eylül darbesiyle alınacak bir süreç bu. Ardından Tunus'ta Gannuşi'yi taşıdılar iktidara. Tunus'ta, Cezayir'de, Libya'da, Mısır'da, her yerde harekete geçirdiler.

Ne demişti Condoleezza Rice, Bush'un Dışişleri Bakanı? "22 ülkede demokrasiyi getireceğiz." Ya bunlar az buçuk demokrat; bu ülkeler cumhuriyetle yönetiliyor; kadınların seçme-seçilme hakları var, kadınlar iş yaşamında. Yarı seküler, yarı laik ülkeler. Tunus, yarı laik de değil, tam anlamıyla Fransız laikliğine yakın bir laikliğe sahip. Bu ülkeleri yıktılar.

Bakın, utanç verici: Ortaçağ artığı Suudi Arabistan'a, Körfez emirliklerine dokunan olmadı. Hiçbirine dokunmadılar. Mursi'yi iktidara taşıdılar. Mursi, bir süre sonra; ki büyük hata; diğer partilerin boykotu sonucu %99 oyla tek başına iktidara geldi. Sonra imza topladılar. Mısır Anayasası gereği 33 milyon imza topladılar. Belli bir seçmen oranını yakalayacak düzeyde imza toplarsanız anayasa gereği seçime gitmek zorundasınız. Mursi dedi ki: "Biz 500 yıl iktidardayız, seçim yapmayacağız." Tahrir Meydanı'nda 3,5 milyon insan aylarca bekledi. Sonuçta bir darbeyle devrildi. Ama kimse darbe demedi, sadece Türkiye "darbe" dedi.

Türkiye'ye bu göçün; bu yasadışı göçün, yasal göçün, mültecilik her ne isim ve kavramla anılırsa anılsın; temel sebebi emperyalizmdir.

Müslüman Kardeşler ve ılımlı İslam rüyası bitti. Fakat geride bir enkaz kaldı. İşte bu operasyonun iki kurbanı vardır; biri Suriye, biri Afganistan. Afganistan daha eskidir. 1987-88... Tabii Necibullah var, Babrak Karmal var. Nur Muhammed Terakki'den sonra yöneten onlar. İslamcı saldırıya karşı Afganistan halkı direndi. Tabii bir feodalite, feodal kalıntılar çok derin, ona dayanan bir operasyon geliştirdiler. Toprak ağlarına, şeyhlere, tarikatlara dayanan bir yapıydı. O yüzden Türkiye Cumhuriyeti ayrıksı bir model oluşturuyordu. Türkiye'ye bu göçün; bu yasadışı göçün, yasal göçün, mültecilik her ne isim ve kavramla anılırsa anılsın; temel sebebi emperyalizmdir.

Onlar şimdi şunu yapıyorlar: Yüksek duvarlar çekiyorlar, sanayide kullanabilecekleri işçi açığını karşılayabilecek, yetişmiş, eğitilmiş bir kesimi seçerek alıyorlar; geriye kalanı da Türkiye gibi ülkelerde, özellikle Türkiye'de, Türkiye'yi bir mülteci deposu olarak kullanarak rüşvet veriyorlar iktidara. Olay bu.

Son kurban Suriye'dir. Allah aşkına, Suriye'nin nesi vardı? İş dünyasında kadınların olduğu, yaşamda yer aldığı ender ülkelerden biriydi. Kadınların örtünme ya da başını açma yasağının olmadığı, örtünenin örtüdüğü ender seküler ülkelerden biriydi. Alevi'siyle, Sünni'siyle, Hıristiyan'ıyla, Ermeni'siyle aşağı yukarı barış içinde yaşadıkları bir ülkeydi.

Fakat uzun süre Müslüman Kardeşler üzerinden o ülkede bir ayaklanma denediler, daha önce Hama bölgesinde bir ayaklanma denemesi bastırıldı. Şimdi "Büyük Ortadoğu Projesi" fantastik bir hikâye değil. Tayyip Erdoğan 32 kez "Ben Büyük Ortadoğu Projesi'nin eşbaşkanıyım" dedi, bununla övündü. Diğer eşbaşkan da İspanyoldu. Neden İspanyol, herkes merak etti. Üstelik İspanya Sosyalist Partisi'nin genel başkanıydı; adını hatırlayacağım, yakışıklı bir adamdı, esmer. Gonzales değil, sonraki. Her neyse.

Çünkü Kuzey Afrika'daki İslam ülkelerine müdahale etmek lazımdı. Onların İspanyol kültürüyle, tarihiyle ilişkileri var. Endülüs'ten beri gelen, hâlâ Fas'ta, Tunus'ta İspanya'ya ait bölgeler var. İki eşbaşkan var; bu eşbaşkanlar üzerinden İslam dünyasını kontrol etmeye çalıştılar fakat başarısız oldular.

Son bir etap vardı. İlk operasyon Irak'a yapıldı. Suriye'yi, demografik nüfus, popülasyon, etnik ve inanç temelli bir perspektifle baktığımızda farklı inançlara, farklı etnik kökene sahip insanların bir arada yaşadığı bir ülke olarak düşünmek gerekir. Herkesin zannettiği gibi bir Alevi iktidarı değildi. Devlet yöneticilerinin %80'ine yakını Sünni'ydi.

Bu hesabı yanlış yaptılar. Zannettiler ki Esad ailesi bir diktatörlükle ülkeyi yönetiyor ve sadece nüfusun %20'sini oluşturan Alevilere dayanıyor. Arap Aleviliğinin Türkiye'de uzantıları vardır; Hatay, Mersin, Adana ağırlıklı olarak. Buradaki yurttaşlarımız Arap Alevileridir, Cumhuriyetçidir, Atatürkçüdür, Cumhuriyet Halk

Partisi'ne oy verirler ağırlıklı olarak. Zeydan Karalar'ın, Vahap Seçer'in esas olarak dayandığı seçmen kitlesi onlardır zaten.

O yüzden her parti adayını Arap kökenli birinden seçer ki belli bir destek alabilsin. AKP'liler de Arap kökenli aday gösterir. Cumhuriyet'e çok bağlıdırlar, hiçbir ayrılıkçı talepleri yoktur. Ama Suriye'de bir hesabı yanlış yaptılar. Rejimin sosyal tabanını oluşturan esas olarak Suriye'deki Sünni nüfustur. Ama aynı zamanda orada Müslüman Kardeşler bağlantısı olan bir nüfus da var. Bunu kıskırttılar ama yetmedi. Müslüman Kardeşler'e dayalı bir ayaklanma yapamayacaklarını anladılar.

Parantez içinde belirteyim: AKP de Müslüman Kardeşler örgütünün Türkiye ayağıdır, Türkiye şubesidir. Dünyada birçok örgüt tarafından terör örgütü listesinde bulunan, bir ara Birleşmiş Milletler'in terör örgütü listesine girip çıkan bir örgüttür. Metin Bey bilir, Müslüman Kardeşler böyle bir örgüttür. Mursi, Müslüman Kardeşler'in adayı olarak seçildi Mısır'da. Şimdi yasakladılar, terör örgütü sayıyorlar Müslüman Kardeşler'i.

Fakat çok enteresan: Suudi Arabistan da terör örgütü sayıyor. Onlar Suudi ailesini sevmiyor, Müslüman Kardeşler yöneticileri. O yüzden herkes şaşırıyor: "Mursi'nin devrilmesini Suudi Arabistan nasıl destekledi?" diye. Çünkü hanedan yönetimlerine karşılar. Nihai amaçları hilafeti getirmektir. 1926'da Kahire'deki bir toplantıda kurulmuş bir örgüttür. Kahire'de bir Hilafet Konferansı düzenleniyor. Artık hilafet devri bitmiştir deyim dağılan bir konferanstır bu. Zaten Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı da "Biz hilafeti kaldırdık, böyle bir toplantıyı da anlamsız ve yararsız görüyoruz" diyor. Ünlü bir toplantıdır bu; benim *İctihat Kapısı* kitabımda anlattığım bir bölümdür.

AKP ve emperyalizm başka bir hesap yaptı. Suriye'de eğer rejimi devirebilirsek, bu "Büyük Ortadoğu Projesi" dediğimiz hikâyeyi yeniden yazabiliriz diye baktılar. Ama sadece Müslüman Kardeşler örgütüne dayanmak yetmiyordu. Dünyanın her yerinden ruh hastası, katil cihatçıları toplayıp getirdiler. Terör örgütlerini; El Kaide, İŞİD; böyle oluşturdular.

Çin'in Uygur bölgesinden gelen teröristler var. Yılbaşında İstanbul'daki bir eğlence mekânını kana bulayan Arap falan değildi; Tacikistan'dan, Uygur Sincan bölgesinden, Çeçenistan'dan gelen teröristlerdi. Bunlar çeşitli Kuzey Afrika ülkelerinden gelen teröristlerdi. Bunlar Türkiye üzerinden geçtiler. Hatırlamıyor musunuz? Gaziantep'te İŞİD, El Nusra bürolar açmıştı, asker topluyorlardı. Bu ülkeyi başbakan olarak yöneten Ahmet Davutoğlu, bunlar için "öfkeli gençler" demedi mi? Dedi.

İŞİD'i -ki onlar "DEAŞ" diyorlar, DEAŞ daha doğru bir telaffuz- terör örgütü olarak tanıyan en son ülke Türkiye'dir, AKP iktidardır. Yetmediği için bu uluslararası cihatçı örgütleri buraya taşıdılar ve Türkiye üzerinden oraya gittiler. Fakat hesap etmedikleri bir şey vardı: Esad yönetiminin sosyal tabanı genişti, savaşı kazandı.

Ama Rusya, Çin, İran yoğun bir destek verdi. Çünkü biliniyordu ki eğer Suriye düşerse ikinci hedef İran olacaktı.

İran canla başla mücadele etti, savaşı ileride karşıladı. Rusya mücadele etti çünkü bu bir kuşatma operasyonuydu. Çin, küresel ölçekteki bir hegemonya mücadelesinde yer aldığı için Suriye'yi destekledi, ama esas olarak o savaşı Suriyeliler kazandı. Lübnan Hizbullah'ı destekledi. Hatırlayın, Suriye iç savaşı devam ederken İsrail kaç kere bombaladı Şam'ı ve Suriye'yi, birçok yeri, şimdi niye tekrar Şam'ı vuruyor? Bu nedenle. Çünkü Lübnan Hizbullah'ı da o iç savaşta yer aldı. Bakın, adı Hizbullah ama bizdeki Hizbullah'la karıştırmayın. Lübnan Hizbullah'ı legal bir partidir, mecliste milletvekilleri vardır. Lübnan İç Savaşı'nı sona erdiren protokolde belli partilerin milis gücü bulundurma hakları vardır, Lübnan ordusunun yanı sıra.

Suriye savaşı kazanınca oyun da bozuldu. Bakın, ben 2012'de yazdığım bir yazıda -ki onları bir kitap haline getirmeyi düşünüyorum- "Esad kazanırsa Erdoğan gidecek" dedim. Bu savaşı Esad kazandı, Erdoğan da gidecek.

Bu, Suriye'de hayat bayram olacak, cennet olacak, Esad yönetiminin her şeyi doğru ve güzel demek değil. O yüzden ben hem Metin Bey'in hem Zakira Hanım'ın uyarılarına dikkat etmek gerekir diyorum. Sonuçta şuraya bakalım: Türkiye'ye gelen göç... Peki niye kapılar açıldı bu kadar kontrolsüz bir biçimde? Şu nedenle: Türkiye'deki rejim değişikliğinin sosyal tabanını genişletmek için. Esas olarak bu, Türkiye'nin şeriatçı nüfusunu bir sokak gücü haline getirmek içindir.

Hanginiz biliyorsunuz, 14-28 Mayıs'ta kaç mülteci oy kullandı, nerelerde oy kullandı? Vallahi şimdi Ümit Özdağ Hoca biraz abartılı sayılar veriyor ama onun verdiği sayıya göre 175 bin... Bu kadar var mıdır bilmiyorum ama fark ettiniz mi? Millet İttifakı Tayyip Erdoğan karşısında bu kadar küçük bir farkla kaybetmiş sayıldı. Bu yüzden isteniyor, şimdi oraya geleceğim.

Ama bu dramın bir başka boyutu var: Yoksulluk nedeniyle, savaş mağduru olduğu için oradan kaçan, ailelerini ve çocuklarını korumak isteyen insanlar da var. Bunları birbirine karıştırmamak lazım. Ucuz işgücü olarak kullanılan insanlar da var. Bakın, AKP'nin Antalya Milletvekili, Meclis'teki Göç ve Uyum Alt Komisyonu üyesi bir isim; Antalyalılar bilir; "Cenevre Sözleşmesi'ni bırakalım, yerine Gaziantep Sözleşmesi'ni koyalım" dedi.

Kapılar bu kadar kontrolsüz bir biçimde neden açıldı? Şu nedenle: Türkiye'deki rejim değişikliğinin sosyal tabanını genişletmek için. Esas olarak bu, Türkiye'nin şeriatçı nüfusunu bir sokak gücü haline getirmek içindir.

Gaziantep Sözleşmesi nedir biliyor musunuz? Enformel olarak, sigortasız, düşük ücretlerle çalıştırılan, o atölyelerde çalışan insanlar... Bunların büyük bir çoğunluğunun sahibi AKP'lilerdir. Diyorlar ya "Sanayi çöker mültecileri gönderirsek." Bu doğru. Ama bahsettikleri sanayi, büyük sanayi değil. Koç Grubu'nda çalışmıyor zaten bu insanlar. Onların sosyal hakları var, sendikal hakları var, maaşları yüksek, devlette çalışıyor gibiler. Çünkü Koç gibi büyük gruplarda çalıştığımızda koşullar buna yakındır.

Merdiven altı atölyelerde, küçük atölyelerde, KOBİ dediğimiz küçük ve orta boy işletmelerde ucuz işgücü oluşturuluyor. Bir İslamcı sermaye birikimi yaratılmaya çalışılıyor. O patronların büyük bir bölümü MÜSİAD üyesidir. Bakın iki sebebi var: Birincisi, ucuz işgücü için sömürmek. O yüzden mülteciye "can" gibi bakıyorlar. Çünkü şunu yapamıyorlar: Sendikalı, sigortalı olursa maliyet yükseliyor. Bunun farkındalar.

Ama diğer taraftan yılda üç kere Tele 1'e müfettiş gönderiyorlar. Bizde her şey kayıtlı; stajyer sigortası bile yapıyoruz, acayip denetleniyoruz. Onların hiçbirini denetlemiyorlar. Bakın, bir bakanı vardı; Fatma Hanım. Gaziantep Belediye Başkanı yaptılar. Belediyelerin üzerinde büyük yük var. Murat Bey bilir; bu mültecilerin barınmasını karşılamak belediye kaynaklarıyla mümkün değil. Devlet buna yeterli kaynak ayırmıyor.

Bir entegrasyon politikası yok. AKP iktidarının eğitim politikası yok. Rehabilitasyon stratejisi yok. İskân politikası yok. Topluma kazandırma ya da iş-meslek edindirme çabası yok. Ne yapacak bu insanlar? İki şey yapıyorlar. Bir: Hayatta kalma içgüdüsü. En güçlü içgüdü budur. Bir anne çocuğunu koruyabilmek için kendini parçalar. Şimdi Zakira Hanım söyledi, "Sokağa bırakılıyorlar, okula gidemiyorlar" dedi. Çünkü eğitim dışındalar. Geçenlerde Başakşehir'de bir Suriyeli çocuk; 15-16 yaşlarında; yoldan geçen tanımadığı insanlara bıçakla saldırdı. Böyle tehditler var.

Bu kontrolsüz göçü niye sağladılar? Şimdi bunların sosyal medya hesaplarındaki yazışmaları izliyoruz. Bir grup var, "Ümmetin sınırı yoktur" diyor. "Biz Osmanlı tebaasıyız, buraya Kemalist rejimi yıkmaya geldik, Erdoğan'a destek vermek için geldik" diyen gruplar var. Afganistan'dan gelenlerin içinde hem Taliban mağduru insanlar var, Zakira Hanım gibiler, o rejime karşı mücadele edenler; hem de Taliban'ı yeniden Türkiye'de canlandırmak isteyenler var. Taliban'ı teslim eden Batı, ABD ve emperyalizmdir esas olarak. Dolayısıyla küresel ölçekte biz, İslam dünyasında yeni bir aydınlanma dalgası yaratmadan, Türkiye Cumhuriyeti'ni yeniden kazanmadan, bu Cumhuriyeti devrimci temelleri üzerinde zenginleştirerek inşa etmeden, İslam dünyasındaki gericiliği yok etmeden bu sorunu temelden çözemeyiz.

Büyük bir proje ama yapacağımız iş önce Türkiye'yi kurtarmaktır. Türkiye bu kadar mülteciyi barındırabilir mi? Mümkün değil. Bakın tehlikeli bir gelişme var:

%86'ya çıkmış bu oran. Bu, yabancı düşmanlığının, mülteci düşmanlığının bu toplumda zannettiğimizden daha yaygın olduğunu gösteriyor. Eğer buna biz; toplumun ilerici kesimleri, solcular, sosyalistler, cumhuriyetçiler ve bu havzanın en büyük partisi olarak CHP; bir çözüm üretemezsek, birkaç yıl sonra Ümit Özdağ'ı bu ülkenin başında buluruz. Ümit Hoca'yı bu ülkenin başında bulursunuz. Bizim dostluğumuz da var, Ümit Hoca bana her aşamada destek vermiş biridir, onu da söyleyeyim. Ama başında bulursunuz.

Herkes şaşırıyor: "Niye AfD Almanya'da birinci parti oldu?" %33 oy aldı. Ukrayna Savaşı'na ve Ukraynalı göçmenlere duyulan tepki üzerinden o oylar yükseldi. Ben Hamburg Üniversitesi'nde bir konferansa gittim. Akademisyenler de izliyordu. Ön sıradaydım, tanıımıyordum; daha sonra sorularından anladım. Orada bir şey anlattım, çünkü bir soru üzerine sordular: "Ne düşünüyorsunuz Ukrayna-Rusya savaşı hakkında?" İlk önce dedim ki: "Bu Ukrayna-Rusya savaşı değil, NATO-Rusya savaşı." İkincisi, arkadaşımız da söyledi: Donbas dahil, Ukrayna nüfusunun yaklaşık yarısı etnik olarak Rus'tur ve bin yıldır o topraklarda yaşarlar. Sonradan gitmiş değiller. Tarihte "Ukrayna" diye bir devlet yoktu. Tarihte yok. Sosyalist Devrim'den sonra Rus entelektüellerin ürettiği, hatta "uydurduğu" diyebileceğimiz bir ülke. Batısında etnik olarak farklı bir toplum var; asıl "Ukraynalı" denilecek olan onlardır. Onlar kendilerinin İskandinav kökenli, hatta Viking soyundan geldiklerini söylüyorlar. %8 civarında bir nüfus. II. Dünya Savaşı'nda onların bir örgütü, Nazilerle, Almanlarla işbirliği yaptı. O örgütün adı "Ukrayna Kurtuluş Örgütü" idi. O örgütün lideri Stefan Bandera, Nürnberg Savaş Mahkemeleri'nde yargılanıp önce idama, sonra ömür boyu hapse mahkûm edildi ve hapisanede öldü. Neden biliyor musunuz? Polonya'da 60 bin Yahudinin soykırımı uğratılmasından suçlu bulundu.

Şu anda Ukrayna'yı yöneten soytarı var ya, bu Zelenski, Stefan Bandera'nın doğum gününü ulusal bayram ilan etti değil mi? Ben bunu hatırlattım, dedim ki: "Almanya'da Nazizm ve Neo-Nazizm yasak. Anayasayı Koruma Örgütü hemen soruşturma açıyor ama siz orada Neo-Nazileri destekliyorsunuz." Öğrendiğim sayılar, rakamlar beni şaşırttı gerçekten. 200 milyar Euro para yatırılmış Ukrayna-Rusya savaşına. 200 milyar! Fakat dünya solunda garip bir durum var. Alman solu, Sosyal Demokrat Parti, Alman Sol Partisi ve Yeşiller savaşı destekliyor. Ukrayna'yı destekliyorlar. Çok ilginç bir tablo.

Sol Parti'den ayrılan Oskar Lafontaine'in eşi, "İttifak Sahra Wagenknecht" diye bir ittifak kurdu. Yüzde 16,6 oy aldı. Tek tezi şu: Ukrayna savaşı hemen bitirilmelidir, barış ilan edilmelidir. Almanya ve NATO bu savaşa müdahale etmekten vazgeçmelidir ve iki ülke masaya oturarak anlaşmalıdır. Tezleri bu.

Dünyanın her yerinde bir kargaşa var. Türkiye AKP mağduru bir ülkedir. Soğuk Savaş'a feda edilen bir ülke. Sanayisi yıkılmış, katma değer üretmeyen, turizmi iflasın eşliğine gelmiş, kaynakları AKP iktidarı tarafından kılıç hakkı diye, ganimet gibi

yağmalanmış bir ülke. Şimdi bu ülkeye 10 milyon mültecinin de yükünü yüklediler. Tam 10 milyon mülteci!

Ben katılıyorum, onurlu, güvenli ve gönüllü geri dönüş teşvik edilmelidir. Mutlaka bir politika, bir stratejiyle, bir çalışmayla bu soruna çözüm bulunmalıdır. Bakın, insanlar hayatta kalabilmek için çalışmıyor; yeraltı ekonomisi oluşuyor. Mafya, fuhuş mafyası, uyuşturucu mafyası... Birçok yerde hem tetikçi olarak hem taşıyıcı ve dağıtıcı olarak mültecileri kullanmaya başladılar. Kontrol yok. Polis suçla nasıl mücadele edeceğini bilmiyor.

Ben bugün sohbette söyledim. Bizim Suriye konusunda uzman bir arkadaşımız var, gazeteci. Ankara bürosunda, Adanalıdır. Onu bir arkadaşım üzerinden davet ettiler. “Ya siz tanıyorsunuz, buradaki suç eğilimleri nasıldır, kim nasıl davranır, hangi aşiret ya da hangi mezhep nasıl tepki verir?” diye sordular. Bakın, olay şu: Recep Tayyip Erdoğan Birleşmiş Milletler’de bir konuşma yaptı ve muhalefeti şikâyet etti. Ne dedi biliyor musunuz? “Muhalefet, sizler vicdansız mısınız, istemiyor musunuz mültecileri?” Ama o istiyormuş. Soru şu: Neden istiyor? Bakın, rejim değişikliğinin vurucu gücünü oluşturmak için mülteci potansiyelinden de yararlanmak istiyor. Çünkü bir devlet hafızası da bir Osmanlı hafızası da var.

Kafkas göçmeni de aramızda, Ahmet Oruçoğlu. Şimdi Çerkezler... 1850’li yıllarda Osmanlı tarafından çok güvenilir görülmüştür. Misafir gelirler, yerleştirilir ama bir minnet duygusuyla devlete sadakati en yüksek kesim olarak bilinirler. Belki bilmezsiniz ama MİT’in yüzde 70’i Çerkezdır. Bu nedenle Suriye’nin bir bölümü, özellikle Lübnan ve Ürdün’e yerleştirilmiştir. Ürdün Kralı’nın muhafız alayının tamamı Çerkezlerden oluşur.

Bir tür minnet duyarlar onlar. Rus Çarı’nın zulmünden kaçışta ve misafir edilmesinde toprakları azdır vesaire. İskân edilirler, Türkiye’ye dağıtılırlar. Hesap şu: Aralarında kendilerine minnet duyacak bir mülteci nüfusu oluşturmak. Sonuna kadar bağlı olan... Bakın, bunlar yoksul, aç, işsiz, savaş mağduru olanlar değil. “Biz buraya Kemalist rejimi yıkmaya geldik” diyenler. Bayramlarda gidiyorlar ya bayramlaşmaya; 400-500 bin kişi birden; sonra geri geliyorlar. Esad af çıkardı. Bu sorunu çözmenin yolu Suriye’de barıştır. Suriye’nin barış ve istikrarını sağlamak gerekir.

Bu nedenle AKP oradan Türk askerini çekmelidir. Başarısızlığa uğramıştır. Çünkü Suriye’nin kuzeyinde Amerikancı, İsrail yanlısı, kukla bir Kürt devleti oluşturduklar. Oluşturmadılar mı? Yoktu orada YPG ve PYD. Daha önce var mıydı? Şimdi ciddi bir güç; 100 bin kişilik silahlı gücü var. Amerikan zırhlı birlikleriyle beraber devriye gezen ciddi bir güç var orada.

Ben bir kısım solcu ve Kürt siyasal hareketinden gelen arkadaşlarla da tanışıyorum, tartışıyorum. “Rojava devrimi” falan diyorlar ya... Dedim ki: “Bırakın, Amerikan

bayrağı ve tankıyla devrim mi olur? Dalga mı geçiyorsunuz? Siz kimin himaye ettiğine iyi bakın.” ABD himaye ediyor.

Başarısızlığa uğramış bir Suriye operasyonu var. Esad ciddi bir satranç hamlesi yaptı. Geri çekildi, silahları bıraktı, “PYD, bu bölgeyi koruyun, biz sizinle sonra anlaşırız” dedi. Muhtemelen özerklik verecekler ve anlaşacaklar. Şu anda Suriye’deki cihatçılar İdlib, Afrin gibi bir bölgeye sıkışıp kalmış durumda. 120 bin civarında oldukları zannediliyor, aileleriyle birlikte.

Soçi sürecinde Recep Tayyip Erdoğan Putin’e ve İran Cumhurbaşkanı’na söz verdi. “Altı ay içinde onları tahliye edeceğiz” dedi. Edemedi. Dört ya da beşinci yılına girdi. Her an operasyon yapıp orayı imha edebilirler ama yapmadılar. Nereye göndereceklerini bilmiyorlar. Çünkü Türkiye’ye gelmesini istiyorlar. Rusya kabul etmiyor, Çin kabul etmiyor, Özbekistan kabul etmiyor, Tacikistan kabul etmiyor.

Savaşmışlar, alayı katil. Katliam yapmışlar. Tekbir getirerek insan boğazı kesmişler. Kimse kabul etmiyor. Diğer taraftan İran, iki milyona yakın Afganistanlı mülteciyi ya da sığınmacıyı Türkiye’ye göndermek için plan yapıyor, hazırlık yapıyor. Hiçbir hazırlık yok.

İddia da şu: Türkiye, Nakşibendilerin Halidi kolundan bir iktidara sahipmiş. Bu yüzden İran’da değil, Türkiye’de rahat ederiz diye Afganlı mülteciler arasında İranlı propagandistler çalışma yapıyorlar. Vallahi biz Cumhuriyet rejiminde yaşadığımızı zannediyorduk. Nakşibendilerin Halidi kolunun bir cumhuriyetinde mi yaşıyoruz?

Dolayısıyla Türkiye’nin yapacağı iş son derece açıktır. Özellikle Cumhuriyet Halk Partisi’nin yapacağı iş son derece açıktır. Bir göç ve mültecilik siyaseti oluşturmak, bir çözüm siyaseti oluşturmak, insani bir çözüm bulmak... Ne yabancı düşmanlığına, ırkçılığa izin vermek gerekiyor ne de özgürlükçü, yüzü demokrat diye salak olmamız gerekiyor.

Evren Özalkuş

Peki, mavi gömleli beyefendiye mikrofonu uzatalım, lütfen sadece sorularınızı yöneltin, değerlendirme yapmayın.

Seyirci

En son Sayın Yanardağ’ın söylediği gibi Cumhuriyet Halk Partisi’nin bir politika üretmesi gerekiyor. Benim sorum şu: CHP’nin göç ve mültecilik konusunda bir çalışması var mı?

Seyirci

Düşmanlığın gözümüzü kör etmemesi gerekiyor. Zakira Hanım, laikliği simgeleyen ve Taliban’a karşı mücadele eden bir kadındır. Taliban’ın ilk hedefi Zakira Hanım’dır. Bu yüzden Afganistan’daki ve İran’daki bütün kadınları saygıyla selamlıyorum. Milyonlarca mülteci, bir iç savaşı tetikler mi?

Seyirci

AKP'nin planladığı yeni anayasa ile bu mültecilerin vatandaş yapılması mı hedefleniyor? Bu şekilde konu sonsuza kadar kapanacak mı?

Seyirci

Ben büyük fotoğrafa bakmak istiyorum. Sayın Yanardağ'a sorum: Bu göç dalgası, planlanan bir "tek dünya devleti" projesinin parçası mı?

Seyirci

Suriye'den ve Afganistan'dan gelenlerin büyük kısmı savaş tecrübesine sahip. Kayseri'de yaşanan olaylar bir provaydı. Bu kişiler Türkiye'de benzer bir iç karışıklık çıkarırsa, bunu önlemek için bir hazırlığınız ya da planınız var mı?

Seyirci

Ben de Zakira Hanım'ın anlattıklarından çok etkilendim. Bir mülteciyle tanışmadan önce bu kadar farklı hissedeceğimi bilmiyordum. Bu artık sadece Türkiye'yi aşmış bir konu. Dünyadaki yönetimler gerçekten bir çözüm arıyor mu, bir umut var mı?

Seyirci

Asli sorunumuz, uygulanabilir ve sürdürülebilir bir toplumsal proje üretmek. Bunu tüm demokratların, yurtseverlerin, Atatürkçülerin görevi olarak görüyorum. Merdan Bey, siz böyle bir çalışmayı başlatırsanız ben de katılırım. CHP'ye bu konuda baskı yapılmalı.

Seyirci

Cumhuriyet Halk Partisi'nin bakışını farklı bir yere çekmek kolay değil. Devletin birçok alanda iş yaptırmadığını görüyoruz. Gerçek anlamda bir sosyal politika var mı sizce, Merdan Bey?

Merdan Yanardağ

Bir anayasa değişikliği niye yapılıyor, bunun mülteciler ya da göçmenlerle bir bağı var mı? Var elbette. Şöyle: Rejim değişikliğine ihtiyaç duyuyorlar. Cumhuriyetin kurumlarını büyük ölçüde çökertmişler. Bunun adliyesi, mahkemeleri, kurumları, eğitimi... Son müfredat programı zaten inanç merkezli bir bilgi anlayışını, akıl ve bilim merkezli bir bilgi anlayışıyla değiştirme çabasıdır.

İnanç merkezli bilgi anlayışı Ortaçağ'a aittir, medrese eğitimidir. Siz inançlarınıza göre doğaya ve topluma, hayata bakarsınız. İnançlarınıza uymuyorsa reddedersiniz. Laboratuvarda ulaştığımız sonuç sizi hiç ilgilendirmes. Bilir misiniz, dostlarımız da Pakistan'daki okullarda "İki hidrojenle bir oksijen yan yana geldiği zaman Allah isterse su olur" diyorlar. Şimdi bu, Tanrı'ya da haksızlık. Dünyanın çoktan aştığı bir anlayış.

Kâinatın yaratılmasından sonra Tanrı'nın; mesela Spinoza'nın Tanrısı; böyle bir tanrıdır. Einstein'a soruyorlar: "Tanrıya inanıyor musunuz?" O da "Ben Spinoza'nın Tanrısına inanıyorum" diyor. O, bir tür doğayı, doğa yasalarının tamamını Tanrı olarak görüyor. Spinoza ve onu izleyenler, evren yaratıldıktan sonra evrenin kendi yasalarına bıraktığını belirtir.

Bugün ise biz, düşünebiliyor musunuz, 11. yüzyıldaki bilgi anlayışına, eğitim anlayışına göre Cumhuriyet'in okullarını idare ediyoruz. Fakat bir şey oldu: Hâlâ bu toplantıları yapıyoruz, hâlâ Türkiye laiklik konusunda geri adım atmış değil. İnsanlar haklarını ve hukuklarını savunuyorlar. Kimse artık bu ülkede kadınların seçme ve seçilme hakkını geri alamaz. 1934'te verdik. Fransa'da 1946, İsviçre'de 1971, İngiltere'de 1930'lu yılların sonudur.

Bir atmosfer var; devleti, Cumhuriyeti yıktılar ama yerine kendi rejimlerini kuramadılar. Buna görgüleri, bilgileri, donanımları, müktesebatları yetmedi. Rüküş bir siyasi hareketle karşı karşıyayız, deyim uygunsuz. Eğer rejim değişikliğini tamamlayamadılarsa, niye? Türkiye'nin en az yüzde 60'ı direndi. Bizler direndik. Hapse atıldılar, direndik. Çıktık, yine direndik. Mücadele ettik. Ceza verdiler, elimizin tersiyle itip yine direndik. Bu ülkenin onurlu, yurtsever, Cumhuriyetçi, namuslu insanları...

Bakın, Sayın Ümit Uysal, Türkiye'nin Antalya'sı, Muratpaşa'sında bir çaba içinde. Şöyle bir etkinlik düzenliyor. Ben başlığı duyunca şaşırırım. Şimdi Cumhuriyet Halk Partisi'nin böyle bir projesi var mı? İşte bakın yapılıyor. Ümit Bey'in arkasında durun. Bu Cumhuriyet Halk Partisi'nin politikası haline gelsin.

Ben bağımsız bir gazeteciyim. Tabii ki felsefi ve siyasal tercihlerim, seçimlerim var. Onlar için de Attilâ İlhan'ın bir sözü vardır: "Bir söz bir kez çıkmıştır ağzımızdan, gerekirse uğruna asılırız" der ya... Biz o soydan geliyoruz işte. Geri adım atmayacağız. O nedenle... Ama siyasetin işini siyasetçiler yapmalıdır. Gazetecilerin işini de gazeteciler, aydınlar yapmalıdır.

Gazetecilik siyasal bir meslek. Bunun farkındayım. Dünyada bakıyorsunuz, büyük sosyalist liderlere, devrimci liderlere; aşağı yukarı hepsi gazetecilik yapmış. Edebiyatçılar da öyle. Hemingway diyorsunuz, adam savaş muhabiri; Çanakkale'ye gelmiş, izlemiş. Bu Türkçeye çok çevrilmemiştir, onun kitabı bilinmez. Mesela Balkan göçlerini yakından izler Troçki; onun *Balkan Savaşları* kitabı vardır. Balkan savaşlarını izlemiş. İş Bankası Yayınları'ndan çıktı, Türkçeye çevrildi. Marx, *New York Herald Tribune* gazetesine 10 yıl boyunca haftalık "Doğu Sorunu" hakkında makale yazar. Para kazandığı tek işti. Bazı haftalar yetiştiremediği için onun yerine Engels yazar, onun imzasıyla. Sonra uzmanlar bunları ayırıştırır, kitabı iki imzalı yayımlandılar. O yüzden *Doğu Sorunu* diye kalın bir kitap vardır; orada Osmanlı anlatılır, Birinci Meşrutiyet, Mithat Paşa vesaire... Orada göreceksiniz bunları.

Gazetecilik siyasal bir meslektir. Biz de siyasal önerilerimizi ve eleştirilerimizi yapıyoruz. Ama mültecilik, göç konusu kapsamlı bir çalışmayı gerektirir. Birçok kurum birlikte çalışmak durumundadır. Hepimizin sorunu... Burada önemli bir ayırım noktası var. Bir: Türkiye açısından bir insan hakları perspektifinden hiç kopmadan ama bunun aynı zamanda AKP'nin rejimi değiştirme operasyonunun bir parçası haline getirilmek istendiğini de aklımızda tutarak bu sorunu çözeceğiz.

Söylendi ya; işte “Silahlı güç olarak kullanabilirler mi, iç savaş gücü olarak kullanabilirler mi?” Ben böyle bir proje ve hesap içinde olduklarını düşünüyorum. Ne kadar başarılı olurlar, o başka bir şey. Ama biz saf değiliz. Savaş mağduru, yoksul, ekonomik nedenlerle göç etmiş, çoluğunu çocuğunu korumaya çalışan insanlarla, burada acımasızca sömürülen insanlarla bunları ayırıştırmak lazım. Dedığınız doğru, buradaki patronlar da öyle; işte bakın otellerdeki çalışan profiline, göreceksiniz. Bundan yararlananlar var.

Ama bu bir tehlikeye de işaret ediyor. Türkiye’de bir yabancı düşmanlığı gelişmeye başlıyor. Ekmeğinin ortağı olarak görüyor. Şimdi hanımefendi söyledi: “Bir ekmek iki kişiyi beslemez” diyor. Bir tepki var orada. Şimdi bunu görmezden gelecek bu sorunu ele alabilir miyiz?

Bakın, bir provokasyon... Ya iki Afganlı ya da Suriyeli 8 yaşındaki bir Türk kızına tecavüz etmiş söylentisi yayılsın; patlar! Anadolu’daki birçok yer çok tehlikeli olur. Evet, çok tehlikeli bir atmosfer var. Buna karşı iktidarın yaptığı bir şey yok. Böyle bir şey olabilir mi? Bakın, öyle bir linç ya da katliam girişiminin karşısına çıkacak olan da biziz biliyor musunuz? Biziz! Biz çıkacağız karşısına. Biz ırkçı değiliz.

Sınırlar çok aşılıştır tabii. Şimdi oraya geleceğim. Bir de bizim romantik solcu arkadaşlarımızın yaklaşımı var. Bu arkadaşlarımız 12 Eylül’den sonra yurtdışına da mülteci olarak gittiler, oraya iltica ettiler. Kendi yaşadıkları sorunlar ve sıkıntılardan hareketle davranıyorlar. Bu romantik bir tutum. Yabancı düşmanlığı, mültecilik, ırkçılık tartışmasıyla aşılabileceğini düşünüyorlar. Mutlak korumak lazım ama şu değil: Siyasi nedenlerle; insan haklarından, demokrasi ve özgürlüklerden, kadın haklarından yana olduğu için ülkesini terk edenlerle; o ülkede şeriatçı bir diktatörlük kurmak için laik rejime karşı savaşanları birbirinden ayırmak gerekiyor.

Tek bir ölçü yok değerli konuklar, tek bir ölçü yok. Elimizdeki tek araç eğer çekiç olursa, zorla yapalım diye her şeyi çivi olarak görürüz. Hassas olunması gerekiyor, dikkatli davranılması gerekiyor. Hem insan hak ve özgürlüklerine saygı sınırını aşmamak hem de Türkiye’nin taşıyamayacağı, Türkiye ekonomisinin kaldıramayacağı bir ağırlık ve yoğunluktaki mülteciliğin de Batı emperyalizminin bu ülkeye dayattığı bir rüşvetle, AKP iktidarına burayı bir depo olarak kullandığını unutmamak lazım.

Ben şunu son olarak söyleyerek bitireceğim ve sorulara birer cümleyle yanıt vermiş olacağım: Esas olarak bunun bedeli Batı'ya, emperyalizme ödetilmelidir. Taliban'ı yaratanlar onlardır. Usame Bin Ladin'le Wolfowitz'in birlikte çekilmiş fotoğrafları var. O fotoğraflarda yeni bir G-3 tüfeğine; Taliban'a, El Kaide'ye verdikleri tüfeğe bakıyorlar. Adam, Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Savunma Konseyi Başkanlığı yaptı, Savunma Bakan Yardımcılığı yaptı, daha sonra da Dünya Bankası Başkanlığını yaptı. Belki hatırlarsınız, şu Sultanahmet Camisi'ne ayakkabılarını çıkarıp girdiği zaman çorabı yırtık, başparmağı çıkan adam; işte o adam! Onun Usame Bin Ladin'le fotoğrafları var. Onlar yarattılar bunu.

Suriye'den ne istediler, durduk yere ne istediler Suriye'den? Suriye'de hem savaşı çıkaracaksınız, isyan başlayacak, Amerikan askeri girecek. Tayyip Erdoğan'ın zorlamasıyla Türk askeri oraya girecek, kontrol noktaları oluşturacaklar. Şöyle düşünelim: Esad Arap Alevisi. Hatay, Çukurova -ki Çukurova Aleviliği diye bilinir, bölgeyi bilenler bilir- ve Adana'da yoğun Arap Alevi nüfus yaşar. Yarın bir gün Esad da dese ki "Bizim orada soydaşlarımız, dindaşlarımız var, siz bunlara zulüm yapıyorsunuz", askerleriyle girdi, kontrol noktaları oluşturdu. Ne demek bu ya? Ne işi var Türk askerinin orada?

PKK için gittiğini söylüyorlar. Hayır! Onlar zaten Amerikan şemsiyesi altında, kontrol altında. Kollarına bile dokunamıyorlar. Sıkıysa ABD'yle çatışacaksınız! Çünkü benzer bir gerekçeyle şunu söyleyebilir miyiz: AKP iktidarı halkına zulmediyor, o yüzden demokratik dünya buraya müdahale edecek. Sınırların değişmezliği ve dokunulmazlığı ilkesini yok ettiler.

Türkiye'nin orada bulunmasının hukuki hiçbir dayanağı yok. Tam tersine, çocuklarımız, evlatlarımız, askerlerimiz orada şehit oluyor. Niye şehit olduklarının farkında değiller. En ufak bir şeyde, "Esad'la görüşebiliriz" dediler. Oradan kaç şehit geldi, gördünüz mü? Saldırdılar çok kolaylıkla. Bakın, Siyasal İslamcılar kutsal bir davaları olduğu için ahlaka ihtiyaçlarının olmadığını düşünenlerdendir. Bir ahlakları yoktur onların. Kutsal davaları için hiçbir ahlaki ilkeyi takmazlar. Siz ona maaş vermişsiniz, 400 dolar, silah vermişsiniz, yiyecek, giyecek vermişsiniz fark etmez; silahı hemen size çevirirler. Siyasal İslamcıların tarzı, siyaseti budur.

Şimdi bir dünya devleti zor. Ercan Bey sordu: "Planlanan tek dünya devleti mi?" Ama bir Amerikan hegemonyası planı var. Ama o plan her zaman, evde yapılan her hesap çarşıya uymaz. Sahada birçok faktör devreye girecektir. Çin var, Rusya var; toparlanmış. Çin yükselen bir güç, dünyanın ikinci büyük ekonomik gücü. Ortadoğu'da yükselen bir güç, büyük bir askeri güç olarak İran var.

Mevcut savaşın nasıl sonuçlanacağı belli değil. Gerileyen bir ABD var. O yüzden tek bir dünya devleti zor. Zannediyorum, askeri eğitim gören Afganistanlı genç erkek ve sağlıklı mülteciler konusunda da söyleyeceğimi söyledim. Bir kısmı geri

gönderiliyor muhalefetin baskısıyla ama bütünlüklü bir politika yok. Bir oy deposu olarak da kullanıyorlar. Kaç kişinin oy kullandığı belli değil. Ümit Özdağ Hoca'nın yer yer abarttığı düşünülürse bile, bunun da bir etken olduğunu unutmamak lazım. Hepinize sevgilerimi sunuyorum. Sayın Ümit Uysal'a çok teşekkür ediyorum...

Evren Özalkuş

Evet, ben bütün konuklarıma teşekkür ediyorum ama biraz daha sabır, biraz daha bizimle beraber olun ve başkanı dinleyelim.

Ümit Uysal

Evet, çok teşekkürler. Bütün konuşmacılar ayrı ayrı bizi aydınlattılar. Tabii Merdan Bey özgür ve geniş bir bakış açısıyla yakından ilgili bir yaklaşım sergilediler. Türkiye'de tabii görevdeki belediye başkanlarına nazaran gazeteciler herhalde bir tık daha özgür ama iki tık değil. Dolayısıyla Merdan Bey'in analizlerinden ben de yararlandım, uzmanlarımızın analizlerinden ben de yararlandım.

2075 yılında insan ömrünün 120-130 yıla uzayacağı düşünülüyor. 2075 yılında araçların hepsinin şoförsüz çalışacağı ve hiç kaza yapmayacağı, çünkü tamamen veri tabanıyla akredite çalışacağı düşünülüyor. 2075 yılında insanların beyinlerindeki bütün bilgileri bir yapay zekâya aktarabilecekleri, oradan anlık akreditasyon sağlayabilecekleri haller düşünülüyor.

2075 yılında dünyanın bir kısmının yavaşça çöl olacağı açık, ancak kalan alanlarda yapay yiyeceklerle beslenecek insanlar. Bu ortamda evet, üretim biçimleri değişecek, yaşam biçimleri değişecek ama ülke sınırları kalacak. Çünkü ülke sınırları aynı zamanda refah sınırlarıdır, aynı zamanda ekonomik refah, aynı zamanda demokratik standart sınırlarıdır. Herkesi herkesle eşitleme gibi bir şey mümkün değil. Çünkü bu saydığımız araçların hepsinin bir satanı olacak, bir de satın alanı olacak.

İşte biz de sömürülen, ezilen bir noktadan, her şeyi satın alan, cebimizdeki bütün cep telefonlarını satın alan bir noktadan, dünya ekonomisinden daha çok pay alan bir noktaya evrilmek istiyoruz. Mümkünse dünyadaki bütün bu düzene de şerh düşmek isteriz. Ancak gerçekçi bir şekilde Türkiye ile ilgili bunu yapma yükümlülüğümüz var. Çünkü yaşadığımız ülkemiz, tasada ve kıvançta ortak hissettiğimiz, birlikte mücadele ettiğimiz insanımız Hakkâri'den Edirne'ye kadar milletimiz, Türk milleti, vatandaşlarımız... Biz onların refahını yükseltmekle yükümlüyük.

Bunun için temel konularda, çok temel siyaset oluşumu için eğitim konusunu geçen ay aldık. Dedik ki: "Kardeşim, basit, saçma şeyler tartışıyorsunuz. Kurduğunuz okul ne olursa olsun, okuryazarlık vermiyorsanız, bütün dünyayla anlaşacak bir dil eğitimi vermiyorsanız ve inovasyonu, buluş yapmayı, ekonomik değeri olan buluş yapmayı teşvik etmiyorsanız, istediğiniz kadar hangi okulu açarsanız açın

kendi kalenize gol olur. Ülkemizin geleceğini çalar, çocuklarımızı çalar, çocuklarımızı ekonominin dışına iter.”

Değerler eğitimi ayrı bir konu. Ancak dünya ile rekabet, akreditasyon içinde rekabet, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün bize vasiyeti olan “muasır medeniyetler seviyesinin üzerine çıkma” idealine hizmet eden bir eğitim yaklaşımınız yoksa boş konuşursunuz. İşte böyle “Maarif Modeli” bilmem ne, saçma sapan şeylerle uğraşsınız dedik. Çok somut 11 öneri getirdik.

Bugün de buradan, yarın sonuç bildiğimizi takip edebilirsiniz. Net, hukuki ancak gerçekçi. Türkiye'mizin yüzde 85'inin duygu ve duyarlılıklarına uygun. Tabii onun içinde marjinal gruplar var; onlarla biz kendimizi aynı kefeye koymuyoruz.

İnsancıl bir bakış açısıyla ama kendimizi, kendi sosyoekonomik haklarımızı koruyarak; hukuka riayet ve milletlerarası eşitlik; Almanya'nın kullandığı bir hakkı ben kullanırken kimse “hayır” diyemeyecek; onun çerçevesini çizerek çok güzel bir sonuç bildirgesini televizyonlardan da salı günü, çarşamba günü bazı programlarda anlatacağım.

Türkiye'nin aydınlık geleceği Muratpaşa'dan yükseliyor. Şu anda şartlar kötü ve karamsar olabilir. Ekonomimiz çok zayıf olabilir. Ülkemizin çok temel ihtiyaçları giderilirken geniş halk kitlelerinin büyük sorunu olabilir. Yargıya güven olmayabilir. Anayasal düzenimizde, demokrasimizde büyük bir gerileme yaşatılmış olabilir. Her türlü saldırının altında olabiliriz ama umudumuz var, enerjimiz var, dinamizmimiz var.

Sizi çok sevdiğiniz, hepinizin bildiği bir şiirle göndereyim ben. Şiir seviyorum, biliyorsunuz. Hem nostalji olur. Nâzım Hikmet Ran'dan:

Hava kurşun gibi ağır
Bağır, bağır, bağıryorum
Koşun, kurşun eritmeye çağırıyorum.

O diyor ki bana:
“Sen kendi sesinle kül olursun,
Ey Kerem gibi yana yana.
Dert çok hem dert yok,
Yüreklerin kulakları sağır,
Hava kurşun gibi ağır.”

Ben diyorum ki ona:
“Kül olayım Kerem gibi yana yana,
Ben yanmazsam, sen yanmazsan,
Biz yanmazsak,
Nasıl çıkar karanlıklar aydınlığa?”

Hava toprak gibi gebe,
Hava kurşun gibi ağır,
Bağır, bağır, bağıyorum,
Koşun kurşun eritmeye çağırıyorum.
Hepinizi saygıyla selamlıyorum, teşekkür ederim, sağ olunuz efendim.

Anayasal düzenimizde, demokrasimizde büyük bir gerileme yaşatılmış olabilir. Her türlü saldırının altında olabiliriz ama umudumuz var, enerjimiz var, dinamizmimiz var...

Evren Özalkuş

Forum Muratpaşa'nın sonuna geldik. Tüm katılımcılarımıza, Türkiye Mülteci Konseyi ve ARSA Başkanı Sayın Zakira Hekmat'a, İltica ve Göç Araştırma Merkezi Başkanı Sayın Metin Çorabatır'a ve elbette Sayın Merdan Yanardağ'a, tabii ki sizlere de çok teşekkür ediyoruz bizimle birlikte olduğunuz için. Hepinize çok teşekkürler.

FORUM MURATPAŞA: GÖÇ SONUÇ BİLDİRGESİ

Antalya Muratpaşa Belediyesi'nce Türkan Şoray Kültür Merkezi'nde düzenlenen Forum Muratpaşa'da, Türkiye'de göçün ekonomik, kültürel, demografik yapıya etkisi ve yarattığı sorunlara karşılık çözüm önerileri konuşuldu.

Muratpaşa Belediye Başkanı Ümit Uysal'ın açılış ve değerlendirme konuşmasıyla başlayan forum, gazeteci-yazar Merdan Yanardağ, Türkiye Mülteci Konseyi ve Afgan Mülteciler Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Zakira Hekmat, İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAMDER) Başkanı ve eski Birleşmiş Milletler (BM) Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilcisi Metin Çorabatır'ın katılımıyla gerçekleşti. Forumun moderatörlüğünü Evren Özalkuş üstlendi.

Sivil toplum kuruluşları ve siyasi parti temsilcileri, kent sakinlerinin yoğun katılımıyla gerçekleşen forumun tespitleri ve çözüm önerileri şöyledir:

TESPİTLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1- Göç Politikaları Türkiye Gerçeklerine Uygun Olmalı

Göç sorunu, Türkiye'nin gerçekleri ve vatandaşların yaşadığı sosyal ve ekonomik koşullar göz önünde bulundurularak ele alınmalı. Göç politikaları yalnızca merkezi otoritelerce değil, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının da aktif katılımıyla, ortak akılla oluşturulmalı.

2- Geri Dönüş Sağlanmalı

Göçmenlerin ülkelerine güvenli bir şekilde dönmeleri sağlanmalı. Mültecilik statüsü yeniden değerlendirilmeli. Ülkelerine gidip geri dönen mültecilerin ülkelerinde güvende olup olmadıklarına ilişkin statüleri gözden geçirilmeli. İltica başvuruları hızlı ve etkin bir şekilde sonuçlandırılmalı. Koşulları uygun olmayanlar reddedilmeli.

3- Türkiye Depo Ülke Olmaktan Çıkmalı

Türkiye, gelişmiş ülkeler tarafından depo ülke olarak görülmemeli, bu politikaya karşı durulmalı. Bu yaklaşımı güçlendirecek politik diyaloglardan kaçınılmalı. Göçmenlerin yükü, ülkeler arasında adil ve dengeli şekilde paylaşılmalı. Türkiye, uluslararası hukuk ve sözleşmelerde yer alan haklarını Avrupa devletleriyle aynı şekilde kullanmalı.

4- İskan Politikaları Belirlenmeli

Göçmenlerin yerleşim süreçleri için sosyal ve ekonomik koşullar dikkate alınarak iskan politikaları oluşturulmalı. Göçmenler, demografi politikalarına uygun doğum planlaması konusunda bilinçlendirilmeli.

5- Göçmenlerin Durumu Kategorize Edilmeli

Türkiye'deki göçmenler, işgücü, eğitim gibi farklı kategorilere ayrılarak daha etkin politikalar üretilmeli. Ekonomimize katkı sağlayacağı düşünülenler oturma ve çalışma izni verilerek hukuki statüye kavuşmalı, çalışma koşulları iyileştirilmeli. Bu grup ve dönüşü halinde zulme ve hak ihlaline uğrayacağı sabit olan grup dışındakiler güvenli şekilde iade edilmeli.

6- Entegrasyon Politikaları ve Toplumsal Diyalog Geliştirilmeli

Özellikle ilticacı kabul edilenler ile çalışma ve oturma izni verilen göçmenler için ekonomik, sosyal ve kültürel entegrasyonu sağlayacak politikalar oluşturulmalı. Göçmenler ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları arasındaki önyargıları kırmak için diyalog ortamları yaratılmalı.

7- Sosyal Barış Sağlanmalı

1951 Cenevre Sözleşmesi uyarınca göçmenlere ücretsiz olarak tanınan eğitim, sağlık gibi fiili ve hukuki haklar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına da sosyal barışın sağlanması amacıyla sunulmalı.

8- Afrika ile Vize Politikaları Yeniden Düzenlenmeli

Sayılarının 2050'de 200 milyonu bulacağı düşünülen iklim mültecilerinin, Afrika'nın orta ve alt bölümündeki ülkelerle olan vize muafiyet anlaşmaları ve kolay vize verme politikası nedeniyle ağırlıklı olarak Türkiye'ye yönelmektedir. İstanbul'un belirli semtlerinde yoğunlaşan bu göçün ve yerleşim yoğunluğunun tizlikle takibi yapılmalı, vize muafiyet anlaşmaları derhal gözden geçirilmeli, kolay vize politikasından derhal vazgeçilmeli.

9- Şeffaf Bilgi Paylaşımı Zorunlu

Göçmenlerle ilgili bilgi kirliliğini önlemek için kamu kurumları verileri net ve şeffaf bir şekilde paylaşmalı. Göçmenlerle ilgili veri toplama, istatistiksel çalışmalar ve raporlamalar artırılmalı.

10- STK ve Cemaatler Yakından İzlenmeli

Göçmenlerle ilgili çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları ve cemaatlerin faaliyetleri denetlenmeli. Göçmenlerin suç örgütleri tarafından istismar edilmesi engellenmeli.

11- Göçmenler İç ve Dış Politikada Araçsallaştırılmamalı

Göçmenler, siyasi çıkarlar uğruna iç ve dış politikada bir araç olarak kullanılmamalı.

"Her üç kişiden ikisinin gıda alırken zorlandığı bir Türkiye'den söz ediyoruz. Dünya, Türkiye'deki çelişkiyi görmezse, 'Mültecilere sakın dokunma' baskısını devam ettirirse, şartlara uymayanları iade gibi Türkiye'nin yasal haklarını dahi kullanırmamakta bu derece ısrar ederse bu dengesizlik, bu eşitsizlik, bu ekonomik kriz ortamı yarın Türk vatandaşlarının da Ege'den, Karadeniz'den, her taraftan gelişmiş ekonomilere doğru yürümelerine neden olur. Eğer bu baskı bu şekilde Türkiye'yi örselemeye devam ederse çok sakıncalı sonuçları olacaktır."

Ümit Uysal

FORUM MURATPAŞA 3:

SOSYAL EŞİTSİZLİK VE GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ

9 KASIM 2024 CUMARTESİ, TÜRKAN ŞORAY KÜLTÜR MERKEZİ

Gazeteci-yazar Meliha Okur'un moderatörlüğünü üstlendiği forumda, Ekonomi Gazetecisi Erdal Sağlam, DİSK Genel Başkanı Arzu Çerkezoğlu, İPA Genel Müdürü Oktay Kargöl konuşmacı olarak yer aldı.

Meliha Okur, 1951 yılında Ankara'da doğdu. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi ile Marmara Üniversitesi Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu'ndan mezun oldu. Mesleki kariyerine *Gökkuşadı* adlı siyasi dergide ekonomi haberciliği yaparak başladı. Borsanın kurulduğu dönemde *Para* dergisini çıkaran ekipte yer aldı. Uzun yıllar Doğan Grubu bünyesinde görev yapan Okur, *Milliyet* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. CNN Türk'ün kuruluş aşamasında yer alan 10 kişilik ekipte bulunan Meliha Okur, kanalda ekonomi servisi sunuculuğu yaptı. Kariyeri boyunca *Sabah*, *Habertürk*, *Akşam*, *ATV*, *NTV* ve *Yaban TV* gibi medya kuruluşlarında çalışan Okur, son olarak FOX Haber'de ekonomi servisinin başına geçti. Türkiye'nin en deneyimli ekonomi gazetecilerinden biri olan Okur, yazılı ve görsel basında ekonomi alanında çok sayıda çalışmaya imza atmıştır.

Erdal Sağlam, 1957 yılında Ankara'da doğmuş bir ekonomi gazetecisi ve yazardır. Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi (TODAİE) Sevk ve İdare Yüksekokulu mezunu olan Sağlam, 1984 yılında *Dünya* gazetesinde gazetecilik kariyerine başladı. Ardından *Dünya Gazetesi* Ankara Büro Müdürlüğü, *Hürriyet* gazetesinde ekonomi muhabirliği ve köşe yazarlığı gibi önemli görevlerde bulundu ve *Star Gazetesi* Ankara Temsilciliğini yaptı. Çeşitli televizyon kanallarında ekonomi programları sundu, Gazi Üniversitesi ile Ankara Üniversitesi'nde ekonomi gazeteciliği dersleri verdi ve İstanbul Üniversitesi tarafından "En iyi ekonomi muhabiri" ödülüne layık görüldü. Yazıları ve yorumlarıyla, Türkiye ekonomisine dair analizleriyle bilinir.

Arzu Çerkezoğlu, 11 Ağustos 1969'da Artvin'de doğmuş tıp doktoru, sendikacı ve Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) Genel Başkanıdır. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra patoloji ihtisasını tamamlayan Çerkezoğlu, sağlık sektöründe çalışırken sendikal mücadeleye aktif olarak katıldı ve Tüm Sağlık Sen ile Sağlık ve Sosyal Hizmet Emekçileri Sendikası'nda şube başkanlığı görevlerinde bulundu. 2001'den itibaren Dev Sağlık-İş Sendikası'nda görev aldı, genel sekreterlik ve genel başkanlık yaptı; 2013'te DİSK Genel Sekreteri oldu, 2018'den beri ise DİSK Genel Başkanı olarak emeğin hakları ve sosyal adalet konularında aktif rol üstleniyor. Sendikal mücadelede DİSK tarihinin ilk kadın genel başkanıdır.

Oktay Kargül, İstanbul Planlama Ajansı (İPA) Genel Müdürü olarak İstanbul'un sosyal, ekonomik ve mekânsal planlama süreçlerine yön veren bir uzman yöneticidir. İPA, İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde çalışmalar yürüten ve metropol için uzun vadeli stratejik planlama yapan bir kuruluştur; Kargül bu kurumda kurucu genel sekreterlikten 2024'ten itibaren genel müdürlüğe yükselmiştir. Şehir planlama alanında farklı görevler üstlenmiş, TMMOB Şehir Plancıları Odası'nda yöneticilik yapmış ve çeşitli mesleki platformlarda kent politikaları üzerine yazılar yayımlamıştır. İPA çatısı altında veri odaklı kent araştırmaları ve yaşam maliyeti, barınma gibi konularda politika analizi çalışmalarına liderlik ediyor.

Meliha Okur

Hoş geldiniz Erdal Sağlam. Buyurun, sizi şöyle alıyoruz ve programı başlatıyoruz. Bugün programla ilgili açılışı bir kadın yapacak. Bugün kadınlar günü. Kadınlar çok iyi. **Canan Keleş**, kendisi Muratpaşa Belediyesi Başkan Vekili. Buyurun Sayın Başkan. Öncelikle bir el sıkalım ve sizi dinleyelim.

Canan Keleş—Muratpaşa Belediyesi Başkan Vekili

Teşekkür ediyorum. Efendim, Muratpaşa Belediyemizin demokratik ve kalkınmış bir Türkiye hedefiyle başlattığı çözüm odaklı buluşma serisi Forum Muratpaşa bugün *Sosyal Eşitsizlik ve Gelir Dağılımı Adaletsizliği* başlığıyla üçüncü kez bir araya geldi. Hepiniz hoş geldiniz, sefalar getirdiniz efendim.

Meliha Okur

Biz de size teşekkür ediyoruz. Güle güle gidin. Sağ olun. Bizim konumuz *Sosyal Eşitsizlik ve Gelir Dağılımı Adaletsizliği*. İsterseniz çok küresel bir çerçeve çizelim. Gelir eşitsizliği yalnızca bizim sorunumuz değil. Her şey küreselleşme ile başladı. **Erdal Sağlam**, seninle başlayalım isteriz. Küreselleşme ile gelir eşitsizliği arasında bire bir ilişki var. Dünya nereye gidiyor? Küreselleşme bitti mi? Gelir eşitsizliği daha da derinleşecek mi?

Erdal Sağlam–Gazeteci

Teşekkür ediyorum. Daha pratikten anlatmaya çalışacağım ve bir fosil olarak da eskiden alarak konuşmaya başlayacağım. Küreselleşme neydi diye düşünürken ben hatırlıyorum, üniversitede 45 yıl olmuş. Bize çokuluslu şirketler dersi verirlerdi o zamanlar. Sağ olsun Gence Hocamdan dinlemiştik; çokuluslu şirketlerin ve uluslararası emperyalizmin nasıl geliştiğini, bütün ülkeleri nasıl hâkimiyete alacağını ve sermaye-emek ilişkisinin ne hale geleceğini anlatmaya çalışırlardı. Gerçekten de bu oldu. Gazetecilikte 40 yıl oldu. Gazeteciliğe başladığım ilk yıllardan itibaren artık küresel bir köy olacak dünya, herkes bunun içerisinde yerini alacak diye konuşmaya başlamıştık. Ama bunu konuşurken soyut bir kavram gibiydi bizim için. Ama daha sonra adım adım küreselleşmeyi iliklerimize kadar hissetmeye başladık. Bir şekilde geldi ve her şeyde hayatımıza girdi. Buradaki sorunlardan biri, küreselleşme başladığında ve teknoloji değişimi başladığında hepimizi düşündüren şey, öğrenciliğimizden kalma ütopya ülkesi, komünizm sonrası ülke acaba bu sayede gelebilir mi diye de düşünmüştük. Teknoloji, küreselleşme, bütün sermaye ve her şey bütün dünyaya yayılacaktı. İşte hep hayal ettiğimiz komünizm sonrası toplumdaki gibi, günde 4-5 saat çalışacağız teknolojiyle birlikte. Ondan sonra herkes kendi hayatını idame ettirecek, sosyal hayatına dönecek diye düşünürdük... Çok naif bir bakış olduğunu daha sonra gördük. Tabii hep birlikte böyle bir hayal olmadığını gördük. Küreselleşme denen şeyden önce de tabii ki sosyal eşitsizlik, en büyük ekonomik eşitsizlik zaten vardı. Bu emek-sermaye çelişkisiyle, belki daha öncesinden de başlayan bir şey. Küreselleşmeyle birlikte büyük bir derinlik kazanmış durumda. Şimdi bunun sonu ne olacak, bilinmiyor. Ama hep söylenen şudur: Kapitalizm ve uluslararası emperyalizm bu kadar uzun süre hayatını devam ettirdiyse bunun en önemli nedenlerinden biri zaman zaman değişime kendisini tabi tutması ve bunu da küresel krizler kanalıyla yapıp yeniden kendini benimsetip yeniden yol almaya başlamasıdır. Bu yüzden kapitalizmin bu kadar uzun sürdüğü ve hâlâ geçerli olduğu söylenir. Diğer taraftan sosyalizmin kaybolması da yine buna bağlı olarak çizilir.

Şimdi bu ne olacak dersek, ciddi bir sorun halinde bizim şu anda tartışmadığımız, daha doğrusu iç çekişmelerle kendi ekonomik kaygılarımızla göz ardı ettiğimiz bir değişimin dünyada yaşandığını görüyoruz. Bu, aynı zamanda küreselleşmenin sıkıntılarının büyümesiyle de ilgili tartışmalar. Onun için Daron Hoca'yı son dönemde sadece Nobel kazandığı için değil, biz ekonomiyle uğraşanlar son 4-5 yıldır bu yönüyle de çok yakından takip etmeye çalışıyoruz. Çünkü Daron Hoca'nın söylediği bir şey var: Dijitalleşme ve yapay zekâ ile birlikte küresel eşitsizlik çok artmaya başladı ve sosyal dengeler iyice bozulmaya başladı. Bunun için müdahale edilmesi gerekiyor. Tamam, piyasa ekonomisiyle gideceksek bu durumda bu sefer Kemal Derviş'in arada da gündeme getirdiği kurallı piyasa ekonomisi mutlaka

olmalı. Eğer yerine başka bir şey bulamayacaksak ve piyasa ekonomisinde devam edeceksek... Daron Hoca'nın söylediği de bu. Burada bir sürü şeye iş düşüyor açıkçası. Daron Hoca'nın söylediği gibi "Önümüzdeki dönem ne olacak?" diye sordumuzda, öncelikler nedir diye sorduğumuzda, söylediği şeyler şunlar: Yapay zekâ, eşitsizlik ve istihdam, dünyanın önündeki temel sorunlar. Yaşlanan nüfus, iklim değişikliği, makroekonomik dengesizlikler, dünya ekonomik düzenindeki değişimler... Teknoloji nereye doğru gidecek, kapıda bekliyor.

Burada üzerinde durulan şeylerden biri, teknolojinin kullanımıyla ilgili eşitsizliklerin aynı zamanda daha azalmasına yardımcı olabilir miyiz, olamaz mıyız? Bu konuda da tartışmalar yoğun. Görünüşte Amerika'daki tartışmalardan da barksak, Trump'ın gelişiyle çizilen yönden de bakacak olursak, Daron Acemoğlu dahil, Biden'ın ekibinde, daha doğrusu Biden'a danışmanlık yapan bir grup vardı. Bunların üzerinde durduğu şey, büyük dijital şirketlerin, teknoloji şirketlerinin eski petrol gibi büyük sermayenin yerini alıp almayacağıydı. Artı, teknoloji şirketlerinin bunu almasıyla ve bütün dünyaya 3-4 tane büyük şirketin hâkim olması halinde bunun getireceği eşitsizliği özellikle artıracak unsurlar... Bütün bunların üzerinde duruluyor şimdi dünyada. Tabii ki bu bizim de bakmamız gereken, daha çağdaş dünyada olup biten ama bunun yanı sıra bütün dünyayı etkileyen göç sorunu başta olmak üzere.

Çünkü küreselleşme hem ülkelerin kendi içindeki gelir adaletsizliğini artırdı hem de küresel anlamda gelir eşitsizliği yarattı. Bundan faydalanan yeni nesil şirketlerle birlikte, bu uyum sürecini iyi yönetemeyen ülkelerde; bizdeki gibi; gelir dağılımındaki adaletsizlik giderek büyümeye başladı. Teknolojiye hâkim olan ülkelerle fakir ülkeler arasındaki fark açıldı. Geçenlerde bir yerde okumuştum: Dünyanın en büyük 82 şirketi, dünya nüfusunun yarısı kadar gelire sahip. Sadece 82 şirket, onca milyar insanın gelirine sahip. Bu uçurum giderek büyüyor ve özellikle teknoloji şirketlerinin, büyük şirketlerin bütün dünyaya, ekonomiye hâkim olmaya başlamasıyla gelir dağılımındaki adaletsizlik de büyüyor.

Daron Hoca'nın dediği gibi, bu teknolojik değişime ayak uydurarak çözülebilecek mi, çözülemeyecek mi? Bu bir soru. İkincisi, zaten piyasa ekonomisi eskiden beri bilinen bir şeydi: Ekonomiye tamamen piyasaya bırakırsanız, gelir dağılımını bozmanız kaçınılmaz.

Küreselleşme hem ülkelerin kendi içindeki gelir adaletsizliğini artırdı hem de küresel anlamda gelir eşitsizliği yarattı. Bundan faydalanan yeni nesil şirketlerle birlikte, bu uyum sürecini iyi yönetemeyen ülkelerde gelir dağılımındaki adaletsizlik giderek büyümeye başladı.

Piketty'nin dediği gibi, sermayenin geliri normal ülke büyümelerinin üstüne çıktıkça gelir uçurumu da artar. Bu kaçınılmaz olarak böyle. Bu da zaten olacaktı ama çok daha fazla olmaya başladı. Bu derin uçurum iyice açılmaya başladı. Ne olacak dersenez, benim gördüğüm ihtimallerden biri: Bu gidişe dur denilecek mi, denilebilecek mi, buna izin verilecek mi? Eğer verilmezse sonuç herhalde o eski gelecek filmlerinde gördüğümüz gibi olacak: Kimisi uzaya giderken, kimisi kanalizasyonların altında yaşayan topluluklar... Eğer bu gelir adaletsizliği düzeltilemezse ileride öyle bir yere gidilecek gibi.

Çok kötümser konuşmak istemiyorum ama tablonun kötü olduğunu görüyoruz. Ama bir şekilde herkesin kendi çapında mücadele etmesi gerektiği, özellikle gelir dağılımı açısından; Türkiye ya da dünya fark etmez; piyasaya kamu yararına daha fazla müdahale, sermayeyi daha fazla sınırlama ve bu yolla belki uçurumu kapatmak mümkün olabilir. Gelir adaletsizliği hep olacak ama hiç olmazsa uçurumu azaltmak belki mümkün olabilir. En azından çocuklar için diye düşünüyorum.

Meliha Okur

Peki 1980'lerde Global Köy hikâyesini dinlemiştik. Dünya yeni bir hikâye yazıyor gibi bir yolculuğa çıkmıştı. Hikâye bitti. Öyle değil mi? Şimdi kapitalizm sürekli yeni hikâyeler yaratırken kurallı piyasa ekonomisi ana noktası kapsayıcılık diye geliyor ama acaba yeni kamucu yaklaşım mı lazım dünyaya? Tartışma konusu bu. Ama sözü biz hemen **Arzu Çerkezoğlu**, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Başkanı, ona bırakacağız. Bırakacağız da bir şey soralım hemen araya. Herkes asgari ücreti, emeklileri merak eder. Ediyor musunuz? O yüzden gelin bize asgari ücretle ilgili kısa bir bilgi verin. Çünkü asgari ücretlilerin işi zor. Çünkü koro çalışıyor bir ay, iki aydır. Buyurun.

Arzu Çerkezoğlu–Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu Başkanı

Tabii asgari ücret o kadar önemli bir mesele ki Türkiye bir asgari ücret ülkesi haline geldiği için... Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir ülkesinde asgari ücret bu kadar çok konu olmaz. Çünkü son derece sembolik bir ücrettir. Ama Türkiye'de bir ortalama ücret olduğu için gerçekten Meliha Hanım'ın da söylediği gibi yıl boyunca konuşulur. Eskiden sadece Aralık'a doğru asgari ücreti konuşurduk. Şimdi bütün yıl asgari ücreti konuşuyoruz. Çünkü geçim meselesi, gelir dağılımı adaletsizliği bugün Türkiye'nin temel konusu ve önümüzdeki günlerde de asgari ücrete ilişkin daha çok şey söylemek durumundayız. Ve tabii ben en başta da şunu söyleyeyim. Asgari ücret konusunda DİSK olarak bizim ilk söylediğimiz, temel meselemiz Türkiye'yi bir asgari ücret ülkesi olmaktan kurtarmaktır ve bunun yolları da bellidir. Ben öncelikle tabii sözüme başlamadan önce herkese, değerli dostlar, sevgili arkadaşlar, bizi bugün bir araya getiren Muratpaşa Belediyemizin değerli başkan

vekilleri, çalışanları, emekçileri, bürokratları ve sevgili mücadele arkadaşlarım... Hepinizi Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu DİSK adına sevgiyle, saygıyla, her şeye rağmen de büyük bir umutla selamlayarak başlamak istiyorum.

Dünyada küreselleşmeyle bugün yaşadığımız adaletsizliklerin ilişkisi çok net anlatıldı. Hakikaten ben herhalde 35 yaş küçüğümüdür kendisinden. Onların gençlik yıllarında okuduklarını biz de çocukluk yıllarımızda okuduk, biz ütopya romanlarıyla büyüdük çocukluğumuzda. Hep şunu anlatıyordu o romanlar: Bundan 30-40 yıl sonra biz genç insanlar olduğumuz zaman, bugün 8 saat 10 saat çalışarak yapılan işler 4-5 saatte yapılacak. Çok daha güzel bir dünya olacak. İnsanlar kendilerine, hayata, insana dair daha fazla şey yapabilecek diye. Ama maalesef ütopyaları konuştuğumuz dönemden bugün geldiğimiz noktada bir distopya yaşıyoruz. Hakikaten dünyada tarihin sonu diye biraz önce Meliha Hanım'ın da vurguladığı gibi sunulan ve özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde sermayenin krizden çıkmak adına uyguladığı bir stratejiyle beraber bize tarihin sonu dediler. *Elveda Proletarya* diye kitaplar yazıldı ve çok iyi bir dünya vaat edildi. Ama bütün masalların bittiği, yıldızların döküldüğü bir dönemi yaşıyoruz. Ve 50 yıllık bir hikâyenin sonundan bugün baktığımızda bu politikaların, bu tercihlerin, bu stratejinin insanlığı nasıl bir felakete sürüklediğini artık çok daha net bir biçimde bütün dünya görüyor. İşte şu an gelir adaletsizliğini konuşuyoruz. Tüm dünyada katlanarak büyüyen bir gelir ve servet adaletsizliği, bitmeyen savaşlar, dünyanın her yerinde savaşlar, güvenceleştirilen işçiler, geleceği çalınan gençler, özgürlüğü elinden alınmaya çalışılan kadınlar, başta iklim krizi olmak üzere doğanın her türlü imkânlarının talan edilmesiyle beraber felakete doğru sürüklenen büyük bir gezegen. Diğer taraftan eğer çalışmıyorsanız, işsizseniz ya da yaşlanmışsanız, yok sayılan bir büyük insanlık algısı ve bütün bunlarla beraber gerçekten bu cehennem zebanisi olarak bütün dünyada boy gösteren diktatörler. Bugün böyle bir dünyada yaşıyoruz.

Biz bu tabloyu Türkiye'de daha ağır yaşıyoruz. Bugün gelir dağılımını, gelir eşitsizliğini, sosyal adaletsizliği konuştuğumuzda Türkiye'de de veriler, rakamlar -çok rakama boğmak istemem ama- gerçekten çok çarpıcı. Onlara geçmeden en son söyleyeceğimi en başta söyleyerek başlamak isterim bu kısma.

Biraz önce Antalya ile ilgili söyledi Meliha Hanım yine, "Ne güzel bir kentte yaşıyorsunuz" diye. Biz öyle bir ülkede yaşıyoruz ki doğusundan batısına, güneyinden kuzeyine olağanüstü bir coğrafya, eşsiz yeraltı, yerüstü kaynaklarımız ve hepsinden önemlisi son derece verimli çalışan insanlar, biz çok çalışıyoruz. Türkiye işçi sınıfı, emekçiler olarak çok uzun çalışıyoruz. Dünyanın en uzun çalışan ülkelerinden bir tanesiyiz. Çok verimli çalışıyoruz. Çok üretiyoruz. Bizim hepimizin çalışarak ürettiği toplam değer bu ülkenin, bu ülkenin 85 milyon insanını, işçileri, emekçileri, emeklileri, işsizleri, kadınları, gençleri, çocuklarımızı insanca yaşatmaya yeter de

artar bile. Öyle bir ülkede yaşıyoruz ki ne işsizliği, yoksulluğu, ne de gelir dağılımı adaletsizliğini; bütün bunları hiç konuşmamamız gereken bir ülkede yaşarken uygulanan politikaların ve tercihlerin ortaya çıkarttığı bu tablo nedeniyle evet biz yoksulluğu konuşuyoruz, işsizliği konuşuyoruz, geçim derdini konuşuyoruz, asgari ücreti konuşuyoruz. Bugün bırakın yoksulluk sınırını, 4 kişilik bir ailenin sadece mutfak masrafı olan açlık sınırının bile altına -daha yılın 4. ayında, Nisan ayından itibaren- asgari ücrette açlık sınırının altına geriliyoruz. Yıl boyunca da asgari ücretle devam etmek zorunda kalıyoruz ve bu ücret bir ortalama ücret Türkiye'de.

Ve gelirin de, servetin de dağılımında olağanüstü bir adaletsizlik yaşıyoruz. Bugün Türkiye'de en zengin %5'lik kesimin geliriyle en yoksul %5'lik kesimin geliri arasındaki fark 31 kata çıktı. Son veriler böyle bizde Erdal Bey. Bu, bundan çok değil 10-12 sene önce 19 kat falanmış. Bütün bu adaletsizliklerin özellikle de 2018 sonrası Türkiye'nin başkanlık rejimi denilen o cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi-ne geçişle beraber daha da büyüdüğünün çok kısa altını çizerek devam edeyim. Dolayısıyla olağanüstü bir adaletsizlik var. Emegın hepimizin çalışarak ürettiğimiz milli gelirden aldığı pay Cumhuriyet tarihinin en geri düzeylerine, %26'lara kadar gerilemiş durumda. Bizim kaybettiğimizi, emegın, emekçinin, çalışanın kaybettiğini ise sermaye kazanıyor. Sermayenin milli gelirden aldığı pay artıyor.

Mesela Erinç Hoca çok güzel anlatır. Onu anayım burada. Timsah kapitalizmi dedikleri grafikte emegın payı aşağı doğru giderken sermayenin payı yukarı doğru gider ve böyle timsahın ağzı gibi açılan timsah kapitalizminin en dramatik anlarından birini yaşıyoruz tarihsel olarak.

Ve herkesin yoksullukta eşitlendiği, hepimizin asgari ücrete, bütün çalışanların asgari ücrete, bütün kamu emekçilerinin örneğın en düşük memur maaşına, bütün emeklilerin -o bir ucube sistem icat ettiler ya işte hazededen tamamlama diye, işte şu an 12.500 lira olan en düşük emekli aylığına- herkesi yoksullukta eşitleyen, aşağıda eşitleyen bir politika izleniyor Türkiye'de ve bunun sonuçlarını yaşıyoruz. Ve gerçekten gelir dağılımındaki adaletsizliğin bu kadar büyümesi -biz iki yılı aşkın bir süredir, işte arkadaşlarımız da buradalar DİSK olarak- gelirdede adalet, vergide adalet diyoruz. Bazen belki dışarıdan bakılınca ya bu DİSK başka bir şey bilmiyor mu diyorlar. İki yıldır bütün mücadelemiz, bütün ne yapıyorsak gelirdede adalet, vergide adalet. İşyerlerinden başladık. Alanlar, meydanlar, vergi daireleri önünde yüzlerce eylemler yaptık. Mitingler, imzalar topladık. En son geçen yıl İstanbul'dan Ankara'ya bir yürüyüş yaptık DİSK olarak. Ve bütün bunların temel meselesi gelirdeki adaletsizliği, bu bölüşüm meselesini düzeltecek adımların atılmasıydı. Çünkü Türkiye'de bugün temel mesele bölüşüm meselesi. Hepimiz biliyoruz ki -tekrar altını çiziyorum, hepimiz çalışıyoruz, üretiyoruz- ürettiğimiz toplam değerden payımızı alamıyoruz. Bölüşümde mesela sorun var.

Türkiye tarihinin en büyük bölüşüm krizlerinden birini yaşıyor. Hepimiz yoksullaştık. Öyle değil mi? Burada yoksullaşmayan yok. Hepimizin geliri reel olarak olağanüstü derecede düştü. Herkes kendi yaşam standardının daha geriye gittiğini görüyor. Ama Türkiye yoksullaştığı için biz yoksullaşmıyoruz. Bölüşümde sorun olduğu için, adil bölüşemediğimiz için biz yoksullaşıyoruz. Dün Merkez Bankası'nın enflasyon raporu sunulurken yine söylendi. Türkiye işte özellikle son dönemde, son 20 yılda en büyük büyüme verilerini oluşturdu ve katetti diye. Türkiye'nin ne kadar büyüdüğüyle bu kadar övünen bir iktidarın olduğu ülkede nasıl büyüyor bu ülke? Bizim alın terimizle büyüyor. Bizim ürettiklerimizle büyüyor. Ama bu büyümeyi yaratanlar, bu ülkenin değerlerini, güzelliklerini üretenler bundan payını alamıyor. Dolayısıyla hepimizi yoksullukta eşitleyen bu politikanın, tercihlerin sonuçlarını yaşıyoruz hep beraber. Gerçekten çok veriye boğmak istemiyorum ama tabii milli gelirden aldığımız payın son derece düşmesi ve bütün bunlar nasıl oluyor diye düşündüğümüzde... Çünkü Türkiye'de gerçekten öyle bir düzen kurdular ki düzenin bütün çarkları zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul yapmak üzerine kurulu.

Düzenin bütün çarkları yoksuldan alıp zengine vermek üzerine kurulu. Ücret politikası da böyle. Türkiye'nin bir asgari ücret ülkesi haline getirilmesi de böyle. Vergi politikası da böyle. Dünyanın en adaletsiz vergi sistemi. Düşünün ki en zenginin de, en yoksulun da, işçinin de, patronun da bir kilo domates aldığı zaman ödediği vergi -dolaylı vergiler- bugün Türkiye'de devletin topladığı vergilerin dörtte üçüne yaklaştı herhalde. Şimdi bir ülkede dolaylı vergilerin oranı ne kadar yüksekse, o ülkede vergi adaletsizliği o kadar büyüktür. Herkes, tabii ki hepimiz Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyız, hepimiz vergi vereceğiz, vergi vermekle yükümlüyüz. Ama Anayasanın 73. maddesi diyor ki herkes gelirine göre vergi vermekle yükümlüdür, az kazanan az verecek, çok kazanan çok verecek. Bizde tam tersi. Bir taraftan dolaylı vergilerin bu kadar yüksek olması, diğer taraftan bu vergi dilimleri. Vergi dilimlerini bir üstü belirledikleri için daha yılın üçüncü ayında biz bir üst vergi dilimine, sonra bir üst vergi dilimine geçiyoruz. Devlet bize diyor ki: "Sen zengin oldun, daha çok vergi ödeyeceksin." En adaletsiz vergi sisteminin olduğu ülkede yaşıyoruz. Bütün şartlar -diyorum ya- zengini daha zengin, yoksulu daha yoksul yapmak üzerine. Ücret politikası, asgari ücret bunlardan bir tanesi. Emeklilere bakış açısı... Bu ülkede, yıllarca çalışmış, bu ülke için değer üretmiş, Türkiye'nin başının üstünde taşınması gereken emeklileri ülkeye yük olarak gören bir yaklaşım en hafif deyimle nankörlüktür. Ve bu zihniyetin kendisi bugün milyonlarca emekliyi o en düşük emekli aylığı denilen, asgari ücretin bile çok altındaki ücretlerle yaşamaya mahkûm etmiş durumdadır.

Yine tabii öyle bir düzen kuruldu ki bu düzenin sürmesi için de birtakım gerçekler var, yoksa bu kadar irrasyonel bir düzeni sürdüremezsiniz. Örneğin enflasyonu

gerçek verileriyle açıklasa Türkiye İstatistik Kurumu, hakikaten bu düzen sürdürülemez. Türkiye’de enflasyonun ne kadar olduğunu hepimiz biliyoruz, değil mi? Hepimiz her gün çarşıya, pazara gidiyoruz. Elektrik faturası... Geçen yıl gelen doğalgaz faturası var, bu yıl gelen doğalgaz faturası var. Hadi burası biraz sıcak memleket, geçen ben Kars’taydım SODEV’in bir etkinliğinde, herkes şunu konuşuyor: “Ya bu kış doğalgaz faturalarını nasıl ödeyeceğiz, nasıl ısınacağız?” diye.

Enflasyonun gerçekte ne kadar olduğunu biliyoruz ama inanırsanız Türkiye İstatistik Kurumu işte enflasyon verilerini açıklıyor. Şu an en son yıllık enflasyon Ekim ayı rakamları üzerinden hesaplandığında yüzde 48’ler civarında. Dün dediler ki: “Yıl sonu enflasyon hedefimizi revize ediyoruz.” Yüzde 44 hedefi kondu. İnanırsanız 44’ü muhtemelen tutturalacaklar. Ama bu TÜİK’in açıkladığı enflasyon. TÜİK bu enflasyonu açıklarken iki yıldır bizim bütün davaları kazanmış olmamıza rağmen DİSK olarak ilk günden beri TÜİK’le DİSK arasında amansız bir hukuk mücadelesi var. O “enflasyon sepeti” diye bilinen verileri de karartarak açıklıyorlar.

Özetle, bir: Enflasyonu doğru ölçmüyorlar. Enflasyon rakamları yalan. İki: İkinci yalan, diyorlar ki Türkiye’de enflasyon var, evet, enflasyon yüksek, düşürmeye çalışıyoruz, en büyük amacımız enflasyonu düşürmek. Cumhurbaşkanı, bakanları herkes koro halinde bunu söylüyor ve diyorlar ki: “Enflasyonu düşürmek için ücretleri artırmayacağız.” Asgari ücreti yıl ortasında revize etmediler. İki yıl sonra ne oldu? Enflasyon düştü mü? Hayır. Tam tersine sürekli enflasyon hedeflerini artırmak zorunda kalıyorlar. Ücretlerin enflasyona yol açtığı ikinci büyük yalan bugün Türkiye’de. Üçüncü büyük yalan da, diyorlar ki “Bu emekliler yok mu bu emekliler! Bu emekliler olmasa, hele şu EYT de olmasaydı, bütün şu an ekonomideki problemlerin, dengelerin bozulmasının nedeni emekliler ve EYT.”

Şimdi bu bakış açısının kendisi... Sosyal güvenliğe bütçeden ayrılan paya bakıyoruz; sürekli azalıyor Türkiye’de. EYT yılı dedikleri 2023’te en düşük noktada 12.9 oranını görebiliyoruz. Ancak bütçeden sosyal güvenliğe, emeklilik başta olmak üzere Sosyal Güvenlik Kurumu’na ayrılan pay bu kadar düşük. Dolayısıyla, rakama boğmayayım ama bütün mesele bugün Türkiye’de ülkeyi yöneten siyasi iktidarın politikalarıyla, tercihleriyle ilgilidir.

Evet, adaletsizlikleri tümüyle ortadan kaldırmak mümkün değildir. Bu sistemin kendisi; kapitalizmin kendisi eşitsizlik üretir, adaletsizlik üretir. Ama siz birtakım tercihleri değiştirerek, özellikle de bu bölüşümdeki adaletsizliği ortadan kaldıracak adımları atarak... Örneğin Türkiye’yi bir asgari ücret ülkesi olmaktan kurtarmak. Bunun yolu ne? Sendikalaşma, toplu sözleşme kapsamının genişlemesi. Çünkü bir ülkede sendikalı işçi sayısı ne kadar azsa, toplu sözleşme kapsamı ne kadar darsa, asgari ücrette çalışanların oranı o kadar artar. O zaman kaldırın şu barajları, bütün antidemokratik uygulamaları, işçiler rahatlıkla sendikalı olsun. Ücretler toplu pazarlıkla belirlensin.

Türkiye’yi bir asgari ücret ülkesi olmaktan kurtarmanın yolu sendikalaşma, toplu sözleşme kapsamının genişlemesi. Çünkü bir ülkede sendikalı işçi sayısı ne kadar azsa, toplu sözleşme kapsamı ne kadar darsa, asgari ücrette çalışanların oranı o kadar artar.

“Teşmil” diye bir mekanizma var. Eskiler bilir, “Şamil”den geliyor kökeni, Arapçadan. Bir yerde bir toplu sözleşme imzalanmışsa bir işkolunda, alın bütün işkoluna uyarlayın.

Bu tür mekanizmalar bizim yasalarımızda var. Bunları gündeme getirerek toplu sözleşme kapsamını büyütüp Türkiye’de asgari ücreti konu olmaktan çıkarabiliriz. Hiç konuşmayız o zaman asgari ücreti. Gündem bile olmaz. Çünkü son derece semboliktir.

İkincisi, öyle bir ücret politikası belirler ki hükümet, en azından bir evde iki kişi çalıştığı zaman o eve bir yoksulluk sınırı kadar gelir girsin. Hemen derler ki “Ücreti yükseltirsek işten çıkarmalar artar”, sermaye hep bunu söyler. E, oraya da çözüm bulabilirsiniz. Maliyeti düşürebilirsiniz. Teşvikleri artırabilirsiniz. Bunları turnak içinde söylüyorum, hepsi tartışılacak konular. Diğer taraftan adaletli bir vergi sistemi kurarsınız. Hakikaten az kazananadan az, çok kazananadan çok vergi alınan adil bir vergi sistemi kurarsınız sosyal adaleti sağlayarak. Şimdi biz Türkiye’de yoksulluğu konuşuyoruz. Yoksulluk konusunda bir şeyin altını çizmek isterim. Benim çocukluğumda yoksulluk denilen kavram ya işsizlikle ya da geçim olanaklarına sahip olmamakla özdeşti. Eğer çalışmıyorsanız bir sebeple veya başka hiçbir geçim olanağınız yoksa yoksul olursunuz. Ama bugün Türkiye’de çalışan yoksulluğu var. Bugün Türkiye’de emekli yoksulluğu var. Bu adaletsizlik, bu politikalar Türkiye’de yoksulluğu derinleştiriyor. Derin yoksulluk tartışmalarının apayrı bir boyutu... Ama çalışanların bugün yoksul olduğu, emeklilerin daha da yoksul olduğu bir düzen kuruldu bugün Türkiye’de.

Dolayısıyla bütün mesele, bu tercihlerin değişmesindedir. Çözümleri ikinci bölümde konuşalım. DİSK olarak biz iki yılı aşkın bir süredir gelirden adalet, vergiden adalet, ülkede adalet mücadelesi veriyoruz. Ve biliyoruz ki gerçek anlamda ülkede adalet sağlanmadan, toplumsal hayatın bütününde bir adalet mücadelesi, demokrasi mücadelesi yükseltilmeden hiçbir şeyin güvencesi yok bu ülkede. O yüzden biz “Demokrasi işçinin ekmeğidir” diyoruz DİSK olarak ve emeğin haklarının olması için demokrasinin şart olduğunu söylüyoruz.

O nedenle gelirden adalet, vergiden adalet, ülkede adalet mücadelesini işyerlerinden başlayıp her türlü eylemlerle, etkinliklerle gösteriyoruz, en son 3 Ekim’de

Meclis açılır açılmaz Ankara'da büyük bir miting yaptık. Taleplerimizi bir kez daha ifade ettik. Önümüzdeki günlerde bu mücadeleyi daha da büyüteceğiz. Ve şu çok açık ki bugün eğer Türkiye'de bu tercihler değişirse -ikinci bölümde daha net konuşabiliriz somut yapılacak olanları- bütün bu tablo, bu kara tablo tersine dönebilir.

Türkiye bunların hiçbirini hak etmiyor. Bunun tam tersi mümkündür. O nedenle umutsuzluğa kapılmak doğru değil. Biz bu ülkede eşitliğin, özgürlüğün, adaletin, barışın, kardeşliğin olduğu ve Cumhuriyetin ikinci yüzyılını emeğin yüzyılı, emeğin Türkiye'siyle kuracağımız bir süreci hep birlikte inşa etmenin olanaklarına ve gücüne de sahibiz; aklına, fikrine de sahibiz. O nedenle hep birlikte bu mücadeleyi omuz omuza büyüteceğiz diyorum. Teşekkür ediyorum.

Meliha Okur

Bir kadın; üstelik emekten, demokrasiden, insan haklarından söz ediyor. Ben bu ülkeye kadınlar üzerinden bambaşka bir açılımın geleceğine inanan biriyim. Burası kayıp çocuklar ülkesi, kayıp kadınlar ülkesi. Derinleşen yoksulluğun lime lime sarıldığı bir ülkeye dönüştü.

Dolayısıyla korkmadan, çekinmeden bu kadar temel konuları tartışsak, çözüme de koyarsak, niye çözmeyelim? Niye umutsuzluğa kapılalım ki? İşte yanında gencecik bir beyefendi oturuyor. Kendisi 36 yaşında. **Oktay Kargül**, İstanbul Planlama Ajansı'nın Genel Müdürü. Üstelik Kurucu Genel Sekreteri ve Türkiye'nin 16 milyon nüfuslu bir kentnin makroekonomik verilerle temel sorunlarını anlatmaya; kent kırsalının temel sorunlarını ortaya koymaya çalışıyorsunuz. İstanbul ölçeğinden Türkiye'ye bakarsak, temeldeki en önemli sorunlar nedir? Konuşmanızın ana çerçevesini bize aktarır mısınız?

Oktay Kargül—İstanbul Planlama Ajansı Genel Müdürü

Küreselden başlayan, emekten devam eden tartışmanın bir kent ölçeğindeki yansımalarını konuşacak olursak iki temel insan hakkı dediğimiz unsur var. Birisi barınma, diğeri beslenme. Geldiğimiz noktada, 2020'li yıllarda artık asgari ücreti değil, bunu tartışır bir noktadayız: Barınabiliyor muyuz, beslenebiliyor muyuz? Bu iki unsur çok önemli. Çünkü sadece günümüzü değil, gelecek kuşakları da etkileyen unsurlar bunlar. Barınmadaki yetersizlikler, beslenmedeki yetersizlikler geleceği birçok açıdan etkiliyor.

İstanbul Planlama Ajansı olarak, dediğiniz gibi, kentin makro formuna yönelik stratejiler oluşturuyoruz. 2019'da göreve geldiğimizde de "Bu kentin geleceği karanlık, bir anayasa ihtiyacı var" diyerek yola çıkmıştık ve 2050 Strateji Belgesi'ni, 2050'ye giden yoldaki strateji belgesini hazırlamıştık. Şimdi bu, sürekli yaşanan bir belge olmalı ki günün şartlarına adapte olabilelim. Ve 2020 yılından sonra

pandemiyle birlikte karşımıza çıkan önemli bir konu vardı: O da **derin yoksulluk**. Bir o kadar da **yoksulluk**.

Şimdi bu ikisini tartıştığımızda sadece bizim kendi teknik insanlar olarak gözlemlerimiz değil, kamuoyunun, yaşayanların, kentlinin, kırsalda yaşayanların ne düşündüğünü, ne hissettiğini de bilmemiz gerekiyordu. Biz bir çalışma başlattık **İstanbul Barometresi** diye. Dört yıldır devam eden, her ay düzenli olarak hane halkına sorulan sorularda kesintisiz çıkan tek bir yanıt var, o da ekonomik sorunlar. Dört yıldır bunu ölçüyoruz. Her ay ölçüyoruz ve her ay, hiçbir ay sekmeden, **ekonomik sorunlar** başlıca ilk üç sorunun arasında geliyor ve İstanbul başta olmak üzere, bunu Türkiye'nin diğer kentlerine de yayabiliriz. Uzun yıllardır birikim yapabilme kabiliyetlerini yitirdiklerini, kıt kanaat geçindiklerini ve buna rağmen yüksek derecede borca girdiklerini görüyoruz. Çünkü ani gelişen bir sağlık sorunu, eğitimle ilgili masrafları karşılayacak bir bütçe hiçbir hanede kalmamış durumda. Şimdi asgari ücret dediğimiz şey gerçekten de Arzu Hanım'ın dediği gibi tartışılmaması gereken, sembolik bir şeyken bizim en önemli konularımızın başına çekiliyor ve bir ortalama ücrete dönüşüyor artık.

Maliye Bakanı'nın "asgari ücret düşük değildir" yorumunu sık sık duyuyorsunuzdur sizler de. Ama biz bu durumun böyle olmadığını biliyoruz. Nereden biliyoruz? Enflasyon verilerinden biliyoruz. Nerelerden biliyoruz? Düzenli olarak yaptığımız yaşam maliyeti çalışmalarından biliyoruz. Değil asgari ücretle, asgari ücretin iki katıyla yaşanılmayan bir noktaya gelmiş bulunmaktayız. En son Ekim ayında yaptığımız araştırmada -İstanbul özelinde konuşuyorum ama bu tüm Türkiye için geçerli- dört kişilik bir hanenin, evin kirasını ödemek, ortalama düzeyde beslemek, çocukların okula yönelik kırtasiye masraflarını karşılamak, en basit tabirle **hayatta kalabilmek için** ihtiyacı olan tutar en az **73 bin 739 lira** olarak, neredeyse asgari ücretin dört katı olarak çıkıyor. Böyle bir tablo varken asgari ücreti tartışmanın hiçbir anlamı yok. O eşiği geçeli çok oldu.

Bunu sizin açınızdan demiyorum, tam tersi Maliye Bakanı'nın "asgari ücret düşük değildir" cümlesine atfen söylüyorum. Çünkü dışarıya çıktığımızda, pazara, markete çıktığımızda gerçekler bambaşka. Tüm bu ekonomik göstergeleri üst üste koyduğunuz zaman, Meliha Hanım'ın da dediği gibi ciddi bir **kent yoksulluğu** söz konusu. Kent yoksulluğu bir sarmal halinde işliyor artık ve **nesilden nesile devrediliyor**. Yalnızca kendi kuşağımızda değil; yetersiz ve sağlıksız barınma koşulları, eğitim ve sağlığa yeterince erişememe sorunları beraberinde gelecek kuşaklarımızı da etkiliyor.

Bugün ağır bir tablo olduğunu hepimiz biliyoruz. Evrensel insan hakları başta olmak üzere yetinemediğimiz bir ülkeyle karşı karşıyayız. Şu an 16 milyonluk bir kentte yaşıyoruz; İstanbul'da. Bu kentte aynı zamanda ücretli işçisi, emeklisi, engelli bireyi olan ailesi, genci, üniversite öğrencisi, kadını, küçük çocuklu ailesi,

birçok “persona” var. Ve bunları yakından incelediğiniz zaman hepsinde aynı sorunları duyuyorsunuz: “Marketlere gidemiyoruz bile.” Çünkü asgari ücretin artış oranına baktığımızda geçmiş yıllara nazaran 2-3 katına çıksa da tüketimdeki harcamaya kapasitesi bunun katbekat üstünde. Asgari ücreti ne kadar artırırsanız artırın, pazara, markete yansıyan fiyatlar artık on katına ulaşmış bir noktada. Hatta öyle aylar yaşadık ki belli marketlerde, reyonlarda ürünlere fiyat etiketi koymadılar ve bu ürünler peynirdi, süttü. Günlük değişmeye başlamıştı.

Şimdi buradan barınmayı biraz detaylandırmak istiyorum bazı verilerle. 2018-2023 yıllarını incelediğimiz zaman konut satış oranlarının sekiz katına çıktığını görüyoruz; kimsenin maaşı, kimsenin geliri sekiz katına çıkmadı. Bununla birlikte 100 metrekaresel bir ev satın almak istesenez, geliriniz yok, kredi çekilsin; ödeyeceğiniz kredi gelirinizin yüzde 86’sını karşılıyor ortalama. Siz bir ev sahibi olmak istiyorsanız gelirinizin yüzde 90’ına yakını zaten ödemek zorundasınız. Bu da şu anlama geliyor: Kısa vadede artık ev sahibi olmanın mümkünatı kalmadı. Bunu bu şekilde değerlendirdiğimizde geriye tek bir seçenek kalıyor: Ev sahibi olamıyoruz. Nedir o? Kirada yaşamak.

Yine 2023 yılının son verilerine baktığımızda bir yıl içerisinde konut kiralalarının da yüzde 76 oranında arttığını görüyoruz. Bu zaman zaman yüzde 90’lara çıktı, zaman zaman yüzde 85’lere. Satış oranları da yüzde 85’te kaldı. 2020-2022 arasında da zaten 5.2’lik bir kira artışı olmuştu. Bu artışlar, asgari ücretin üç katına çıktığı senaryoda yedi ve on katla artmış oldu. Sizin geliriniz artsa bile, kirayı ödediğiniz kalemler çok fazla oranda arttı. Ve emekli bir bireyseniz, maaşınız 10 bin lira gibi bir rakamda kalmıştı.

Şimdi bunu konuştuğumuz zaman, İstanbul’la ilgili şunu söylemek lazım: **İstanbul’da konut sorunu yok. İstanbul’da barınma krizi var.** Çünkü yeni konut arzına rağmen o konutlarda yaşayabilecek ekonomik güce sahip değiliz. Hiçbir şekilde olamıyoruz. Kiracı, ev sahibi olmadığımızı konuştuk. Kirada nasıl zorlandığımızı konuştuk. Bunun bir de öğrenci ayağı var.

Yurtlarda kalma... Çünkü İstanbul’da şu an 58 üniversite var. Üç tane de yüksek okul dediğimiz meslek okulu ve toplamda 61 yükseköğretim kurumu var. Doğal olarak gelen öğrencilerin barınma ihtiyacı ortaya çıkıyor. Ve 140 binin altında olan yurt kapasitesinin yüzde 30’unu KYK yurtları, yüzde 40’ını da özel yurtlar kapsıyor. 2022’den 2023’e kadar özel yurtlardaki kapasite 2,5 katına çıkmış durumda. Bu da şu anlama geliyor: İstanbul’da barınmak isteyen öğrenciler özel sektöre muhtaç durumda. Özellikle de şehir dışından gelen öğrencilerimiz için sağlıklı bir yaşam sürmek, bırakın bursu vesaireyi, çalışsalar dahi neredeyse imkânsız hale geliyor.

Mutlaka dikkate almamız gereken temel husus da mevcut konut krizinin esas nedenini anlamak. Yetersiz konut üretimi değil; **temel kriz, yoksul ve dezavantajlıya**

yönelik konut üretiminin olmaması. Şu an İstanbul'daki konut üretiminin sektör olarak payına baktığınızda yüzde 92'si özel sektörde, sadece yüzde 8'i kamuda. Tamamen özel sektöre hizmet eden geçici bir sektörden bahsediyoruz. Bir sanayiden bahsetmiyoruz. İnşaat sektörü geçici istihdam sektörüdür; ülke ekonomisine kalıcı katkı sunmayan, yüzde 92'lik oranla da belli kesimin, belli sınıfın daha da zenginleşmesini sağlayan bir sektör. Şimdi böyle bir sektöre muhtaç hale geldiğimizde, özel sektör piyasasının insafına bırakıldığımızda tabii ki barınma krizini yaşıyoruz. Çünkü hem konut sahibi olamıyoruz hem de kira masraflarını karşılayamayan bir gelire sahibiz. Şimdi bunlarla ilgili çözüm önerilerini biraz sonra konuşacağız.

Barınmayla ilgili kısımdan sonra biraz beslenmeye geçmek istiyorum. Şimdi barınmada bir nokta daha belirtmek istiyorum. Çünkü ilk başta da söyledim, bu bir sarmal. Barınma ve beslenme bir sarmal; gelecek kuşakları etkileyen...

İstanbul'da çok değerli üniversiteler var. Zaman zaman dünya çapında ilk 500'e giren üniversiteler... Boğaziçi, İstanbul Teknik, İstanbul Üniversitesi, Yıldız, Mimar Sinan gibi gerçekten çok nitelikli, Türkiye'ye bilim ve bilim insanı üreten üniversiteler. Şimdi bu İstanbul'daki kriz körüklendiği zaman doğal olarak oraya gelecek genç beyinler gelmemeye başlıyor. Çünkü aile diyor ki "Ben seni İstanbul'a gönderdiğimde sana bakamayacağım." O öğrenci İstanbul'a geldiğinde barınamayacağını, beslenemeyeceğini biliyor. Doğal olarak daha kırsal yerleşkelerde, daha bölgede kalmayı tercih ediyor. Ve son eğitim politikalarına baktığımızda da bir üniversitede bir profesörün dahi olmadığını görüyoruz. Şimdi oradan yetişecek bu aklın ülkeye katkısı sınırlanmaya başlıyor. Barınma krizi bir yandan da geleceğimizin daha da kararmasına neden oluyor. Sadece bir ekonomik kriz değil bu kriz; aynı zamanda dediğim gibi geleceğe dair umutlarımızı riske attığımız bir kriz.

Aynı şekilde **beslenme krizi** de böyle işliyor. Sadece yeterli gıdaya erişememek değil... Şu an çok fazla, yeterli gıdaya erişemediği için, aç kaldığı için okulu bırakan öğrencilere şahit oluyoruz. Çünkü okula gittiğinde beslenemiyor, evinden yiyecek götürüyor, oradaki masrafları karşılayamıyor ve çalışmaya başlıyor. Bu yoksulluk beraberinde sadece bedensel değil, mental olarak da ciddi rahatsızlıklara neden oluyor. Şu an Türkiye ortalamasına baktığımız zaman, 10 yaş altı çocuklardaki **boldurluk oranı yüzde 10 artmış durumda.** Çünkü yeterli beslenemiyor. Vitaminlere, minerallere, alması gereken temel besinlere ulaşamıyor.

Birçok araştırma yapıyoruz. Özellikle de hane halkındaki kadınlarla görüşüyoruz. Temel olarak söyledikleri şu var: "Önceden sebze, meyveyi kiloyla alırken şimdi adetle alıyoruz. Adetle aldığımız için de evdeki büyük çocuğa değil, küçük çocuğa veriyoruz. Kendimiz zaten hiç yemiyoruz." Böyle bir noktaya gelmiş durumda.

Tabii bu gıda tedarik zincirinden de etkileniyor. Tarlada 1x olan ürün hale geldiğinde 2x oluyor, pazara gittiğinde, pazardan çıkıp markete gittiğinde de 2,5x oluyor. Tarladan 100 liraya alınabilecek bir şey pazara geldiğinde 200'e, markete geldiğinde 240'a ulaşmış oluyor. Durum şu: Aile yoksullaştıkça, enflasyonun etkileme oranı da artıyor.

DİSK'in de hazırladığı çok önemli raporlar var, bizler de onlardan faydalanıyoruz. Haziran ayındaki genel gıda enflasyonu **%68** olarak açıklanmıştı. %68 enflasyon olmasına rağmen dar gelirli bir ailenin mutfığa yansıyan fiyat artışı **%121**. Sadece enflasyonu konuşmak da yetmiyor, gıda konusundaki bu kontrolsüz fiyat artışı beraberinde bambaşka sorunları bizlere göstermiş oluyor. Sonuçta Türkiye'de her 10 kişiden 6'sının **açlık sınırında** yaşadığını görüyoruz. Aynı şekilde öğrenciler; yurttan kalan öğrencilerin özellikle de ucuz ve sağlıklı gıdaya ulaşmaları çok mümkün olmuyor. 2023 ile 2024 arasında da yine üniversitelerdeki fiyatların iki katına çıktığını görüyoruz. Temel olarak yaptığımız "İstanbul Üniversitesi Olmanın Maliyeti" çalışmalarında, KYK yurtları başta olmak üzere yurtlarda çıkan yemeklerin yenemez nitelikte olduğundan şikâyet etmişler. Ekonomik kaygılar nedeniyle de pek çok öğrenci bu yemeklerle idare etmek zorunda. Aile içinde başlayan, üniversitelerde, öğrencilerde devam eden ve gelecek kuşağımızı ciddi şekilde etkileyen iki temel krizden bahsediyoruz: Barınma ve beslenme. Tabii bu da en başında dediğim gibi ciddi bir kent yoksulluğuna işaret ediyor.

Aile içinde başlayan, üniversitelerde, öğrencilerde devam eden ve gelecek kuşağımızı ciddi şekilde etkileyen iki temel krizden bahsediyoruz: Barınma ve beslenme.

Meliha Okur

Peki, teşekkür ediyoruz. İlk 45 dakika, 15'er dakika konuşma süresi vermiştik. Bu ülkede **855 bin çocuk kayıp**. "Nerede?" dersiniz, **okula gidemiyor** bu çocuklar. Nerede olduklarını hep birlikte bulmak zorundayız. Türkiye'de OECD verilerine göre **beş çocuktan biri okula aç gidiyor**. O yüzden açlık çok kritik bir sorun. Bu ülkede **600 bin çocuk** savcılıkta ve emniyette... Emniyete gitmiş; savcılıkta dosyası var. Bir ayda **45 ile 50 arasında kadın** öldürülüyor bu ülkede. Türkiye düzenli olarak krizlerle boğuşan bir ülke. Ama bu defa farklı. Dünyadaki bölüşüm krizi ve küreselleşmenin getirdiği gelir eşitsizliği sorununu Türkiye en ağır biçimde yaşarken, bu defa Türkiye **sosyal devlet olmaktan bambaşka bir yere doğru evrilmiş ve sosyal çöküşe doğru yuvarlanıyor**.

Biz ekonomik krizleri aşabiliriz, değil mi **Erdal Sağlam**? Peki biz **sosyal çöküşü nasıl aşacağız**? Ana konumuz bu. Ama siz bize ekonomik krizle mücadele, **ahlakımızı bozan enflasyon** ve bu sosyal çöküşten çıkışta nasıl bir modellemeyle Türkiye nefes alabilir, anlatır mısınız? Çözümü ortaya koyalım, sonra da sizlerden soru alalım, olur mu? Buyurun.

Erdal Sağlam

Çözüm... Zor tabii, ama özetlemeye çalışayım her şeyden önce. Daha önce de ekonomide dengesizlikler vardı. İşte barınma ve beslenme krizleri aynı zamanda sosyal eşitsizliğin uzantıları. Ama tümüne baktığınızda, ekonomiye makroekonomik temelden bakmamız gerekiyor, siyasilerin tercihlerinden bakmamız gerekiyor. Bence bir kere makroekonomik baktığımızda, biz bu ülkede her dönemde, her iktidar döneminde bir başkasını zengin etmekten usanmadık. Her gelen iktidar kendi zenginliğini yaratmaya çalıştı ve her seferinde yanlışlar yapıldı. Ekonomide yanlışlar yapıldı ve her seferinde dedik ki “her iktidarın bir öğrenme maliyeti oluyor bize.” Çünkü bu yüzden de herkes kendi zenginliğini yaratmaya, kendi sermayesini yaratmaya çalışıyordu. Artık bunun doğruluk noktalarına geldik. Bunun doğruluk noktalarına gelmekle birlikte, kurumsal yapıyı da kaybettik. Kurumsal yapının güçlü olması bir şekilde bu eşitsizliklerin önlenmesinde ciddi bir direnç kaynağı olabiliyordu. Ama son yirmi yılı aşkın sürede kurumları kaybetmeye başladık.

Bunun en önemli örneklerinden biri enflasyon konusudur. Enflasyon başımızın belası, en çok da dar ve sabit gelirlilerin. Ama enflasyonu çıkaran şey tümüyle siyasi iktidarların tercihleri. Bunda popülizm kaygısı, halkın taleplerinin kaygısı, eğitim düzeyi önemli rol oynuyor. Dört-beş yılda bir seçim yapılıyor. Dört-beş yılda bir iktidarlar popülist şeyler istiyorlar. Halk da bunu talep ediyor. Seçim geliyor, “vergi affı çıksın”, “imar affı çıksın”. Böyle bir afyona alıştırılmış durumda Türkiye maalesef ve bunu önleyecek bir şey yok. Ama yıllardır söylediğimiz şey: Af dediğin şey, **kurala uyanın cezalandırılmasıdır**. Vergi affı da öyledir, ceza affı da öyledir. Devlet kurulmuş, vatandaşından vergi alıyor, ortak hizmetleri yürütüyor. Bunu yürütmek için de kural koyuyor. Kurala uymayanı da cezalandırıyor. Bu basit bir işleyiş. Ama devlet artık kurala uymayanı cezalandırmıyor. Vergi affı da ceza affı da bunun göstergesi. Bir başka açıdan bakıldığında, **kurala uyan, namuslu, hırsız olmayan vatandaşın cezalandırılması** anlamına geliyor.

Ama buradan baktığımızda her seçim öncesinde popülizmin doruklara ulaştığını görüyoruz. Siyasetçiler de buna karşı olarak bunlara yanıt veriyor. Bu belediyeler için de geçerli, siyasi iktidar için de geçerli. Halk talep ediyor popülist şeyleri, onlar da yanıt veriyor. Sonra yapıyor mu, yapmıyor mu? Yapmıyor. Yapamıyor. Ya da yaptığı zaman yeniden enflasyon, sürekli olarak kısır döngü içerisinde dönüp duruyoruz. Enflasyon yaratılırken, dün Sayın Cumhurbaşkanımız dediği gibi: “Ben

eski şeyimle devam ediyorum. Faiz düştükçe enflasyon düşecek". Herkes yeniden bir "eyvah" dedi. İki yıldır başka bir uygulamaydı, şimdi yeniden aynı yola döndü. Ama Cumhurbaşkanı bunu söylüyor. Niye bunu söylüyor? Bu, "nas" dini referans-tan filan kaynaklı değil. Yine sermayeye dönük olarak yapıyor bunu. Ne yapıyor? Konut sektörü sermayeye bağlı. Başından beri uyguladığı: Enflasyon yükselirken kamu bankalarının konut kredilerini düşük gösteriyor.

Kim alıyor? Yine zenginler alıyor. Çünkü yüksek gelir grubuna iş yapan mü-teahhitler onlara gidiyor. Peki konut sektörü? Başkan genel müdürümüz açıkladı, konut sektörü dediğin şey bir anda büyüme yaratan bir şey. Niye buna başvuruyor? Çünkü büyüme istiyor. Konut sektörünü artırdığınız zaman, desteklediğiniz zaman bir yıl içerisinde en hızlı sonuç aldığınız büyümeyi ve istihdamı buradan sağlıyorsunuz. Ama ne oluyor? **Ölü yatırım**. Aynı şeyi sanayiye yapsanız, en az 50-60 yıl üretimi artıracak, milli geliri artıracak. Ama bu yavaş yavaş üretime katkı yapacak, büyümeye katkı yapacak, gelire katkı yapacak. Ama inşaatı yaptığımız zaman hem buradan rant alıyorsunuz hem de hızlı bir şekilde büyümeyi sağlıyorsunuz. Bunu önleyecek kurumlarımızın artık oluşması lazım. Daha doğrusu, eski üniversitelerin bu tür şeylerdeki tepkisinin öne çıkması lazım. Sendikaların öne çıkması lazım. Bununla birlikte bütün kurumların öne çıkması lazım.

Şimdi, Merkez Bankası'nın bağımsızlığı dediğimiz şey... FED, Amerikan Merkez Bankası geçen hafta yine faiz artırdı. FED başkanına soruyorlar: "Trump geldi. Trump sizden hiç hoşlanmıyor. Size de zaten kampanyalarda çok yüklendi. İstifanızı ister mi? Ya da istifa etmenizi isterse siz ne yapacaksınız?" FED Başkanı diyor ki: "Böyle bir talep geleceğini sanmıyorum. Böyle bir talep geldiği takdirde, benim bunu kabul etmem mümkün değil." Amerika'nın FED Başkanı bunu söylüyor. Toplantıya giden arkadaşlara söyledim: "Ya bizim Merkez Bankası Başkanına da sorsaydınız bunu" dedim. Şu anda yasal olarak görevini doldurmadan görevden alındıkları için, mevcutla birlikte dört Merkez Bankası Başkanına biz başkan maaşı ödüyoruz Merkez Bankası'ndan.

Meliha Okur

Bunu biraz açalım. Sürekli görevden alınıyorlar, maaş almaya devam ediyorlar ve bu paraları bu salonda olan biz, hepimiz, hep birlikte ödüyoruz. Sonra da bölümümüz krizini konuşuyoruz, değil mi? Maalesef öyle.

Erdal Sağlam

Merkez Bankası'nın önemi şurada. FED'e bu özgürlük bu yüzden sağlanıyor. Politikacılar, bu demokrasi işleyişinde seçimler öncesinde popülizm yaparlar. Kamu dengelerini bozabilirler. Ama **bağımsız Merkez Bankası olmalı ki** bunların

popülizm düzeylerini frenleyebilsin. Faizi indirmeye kalkışamaz, Merkez Bankası bağımsızdır, bunu yapamaz. Başka yolla piyasayı genişletmeye, makro dengeleri bozacak şekilde bir gevşemeye kalkışırsa Merkez Bankası faiz artırır. Buradan dengelenir. Dolayısıyla kurallara uyararak sürdürmek gerekir. Bence ekonomi zaten politikacılara bırakılmayacak kadar ciddi bir iş. Çünkü hepimizi ilgilendiriyor. Merkez Bankası'nın bu tavrı ne için oluyor? Üç beş sene sonra enflasyon yaratılmasın ve vatandaş yaşamını istikrar içerisinde, enflasyon yükselmeden sürdürebilsin diye yapılıyor. Bu tabii ki mevcut kapitalizmde, mevcut sistem içerisindeki bulunan sübutlardan biri.

Rekabet Kurumu da böyledir. Piyasa ekonomisine bırakmamak lazım. Tüketicinin en ucuz ve en kaliteli hizmeti ve ürünü alması lazım. Bunun için tekelleşmenin önlenmesi lazım. Ortaklaşa fiyat oluşumunun engellenmesi lazım. Bütün dünyada rekabet kurumları bunun için kuruldu. Bizde de ekonomide en eski kurumlardan biriydi. Ama sonra ne oldu? Rekabet Kurumu şimdi AKP'nin istemediği sermaye çevrelerinin, şirketlerin ya da holdinglerin ihalelere gidip mal almasını engelleyen bir kuruma dönüştü. **Kurumları öldürdüğünüz zaman**, işin doğasında olan eşitsizliğin boyutlarını artırılıyorsunuz. Bunu bir kere çok iyi öğrenmemiz lazım. Temel olan makroekonomik denge ve demokrasi anlayışının da eğitimle ilgisi var. **Veri ve şeffaflık yok Türkiye'de.**

Arzu Başkan TÜİK'le kavga ediyor sürekli, epey bir kavga ediyor. Ben son sıralarda yine biraz normale döndüğünü sanıyorum enflasyon verisinin ama 2021-22'de yapılan tahrifatları ortaya çıkaracak diye, bütün bunlar şimdi düzeltilemiyor. Benim gördüğüm kadarıyla, asgari ücretle enflasyon farkı grafiğini izlediğinizde, o arada bir açıklık var. O açıklık asgari ücret zammı yapılırken de TÜİK'in rakamlarına pek güvenilmediğini, devletin de güvenmediğini bildiklerini gösteriyor. Benim gördüğüm kadarıyla şeffaflık olmaması sadece lafta bir şey değil. **Şeffaflık çok önemli bir ilke** ve insanların bilme hakkı çok önemli. Bilmedikten sonra, veri sağlam olmadıktan sonra politikacıların zaten doğru karar vermeleri mümkün değil.

Sağlıklı veri açısından kayıtdışı çok önemli. Kayıtdışıyla mücadele için Maliye Bakanı samimi biçimde çalışıyor ama istediğini yapamıyor hâlâ. “Nereden buldun yasası”nı çıkarmak istedi, ona bile izin verilmedi. Mevcut bakan, aynı şekilde rant gelirlerinin vergilendirilmesi için de çalıştı. Çünkü kaynak yok. Varlıklı kesimlerden vergi alınması için onlara bile “tek adam rejimi” ve Cumhurbaşkanı izin vermedi. Bu tercihler de -inşaatta olduğu gibi, başka alanlarda da kayıtdışının böyle bırakılmasında olduğu gibi- **siyasi tercihleri** gösteriyor. Çok açık bir biçimde **sermayeden, hem de tümüyle kendi sermayesinden yana** bir tercihi gösteriyor. Bunu da kurumları yıpratarak daha kolay yapmaya çalışıyor. Benim gördüğüm kadarıyla bu böyle.

Kurumları öldürdüğünüz zaman, eşitsizliğin boyutlarını artırıyorsunuz. Bunu bir kere çok iyi öğrenmemiz lazım. Temel olan makroekonomik denge ve demokrasi anlayışının da eğitimle ilgisi var. Veri ve şeffaflık yok Türkiye’de.

Aynı kapsamda, ben mevcut iktidarın derdinin **imam hatip** olduğunu sanmıyorum. Eğitim, eğitimin kalitesini bozmak olarak görüyorum. Zaten ara ara tarif ettikleri bir şey var: “Üniversite mezunlarından biz oy alamıyoruz” diye, “okumuşlardan ve bilim insanlarından alamıyoruz” diye böyle bir şeyi yapmaya çalışıyorlar iktidarlarını sürdürebilmek için. Çünkü biliyorsunuz **Gini katsayısı** var. Bu, gelir dağılımını gösteren bir ölçü. Sıfıra yakın olursa gelir dağılımı daha adil; sıfırdan uzaklaştıkça gelir dağılımının bozulduğunu gösteriyor. Bizde sıfır... En son **0,45** gibi bir şeye geldi, çok yüksek. Birkaç Avrupa ülkesinden hallice. Gini katsayısı **0,422**. Şimdi burada sadece Gini katsayısı, gelir dağılımını göstermiyor. Bir de **küresel kapsamlı büyüme** tarifi yapıyorlar aynı zamanda. Burada Gini katsayısı en düşük olan İskandinav ülkeleri var: İsveç, Norveç, Finlandiya, Danimarka. Bu küresel kapsamlı büyümede de daha yüksek kapsayıcı büyüme, daha düşük eşitsizlik, daha yüksek sosyal hareketliliği hesaba katıyorlar. Buna göre belirliyorlar. Yapılan bir araştırmada ne çıkıyor biliyor musunuz? **Eğitim politikaları çıkıyor**. Bu dört İskandinav ülkesinin eşitsizliği en az olan ülkeler arasında sayılmasında en büyük faktör **eğitim politikaları**. Ve şöyle bir araştırma var: Yükseköğretimdeki elitizm, OECD ülkelerinden çok daha düşük buralarda.

Bu ne anlama geliyor? Eğitimdeki eşitsizliğe geliyor. Eğitimde eskiden, bu Cumhuriyeti kuranlar bunu görmüşler. **Köy Enstitülerini bu yüzden yapmışlar**. Kamu üniversitelerinin, kamu okullarının giderek yıprandığını görüyoruz. Bununla birlikte **eşitsizlik iyice artmaya başlıyor**. İnsanlar, çocuklarını özel okullarda okutmak için gelirlerinin büyük bölümünü veriyorlar. Çünkü devlet eğitimi kalitesizleştiriyor. İnsanlar kendi çocuklarının eğitimi için çalışıyorlar. Ama sonuçta eğitimin azalması, eğitimdeki eşitsizliğin artması demek, o **kapsayıcı yüksek büyümeye** denk geliyor. Bizimkiler diyorlar ki: “Yakında 20 bin dolara çıkacak kişi başına milli gelir.” Zaten tüm dünyada sıkıntılı bu milli gelir hesapları. Bizde daha fazla şüpheli. Çünkü kurun şu anda çok baskılandığını görüyoruz. Gelirin dolar bazında yüksek çıkmasının nedenlerinden biri, **kurun aşırı baskılanması**. İkincisi, nüfusu azaltıyoruz verilerde. Nüfusu azalttığımız zaman -son dönemde biliyorsunuz çok hızlı düşmeye başladı Türkiye’nin nüfusu ve özellikle bu takvim dönemlerinde oluyor- kişi başına böldüğümüz zaman daha yüksek çıkıyor milli gelir. Konuşmadığımız bir

konu var: Bütün siyasi konularda bir tabu oldu; **göçmenler var**. Göçmenleri, küresel eşitsizliğin artması sonucu bize çıkan bir fatura ve bizdeki eşitsizliği artıran bir fatura olarak görebiliriz. Bütün dünyada bu geçerli olabilir ama bizim uluslararası ilişkilerdeki zaaflarımız nedeniyle biz bu yükü daha fazla çekiyoruz.

Aynı şekilde milli gelir hesaplarında bunlar da rol almıyor. Kayıtdışı olduğu için gelir üzerinde gözüküyor ama aynı şekilde paylaşan da o. Göçmenler, vatandaş olmayanlar konmuyor nüfus hesaplamalarında. Ama bence konulması da gerekiyor. Bu aynı zamanda **kişi başına düşen milli gelirin görünenden çok daha düşük** olduğunu da gösteriyor.

Meliha Okur

Çözüm, son söz?

Erdal Sağlam

Çözüm, kurumları yeniden oluşturacağız. Siyasi iktidarların zaten bozuk olan sistemde çok daha fazla ifşa edilmesi gerekiyor. Ben en büyük şoklarımdan birini yaşadım, Daron Hocam'a geçenlerde Fatih Altaylı sormuş: "Siz Nobel kazanmış bir ekonomistsiniz, ekonominin en büyük sorunu nedir?" diye. Birincisi **hukuk** demiş, ikincisi **eğitim** demiş. Ekonominin sorunu olarak. Olay bu kadar basit.

Meliha Okur

Bizde de kurallı piyasa ekonomisi ve kapsayıcılık, şeffaflık, saydamlık, liyakat... Bu olduğu sürece sorunları çözeriz. Şimdi burada duracağız. Salona soralım: **Soru-yanıt mı alalım, devam mı edelim?** Peki, salonun isteğine bırakıyoruz. "Devam edelim" diyorsunuz.

Peki, buyurun Arzu Hanım. 15 dakikalık bir süremiz var. Bu süre içerisinde bize, bölüşüm krizini aşmada, insanca yaşamada sadece **kurallı piyasa ekonomisi yeterli mi?** Türkiye gibi sosyal çöküşün eşğine gelmiş bir ülkede hangi çözümlerle sorun kısa vadede çözülebilir? Bu konularda ne söyleyeceksiniz?

Arzu Çerkezoglu

Tabii şu an yaşadığımız bu ağır tablonun bir başka boyutunun da altını çok net çizmek ve maalesef hepimizin her gün içini yakan görüntüleriyle -başta çocuk istismarı, bebeklerimizin katledilmesi, kadın cinayetleri gibi somut biçimleriyle de örnekledirdiniz- boyutlarla da değerlendirmek lazım.

Çünkü sosyal adaletsizlik sadece ekonomik adaletsizlikleri üretmez. Sosyal adaletsizlik aynı zamanda sosyal, politik, kültürel ve ahlaki olarak da büyük adaletsizlikleri ve çok ciddi çöküşleri beraberinde getirir ki bugün biz gerçekten bunu yaşıyoruz. Her şeyin piyasaya terk edildiği, her şeyin ama her şeyin tek ölçüsünün

para olduğu bir zihniyet... Hem ülkeyi ekonomik olarak, bölüşüm anlamında, bütün yurttaşların yaşam standartları anlamında bir felakete götürüyor; hem de bütün ahlaki değerlerin, etik değerlerin ayaklar altına alındığı çok ciddi bir sosyal çözöl-meyi beraberinde getiriyor. Türkiye’de biz şu an bunu yaşıyoruz.

Biraz önce özellikle barınma ve beslenme üzerinden konuştuk. Tabii şu an yaşadığımız bu ağır tablonun bir başka nedeni -yoksulluğu da, bu adaletsizlikleri de büyüten ve hepimizin hayatını daha da olumsuz bir noktaya sürükleyen bir başka olgu- gerçekten **her şeyin paralı hale gelmesi ve pahalı hale gelmesi**. Sosyal devletin bir bütün olarak ortadan kalkması; eğitimden sağlığa, barınmadan ulaşıma kadar her şeyin paralı hale gelmesi. Bir taraftan gelirimiz düşüyor, diğer taraftan da pahalılık var.

Biraz önce eğitim vurgusunu yaptı Erdal Bey. Ben devlet okullarında okudum. Bizim kuşağımızda herhalde özel okul gören yoktur. İy ki de görmedik. Benim çocuğum da devlet okullarında okudu, üniversiteyi de öyle bitirdi. Ama şimdi mesela böyle bir olanak neredeyse yok gibi. Ya da hastaneye gittiğimizde -ben bir sağlıkçıyım- eskiden para ödemedik. Şimdi devlet hastanesine de gitseniz, adı “devlet hastanesi” ama ücret ödeyerek sağlık hizmeti almak zorunda kalıyoruz. **Sosyal devletin tümüyle ortadan kalkmış olması**, tasfiyesi, şu an yaşadığımız tabloyu daha da ağırlaştırıyor.

Çözüm açısından belki ilk söyleyeceğimiz şey: Anayasamızın en başında yazar: “**Türkiye Cumhuriyeti demokratik, laik, sosyal bir hukuk devletidir.**” Yeniden sosyal politika, sosyal adalet çözümün çok önemli noktalarından birisi.

Eğitimin, sağlığın, ulaşımın, barınmanın hak olduğu bilinciyle, asla piyasaya terk edilemeyecek alanlar olduğunu yeniden hatırlamamız lazım. Sağlığı siz özelleştirince... Bebeklerin, yeni doğanların yaşadığı süreçleri görüyoruz. Böyle durumlar yaşanabiliyor bu ülkede. Bu korkunç bir şey. Dolayısıyla **sağlığın, eğitimin, ulaşımın, barınmanın**, belli bir kullanım bedeli dahilinde **elektriğin, suyun, doğalgazın bir hak olduğu ve ücretsiz olması bilinciyle** bir sosyal politika, bir sosyal adalet inşa edilmeli.

İkincisi, üretim. Hep söyleniyor: “Enflasyonla mücadele edeceğiz, ücretleri bas-kılayarak.” Hayır! Çünkü zaten enflasyonun sebebi ücretler değil. Sebebi kamudaki aşırı israf, şirket kârları, banka kârları. Olağanüstü yüksek şirket kârlarının, serma-yeye kârlarının yarattığı bir tabloyla karşı karşıyayız. O zaman öncelikle enflasyonla gerçek bir mücadele için etkin politika, üretime dayalı, kalıcı, güvenceli istihdam yaratacak bir model şart.

İnşaat gibi 35 günlük değil; kalıcı, güvenceli istihdam. Tarımdan sanayiye ka-dar üretime dayalı bir ekonomik politika, bir ekonomik model. Bu, istihdamdaki sorunları da gelir dağılımındaki adaletsizliği de büyük ölçüde çözer. Ve bununla

beraber neyi üreteceğimize, nasıl üreteceğimize ve nasıl bölüşeceğimize hep birlikte karar verdiğimiz **gerçek bir demokrasi...**

Daron Hoca demiş ya, “hukuk ve eğitim” diye; evet. Türkiye’de bu tablonun bu kadar ağırlaşmasının en önemli nedenlerinden biri, 2017 referandumudur. Biz DİSK olarak o referandumda “**hayır**” kampanyasını **kent kent, il il, köy köy** anlattık. Dedik ki: “Hangi partiyi severseniz sevin, hangi lidere gönül verirsiniz verin, bu referandumda hayır deyin.” Çünkü bütün veriler ortadaydı: Dünyada başkanlık rejimiyle yönetilen ülkelerde tablo çok daha kötü. Ve maalesef biz 2018’den sonra bunu yaşıyoruz. Demokrasinin kırıntılarının bile ortadan kaldırıldığı, denge-denetleme mekanizmalarının yok edildiği, kurumların etkisizleştirildiği bir düzende üretim de olmaz, bölüşüm de adil olmaz.

Dolayısıyla **neyi üreteceğimize, nasıl üreteceğimize, nasıl bölüşeceğimize hep beraber karar verebildiğimiz gerçek bir demokrasi şart.** Ve tabii bütün bunların olabilmesi için gelirden adaletin sağlanması gerekiyor. Bugün Türkiye nüfusunun dörtte üçü ücretle yaşıyor. İstihdam içinde ücretlilerin oranı %75’e dayanmış durumda. Toplumun büyük kısmı işçilemiş durumda. Cumhuriyetin ikinci yüzyılına girerken, **işçi sınıfı olmadan cumhuriyet olmaz.** Demokratik bir cumhuriyet hiç olmaz. Cumhuriyet, halkın egemenliğiye, toplumun egemenliğiye, bu toplumun çoğunluğu işçi sınıfıya, işçi sınıfının örgütlenmesinin, söz ve karar hakkının önündeki engeller kaldırılmadıkça bu kara tablo ortadan kalkmaz.

Bugün Türkiye, 12 Eylül’den beri süren **sendikasılaştırma süreci** yaşıyor. Ve bugün Türkiye, işçi haklarının en kötü olduğu 10 ülkeden biri. Sendikalaşma oranı %12-13, özel sektörde toplu iş sözleşmesi kapsamı %5. Her 100 işçiden 95’inin sendikayla hiçbir teması yok. Birçoğu sendikanın ne olduğunu bile bilmiyor. Dolayısıyla örgütlenmenin ve sendikalaşmanın önündeki engellerin kaldırılması, çözümün en temel yapısal meselelerinden biri.

Ücret politikasında da tercih değişikliği şart. Hepimiz çalışıyoruz, üretiyoruz. **Adil bölüşürsek hepimize yeter.** Birincisi, Türkiye’nin bir **asgari ücret ülkesi olmaktan kurtarılması** şart. Asgari ücret, işçinin ailesiyle birlikte geçinebileceği şekilde belirlenmelidir. ILO’nun 131 sayılı sözleşmesi bunu söyler, ama Türkiye imzalamıyor. Ücret, işçinin ailesiyle birlikte hesaplanır. Bizimkiler onu imzalamıyorlar. Bir sürü sözleşmeyi imzalıyorlar, uygulamıyorlar. O da ayrı mesele ama onu mesela imzalamıyorlar. Avrupa Sosyal Şartı’nda madde var; asgari ücret, işçinin ailesiyle birlikte hesaplanıp belirlenmelidir. Ancak oraya çekince koyuyorlar ve o çekinceyi kaldırmıyorlar. Dolayısıyla asgari ücret, işçinin ailesiyle birlikte geçinebileceği bir ücret olmalı. Biraz önce söylendi; İstanbul’da dört asgari ücrete tekabül ediyor. Dört kişilik bir hanenin asgari geçim düzeyi bu, bir eve dört asgari ücretin girmesi gerekiyor.

Asgari ücretin gerçek enflasyon karşısındaki kaybının giderilmesi, işçinin ailesiyle birlikte yaşayabileceği bir geçim ücreti olması şart. Altın ve dolar karşısındaki kayıplar da telafi edilmeli. Sadece bu da yetmez; büyümeden, o çok övülen milli gelir artışından da asgari ücret payını almalı. Biz iki yıldır asgari ücretle ilgili rapor açıklıyoruz. Masada yokuz biliyorsunuz, Türk-İş var ama biz sahadan, işyerlerinden, meydanlardan mücadele yürütüyoruz.

Herkes bize sokakta soruyor, sanki masadaymışız gibi. Ama ben size soruyorum: Gerçek muhatap biziz, doğrudur. Çünkü asgari ücretin o 15 kişilik Asgari Ücret Tespit Komisyonu'nda belirlendiğini artık hiç kimse düşünmesin. O iş çoktan bitti. 15 kişilik bir masa var: Beş işçi, beş işveren, beş hükümet temsilcisi. Haksızlık etmeyeyim; sendikalardan katılan arkadaşlar var ama orada bir "ortaoyunu" oynanıyor. Asgari ücreti hükümet ve sermaye belirliyor. Dolayısıyla bizim asgari ücrete müdahil olabileceğimiz alan doğrudan mücadele alanıdır. Biz DİSK olarak iki yıldır rakam söylemiyoruz; çünkü o kadar yüksek enflasyonlu bir süreçte bugün söylediğiniz rakamın bir ay sonra bir anlamı kalmıyor.

Dolayısıyla asgari ücret, insanca yaşanacak bir ücret olmalı. Veriler ortada; açlık sınırı, yoksulluk sınırı... En azından bir evde iki kişi çalıştığında o eve bir yoksulluk sınırı kadar gelir girebilmelidir. Türkiye bir "asgari ücret ülkesi" olmaktan kurtarılmalıdır. Emekli ücretleri konusunda da aynı şeyi söylüyoruz: En düşük emekli aylığı en azından asgari ücret düzeyine yükseltilmeli. Tabii ki daha yüksek olmalı. Yıllar içindeki kayıplar giderilmeli ve emeklilikte adalet sağlanmalı. Yaş ve prim konusunda büyük adaletsizlikler var.

Ve tabii ki **vergide adalet**. Az kazanandan az, çok kazanandan çok vergi alınan adil bir sistem kurulmalıdır. Gelirde adaletin, vergide adaletin sağlanması, **demok-rasiyle doğrudan bağlantılıdır**. Demokrasi, beş yılda bir sandığa gitmek değildir. Demokrasi hayatın kendisidir: İşyerinde, fabrikada, tezgâhta, evde, okulda, sokakta. Siyaset, hayatın kendisidir. Evinde çocuğunun beslenme çantasına muz koymayan bir annenin derdi siyasettir; çocuğunun ertesi gün okula gitmek istememesi siyasettir. Eşitliği, adaleti, demokrasiyi orada sağlayacağız.

Yoksuldan alıp zengine veren değil; gelirden, vergiden, servette adaleti sağlayan bir düzen kurmak mümkün. Biz DİSK olarak iki yıldır diyoruz ki: "**Gelirde adalet, vergide adalet, ülkede adalet.**" Bugün Türkiye'nin bir **adalet hareketine** ihtiyacı var.

İşçi sınıfı, bu ülkenin tüm değerlerini üreten temel güç olarak, ekonomiye de, toplumsal hayata da, siyasete de daha fazla müdahil olmalıdır. Biz bunun adına "**Emeğin Türkiye'si**" diyoruz. Son genel kurulumuzun sloganı "Yüzyılın emeği, emeğin Türkiye'si"ydi. 100 yıllık birikim var. Bu birikimle biz emeğin yüzyılımı kurabiliriz. Bu iradeye, bu cesarete, bu dayanışmaya, bu birliğe sahibiz. Bu mücadeleyi

büyütüyoruz, omuz omuza büyüteceğiz. Bugün burada olduğu gibi bu yan yana gelişler çok önemli. Ben tekrar bizi bir araya getiren **Muratpaşa Belediyesi**'ne çok teşekkür ediyorum. Ve asla umutsuzluğa kapılmak yok. Biz varsak umut var. Biz yan yanaysak, birlikteyse umut var. Hepinizi tekrar sevgiyle, saygıyla selamlıyorum.

Meliha Okur

Biz çok uzun konuşmalardan çabuk sıkılırız. On dakika sonra dağılmaya başlarız. Şimdi size sordum. Soru-yanıt mı yapalım yoksa konuşmalar devam mı etsin? Şimdi burada emekli olanlar el kaldırsın öncelikle. Sosyal atık diyorlar size biliyorsunuz ve bu muameleyi çekiyorlar.

Buna karşın emeğin adaleti sanıyorum bu işe hâkim olur. Oktay Bey'i de dinliyoruz, sonra soru yanıtları alıyoruz. Buyurun Oktay Bey. Çözüm, barınma ve gıda krizi ile ilgili. Bir de barınma, beslenme dediniz. Onun yanına güvenlik de katabilir miyiz? Güvenlik.

Oktay Kargül

Barınmanın farklı alanlarda güvenliği etkileyen unsurları var. Şöyle aktarayım; farklı bir pencere açmış oldunuz. Son dönemlerde çok fazla kiralama platformları oluştu. Airbnb vesaire gibi. Düşük gelirli, dezavantajlı kişiler kiralık eve erişemiyor-ken daha da erişemez hale geldiler. Çünkü sektörde bu kadar devasa olan bir firma cazip tekliflerle ev sahiplerini kendi yanına çekmişti. Sonra bir düzenleme geldi sene başında. Düzenleme de şuydu: Tüm apartmanın izni olmadan daire kiralaması yapılamayacak, günlük kiralamalar yapılamayacak diye. Bu lehine gibi gözükken şey kiracıların aleyhine oldu. Bu sefer tüm apartman örgütlendi, apartman olduğu gibi anlaşıp kiraya vermeye başladı ve daha da büyük barınma krizi ortaya çıktı. Bu tarz sayıların artışı beraberinde güvenlik sorunu da getirmeye başladı. Gidenin, çıkanın, günlük takibin yapılamadığı, o mahallelik kavramının ortadan kalktığı bir noktaya geldi. Bunu daha da çeşitlendirebilirsiniz. Güvencesizlik kavramı üzerinden özellikle de güvenlik görevlileri, AVM çalışanları, motokuryeler gibi çalışanların haklarını da konuşabiliriz. Konuşacak çok şey var ama bugün biraz daha barınma ve beslenmeden gitmek istedik.

Beslenmede de tabii ki çözümler var. Özellikle de gıda krizinde yapısal olarak mücadele edebilecek birçok çözüm önerisi söz konusu. Öncelikle üretimde dinamik bir politikaya geçilmesi gerekiyor. Planlı bir tarım politikasına geçilmesi gerekiyor. Tarım bütçesinde reform niteliğinde makro müdahalelerin gerekli olduğunu çok net görüyoruz. Bunu orta ve uzun vadede düzelterek, gerçekten alım gücümüzün bu kadar azaldığı bir noktada oradaki dengesizliği ortadan kaldırabiliriz. Kısa vadede ise bir yerel yönetimde çalışan bir yönetici olarak “ya bu konu merkez yönetimin ukdesinde, biz bir şey yapmıyoruz” diyerek değil, gerçekten taşın altına elini koyarak çeşitli çözümler getirip hanelere ulaşmak gerekiyor.

Birkaç örnek vereceğim. Mesela biz müdahalelerin başında okul yemeği programlarını görüyoruz. Özellikle de yerel yönetimler olarak -buna büyükşehir belediyesi, ilçe belediyeleri, belde belediyeleri de dahil olmak üzere- sadece kendi özkaynaklarını değil, bağlantılarını da kullanarak okullarda beslenme çantası uygulamasını getirmek gerekiyor.

Öğrencilerin gerçekten ihtiyacı olan, sağlıklı nitelikli besin alabilecekleri bir uygulamayla birlikte hem aile ekonomisine katkıda bulunuyorsunuz hem de sağlıklı gelişen çocukların sağlıklı gelişmesi için katkıda bulunmuş oluyorsunuz.

Bununla birlikte kent içi ve çevresindeki bostanların artırılması, üreticiden tüketiciye olan tedarik zincirinin kısaltılması, üretim pazarlarının kurulması ve daha fazla tüketicinin bu pazarlardan doğrudan üreticiden satın aldığı imkânlar sunmak gerekiyor.

Emekliler için “sosyal atık” dediniz. Biz onları istihdam dışına düşmüş kişiler olarak tarifliyoruz. Bu noktada emeklilerin ya da uygun eğitime sahip gençlerin maddi manevi olarak bu bölgelerde üretim yapmalarını sağlayacak ve üretilen ürünü gerçekten üreticiden tüketiciye aktaracak bir zincir oluşturmasını sağlayacak sistemler geliştirmeliyiz. Çünkü kırsal alanlardaki köylerin, yeni Büyükşehir Belediye Kanunu’yla birlikte mahalle statüsüne geçmesi sonucunda çok fazla boşalma söz konusu. Köy niteliğini kaybettiler. Nüfus da yaşlandığı için artık o kırsal niteliği kayboluyor ve oradaki tarım alanları, tarım arazileri işletilemez noktaya geldi. Şile’deki Cumhuriyet Köyü projemizle birlikte oradaki ziraat alanlarını iyileştirerek tekrar üretime dönmelerini sağladık. Bununla birlikte bunun uluslararası örnekleri de var.

Bunun haricinde İBB olarak “Sen Oku Diye” adlı bir kampanya başlattık. Bu kampanyayla birlikte çocuklara yapılan kırtasiye yardımları, hanelere gönderilen kadınlara yönelik hijyen ürünleri ve temizlik malzemeleri, Anne Kartı uygulamasıyla birlikte 0-3 yaş çocuğa sahip olan annelerin sosyal hayata dönmelerini sağlayan ücretsiz ulaşım kartı, hayatta sosyalleşmelerini sağlayan ve aile içi ekonomiyi hafifletmeye yönelik uygulamaları yerel yönetimler olarak yapabiliriz. Biz bunların bazılarını yapmaya başladık. Tabii bunun haricinde market kartları, öğrenci bursları gibi bu alandaki ekonomik yükü hafifletmeye yönelik hamleler de var.

Meliha Hanım söyleşiyi kadın vurgusuyla açmıştı. Ben de oraya bir parantez açmak istiyorum. Kriz etkisinde derinleşen kent yoksulluğuna rağmen hayatımız bir şekilde devam ediyor. Nasıl devam ediyor dersek, bu “nasıl”ın yanıtı kadınlar. Kadınlar sayesinde devam ediyor. Özellikle de ailelerin yaşadığı hanelerde yaşamın ağır yükünü kadınlar karşılıyor. Sıradan ev işinden, çocuk bakımından, yaşlı bakımından, engelli bakımından tutun da bir şekilde mutfak, mutfak ekonomisinin yönetilmesine kadar, evi geçindiren, bu krize karşı ayakta durmasını sağlayan temel aktör kadınlar bu ülkede.

Sıradan ev işinden, çocuk bakımından, yaşlı bakımından, engelli bakımından tutun da bir şekilde mutfığın, mutfak ekonomisinin yönetilmesine kadar, evi geçindiren, bu krize karşı ayakta durmasını sağlayan temel aktör kadınlar bu ülkede.

Bunu birçok araştırmamızda da görebiliyoruz. 2022 yılında yoksul kadınların bakım ve sorumluluklarının boyutunu araştırdığımızda şöyle bir tarif gelmişti: Kadınlar şahsi ihtiyaçlarında kaynak ayıramıyor. Ev halkı dışarıda olup kendileri evdeyken doğalgazı kapatıyor. Mecbur olmadıkça dışarı çıkmıyor. Ev içi emeği eve iş olarak daha da ağırlaştırıyor. Böyle bir tabloyla karşı karşıyayız. Bu noktada da kadın politikalarını genişletmek, geliştirmek ve kadının istihdamdaki payını kesinlikle artırmamız gerekiyor.

Kreş konusuna bu yüzden ağırlık veriyoruz. Çünkü kadını eve bağlayan en önemli unsurlardan birisi de çocuk oluyor. İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin İstanbul'daki kreş sayısı sıfırken şu an 100'ü aşkın yerde kreş var. Yakın zamanda 150 yeni temel atıldı; 50 tanesi tamamlanacak ve 250'ye doğru gidiyor. Bu sayede kadının tekrar istihdama dönmesini sağlayacak uygulamalar da yapıyoruz. Tabii ÖZGEM, kısa mola merkezi gibi uygulamalarla da sadece çocuk değil, aynı zamanda engelli ve yaşlı bakımında da kadının yükünü hafifletecek uygulamaları hayata geçiriyoruz. Bunlar, beslenme konusundaki krizi azaltmak için aile içerisinde mikro müdahalelerle o ekonomik yükü hafifletmeye çalıştığımız uygulamalar.

Çünkü bir yerel yönetim olarak dönüp "asgari ücret şu kadar oluyor, maaş bu kadar oluyor" diyemiyoruz ama en azından diyemediğimiz, ekstra üstüne koymadığımız noktada gideri kısaltacak, azaltacak uygulamalarla ailelere dokunmaya çalışıyoruz.

Gelelim konut konusuna. Tabii konut konusu inşaat sektörüyle konuşulması gereken bir konu. İlk başta da söylediğim gibi yetersiz konut asıl sorun değil. Sorun, dezavantajlı ve yoksul hanelerin konuta ulaşamaması.

Burada da ciddi bir vergilendirme çalışması yapılması gerekiyor. Şu an 20.000 alan kişiden de %40'lık bir gelir vergisi kesintisi oluyor. Şirkete yansıyan, net-brüt maaşı arasındaki farkı söylüyorum. Bununla birlikte 100.000, 150.000 maaşı olan, bilmem kaç tane evi arabası olan kişiden de %40 kesinti oluyor. Bu, tamamen gelir arasındaki adaletsizliği ortaya koyan uygulamalardan birisi. Bu noktada ciddi bir vergilendirme reformu yapılması gerekiyor. Birden fazla konut sahibi olan kişilere dair kademeli vergi uygulamaları yapılması gerekiyor. Ayrıca, konut ofisleriyle

birlikte konuta erişemeyen kişilerin erişmesini sağlayacak sosyal konutların artırılması gerekiyor. Biz KİPTAŞ olarak şimdiye kadar geride bırakılan 20 yılda hiç yapılmamışken 4.000'e yakın sosyal konut yaptık ve yapmaya da devam ediyoruz.

Bir diğer unsur da kentsel dönüşüm. 6306 sayılı yasa... İnsanların avantajlı olması gereken bu yasa, müteahhitler için kullanılan bir araç haline gelmiş durumda. 6306 sayılı kanunun uygulama yönetmeliklerinde yapılacak değişikliklerle birlikte dönüşemeyen konutların da dönüşmesini sağlayacak unsurların eklenmesi gerekiyor. Çünkü bu yasayı kullanan ilçeler ya da haneler, rant bedellerinin yüksek olduğu bölgeler. İstanbul ölçeğinde bakarsak, kentsel dönüşümün en çok uygulandığı ilçeler Kadıköy, Beşiktaş gibi ilçeler. Çünkü binaların dönüşümdeki değerleri daha yüksek. Ama yoksulluğun daha fazla olduğu Sancaktepe, Sultanbeyli, Bağcılar, Esenyurt gibi yerlerde dönüşüm gerçekleşmiyor. Çünkü herhangi bir değer artışı sağlayacak gelir getirici unsur olmadığı için müteahhitler, inşaat sektöründeki yatırımcılar oralara müdahale etmiyor. Ne oluyor? Zaten dönüşme kapasitesi olan haneler, o gelir grubundaki insanlar evlerini dönüştürebilmiş oluyor. Yoksul hanelerse dönüştürememiş ve deprem tehlikesi olan bir kentte yaşamaya devam etmiş oluyor.

Son olarak bir cümleyle kapatmak istiyorum: Sosyal devlet ilkesine uygun olarak sosyal belediyeçilik anlayışıyla hizmetler geliştirmeye devam etmeliyiz. Kent yoksulluğunun etkileriyle mücadele etmek, bahsettiğim örneklerle mümkün. Burada görevden kaçan değil, tam tersi taşın altına elini koyan bir anlayış göstermek gerekiyor. "Eğitim bizim alanımız değil, sağlık bizim alanımız değil, beslenme bizim alanımız değil" demek en kolay. Tam tersine, bunların üzerine gitmek lazım.

Yoksullukla mücadele, ulusal düzeyde en önemli önceliklerden biri olarak birinci maddeye konulmalı ve buna yönelik somut stratejiler geliştirmemiz gereken bir unsurdur.

Meliha Okur

Teşekkür ediyoruz. Yarın 10 Kasım... Atatürk'ün ölüm yıldönümü. Bu salonda olan herkesi 1919 ile 1938 arasında yoksul bir ülkenin çıkış hikâyesini tekrar okumaya davet etmek isterim. Çok özel bir konumuz vardı, sosyal eşitsizlik ve gelir dağılımı adaletsizliği. Bu dönemi iyi okumazsak ve anlamazsak, bugün içinde bulunduğumuz durumu çok zor analiz edebiliriz diye düşünüyorum.

Ama bir sorun var bu konuyla ilgili. **Kuş tek kanatlı uçar mı?** Uçmaz. Bu ülkenin nüfusunun yarısı kadın mı? Evet. Kadın. Peki kadınlar üretimde var mı? Var... Var ama çok az. Durun orada. Kadınların üretimde sesleri bile duyulamıyor. Dolayısıyla **toplumsal cinsiyet eşitliği** yanında, iş hayatında kadının ve erkeğin birlikte yolculuk yapacağı bir süreç başlamadığı sürece değişim kolay kolay gelmez. **Derin yoksullukla ciddi mücadele etmeliyiz.**

Bu arada sizden **soru alalım**. Çünkü emeklilere “sosyal atık” muamelesi çekiliyor. Buna şiddetle karşı çıkan biri olarak diyorum ki; **bilginizi ve birikiminizi, buradaki bu değerli katılımcıların görüşleriyle buluşturalım**. Sorular sorun, **beraberce tartışalım**. Kim ilk soruyu soracak?

Seyirci

Öncelikle sizlere ve tüm izleyenlere hoş geldiniz diyorum, saygılar sunuyorum. Ben Antalya’da DİSK’in eski bölge başkanım. Cumhuriyet Halk Partisi’nde il yöneticiliği yaptım. 52 yıldır işçiyim, sigortalı işçi. Öncesi daha da fazla. Bizim memleketimizi hep sağ iktidarlar yönetti. 50 yıldır kim yönettiyse iyi hatırlıyorum, eleştirdik. Erdal Hocam söyledi; biz 1992-93 yıllarında sendikacı olduğumuz zaman bizi eğitime götürdüler. Dediler ki çokuluslu şirketler örgütlenecek, özelleştirmelere şiddetle karşı çıkalım. “Dünyayı bunlar yönetecek.” DİSK, az olan örgütlülüğüyle, cılız örgütlerle bir sürü uğraş verdi ama yetmedi. Ve örgütlendiler. **Şimdi dünyayı onlar yönetiyor**. Hocam, gerekçe mazeret üreterek olmaz. Şimdi muhalefet partileri, Türkiye’nin en büyük belediyelerini yöneten partiler de, aynı gelir dağılımı dengesizliğini, sosyal politikalar dengesizliğini barındırıyor. Açık söylüyorum; ben Cumhuriyet Halk Partisi’nin üyesiyim. Ölmeden onun iktidar olduğunu görmek istiyorum. Sorum şu olacak: Birincisi, çözüm örgütlülüğünden geçiyor. DİSK en azından bu sorunların çözümü için %50 katkı sağlar, eğer örgütlenebilirse. Buna paralel olarak mevcut muhalefet partileri de bence örgütlenmeli. Şimdi bu belediyeler şunu yapamaz mı: İnşaat alanında evsiz insanlar için, yoksul vatandaşlar için, en azından belediye çalışanlarına yeni bir saha açarak, mühendisleri organize edip kamu eliyle konut üretimi yapamaz mı? Bir de şu mesele: Özelleştirmeler çok oldu. Hiç olmazsa muhalefetin örgütlü olduğu, iktidarda olduğu belediyelerde kamulaştırma yapılamaz mı?

Meliha Okur

Sorunuz bu mu efendim?

Seyirci

Evet hocam, sorum şu: Belediyeler kamulaştırma yapabilir mi, Erdal Hocam? Mesela belediye otobüslerini düşünün; halk otobüslerini kaldırıp tamamen kamu otobüsü sistemine geçemez miyiz? Kâr amacı gütmeyen bunu yapmalıyız. Bir de sendikal örgütlenme... DİSK’i yeniden örgütleyemez miyiz? Eğitimde, belediyede... Bir şey daha hocam, Belediyeler asgari ücretten bir kişiyi daha istihdam edemez mi? “Biz sizin eşinizi de işe alacağız,” diyerek bir ev hanesine iki maaş girmesini sağlayamaz mıyız? Bir evde iki maaş olursa yoksulluk azalmaz mı?

Meliha Okur

Yerel yönetimler kamulaştırma yapabilir mi Erdal Sağlam?

Erdal Sağlam

Vallahi... Şu anda tek başına yeterli olduğunu sanmıyorum ben. Çevre Bakanlığı, diğer bakanlıklar da sürekli devrede. **O yüzden belediyelerin bu ölçekte kamulaştırma yapabileceğini sanmıyorum açıkçası.** Kaynakların azaldığı bir yerde, “eşi işe alma” gibi çözümler de bana zor geliyor. Ama doğrusu, bu benim çok derin bilgi sahibi olduğum bir alan değil, onu da belirteyim.

Oktay Kargül

Ben çok kısa bir ekleme yapayım. Şimdi özellikle **ilçe belediyelerinde ciddi bir gelir sıkıntısı** yaşanıyor. Mevcut personel maaşlarının bile zor ödendiği bir dönemden geçiyoruz. Çünkü İçişleri'nden gelen bütçeler, ilin ya da ilçenin resmi nüfusuna göre belirleniyor. Dün Antalya'ya geldiğimde de aynı konu gündeme geldi. Çok ciddi bir sirkülasyon var; yaz aylarında Antalya'nın nüfusu 20 milyona yaklaşıyor. Ama bütçe hâlâ 2,5 milyon nüfusa göre geliyor. Siz bu nüfusa yönelik çöp topluyorsunuz, su altyapısını hazırlıyorsunuz, yolları yapıyorsunuz... Dolayısıyla buradan geriye bir kamulaştırma bütçesi ayırmak gerçekten mümkün olmuyor. Ama **sosyal belediyecilik kavramı** altında, biraz önce bahsettiğim örneklerde olduğu gibi, biz zaten yardımlar yapıyoruz. KİPTAŞ'la birlikte şimdiye kadar hiç yapılmamış sosyal konut üretimlerine başladık. Bu bir anda olacak bir şey değil ama “damlaya damlaya göl olur.” Bir noktadan başlamak gerekiyor. Fakat şuna kesinlikle katılmıyorum: Belediyelerde personel sayısını artırmak, hele de aynı aileden kişileri işe almak, kaynağın kötü kullanılması anlamına gelir. Bu durum sistemi daha da bozar. Ama diğer taraftan **konut üretimi** ve **kamulaştırma** noktasında elbette yerel yönetimlerin kendi içinde kaynak ayırması, alternatif finansman yolları bulması gerekiyor. Bu önemli bir konu; üzerinde tartışılabilir.

Meliha Okur

Burada çok önemli bir nokta var, onu da vurgulamak isterim. **2025 bütçesini tartışıyoruz.** Bütçeyle ilgileniyor musunuz bilmiyorum ama bu ülkede **kadınların ve çocukların bütçeden aldığı sosyal transfer payına** hiç baktınız mı? **Türkiye, kadını ve çocuğu bütçesinde görmeyen bir ülke.** Dolayısıyla sizin dediğiniz gibi “yeni kamucu yaklaşım” ancak bu çerçevenin çizilmesiyle konuşulabilecek bir konu. Bu mesele burada değil; **merkezde, siyasi partilerde ve geleneksel iktisatçıların önereceği modellerde** tartışılmalı. Teşekkür ederiz. Buyurun efendim, size ilk sözü verecektik. Buyurun, soru rica edebilir miyiz?

Seyirci

Cumhuriyet Halk Partisi Muratpaşa İlçe Başkanı, **Avukat Can Kıran.** Öncelikle şehrimize hoş geldiniz değerli katılımcılar. Ümit Uysal Başkanımıza, değerli Uysal ailesine geçmiş olsun dileklerimi iletiyorum. Ayrıca çağrımıza uyarak bu salonu

bugün dolduran siz kıymetli konuklarımıza da teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız. Sağ olun. Sorumdan önce çok kısa bir açıklama yapmak istiyorum, değerli büyüğüme bir yanıt olarak. Cumhuriyet Halk Partisi'nin yıllardır yönettiği bir kale olarak **Muratpaşa Belediyesi**'nde, bildiğiniz üzere, **asgari ücretin neredeyse iki katı kadar bir ücret ödüyoruz** çalışanlarımıza. Ayrıca Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir projesi olarak, **her aileden bir kişiyi istihdam ederek daha çok aileye katkı sunmuş olduğumuzu** düşünüyoruz. Böyle bir uygulamamız var.

Ben sorumu yöneltmek istiyorum: Cumhuriyet Halk Partimizin ana ilkelerinden biri olan **devletçilik ilkesinin**, güncel olarak uygulanması halinde, **ılımlı bir devletçilik yaklaşımıyla**; işsizlik sorununun azaltılması mümkün müdür? Ve aynı şekilde, **asgari ücretle çalışan sayısının** da bu yaklaşımla **azaltılması mümkün olur mu?**

Arzu Çerkezöğlü

Kuşkusuz, ekonomideki, toplumsal hayattaki ve bunların toplumsal yaşamın bütününe yansımalarının bu kadar ağır bir tabloyu yarattığı bir süreçte, **kamunun her sorunun çözümünde** ya da bütünlüklü bir çözüm üretmek açısından çok önemli sorumlulukları var. İstihdam eşitsizliği açısından da söylediniz. Türkiye, genç bir nüfusa sahip bir ülke; belki de en büyük zenginliklerinden biri bu. **Çalışma çağında** yaklaşık **65 milyon insan** var. Ama bunun sadece **22 milyonu kayıtlı ve tam zamanlı istihdamda**. Bu başlı başına çok önemli bir veri. Dolayısıyla işsizliğin çözümü açısından kamu iradesinin yapacağı çok şey var. Birincisi, biraz önce konuşmamda da kısaca değindim, **dünyanın en uzun çalışan ülkelerinden biriyiz**. OECD ülkeleri içinde sadece Kolombiyalı sınıf kardeşlerimiz bizden biraz daha uzun çalışıyor. Dolayısıyla **çalışma saatlerinin kısaltılması** gerekiyor. Şu anda biliyorsunuz haftalık süre 45 saat ama birçok belediyemizde, örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde, 40 saate düşürmeye başladık. Bu çok önemli bir adım. Ortalama fiili çalışma süresi 50 saate yaklaşıyor. Kamunun bu konuda bir irade ortaya koyması, **çalışma saatlerini kısaltması, işsizliğin çözümü açısından çok önemli bir adım olacaktır**.

Bir diğer konu da **kadınların istihdama katılımının önündeki engellerin kaldırılması**. Biraz önce Oktay Bey çok net anlattı. Ev işleri, çocuk bakımı, yaşlı bakımı gibi kadına özgü işler olarak tarif edilen yüklerin, **kadının üzerinden alınarak sosyal politikalarla desteklenmesi**, kadınların iş hayatına katılabilmesini sağlar. Bu da işsizliğin çözümünde çok önemli bir etkidir. Kadınlar işgücüne katıldığında erkeklerle **eşit koşullarda, eşit ücretle** çalışabilmelidir. Bu, hem istihdam hem de gelir adaleti açısından son derece kritiktir.

Kamu istihdamı da çok önemli bir mesele. Türkiye'de kamu istihdamı olağüstü derecede düştü. Artık "devlet elini her şeyden çekti" deniyor. Ama kamu istihdamının bu kadar düşük olduğu bir yerde **işsizliği çözemeyiz**. Dolayısıyla kamu istihdamının yeniden artırılması gerekiyor.

Bir de **ücret politikası** meselesi var. Ücret konusu yalnızca işçiyle işveren arasında bir mesele değildir. Tam tersine, özellikle bizim gibi ülkelerde **asgari ücret politikası**, uluslararası pazarda Türkiye'ye biçilen "**ucuz emek cenneti**" rolünün bir parçasıdır. Buna karşı, **gelirde adaleti sağlayacak bir ücret politikası kurmak, devletin görevidir**. Türkiye'yi bir **asgari ücret ülkesi** olmaktan kurtarmak kamunun sorumluluğundadır.

Sendikalaşmanın önündeki yasal ve fiili engeller kaldırılmadan, bu da mümkün değildir. Antalya'da olduğumuz için örnek vereyim; bütün antidemokratik sendikalar yasasına rağmen biz o engelleri açtığımızda bile **Çalışma Bakanlığı keyfi engeller çıkarıyor**. Sağlık işkolundaki sendikamız barajı geçtiği halde "DİSK o alana girmesin" diye istatistik oyunlarıyla baraj altına çekildi. Üç aydır bunun mücadelesini veriyoruz. Yetkili olduğumuz hastanelerden biri de **Akdeniz Üniversitesi Hastanesi**. İnşallah 26 Kasım'da dava bitecek ve biz, yıllar sonra Antalya'da sağlık işkolunda ilk sözleşmeyi imzalayacağız.

Son olarak şunu vurgulamak istiyorum: **Adil bir ücret sistemi kurmak, vergide adaleti sağlamak, ekonomik değil politik ve ahlaki bir taleptir**. Bu da devletin, kamunun asli görevidir. Yerel yönetimlerin katkısı çok değerlidir ama kalıcı çözüm için **bu politik tercihlerin değişmesi**, deyim yerindeyse **bu düzenin değişmesi** gerekiyor. Aksi halde bu yapısal sorunları çözebilmek mümkün değil. Hepimiz bunun için mücadele ediyoruz.

Erdal Sağlam

Evet, "devletçilik" dediğimiz şey o kadar kolay işlemiyor. Türkiye'nin bir devletçilik deneyimi var; kamunun tamamen hâkim olduğu dönemlerde, en büyük kayırmalar da o dönemde yapıldı. Devlet kavramı aşındı. Bugün artık "devlet" değil, "**kamu müdahaleciliği**" demek belki daha doğru olur. Ben 20-25 yıl önce olsaydı, "kamu müdahalesi"ni bu kadar savunmazdım. O zaman **sosyal piyasa ekonomisinin, kurallı piyasa ekonomisinin** kurulma imkânı daha fazlaydı, çünkü kurumlar vardı. Ama şimdi kurumlar yok.

Bence bundan önce yapılması gereken şey, **yeniden bir Devlet Planlama Teşkilatı** ya da benzeri bir yapının kurulmasıdır. Türkiye'nin önceliklerini yeniden belirlemesi gerekiyor. İstihdam diyoruz; ama yapay zekâ çağında sendikaların da artık istihdam üzerindeki etkileri çok daha ciddi biçimde araştırması, buna uygun çözümler üretmesi lazım. Çünkü "istihdamı artıracığım" derken, bir yandan **yapay zekâ istihdamı azaltıyor**. Yeşil ekonomi geliyor, dünya büyük bir dönüşümün eşiğinde. Dolayısıyla **klasik devlet anlayışıyla istihdam yaratmak** artık çok zor. Mesela şöyle düşünelim: Türkiye bir deprem ülkesi. CHP bir dönem "**Merkez İller Projesi**" diye bir öneri getirmişti, sonra üzerine gidilmedi. Bölgesel kalkınmayı destekleyecek, sanayiye ve insan kaynağını dengeleyecek planlar gerekiyor. Bu da ancak **makro düzeyde, uzun vadeli bir planlamayla** mümkün olur.

Bunun içinde **yapay zekâ, yeşil ekonomi, dijital dönüşüm** gibi alanların da yer alması gerekiyor. Ama bu planlar ulusal olmalı. Türkiye'nin en büyük eksiklerinden biri, **Devlet Planlama Teşkilatı'nın ortadan kaldırılmasıdır**. Bütün siyasi partilerin bir masa etrafında toplanıp **asgari müştereklerde uzlaştığı**, 30-40 yıl sürebilecek kalıcı bir plan yapılmalı.

Türkiye'nin önünde çözüm yolları var ama bunlar **rasyonel çözümler**. Kamu ve bürokrasinin yeniden denetim gücünü kazanması, özel sektörü de verimlilik açısından denetlemesi gerekiyor. Ama kamunun bütünüyle ekonomiye girmesi geçmişte çok sorun yarattı.

Kooperatifleri ayrı tutuyorum. Gerçek üretici kooperatifleri, özellikle tarım alanında, yeniden örgütlenmeli. Bunun dışında ise planlama ve kamu-özel işbirliği, hangisi daha verimliyse ona göre kurgulanmalı. Ama şunu da kabul edelim: Kamunun müdahale ihtiyacı son dönemde hiç olmadığı kadar arttı.

Meliha Okur

Başka soru? Buyurun efendim, kısa ve net bir soru, olur mu?

Seyirci

Erdal Bey'e sorum şu: **Enflasyon çok ahlaksız bir vergi**. Cebimizdeki 10 liranın 4 lirası gidiyor; yüzde 40 enflasyonda. Ve yıl boyunca **reel ücretlerimiz sürekli ypranıyor. Enflasyonu düşürmek hükümetin işine gelir mi?** Bir de, **enflasyonun düşmesi işverenlerin, ücret ödeyenlerin işine gelir mi?** Bu iki konudaki görüşünüzü merak ediyorum. Arzu Başkan'a sorum şu: **Nasıl bir siyasal dönüşüm ya da iktidar değişikliği**, sendikalaşmanın önündeki engelleri kaldırmaya gerçekten heves edebilir? Çünkü şu an Türkiye'de, sendikal nedenle işçi atan bir patrona, sanki trafikte emniyet kemerini takmayı unutmuş gibi, Kabahatler Kanunu'na göre sadece para cezası veriliyor. Yani, **Anayasa'yı ihlal eden birine siz sadece para cezası veriyorsunuz**. Gelecek siyasal iktidarların, egemenlerin, hükümetlerin içine sendikalaşma özgürlüğünü gerçekten yerleştirmek mümkün mü? Yoksa biz bunu aşağıdan, tabandan gelen bir basınçla mı kazanmak zorundayız? Ve son sorum, Sayın Oktay Bey'e. Sivil bir itaatsizlik biçimi olarak biz 60'lı, 70'li, 80'li yıllarda barınma sorununu gecekondularla çözdük. Yeniden oraya mı dönmek zorundayız? Teşekkür ederim.

Oktay Kargül

Sondan başlayayım, evet... Şimdi şöyle bir örnek vereyim, yılını da hiç unutmuyorum çünkü hep anlatırım. 2019 yılıydı. Ekrem İmamoğlu'nun İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına aday olduğu dönem. Ben de o süreçte seçim ofisinde proje koordinatörüydüm. Aynı zamanda da **TMMOB Şehir Plancıları Odası İstanbul Şubesi**'nde yönetici, şube sekreteryidim. O dönemde **1 Mayıs Mahallesi**; meşhur

mahalledir; davet ettiler, “gel konuş” dediler. Tabii orası Ümraniye sınırındaydı, sonra Ataşehir tarafına bölündü. Neyse, biz de gittik. Yanımda da 68 kuşağından bir mimar abim vardı, Mimarlar Odası’ndan. O gün yoğunluktan dolayı mahalleyle önceden iletişim kuramamıştım, doğrudan panele gidiyorum. Mahalle derneğinin düzenlediği bir paneldi. O dönem tabii imar affı çok tartışılıyordu. Biz de doğal olarak “İmar affı yapılmamalıdır” diyoruz. Ama bir şeytan dürttü, içimden dedim ki “bir sorayım bakalım, beni niye çağırdılar?” Ve sordum: “**Beni neden çağırdınız? Tam olarak neyi duymak istiyorsunuz?**”

Oradaki gecekondü sahipleri; bakın ne dediler: “Sizlerin öğrenci kolektifinin gidip yaptığı karşıda **Ağaoğlu’nun projesi var, Meridyen var, orası 2.75 emsal** aldı. Bize yeni planda **2.25 emsal** veriyorlar. Biz de emsalemizi 2.75’e çıkarabilir miyiz?”

Şimdi şöyle düşünün: 2.25 emsal dediğiniz 30 kat, 2.75 emsal dediğiniz **40 kat** demek. Bu insanlar gecekondü sahipleri ama artık “emsal artırımı” üzerinden konuşuyorlar. Ben şimdi dönüp o mahallede ne anlatayım? O yüzden sizin dediğiniz şey; yeniden gecekondülaşma, **asla dönüşmemesi gereken bir nokta**. O dönem tamam, belki zorunluluktaki. Ama bugün geldiğimiz noktada, o mahallelerin kendisi bile artık **kentsel rantın parçası haline gelmiş durumda**.

O mahallenin kuruluşunda insanlar yarım gün okul, yarım gün inşaatçı çalışarak o evleri yapmışlardı. Ama şimdi, o yaptıkları gecekondülarda kendileri bile oturamaz hale geldiler. Hepsi 4-5 kattan çıktı, şimdi gökdelenlere dönüşüyor. Gecekondüden gökdeleneye giden bir süreç yaşanıyor ve bu da artık **barınma krizinin toplumsal dönüşümünü** çok net gösteriyor.

Arzu Çerkezoğlu

Evet... Şimdi elbette, sendikalaşmanın önündeki bu kadar büyük engeller Türkiye’de bir günde ortaya çıkmadı. Hepimizin bildiği gibi bunun ilk adımları **12 Eylül darbesiyle** atıldı. 12 Eylül’ün birçok yönünü tartışıyoruz ama en önemli yönü sınıfsal karakteridir. **12 Eylül, işçi sınıfına karşı yapılmış bir sermaye darbesidir**. O dönemde son derece örgütlü olan sendikalar, işçiler, toplumsal adalet mücadelesi veren emek örgütleri hedef alındı. Zaten dönemin işveren örgütleri açıkça “**Bugüne kadar işçiler güldü, bundan sonra biz güleceğiz**” diyorlardı. 1982 Anayasası da işte tam bu anlayışla hazırlandı. Hatta söyleyeyim: 82 Anayasası’nın sendikal haklara ilişkin bölümleri, **Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu’nun (TİSK)** o yılki politika belgesinden kopyala-yapıştır edilmiştir. Dolayısıyla, işverenler kendi doğası gereği sendikalaşmayı engeller. Bu, sermayenin karakteridir. Ama biz, işveren örgütlerinin toplantılarına davet edildiğimizde bile gidip bunları anlatıyoruz, şunu söylüyoruz: Bugün sendikalaşmayı engelleyerek karlarınızı artırabilirsiniz ama bu ülkenin geleceğini, kendi çocuklarınızın yaşayacağı geleceği tehlikeye atıyorsunuz. Adaletsiz bir bölüşüm, sadece bugünün değil yarının da krizidir.

Ama tabii bütün bunlar ancak aşağıdan gelen bir güçle, hayatı her gün yeniden üreten işçilerin ve emekçilerin **örgütlü mücadelesiyle** değişir. Bu ülkenin demokrasi seviyesi, doğrudan işçi sınıfının örgütlülüğüyle ölçülür. Bir ülkede **sendikalaşma oranı, toplu sözleşme kapsamı, grev hakkı** ne kadar gelişmişse, o kadar demokratik bir ülke demektir.

Ne yazık ki bugün Türkiye’de **grevleri yasaklamakla övünen** bir iktidar var. Kendi sözleriyle: “Biz OHAL’i işverenler için kullandık” diyorlar. **Grevleri erteleme bahanesiyle fiilen yasaklayan bir yönetim anlayışı**. Bugün Türkiye’de **işten atılmanın en yaygın gerekçesi sendikalı olmaktır**. Hele bir de “DİSK üyesi”yseniz, o zaman hedef tahtasındasınız.

Biz biliyoruz ki bu ülkenin aydınlık geleceği, ancak **örgütlü işçi sınıfının mücadelesiyle** kurulabilir. Biz bu sorumluluğu, **Kemal Türker**’in mirasını taşıyan bir örgüt olarak üstleniyoruz. 12 Eylül’de DİSK niye kapatıldı, niye on bir yıl boyunca susturulmak istendi? Çünkü bu ülkenin emek gücü, adalet talebinin en güçlü sesi idi. O yüzden biz diyoruz ki: **Eğer Türkiye’nin geleceğinde demokrasi, eşitlik ve adalet olacaksa, bu ancak işçilerin örgütlü mücadelesiyle mümkün olacak**. Ve bunu da sadece anlatmayacağız; direne direne kazanacağız.

Erdal Sağlam

Şimdi, enflasyon dediğimiz şey kendiliğinden oluşan bir olgu değil, tam tersine, **bilinçli bir siyasi tercihtir**. Siyasi iktidarlar, zaman zaman da küresel sisteme uyum adına, **bilerek ve isteyerek enflasyon yaratırlar**. Çünkü enflasyon yaratığınızda, bir yerlerden alıp başka yerlere kaynak aktarırsınız. Sonra enflasyonla “mücadele ederken” de başka bir biçimde yine kaynak aktarırsınız. Bu, sermaye birikimini özellikle kendine yakın kesimlere aktarmanın bir aracıdır.

Bakın, örnek vereyim: Kur artıyor, kurda pozisyonu olan kazanıyor. Kur korumalı mevduat (KKM) getiriyorsunuz, bir saat önce TL’sini satıp KKM’ye geçen birileri bir anda büyük kazançlar elde ediyor. Böyle karmaşık bir sistem içinde sürekli bir servet transferi yaşanıyor.

Şimdi “enflasyonu düşürüyoruz” denilen dönemde bile aynı tablo geçerli. Merkez Bankası zarar ediyor, çünkü rezerv biriktirmek için döviz alıyor, bankalara zorunlu karşılık karşılığı ödeme yapıyor. Geçen yıl **Merkez Bankası’nın zararı 900 milyar TL idi**, bu yıl **500-600 milyar TL civarına ulaşacak**. Yine karşılıksız para basılıyor ve bu da dönüp dolaşıp bizim cebimizden çıkıyor.

Yüksek faiz harcamaları da aynı şekilde hazine üzerinden halka yansıyor. Kısacası, enflasyon bir tercih meselesidir. Ve bu tercihin bedelini her zaman ücretliler, emekliler, sabit gelirli yurttaşlar öder.

Ben uzun yıllar ekonomi muhabirliği yaptım. Bazen kendime de sordum: “Biz mi anlatamadık bu enflasyonun ne menem bir şey olduğunu?” Eskiden “**enflasyon canavarı**” derdik ya, sonra düşündüm; belki de o canavar metaforuyla yanlış bir algı yarattık. Çünkü “**yenilemez**” bir canavar imajı oluştu. Oysa mesele bu kadar basit değil; mesele tercih.

Meliha Okur

Ve bu ülkede siyasetçiler, **enflasyonu bilerek tercih ediyorlar**. Çünkü bu sistemde **kaybeden emekçiler, kazanan sermaye**. Enflasyon **ücretlinin, emeklinin belini büker**, ama doğru yönetildiğinde sermayenin işine gelir. Dolayısıyla bugün Türkiye’de **gerçek bir enflasyonla mücadele iradesi yok**. Bunu açık açık söylemek gerekiyor.

Seyirci

Benim bir sorum olacak. Önce Oktay Bey’e, sonra size; hatta buradaki herkesin fikrini almak isterim. Şimdi efendim, kadınlardan konuştuk, işsizlikten konuştuk ama bir nesil, bir gençlik var... Bu gençlik uyuşturucu bataklığında yok oluyor. Her gün duyuyoruz: “Şurada yakalandı, burada bulundu...” Ama çocuklarımızı koruyamıyoruz. Eskiden rahmetli Özal’la birlikte “hantal devlet” denildi, “öğretmen çok işe karışmasın” denildi. Ama sonuç ortada. **Çocuklarımızı kimse yönlendiremiyor**. Tatile girdiler, evdeler; ama resim yok, müzik yok, spor yok, kamp yok... Sadece telefon var! Evde kendi hallerine bırakılıyorlar, eline telefon verilmiş, saatlerce ekrana bakıyor. Böyle bir nesil çok kötüye gidiyor, bu çok ciddi bir mesele. Siz çok yüksek, çok önemli ekonomik konulardan bahsettiniz ama bu da ülkenin geleceğiyle doğrudan ilgili. Benim sorum şu: Yerel yönetimler, bu konuda çocukları yeniden kazanmak için resim, müzik, spor, yüzme, beden eğitimi, kamp gibi alanlarda daha aktif programlar, kurslar açamaz mı? Ya da dijital eğitim konusunda, çocukları doğru yönlendirecek bir çalışma yapamaz mı?

Oktay Kargül

Evet hocam, çok haklısınız. Bu sorun hepimizin yüreğini acıtan bir tablo. Biz de yerel yönetimler olarak bu konuda elimizden geleni yapmaya çalışıyoruz. Size somut birkaç örnek vereyim: Özellikle **yoksul ve dezavantajlı mahallelerde** çocukların vakit geçirebileceği **kütüphaneler ve etüt merkezleri** açtık. Buralarda sadece kitap okumak değil, **ders desteği ve atölye eğitimi** de alabiliyorlar. Bilim atölyeleri kurduk; **kodlama, robotik, temel bilgisayar eğitimi** gibi kurslar veriyoruz; hem çocukların dijital becerilerini güçlendiriyoruz hem de onları **kötü alışkanlıklardan uzak tutacak** bir sosyal ortam yaratıyoruz. Bu merkezlerde aynı zamanda **atana-mayan öğretmenler** görev yapıyor; hem öğretmenler için bir istihdam alanı oluyor hem de çocuklar nitelikli ders desteği alıyor.

Sosyal kurslar da çok önemli bir parça. İlçe belediyeleriyle birlikte **müzik kursları, resim atölyeleri, bando çalışmalarını** yürütüyoruz. Müzik ya da resim yeteneği olan gençleri bir araya getirip onların **sahneye çıkabildiği sergiler, konserler** düzenliyoruz. Bu çalışmalar, **Milli Eğitim İl Müdürlüğü** ile koordinasyon içinde yapılıyor.

Sadece kültür-sanat değil; **spor altyapısını da güçlendiriyoruz**. Her mahalleye en az bir **basketbol potası** yerleştirmeye başladık. Küçük bir pota bile bazen on genç için bir buluşma noktası oluyor. Orada sosyalleşiyorlar, enerjilerini doğru alana yönlendiriyorlar. Bu yüzden basketbol, futbol, tenis sahaları, hatta **kaykay pistleri** yapıyoruz. Hedefimiz 3.000 yeni spor alanı.

Ben de şuna inanıyorum: **Gençleri kültüre, sanata ve spora ne kadar çok dahil edersek, uyuşturucu ve kötü alışkanlıklardan o kadar uzak tutabiliriz**. Bu, sadece büyükşehirlerin değil, **tüm ilçe belediyelerinin** ortak politikası olmalı.

Bir de işin **güvenlik boyutu** var tabii. Benim alanım değil ama üzerinde çok tartışıyoruz. Örneğin “**okul zabıtası**” fikri gündemde; yerel yönetimlerin okul çevrelerinde aktif rol alması için. Bu tabii sadece kolluk kuvvetiyle değil, pedagojik açıdan da dikkatli planlanması gereken bir konu. Şu anda biz “**güvenli okul sokakları**” adıyla bir uygulama başlatıyoruz. Amaç, okulların bulunduğu sokakları **yaya dostu ve aydınlık** hale getirmek. Karanlık nokta kalmasın, trafik güvenli olsun, çocuklar sabah ve akşam okul yolunda korkmadan yürüyebilsin. Kısacası, çocukların ve gençlerin **yaşadığı mahallede kendini güvende hissettiği, üretebildiği, sosyalleşebildiği** alanlar yaratmaya çalışıyoruz. Bu, yerel yönetimlerin en öncelikli görevi olmalı.

Seyirci

Burdur'dan geldim. Tarım işçilerinin size, Arzu Başkan'ıma iletmiş bir durumu aktarmak istiyorum. Diyorlar ki: ‘Devamlı bize kota konuyor. Bir sürü engel çıkarılıyor. Biz zaten çoğunlukla kadınlar olarak tarlada, bahçede, orakta en çok çalışan kesimiz. Ama ne oluyorsa hep bizi geri itiyorlar. Yok kota, yok şu, yok bu... Hep geride kalıyoruz.’ Kadınlar olarak zaten eğitimde de çok ileri gidebilmiş değiliz. ‘Biz tarla işçileri, biz çiftçiler için ne düşünüyorsunuz? Bize nasıl yardımcı olabilirler?’ diye soruyorlar. ‘Bizi iyice eve kapatıyorlar, eşimizin kölesi haline getiriyorlar,’ diyorlar. Bu konuda biz kadınlara, tarımda çalışan kadınlara nasıl yardımcı olunabilir? Ama Oktay Başkan'ın da gerçekten çok güzel fikirleri var. Keşke sizin bu fikirleriniz her yere uygulanabilse, diyorum. Çok teşekkür ediyorum efendim.

Arzu Çerkezoglu

Hemen kısaca söyleyeyim. Mevsimlik tarım işçileri ya da ücretsiz aile işçiliği, sendikal hareket açısından son derece önemli ve örgütlenmesi... İşte zaten bütün

mesele sendikal hareketi böyle bir formel alana hapsetmek ve onun sınırlarını saptamak. Biraz önce özeleştirel dediğim noktada bu da var; geleneksel sendikal hareketin kapsayamadığı alanlara dönük bir yenilenmeye ihtiyaç var. Tarım işçilerinin örgütlenmesi, ki çoğunluğu kadınlar ve çocuklar. Çoğu zaman ücretsiz aile işçiliği yine var. Göçmen işçilikle buluşan tarafları var. Çok boyutu var sürecin. Ama mutlaka biz yönetim kurulu olarak geçen dönem, pandemiden önce bu konuda genel kurulumuz sonrasında önemli kararlar almıştık ama pandemi birtakım şeyleri yapmamızı biraz zorlaştırdı. Bambaşka şeyler yapmak zorunda kaldık. Ama bu önemli bir konu. DİSK'in gündeminde olan bir konu. Özellikle belli bölgelerde önümüzdeki süreçte birtakım pilot çalışmalarla bir yol haritası çizebileceğimiz bir konu. İşte Karadeniz'den tutun Urfa'ya, Çukurova'ya kadar özellikle belli bölgelerde pilot çalışmalarla bunu gündemimize alacağız önümüzdeki dönemde. Tabii sizin de söylediğiniz gibi çoğunun kadın olması tarım işçilerinin son derece önemli. Bunun bir tarafı da tarım politikaları ve onun iyileştirilmesi, düzeltilmesi.

Bütünlüklü bir bakış açısına ihtiyaç var bu konuda ama en azından şu kadarını söyleyeyim: DİSK'in gündeminde.

Seyirci

Evet, Antalya'ya hoş geldiniz. Ben Bayram Kurt, Muratpaşa Ordu Yardımlaşma Derneği İlçe Başkanıyım. Sorum Erdal Bey'e olacak. Erdal Bey, OYAK, Türkiye'nin en çok vergi veren ilk 50 şirketi arasında yer alan bir kurum. Ama iştirakleri dünyada 89 ülkede, 150 şirketle faaliyet gösteriyor. Şimdi, böylesine büyük bir holding; ülkenin en çok vergi verenlerinden biri; nasıl olur da kazandığı gelirin çok düşük bir miktarını üyelerine yansıtıyor? Yani, bu kadar geniş faaliyet alanı ve yüksek kâr oranına rağmen neden OYAK üyeleri bundan yeterince pay alamıyor? Bununla ilgili düşüncenizi öğrenebilir miyim?

Erdal Sağlam

Son dönemdeki gelişmeleri açıkçası bilmiyorum ama ondan önce çok izlediğimiz bir konuydu bu. Sürekli OYAK genel kurulları, zaten o yüzden basına kapatıldı. Oradaki itirazlar yüzünden... Biz o dönemde gazetelere yazdığımız için, o tartışmaların içindeydik. Anladığım kadarıyla, yine her yerde olduğu gibi burada da bir vakıf meselesi var. Vakıf yönetimiyle işletme arasında bir ayrışma var. Ama son dönemde benim gördüğüm kadarıyla, OYAK'la mevcut iktidarın arası 7-8 sene öncesine kadar biraz tartışmalıydı. Daha sonra bir uzlaşma oldu. Ne uzlaşması olduğunu bilmiyoruz. Ama anladığım şu ki üyelerine daha fazla pay dağıtmak yerine, hükümetin istediği yönde, başka alanlarda yatırımlar ve işler yapılmaya başlandı. Artık o kaynaklar doğrudan üyeye değil, farklı yerlere yönlendiriliyor. Benim bildiğim bu kadar.

Seyirci

Şimdi faturayı küreselleşmeye kestik. Peki, gerçekten küreselleşme mi kabahatli, yoksa sermaye küreselleşirken sosyal politikaların ihmal edilmesi, o politikaların bu dönüşüme ayak uyduramaması mı? Sendikalar, Türkiye’de en güçlü oldukları dönemde ücret sendikacılığına yöneldi. Sosyal politik talepleri olmadı. Örneğin, işçilerin yönetime katılması gibi bir talebi hatırlamıyorum; oysa İskandinav ülkelerinde bu uzun yıllardır uygulanıyor. Bu konuda sendikaların da kendilerine dönük bir özeleştirme yapmaları gerekmiyor mu? Erdal Bey, siz Piketty’den bahsettiniz. Onun önerdiği ‘katılımcı sosyalizm’, ‘geçici paylaşım’, ‘paylaşılan mülkiyet ve sermaye’ modeline katılıyor musunuz? Sonuçta, her eşitsizlik, sizin de söylediğiniz gibi politik bir tercihtir. Bir ideolojiye dayanmak zorundadır. Ama bu ideolojiler, kendi önemlilerini yaratırken, gerçek değerleri de önemsizleştiriyor. Teşekkür ederim.

Erdal Sağlam

Evet... Herhalde son dönemde beni en çok karamsarlaştıran meselelerden biri bu. Tabii ki tek başına küreselleşmenin suçu değil. Siyasi tercihler, ideolojik tercihler ve sermayenin siyaset üzerindeki etkisinin çok güçlü olması... Esas mesele bu. Bu sadece bizde değil; Amerika’da da böyle, Avrupa’da da böyle. Ama benim moralimi bozan gelişme şu: Ne kadar takip ediyorsunuz bilmiyorum ama Almanya’da Volkswagen fabrikalarının kapatılmaya başlanması... Şu anda Almanya’da, onun arkasından Fransa’da, durgunluğu artıracak bir sürece girildi. Bu çelişkiler yüzünden koalisyonlar dağılıyor, yeni seçimler gündeme geliyor. Bütün bunların altında yatan temel meselelerden biri -benim gördüğüm kadarıyla- bürokrasi. Almanya’da işlerin yürütülmesi çok ağırlaştı. Ve bütün dünyada çok hızlı değişen yeni düzene ayak uydurmakta hem Almanya hem Avrupa çok geride kaldı.

Benim kızım Almanya’da doktora yapıyor, oradan da biraz biliyorum. Bürokrasi sadece iş insanlarını değil, orada yaşayan sıradan insanları bile artık bıktırarak bir noktaya gelmiş durumda. Oradan şu çıkıyor: Kızım bilgisayar ve matematik alanında doktora yapıyor. O çevredeki herkesin gözü doktora bitince ya üniversitede ya da teknoloji şirketlerinde, ama özellikle Almanya dışında çalışmakta. Çünkü artık orada bu işin olamayacağına inanıyorlar.

Bu da sosyal devletin çözülmesi anlamına geliyor. Almanya’da, Avrupa’da ‘emeklilerin iyi para aldığı, kuralların işlediği, gelir dağılımının görece adil olduğu’ sistem artık çözülüyor. Fransa’da daha önce başlayan o çözülme şimdi Almanya’da da görülüyor. Çünkü ‘üretim gücümüzü artırmamızda sosyal devlet engel oluyor’ anlayışı giderek güçleniyor. Bu da uluslararası rekabetin -Çin’le, ABD’yle, Hindistan’la olan rekabetin- son dönemde çok kızışmasıyla doğrudan ilişkili. Önümüzdeki yıllarda bu rekabette öne geçen ülkeler büyük avantajlar elde edecek. Ama bu yarışın

bedeli sosyal devletin çözülmesi oluyor şu anda. Mesele sadece küreselleşme değil; sermayenin, rekabetin, ideolojik tercihlerle birleşip sosyal devleti törpülemesi artık dünya genelinde bir gerçek.

Meliha Okur

Bakın, üretim modellemesi değişiyor. Erdal Bey de yanıtladı az önce... Trump iktidara geldiğinde, dünya üretiminin dörtte birini, dünya savunma sanayi üretiminin yüzde 40'ını yapan ABD bile korumacı bir ülke haline geldi. Ve ilk büyük ekonomik savaş, 1 trilyon dolarlık ticaret hacmiyle Avrupa Birliği'ne karşı başladı. Bir tarafta Çin'le pazarlıklar sürüyor; ama öte tarafta metal yakalılar çağı geliyor. Avrupa bu 'metal yakalılar'a, yapay zekâ ve robotların üretim sistemine girmesine hazır mı bilmiyorum ama... Mavi yakalıların tasfiye süreci zaten sanayi robotlarıyla başlamıştı. Şimdi sıra, yapay zekâ ve akıllı robotlarla vasıflı beyaz yakalıların işsiz kalacağı bir dönemde. Sendikalar hâlâ 'emek', 'işçi', 'sosyal adalet' diyor; ama peki kendileri ne yapıyor? Bu dönüşümle ilgili bir planları var mı? Robotlara sendika kurulacak mı? Artık robotlar, yapay zekâ sistemleri bizim mesai arkadaşlarımız olma-ya başladı. Bu durumda sendikalar bu yeni çağın emek tanımına nasıl hazırlanacak?

Arzu Çerkezoğlu

İnsanlık tarihi ilerliyor; teknoloji, bilim geliyor. Daha ilk konuşmamda da söylemiştim, ütopyalarımızda anlatılan dünyalar da bu gelişmenin parçasıydı. Özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde kapitalizm, yeni bir strateji geliştirirken işçi sınıfına artık gerek kalmadığı, işçilerin dünyayı değiştiremeyeceği iddia edilmişti. *Elveda Proletarya* gibi kitaplar bu dönemde yazılmıştı. Ancak geldiğimiz noktada görüyoruz ki tüm bu teknolojik ilerlemelere, yapay zekâyâ, Endüstri 4.0 ve 5.0'a rağmen işçileşme, proleterleşme, hem sayıca hem nitelik olarak dünyada büyük oranda arttı; "işçi sınıfı bitti" tezleri doğru çıkmadı.

Teknoloji gelişse de emeğe olan ihtiyaç ortadan kalkmıyor, tam tersine biçim değiştirerek artıyor. Pandemiden kısa süre önce IG Metall sendikasının davetiyle Almanya'daki Mercedes fabrikasını gezdim. Fabrikada robotlar üretimin belirli aşamalarını yapıyordu. Yanımızda fabrikanın ilk kuşak işçilerinden biri vardı, "Başkanım bu işi eskiden ben yapardım, şimdi robot yapıyor" dedi. Ancak fabrikanın hemen dışında çok büyük bir AR-GE merkezi kurulmuştu ve orada binlerce insan çalışıyordu. İşin biçimi değişmişti ama emek gücüne duyulan ihtiyaç bitmemişti.

Bugün gençler bambaşka alanlarda meslekler seçiyorlar. Üniversite kayıtlarına bakarken bile hayatımda duymadığım mesleklerle karşılaşıyorum. Bu da gösteriyor ki emek ortadan kalkmıyor, sadece dönüşüyor. Sendikalar olarak bizim bu dönüşümü doğru okumamız, teknolojinin çalışma hayatına etkilerini analiz etmemiz ve buna uygun politikalar geliştirmemiz gerekiyor.

Asıl mesele, teknolojinin ne için kullanılacağı. Bilim ve teknolojiadaki gelişmeler insanı daha iyi yaşatmak, daha az çalışarak daha çok üretmek ve adaleti sağlamak için mi kullanılacak, yoksa sermayenin emek üzerindeki denetimini artırmak için mi? Pandemide “karanlık fabrikalar” ve dijital denetim sistemleri gündeme geldi, biz bunlara karşı çıktık. Çünkü mesele teknolojinin kimin yararına kullanıldığıdır.

Bunu belirleyecek olan da işçi sınıfı ile sermaye arasındaki güç dengesi. Bu yüzden sendikalar bu süreci çok iyi okumalı, üretim teknolojilerinin işçiler üzerindeki etkilerini gözetmeli ve işçilerin daha iyi yaşam koşullarına sahip olmasını sağlayacak politikalar üretmelidir.

Pandemi döneminde DİSK olarak bu konuda çok kapsamlı çalışmalar yürüttük. Yüz kadar akademisyenle dijitalleşmenin istihdama ve sendikal harekete etkilerini tartıştık. Sonrasında bu konuda bir sempozyum düzenledik ve bu tartışmaları kitaplaştırıyoruz; bu ay yayımlanacak. Biz bu meseleye yalnızca teorik değil, pratik olarak da eğiliyoruz.

Son olarak, “ücret sendikacılığı” eleştirisine değinmek isterim. Biz ücret mücadelesini sadece ekonomik bir konu olarak görmüyoruz. Ücret politikası doğrudan politik bir meseledir. Elbette iyi toplu sözleşmeler yapmak, ücretleri artırmak bizim görevimiz ama bununla sınırlı kalamayız. Ülkenin yaşadığı tüm sorunlara dair söz söylemek, emeğe ve ekmeğe sahip çıkarken aynı zamanda memlekete de sahip çıkmak sendikaların temel görevidir. Biz de bu anlayışla hareket ediyoruz.

Seyirci

Bugün geldiğimiz noktada ne Cumhuriyet’ten bir şey kaldı, ne insan haklarından. Benim sizden istediğim tek bir şey var: Şu sabahın köründe kalkıp işe gitme meselesini bir durdurun artık, **kış saati uygulamasını geri getirin**. Sadece bunu istiyorum. Bütün muhalefet partilerinin, özellikle de CHP’nin bu konuda adım atmasını bekliyorum. Bu ülke yavaş yavaş köleliğe gidiyor ama kimsenin haberi yok. Bugün ülkeyi 4.000 yıl önceki bir zihniyet yönetiyor. Durum bu. Benim isteğim net: **Kış saati uygulamasının yeniden başlatılması**. Sendikalar bu konuda ne düşünüyor?

Arzu Çerkezoğlu

Az önce bu konuya değindim ama tekrar altını çizeyim. Gerçekten çalışma saatlerinin düşürülmesi çok önemli bir mesele. Hatta yalnızca 40 saat değil, DİSK’in temel hedefi hiçbir gelir kaybı olmaksızın haftalık çalışma saatinin **37,5 saate** düşürülmesidir. Bazı işlerde; örneğin hastanelerde, acil servislerde, yoğun bakımlarda, bu süre daha da kısalmalıdır. Bu, hem insanca çalışma koşulları hem de işsizliğin azaltılması açısından hayati önemde. Şu anda birçok belediyede toplu iş sözleşmelerini **40 saatlik** çalışma üzerinden imzalamaya başladık. Bunun tüm çalışma

yaşamına yayılması gerekiyor. Ama mesele sadece saatlerle sınırlı değil. Bakın, geçtiğimiz ay Konya Seydişehir’de bir inşaat işçisi çalıştığı terastan düşerek hayatını kaybetti. **79 yaşındaydı**. Şimdi sormak lazım: 79 yaşında bir insan neden hâlâ çalışıyor? 79 yaşında bir insan neden hâlâ inşaatta işçi olarak çalışmak zorunda kalıyor? Çünkü bu ülkede emekli olmak zaten çok zor; emekli olduktan sonra da insanca yaşamak imkânsız. Bugün emeklilerin yarısından fazlası 12.500 liraya mahkûm. Sosyal güvenliği olmayan 65 yaş üstü yurttaşlara 4.000 lira civarında aylık bağlanıyor. Artık kişi emekli olduğu için değil, emekli maaşı bağlandığı için kutlanıyor.

Emekli olmak bir lütuf değil, bir haktır. Yıllarca çalışan bir insanın emeklilikten sonra insanca yaşayabileceği bir ücret, sağlık ve sosyal haklara sahip olması devletin görevidir, sorumluluğudur. Dolayısıyla istihdam, çalışma saatleri ve toplam çalışma süresi kadar sosyal güvenlik sistemi de dahil olmak üzere **bu düzenin tepeden tırnağa yenilenmesi gerekiyor**. Sistem çökmüş durumda. Siz de haklısınız, bu tabloya itiraz eden herkes haklı.

Meliha Okur

Biz burada **sosyal eşitsizlik** ve **gelir dağılımı adaletsizliği** üzerine konuşuyoruz. Ben özellikle “kış saati” dedim, çünkü bunun altını çizmemin bir nedeni var. Bu ülke artık **kayıp çocuklar ülkesi** diyorum. 855 bin çocuk okulu bıraktı diyorum ve 2025 bütçesi dahil olmak üzere çocuklar için, kadınlar için **hiçbir sosyal transfer** olmadığını söylüyorum. Bunun adı **derin yoksulluktur**. Türkiye’de sadece **18.200 köy kaldı** ve bu köylerin çoğunda **okullar açılmıyor**. Kış saati uygulamasıyla birlikte tasarruf tedbirleri bahanesiyle bazı taşıtlar köylere bile gidemiyor. Dolayısıyla bu çocuklar **eğitimden yararlanamıyor**. Biz sosyal adaletsizliği konuşurken, açıkçası beş yıl sonra tamamen **yaşlanan bir ülke** haline geliyoruz. Yaşlanan bir ülkede verimlilik düşer, üretim azalır ve bakılması gereken büyük bir nüfus yükü oluşur. O yüzden sosyal eşitsizlik ve gelir dağılımı adaletsizliğini konuşurken bu konular üzerinde ciddi biçimde kafa yormamız gerekiyor. Bunlar hassas ve çok önemli konular. Eğer Türkiye olarak dersimizi iyi çalışır, yeni gelen üretim modellemesini; **akıllı yapay zekâyı insanla buluşturmayı** başarırız ve bir de **yönetişim krizlerini aşabilirsek** ancak o zaman sosyal çöküşlerin önüne geçebiliriz. Öyle değil mi? Evet... Peki, başka soru var mı? Buyurun, sizi ve sizi alalım. Üç-dört tane soru var, alıp bitiriyoruz.

Seyirci

Genel Sağlık Sigortası adı altında alınan, 25 yaşını geçmiş öğrencilerden ve işsizlerden kesilen primler hangi hakka, hangi adalete sığıyor? Bu konuda bir çalışma var mı? Teşekkür ederim.

Arzu Çerkezöglü

Sağlık, herkes açısından temel bir haktır. Her yurttaş, eşit, ücretsiz ve nitelikli sağlık hizmetine ulaşabilmelidir. Nüfus cüzdanınızı gösterdiğiniz anda, hangi sağlık hizmetine ihtiyaç duyuyorsanız; birinci basamak koruyucu hizmetlerden tutun ameliyata kadar, buna erişebilmek temel yurttaşlık hakkınızdır. Biz bunu savunuyoruz. Genel Sağlık Sigortası uygulaması ve onunla birlikte gelen 'sağlıkta dönüşüm programı', AKP'nin sağlık alanını özelleştirip piyasalaştıran politikalarının sonucudur. Bugün 25 yaşını geçmiş işsizlerden prim alınması da bu sistemin bir sonucudur. Oysa sağlık, bir ticaret konusu olamaz. Piyasalaştırma ve özelleştirme politikalarıyla yurttaşın sağlık hakkı gasp edilmiştir. Biz DİSK olarak buna karşı çıkıyoruz. Herkes için **parasız, nitelikli ve ulaşılabilir sağlık hizmeti** olmalıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kurulan sağlık ocağı sistemi, 'Refik Saydam' geleneği, 'Hıfzıssıhha' gibi kurumlar pandemide bile bizi ayakta tuttu. Çünkü o sistem halk sağlığına dayanıyordu, kâra değil. Bugün sağlıkta kâr eden birkaç büyük şirket var, ama milyonlarca yurttaş sağlık hizmetine erişemiyor. Bu yüzden diyoruz ki: Sağlıkta piyasa olmaz, **sağlıkta özelleştirme olmaz, sağlıkta para olmaz**. Bunu değiştireceğiz.

Seyirci

Merhabalar, ismim Onur Burak Milli. Dünyada yeni bir sistem kuruluyor ve 2030 yılı bunun ilk uygulama dönemi olacak gibi görünüyor. Az önce konuşmalarında 'bilim ve teknoloji gelişirse insanlık için daha mı iyi olur?' gibi bir tartışma geçti. Oysa bilim ve teknoloji bugün zaten **egemen sınıfın elinde** ve büyük bir politik araç haline gelmiş durumda. Bolşevik Devrimi'nden bile önceki dönemlere kıyasla çok daha üst düzeyde bir vahşilikle emek sınıfına saldırıldığını görüyoruz. Erdal Bey çok önemli bir şeye değindi, **robotlaşma ve yapay zekâ**. 2015'te her 10 bin işçiden 56'sı robot iken, 2016'da bu sayı 64'e çıktı. Bugün ise bu oranın binin üzerine çıktığı tahmin ediliyor. **İşçi sınıfı sistematik olarak yok ediliyor**. Mülksüzleştirme, gıda terörü, yapay zekâ ve robotlaşma gibi süreçlerin tümüne karşı, **devrimci bir bakış açısıyla** ya da planlama ajanslarının perspektifinden bakıldığında, **öngörüleriniz ve alınması gereken tedbirler nelerdir?** Bu konularda ne düşünüyorsunuz Oktay Bey?

Oktay Kargül

Merkez Türkiye projesi bizim de katkı sunduğumuz bir projeydi. İstanbul Planlama Ajansı bugün İstanbul ölçeğinde kurulmuş olsa da kuruluş sürecinde yer alan ekip -şu anki Şişli Belediye Başkanı ve imar-şehircilikten sorumlu genel sekreter yardımcımız dahil- tamamı şehir plancılarından oluşuyordu. Bizim burada özlemi- ni duyduğumuz şey, eski **Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)** anlayışıydı. Çünkü DPT,

partiler üstü, daha bağımsız, bürokratik aklın hâkim olduğu, ülkenin kalkınmasına gerçekten yön verebilen bir yapıydı.

Merkez Türkiye projesinde de bu ruhu canlandırmaya çalıştık. Türkiye'nin Antalya'sı, Ankara'sı, Mersin'i, Bursa'sı, Muğla'sı gibi çok güçlü kaynakları var; ama bugün bu değerlerin hepsi **kontROLSÜZ bir şekilde İstanbul'a yığılmış durumda**. Olası bir İstanbul depreminde kimsenin yardıma gidemeyeceği, üretim zincirinin tamamen felç olacağı bir sistemden söz ediyoruz. 6 Şubat depreminde bile yardımların önemli kısmı İstanbul'dan çıkmıştı; çünkü üretim, imalat, sanayi orada yoğunlaşmış durumda. Bu tablo bize şunu gösteriyor: Ülkeyi kontROLSÜZ bir ekonomiyle, sadece rant merkezli bir anlayışla yönetmek sürdürülebilir değil. Tarımından enerjisine, yeşil teknolojiden yeni sanayi kollarına kadar tüm potansiyel ülke geneline yayılmalı. Aksi halde İstanbul gibi birkaç merkezde yoğunlaşan güç, hem ekonomik hem sosyal hem de mekânsal olarak büyük bir dengesizlik ve rant ekonomisi doğuruyor.

Eğer gerçekten adil bir kalkınma istiyorsak, **bölgesel eşitliğe** dayalı, planlı, sistemli bir ülke yönetimine geçmek zorundayız. Ve bunu da ancak **partiler üstü bir anlayışla**, ortak akıl temelinde yapabiliriz.

FORUM MURATPAŞA: SOSYAL EŞİTSİZLİK VE GELİR DAĞILIMI ADALETSİZLİĞİ SONUÇ BİLDİRGESİ

Muratpaşa Belediyesi'nin demokratik ve kalkınmış bir Türkiye hedefiyle gerçekleştirdiği Forum Muratpaşa, kasım ayında "Sosyal Eşitsizlik ve Gelir Dağılımı Adaletsizliği" gündemiyle Türkan Şoray Kültür Merkezi'nde toplandı. Forum, DİSK Genel Başkanı Arzu Çerkezoğlu, gazeteci Erdal Sağlam, İstanbul Planlama Ajansı (İPA) Genel Müdürü Oktay Kargül'ün katılımıyla gerçekleşti. Forumun moderatörlüğünü gazeteci Meliha Okur üstlendi.

Sivil toplum kuruluşları, demokratik kitle örgütleri, siyasi parti temsilcileri ve kent sakinlerinin yoğun katılımıyla gerçekleşen forumun tespitleri ve çözüm önerileri şöyledir:

TESPİTLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1- Demokrasi ve Adalet

Tüm yerel yönetimlerde ve kamu kuruluşlarında şeffaf ve katılımcı yönetim modelleri uygulanmalı; gelir adaletsizliğine karşı etkin bir demokratik denetim sistemi kurulmalıdır.

2- Bağımsız Kamu Kurumları

Merkez Bankası ve Rekabet Kurumu gibi kritik kamu kurumlarının bağımsızlığı güvence altına alınmalı; vergi ve imar aflarına son verilerek gelir dağılımında eşitlik sağlayan düzenlemeler oluşturulmalıdır.

3- Ekonomik Verilerin Güvenilirliği ve Şeffaflığı

Tüm kamu kurumlarının ekonomik verileri düzenli aralıklarla yayımlanmalı ve bağımsız denetim kuruluşlarınca doğrulanarak kamuoyunun erişimine açık hale getirilmelidir.

4- Planlı Ekonomi, Planlı Kalkınma

Gelir adaletini gözetilen bir planlı ekonomi modelinde, devlet stratejik sektörlerde kamu yatırımlarını artırmalı, sermaye hareketlerini denetleyerek finansal istikrarı sağlamalı ve istihdamı artırmaya yönelik sosyal politikaları güçlendirmelidir. Bu modelde yerel üretim desteklenmeli, uzun vadeli kalkınma planlarıyla ülkenin kaynakları verimli kullanılmalıdır.

5- Yolsuzlukla Mücadele ve Kayıtdışı Ekonomi

Kayıtdışı ekonomiyi önlemek için denetimler sıkılaştırılmalı, yolsuzlukla mücadele için bağımsız yargı organları güçlendirilmelidir.

6- Vergi Politikaları

Dolaylı vergiler azaltılarak, doğrudan gelir üzerinden artan oranlı vergi sistemi uygulanmalı; düşük gelir gruplarının vergi yükü hafifletilmelidir.

7- Sosyal Devlet Anlayışı

Eğitim, sağlık ve ulaşım gibi temel hizmetlerin ücretsiz veya düşük maliyetli sunulması için merkezi bütçeden pay ayrılmalı ve her vatandaşın bu hizmetlere erişimi sağlanmalıdır.

8- Ücret ve Emeklilik Politikaları

Asgari ücret, yoksulluk sınırında olacak şekilde artırılmalı; emekli aylıkları en az asgari ücret seviyesine çıkarılmalıdır. Sendikalaşma hakları ve toplu sözleşme mekanizmaları yaygınlaştırılmalıdır.

9- Uzun Vadeli Sanayi ve İstihdam Politikaları

İnşaat gibi geçici sektörler yerine, yüksek katma değerli ve uzun vadeli istihdam yaratacak sanayi sektörleri desteklenmeli; AR-GE ve inovasyon yatırımları artırılmalıdır.

10- Konut ve Gıda Destekleri

Düşük gelirli haneler için sosyal konut projeleri geliştirilmeli ve temel gıda maddelerine ulaşımı kolaylaştıracak destek programları uygulanmalıdır.

11- Gençlerin İstihdama Katılımı

Genç nüfus arasındaki yüksek işsizlik seviyesi, toplumsal eşitsizlikleri ve gelir adaletsizliğini derinleştirir. Gençlerin istihdama katılımı ise sadece ekonomik açıdan değil, sosyal uyum, fırsat eşitliği ve daha adil bir toplum yapısının oluşturulmasında kritiktir.

12- Kadınların Üretime Katılımı

Kadın istihdamını teşvik etmek amacıyla ücretsiz kreşler yaygınlaştırılmalı; işyerlerinde kadın çalışanların desteklenmesi için özel teşvik paketleri oluşturulmalıdır.

13- Göçmenlerin Ekonomik Katkısı

Göçmenlerin ekonomiye uyumunu ve katkısını artıracak politika çerçevesi oluşturulmalı; göçmen istihdamını düzenleyen ve toplumla uyum sağlamalarını destekleyen düzenlemeler yapılmalıdır.

FORUM MURATPAŞA 4:

İKLİM KRİZİ VE SU

7 ARALIK 2024 CUMARTESİ, TÜRKAN ŞORAY KÜLTÜR MERKEZİ

Su Politikaları Derneği Başkanı Dursun Yıldız, TEMA Vakfı Genel Müdür Yardımcısı Dr. Hikmet Öztürk ve Türkiye Bilimler Akademisi Üyesi Prof. Dr. Doğan Yaşar konuşmacı olarak yer aldı. Oturumun moderatörlüğünü Meliha Okur yaptı.

Meliha Okur, 1951 yılında Ankara'da doğdu. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi ile Marmara Üniversitesi Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu'ndan mezun oldu. Mesleki kariyerine *GökkuŐaęı* adlı siyasi dergide ekonomi haberciliği yaparak başladı. Borsanın kurulduğu dönemde *Para* dergisini çıkararak ekipte yer aldı. Uzun yıllar Doğan Grubu bünyesinde görev yapan Okur, *Milliyet* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. CNN Türk'ün kuruluş aşamasında yer alan 10 kişilik ekipte bulunan Meliha Okur, kanalda ekonomi servisi sunuculuğu yaptı. Kariyeri boyunca *Sabah*, *Habertürk*, *Akşam*, *ATV*, *NTV* ve *Yaban TV* gibi medya kuruluşlarında çalışan Okur, son olarak FOX Haber'de ekonomi servisinin başına geçti. Türkiye'nin en deneyimli ekonomi gazetecilerinden biri olan Okur, yazılı ve görsel basında ekonomi alanında çok sayıda çalışmaya imza atmıştır.

Dursun Yıldız, İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi mezunu olup su kaynakları yönetimi ve hidropolitika alanında uzman bir isimdir. Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğünde 25 yılı aşkın süre görev yapmış, teknik, planlama ve yöneticilik pozisyonlarında bulunmuŐtur. Hollanda ve ABD'de mesleki eğitimler alan Yıldız, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi'nde AB ve uluslararası ilişkiler alanında eğitim görmüş, Hacettepe Üniversitesi'nde hidropolitika üzerine yüksek lisans çalışmaları yapmıştır. Gazi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi ve İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nde yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak dersler vermiştir. TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası'nda yöneticilik görevleri üstlenen Yıldız, çok sayıda makale ve kitaba imza atmış, halen Su Politikaları Derneği Başkanı olarak çalışmalarını sürdürmektedir.

Dr. Hikmet Öztürk, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi mezunudur. Aynı üniversitenin Fen Bilimleri Enstitüsü'nde silvikültür ve ağaçlandırma alanında yüksek lisansını tamamlamış, doktora derecesini Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Biyoloji Bölümü'nden almıştır. Meslek hayatına Orman Genel Müdürlüğü'nde başlayan Öztürk, orman amenajmanı, planlama ve ıslah alanlarında mühendis, başmühendis ve yönetici olarak görev yapmıştır. 2010 yılından itibaren TEMA Vakfı bünyesinde Orman ve Kırsal Kalkınma Bölüm Başkanı olarak çalışan Öztürk, halen TEMA Vakfı Genel Müdür Yardımcısı olarak doğa koruma, sürdürülebilir arazi kullanımı ve çevre politikaları alanlarında çalışmalar yürütmektedir.

Prof. Dr. Doğan Yaşar, Dokuz Eylül Üniversitesi Jeoloji Bölümü mezunu olup yüksek lisans ve doktora eğitimini jeobiyokimyasal oşinografi alanında tamamlamıştır. Akademik kariyerini Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü'nde sürdüren Yaşar, burada profesör olarak görev yapmakta; deniz bilimleri, çevre jeolojisi, iklim değişikliği ve su kaynakları konularında dersler vermekte ve bilimsel çalışmalar yürütmektedir. Çok sayıda akademik yayını bulunan Prof. Dr. Yaşar, aynı zamanda Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) üyesi olup çevre, biyoçeşitlilik ve iklim değişikliği alanlarında bilimsel politika çalışmalarına katkı sunmaktadır.

Meliha Okur

Merhaba. Şimdi sizi iklim yolcularıyla tanıştıracam. Ben onlara iklim yolcusu diyorum. Öncelikle Profesör Doktor Doğan Yaşar. İklim bilimci. Bir elin parmaklarını geçmez Türkiye'de. Tabii ki Dursun Yıldız'ı söylemek durumundayım. Su Politikaları Derneği Yönetim Kurulu Başkanı, Hidropolitik Akademisi kurucusu ve Hikmet Öztürk, TEMA'nın Genel Müdür Yardımcısı, aynı zamanda orman mühendisi. Ne kadar şanslı bir ilde yaşıyorsunuz. Ormanınız var. Toprağınız var. Suyunuz da var. Ancak bunların yönetimi problemlidir. Ben sözü çok uzatmayacağım ama konulara bir soru soracağım. Sonra da sohbete başlayacağız. Her konuşma sonunda sorularınızı alacağız. Karşılıklı öneri ve görüşlerle sohbeti sürdüreceğiz. Öncelikle Doğan Yaşar Hocam: 2050 yılında nasıl bir Antalya göreceğiz?

Doğan Yaşar–Prof. Dr., Türkiye Bilimler Akademisi Üyesi

2050 yılında eğer suyumuzu dikkatli kullanırsak hiçbir sorun yaşamayacağız. Bunun altını bir çizeyim. Önemli olan suyu dikkatli kullanmak ve gerektiği kadar kullanmak. Bunu yaptığımız sürece zaten dünyada su varsa devlet vardır. Suyun bittiği gün devletler gider; yaşamın temeli sudur, biz de suyu mümkün olduğunca çok iyi kullanmak zorundayız ama maalesef ülkemizde, Antalya sorunu değil yalnızca. Bütün ülkelerin su sorunu var. Konya Ovası, Obruk Ovası oldu. Göller bölgesi, çöller bölgesi olur. Ama bunun iklimle hiçbir alakası yok. Bunlar tamamen yanlış tarım ürün desenleri ve yanlış uygulamalar nedeniyle oluştu, iklimlerde bir sorun

yok. İklimler tahmin ettiğimiz gibi gidiyor. Ben 2004'te TRT'de anlattım iklimlerin ne olacağını ve aynen ne dediysek devam ediyor.

Meliha Okur

Peki Dursun Bey Antalya suyunu doğru kullanırsa 2050'de çok büyük bir sorun yaşamayacak. Türkiye yaşayabilir mi? Antalyalı ucuza suyu kullanabilir mi? 2050 değil 2025 diye başlayalım. Ne diyorsunuz?

Dursun Yıldız–Su Politikaları Derneği Başkanı

Şimdi öncelikle, böyle bir toplantının organizasyonunda emeği geçen ve bizim buraya davet edilmemizden dolayı teşekkürlerimizi sunarken elbette sizleri kutluyorum. Sebebi, çok önemli bir yerde çok önemli bir konu konuşuluyor. Bunun bir geleneksel toplantı haline dönüşmesi de bir başka özellik ve güzellik. Antalya'nın suyuna gelelim, DSİ adına burada çalışırken Antalya'nın suyuyla ilgilendim. Ondan sonra da ilgimi devam ettirdim. Ortaya şöyle veriler çıkıyor: Antalya'nın yer aldığı emniyetli rezerv konusunda diğer yerlere göre bir avantajı var, emniyetli rezervi yüksek. Beslenme, beslenme oranı da yüksek. Karstik bir altyapı olduğu için. Peki ne eksik? Eksik olan şey Antalya'da arz yönetiminin talebe dönmesi lazım. Talebin yönetilmesi. Suyun talep yönetiminin yapılması lazım. Siz her talebe dönen suyu kayıtsız şartsız arz edebilme lüksüne Antalya'da sahip değilsiniz. Neden? Risk altında bir nüfus olacak. Nüfus artacak, tarımsal üretim artacak. Onun dışında ne var? Kirlenme. Ne kirlenmesi? Yeraltı suyu kirlenmesi. Aslına bakarsanız rezervler o kadar geniş ki yeraltı suyu kirlenmesi diğer yerlerde olduğu gibi küçük kütlelerin oluşturduğu büyük kirlilikler oluşturmuyor burada. Yavaş yavaş kirleniyor ama siz onu kullanamayacak veya artırarak kullanacaksınız, bunu fark ettiğiniz anda su maliyetleri arıtma maliyetlerini de içereceği için en az iki katına çıkacak. Antalya'nın suyu özellikle birim enerji maliyeti yükseldikçe, bir seviye azaldıkça bu yükselecek. Kirlilik arttıkça bu yükselecek. Çekincem şu ki Antalya'nın su hizmetleri kamu hizmeti anlayışları dışına çıkmasın.

Meliha Okur

Önemli bir konu. Ucuza suyun olmayacağını çok nazik ve kibar bir biçimde anlatıyorsunuz. Ben de diyorum ki su anayasal bir haktır. Özelleşemez değil mi? En önemli ve hassas konu, geleceğiz ona. Hikmet Bey, siz madenleri izleyen, takip eden TEMA'nın bir neferisiniz. Burada ormanlar yandı. Orman açısından Antalya'da şu anki durum nedir?

Hikmet Öztürk–Dr., TEMA Vakfı Genel Müdür Yardımcısı

Antalya orman varlığı açısından değer illerle kıyasladığımızda zengin bir il. Yüzde elli altısı ormanlarla kaplı. Ve öyle güzel bir yapısı var ki deniz kenarında sıfır

rakımda denizle bütünleşen ormanlar, aynı zamanda 2200 metrede Toros'un zirvelerinde, Toros sediriyle güzelleşen bu toprakları tutan eşsiz biyolojik çeşitlere sahip ormanlar. Bu ormanlar Antalya için çok kıymetli ancak değişen iklim koşulları, madencilik çalışma izinleri, madencilik mevzuatı nedeniyle risk altında. Hangi riskler var? Bir kere yangın riski var, bu gösteriyor ki ileride de bu konuşmalarda anlatacağız. Hocalarımız da değinecektir. Aşırı sıcaklar artacak, kurak dönemler artacak. Bu ne demektir? Ormanların şiddetli yangını, büyük yangınların oluşma olasılığı artacak. O zaman buna hazırlıklı olmamız lazım. Buna karşı hangi önlemleri almamız lazım?

Bir diğer önemli unsur da ormanlara yönelik, asıl ormana tahribatı vuran yasal baltalar dediğimiz baltalar. Nedir bu? Madencilik Kanunu on altıncı madde. Orman Kanunu'nun on yedinci maddesinde sayılan altmıştan fazla kullanım alanları. Aklınıza ne gelirse izin verilen düzenlemeler, her şeyin ormanda yapılabilir hale getirilmesi. Bunlara karşı önlem alma ve yasal düzenlemelere karşı tedbirler alma, her yerde madencilik yapılamayacağını, madene kapalı alanlar oluşturacağını bilmemiz lazım.

Meliha Okur

Sözü uzatmayacağız, hemen Prof. Dr. Doğan Yaşar'ı sunumu için kürsüye davet ediyoruz. Buyurun efendim. Siz bize küresel anlamda iklim krizinin dünyayı nereye getirdiğini tarihsel bir süreç olarak anlatır mısınız hocam? On sekiz bin yıl önce başlayan küresel ısınmanın gelişim aşamaları kısa kısa. Buyurun.

Doğan Yaşar

Hepiniz hoş geldiniz. Sayın Başkan, arkadaşlar hepiniz hoş geldiniz. Ben bütün konferanslarıma ve derslerime bu slaytla başladım. Bilim tercümeyle değil, teknikle yapılır. Atatürk akademisyenlere kızgınlıkla söylüyor. 1932 yılında bunu söylüyor. Üniversiteyi kapatıyor, sonra tekrar şekillendirip açıyor ve yüzde kırk gibi bir akademisyeni üniversiteden uzaklaştırıyor. Tercüme bilim yapanları. Ciddi anlamda tekrar bu tercüme bilimin kısıncasında kıvrınıyoruz. Suyu konuşuyoruz bugün. Bugün Antalya'nın değil, Türkiye'nin değil, dünyanın en önemli konusu, konularından biri falan değil. En önemli konusu sudur. Su varsa devlet vardır. Suyun bittiği gün devlet de biter, devlet çöker.

Dünyada Gılgamış'tan bugüne, yazılı tarihe geçtiğimizden bugüne geçen 4700 yılda yaklaşık on beş bin savaş vardır ve bütün bu savaşların göçlerin, çatışmaların çıkış nedeni kuraklıktır. Soğuma nedeni oluşan kuraklıklar, susuzluktur. Şöyle bir cümle var son yıllarda: Efendim artık sudan da savaşlar çıkacak. Zaten bütün savaşlar sudan çıkar... Hiçbir savaş başka bir şeyden çıkmaz. Son yüz yılda buna başka şeyler de katıldı ama su hâlâ çok çok önemli. Ve baktığımızda 6000 yıl önce ilk baraj

yapılıyor. Ürdün Java'da, bugün hâlâ Ortadoğu'nun en büyük savaş nedenidir. Çünkü Ortadoğu'nun tek su kaynağı burasıdır ve burasını İsrail, savaşlarla tamamını ele geçirmiş durumda. Anadolu'da ilk baraj 3250 yıl önce yapılıyor. Nedir nüfusu Anadolu'nun? Altı yüz bin. Muratpaşa kadar bir nüfusu var koca Anadolu'nun ama su yok. 6000 yıl önce de on milyon nüfus var. İstanbul kadar bir nüfus bile yok ama su yok.

Zaman zaman çok ciddi kurak dönemler yaşarız biz. Zaman zaman dünyada 5-6 yıl hiç yağmurun yağmadığı yıllar vardır. Baktığımız zaman çoktanrıçılıkta hep rüzgâr tanrısı, deniz tanrısı, güneş tanrısı gibidir. Sonra tek tanrıya geçtiğimiz zaman da yağmur dualarına geçiyoruz. Hep bizim, insanoğlunun bir sorunu var suyla ve iklimlerle. Bu nedenle barajlarımız yüzde yüz dolu olsa bile her bir damlasını kullanırken çok dikkat edeceğiz, çünkü dünyada nüfus her 45 yılda bir yüzde yüz artarken bizim ülkemizde bu çok daha fazla artıyor.

Ülkemizde 60'larda nüfus 27 milyonken şu anda 85 milyon ve o dönemler 4005 metre küp olan kişi başı potansiyel şu anda 1340'a düşmüş durumda. Antalya nüfusu da dört yüz elli binlerden yaklaşık iki buçuk milyona geldi. Çok ciddi bir artış. Antalya ciddi bir turizm merkezi. Çok daha fazla insan geliyor. Bu nedenle barajlarda suyumuz yüzde yüz dolu olsa bile kullanırken iki defa düşüneceğiz.

İklimleri ben çok kısaca anlatayım. Hep şöyle bir şey vardır. Küresel ısınma, küresel kuraklık getirir. Küresel ısınma çağlarına biz yağmur çağı deriz. Her bir derece sıcaklık artışında yüzde iki gibi yağış artar. Mesela yukarıda dünyanın son yüz yıllık sıcaklığı var. Aşağıda yağış var. Sıcaklık artıyor. Küresel ısınmadayız. On sekiz bin yıldan beri biz küresel ısınmadayız. Ve yağış da artıyor. Gayet doğal. Bu grafiklere bakın şimdi, yetmişli yıllar kurak, seksenli yıllar yağışlı, doksanlı yıllar kurak, iki binler yağışlı. 2008, 2010'a doğru çok kurak tekrar.

2020'ler yine şahane yıllar ve günümüzün kurak geçmesi gerekiyordu, kurak da geçiyor zaten. Ben bunu 2004'te TRT'de anlattım zaten. 2007-08'e dikkat ama asıl sorun 2020'den sonra gelecek ve geldi. Yirmi sene önceden bunları biliyoruz. İklimlerde rastgelelik yoktur. Olağanüstü doğa olaylarıdır. Mesela İzmir'deki 1984-92 arasına bakın. Yukarıda sıcaklık var da düşüyor. Aşağıda yağış da düşüyor. 92'den 2000'e kadar sıcaklık artıyor ve yağış da artıyor. 98'den 2006'ya doğru sıcaklık düşüyor, yağış da düşüyor. Eğer kuraklık varsa bilin ki sıcaklık düşmüştür. Bunun ikinci bir izahı yoktur. Burada da sol altta Antalya'yı görüyorsunuz. Yine 98'den 2006'ya; sıcaklık düştüğü için yağışlar düşer.

Yağışların en büyük olayı sıcaklık, çünkü sıcak olunca buharlaşma olur; yağışların birinci şartı buharlaşmadır. Önce sıcak olacak, buharlaşacak, bulut oluşacak ama sıcak olması ille de yağacak anlamına gelmiyor çünkü atmosferde uygun koşullar olacak.

Daha serin, daha soğuk bir koşul olacak ve çöl tozları olacak, atmosferdeki çöl tozları içinde iner zaten yağmurlar. Öyle rastgele inmez. Burada 500 milyon yıllık bir süreci görüyorsunuz. Bunun 250 milyon yılı soğumadır. 250 milyon yılı bundan sonra ısınma olarak geçeceğiz. Bu hiç fark etmez. Bunu bir gün alın, yirmi dört saat alın; yukarıda gördüğünüz gündüz on iki, gece on iki. Bir yıl alın. Yaz, kış. Hangi zaman biriminde alırsanız alın bu hiç fark etmez. Çıkmış dışarıda ölçüm yapın. Bir nanosaniye ölçün, karşınıza bu grafik çıkar. Şu anda biz akşamüstüne doğruyuz. İniyor şu anda sıcaklık. Ama dümdüz inmez. Bu şekilde iner. Ve bunlar doğal kalp atışlarıdır. Bunlar hiç değişmez. Dünya'nın sonu ne zaman gelecek? İklimler sabitlenecek öyle gelecek. Bu nedenle zaman zaman iklimlerde çok değişkenlikler görürsünüz.

Bu benim 90'larda yaptığım bir ders grafiği. 90'lı yıllar kurak yıllardı. 2000'li yıllar dedik, yağış da olacak. 2010'lu yıllar kurak olacak. 2020'li yıllar yağışlı olacak. Ve günümüzde bir sürü soru işaretleri var. Bu otuz, otuz dört sene önce yaptığım bir grafik, iklimlerde rastgelelik yok. Hiçbir rastgelelik yok. Olağanüstü düzgün olaylardır. Bizi yanıltan tek şey volkanlardır. Volkan patlamaları ve meteor. Biz bu nedenle ısınma çağlarına yağmur çağı adı veririz. Soğumalara kuraklık çağı adını veririz.

Suya bakalım, 60'lardan 2008'e kadar debiler düşüyor. Bunlar Sarıyer'e gelen debiler. Bütün barajlar böyledir, nereye bakarsanız bakın bütün grafikler aynıdır. Altmışlı yıllar çok yağışlıdır. Ben İzmir'e geldiğimde, 67'de her gün yağmur yağardı. Olağanüstü bir yağmur yağardı. Debiler çok. Yetmişli yıllar kuraktır. Sonra seksenli yıllar yağışlıdır. Doksanlar kuraktır. 2000'li yıllara geliyoruz.

Yağışlı ama debi çıkamıyor. Bunun nedeni, Türkiye nüfusu altmışlı yıllarda 27 milyonken artık günümüze doğru 80-85 milyon, sulanabilir tarım alanı 1.3 milyon hektardan 6.5 milyon hektarlara geldi. Ama bizde sanayi çok ciddi arttı. Su kullanan sanayi, ki enerjinin hepsi su kullanır. Rüzgâr türbini dışında bütün enerjiler su kullanır. Su, yağmur bir aktör tarafından hemen kullanılıyor. Gelelim tarıma, size zeytinden bir örnek vereyim...

İklim bunlar işte. İklim dediğiniz zaman yağdı, yağmadı, soğudu, ısındı, geçin onları. Çünkü rastgelelik yok. Bütün olay bilimi kullanmak. Tercüme bilim değil. Laboratuvarda bilim yapabilmek. Balık üzerine, balıkçılık dediler çok düştü. Geçtiğimiz sene TRT'de bir röportaj sırasında balık sayısı azaldı dediler. Çünkü yağışlar azaldı. 2020 sonrası beklediğimiz gibi. 2004'ten beri söylediğimiz gibi ciddi olarak yağışlar azaldı. Yağışlar azalınca bir anda balık avı düştü. Yüzde otuz iki azaldı. Çünkü denizdeki balıkların kökeni de nehirlerdir. Derelerdir. Derelerin getirdiği besinlerdir. Besleyici element gübrelerdir. Su azalırsa, yağış azalırsa denizlere az gübre gelir ve az balık olur. Hem tarımda hem balıkçılıkta.

Enerjiye bakalım. 2021'in Ocak ayında kömüre bakıyorsunuz, 60 dolar, petrol 25 dolar, doğalgaz 120 dolar. Ama müthiş bir kuraklık geldi o yıl, zaten beklediğimiz bir şey değil. Barajlar boşaldı. Barajlar boşalınca hidroelektrik santraller, bir anda kömür fiyatı 60 dolara fırladı. 400 dolara fırladı. Petrol 100 dolara fırladı. Doğalgaz 1400 dolara fırladı ve dünya gıda endeksi tüm zamanların rekorunu kırdı. Ve sonuçta ne oldu? Müthiş bir ekonomik krizle sarsıldık. Elli-elli beş milyar dolar olan enerji ithalatımız bir anda 97 milyar dolara çıktı. Sonuç bu, ekonomik kriz varsa kuraklık var. Bu kaçınılmaz bir şey. Önemli olan bunu kontrol altında tutabilmek. Suyu düzgün kullanabilmek. Gerektiği kadar kullanmak. Gerektiği zaman izin vermeyeceksiniz.

Mesela ilk defa Tarım Bakanlığı geçtiğimiz 5 Kasım'da, sanırım Dursun Bey daha iyi biliyor, bir karar aldı. Dedi ki 11 ilde mısır ekimini yasaklıyorum. Güzel bir karar. Öyle olması gerekir. Çünkü çok su istiyor ve mısır ekimi yapıldığı yerlerde yüzey suyu kullanılmıyor. Hep yeraltından su kullanılıyor. Ve maalesef Anadolu Obruk Ovası'na döndü. Konya Ovası ve on yedi ilde şu anda obruk var.

Bunları tahmin edip yasaklayacaksınız. Geçtiğimiz yıl İspanya yasakladı. Elmayı, armudu, su vermeyi de yasakladı. Gene geçtiğimiz yıl Fransa -yüzme havuzları, şişme yüzme havuzları var ya çocuklarının oynadığı- plastik havuzun satışını yasakladı. ABD bütün bunları yasakladı. Çim dikme, çim ekme, bunu da yasakladı. Bizim de yasaklamamız lazım kuraklık dönemlerinde. Burada gıdalla petrolün grafiğini görürsünüz. Birlikte hareket ederler. Enerjiyle gıda birlikte hareket eder. Şu gördüğünüz Arap Baharı olayı ama su demek her şey demektir.

2003 yılında Finlandiya ilk defa nükleer santral yapma kararı aldı ve şunu dedi: 2020'den sonra gelecek olan soğuma döneminde kuraklık döneminde benim barajlarım boşalabilir ya da buz tutabilir, o nedenle nükleer santral yapıyorum dedi.

İklim bilimi demek uzağa yönelik bir şeydir. Meteoroloji farklı bir şey arkadaşlar. Meteoroloji atmosfer bilimidir. İklim bilimi çok uzakları hedefler. Kuraklık dönemlerinde neler yapıyor? 1992 kuraklığında Amerika'ya gidenler bilir. O dönemlerde lokantaya gittiğiniz zaman sürahi var. Orada böyle pet şişeler yok. 1992'de yoktu. Sürahi boş. Üzerine bir yazı var. Lütfen suyu garsondan isteyin. Farkındalık yaratmak için yapıyor bunu. 1991'de Pinotubo Yanardağı patladı. Çok da büyük bir yanardağ bu. Bir anda kuraklaştırdı ortamı. 0.5 derece gibi sıcaklık düştü. Bütün barajlarımız boşaldı bizim de. Ve biz ilk defa Bulgaristan'dan elektrik satın almak zorunda kaldık. Hatta Levent Kırca'nın skeçleri vardı. Olacak O Kadar izleyenler bilir, "İSKİ" diye çıkardı hep. Sabunlu olarak, su hep kesikti. Ve yine ABD 1992'de tuvalet rezervlerini bir buçuk oranında düşürdü. Hemen ders alıp uygulamaya soktu. Kanada balıkçılığı yasakladı. Çünkü az yağmur yağdığı zaman balık stokları çok çabuk erir gider. Onun için azalttılar. Donanmayı çıkardılar. Donanma çok pahalı bir iştir. Ama donanmayı çıkardı ve vur emriyle çıkardı. Şüphelensen dahi vur; biri eğer balık avlıyorsa, avlaması şart değil. Şüpheleniyorsan dahi vur, bu kadar

ciddi kurallar var. ABD'de 2021'de Biden seçildiğinde Nisan ayında dedi ki "biz su altyapısına 111 milyar dolar yatırım yapacağız". Çünkü ABD suyunun yüzde kırkını tarımda kullanırken bu bile fazla geliyor. Ben biraz daha nasıl indiririm peşinde. Çim ekim sulaması zaten yasaklanmıştı. İspanya'da geçtiğimiz yıl 256 tane kaçak kuyu tespit edildi. Ve kaçak kuyu açanların hepsi cezaevine atıldı. Benim ülkemde şu anda 550.000 kuyudan söz ediliyor ve bunun 120.000 tanesi kaçak. Cezası yok, hiçbir şey yok.

Fransa'da farkındalık için yüzme havuzlarındaki sular çekildi itfaiye tarafından. Ve şişme havuzları bile yasakladılar. Bakın su ne kadar önemli, gelişmiş ülkeler kendi vatandaşlarını uyarıyorlar, farkındalık yaratıyorlar. Ama benim ülkemde, mesela ben İzmir'de oturuyorum, belediyeler hâlâ çok su isteyen bitkiler ekiyor sağa sola. Önemli olan o bitkinin ne kadar su alıp almadığı değil, farkındalık yaratmak için kurakçıl peyzaja geçmek lazım. Kuraklık var. Ve yine İspanya'da armut, elma gibi çok fazla su isteyen ağaçların sulanması yasaklandı. Bunun da çok daha fazla örnekleri var.

Özellikle yeraltı sularına kesinlikle ve kesinlikle izin yok. Açanı hemen içeri alıyorlar zaten. Ne yapılabilir? Benim bu manifestom, 2004'ten. İşte ısındı, soğudu. 2050'de şu oluyor, 2100'de şu olacak. Hiç onları konuşmaya gerek yok. Yapmamız gereken de şunlar: Tarım için bütün suların barajlardan kapalı borularla geçmesi ve tarlalarda damlamayla geçilmesi lazım. Benim bütün akrabalarım bu yıl parayı yatırdılar ama suyu alamadılar. Çünkü arklar da çatlak, her yer çatlak. Suyu barajdan bıraktılar. Hiçbirisi köye kadar gelemiyor. Havzanın yağış potansiyeline göre ve su potansiyeline göre mutlaka devlet tarafından belirlenecek. Bugün dünyanın bütün gelişmiş ülkelerinde tarım ürün desenlerini devlet belirler.

Nerede ne ekileceğine devlet karar verir. Yeraltı barajları mümkün olduğunca yapılması gerekir. Bunlar çok büyük değil, böyle bir Oymapınar Barajı falan, öyle bir şey beklenmez ama bunlar yeraltı sularının yükselmesi açısından çok çok önemli. Kanalizasyon sistemleriyle yağmur sistemleri ayrılmalı, mümkün olduğunca yağmur sistemi yeniden barajlara basılmalı. Arıtma tesislerinden arıtılan sular gri su. Bugün ABD'de 50 eyaletin 43'ü gri suyu denize falan vermiyor. Doğrudan tarıma veriyor. Doğrudan tarımda kullanıyor. Bizim de bunu yapmamız lazım. Artık gri suyu mutlaka bizim tarımda kullanmamız gerekiyor. Çünkü bizim Anadolu gerçekten tarım açısından dünyanın en önemli merkezlerinden biri. Tarım açısından en önemli bir yer ama artık su yönünden biraz krize giriyoruz ve bu krizi atlatacak için de en önemli şey arıtma testleri, gri suyu kullanabilmek. Şehir şebekelerinde çok ciddi kayıp-kaçak oranları vardı ama şu anda düşürülüyor, yavaş yavaş düşüyor. Bir ara İzmir'de yüzde altmıştı bu değer. 2000'lerde yüzde altmış gibi bir kayıp-kaçak vardı ki çok ciddiye. Sonra toparladılar biraz. Şu anda yüzde otuz beş, yüzde kırklara düştü İzmir'de.

Dünyada su varsa devlet vardır. Suyun bittiği gün devletler gider, biter; yaşamın temeli sudur, biz de suyu mümkün olduğunca çok iyi kullanmak zorundayız.

Barajlar doluyken yeraltı suları saklanmalı. Ve rezerv olarak tutulmalı. Bu nedenle barajlar doluyken mutlaka ve mutlaka önce barajları kullanacağız. Çünkü yeraltı suyu bir yere kaçmıyor. Orada sizi rezerv olarak bekliyor. Nehirlerimizi de acilen kirlilikten kurtarmalıyız. Olağanüstü kirlendi, özellikle Batı Anadolu'da. Hatta ben bir arıcılık çalıştayında şunu duydum: Konuyla ilgili bir profesör "Muğla'dan bal yemem" dedi. Çünkü ağır metaller çok fazla. Sudan dolay.

Bir de şu küresel ısınma sendromundan bir çıkalım. Bu gördüğünüz pandemi ve küresel ısınma. Bunlar hep yine basına verdiğim demeçler, daha sonra basının bana sorduğu şeyler, konular. Her şeyi küresel ısınmaya atmayalım. Bakın yönetimleri kurtarıyoruz. Hem yerel hem merkezi yönetimleri bir sorundan kurtarıyoruz. Diyorlar ki ne yapalım küresel ısınma var. Halbuki yaşadığımız olayların hiçbirinin küresel ısınmayla yakından uzaktan ilgisi yok. Tamamen yanlış. Pandemi ve küresel ısınma mesela. Örneğin Müsilaj. Ya sana kim diyor böyle Marmara'ya bu kadar şeyi kirliliği at diye arıtmadan, 23 milyon insanın çöpünü arıtmadan atıyorsun Marmara'ya, sonra da diyorsun küresel ısınma var. Geçtiğimiz yıllarda binlerce balık öldü. Sana kim söylüyor sel yatağına ev yap diye? Depremle küresel ısınmayı bile birbirine bağladılar. Buzullar eriyince kıtalar hafifler, hareket olur, deprem olur. Biri bir taş atıyor, kırk akıllı çıkartamıyor. Yangın ve küresel ısınma. 2008'de büyük yangın vardı, 2021'de büyük yangın oldu. Her iki yılda da bahar çok kurak geçti. Yağmur yağmayınca toprak demlenemediği için herhangi bir ateşte inanılmaz hızlı yayıldı. 24 saatte 70 km cephe açtı. Bunun nedeni baharın kurak geçmesi. Bunun küresel ısınma ile değil soğumayla ilgisi vardı.

Meliha Okur

Biraz ezberleri bozalım. Tarımda ve iklimde doğru bilinen yanlışlar çok fazla. Soruları alalım. Karşılıklı tartışma olsun. Soru sormak isteyenler?

Seyirci

Hocam ben size sormak istiyorum. Şimdi bazı ülkeler bazı faaliyetleri yasaklamışlar. Peki biz Türkiye olarak ne yaptık o yıllarda?

Doğan Yaşar

Biz bir şey yaptık mı? Hayır. Normal yaşama biz devam ettik. Kaçak kuyulara devam ettik. Kaçak kuyular şöyle, bakın benim amcaoğlumun 110-120 tane falan

hayvanı var. 2020'li yıllara gelirken, Denizli Saraköy'lüyüm ben, orada su yok. Şimdi suda ciddi sorunlar başladı. Oğlum dedim bak, ya kuyu açacaksın ya hayvanları satacağsın, ikisinden biri. Burada o suyu devletin vermesi lazım. Devlet getirecek, o suyu sana verecek. Eğer devlet vermiyorsa ki açtı zaten, sorgusuz sualsiz açtı ve dört yıldan beri de o su sayesinde ayakta duruyor.

Burada suyu devletin ayarlaması, tek elde toplaması lazım. Şimdi Dursun arkadaşım biraz bahseder. Bizde su yönetimi inanın bana "Yedi Kocalı Hürmüz"den beter. Karışmayan hiç kimse yok. Halbuki su yönetimi tek bir elde olacak. Hem kullanım hem tarım hem hayvancılık. DSİ oturacak, hesaplayacak, nereye ne kadar su lazım, o yapacak.

Maalesef bizde su konusu çok karmaşık. 2022'deydi galiba, bir kanunla ilgili çalıştık. Hatta kanun bekliyor. Su yönetilmiyor Türkiye'de, hâlâ bekliyor. Üç yıldan beri çalışmaları yaptık, güzel ama üç bakan geldi hâlâ duruyor, hâlâ bekliyor.

Seyirci

Hepinize saygı ve selamlarımı sunuyorum. İsmim Muhittin Topaloğlu. Hocam biraz önce dedi ki, "2050 yılına kadar su sıkıntımız olmayacak." Benim bir önerim var, kabul edilir edilmez bilmiyorum. Yağmur sularından oldukça faydalanabiliriz.

Atıyorum, Antalya'da 10.000 ton su kullanılıyorsa, bunun 50 tonunu yağmur sularından kullanabiliriz. Örneğin belediyeler imar veriyor, daireler yapıyor. Proje çizildiği zaman eskiden çukurlar vardı, fosseptik çukuru. Onun gibi havuzlar yapılabilir. Oraya dalgıç motoru konur, hat çizilir, mimari projeye dahil edilir. Sular dolduğu zaman dalgıç motoru suyu basar. Evimizde banyoda, mutfakta, lavaboda kullanacağımız suları bunlardan faydalanarak elde edebiliriz. %50 tasarruf mümkün, benim görüşüm bu. Ne dersiniz hocam?

Doğan Yaşar

Şimdi önce ben tarımdan başlayayım. Eğer tarımda suyu kapalı ortamda kullanıyorsak, %65 tasarruf ediyoruz. Bu oran Türkiye genelinde. Ben belediyelere hep şunu öneririm zaten: Çalıştaylar yapılsın, bu konuda da çalıştaylar yapılsın. Bilenler gelsin, jeolojyi bilenler de gelsin. Çünkü burası karstik bir yapı, Antalya'nın biraz daha farklı bir yapısı var.

Bunu jeologlarla oturup konuşmak lazım. Jeoloji Mühendisleri Odası vardır mutlaka Antalya'da. O tür kurumlarla beraber oturup genel bir hesap kitap yapılmalı. Dediğim gibi, yeraltı barajları ya da küçük göletler de yapılabilir. Ama onların yapılacağı yerleri jeologlarla oturup belirlemek lazım. Bu konuda haklısınız. Suyun toplanması, yağmur sularının toplanması konusunda da ben hep söylüyorum zaten: Yağmur sularının bir kısmı bir şekilde barajlara getirilsin, basılsın. Küçük göletler yapıp oradan barajlara su basılsın.

Seyirci

Efendim, ben zaten bahsederken “belediye yapsın” demiyorum. Bunun uzmanları vardır; mimarları, mühendisleri, jeologları vardır. Bunlarla toplanarak bir kurul bunu yapabilir.

İkincisi, tarlalara su diyorsunuz ya, bakın bugün bir makine mühendisi bana geldi. Denize dökülen pis suyun tarlalarda kullanılabilmesi için bir sistem geliştirmiş. Akdeniz Üniversitesi'nden raporunu almış ama bürokrasiden hiçbir belediyeye ulaşmıyor. Denize giden pis suyu tarlalarda kullanmak için arıtma yapmış ama kimse sahip çıkmıyor.

Doğan Yaşar

Gri su dediğimiz olay bu işte. Bütün dünya artık gri suya geçti.

Seyirci

Belediyelerden randevu alamıyor. Bu konuların işte böyle ortamlarda konuşulması lazım.

Doğan Yaşar

Şimdi, büyükşehir belediyeleri artık bu işlerden sorumlu. İlçe belediyelerinin yapacak pek bir şeyi yok. Ben İzmir'den de iyi biliyorum. İlçeler de bu tür önerileri Büyükşehir Belediyesine iletebilir. Büyükşehir Belediyesi Kanunu çıktıktan sonra, ilçe belediyelerinin yapabileceği pek bir şey bırakmadılar. Ben İzmir'den iyi biliyorum, hatta biz defalarca çalıştık zaten bu konuda. Ve şunu söyledim: Şu anda su sorunumuz yok, hiçbir şekilde su sorunumuz yok. Ama denizden su alıp arıtılarak verilmesi için projelerin hazırlanıp rafa konması lazım. Çünkü herhangi bir şekilde çok büyük bir volkan patlaması olduğunda ya da meteor düşmesi durumunda 7-8 yıl yağmur yağmayabilir. Bu nedenle bu projelerin hazır olması gerekir. Bunu da zaten Büyükşehir Belediyesi yapıyor. İlçe belediyelerinin burada söz hakkı yok.

Seyirci

Sayın hocam çok teşekkür ediyorum. Bütün bilim insanlarımıza çok teşekkür ediyorum. Muratpaşa Belediyesi'ne de çok teşekkür ediyorum. Efendim, zamanı iyi kullanmak için kısaca arz edeyim.

İzin verirseniz, sorumdan önce çok hayati bir konuda kamuoyunun bilmesi gereken bir hususu vurgulamak istiyorum. Ben 30 yıl Sağlık, Çevre Bakanlığı ve büyükşehirlerde çalışmış bir insan olarak arz ediyorum. Şu anda Antalya'da dumanı üstünde, kırmızı çizgili bir mesele var. Bunu öncelikle belirtmek isterim. Sekiz aydan bu yana, arz edeceğim bu husus üzerinde durmaktayım, bütün kurumlarımıza konuyu ilettim: Antalya su kaynakları üzerinde alınan bilgilere göre 600 ile 650 arasında halı yıkama işletmesi bulunduğu söylenmektedir. Bunların her biri günde 10-12 ton su kullanıyor.

Bizim önerimiz şudur: 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu ve 2872 sayılı Çevre Kanunu'na göre bu işletmeler üzerinde durulmalı, su envanteri yapılmalı, bu asitli ve boyalı suların tekrar su kaynaklarına enjekte edilmesi engellenmelidir. 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Atatürk ve Refik Saydam'ın imzasını taşıyan bir yasadır. Bu yasa, yarıçapı 500 metreyi esas alan bir koruma çemberi içinde su kaynaklarının korunmasını öngörür; âdeta kuş dahi giremez. Ancak bu uygulamalar henüz hayata geçirilmemiştir. Acaba bu konuda kurumlarımız nezdinde bir tebliğde bulunabilir miyiz, bu konu üzerine eğilebilir mi kurumlar?

İkinci bir husus olarak, laboratuvarlardan sekiz tane Hıfzıssıhha birimi kapatılmıştır. Yıllarca üzerinde çalıştığımız laboratuvar ve çevre bazlı çalışmalar maalesef bugün âdeta kilitlenmiş durumdadır. Bütün çevreciler görev dışı bırakılmıştır, laboratuvarlarımız çalışmamaktadır. Antalya Hıfzıssıhha Enstitüsünde TOKİ binalarının ofisleri kurulmuş, laboratuvarlar bertaraf edilmiştir. Bunun da dile getirilmesini talep ediyorum. Türkiye'de Ankara Hıfzıssıhha'da sekiz çeşit aşı üretiyorduk, serumlar yapıyorduk. Bunlar artık devre dışı kalmıştır. Kısaca sormak istiyorum: Vermiş olduğunuz kıymetli mesajların yanı sıra, Hıfzıssıhha ve çevre mevzuatı üzerinde öneriler getirebilir misiniz?

Suyla ilgili olarak başka bir ulusal enerji politikası üzerinde alternatifler geliştirilebilir mi? Hidroelektrik santralleriyle ilgili yatırımların yanı sıra, Kazdağları, İliç, Bergama gibi yerlerdeki siyanürle altın arama faaliyetleri ve bunlara bağlı 2000'in üzerinde ruhsatın, bilimsel temelde yeniden ele alınarak yeni bir "maden adaları envanteri" çıkarılması mümkün müdür?

Özetle; suyumuzun, Tarım Bakanlığı açısından gerek üretim gerek su kullanımı açısından kısa, orta ve uzun vadeli bir programı maalesef yoktur.

Doğan Yaşar

Başta size şunu söyledim: Kaçak kuyu sorunu. Halı yıkamaların çoğu, araba yıkamaların çoğu kaçak kuyu kullanıyor. Önce bunların engellenmesi lazım. Dediğim gibi, İspanya'da kaçak kuyu açanı hemen içeri alıyorlar. Ama benim ülkemde öyle bir sorun yok. Benim ülkemde istediğin kadar su kullan, istediğin kadar su çek.

Bugün mesela Ergene Havzası olağanüstü bir havzadır. Ancak 2000'den fazla sanayi tesisi şu anda oraya çökmüş durumda. Ağustos ayında Ergene'nin ortalama debisi 2,5 metreküptür. Şu anda, son yıllarda bu 141 metreküplere çıkmıştır. Ne demek bu? Bunların hepsi yeraltı suyunu çekiyor, kirletiyor ve nehre bırakıyor. Üstelik çoğu da kaçak.

Zaten bizim asıl sorunumuz kaçak. Kaçak sorunu çözülmedikçe başka hiçbir şey işe yaramaz. Önce devletin kaçak kuyuları halletmesi lazım. Yoksa bireysel olarak maalesef yapacak pek bir şey kalmıyor. Kaçakları mutlaka ve mutlaka çözmeleri gerekiyor.

Ormanlarla ilgili, daha doğrusu madencilikle ilgili konularda ise Hikmet Hocam anlatacaktır. Asıl sorun, madencilik faaliyetlerinin ormanları yok etmesidir. Önce bizim mevcut kanunları uygulamamız lazım. Yeraltı sularına kimse dokunmayacak kardeşim!

Hatta Zeybekçi, Denizli Büyükşehir Belediye Başkanırken bir panelde güzel bir konuşma yapmıştı. Dedi ki: “Yeraltı suları devletindir ve kullanılmaması gerekir.” Zeybekçi, o dönemde AKP’nin önemli isimlerinden biriydi; hatta Maliye Bakanlığı da yaptı. Evet, olması gereken budur. Ama dinleyen kim? Koltuğa oturunca insanlar ne söylediğini de ne yaptığını da unutuyor.

Seyirci

Hocam, biraz önce bir konu dikkatimi çekti. Suların toplanması ve sularla ilgili yapılacak çalışmalar değerlendirilirken jeoloji mühendislerinin rolü vurgulandı. Ancak bu konuda çevre mühendislerinin rolünün de çok büyük ve etkili olduğuna inanıyorum. Bu süreçte çevre mühendislerinin koordinasyonunun teknik açıdan daha kıymetli olacağı kanaatindeyim. Bunu özellikle belirtmek istedim. Ayrıca ortak disiplinlerle ilerlemenin önemine inanıyorum. Kesinlikle, çünkü eğitimlerimiz bu yönde olduğu için, farklı disiplinlerin birlikte çalışması açısından bu vurguyu yapmak istedim.

Bir de suyla ilgili konuda küçük bir noktayı eklemek isterim. Atıkların da suya ciddi bir etkisi var; bunu göz ardı etmememiz gerekiyor. Geri dönüştürülmüş ürünlerin daha fazla teşvik edilmesi, bu ürünlerin kullanımının artırılması gerektiğini düşünüyorum. Böylece atık yönetiminin önemini biraz daha vurgulamış oluruz.

Doğan Yaşar

Atık kısmı tabii çevrecilerin işi ama mesela Oymapınar Barajı, Keban’dan sonra yapıldı. Oymapınar Barajı çok ciddi bir mühendislik çalışmasıyla yapıldı biliyor musunuz? Neden? Çünkü Keban yapılırken yerbilimciler orada hiç kullanılmadı. Kullanılmayınca müthiş su kaçakları başladı. Bir baktılar ki her yer delik deşik. Sonrasında Oymapınar yapıldı ve orada iki kez jeolojik çalışma yapıldı. Çünkü bölge karstik bir bölgeydi. Bu nedenle Oymapınar’da hiçbir sorun çıkmadı; çünkü önce-sinde bilimsel araştırma yapılmıştı.

Su olayında, sizin de söylediğiniz gibi, kirlilik konusu çevrecilerin alanına giriyor ama öbür tarafta yer bilimcilerin de devreye girmesi gerekiyor. Arkadan inşaatçıların gelmesi lazım. Mesela Melen Projesi şu anda büyük sorunlar çıkarıyor. Konuyu açacağız birazdan.

Meliha Okur

Bilimler Akademisi üyesi bir oşinograf, bölgenin konumu, iklim krizleri ve su yönetimini anlatıyor. Siz çevreciler ise atık konusunda yapılması gerekenleri çok

daha iyi anlatmalısınız. Çünkü çevreciler de bazen “sürdürülebilirlik” adı altında biraz şov yapıyor. Sizden kastım değil tabii; genel bir durumdan bahsediyorum.

Doğan Yaşar

Bizim çok ciddi bir kirlilik sorununuz var. Çünkü arıtmalar çalıştırılmıyor. Ben bir belediye başkanına da söyledim: “20-30 çevre mühendisi istihdam edin. 7/24 bu mühendisler bütün fabrikalardan sürekli örnek alsınlar.” Ana konu bu. Arkasından da dedim ki: “Siz bu örnekleri alın, bakanlığa yazın ve web sayfanızda ilan edin. Hem bakanlığa bildirin hem de biz vatandaşlar olarak bilelim.”

Dedim ki “30-40 çevre mühendisi arkadaş alın, bu kişiler sürekli sahada olsunlar, her gün örnek alsınlar.” Şu anda bize bakanlık tarafından ceza yazılıyor. Haklılar, ama cezalar çok düşük. Örneğin, Londra’da çevre kirliliği nedeniyle verilen ceza 5 milyar lira iken, bizde İzmir Büyükşehir Belediyesi’ne yazılan ceza sadece 3 milyon lira.

Burada yapılması gereken şey şu: Belediyelerin gerçekten çevre mühendislerini istihdam etmesi, bu mühendislerin bütün derelerden, arıtma tesislerinden her gün örnek alıp analiz yapması ve değerler fazla çıktığında bunu bakanlığa bildirmesi. Yapı bu şekilde kurulmalı, bu sistematikte ilerlenmeli.

Seyirci

Türkiye’nin genel tarım ihtiyacı büyük ölçüde Antalya’dan karşılanıyor ve aynı zamanda ihracat da yapılıyor. Kışlık ürünlerin yüzde 70’i İzmir ve Ege Bölgesinden geliyor ama Antalya bu alanda çok daha fazla üretim yapıyor. Peki bu durum Antalya’yı nereye götürecektir?

Bir de şu soruyu sormak istiyorum: Üniversitelerdeki öğretim görevlileri devlete bu konuda baskı yapabiliyor mu? İhracatın kısıtlanması, sadece iç ihtiyaç kadar üretim yapılması, bölgesel tarım planlamasına geçilmesi gibi uygulamalar hayata geçirilemez mi?

Mesela ziraat mühendisleri “şu bölgeye şu kadar ürün, şu yöntemle ekilmeli” diyerek yönlendirme yapsa, bu planlama sistemli şekilde uygulanamaz mı?

Doğan Yaşar

Dünyada tarım nasıl yapılır? Bir futbol takımı gibi düşünün. Müdafada oşinograflar vardır; bunlar Kasım ile Aralık aylarında okyanuslardaki sıcaklıkları ölçerek bir yıl sonra ne kadar yağmur yağacağını, nereye ne kadar yağış düşeceğini ve hangi bölgelere ne kadar besin taşınacağını hesaplarlar. Bu ölçümler Aralık ayının 15-20’si gibi tamamlanır.

Elde ettikleri verileri Tarım Bakanlığı’na iletirler. Derler ki “Teksas’a şu kadar yağmur yağacak, Florida’da şu kadar kuraklık olacak, Orta Amerika’da bu kadar

nem olacak.” Tarım Bakanlığı bu bilgiler ışığında teknokratlarıyla birlikte çalışmaya başlar. Bütün dünyada o yıl ne ekecek, kim neye ihtiyaç duyacak, Türkiye neye ihtiyaç duyuyor, bunların tüm hesaplamaları yapılır.

En son noktada forvet pozisyonunda ziraat mühendisleri vardır. Onlar der ki “ABD bu yıl 5 milyon ton pamuk, 22 milyon ton buğday, 15 milyon ton arpa üretecek.” Bütün bunlar havza bazında planlanır. Çiftçiye de denir ki: “Sen bu ürünü ekeceksin.” Çiftçinin kendi başına “şunu ekeceğim” deme hakkı yoktur; zaten çiftçi de bu sistemde kendini daha güvende hisseder.

Bu şekilde, 2020 yılında ABD 176 milyar dolarlık tarım ihracatıyla rekor kırdı. Hollanda 110 milyar dolarlık ihracat yaptı. Rusya, küresel ısınmanın etkisini avantaja çevirerek ilk kez ihracatçı konuma geçti. Türkiye ise Cumhuriyet tarihinin üretim rekorunu kırdı: 120 milyon ton. Ancak bunun 56 milyon tonu yazlık sebze-meyveydi ve maalesef 26 milyon tonu çöpe gitti. Bunu bizzat dönemin Tarım Bakanı Pakdemirli’ye söyledim: “Ürettiğimizin yarısını çöpe atıyoruz, çünkü tarımda bir planımız yok.”

Tarım ataşelerinin görevi gittikleri ülkelerde neye ihtiyaç olduğunu araştırmak ve Türk ürünlerini o pazarlara sokmaktır. Gerekirse oradaki 3 liralık ürünü sen buradan 2 liraya gönderirsin, sübvans edersin; tıpkı ABD’nin yaptığı gibi. Ama bizde bu sistem yok.

Bizde bilim kullanılmıyor, planlama yok. Oysa Türkiye, tarım açısından dünyanın en önemli bölgelerinden biridir. Anadolu, “verimli hilal” olarak bilinen Mezopotamya Deltası’nın parçasıdır. Tarih boyunca bütün büyük savaşların bitiş yeri burası olmuştur, çünkü burada üretim vardır.

Ama bizde takım oyunu yok. Tarım da bir takım oyunudur. Herkesin kendi görevini bilmesi, birlikte çalışması gerekir.

Yine de Tarım Bakanlığı’ndan ilk kez olumlu bir adım gördüm. 5 Kasım’da çıkan bir kararla, mısır ekimi 11 ilde yasaklandı. Çünkü bu bölgelerde su yoktu, hepsi yeraltı suyunu çekiyordu. Bu karar yeterli değil ama en azından suyun nasıl kullanılacağıyla ilgili doğru yönde atılmış bir hamle.

Meliha Okur

Ben de son bir soru sorayım size, sonra Dursun Bey’e sözü bırakalım. Şimdi El Niño gitti mi? Süper El Niño dönemi sona mı erdi? Biz dünya olarak nereye gidiyoruz? Biraz hikâye gibi, bize bunu güzel bir şekilde anlatsanız...

Doğan Yaşar

Temmuz ayının sonunda bir röportaj sırasında yine suyla ilgili konuşuyorduk. Dedim ki: “Bütün barajlar da boşalıyor.” Ama asıl beni korkutan şeyin ciddi bir soğuk hava dalgası olduğunu söyledim. “Bu yıl çok ciddi bir soğuk gelecek gibi görünüyor,” dedim.

Nitekim Kasım ayının 15'inden sonra ilk defa kar yağdı. Hem de çok erken bir kar. Arkadaşlar da “Hocam bu sene kar erken yağdı,” dediler. Arkasından müthiş bir soğuk geldi. İzmir’de normalde Kasım ayı sıcaklık ortalaması 14,3 derecedir, ama bu yıl 6 derecelere kadar düştü. Ciddi bir soğuma yaşıyor. Zaten korkutan da bu. Çünkü hava soğuduğu zaman, maalesef fazla yağmur yağmaz. Sorun da burada.

Evet, burada noktayı koyalım. Soğuma “mini” düzeyde olacak ama Şubat ayından sonra yağışlar gelecektir, merak etmeyin. Ocak-Şubat’tan sonra hava tekrar normale dönecek.

Meliha Okur

Dursun Bey, su özelleştirilemez diyorum. Yeni kamucu, sosyal yaklaşımın öncüsü ilan ettim kendimi. Yapacak hiçbir şey yok. İsterseniz bir de salona soralım... Su özelleşir mi? Özelleşemez. Sizle başlayalım. Buyurun.

Dursun Yıldız

İklim, göç, kirlilik ve artan baskılar altında su güvenliğimiz var mı? Soru net. Ben bir uzman olarak elbette farklı şeyler söyleyebilirim ama esas olarak bu sorunun yanıtını yaşayanlardan; çiftçilerden, sanayicilerden, vatandaşlardan duymak gerekir. Sayın Başkan da birazdan bahsedecek ama önce tabloyu özetleyeyim: İklim değişikliği var mı? Var. Su kaynaklarımızı etkiliyor mu? Evet. Suyu verimsiz kullanıyor muyuz? Evet. Peki, su konusunda problem var mı? Çok başlılık, çok parçalı yönetim; evet, var. Hocamla her yerde bunu konuşuyoruz.

Ne yapmak lazım? Televizyonlarda bana sık sık soruyorlar. Yanıtım hep aynı: Kamusal yaklaşımdan uzaklaşmamak, kamu sistematüğını bırakmamak lazım. Niye? Çünkü konuştuğumuz şey altın madeni değil, boraks değil, başka bir kaynak değil. Su, çok özel bir varlık. Talebi sürekli mi? Evet. İki gün susuz kalsan problem başlar mı? Başlar. Yerine ikame edilebilen bir şey var mı? Hayır. Suyu sadece belirli bir kesime verip diğerine vermeme şansınız var mı? Yok. Çünkü toplumsal olarak herkesin erişmesi gerekir.

Bütün bu gerekçeler suyun ticarileştirilmemesi, piyasa malı haline getirilmesi gerektiğini açıkça ortaya koyuyor. Niye bunları söylüyorum? Çünkü Antalya bu konuda özel bir deneyime sahip. Yaklaşık 10-12 yıl önce buraya geldiğimde, İnşaat Mühendisleri Odası’nın davetlisi olarak konuşmuştum. Antalya, su hizmetlerinin özelleştirilmesi konusunda Türkiye’de ilk deneyimi yaşayan ildir. Sonra ne oldu? Tahkim süreci yaşandı, suyun özelleştirilmesi başarısız oldu. Tıpkı dünyanın birçok yerinde olduğu gibi. Bir daha denemeyelim. Kocaeli’nde de denedik, orada da sorun çıktı.

Suyu biz yönetelim. Ama ikinci kelime çok önemli: Yönetelim. Nasıl yönetelim? Hangi politikayla? Sayın Başkan’ın seçilmeden önce vaat ettiği bir politik çizgi

vardı. Dedi ki: “Benim politikam bu olacak, buna göre yöneteceğim.” Muratpaşa Belediyesi örneğinde olduğu gibi, suyun politikasını belirlerken hedefler ve tespitler ortaya koymamız gerekiyor. Hedefimiz, suyu ekosistem dengesini bozmadan, sosyal, ekolojik ve ekonomik hedefleri birlikte gözетerek yönetmek olmalı.

Ben kolay söylüyorum tabii ama bir de başkanlara sorun. Antalya Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürüne sorsanız, sabaha kadar anlatsın; o kadar zor ki. Çünkü sistem sizi mutlaka bir yerden ödün vermeye zorluyor. Genellikle neyden ödün verilir hocam? Ekolojiden. Birçok yerde olduğu gibi, su yönetiminde de ilk fedakârlık ekolojiden yapılır.

Suyu temin edersiniz, arıtmadan doğaya geri bırakırsınız. Ne olur? Müsilaj olur, körfez kirliliği olur. İzmir Körfezi’nde yaşanan kirlilik bunun örneğidir. “Ama hocam biz suyu temin ettik,” diyebilirsiniz. Oysa suyun temin edilmesi, su yönetiminin sadece başlangıcıdır. Su yönetimi, kaynağından alınmasıyla başlar, aynı kalite ve nitelikte doğaya geri bırakılmasıyla biter. Bu yüzden bizde sadece “su yönetimi” denmez; doğru ifade “su yönetimi ve çevre sağlığıdır.”

Su çok kirlitici bir unsurdur, hepimiz biliriz. Toprağı kirlendirir, inanılmaz bir hızla yayılır ve toplumsal sorunlara yol açabilir. “Ben görevimi bitirdim, suyu temin ettim, parasını da aldım, gidiyorum,” diyemezsiniz. Çünkü suyun yönetimi bununla bitmez. Bizler artık bazı sorunları tespit etmekten bile yorulduk. Sayın Başkan da dünden beri aynı şeyleri söylüyor. 2050 iklim değişikliği projeksiyonlarında da görüldüğü gibi, yönetmek zorundayız artık.

Peki, suyu yönetmek çok mu zor? Değil. DSİ gibi köklü, uzman kurumlarımız var. Ancak bir karar vermek zorundayız: Hangi politika, hangi plan, hangi stratejiyle ilerleyeceğiz? Planlarımız var mı? Var. Ama hangi ölçekte? Havza ölçeğinde olması gerekiyor. “Ben Muratpaşa Belediyesi olarak kendi sınırlarım içindeki suyu yönetirim” diyemezsiniz. Antalya genelinde, bütün havza ölçeğinde yönetmek zorundayız. Bu da elbette zor bir iş, çünkü karşılıklı ortak akıl gerektiriyor. Çok başlılık var. Bütün temsilcileri ikna etmeniz gerekiyor. Sayın Başkan toplantıya gidecek, elini kaldıracak ama karşısında çiftçi dernekleri, sulama birlikleri, sulama kooperatifleri olacak. Onlar diyecek ki “Başkan, sen su istiyorsun ama benim de suya ihtiyacım var.”

Peki, sektörel su kullanımını nasıl dengeleyeceğiz? İşte burada oturup bir defa daha düşünmemiz gerekiyor. Dünyada büyük bir eşitsizlik var. Birleşmiş Milletler de bunu söylüyor: Su bir insan hakkıdır. Çevre de artık insan hakkı olarak kabul edildi. Ama kabul etmek yetmiyor, uygulamak gerekiyor. Anayasamızda da “sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı” var. Devlete bir ödev verilmiş, bunu sağlamak. Ancak devletin bu ödevini yerine getirmesi için bizim sadece talep etmemiz yetmiyor; işin içinde olmamız gerekiyor.

Su yönetimi katılımcı bir anlayışla olmalı. Katılımcı anlayış şeffaftır, halkı davet eder, dinler, hesap verebilir. Hesap verebilmek, demokrasinin temelidir; sudan sağlıklı gıdaya kadar her alanda. Çünkü su çok boyutlu bir kaynaktır; politik, kültürel, ekonomik ve sosyal yönleri vardır. Dünyadaki su döngüsü de eşitsiz dağılmıştır. Güney Amerika'da nüfusun sadece %8'i yaşar ama dünya suyunun dörtte biri oradadır. Diğer bölgelerde ise su kıtlığı yaşanır.

Dünyada suyun %70'i tarımda kullanılır. Gelişmiş ülkelerde bu oran %30'a kadar düşürülmüştür. Ancak küresel ölçekte hâlâ büyük bir eşitsizlik var. Kuzey ülkelerinde nüfusun %94'ü suya erişebiliyorken, Afrika ve Asya'nın birçok bölgesinde insanlar bir kilometre yürüyerek su bulabiliyor. Üstelik bu "çeşmeden akan su" değil, sadece içmeye uygun su.

Sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını en çok ne zaman hatırladık biliyor musunuz? Pandemide. Afrika'da milyonlarca insan elini yıkayacak su bulamadı. O dönemde fark ettik ki suyun olmadığı yerde sağlık, yaşam ve gelecek de yok. Birleşmiş Milletler'in raporlarında açıkça yazıyor: Dünyada sabun ve temiz suya erişimi olmayan milyonlarca insan var. İçme suyuna zaten hiç ulaşamayanlar da cabası.

İşte su yönetimi bu yüzden bir çevre politikası değil, bir yaşam politikasıdır. Bir de suyun çok önemli bir özelliği var: Stratejik bir kaynak olması. Bugünlerde bu özelliğini bize yeniden hatırlatacak gibi görünüyor. Dünya nüfusunun yarısı sınır aşan nehir havzalarında yaşıyor. Bu çok önemli bir durum ve bizi de yakından ilgilendiriyor. Çünkü bizim de sınır aşan nehirlerimiz var; Dicle, Fırat, Asi dışarıdan doğup ülkemizden geçen nehirler. Bunun dışında Meriç sınır oluşturan bir nehir, Aras ve Çoruh da stratejik açıdan büyük öneme sahip.

Suyun stratejik boyutu uzun zamandır uluslararası gündemde. Biz de Politikalar Derneği olarak İsviçre'de, Birleşmiş Milletler toplantılarında bu konuları yakından takip ediyoruz. Türkiye açısından da çok önemli bir mesele bu. Bakın, en riskli sınır aşan su havzalarından biri Dicle-Fırat havzası olarak açıkça belirtiliyor. "Savaş sudan çıkar mı?" Evet, çıkar. Çünkü su, savaş çıkarmak isteyenler için en kolay kullanılacak sebeplerden biridir.

Bugünlerde herkes "Fırat'ın doğusu", "Fırat'ın batısı" diyor ama kimse "Fırat'ın kendisi"ni sormuyor. Neden önemli olduğunu açıklayayım. Suriye'de 2011 yılında bir iç savaş başladı. Ama ondan önce ne oldu? Üst üste üç kurak dönem yaşandı. Bu kuraklık yüzünden insanlar köylerden kente göç etti. Kentlerde pahalılık, işsizlik ve sosyal gerilim arttı. O üç kurak dönem, 2011'deki sosyal patlamayı büyük ölçüde tetikledi.

Dünya suyu kirletiyor; özellikle gelişmiş ülkeler. Kalkınma için yapmanız gereken çok şey var ama öncelikle suyu dikkatli kullanmak zorundasınız. Birleşmiş

Milletler'in belirlediği 17 sürdürülebilir kalkınma hedefinin 8'i doğrudan suyla bağlantılı. Orada yer alan "Clean Water and Sanitation" (Temiz Su ve Sanitasyon) hedefi, diğer bütün hedeflerin kilit noktası. Çünkü suyu iyi yönetmeden enerjiyi, tarımı, çevreyi yönetemezsiniz. Ne kadar çabalarsanız çabalayın olmuyor. Bir ülkenin kalkınması, suyu doğru yönetmesine bağlı.

Gelelim Türkiye'ye. Evet, suyumuz var ama eşitsiz dağılmış durumda. Keşke hepimiz Karadeniz'de yaşasaydık. Orada yıllık yağış 2000-2400 milimetre civarında. Ama Konya'da bu rakam 240 milimetreye kadar düşüyor. Görüldüğü gibi dağılım dengesiz. Bir başka sorun da şu: Su kaynaklarının büyük bölümü doğuda, nüfus ise batıda. Ne yapacağız? Nüfusu mu doğuya götüreceğiz, yoksa kaynakları mı batıya getireceğiz? Şu anda kaynakları taşıyoruz ama bu doğru mu? Hayır.

Türkiye'de çok fazla havzalar arası su transferi projesi var. Oysa milyonlarca yılda oluşmuş doğal bir çevrimi bozuyoruz. Doğanın dengesi, toprağı, taş yapısı, biyolojik çeşitliliği; bunların hiçbiri 10-15 yılda oluşmadı. Anadolu'nun jeolojik geçmişi 2,5 milyar yıla dayanıyor. Çevrimleri bozarsanız, doğanın gücünü test etmeye kalkarsanız, bunun bedelini çok ağır ödersiniz. Doğayla yarış olmaz; doğayla uyum olur.

İnsanoğlu doğanın efendisi olma anlayışını sürdürdükçe, bu yüzyıl insanlığın mağlubiyetiyle sonuçlanacak. Şimdiden doğudan batıya bir göç dalgası başladı. Türkiye zaten yarı kurak bir ülke; çok sulak değiliz. İklim sınıflandırmalarına barksanız, yarı kurak bölgeler koyu kahverengiyle işaretlenmiştir. Kurak olmayan bölgelerse sadece kıyı kesimleri: Karadeniz, Ege'nin bazı bölümleri, Akdeniz'in belirli kesimleri.

Ayrıca yağışlar da değişiyor. Özellikle Akdeniz Bölgesi'nde yağış değişkenliği çok yüksek. Bu yıl aldığımız yağışı gelecek yıl yüzde 25 eksik görebiliyorsunuz. Bu çok büyük bir oran. Dolayısıyla planlamayı buna göre yapmak zorundasınız.

Bu sene gelecek olan yağış doğal, iklim değişikliğinin doğrudan etkisinden söz etmiyorum. Ancak bu etki devreye girdiğinde tablo değişiyor. Buyurun hocam, siz de katkı yapın, burası forum; sadece benim konuşma alanım değil.

Seyirci

Şimdi bu belirsizliğe ek olarak; çünkü önümüzü göremiyoruz; yağışlardaki değişkenlik yüzde -5, +10 oranında fark yaratabiliyor. Buna sıcaklık artışlarını da ekleyin. Özellikle Ege ve Akdeniz'de konuşmadığımız, ihmal ettiğimiz bir konu var: Buharlaştırma. Sıcaklık artışı buharlaşmayı ciddi şekilde artırıyor. Bu da su döngüsünde yeni bir risk oluşturuyor.

Başta gösterdiğimiz o 112 milyar metreküplük su bütçemiz var ya, bazı yıllarda; örneğin 2020 kuraklığında; 100 milyar metreküpün altına düştü, 98'e kadar indi.

Dursun Yıldız

Ve biz bunu önceden göremiyoruz, planlayamıyoruz. O zaman neyi yöneteceğiz? Belirsizliği yöneteceğiz. Suyun yönetiminin zorluğu da buradan geliyor: Hem çok başlılık, hem çok parçalı yapı, hem de bu öngörülemez belirsizlik. Peki çözüm ne? Artık elimizde yapay zekâ var diyebilirsiniz. Doğru, teknolojik olarak çözebiliriz ama önce hazırlık yapmamız lazım. Çünkü veri olmadan hiçbir sistemi çalıştıramazsınız. Bir arkadaşımız az önce çok doğru bir şey söyledi: “Veri, veri, veri.” Elimizde büyük veri olması gerekiyor. Türkiye'nin başlaması gereken nokta bu. Alfabenin A'sı, B'si gibi. Veri olmadan bilgisayara ne yükleyeceksiniz? Ayrıca bu verinin standart olması da şart. Her kurum kendi yöntemine göre veri toplarsa, yapay zekâdan sağlıklı bir sonuç alamazsınız.

İklim değişikliğinin su kaynaklarına etkisini Türkiye 2016'da yayımladığı bir raporla değerlendirdi. Durum iyi değil. Bakın, bu grafikte Ekim ayında Türkiye'ye düşen yağış görülüyor. Neden Ekim'i aldım? Çünkü çok yakın ve kritik bir dönem. Hatırlarsınız, Ekim ayında Antalya'ya bile doğru düzgün yağmur düşmedi. Türkiye'nin birçok bölgesine yağmur hiç uğramadı. Harita kapkara.

Niye önemli? Çünkü Ekim dikim ayıdır. Toprak biraz nemlenecek ki tohum filizlenebilsin. Ama 6 yıldır Ekim ayı yağışları normalin altında. Bu, meteorolojik kuraklık dediğimiz uzun bir kurak periyot demektir. Yağışlar nerede var? Yine her zamanki gibi sadece Karadeniz'de. Ben Samsunluyum; biz artık yağmurdan usandık. Ama orada da bu kez sel tehdidi var.

Ekim geçti, Kasım geldi. “Yağışlar başladı, kurtardık,” diye düşünebilirsiniz ama maalesef yine kurtaramadık. Kasım ayında da durum kötüydü. Trakya'dan başlayın, Kuzey Ege'ye, oradan Batı Akdeniz'e kadar gidin. Bütün o bölgelerde yağışlar normalin yüzde 40-60 altında kaldı. Trakya'da ayçiçeği verimi yüzde 50-60 azaldı. Üretici büyük sıkıntı yaşadı, bu da yağ fiyatlarını artırdı.

Ekim'de başlayan bu kuraklık süreci Kasım'da da devam etti. Türkiye için su yılı Ekim'de başlar, ama bu yıl başlangıçtan itibaren yağışlar yetersiz. Büyük Menderes, Kuzey Ege, Ergene, Burdur, Akarçay, Konya Kapalı ve Asya havzaları şu anda alarmda. Aralık da nasıl geçecek belli değil.

DSİ dahil bütün kurumlar tetikte. Çünkü barajlar beklenen yağışı alamadığı için dolmuyor. Bu durumda ne oluyor? Belirli aylarda doluluk oranı yüzde 20'nin altına düşünce, “Birinci planı uyguluyoruz, ikinci sulama yok,” deniyor. Geçen yıl Çukurova'da aynısı yaşandı. Denizli'de de üç yıldır aynı karar uygulanıyor. Türkiye'de sulama suyunun yüzde 74'ü tarıma gidiyor. Bu tabloyla birlikte artık şu soruyu sormak gerekiyor: **Su yönetimimiz nasıl?** Su kalitemiz nasıl? Hemen bakalım arkadaşlar. Haritada kırmızıyla gördüğünüz yerler 4. sınıf su kalitesine sahip bölgeler. Hatta

bazı yerlerde 5. ve 6. sınıf kaliteye kadar düşüyor. Bu veriler Su Yönetimi Genel Müdürlüğü'nün resmi haritasından alınmıştır. O kırmızı bölgelerde suyu ileri arıtma yapmadan kullanmak mümkün değil. Türkiye geneline şöyle bir baktığımızda tablo hiç de iç açıcı değil.

Fiziksel ve kimyasal arıtma, ileri arıtma ve dezenfeksiyon olmadan içilebilir su elde etmek artık pek çok bölgede imkânsız hale geldi. Kırmızıyla işaretlenen "A3" sınıfı yüzey sularında durum özellikle vahim. Ancak asıl tehlike yeraltı sularında. Türkiye çok büyük bir yeraltı suyu kriziyle karşı karşıya. Özellikle Konya Kapalı Havzası'nda ruhsatsız kuyu sayısı 100 bini aşmış durumda. Bu kuyular kontrolsüz, kayıtdışı ve izlenemiyor. Devletin elinde veri olmayınca müdahale de edilemiyor.

Peki ne yapmak gerekiyor? Ülke genelinde otomatik, anlık veri aktarım cihazlarının kurulması gerekiyor. Bu cihazlar DSİ merkezine bağlı olacak, yeraltı suyu seviyelerini anlık olarak ölçecek. Ardından da çok sıkı tedbirler alınmalı. Fakat reel politik gerçekler içinde bu kolay değil. Ben teknik bir insan olarak söylüyorum; siyasetçi olarak konuşsaydım başka şeyler söylemek zorunda kalırdım. Ama ülkenin su kaynaklarının geleceğe taşınması açısından bu konu son derece kritik.

Bakin, elimizdeki resmi çizelgelere göre bazı bölgelerde yeraltı suyu rezervleri aşılmış durumda. Tahsis edilen miktar, var olan rezervin üzerinde. Bu ne demek? Yeraltı suyu seviyeleri sürekli azalıyor. Üstelik bu rakamlar sadece kayıtlı kuyuları kapsıyor, kaçak kuyular dahil değil.

Seyirci

İstanbul'da da benzer bir tablo var. Kentsel dönüşüm nedeniyle derin temeller kazılırken yeraltı suları şebekelere ya da doğrudan caddelere boşaltılıyor. Bu da ciddi bir tatlı su kaybına neden oluyor.

Dursun Yıldız

İstanbul tarihsel olarak kuyularla beslenen bir şehir. Altında yüzlerce sarnıç bulunuyor, "sarnıçlar kenti" denmesi boşuna değil. Bütün bunlar yönetilebilir şeyler. Teknoloji elimizde; yeter ki iyi bir su yönetimi anlayışıyla hareket edelim. Peki bir su yönetimi neden rezervden fazla tahsis yapar? Elinizde 10 bardak su varsa, siz 11 bardaklık tahsis yapamazsınız. Bu, uzun dönemli ölçümlerle belirlenen rezervlerin aşıldığı anlamına gelir.

Şimdi haritaya bakınca belki gözünüz Antalya'ya kaymıştır. Antalya hariç Türkiye'nin neredeyse tüm bölgelerinde yeraltı suyu tahsisleri, rezervleri aşmış durumda. Antalya'da şu anda resmi tahsisler henüz rezerv sınırını aşmadı. Ancak diğer bölgelerde su seviyesi sürekli düşüyor. Peki bu sadece enerji kaybı mı yaratıyor? Hayır. Su kalitesi de düşüyor.

Seyirci

Çünkü yeraltına ne kadar derin inerseniz, o kadar çok ağır metal, arsenik ve tuzlulukla karşılaşırınız. Kıyı kentlerinde bu durum daha da risklidir. Su seviyesi azaldıkça deniz suyu kuyulara sızar.

Dursun Yıldız

Bodrum'da bu yaşandı, başka yerlerde de yaşanıyor. Bu durumda suyu arıtmak zorundasınız ama bu da maliyeti artırıyor. Maliyet arttıkça da kamusal anlayıştan uzaklaşıyor. Birileri gelir, "Biz size kredi verelim, suyunuzu biz yönetelim. Hatta bir süre ücretsiz su da sağlayacağız," derse inanmayın. Çünkü dünya artık bu deneyimlerden vazgeçiyor. Antalya'da da geçmişte benzer bir durum yaşandı.

Seyirci

Büyükşehir Belediyesi belirli bir dönemde suyu ücretsiz hale getirdi. Peki sonra ne oldu? İnsanlar arabalarını yıkamaya, bahçelerini sulamaya başladı. "Nasıl olsa bedava su," diye düşünülerek onlarca ton su boşa gitti. Ben İstanbul'da yaşıyordum, 6 yıl önce Antalya'ya taşındım ve gerçekten hayret ettim. Taşındığım yıl, bu kadar fazla ve gereksizce su harcayan bir şehir daha görmedim.

Dursun Yıldız

Sizi destekleyecek bir şey söyleyeyim mi? Geçen sene biz, İstanbul suyunu İSKİ ile birlikte gün gün takip ettik. Meliha Hanım da gayet iyi bilir; İstanbul öyle bir noktaya geldi ki eğer ocak ayı başında yağışlı bir dönem başlamasaydı, Trakya yakasında su nöbetleşe verilmeye başlanacaktı. Hatta bazı bölgelerde münavebeli su kesintileri gündeme gelmişti.

Bu şunu gösteriyor: Su, siyasete alet edilmemeli. Yerel yönetimlerde su, popülist politikaların aracı haline getirilmemeli. Eğer yapılabiliyorsa, bilgi, donanım ve kadro gücü yeterliyse suyu **gerçekçi ve halkçı politikalarla** yönetmek gerekir. Ama ne yazık ki çoğu zaman buna da güç yetmiyor; kimi zaman adliyelerde yargılanan yöneticilerle karşılaşırız. İşte bu noktada, suyun yönetiminde siyasi iradenin de sorumluluk alması gerekiyor. Çünkü su, teknik olduğu kadar politik bir mesele.

Oymapınar'dan mı gelsin su, Karacaören'den mi gelsin? Değil mi, Antalya'nın en önemli tartışmalarından biri bu. Uzun zamandır konuşuluyor. Ama ben diyorum ki önce elimizdeki mevcut suyu kirletmeden, arkadaşımızın da belirttiği gibi, en verimli şekilde kullanalım. Mevcut kaynakları doğru ve temiz biçimde yönetelim; ondan sonra bu tartışmaları yapalım.

14 yıldır süren bir tartışma bu. Eğer her kesim kendi tarafından çekerse, su gibi hayati bir konu da tıpkı bu yasa gibi bekler hale geliyor. Peki, bu su yasası kaç yıldır gündemde hocam? 12 yıldır. 12 yıldır yasa taslağı rafta bekliyor. Neden bekliyor? Bir sene, üç sene değil; tam 12 sene. Ne bekleniyor, kim bekliyor, bilen varsa söylesin.

Tüm bu sorunların çözümü için Türkiye’de havza ölçeğinde bir yönetim anlayışı oluşturulmaya çalışılıyor. Bu çabanın sonunda ülke, “nehir havzaları” ölçeğinde yönetilecek, her nehir havzası için bir “Havza Su Kurulu” kurulacak. Bu kurullarda belediye başkanları, kanalizasyon idaresi müdürleri, ilgili kurum temsilcileri yer alacak. Toplamda yaklaşık 200 kişilik bir kurul yapısından bahsediyoruz.

Peki bu yönetim modeli verimli olacak mı? Meliha Hanım “hayır” dedi ve haklı da. Çünkü her konuda olduğu gibi bu konuda da “evet” ya da “hayır” demek yerine, doğru soruları sormak gerekiyor.

Biz de bu kapsamda bir rapor hazırladık. “Önümüzdeki dönemde havzaların yönetimini kim üstlenecek?” diye sorduk. Havza bölge müdürlüklerinde DSİ mi etkili olacak? Yoksa yeni bir yapı olan “Havza Su Ajansları” mı kurulacak? Ya da mevcut sistemdeki 24 kişilik “Havza Su Kurulları” mı devam edecek? Bu kurulların sekreteryası şu anda Su Yönetimi Genel Müdürlüğü’ne bağlı.

Peki neden bu kadar önemli bu mesele? Çünkü bir havzadaki suyun yönetimi, Türkiye’nin geleceğini doğrudan etkileyen bir konu. Yanıt net: Evet, çok önemli. Nedenini ise bu tartışmalar derinleştikçe hep birlikte daha iyi anlayacağız.

Buyurun Sayın Başkan...

Ümit Uysal

Konu çok yakıcı konuşulmaya başlanınca söz alma gereği duydum. Son 30-40 yıldır, özellikle 50 yıldır belki çokpartili hayattan sonra böyle bir tek yanlı propagandayla karşı karşıya kalıyoruz, “işte filanca vesayet yapıyor” gibi söylemler... Olur mu? Halka soralım. Olur mu? “Demokrasi içinde çözülsün” diyoruz. Ancak akıllı ulusların, akıllı devletlerin ulusal güvenlik politikaları olur; bunu siyasetler değiştiremez, bunu oyla değiştiremezsiniz. Bütün devletlerde en demokratik örnekleri gösterecek yapılar vardır; bizim meşhur kesim, Türkiye’yi vesayetçi bulan ağalar var ya, yıllar yılı gelip her şeyi duman edenler... Şimdi su konusunu düşününce Doğan Avcıoğlu’nu hatırlamamak elde değil. Kardeşim, su konusu bir ulusal güvenlik konusudur; siyasetçinin eline bırakılamaz. Çünkü siyasetin eline bırakılırsa siyasetçi kimseye “sondaj vurma” diyemez. Hep ruhsatsızları konuşuyoruz ama ruhsatlı rakamlar da korkunç. Ruhsatsız olanlar zaten korkunç. Nasıl oluyorsa bir dönüm yeri olan ruhsat alıyor. Su merkezi yönetim işi; en stratejik, en önemli ürün. Gıdada da benzer durumlar var. Merkezi bir ulusal güvenlik stratejisi olarak ele alındığında, havzaların ihtiyacına göre, ülkenin uzun vadeli projeksiyonlarına göre planlama yapılmalı. Hocam biraz önce dedi, tarım yapanlar nasıl yapıyor? Tarımda bazı tedbirleri alsanız bu konu çok hafifliyor. Tarımı siyasetten uzak tutmak gerektiğini söylüyorum; konunun niteliğini anlatmak için siyasi algıdan bağımsız ele alıyorum.

“Kepek yok memlekette” denildiğinde “kepek yoksa niye kepek ekmiyorsunuz?” diyen adam birkaç sene önce adaydı burada. Bu müthiş tarım ülkesinin olabilecek genişlikteki üretim potansiyelinin yanlışlıkla aylara, yıllara kurban edilmesi kabul

edilemez. Aynı bizim göç politikamız gibi; ulusal karar verilebildiğini zannetmiyorum burada irademizin. En çarpık siyasi iktidar dahi bu kadar vatana, millete, ülkeye zarar verici bir şey yapmak istemez. Ulusal iradenin, ulusal egemenliğin kullanılabilirdiğini düşünmüyorum. Bu tarım, göç ve benzeri temel stratejik alanlarda çok dikkatli olmamız lazım. Bunları belki hep beraber sonuç bildirgesinde toparlayacağız ama şimdi konu bu kadar yakıcı konuşulmuşken dayanamayıp fikirlerimi beyan etmek istedim.

Dursun Yıldız

Teşekkür ederim Sayın Başkanım. Teşekkürler, sağ olun. Sayın Başkanın söylediklerine sadece iki cümle ekleyeceğim. Dünya Bankası bir rapor hazırladı; 2000'li yılların başı, ben DSİ'deyim. Raporda aynen şöyle diyordu: "Türkiye artık sulama kanalı yapıp suyu tarımda kullanmayı kesmeli. 5,2 milyon hektarlık bir sulama alanında durmalı." Bizim sulama alanımız 8,5 milyon hektar. Biz eğer Dünya Bankası'nın bu sözüne uyacak olsaydık o dönemde, eğer biz 5 milyon hektarda işi bırakmış olsaydık birçok alanda, birçok yerde gıda güvencemizi büyük oranda riske atmış olacaktık. Bunlar yazıldı bize, yazılı olarak verildi. Bu talimatlar gibi verildi. Ve o dönemde Dünya Bankası'nın Türkiye'nin su yönetimi üzerine birçok tasarrufu oldu. O tasarrufların sonucu da bazı şeyler maalesef bugüne geldi. Ulusal politikalarımızdan şaşmamız, sapmamız belirli dönemlerde başladı. Hepimiz biliyoruz, o siyasete girmeyelim, geçmişe dönmeyelim. Ama bugün geldiğimiz noktada yeniden geri dönmek, yeniden kazanmak zorunda olduğumuz şeyler var. Hamasi değil; teknik, akıl, bilgi. Mustafa Kemal Atatürk.

Bir toplantı yapıldı. Toplantının beni en fazla etkileyen cümlesi şuydu: "Maliyetler, hizmet bedelleri arasında denge açılıyor." Vallahi açılıyor. Şimdi Antalya'da inanılmaz bir enerji maliyeti var. Bini aşkın kuyudan su çekiliyor. Peki ne yapacağız? Bu maliyet farkı daha da açılacak. Ben bunu anlatmak için bu konuyu açtım. Niye? Çünkü su yasasında diyor ki: "Tam maliyet esası uygula." O ne demek? Bak, su temin ediyorsun ya; çevre maliyetini al, kaynak maliyetini al, fırsat maliyetini al, finansman maliyetini de al.

Bunlar hesaplandı, elimizde raporlar var. Bu durumda biz bir bakıyoruz, mevcut suyun, sizin verdiğiniz suyun en az iki katı, en az iki buçuk katı kadar bir fiyatla suyu vermek zorundalar. Yasal olarak bunu vermek zorundasınız. Bu yasa çıktığı zaman Anayasa Mahkemesi'ne gidip bu maddesini iptal ettirin. Peki hocam, bu nereden geliyor? Bu Avrupa Birliği'nin Su Çerçeve Direktifi'nden geliyor. Biz ona uyum göstermek istiyoruz Sayın Başkan. O dosyayı kapatmak için; iklim değişikliği ve çevre dosyası açık ya şu anda, AB başvuru dosyası. Onu kapatabilmek için Su Çerçeve Direktifi'nin yazdığı şeylere göre yeniden düzenleme yapıyoruz. Mavi tık alabilmek için. Onların bir tanesi de bu "tam maliyet" prensibi.

Seyirci

Hocam peki biz Antalya'da akan suyu içebiliyor muyuz? Tamam, parasını verelim, kabul... Ama o su gerçekten içilebilir mi?

Dursun Yıldız

Antalya'da musluklardan akan su yeraltı suyundan geliyor ve kireçli kayaçların içerisinden geçtiği için kalsiyum bikarbonat oranı oldukça yüksek. Ancak bu suların içilmesiyle ilgili olarak, sağlığı tehdit edici herhangi bir durumun bulunmadığı bilimsel raporlarla açıklandı. Ben Ankara'da da hep şöyle söylüyorum hocamın dediğini desteklemek için: Evet, benim binamın başına kadar gelen su içilebilir nitelikte. Ben İstanbul'da da çeşmeden akan suyu içiyorum.

Meliha Okur

Ben de içiyorum. Endüstriyel su pazarının büyümesi için her tür bilgi birikimi kullanılabilir. Evet, belediyelerin sağladığı su denetimli sudur. Bu çok önemli, değil mi?

Dursun Yıldız

Belediyelere bir tavsiyemiz oluyor, naçizane. Kamu hizmeti dediğiniz şeyler bazen apartman yöneticilerinin sorumluluğuna bırakılıyor ama onlar bu işi, özellikle su depolarının temizliğini, kendileri yaptırıyorlar Sayın Başkan. Olmuyor bu iş. Şu apartmanlardaki su depolarına bir bakın; büyük ihtimalle hiçbiriniz bakmak istemezsiniz. Doğru mu hocam, siz yönetici misiniz? O depoların temizlenmesinde vatandaşa yardımcı olmak, belediyelerin üstlenebileceği bir kamu hizmeti olabilir mesela.

Olabilirdi pilot bölgeler seçilerek bu uygulama başlatılabilir. Buradan bizi izleyen sayın başkanlara da böyle bir mesaj göndermiş olalım. ASAT'ın 180 kuyusunun 2022 yılındaki toplam elektrik faturası 34 milyon 174 bin lirayken, 2024'te bu rakam 200 milyon liraya ulaştı. Bu, Sayın Belediye Başkanının bizzat açıkladığı bir veri. Peki Antalya'nın su potansiyeli ne? Antalya'da 109 nehir, 32 göl bulunuyor, su açısından zengin bir bölgeden bahsediyoruz. Ancak bu potansiyelin sürdürülebilirliği açısından önemli projeksiyonlar da mevcut: Yağışlar azalacak, buharlaşma artacak.

Depolama tesisleri var ama sulamanın büyük bir bölümü hâlâ yeraltı suyundan sağlanıyor. DSİ'nin 2022 verilerine göre yağıştan beslenen yeraltı suyu miktarı yıllık 2.865 hektometreküp, emniyetli yeraltı suyu rezervi ise 1,5 milyar metreküp. Kullanılan miktar 518 milyon metreküp civarında. Miktar açısından bakıldığında rezervler şimdilik kritik düzeyde değil; ancak Avrupa Birliği'nin 2024 tarihli bir raporuna göre kirlilik açısından ciddi riskler mevcut.

Bu raporda “miktar açısından risk düşük, kirlilik açısından yüksek” deniyor. Antalya’da miktar açısından riskli bölgeler kırmızıyla gösterilmiş. Kirlilikse esas tehlike. Çünkü alüvyon yapılı arazilerdeki yeraltı suları çok kirlenmezken, karstik kayaçlar arasından geçen sular çok daha hızlı kirleniyor. Antalya gibi karstik yapıya sahip bir bölgede bu büyük bir tehdit.

Şu anda 44 yeraltı suyu kütlesi risk altında. Merkez ilçede içme ve kullanma suyu temininin yarısı yaklaşık 50 derin kuyudan sağlanıyor. Bu kuyulardan çekilen su sadece klorlanarak şebekeye veriliyor; ileri arıtmaya tabi tutulmadan. Bu büyük bir avantaj. Ancak bu avantajı korumak için mevcut kaynakları kirletmeden kullanmak, su yönetiminin birinci önceliği olmalı.

Raporda “tehlikeli madde kirliliği” de vurgulanıyor. Pestisitler, tarım ilaçları, gübreler, kentsel atık su deşarjları ve akaryakıt istasyonlarının etkileri belirgin. Antalya bir tarım kenti; yılda 45 bin ton fosforlu ve azotlu gübre kullanılıyor. Bu kadar yoğun kullanımda “uygun zamanda, doğru miktarda ve bilinçli gübreleme” yapılmazsa yeraltı suları besin maddesi (nütrient) kirliliğine maruz kalıyor.

Üst havzalardaki kentlerin kanalizasyon suları da bu kirliliğe etki yapıyor. Toplamda 98 su kütlesinde gübreden kaynaklı kirlenme tespit edilmiş durumda. Bu tablo su hizmeti maliyetlerini de doğrudan etkiliyor. Çünkü suyun fiyatlandırılması -ben “bedel takdiri” demeyi tercih ediyorum- belediye meclislerinde alınan kararlara bağlı. Ama ileride meclis üyeleri bu konuda ciddi sıkıntılar yaşayacak.

Zira eğer yeraltı suyu kirliliği bu hızla artarsa, o suyu önce arıtmak zorunda kalacağız. Zaten 1200 derin kuyudan, 300-400 metreden çekilen suyun enerji maliyetleri çok yüksek. Bir de üzerine arıtma maliyeti eklenecek.

Meliha Okur

Antalya “yeşil kalsın” diyoruz, ama bir şeyi atlıyoruz: Bu şehirde yaklaşık 1000 otel var, yılda 16 milyon turist ağırlanıyor. Bu kadar turistik bir kentte suyu bölümlere ayırarak, sektörel bazda düşünmek gerekiyor. Vatandaş pahalıya su içecek. Çiftçi suya hangi fiyatla erişecek? Yeşil otel sertifikası olmayan tesisler yabancıya suyu nasıl sağlayacak?

Dursun Yıldız

Suyun sektörel fiyatlandırması nasıl yapılacak? Bu konular artık akliselimle konuşulmalı. Hatta Ankara’dan alınacak kararlarla desteklenmeli. Çünkü bugünkü gibi evsel su kullanımıyla otel su kullanımı arasındaki fark bu kadar düşük kalırsa, yeni yöntemler aramak gerekecek. Bir de çok önemli bir noktaya dikkat çekmek istiyorum: Antalya havzasındaki su kütlelerinin doğal akış yönleri birçok yerde değiştirildi. Bu, uzun vadede hem ekolojik dengeyi hem de suyun kendi yenilenme kapasitesini tehdit eden bir durum.

Ama bunları bugünden ararsak Meliha Hanım'ın dediği gibi yeşil... Bir de Antalya havzasındaki su kütlelerinin akışı değiştirildi arkadaşlar birçok yerde. Buna dikkat edelim. Doğal akış koşulları değiştirildi. Bu %20 oranının üzerine çıkmış hocam. %20 oranının üzerine çıkması demek tehlike çanlarının çalması demek. 155 yerüstü suyunun akışı değiştirilmiş. Nehir morfolojisi risk altında. Çok mu önemli? Yeraltı suyu beslenmesi dahil bir sürü şeyi değiştirir diyor hocam, ben de katılıyorum. Bu da başka bir konu. Hep gördüğümüz taraflara bakmamalıyız. Bir de arka tarafı var işin. Hiç beni suçlamayın. Bu Chat GPT tarafından oluşturulmuş, 2050 yılında Antalya'nın geleceği. Ne diyorsunuz? Mümkün değil.

Şimdi burada benim ilgimi çeken şey şu. Chat GPT'ye birisi Antalya'da çok büyük oranda şehirleşme kontrol dışı demiş galiba. Öyle bir plan yapmış ki inanın nüfus artacak. En az 1 milyon. Arazi planlamasında inanılmaz bir nüfus artışı olacağını TÜİK de söylüyor, diyor ki 2040 yılında 3,5 milyon olacak Antalya'nın nüfusu. Ama böyle binaların oluşabilmesi için Antalya'nın kentsel rantının, arazi rantının Chat GPT tarafından da biliniyor olması lazım.

Ben dedim ki Antalya 2050 yılında iklim değişikliği ve diğer etkilerle nasıl bir görünüm kazanacak? Bu fotoğraf çıktı. Başka bir şey söyleyiniz belki başka bir şey ama ilgimi çeken inanılmaz. Antalya'da yukarıya doğru bugünlerde 20 kat olan binalar galiba 50 kata falan çıkacak böyle bir durumda. Çünkü 1 milyon nüfusu Antalya 15 sene içerisinde alacak. Eğer bu artış hızı devam ederse ne yapacak? İskan edecek. Nerede iskan edeceksiniz? Hepsini Muratpaşa'ya alamazsınız galiba.

Şimdi hemen hızlı geçiyorum. "Tasarrufla su sorunu çözülür." Çözülmez arkadaşlar. Çözüm havza ölçeğinde verimli su yönetimi ve verimli su kullanımudur. Ne demek verimli kullanım? Şimdi işte doğru bilinen yanlışlar noktasına geldik Meliha Hanım. Su kayıplarının performansını düşürmeden azaltacaksınız. Gereğinden fazla su harcamalarından kaçınacaksınız. Kullanım amacına uygun kalitede su kullanacaksınız. Hocam kolay mı? Şimdi siz söylüyorsunuz da gri su kullanacağız. Bir sürü depo yapacağız. Pompa koyacağız. Basacağız bilmem ne, işte bütün sistemi değiştireceğiz. Kolay değil. Biz yaptık 20 yılda geri dönüyor. Hangi gri su? 1., 2., 3. sınıf gri sular var. Onun için verimi artırarak tüketimi düşürecek teknolojileri kullanmak zorundayız. Verimli kullanmak bu, yeraltı barajları sorunu çözer. Doğru. Hocamın söylediğine katılıyorum. Ona aykırı bir şey söylemiyorum. Ancak su sorununu tümüyle çözmez. Hocam onu söylemek istemedi zaten. Yeraltı suyu barajlarını biz de yaptık. Toplasanız toplasınız 50 milyon metreküp topluyorsunuz. Yüzü aşkın yeraltı suyu barajı var. Devlet Su İşleri bir 50 daha yapacak. 50 milyon metreküp. 50 milyon metreküp totalde çok önemli değil ama hocamın dediği, kasabalarda ve bazı küçük kentlerde kurak periyotlarda size büyük oranda avantaj sağlayacaktır. Ama sadece buna bel bağlamamak lazım, o zaman yağmur bombası atalım. O var mı hocam? Bilmiyorum. Yağmur bombası İstanbul için kuraklık

tartışmalarında gündeme geldi. Birisi de dedi ki “Attığınız yerde yağmur yağmıyor. Gidiyor başka bir yerde yağıyor. Orayı sel basıyor ve süreç orada sizin aleyhinize sonuçlanıyor.” Peki yağmur duası... Deniz suyunu arıtalım. Arıtalım da arkadaşlar, teknolojiye böyle sırtımızı dayayıp ondan sonra su yönetiminden uzaklaşıp kendimizi çok büyük bir konfor alanı içinde suyu yönetiyormuş gibi göstererek bu işi yürütemeyiz. Çok büyük bedeller öderiz. Olmaz, deniz suyu arıtma bir tekniktir. Ben DSİ’deyken bizim önümüze geldi. Alternatifler arasında birini tercih ettik. Bodrum suyu için o dönemde deniz suyunu tercih etmedik. Ben karar verici mekanizmadaydım o zaman. Neden? Çünkü önce bir altyapıyı oluşturun, bütün önlemleri alın, suyu verimli kullanın. Sonra başka bir yerden su getirmeniz ekonomik, ekolojik olarak eğer sorun ortaya çıkartıyorsa ve kamu yararı deniz suyunu arıtarak kullanma konusunda sizi mecbur bırakıyorsa buyurun, ben destekliyorum sonuna kadar. Ama bütün bunlar yapılmadan, deniz suyunun arıtılmasına yönelik dışarıdan gelen kredilerin rahatlığına kapılarak yapacağınız deniz suyu arıtım tesislerinin önümüzdeki dönemde alınması gereken başka tedbirlerden uzaklaştıracağını düşündüğüm için bunu söylüyorum. Hocamın söylediğine karşı bir şey söylemiyorum. Su arıtımı her zaman elinizin altında bulunmalı. Teknik bir alternatiftir. Ama teknolojik bir alternatif olması, ekolojik bir alternatif olduğunun garantisi değildir.

Dünyada deniz suyu arıtımından çıkan suların çoğu, denize bırakıldıkları bölgelerde dengeyi bozuyor. Bu bir gün değil, on gün değil, yirmi gün değil; sürekli bir etki. Deniz suyu arıtımında müthiş bir enerji maliyeti var. Bir metreküp deniz suyu alıyorsunuz, bunun 0,50 metreküpünü maksimum arıtarak başka bir yere veriyorsunuz. Diğer yarısını denize bırakıyorsunuz ve maliyetler içinde enerji gideri yüzde 100’e yakın bir pay tutuyor. Bu da karbondioksit emisyonlarının artması açısından ciddi bir problem yaratıyor.

Bitiriyorum: Aşırı yağışlar sele neden oldu, öyle mi hocam? Hayır. Aşırı yağışlar sele neden olmaz. Siz kentsel gelişimi, arazi düzenlemesini ranta teslim ederseniz, yolları daraltırsınız, yağmur suyu boruları yapmazsınız, işte o zaman yağış düşer ve sel olur.

Sonuçta şunu sizlerle paylaşayım: Sulamada kullanılan atık sular dezenfekte ediliyor mu? Meliha Hanım, bu sizi ilgilendiriyordur büyük bir ihtimalle. Beni her şey ilgilendiriyor ama tarımsal sulamada kullanılan günlük toplam arıtılmış su yaklaşık 7 milyon metreküp. Peki bunun yüzde 92’si, çıkış sularıyla sulanmakta olan tesislerde çığ tüketilen sebzelerde kullanılıyor ve bu ürünlerde ciddi riskler var. Bu riskleri önemsiyoruz.

Deniz suyunu arıtalım. Arıtalım ancak teknolojiye büyük bedeller öderiz. Olmaz, deniz suyu arıtma bir tekniktir.

Peki Türkiye’de “kirleten ödüyor” mu değerli katılımcılar? Marmara’yı duydu-
nuz mu? Marmara’nın ödemesini kim yaptı? Kirleten mi, yoksa vergilerle Türk va-
tandaşları mı? Evet, vergilerle biz ödedik. Onun için Marmara Denizi kirlendi. Bu
kadar atık Marmara Denizi’ne boşaltıldı. Hocam da bahsetti, müsilaj ortaya çıktı
ama kendiliğinden çıkmadı. İstanbul, yüzde 76’lık deşarj miktarıyla en büyük paya
sahip.

Marmara’ya deşarj edilen suların yaklaşık yarısı “ön arıtma” seviyesinde. Ne de-
mek ön arıtma hocam? Fiziksel işlemlerden geçirilmiş, kaba parçacıkların alındığı
su. Kirliliğin daniskası orada. Marmara’ya giden suyun yüzde 50’si sadece fiziksel
arıtma görmüş durumda.

Ne yapmalı? İyi yönetmek zorundayız. Nasıl? Şeffaf, hesap verebilir, ekosisteme
duyarlı, toplumcu, gerçekçi. Risklerimiz var mı? Var. Hedefimiz eksik. Değerli katı-
lımcılar, ben öyle görüyorum. Naçizane bir stratejik hedefimiz yok.

Yağışlarda dönemsel farklılıklar su güvensizliği yaratıyor mu? Evet. İç ve dış
göçler, İstanbul Belediye Başkanı’nın da dediği gibi, “Suyumuzun yüzde 20’sini
göçmenler kullanıyor,” şeklinde açıklanıyor.

Popülist yönetim anlayışı bizi etkiliyor mu? Çok etkiliyor. Çünkü Sayın Başkanın
da dediği gibi siyaseten konuştuğumuzda başka bir dil, teknik olarak konuştuğumuzda
başka bir dil kullanıyoruz. Çok parçalı yönetim yapısı, kurumsal kapasite
yetersizliği had safhada. Gerçekten radikal bir reforma ihtiyaç var. Dijital altyapı ve
veri tabanı eksikliği önümüzdeki dönemde bizi çok etkileyecek. Liyakat yoksunlu-
ğu da en temel sorunlardan biri olacak.

Sayın Başkanın dediği gibi, bir ulusal politika olur, ulusal çıkarlar olur, hedef-
leriniz olur; plan, program, politika, uygulama işi bitirir. “Hayırlı olsun” dersiniz.
Peki bunu da yapmayalım. Ne yapalım? Paradigmaları bir gözden geçirelim. Bakış
açılarını, anlayışı bir gözden geçirmek zorundayız galiba. Yok başka yolu. Oturup
su kullanıcıları kullanım alışkanlıklarını, yöneticiler ise “ya biz bunu bugüne kadar
biraz farklı yönettik” falan diye bunu gözden geçirmek zorundalar ve doğal dengeyi
korumak zorundalar. Peki burada tüketimi başarabilir miyiz sorunsuz olarak? Evet.
Bir aklımız var. Onu kullanırız. Verimli kullanabiliriz. Depolarız, arıtırız ve tekrar
kullanırız. 3K prensibi.

Son slaytımla bitiriyorum. Su yönetiminde 3 tane K. Su Politikaları Derneği
olarak bunu önerdik, daha kolay anlaşılсын diye. **Koruma, kullanma, kapasite ge-
liştirme.** Koruyun. Neyi koruyun? Su havzasını, kaynağını koruyun. Mesela Kara-
caören II Barajı’ndan gelen su kirlenmiş Sayın Başkan. Peki niye kirlendi? Kirlenme
nedeniyle tartışmalara konu oldu değil mi uzun dönemdir? “Oradan kirli su iste-
miyoruz” diyor Antalya. Birileri de çıkıp “ya bunu kirleten sanayinin veya kirleten
kaynakların önüne geçmek mümkün değil mi?” demesi lazım. Bugünlerde deniyor.
Çünkü Antalya’nın su kaynağı olarak gündemde, DSİ o proje üzerinde bastırıyor.

Su kaynağını koruyun. Çevrimi koruyun. Doğal çevrimi koruyun. Çevrimle geliyor bu su bize. Ve doğal çevreyi koruyun ki suyumuz, ekosistemimiz bozulmasın. Yeraltı sularımız beslenme halinde olsun. Verimli kullanın, arıtp yeniden kullanın. En uygun suyu kullanın. Tuvalet rezervuarlarında içme suyu kullanmak zorunda değiliz ama kolay da değil çözüm bulmak. Şimdi diyeceksiniz ki “gri suyu kullanın,” hadi bakalım bir sürü işletme masrafı.

Kapasiteyi geliştirelim. Teknolojik, dijital kapasiteyi geliştirmeye mecburuz. Elinizdeki telefon kadar su yöneticilerinin dijital okuryazarlığa sahip olması lazım. İkincisi, kurumsal kapasiteyi geliştirin. Düşünsel kapasiteyi geliştirin, yönetsel kapasiteyi geliştirin. Bütün bunlar için insan kaynağı bulmamız gerekiyor galiba, değil mi? Onun için bütün bunlar...

Yetenek havuzumuz kötü değil. Evet, umutluyum ben. Bu konudaki çalışmalardan bahsederek bitiriyorum. Bu konu genellikle Türkiye’de su politikaları konusunda parçalı olarak ele alınıyor. Parçalı değil, **bütünsel bir yaklaşıma** siyaseten de, teknik ve kurumsal kapasite olarak da ihtiyaç var. Yoksa su bölgesel olarak yönetilmeli, havza ölçeğinde yönetilmeli ama ulusal plana göre yönetilmeli. Ulusal plan hedeflerine göre yönetilmeli. Onu dikkate almalıyız.

Kamusal yararı sürekli kılacak genel politika ve stratejilere olan ihtiyacımız çok. Kamusal yararı öncelmezsek su politikamızın bir ayağı eksik kalır. Ne ayağı? Hangi kamusal? Su bir insan hakkıdır. Çevre sağlığı, sağlıklı bir çevrede yaşamak insan hakkıdır. Ve daha fazla geç kalamamalıyız.

Nereden başlayalım sizce? Hayır, buna Türkiye’nin en değerli profesörü yanıt veriyor: “Çok konuşmak değil, yerinde ve zamanında konuşmak önemli.” Kuçuradi, dünya çapında bir felsefeci. “Bu ülkenin adalet sorunu yok,” diyor. “Bu ülkenin etik ilke sorunu var, ahlak sorunu var. En tepeden en aşağıya, oradan başlamak gerekiyor.”

Çok teşekkür ederim. Sağ olun.

Meliha Okur

Biz size teşekkür ediyoruz. Ben soruları aldım. Ona göre büyük ihtimalle zamanımı da öyle kullandım. Evet, zamanı iyi değerlendirdik, sağ olun. Teşekkür ediyoruz. Buyurun efendim, uçan nehirleri anlatacağımızı biliyorum.

Büyük bir mücadele veriyorsunuz. Ormanlar, ağaçlar, yangınlar, madenler... Ve sizin mücadeleniz çok sessiz ama çok önemli bir mücadele. Hayran olduğum insanlardan biri. Buyurun Hikmet Bey.

Hikmet Öztürk

Ben biraz küreselden yerele doğru gelmeyi tercih ediyorum. Çünkü konumuz iklim. İklim dediğimiz şey, bugün sadece Türkiye’nin ya da Antalya’nın meselesi değil; gezegenin meselesi. Su da öyle ve her ikisi de birbiriyile doğrudan bağlantılı.

Şimdi küresel ısınmayı nasıl tarif ederiz dersiniz, bir süredir tartışıyoruz ama artık varlığı kesin. Ne yapıyoruz? Yeraltında bulunan fosil yakıtlardaki karbonu alıyoruz, yakıyoruz ve atmosfere salıyoruz. Bunun sonucunda atmosferde karbon artışı yaşanıyor. Buna diğer sera gazları da ekleniyor; endüstriyel faaliyetler, üretim süreçleri, ulaşım ve enerji kullanımı gibi nedenlerle. Ancak en büyük pay hâlâ fosil yakıt kullanımında.

Fakat saldıığımız karbondioksitin yalnızca yüzde 56'sını bitkiler fotosentezle depolayabiliyor. Kalan yüzde 44'ü atmosferde birikiyor. Peki bu neye neden oluyor? Basitçe şöyle anlatayım: Yatakta yatıyoruz, üzerimizde bir yorgan var. Bir yorgan daha atıyoruz, o da yetmiyor bir tane daha atıyoruz. Nasıl terliyorsak, gezegen de aynı hale geliyor. Atmosfer kalınlaştıkça ısı içeride hapsolüyor.

Bilim insanları artık net söylüyor: Eğer bu karbonu biz yeraltından çıkarmasaydık, şu anki iklim krizini yaşamayacaktık. Demek ki ana problem, yeraltındaki karbonu yerüstüne çıkarmamız. Bunun en büyük kaynağı fosil yakıt kullanımı. Ama sadece bu da değil. **Arazi tahribatı** da büyük bir etken.

Arazi tahribatı dediğimiz şey, ormanları yok etmek, otlakları yok etmek, tarım alanlarını betonla kaplamak, asfaltla örtmek... Toprağın kendi ürettiği ekosistem hizmetlerini engellemek. Bu, doğrudan ekosistemin üretkenliğini ortadan kaldırıyor. Karbon hesaplamalarına göre arazi tahribatı, yıllık küresel sera gazı salımının yüzde 18 ila 22'sine neden oluyor. Hatta atmosferdeki toplam karbondioksitin yaklaşık yüzde 25'inin geçmişteki arazi tahribatlarından kaynaklandığı biliniyor. Bunun da her yıl yüzde 13'ü orman tahribatından geliyor.

Belki hatırlarsınız, geçen yıl bir haber çıktı: "Amazon ormanları artık depolandığından fazla karbon salıyor." Neden? Çünkü yangınlar ve kasıtlı orman açmaları, tarım, hayvancılık, madencilik uğruna yapılan bu tahribatlar gezegenin dengesini bozuyor.

Peki neden tahrip ediyoruz? Çünkü nüfus artıyor. Nüfus artınca gıda talebi artıyor. Her yeni sofraya bir tabak daha koymak zorundayız. Bu gıdayı nereden bulacağız? Tarım alanlarını genişleterek. İnsan nüfusu azken dünyada ormanlar, otlaklar, çöller vardı. Tarım alanı diye bir kavram yoktu. Tarım, insan eliyle yaratılmış ikincil bir ekosistemdir. Doğanın değil, insanın ürünü.

10 bin yıl önce dünyanın yüzde 57'si orman, yüzde 40'ı doğal otlak iken bugün bu oran ormanlarda yüzde 38'e, otlaklarda yüzde 14'e düşmüş durumda. Tarımsal üretim için bu alanlara ihtiyaç olduğu söyleniyor ama bunun sınırı yok. Her yıl 12 milyon hektar tarım arazisi bozuluyor.

Türkiye bu konuda dünyanın en riskli ülkelerinden biri. Topografyamız dağlık, eğimli. Bu da erozyonu artırıyor. Tarım yapılan arazilerde hektar başına yılda ortalama 17,5 ton toprak kaybediyoruz. Avrupa Birliği'nin güvenli sınırı 2 ton, biz

sekiz kat fazla toprak kaybediyoruz. Üstelik 1 santimetre toprağın oluşması 400 yıl sürüyor. Türkiye’de bu toprağı 16 yılda kaybediyoruz. Çok iyi tarım yapmıyoruz.

Erozyon toprağın en verimli kısmı olan, organik maddece zengin üst katmanı yok ediyor. Bu da hem verimi düşürüyor hem de küresel ısınmayı artırıyor. Çünkü her yıl 745 milyar ton toprak erozyona uğruyor ve bu, küresel karbon salınımının yüzde 3’ünü oluşturuyor.

FAO’nun bir çalışmasına göre, toprağın organik madde miktarını sadece yüzde 1 artırmak, bir dönüm arazide 25 bin galon su depolama kapasitesi kazandırıyor. Toprağın kalitesi sadece üretimi değil, su döngüsünü de etkiliyor.

Yanlış tarım uygulamaları, aşırı gübre ve pestisit kullanımı hem toprağı hem suyu kirletiyor. Özellikle **nitrat kirliliğı** Antalya gibi tarım kentlerinde ciddi bir sorun. Hem kanser gibi sağlık riskleri yaratıyor hem de atmosfere nitroz oksit (N_2O) salımını artırıyor. Bu gaz, karbondioksitten 300 kat daha güçlü bir sera etkisine sahip.

Tarım aynı zamanda su krizinin de merkezinde. Türkiye’de suyun yüzde 74’ü tarımda kullanılıyor. Bu nedenle su yönetimi tarım yönetimi demek. Örneğın Seyfe Gölü. 1989’da capcanlı bir ekosistemdi. Bugünse kurumuş durumda. Neden? Tarımsal sulama için aşırı su çekimi. Aynı şeyi Akşehir Gölü’nde, Meke Gölü’nde de görüyoruz.

Hatay’da yaptığımız bir çalışmada çiftçilerin yüzde 50 daha az su kullanmasıyla ürün veriminde hiçbir fark olmadığını tespit ettik. Suyun yarısı boşa harcanıyor.

Ama göller kuruyunca, o ekosistemler bir daha geri gelmiyor. Seyfe Gölü’nü yeniden doldursanız bile aynı biyolojik çeşitlilik geri dönmez. Belki yüz bin yıl sonra yeni bir denge kurulur ama o başka bir ekosistem olur.

Bir diğer büyük sorun **madencilik**. Orman Genel Müdürlüğü verilerine göre 2012-2023 arasında 25.850 noktada maden izni verilmiş. Düşünün, ormanların içinde 25.850 yara açılmış. Bunlar zamanla büyüyüp iltihaba, kalıcı tahribata dönüşüyor.

Burada sormamız gereken şu: Anıtkabir’in altından petrol çıkarsa çıkarır mıyız? Ya da Topkapı Sarayı’nın altından altın bulsak yıkar mıyız? Bazı alanlar kutsaldır. Her şey her yerde yapılmaz. Tuvalette namaz kılınmaz, değil mi? Madencilik de her yerde yapılmaz.

Biz TEMA Vakfı olarak diyoruz ki: **Madene kapalı alanlar ilan edilmeli**. Ekosistem açısından kritik bölgeler; ormanlar, sulak alanlar, yaylalar; madencilikten korunmalı.

Antalya, Burdur ve Isparta bölgesinde yaptığımız çalışmada 2.800 hektar orman alanı, 3.200 hektar otlak alanı taş ve mermer ocakları nedeniyle yok edilmiş durumda. Bu sadece doğayı değil, karbon dengesini de bozuyor.

Bu izinler verilirken “kamu yararı” gerekçesi sıkça kullanılıyor ama bu kavramın çoğu zaman içi boş. Biz “üstün kamu yararı” kavramını öneriyoruz. Hastane yapmak da kamu yararadır, ama Gülhane Parkı'na hastane yapmak mı, yoksa parkı korumak mı daha üstün kamu yararadır?

Tüm bu arazi tahribatı sonucunda biyolojik çeşitliliğimizi kaybediyoruz. Bugün iki büyük krizle karşı karşıyayız: **İklim değişikliği** ve **biyolojik çeşitlilik** kaybı. Dünya Ekonomik Forumu'nun risk raporlarında bu iki başlık en yüksek gerçekleşme olasılığına sahip tehditler.

Dünyadaki türlerin yüzde 25'i yok olma tehlikesiyle karşı karşıya. Geçenlerde uzun gagalı çulluk türünün tamamen yok olduğu açıklandı, IUCN tarafından da onaylandı. Bir kuş türünü daha kaybettik. Niçin? Çünkü biz doymuyoruz. Çünkü ceplerimizi doldurmak uğruna doğayı tüketiyoruz.

Birileri zengin olsun diye, sadece insanlar değil, doğadaki diğer canlıların yaşamı da hiçe sayılıyor. Eğer bu şekilde devam edersek ve küresel ısınmada 1,5°C hedefi tutturulamazsa, bugün sahip olduğumuz türlerin yüzde 50'sini daha kaybedeceğiz. Artık gezegenin sınırlarını aşmış durumdayız.

Şunu vurgulamak gerekiyor: Dünya nüfusu arttı diye yeni tarım alanları açmak artık bir çözüm değil, bir tehdit. Çünkü gezegenin **ekolojik taşıma kapasitesini** çoktan aştık. Arazi tahribatı sınırını katbekat geçtik. Biyolojik çeşitlilik kaybı sınırını da aştık. İklim değişikliği eşiği de geride kaldı. Tarımsal kimyasallar; özellikle fosfor, potasyum ve azot kaynaklı kirlilik; dünyayı zehirliyor. Artık dünya yükünü taşıyamaz hale geldi. Gezegen “dur” diyor; ama biz hâlâ yürümeye zorluyoruz. O yürüyemediğinde, bizim de yok olacağımızı bilmemiz gerekiyor.

Akdeniz Bölgesi bu tablonun en kırılgan coğrafyalarından biri. İklim değişikliğiyle birlikte sıcaklıklar artacak, kuraklık şiddetlenecek, su seviyeleri düşecek. Tüm bilimsel raporlar bu yönde. Sıcak hava dalgalarının sıklığı ve şiddeti artacak. Şu anda ortalama sıcaklık 2,8°C artmış durumda; 1,5°C hedefi tutmazsa bu artış 4°C'yi geçecek.

Ormanları tahrip ettiğimizde bu süreci hızlandırıyoruz. Çünkü ormanlar doğanın **klima sistemidir**. Orman içi sıcaklıkla orman dışı sıcaklık arasında belirgin fark vardır. Orman serinletir, nem sağlar, denge kurar. Ama biz ormanları yok ettikçe ısınmayı da hızlandırıyoruz.

Kuraklık döngüsü de değişiyor. Eskiden beş yılda bir yaşanan kuraklıklar artık daha sık ve daha şiddetli hale geliyor. Bu da su krizini, yangınları ve göçleri beraberinde getiriyor. 2021'de yaşadığımız büyük orman yangınları bunun bir örneği. Ancak bu yangınların nedeni küresel ısınma değil sadece; biziz. Ormanları insanlar yakıyor. Üstelik sonra da yaktığımız ağacı suçluyoruz: “Kızılçam çok yanıcı,” diyoruz.

Oysa kızılçam, Akdeniz'in kurak iklimine binlerce yıldır adapte olmuş bir tür. Su bulduğu anda yeniden filizlenebilen, yüzlerce canlıya yuva olan bir ağaç. Biz yakıyoruz, sonra da "yerine incir, zeytin dikelim" diyoruz. Ama incir diktiğimizde orman değil, bahçe oluşturmuş oluruz. Bir ormanı tarım arazisine çevirmek tahribattır. "Buğday ekelim" demiyoruz ama aynı mantıktadır bu. Kızılçamı suçlamak büyük bir yanlıgıdır.

Meliha Okur

Kızılçam... Balıkesir'deydik hocam, hatırlarsınız. Hemen size de yardımcı olalım. Balıkesir'in İvrindi ilçesinde, ÇEKÜL Vakfı ile birlikte ağaç dikiyorduk. Yine Kızılçam diktik. Benim takipçiler yazıyor: "Sakın Kızılçam olmasın, aman uyarın," diye. Peki Kızılçamın etrafına ne dikilmesi lazım hocam?

Hikmet Öztürk

Ben oraya yine **Kızılçam** dikilmesi gerektiğini düşünüyorum. Şimdi, sizden ricam telefonlarınızı alın, Google'a girin ve şunu yazın: "**Red Pine.**" Ne bulacaksınız? Karşınıza çıkacak sonuçlarda, Wikipedia'da Amerika kökenli bir çam türü olan *Pinus resinosa* yer alacak. "Red Pine", Amerikan kırmızı çamı. İşte bu, bazen sosyal medyada "Kızılçam Amerika'dan ithal edilmiş, Türkiye ormanlarını yakmak için getirilmiş bir tür" gibi yanlış yorumlara neden oluyor. Bu tamamen hatalı bir bilgi.

Hocamızın da belirttiği gibi, bu iddialar Google'da "bilimsel araştırma" başlığıyla paylaşılsa da gerçeği yansıtmıyor. Doğru arama terimi "**Turkish Pine**" veya "**Turkish Red Pine**" olmalı. Türk bilim insanlarının uluslararası literatürde Kızılçam için kullandığı ad *Pinus brutia*'dır. **Kızılçam Anadolu'nun yerli türüdür**, ABD'den ithal edilmemiştir.

Buradan devam edelim... Az önce söyledik: Orman yangınlarının yalnızca yüzde 12'si yıldırım kaynaklı. Üstelik yıldırımın neden olduğu bu yangınlar, büyük yangınlara dönüşmez çünkü genellikle nemli havalarda gerçekleşir ve hemen ardından yağmur gelir. Avustralya ya da Kuzey Amerika'daki gibi kurak iklimli fırtınalar bizde görülmez. Dolayısıyla büyük yangınların sebebi insan kaynaklıdır; ısınma kayıpları, dikkatsizlik, rant, ihmaldir.

Orman tahribatı Antalya için de ciddi bir **risk faktörüdür**. Antalya'da arazi tahribatı giderek artıyor, bu da su döngüsünü, yeraltı su rezervlerini ve yerüstü akışlarını tehdit ediyor. Bu nedenle buna karşı hazırlıklı olmak ve koruma önlemlerini güçlendirmek gerekiyor.

Şimdi suya gelelim; çünkü konu iklim değişikliği olunca, su en kritik unsurlardan biri. Dünyadaki yağışların yaklaşık **%40'ı** bitkilerin yaptığı buharlaşma sayesinde gerçekleşiyor. Bitkiler kökleriyle yeraltından suyu çekiyor, yapraklarından

atmosfere bırakıyor. Bu su buharı yoğunlaşıyor ve tekrar yağmur olarak dönüyor. Amazon ormanlarında bu oran **%70'e** kadar çıkıyor.

Eğer ormanları tahrip ederseniz, bir bölgedeki yağış oranı **%30 azalıyor**. Orman yoksa, yağmur da azalıyor. Küresel ısınmayla birlikte sıcaklık artacak, su kaynakları azalacak. O halde yapmamız gereken şey çok açık: **Ormanları korumak ve orman varlığını artırmak**.

Örneğin, Sibiryada ormanlarını ele alalım. Bu ormanlar denizlerden yaklaşık 1500 kilometre içeride. Normalde denizden gelen rüzgâr nemini bırakarak karaya girer ve belli bir mesafeden sonra tükenir. Ama bu düz arazide tükenmiyor. Neden? Çünkü ormanlar kendi nem döngülerini yaratıyor.

Bilim insanları bunu, bitkilerin buharlaşma sürecinde atmosfere saldığı oksijen izotoplarını inceleyerek tespit etmiş. Okyanuslardan gelen buharın içeriğinde **hafif oksijen izotopları**, bitki buharında ise **daha ağır izotoplar** bulunuyor. Böylece hangi suyun orman kaynaklı, hangisinin deniz kaynaklı olduğu anlaşılabilir.

Sonuç şü: Atlantik Okyanusu'ndan kalkan nem, Amazon ormanlarına ulaşıyor ve orada "uçan nehirler" oluşturuyor. Bu uçan nehirler Brezilya'nın içlerine kadar yağış taşıyor. Aynı şekilde Çin'in yağışlarının yüzde 60'ı, Avrupa'dan ve Sibiryada ormanlarından taşınan bu nem sayesinde oluşuyor.

Açıkça söyleyelim: **Suyu korumak istiyorsak, ormanı koruyacağız**. Yağışı artırmak istiyorsak, ormanı artıracaktır. Bu bir tercih değil, bir zorunluluktur.

Son olarak bir örnek daha: Hava neminden su hasadı yapan sistemleri görmüşsünüzdür. İnce tellerden ya da ağlardan oluşur; hava geçerken nem yoğunlaşır ve aşağıdaki bidonlarda birikir. Yağışın hiç düşmediği yerlerde bile bu yöntemle su toplanır. Aynı fizik kuralı çam iğneleri için de geçerlidir. Çam ibreleri üzerindeki yoğunlaşma, mikro ölçekte aynı süreci oluşturur. Yağış sadece meteorologların ölçtüğü "yağmur" değildir; orman içindeki her yaprak, her ibre birer **mini yağmur üreticisidir**. İşte bu yüzden ormanlar sadece gölge ya da oksijen sağlayan alanlar değil, aynı zamanda **yağışı artıran, suyu tutan, iklimi dengeleyen canlı sistemlerdir**. Kısacası: Orman yoksa su da yok. Su yoksa hayat da yok.

Orman yoksa, yağmur da azalıyor. Küresel ısınmayla birlikte sıcaklık artacak, su kaynakları azalacak. O halde yapmamız gereken şey çok açık: Ormanları korumak ve orman varlığını artırmak. Orman yoksa su da yok. Su yoksa hayat da yok.

Peki bu ne kadar? Dünyada okyanustan giden buharlar, yıllık 40.000 km³. 40.000 km³'ü karaların üzerindeki yağış olarak düştüğümüzde ne kadar yağış olur? Yaklaşık 271 mm yağış yapar. Ama karalara düşen yağış miktarı ise 113.000 km³. 113 eksi 40, 73 nereden geliyor? Bitkilerin yaptığı o yeraltındaki buharlaşmadan. Çünkü o ağaç dediğiniz şey sizin sadece bitkinin o küçücük 30 cm'ini, 10 cm'ini toprağın almıyor. Derinliklerine iniyor, 1-1,5 metredeki suyu buharlaştırıyor ve o nedenle bunların adına biyolojik pompa deniliyor artık. Ağaçlara artık biyolojik pompa deniliyor. Ağaçları korursanız suyu korursunuz. Ağaçları korumazsanız suyunuzu korumazsınız. O yüzden ormanları korumamız lazım. Bunu belirtmiştim, Antalya'nın %56'sı orman. Bu orman varlığını koruması çok önemli.

Gelelim çağrıya. Şimdi elimizde iklim krizi gibi bir sorunumuz var. Susuzluk, ormanlarımızı tehlikeye atacak ve tarımsal üretimimizi etkileyecek. Tarımda verim kayıpları bekleniyor ciddi anlamda. Peki buna karşı nasıl hazırlıklı olmalıyız? Nasıl dayanıklılığımızı artırmalıyız? Çözüm nedir? Eğer arazi tahribatına devam edersek aynı şekilde sonumuz yok oluş. Ama bunu tersine çevirirsek ve öncelikle bize hayat veren doğal varlıkları, ormanları, doğal otlakları korursak, topraklarımızı bozulmaktan korursak, erozyondan korursak... Öncelikle koruma, en ekonomik, en etkili yol korumak. Öncelikle bunu yapmamız lazım. O nedenle ülkemizin özellikle Orman Kanunu'nda, Orman Kanunu dışına çıkarmayı kolaylaştıran birçok yasa maddesini yeniden gözden geçirmemiz lazım. Mera Kanunu'nda istisna maddeleri var, gözden geçirmemiz lazım. 5403 sayılı Toprak Koruma Kanunu'nda toprakları tarım dışı amaçlara tahsis etmeyi kolaylaştıran hükümler var. Bunları gözden geçirip arazi tahribatına neden olan bütün unsurları yasalardan uzaklaştırmak lazım.

Ve beraberinde bu kadar bozduk değil mi? Sağlığım bozulduysa ne yapmam lazım? Doktora gitmem lazım. Doktor bir reçete yazacak ve o kürü uygularsam iyileşeceğim. İlaç alacağım değil mi, tedavi göreceğim. O zaman hasta ettiğimiz gezegeni de bozduğumuz doğayı da ne yapmamız lazım? Tedavi etmemiz lazım. Bunun adına ne diyoruz? Arazi restorasyonu. Ne yapacak arazi restorasyonu? Bir kere küresel ısınmanın engellenmesi açısından en önemli unsur iki derecede tutabilmek için bu. Başka şekilde yaklaşalım. 2050'de karbon sıfır hedefi var değil mi hocam? İnşallah herkes bu hedefe ulaşacak. Peki 2050'de karbon sıfır olduğunda iklim değişikliği bitmiş olacak mı? Etkileri ortadan kalkmış olacak mı? Hayır. Isındığımızı iki derece tekrar aynı şekilde devam edecek. Peki bunu ne yapmamız lazım? Fabrika ayarlarına döndürmemiz lazım, değil mi? Fabrika ayarlarına döndürmemiz için yapmamız gereken şey karbon yutakları oluşturmak. Yeni ormanlar kurmak, sulak alanları restore etmek. Tarım alanlarında toprak organik madde miktarını artıracak tedbirler almamız lazım.

Bu anlamda belediyelere de önemli işler düşüyor. Attığımız atıkları, organik atıkları kompost haline getirip toprağa vermemiz lazım. Yangın söndürme açısından

da yapmamız gereken şeyler var. Organik madde temizliği yaptığımız alanlardaki maddeleri alıp kompost haline getirip organik madde içeriği düşük tarım alanlarına gönderebiliriz. Bu restorasyonla 2030 yılı hedeflerinin, azaltma hedeflerinin üçte biri, sadece 2030 yılına kadar hedeflenen restorasyonu yaparsak gerçekleşecek. Biyolojik çeşitlerin kaybının, arazilerin şimdiye kadar %15'ini restore edebilirsek, nesli tehlike altında olan türlerin %60'ını kurtarabileceğiz.

Bu önemli. Bazen deniliyor ya; türleri yararlı, zararlı gibi falan algılıyoruz, anlatıyoruz, ama doğada hiçbir zararlı tür yoktur arkadaşlar. Doğada her zaman işlevi olan bir tür vardır ve çok kıymetlidir. Toprağa erozyonu önlersek toprağın besin madde içeriklerini de korumuş olacağız. Aynı zamanda restorasyon işi çok da “kazan-kazan” bir iş.

Bir ekonomik analiz yapılmış. Bugün restorasyon çalışmaları yapmamamızın bize bir maliyeti var. Çünkü ekosistem o hizmeti bize üretip ekonomik olarak sağlayamıyor. Ama ben bugün yatırım yaparsam yatırım yaptığının üç katını birkaç yıl içerisinde doğa bana geri ödüyor. Biz bunun çalışmasını mesela çay bahçelerinde gördük. Doğu Karadeniz bölgesinde asitleşmiş çay topraklarında aşırı kimyasal gübre kullanımı nedeniyle toprağın içerisindeki asitlik derecesi sirkenin asitliğine denk. Bu ne demek biliyor musunuz? Sirkeyi ne için kullanıyoruz evde? Bakterileri, şunu bunu uzaklaştırır diye sirkeli suya batırıyoruz. Mikroorganizmaları uzaklaştırıyor. Topraktaki mikroorganizmaları yok etmişiz. O hale getirmişiz ve toprak üretkenliğini yitirmişiz. Orada yaptığımız tarımsal uygulamalar ve kompost çalışmaları, havalandırma çalışmaları sonucunda üç yıl içerisinde çay bahçelerinde verim ne kadar arttı biliyor musunuz? %58.

Siz toprağa bir verirsiniz, toprak misliyle karşılık veriyor. Sağlığımız için doğayı korumak, sağlığımızı korumak demek. Temiz hava, suya ulaşım için elbette sel ve taşkınları önlemek için. Çünkü ormanların ve diğer alanların suyun hızlı akışını geçip infiltrasyonunu artırmak, suyun önemli bir bölümünün toprağa geçmesini sağlamayı gerektiriyor. Bu önemli bir işlev arkadaşlar. Derelerin akışlarının düzenlenmesi, nehirlerin akışlarının düzenlenmesi... Eğer bunlar olmasaydı yağış aynen bir sel gibi alıp gidecekti, uzun bir dönem su bulunamayacaktı. Gıda güvenliği için de elbette bu çok kritik bir olgu. Tarım arazilerindeki bozulmuş tarım arazilerinin restore edilmesi... Gıda en kritik stratejik ürünlerden birisi arkadaşlar. Şu an yaklaşık 800 milyon insan yatağa aç giriyor. Açlık çeken insanların sayısı 2017'den itibaren çoğalmaya başladı. 2.3 milyar insan da beslenme yetersizliği çekiyor. Nüfus artıyor, gıdaya olan ihtiyaç artıyor, arazi tahribatı var, toprak bozulumu var. Verimliliğin eğer böyle giderse %50 azalacağı tahmin ediliyor. Artan nüfusun ihtiyacını karşılamak için de %50 daha fazla gıdaya ihtiyacımız var. Bu açmazı çözümenin yolu da yine doğaya, toprağa dönmekten geçiyor.

Bununla ilgili kamusal alanda yapılacak şeylerden söz edebiliriz. Hızlı olsun diye geçiyorum. Bireysel olarak ne yapabiliriz, biraz da ona bakalım. Tüketimimizi azaltmamız lazım. Kişi başına tüketimimizi hızla azaltmamız gerekiyor. İhtiyacımızdan fazla tüketiyoruz. Yerel ve ekolojik ürünleri tercih etmek, israf etmemek, atıkları geri dönüştürmek, farkında olmak ve bildiklerimizi paylaşmak önemli. Birlikte hareket etmek, hem kendi yaşamımız hem de çocuklarımızın, torunlarımızın ve onların da çocuklarının yaşamlarını korumak için bir zorunluluk olarak görülmeli.

Bunu en güzel Hayrettin Bey söylüyor. Bize şöyle derdi: “Yaşamak istiyor musun? Yaşamak istiyorsan sana hayat verenleri yaşatacaksın.” Allah rahmet eylesin.

Meliha Okur

İlhami Gök'ü de analım bu arada, iki “Toprak Dede” ortaklı. Analım.

Ama şimdi soru-yanıt bölümüne geçelim. 2 Aralık'ta Lahey'de çok önemli bir dava başladı. 98 devlet ve 12 uluslararası kuruluş bu davada taraf. Özellikle ada devletleri, iklim krizi nedeniyle çok büyük zararlara uğruyorlar. Eğer bu dava sonuçlanırsa, iklim sorununun devletlere yüklediği yükümlülükler ve buna bağlı tazminat ödeme sorumlulukları gündeme gelecek.

Şu anda dünyanın en büyük çevre -hatta doğrudan iklim krizi- davası bu. 13 Aralık'ta sonucun ne olacağını göreceğiz diye düşünüyorum. Devletlerin bu konudaki tutumuna da dikkat etmek lazım. Ne diyorsunuz Hikmet Bey?

Hikmet Öztürk

Ben devletlerin bugünkü durumuna bakmayı hiç olumlu görmüyorum. Son yapılan COP toplantısına baktığımızda, bu bir “konferans” değil, âdeta bir fuardı. Herkes yaptıklarını, yapacaklarını bir şekilde reklam veya iletişim aracıyla bir algı oluşturmak için anlatmaya çalıştı. Ama sonuç çıkmadı. En acı olanı ise orada bulunan, yok olma tehlikesi altındaki ada ülkelerinin temsilcilerinin söyledikleriydi. “Bununla ben ülkeme nasıl döneceğim, halkıma ne diyeceğim?” dediler. En adaletsiz şeylerden biri iklim değişikliği. Sebebini ben yaratıyorum, cezasını siz çekiyorsunuz. Ama benim umurumda bile değilsiniz.

Meliha Okur

Evet, ada devletlerini büyük bir felaket bekliyor. Biz burada böyle konuşuyoruz ama bir yerlerde insanlar gerçekten aç, susuz ve kavruluyor.

Seyirci

Sanki HES adı altında sularımız devşiriliyor. HES'ler hakkında görüşünüz nedir hocam?

Hikmet Öztürk

HES'ler. Bunların elbette doğaya bir tahribatı var, karşılığı var. En azından mesela Doğu Karadeniz'de yapılan HES'leri bir göz önüne alalım. Bunun savunuculuğu, savunulur bir tarafı yoktu. Ve biz karşı çıktık bunlara ve o zaman şunu, şu damgayı yedik: Bunlar Alman vakıfları tarafından beslenen, ülkenin kalkınmasını, enerji üretmesini istemeyen örgütler diye suçlandık. Ama belli bir süre sonra bunları söyleyenler dedi ki evet, hata yaptık biz, orada o HES'ler kurulmamalıydı.

Şimdi işin ekolojik tarafları çok önemli. Enerji politikalarıyla ilgili, sürdürülebilir enerji politikaları ile ilgili hususu ayrı değerlendirmek lazım. Ama şunu söyleyelim arkadaşlar: İnsanoğlunun her bir davranışı hiç tartışmasız doğaya bir etki. Çünkü üretici bir canlı değiliz, tüketici bir canlıyız. Bir organizmayı yok edeceğiz hayatta kalmak için ya da bir organizmanın dokularını tüketeceğiz. Ispanak yesek bile ıspanağın yapraklarını tüketiyoruz. Ispanak gibi havadan aldığımız güneşi, topraktan aldığımız suyla birleştirip kendi besinimizi yapmıyoruz.

Ama bunun en önemli kısmı çevreci, daha sürdürülebilir kaynaklara yönlendirmek, yönlenebilir olmalı diye düşünüyorum. Bugün bazı yerlerde tartışma konusu; Avrupa'da bazı yerlerde barajların kaldırılacağı da söyleniyor. Ama susuzluğun bu kadar ve insan kalabalığının bu kadar olduğu yerde barajlardan tümüyle de kaçırız, kurtuluruz demek çok gerçekçi değil.

Seyirci

Hocam foruma bir katkı sağlamak istiyorum. Ben ziraat mühendisiyim ve 30 yıldır da sebze meyve sektöründeyim. Bölgemizle alakalı örtü altı ve açık alanda yanlış sulama ve aşırı gübrelemeyle ilgili topraklarımız çok aşırı tuzlaştı. Sodyum klorür oldu. Burada da bitki çeşitliliğimiz çok azalmaktadır. Bir ikincisi, hem örtü altı hem açık alanda yapılan üretimlerde suyun temas ettiği kök ile güneşin temasını malçlamayla azaltarak yaklaşık %35 gibi bir sulama kaybının net miktarını kesebiliriz. Teşekkür ederim.

Hikmet Öztürk

Yanlış sulamalara bir örnek vermek istiyorum. Karapınar'daydık. Ekim ayında yağmur yağıyordu, gittiğimizde vanalar açıktı. Bir diğeri de hocamın güzel dediği gibi, vahşi sulamadan vazgeçelim, açık kanallardan vazgeçelim, kapalı kanallara geçelim. Ama damla sulamalı vahşi sulama var. O ne? Açıyoruz damla sulamayı, ertesi gün, 24 saat sonra kapatmaya gidiyoruz.

Seyirci

61 yıllık çevreci bir insan olarak, uzun yıllar devlette bir bürokrat olarak, siz bilgi okyanuslarımız olarak bugün bu kıymetli bilgilerinizi Türkiye Büyük Millet Meclisi

ve ilgili bakanlara danışmanlık yapmak suretiyle Türkiye'nin her alanda ilgili kurumuyla, bilhassa bakanlık örgütlerine ve TBMM'ye danışmanlık yapmayı düşünüyor musunuz?

Hikmet Öztürk

Bildiklerimizi, doğruları onlara aktarıyoruz. Bu aktarmayı basın bültenlerimizde yapıyoruz, sosyal medya çalışmalarımızda yapıyoruz. Onunla da yetinmiyoruz. Bakan, TEMA Vakfı'nın yaptığı bir çalışma var. Her genel seçim, her başkanlık seçimi, her yerel seçimde ekosiyaset belgesi yayımlıyoruz.

Bu ekosiyaset belgelerini tüm adaylara, bütün partilerin adaylarına gönderiyoruz. Seçildikten sonra bütün üyelere gönderiyoruz. Gerekli takdirde ziyaretlerimizde de onlara anlatmaya çalışıyoruz. Ama bir bilgiyi siz sunmayı istediğiniz kadar, bu bilgiyi istemek de çok önemli. Eğer istemiyorsanız zaten karşı taraf sağlar oluyor, bir şey duymuyor.

Seyirci

Cam ayırıştırmayı düşünüyor musunuz? Bu konu o kadar önemli ki. Ben aynı zamanda çevreciyim ve uluslararası bir kadın kolunun İstanbul bölge temsilcisiyim. Şöyle; bu çöplerin içinde genelde her türlü plastik, atık, hepsi bir arada gidiyor ama en önemlisi camları da aynı çöpün içine koyuyorlar. Ve o çöpler, çöp toplama alanlarında açık bir şekilde, bütün doğada ne kadar canlı hayvan varsa onların yaranmalarına sebep oluyorlar.

Seyirci

Doğal habitatı, bulunduğu bölgedeki habitatı zedeleyen HES'ler yerine, 109 tane nehrin olduğu Antalya'mızda, nehrin denize döküldüğü yerlerde teknolojik bir şekilde, gerek enerji gerek su olarak bunları toplayıp tarıma ya da içme suyuna kullanım olarak sağlamamız mümkün olmaz mı? Mümkün müdür?

Dursun Yıldız

Ne suyu, ne enerjiyi, ne toprağı, ne çevreyi, ne de ekolojiyi; hiçbir şeyi tek başına yönetemezsiniz. Bunların adı **havza ölçeğinde bütünleşik yönetim**. Aktarmaya çalıştım, önemli. Enerjiyi de üreteceksiniz, suyla bağlantılı. Havza dediğimiz, işte suyun toplanma alanı. Türkiye'de havza haritasında gösterdim.

Bunun için de zor bir görev bu, havza ölçeğinde yönetmek. Entegre, bütünleşik yöneteceksiniz. O nedenle sadece o suyu toprağa değil, aynı zamanda enerjiye, aynı zamanda çevresel olarak alınması gereken su miktarına göre böleceksiniz. Tüm bunları dikkate alarak planlayacak ve **sürdürülebilir hale getireceksiniz**. Nasıl? **Katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir yönetim anlayışıyla birlikte yürüyecek.**

Meliha Okur

Olgunlaşmış insanların yaptığı siyasete demokrasi deniyor. Türk siyasetinin temel sorunu, olgunluğa erişememişlerin siyasetçi olmaya soyunması. Önemli bir konu. Yine ben demiyorum; felsefeye meraklı olan var mı burada? **Kuçuradi**; o söylüyor bunları.

O yüzden biz bütüncül bakamazsak, ortak akılla iş yapamazsak çıkış yolumuz yok. Ülke sosyal çöküşün eşiğindedir. Bunu söyleyelim. Sözü uzatmayalım isterse-
niz, başkana söz verelim.

Seyirci

“Akarsular boşuna akıyor, denize akıyor” vesaire, hiçbir akarsu boşuna akmaz. O su ister denize aksın, ister yukarıda aksın, bütün deniz ekosistemi içinde o su gereklidir. Balıkların içeriye göç etmesi, oradan oraya gelmesi, hepsi için o su akışı şarttır.

Artık sadece suyu yönetirken insan odaklı değil, **ekosistem odaklı** da düşünmemiz lazım. Bütün canlıların buna ihtiyacı var. O yüzden diyoruz: **Daha katılımcı, daha bütüncül bir bakış açısı** gerekiyor. Onu ilave etmek istedim.

Ümit Uysal

Evet, iki gündür harika bir çevre maratonu. Ama tabii bunun çıktıkları önemli, Türkiye'ye etkisi önemli. Çıktılarını bugün ve yarın arkadaşlarımız hep beraber çalışacağız. Öncelikle şunu söyleyeyim; hocalarımıza ayıp olmasın, biz onlardan öğrendiklerimizi ifade ediyoruz, biz konunun uzmanı değiliz asla. O yüzden konunun uzmanlarını davet ediyoruz, konunun uzmanlarından dinlediklerimizden bir sonuç çıkarıyoruz, onları ifade ediyoruz. Her alanın kendine özgü bir donanımı var; hiç kimse her alanda donanımlı olamaz, bunun farkındayız. Dün açılış konuşmamla ilgili ufak bir eleştiri aldım, o yüzden bunu söyleme gereği duydum.

Evet, çok yakıcı bir konu. Biz sonuç bildirgesiyle bunu bütün Türkiye'ye duyuracağız ve hayati etkilemeye çalışacağız. Bir taslak öneri, benim kapanış konuşmam bir taslak sonuç bildirgesi önerisidir. Ama bu henüz hamdır. Arkadaşlarımız çalışacak, bütün tebliğleri inceliyorlar, hepsini kayda almış durumdayız zaten. Hocalarımızla gerekirse tekrar konuşacaklar. Sonuç bildirimimizi hemen bir iki gün içinde hazırlayıp bütün Türkiye ile paylaşacağız.

Öncelikle, şahsıma isim söyleyerek bir komşumuz “Atıkları ne zaman ayrıştırıracaksınız?” dedi. Ona bir şey söyleyeyim: Bizde **Çevreci Komşu Kart** uygulamamız var. 2015'te başladık. Kendi inovasyonumuz, kendi fikrimiz, kendi aplikasyonumuz, kendi yazılımımız. Bütün dünyada da çok ilgi uyandırdı. Hatta BBC'de kendiliğinden haber oldu. Türkiye'de 200 belediyeye yayıldı. Şu anda da bu uygulamamız devam ediyor. **Nüfus başına en fazla ayrıştırılmış atık toplanan yer Muratpaşa'dır**,

uzak ara. Türkiye’de en yakınımızın 5-10 katı kadar fark var. 16.000 ailemiz kart sahibidir. 16.000 ailemiz atıklar üzerinden, ayrıştırma üzerinden her ay küçük maddi katkı alır. Para karttır, Türkiye’nin her yerinde geçerlidir. Özgün bir uygulamadır.

200 idareye de verdik Türkiye genelinde ama çok katı bir disiplin gerektiriyor: Uygulama disiplini, rota disiplini. Vazgeçmemek gerekiyor. İki firma toplamda projeden çekildi “batıyoruz” diyerek, şu anda dört firmayla çalışıyoruz. Büyük bir mücadele gerekiyor. **Türkiye’nin en inovatif atık ayrıştırma sistemi Muratpaşa’dadır.** Çevre Bakanlığı’nın Sıfır Atık Projesi’nden önce gelip mühendisler bizimle altı ay çalıştı, sonra Cumhurbaşkanlığı’nca Sıfır Atık Projesi olarak sunuldu. Ama uygulanamadı, çünkü uygulama disiplini oturmadı. Komşumuza bilgi olarak sunayım; duyuramamışız demek ki, o da bizim hatamız.

İki günlük oturumdan çıkan önerilere gelirse: Bir kere **yenilenebilir enerji kaynaklarını** başa koymak zorundayız. Güneş ve rüzgâr çok yüksek potansiyele sahip. Ama güneş alanlarının **verimli tarım arazilerine** ya da **ekosistemi bozucu alanlara** kurulması asla doğru değil; binalar üzerine kurulmalı. **Hidroelektrik santralleri (HES)** çok tartışmalı. Kurulurken de aynı şeyi söylüyorduk; bize kızdılar. HES işi şüpheli bir durum, toplam fayda ile oluşacak tahribatin ölçülmesi gerekiyor.

Ben yıllardır söylüyorum: **Karadeniz dalgaları** çok düzenli bir iç deniz hareketine sahip, 1400 km’nin üzerinde kıyı var, 12 ay devam eden o enerji boşa gidiyor. Bu büyük bir araştırma ve yararlanma potansiyeli içeriyor. Mutlaka bir **devlet politikası** olarak yoğun biçimde çalışılması gerekir. Aynı şekilde ileride yaşanacak **su krizine** karşı, ucuza **deniz suyunun artırılması projeleri** de devlet politikası olarak hazır tutulmalı.

Bu konuların ulusal güvenlik politikası kapsamına alınması gerekiyor. Çünkü bir ülkenin ekonomisi yoksa, suyu yoksa, ne istihbaratı olur ne güvenliği. Olamaz, bağımsızlığı da olmaz. Bu temel konular mutlaka ulusal güvenlik politikası sistemi içinde yer almalı. Bazı anayasalarda “orman” ya da “ağaçlandırma” konularının madde olarak yer aldığını biliyor musunuz? Mutlaka siyaset üstü ele alınmalı.

Toplu ulaşım da çok önemli. Şehirlerde nüfus artıyor. Toplu ulaşımın Türkiye genelinde planlanması lazım. Yerin altı, yerin üstü, hava ray, lastik tekerlekli sistemler; hepsi bir bütünlük içinde düşünülmeli. Ve en önemlisi, **deniz taşımacılığı teşvik edilmelidir.** Üç tarafı denizlerle çevrili bir ülkemiz; büyük bir olanak bu. Araçların her birine **karbon salınımı ve su sarfiyatı** açısından bakılmalı. Yaşı geçmiş fosil yakıtlı araçlar ve ısıtma sistemleri mevzuat düzeyinde yeniden düzenlenmeli.

Tarıma gelirse; her şey tarıma dayanıyor. Hem gıda güvenliği hem su açısından. Dünyada yapılamayan tek şey tarım. Kooperatifleşme, toplu tarım yapmak ideolojik değil, ekonomik bir zorunluluktur. Sovyetler dağıldığında kolhozlar

kapandı ama İspanya'da yenileri açıldı. Çünkü **toplu üretim planlı üretimdir**. Gerçeğinden fazla gübre kullanılmaz, ürün deseni birlikte belirlenir.

Avrupa'da bir pazara ürün satmak kolay değildir; çünkü onların maliyeti düşüktür, teşvik alırlar ve **su yönetimini planlı yaparlar**. Bizde ise vahşi sulama hâlâ devam ediyor. Barajlardan su kapalı sistemle taşınmalı, damla sulama planlı biçimde kullanılmalı.

Tarımsal kooperatiflerin geliştirilmesi, su sorununu çözmekle doğrudan ilişkilidir. Aynı zamanda gereksiz gübre kullanımını da azaltır. Sulak alanlarda sanayileşmiş bölgelerin taşınması, konut yapılmaması gerekiyor. Bütün teşvik ve vergi mevzuatının **karbon salımı** ve **su kullanımı** ile ilişkilendirilmesi gerekiyor.

Kamu arazileri konusunda da çok net olmalıyız: **Bütün kamu arazileri ağaçlandırılmalıdır**. Sadece küçük bir kısmı, çok özel amaçlarla ayrılabilir. Diğer tüm alanlar kamu yararı kapsamında ağaçlandırılmalıdır.

Şimdilik söyleyeceklerim bunlar. Sonuç bildirgesi hazırlık ekibinin bir parçası olarak yarına kadar düşünmeye devam edeceğim. Katılan herkese, iki gündür konuşan tüm hocalarımıza, moderatörlerimiz Melda Hanım ve Meliha Hanım'a, katkı veren tüm birimlere, özellikle Ceren Hanım'a, halkla ilişkiler ve basın ekibine, bütün belediye çalışanlarına ve katılan siz değerli Muratpaşahlılara, kıymetli komşularımıza ayrı ayrı çok teşekkür ediyorum. **Forum Muratpaşa'nın dördüncüsü hayırlı olsun.**

Bu konuların ulusal güvenlik politikası kapsamına alınması gerekiyor. Çünkü bir ülkenin ekonomisi yoksa, suyu yoksa, ne istihbaratı olur ne güvenliği. Bağımsızlığı da olmaz. Bu temel konular mutlaka ulusal güvenlik politikası sistemi içinde yer almalı.

FORUM MURATPAŞA: İKLİM KRİZİ VE SU SONUÇ BİLDİRGESİ

Antalya'da Muratpaşa Belediyesi'nin 'İklim Krizi ve Su' gündemiyle topladığı Forum Muratpaşa'nın sonuç bildirgesi açıklandı.

Muratpaşa Belediyesi'nin demokratik ve kalkınmış bir Türkiye hedefiyle gerçekleştirdiği Forum Muratpaşa, aralık ayında 'İklim Krizi ve Su' gündemiyle devam etti. Türkan Şoray Kültür Merkezi'nde toplanan forum Belediye Başkanı Ümit Uysal'ın değerlendirme konuşmasıyla sona ererken Su Politikaları Derneği Başkanı Dursun Yıldız, TEMA Vakfı Genel Müdür Yardımcısı Hikmet Öztürk ve Türkiye Bilimler Akademisi Üyesi Prof. Dr. Doğan Yaşar konuşmacı olarak yer aldı. Forumun moderatörlüğünü ise gazeteci Meliha Okur yaptı.

Sivil toplum kuruluşları, demokratik kitle örgütleri, siyasi parti temsilcileri ve kent sakinlerinin yoğun katılımıyla gerçekleşen forumun tespitleri ve çözüm önerileri 5 başlıkta toplandı. Sonuç bildirgesinde şunlar yer aldı:

1- Su Yönetimi

- **Ulusal Güvenlik ve Stratejik Önemi:** Su, stratejik bir kaynak olarak ulusal güvenlik politikaları çerçevesinde ele alınmalıdır.
- **Kamusal ve İnsan Hakkı:** Su yönetimi, temiz suya erişimin bir insan hakkı olduğu prensibi üzerine kurulmalı ve suyun ticarileştirilmesinden kaçınılmalıdır.
- **Su Yasası:** Türkiye'nin su yönetimine ilişkin kapsamlı bir **Su Yasası** bir an önce çıkarılmalıdır.
- **Merkezi Yönetim:** Su yönetimi çok başlıklı yerine bölge ve havza yönetimiyle merkezi bir sisteme bağlanmalıdır.
- **Dengeli Yönetim:** Su yönetiminde ekosistem, sosyal ve ekonomik dengeler bir bütün olarak değerlendirilmelidir.
- **Şeffaflık ve Katılımcılık:** Su yönetimi katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir bir yapı üzerine inşa edilmelidir.

2- Koruma

- **Ekosistem Dengesinin Korunması:** Büyük su kütlelerinin ve nehirlerin akış yönleri değiştirilmemelidir. Hidroelektrik santrallerin yapımında ekonomik fayda yerine kamu yararı ve sürdürülebilirlik önceliklendirilmelidir.
- **Arazi Tahribatı ve Koruma:**
  - Arazi tahribatı yasalarla önlenmeli, orman, mera ve tarım alanları korunmalıdır.

- Madene kapalı alanlar ilan edilmeli, orman yangınlarını önlemeye ve yangın hasarlarını en aza indirmeye yönelik çalışmalar artırılmalıdır. Orman Kanunu'nda bu yönde düzenleme yapılmalıdır.
- Arazi restorasyonu için kamu arazilerinin ormanlaştırılması yoluna gidilmelidir.
- **Su Kaynaklarının Korunması:**
  - Yeraltı ve yerüstü su kaynaklarının kirletilmesi önlenmeli, atık su yönetimi ve denetimleri artırılmalıdır.
  - Kaçak kuyular kapatılmalı ve caydırıcı yaptırımlar uygulanmalıdır.
  - Yeraltı su tahsisleri, rezerv kapasiteleri aşılmadan yapılmalıdır.

3- Tasarruf ve Akıllı Kullanım

- **Planlı Tarım:** Havza bazında su rezervleri dikkate alınarak planlı tarım yapılmalıdır. Ekilecek ürünler devlet tarafından belirlenmelidir.
- **Kimyasal Kullanımı:** Tarımda aşırı gübre ve zararlı kimyasal kullanımı engellenmeli; doğru kullanım politikaları oluşturulmalıdır.
- **Modern Sulama Teknikleri:** Tarımda vahşi sulama terk edilerek su tasarrufu sağlayan modern teknolojiler ve yöntemler kullanılmalıdır.
- **Kent Peyzajı:** Kurakçıl peyzaj uygulamaları teşvik edilmelidir.
- **Gri Su Kullanımı:** Tarım, sanayi ve evsel kullanımlarda gri suyun dolaşımına kazandırılmasını sağlayacak politikalar geliştirilmelidir.
- **Vergi Mevzuatı:** Su tüketimi ve karbon salınımı, vergi mevzuatıyla ilişkilendirilerek sürdürülebilir üretim teşvik edilmelidir.
- **Tasarruf Tedbirleri:** Kuraklık dönemlerinde gereksiz su tüketimini artıran faaliyetler yasaklanmalıdır.

4- Yatırımlar

- **Su Altyapısı:** Su altyapısına yönelik bütçe artırılmalı ve yatırımlar hızlandırılmalıdır. Deniz suyu arıtma sistemleri geliştirilmelidir.
- **Yeraltı Barajları:** Bölgesel yeraltı barajları ve göletlerin sayısı artırılmalıdır.
- **Yağmur Hasadı:** Yağmur suyu toplama merkezleri kurulmalı ve bu suyun barajlara kazandırılması sağlanmalıdır.
- **Bilinçlendirme Çalışmaları:** Vatandaşları su kullanımı konusunda bilinçlendirecek etkinlikler ve eğitim programları düzenlenmelidir.
- **Ormanlaştırma:** Kamu arazileri ağaçlandırılarak su kaynaklarının korunması desteklenmelidir.

5- Yenilenebilir Enerji ve Ekosistem Uyumlu Politikalar

- Yenilenebilir enerji kaynakları, özellikle güneş, rüzgâr ve dalga enerjileri, stratejik olarak yaygınlaştırılmalıdır.
- Sulak arazilerden sanayi tesisleri uzaklaştırılmalı ve mevcut olanlar taşınmalıdır.
- Tarımda kooperatifleşme teşvik edilmeli, ürün desenleri planlanarak karbon salınımı ve maliyetler azaltılmalıdır.

FORUM MURATPAŞA 5:

TARIM

12 NİSAN 2025 CUMARTESİ, TÜRKAN ŞORAY KÜLTÜR MERKEZİ

Gazeteci-yazar Meliha Okur'un moderatörlüğünde gerçekleşen etkinlikte, Tarım Politikaları Uzmanı Ergin Kahveci, Ziraat Mühendisi İbrahim Oğuz ve Simurg Kadın Kooperatifleri Birliğı Başkanı Sibel Uyar konuşmacı olarak yer aldı.

Meliha Okur, 1951 yılında Ankara'da doğdu. Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi ile Marmara Üniversitesi Ticari İlimler Akademisi Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksekokulu'ndan mezun oldu. Mesleki kariyerine *Gökkuşuğı* adlı siyasi dergide ekonomi haberciliğı yaparak başladı. Borsanın kurulduğı dönemde *Para* dergisini çıkaran ekipte yer aldı. Uzun yıllar Doğan Grubu bünyesinde görev yapan Okur, *Milliyet* gazetesinde köşe yazarlığı yaptı. CNN Türk'ün kuruluş aşamasında yer alan 10 kişilik ekipte bulunan Meliha Okur, kanalda ekonomi servisi sunuculuğı yaptı. Kariyeri boyunca *Sabah*, *Habertürk*, *Akşam*, *ATV*, *NTV* ve *Yaban TV* gibi medya kuruluşlarında çalışan Okur, son olarak FOX Haber'de ekonomi servisinin başına geçti. Türkiye'nin en deneyimli ekonomi gazetecilerinden biri olan Okur, yazılı ve görsel basında ekonomi alanında çok sayıda çalışmaya imza atmıştır.

Ergin Kahveci, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi mezunu bir ziraat mühendisi olup uzun yıllar kamu tarım teşkilatlarında görev yaptı. İl düzeyinde yöneticilik, AR-GE birimi sorumluluğı ve tarımsal planlama alanlarında çalıştı. Tarım politikaları, kırsal kalkınma, üretim planlaması ve tarımsal örgütlenme konularında uzmanlaşan Kahveci, kamudaki görevlerinin ardından tarımsal danışmanlık alanında faaliyet gösterdi. Emeklilik sonrası özel sektörde ve sivil toplum alanında tarım politikaları üzerine analizler yaptı; çeşitli platformlarda köşe yazıları ve değerlendirmeleriyle kamuoyunda yer aldı.

İbrahim Oğuz, 1991 yılında Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Bahçe Bitkileri Bölümü'nden lisans derecesiyle mezun olmuştur. Ziraat mühendisi olarak tarım ekonomisi, üretim süreçleri ve tarımın makro ekonomik etkileri üzerine çalışan bir uzmandır. **Frankfurt School of Finance & Management Turkey** bünyesinde

tarım sektörüne yönelik saha araştırmaları ve strateji geliştirme projelerinde yer almakta, burada **kıdemli tarım uzmanı ve saha araştırmaları grup müdürü** gibi roller üstlenmektedir. Tarımın finansman boyutu ve verimlilik politikaları üzerine görüşler paylaşan Oğuz, mesleki kariyerini ağırlıklı olarak uygulamalı tarım ve sektör analizleri üzerinden sürdürmektedir.

Sibel Uyar, Ege Üniversitesi Gıda Mühendisliği Bölümü mezunu olup uzun yıllardır kadın kooperatifçiliği, yerel kalkınma ve kadın emeğinin örgütlenmesi alanlarında çalışmalar yürütmektedir. Kadın girişimciliğini destekleyen kooperatiflerin kuruluş ve gelişim süreçlerinde aktif rol alan Uyar, 2025 yılında Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği Başkanlığına seçildi. **2009'da Urla Belediye Meclis Üyesi** seçilmiş, 2014-2019 arasında Urla Belediye Başkanlığı yapmıştır. Uyar, yerel yönetim deneyimini kooperatifçilik, üretim odaklı kalkınma ve kadınların ekonomik hayata katılımını güçlendirmeye yönelik politikalarla birleştirmektedir.

Meliha Okur

Tarım ilginizi çekiyor mu? Tarım, gıda, üreticinin sorunları, Türkiye'nin hataları... Bugün tarımı konuşacağız. Kalabalığa değil, doğru soruyu sorana ve konuyu öğrenmeye meraklı olanlarla. O yüzden sözü uzatmayacağız.

Üç konuğumuz var. Hemen İbrahim Oğuz'la başlayalım. Ziraat Yüksek Mühendisi, aynı zamanda öğretim üyesi ve uluslararası danışmanlık veren bir isim.

Sibel Uyar'ı tanıyorsunuz değil mi? Urla'nın eski belediye başkanı, kadın. Evet, bravo kadınlara. Kadın Kooperatifler Birliği **Simurg**'un başkanı, aynı zamanda Urla Kadın Kooperatif'i'nin başkanı. Hikâye ilginç. Kadın emeğini değerlendirme hakkında beraberce yolculuk yaparız Sibel'le. O yüzden kadınlar ve gençler bizim için çok değerli.

Ve **Ergin Kahveci**. Kendisine rakamların efendisi diyeyim mi bilemiyorum ama ziraat mühendisi, tarım uzmanı, tarımsal uzman. Aynı zamanda kırsal sosyoloji okumuş, kır sosyolojisi üzerine ilginç verilerle çalışan entelektüel bir isim. Tabii politik bir kimliği de var, kendisi anlatsın.

Sözü uzatmayayım. Ancak biz kimi davet edelim önce? **Ümit Uysal**'ı davet edelim, değil mi? Muratpaşa Belediye Başkanı bu forumları düzenliyor. Buyurun Ümit Bey.

Ümit Uysal

Evet, kıymetli misafirlerimiz, her biriniz ayrı ayrı şehrimize hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

Kıymetli hazirun, tarım konusunda Türkiye'mizin sorunlarını konuşmak, dinlemek -sadece dinlemek değil- soru, yanıt ve beyanda bulunma kısmı da var, forum bu. Hepiniz ayrı ayrı hoş geldiniz. İlçe başkanımız, siyaset yöneticisi arkadaşlarımız,

belediyece arkadaşlarımız, belediye meclis üyelerimiz, sivil toplum kuruluşlarının kıymetli başkanlarını görüyorum. Kooperatiflerimizden temsilciler görüyorum. Hepiniz hoş geldiniz, sefalar getirdiniz.

Tarım sektörü biliyorsunuz, dünyada sosyalleşmenin temeli. Tarımın keşfi yaklaşık 11.000 yıl önce şehirleşmenin, kentleşmenin başlaması, iktidar ilişkilerinin başlaması, mesleklerin ortaya çıkmasının başlaması, kirliliğin başlaması, egemenlik mücadelelerinin başlaması demektir, değil mi? Normalde doğadaki şeyleri avlar-ken ya da toplarken insanların böyle dertleri yok. Ama ne zaman, tabii nüfusun patlamasıyla, toplayacağı, avlayacağı şeylere bağlı nüfus yerine yiyeceğini kendi yetiştiren nüfus ortaya çıkınca, korkunç bir dünya nüfusu patlaması yaşandı. Derken bütün sosyolojik süreçler bu yolculukla modern toplumun endüstri tarımına geldi dayandı.

Biliyorsunuz, teknolojik buluşlarla bir önceki yüzyıldan bu yüzyıla kadar dünyanın nüfusu 7-8 kat arttı. 8 kat artan nüfusa yiyecek lazım, içecek lazım, tarım lazım. Nasıl olacak? Her otobüsün bir koltuk sayısı var; işte dünyanın da bir tarım kapasitesi, bir karbon salınımı kapasitesi, kirletilme kapasitesi, enerji kapasitesi, toplam üretim kapasitesi var. Sınırları var dünyanın. Bu sınırlar içinde en fazla payı kapmak için büyük mücadele olur.

Türkiye'miz dünya haritasına baktığımızda çok büyük bir coğrafya. Çok çeşitli iklimlere sahip, topoğrafa olarak renkli, yüksek dağları, ovaları, ne ararsanız var. Dolayısıyla doğal olarak, kendi maharetimizin dışında doğanın ve atalarımızın bize mücadeleyle bıraktığı bu vatanın avantajıyla doğal bir tarım merkezi, yüksek tarım potansiyeli olan bir ülkeyiz.

Peki biz ne yaptık buna? Buna bir şey ekleyebildik mi? Ne kadar ekleyebildik? Dünyadaki durumumuz ne? Dünyayla rekabet edecek durumda mıyız? Olanaklarımızı, kapasitemizi tam olarak kullanıyor muyuz?

Toplumumuz açısından güvenli gıda çok önemli bir başlık. İnsanlarımızın güvenli gıdaya ulaşma hakkı var. Dolayısıyla tarımın niteliği bütün insanların yaşam kalitesini, yaşam perspektifini etkiliyor. Ayrıca tarım, bir iktisadi istihdam alanı, bir sosyal yaşam alanı, bir coğrafi yaşam alanı olarak para kazanma, dolayısıyla da ekonomik bir bağ anlamına geliyor.

Türkiye'mizde dünya ile rekabet edecek ölçüde bir tarım yapılanması yok. Dünyadaki modelleri burada göremiyoruz. Dünyada yalnız küçük işletmelerle yapılmayan tek şey tarımdır. Dünyanın en ileri ülkeleri ya büyük tarımsal işletmelerle; özel mülklerle, Amerika'da olduğu gibi; ya da büyük kooperatiflerle, üretici birlikleriyle; Avrupa'da, Fransa'da, İspanya'da, Hollanda'da olduğu gibi; ya da çalışma kampları modeliyle, İsrail'deki kibutzlarda olduğu gibi yapar.

Her zaman toplu yapılan, yüksek verimlilik için, yüksek teknoloji kullanımı için, ekonomik satın alma ve satış için mutlaka birlikte hareketle yapılması gereken bir iştir tarım. Dünyada komünizm döneminde kolhozlar vardı. Kolhozlar kapatıldı ama ironik bir şekilde kapitalist dünyadaki kolhozlar kapatılmadığı gibi yenileri açıldı. İspanya'nın tarım yapısını inceleyin; son 40 yıldaki gelişimi tamamen koöperatiflere, üretici birliklerine, kolhozların İspanya versiyonuna dayalıdır.

Şu anda Kapıkule'yi geçtiğimizde sebze ve meyvede; Avrupa Birliği mevzuatı ve teşviklerinin de etkisiyle; bize nefes aldirmayan, bize bir kök domates sattırmayan ülke İspanya'dır. Çünkü büyük bir rekabet gücü var. Onların kabahati değil; bizim kendimizi yapılandıramamamızdan dolayı. Biz su kaynaklarını ve tarımsal büyüklükleri oluşturamadık.

Buradan çağrıda bulunuyorum: Türkiye'yi 500 tarım kooperatifine bölünüz! Bütün Türkiye'nin tarımını örgütleyiniz! Buradan Tarım Bakanlığı'na ve onun arkasındaki iktidar idaresine seslenelim. Türkiye'yi derhal çiftçilerin toplu alım, toplu satım, toplu üretim yapabilecekleri, yüksek teknolojiyi kullanabilecekleri, yüksek kredi-finansman olanaklarına sahip olabilecekleri, uluslararası sistemi takip edebilecekleri, mühendis ve araç gerece rahat ulaşabilecekleri, AR-GE faaliyeti yürütebilecekleri bir yapıya dönüştürmek gerekiyor.

Ben 500 diyorum ama istiyorlarsa 501 yapsınlar; ama derhal bu örgütlenme şart.

İkincisi, Türkiye'nin bütün su olanaklarını asla vahşi sulamayı bırakmayacak şekilde yeniden örgütlemeleri gerekiyor. Su altyapısını güçlendirmeleri, teknolojik sulamayı yaygınlaştırmaları, ekilebilir-sulanabilir bütün alanlara su götürmeleri gerekiyor.

Teşvik mevzuatı da ithal ettiğimiz ürünler odaklı olarak yenilenmeli. Eski tabirle ithal ikameci bir teşvik mevzuatı gerekiyor. İngiltere ürettiği malın 5 katını çiftçisine doğrudan nakit olarak ödüyor. Avrupa Birliği'nde de benzer uygulamalar var.

Devlet bizim kültürümüzde bir "baba"dır. Hele çiftçi için bu babalığını göstermesi, bütün toplumun menfaatinidir. Çünkü tarım aynı zamanda bir güvenlik sorunudur, bir sosyolojik sorundur, bir sosyal adalet sorunudur. Düzeltici bir özelliği vardır. Aynı zamanda bir çevre duruşudur, toprağı koruma metodudur. Dolayısıyla devletin tam babalığını göstereceğı alandır.

Desteklemek istemiyor musunuz? O zaman paradan konuşalım. İthal ikamesi yoluyla destekleyin! Paramızın dışarıya gittiğı kalemleri destekleyin.

Tohum ıslahı, damızlık, yerli türlerin dünyayla rekabet edecek seviyeye ulaştırılması için yapılacak teknolojik çalışmalardan bırakın vergi almayı, kamu üzerine para vermelidir. Çünkü bunlar tarımın ve ülkenin önünü açacak unsurlardır.

Toplulaştırma, örgütlü tarım, teknolojik tarım, dünyayla rekabet eden tarım, rakip ülkelerin iklimlerini izleyen, buna göre ürün desenini belirleyen bir sistem kurmak gerekir. Kooperatifler üzerinden bu mümkündür.

Yerli ırklarımızın bitkilerde ve hayvanlarda iktisadi değerlerinin artırılması, verimliliklerinin artırılması, ithalattan çok önce ele alınması gereken büyük teşvikler verilmelidir.

Bugün piyasayı düzenlemekle görevli kurumların tek bildiği şey, piyasada mal azalınca ithalat yapmak. Dünyayı görmüyor musunuz? Dünyada artık ülkeler kendi üretimlerini ciddi gümrük vergileriyle koruyor. Artık dünya ulusal ekonomilere bölünmüş durumda.

90'larda söylenen "aman global olsun, herkes malını hizmetini her yerde satsın, herkes zengin olsun" kafası geride kaldı. Herkes zengin olmuyor zaten; biri zengin olursa biri yoksul oluyor. 90'lardaki bu aşırı liberal tezler çökmüştür.

Bugün dünyanın gerçeği, ulus devletler, ulusal ekonomiler, ulusal sınırlar, karma ekonomilerdir. Devletin organizatör olduğu, özgür teşebbüsle birlikte adaleti sağlayan karma ekonomik sistemlerdir.

Bizim 100 yıl önce uyguladığımız, 1929-39 arasında kalkınmamızı sağlayan model, bugünkü dünyanın da gerçeğidir. Bunu ne kadar erken fark edersek, çiftçimizi köyde o kadar erken tutarız.

Bugün çiftçilerimizin yaş ortalaması 59. Türkiye'de ekili-dikili alanların toplamı da 1960 rakamlarının altındadır. Yeniden yapılanma gerekiyor. Tarımın baştan sona yeniden inşası gerekiyor. Kırsal cazip hale getirilmeli, oradaki insanların çocuklarına çağdaş eğitim teknolojiiyle sağlanmalıdır.

Bambaşka bir tarım sektörü gerekiyor. Eğer bu yapılırsa, her zaman söylenir ya: Konya ili kadar toprağı olan Hollanda'yı geçme imkânımız olabilir. Belki 10 yıl içinde, iyi azmedersek.

Uzmanlarımız birazdan bu söylediklerimi geliştirecek, belki bazılarına karşı çıkacak, bize başka şeyler öğretecekler. Ama bu yapısal tedbirleri alırlarsa çiftçimiz de para kazanır, ülkemiz de. Karnımız doyar, ithalata bağımlı bir tarım sektörümüz olmaz, mutlu oluruz.

Bugün dünyanın gerçeği, ulus devletler, ulusal ekonomiler, ulusal sınırlar, karma ekonomilerdir. Devletin organizatör olduğu, özgür teşebbüsle birlikte adaleti sağlayan karma ekonomik sistemlerdir.

Türkiye için tarım çok anlamlı ve romantiktir. Çünkü Türk milletinin yüzde 90'ı tarım kökenlidir. Bizim için çok kıymetlidir.

Bu güzel, güneşli hafta sonu gününde vaktinizi bu foruma ayırdığınız için, buna önem verdiğiniz için çok teşekkür ediyorum. İyi bir forum olmasını temenni ediyorum. Tekrar hoş geldiniz.

Meliha Okur

Buyurun. İlk konuşmacımız **Doktor İbrahim Oğuz**. İki tarih benim beynime çalkıldı: **19 Mart** ve **2 Nisan**. 19 Mart'ta siyasetle ilgili gelişmeleri yerel yönetimler üzerinden izlerken, 2 Nisan'da dünyanın patronu ABD, "Size güzel bir Amerika vaat edeceğim" dedi ve kafalarımız allak bullak oldu.

İbrahim Bey, Amerika'da tarımda çalışanların yaş ortalaması aşağı yukarı ne kadardır?

İbrahim Oğuz–Dr., Ziraat Mühendisi

58,1.

Meliha Okur

58,1. Bizdeki ortalama nedir?

İbrahim Oğuz

Bizde 59 diye resmi rakamlarda geçiyor ama yapmış olduğumuz araştırmalarda 52,5 civarlarında.

Meliha Okur

Moralimizi bozmuyoruz. Bazı bilgiler Türkiye'de çok bilinçli olarak tarım üzerinde sanki karartılıyor gibi. Biz burada bambaşka, farklı bir tarım izleyeceğiz. Gündemi ABD üzerinden açmak istedik. Trump tarım kesimine, çiftçisine "Size çok güzel bir Amerika vaat ediyorum, hepiniz zengin olacaksınız" dedi. **ABD'de çiftçiler zengin mi?**

İbrahim Oğuz

Bir veri vereyim. ABD'deki çiftçilerin 2023 yılında yüzde 51'i **951 dolar zarar etti**. ABD'de durum bu. Ama ABD toplamda **600 milyar dolarlık tarımsal üretim değeri** yarattı. Bu tarımsal üretim değeri içerisinde **9.000-10.000 doların altında gelir elde eden çiftçi sayısı**, neredeyse toplam çiftçilerin yarısıydı. ABD'de **1 milyon 900 bin civarında çiftçi** var. Bu çiftçilerin **915 bini**, yaklaşık yarısı, yıllık 10.000 doların altında kazanç elde ediyor.

Meliha Okur

Dünyada tarımda olan çiftlikler ve çiftçiler bölüşüm krizinde daha çok sıkışıyorlar, değil mi? Siz bize Trump'ın hikâyesiyle başlayacaksınız, değil mi? Tarım kesimi nasıl etkilenecek, fırsatlar var mı?

İbrahim Oğuz

Hem fırsatlar var hem tehditler var.

Değerli dinleyiciler, sayın başkanım, değerli sivil toplum örgütü üyeleri, değerli çiftçilerimiz... Ben burada tarımın entelektüellerinin, Antalya'nın entelektüellerinin bulunduğu düşünüyorum. Hepiniz hoş geldiniz. Meliha Hanım'a teşekkür ediyorum.

Sayın Başkanımız konuşurken dedim ki "Herhalde benim sunumumu Sayın Başkanım gördü, onu anlatıyor." Çünkü benim anlatacaklarım, Sayın Başkanımın genel anlamda anlattıklarıyla bire bir örtüşüyor. Hepimiz benzer şeyleri görüyoruz dünyada. Dünyayı okumak çok önemli. Çünkü tarım sadece bir ekonomik faaliyet, bir geçim kaynağı değil; aynı zamanda yaşamımızın, ihtiyaçlarımızı giderdiğimiz bir beslenme şekli, bir kültürümüz.

Ne oluyor? Size biraz dünyadan ve Türkiye'den, bardağın hem dolu hem boş tarafından bahsetmeye çalışacağım.

Benim sunumum... Evet, ekrana geldi. **Tarım kaotik bir sistemdir** demiştim. Çünkü birçok bileşeni olan, birçok insanın faaliyette bulunduğu ve herkesin bir beklenti içinde olduğu bir alan. Doğal olarak bu beklentiyi doğru şekilde yönetmek zor. Çiftçi para kazanacak, tüketici ucuz gıdaya erişecek, kamu tüm bunları organize edecek, araçlar para kazanacak... Bütün bu kaotik yapı bir noktada sorunla karşılaşılıyor.

Ve bir bakıyorsunuz ki tüketici olarak şikâyet ediyoruz, üretici olarak da şikâyet ediyoruz. Üretici diyor ki "Ben para kazanamıyorum." Dünyada da böyle. Tüketici diyor ki "Ben gıdaya pahalı erişiyorum." Biraz bunlardan bahsetmek istiyorum.

Türkiye, değerli dinleyiciler, çok şanslı bir ülke. Dünya tarım alanlarının sadece yüzde **1,4'ünü** oluşturuyoruz ama dünyada **6 üründe birinciyiz**. Hayvancılığı da dahil edersek **8 üründe** dünya birincisiyiz. Ayrıca yaklaşık **60 üründe ilk 7'deyiz**. Üretmekle ilgili bir sorunumuz yok.

Peki ne oluyor? Bir yerde hata mı yapıyoruz?

Şimdi şanssız ülkelere bakalım. **Hollanda** çok şanssız bir ülke; çünkü toprağı yok, iklimi elverişli değil. Ama 128 milyar dolarlık tarım ihracatıyla dünya ikincisi.

Bizde durum ne? Dünyada birinci olduğumuz birçok ürün varken, **36,2 milyar**

dolarlık ihracat yapıyoruz. Burada bir hata mı var? Bir örnek vereyim: Dünya kiraz üretiminde **birinciyiz**. Dünya kirazının **%26'sını** biz üretiyoruz. "Ziraat 900" diye bir çeşidimiz var, muhteşem bir kaliteye sahip, "Türk kirazı" olarak bilinir. Ama fiyatlara bakalım:

Yeni Zelanda kirazı **13,72 dolar**,

Avustralya **11,3 dolar**,

Kanada **6,2 dolar**,

ABD **5,88 dolar**,

İspanya **3,5 dolar**,

Dünya ortalaması **4 dolar**.

Bizim kirazımız? **2 dolar**.

Biz üretiyoruz ama para kazanamıyoruz. Peki Hollanda ne yapıyor? Hollanda, Konya kadar bir ülke ama çok katmanlı bir organizasyon sistemi var. **Çiftçi merkezli örgütlenme, kooperatif bankacılığı, entegre üretim ve pazarlama sistemi** oluşturmuşlar. Bunlar devrim değil, sadece örgütlenme biçimi.

Ayrıca **dağıtım ve pazarlama güçleri** var, **kârlılık ve sürdürülebilirlik odaklı** çalışıyorlar, **AR-GE'ye yatırım yapıyorlar**. Yeniden Amerika'yı keşfetmeye gerek yok, dünya bunu yapıyor.

Bizim sorunumuz ne? "Tarımın sorunu yoktur," diyorum, "yanlış kaynakmış bir organizmamız var." Kemiklerimizi yanlış kaynatmışız, şeklimiz bozuk. Yürürken topallıyoruz. Tarımın sorunu yoktur; **eğitim politikaları sorunu** vardır. Eğer siz beslenmeyi, üretimi, üretimin önemini öğretilmediyseniz, geçmiş olsun.

Kamusal örgütlenme bozuk. Bugün Türkiye'de **43 farklı merkezden** ses geliyor. **Tarım politikalarımızı zigzag çiziyor**. Bakan değişince politika değişiyor. 2000-2024 arasında 7 bakan değişti.

Hukuk ve adalet sistemimiz sorunlu. Hukuka güven yoksa herkes bildiğini yapar. **Coğrafi ve kültürel farklılıklar** dikkate alınmıyor. Ankara'da üretilen politika, Güneydoğu'ya uymuyor, Karadeniz'e hiç uymuyor, Ege'ye dar geliyor.

Ölçek ekonomisi sorunumuz var. Hollanda bizden küçük ama daha çok kazanıyor. Çünkü katma değeri yüksek üretim yapıyor.

Miras hukuku da büyük problem. Ortalama bir çiftçinin **10 ortağı** var, tarlalar **34 parçaya bölünmüş**. Böyle bir yapıyla üretimden, sürdürülebilirlikten nasıl bahsedelim?

Üreticiler örgütsüz. Ve en nihayetinde **etik sorunlarımız var**. Herkes herkesi eleştiriyor ama etik anlamda neye bakacağımızı bilmiyoruz. Ve çok önemsiyorum: **Ortak akıl**. Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri bu. Ortak akıl olmadan hedef belirleyemiyoruz. Bu sorunların hiçbirinde tarımın kendisi yok, farkında mısınız?

Şimdi dünyadaki gelişmelere bakalım. Amerika Birleşik Devletleri bazı ülkelere **%10-35 arası gümrük tarifeleri** koyuyor. Çin, Vietnam, Kanada, Hindistan, Japonya ve AB ülkeleri... Bunların ortak noktası ne? Hepsi **Amerikan sermayesiyle büyümüş**. ABD diyor ki “Benim sermayemle zenginleştiniz, şimdi bana geri vereceksiniz.” Yeni bir **ticaret savaşı** başladı.

Bu savaşın iki sonucu olabilir: Uzlaşma veya devam eden kriz. Kriz devam ederse **küresel durgunluk** başlar. Döviz sıkıntısı yaşarız, yatırımlar durur, fakirleşme artar. Ayrıca **gıda milliyetçiliği** yükseliyor. Artık ülkeler “Benim suyumdan, toprağımdan çıkan ürünü neden başka ülke tüketsin?” diyor. Bu da “kendi gıdanı üretmezsen aç kalırsın” anlamına geliyor.

Türkiye, Dünya Ticaret Örgütü ve AB Gümrük Birliği anlaşmalarıyla kendini bağlamış durumda. Bu anlaşmalar yüzünden Türkiye **taban fiyat açıklayamaz, garanti alım yapamaz**.

2007’den beri tarım ürünlerinde kamusal alım “kırmızı kutu” kapsamına girdi. Bütün yaşadığımız sorunların kökü burada yatıyor.

Dünya yeniden şekilleniyor. Hazırlıklı olan ülkeler için fırsat, olmayanlar için tehdit. Biz hazır mıyız? Ne yazık ki **hazır değiliz**. Bir de **AB-Mercosur Anlaşması** geliyor. Avrupa, Latin Amerika ülkeleriyle sıfır gümrük anlaşması yapıyor. Bu, Avrupa’ya ucuz gıda, ucuz et, ucuz süt girişi demek. Biz de Gümrük Birliği içindeyiz, dolayısıyla **bize de ucuz ürün gelecek**.

Bu durumda **Türk çiftçisi rekabet edemeyecek**. En büyük pazarımız olan AB pazarında **devre dışı kalacağız**. Girdi maliyetleri bizde yükselirken dünyada düşüyor. Sonuç: Oyunun dışına itiliyoruz. Ama bazı fırsatlar da var: Petrol fiyatlarının düşmesi Türkiye’nin cari açığını azaltır. Gıda enflasyonu düşebilir. Amerikan ve Çin tarım pazarları Türkiye için fırsat olabilir. Ancak mevcut duruma hazır değiliz. Türkiye’nin sadece **8 tarım ataşesi** var; bunların 4’ü Avrupa’da. ABD’nin her ülkede tarım ataşesi var. Hollanda’nın **124 ülkede tarım ataşesi** bulunuyor.

Biz ise Cumhurbaşkanlığı bünyesinde Tarım ve Gıda Politikaları Kurulu kurduk. 12 kişiden oluşuyor. Umarım gerçekten üretken olurlar. Ama ben, hazır olduğumuzu düşünmüyorum. Ne yapmalıyız? Bir kere kendimize bakmalıyız. Ortak akılla, bağımsız gözlerle, siyaset dışında bakan bir anlayışla tarımı değerlendirmeliyiz.

Beni dinlediğiniz için hepimize çok teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

Ortak akılla, bağımsız gözlerle, siyaset dışında bakan bir anlayışla tarımı değerlendirmeliyiz.

Seyirci

Gümrük kapılarından ihracattan dönen ürünlerde denetim yok mu?

İbrahim Oğuz

Var, denetim var. Ama pestisit ve kalıntı konuları teknik olarak karmaşık. Avrupa'nın kabul ettiği bazı maddeler Rusya'da yasak. Ülkeler bu değerleri değiştirerek bazen ürünlerinizi geri çevirebiliyor. Antalya'dan alınan numuneler gönderiliyor, ancak bir kasadan alınan örnek başka sonuç verirken, diğer kasadan alınan farklı sonuç veriyor. Bir tırda 10 çiftçinin malı olunca, kalıntı oranını tarlada ölçmek mümkün olmuyor.

Sorun sadece Avrupa'nın ürünleri geri çevirmesi değil; biz kendi iç tüketimimizde denetim yapmıyoruz. Avrupalı için denetim yapıyoruz ama kendi vatandaşlarımız için yapmıyoruz. Asıl sıkıntı budur.

Meliha Okur

Ortak akıl derken neyi kastediyorsunuz? Çünkü her sektörde baskın grubun aklı öne çıkıyor.

İbrahim Oğuz

Çok haklısınız. Ortak akıl dediğim, “benim aklım senin aklın değil.” Biz bu ülkenin çocuklarıyız. Dünya görüşlerimiz, inançlarımız, ırklarımız farklı olabilir. Ama üretim, ekonomi ve güvenlik meselelerinde **ortak akla** ihtiyacımız var. Ortak akıl, **üretimdir, kimseye muhtaç olmamaktır, sürdürülebilir kalkınmadır.**

Meliha Okur

Türkiye eğer kırmızı kutuya girmişse, Dünya Ticaret Örgütü üzerinden nefes alma şansı yoksa, Türk çiftçisine “Sen üretme, ben sana ucuz gıda getiririm” denecekse, biz günlük kısır politikalarla bu konuyu tartışamayız.

Bu salondan ricam, tarıma farklı bakıyoruz biz. Her türlü gücümüz var. Tarımın başkentindesiniz. Seralarınız ne kadar sağlıklı? Ne kadar sera kaldı burada?

Ergin Kahveci–Tarım Politikaları Uzmanı

Arkadaşlar, Antalya Türkiye'deki toplam seraların üçte birine sahip ama benim gördüğüm kadarıyla bu seraların ancak **dörtte biri** doğru yapılanmış. Bir kısmı kuzeye, biri güneye, biri doğuya, biri batıya bakıyor. Rüzgârda, selde, fırtınada birbirlerini yok edecek konumdalar. Ayrıca güneşten yeteri kadar yararlanamıyorlar. Bu yüzden her serada aynı kalitede, aynı nitelikte ürün çıkmıyor. Bunların hepsi teknik sorunlar, ama çözülemeyecek sorunlar değil. Bir de çok ciddi gelen bir şey var: **iklim krizi**. Onu da anlatacağım ben.

Seyirci

Merhabalar. Önce konuşmam tuhaf olmasın diye kim olduğumu söyleyeyim. Ben işçi çocuğu, işçi ailesinin çocuğu olarak Almanya'da yaşadım. 45 yıl orada yaşadım, üç senedir Türkiye'de, Antalya'dayım.

Çok güzel uzmanlar var ama faaliyet göremiyorum. Kısa keseyim, en basit örnek ama çok önemli: Köylerde bile bahçe çöpleri, organik bahçe çöpleri; yaprak, dal gibi atıklar; çöp bidonlarını dolduruyor.

Ve ne yazık ki şimdi fark ettim, Uysal Bey'in gittiğine... Belediyelerde bunlara engel olunması lazım. Gelecek bir yayında hepsini dinliyor ve okuyor.

Meliha Okur

Anlıyorum, çevre konusunda duyarlılık diyorsunuz.

Seyirci

Ben ziraat yüksek mühendisiyim, **81 mezunuyum**. Arkadaşlardan biraz daha eskiyiz. **20 yıl devlette, 20 yıldır da Antalya'da özel sektörde** çalışıyorum. **TARSİM** denen kuruluşun Türkiye'deki **ilk eksperiyim**. Antalya'da ve Isparta'da birçok tarımsal yere, seralara gittim. Hatta dün yine seralardaydım.

Bir kere üretimimiz bol. Benim çiftçim her yerde üretiyor. Dağı taşı gübreliyor. Gübre 10 lira da olsa 100 lira da olsa atıyor. Ot ilacını atıyor.

Pestisitlerle ilgili bir konu... Aynı zamanda **bitki koruma uzmanıyım, karantina müdürlüğü** de yaptım. Eskiden, 20-25 yıl öncesine kadar ülkede birçok tarım ilacı vardı. Bir kaşık içilse insan öldürüyordu. Ama bu ilaçların hepsi artık yok. Ne **labayesitler** var, ne **folidollar**, ne **temikler** var. Yabancı otların da birçoğu artık ortadan kalktı.

Şimdi genelde televizyona çıkanlar "pestisit şu, pestisit bu, insan sağlığı" diyor ama **ilaçlar pestisitten belki 10 kat daha zararlı şu anda insanlar için**. Bir Covid geçirdik, herkeste bir şeyler çıktı. O sektör, tarım ilacı sektöründen çok daha kötü.

Pestisitlere bu kadar yüklenmeyelim. Doğru bilinen yanlışlar anlatılıyor. Bir bardağıyla bir ilacı içsek bile artık bizi öldürmez. böcekleri bile öldüremiyoruz. Sadece **doğru dozda kullanmamız** lazım.

Kendi ayağımıza sıkıyoruz. Tarım Bakanlığı belki de **dünya çapında en büyük denetimi** uygulayan kurum. Avrupa'da, Amerika'da ne yasaklanırsa Türkiye'de de **anında yasaklanıyor**. Bunları da bilmenizi istiyorum.

Denetime geleceğiz. Öndenetim de var.

Meliha Okur

Kendimizi hep negatifeleştiriyoruz. Hiç mi pozitif yaptığımız yok? Hayır, **güçlü-yüz biz ya**. Toprak bizim, su bizim, güç bizim. Üretim gücümüz var ama sorular hep negatif. Niye bu kadar negatif geliyor, ona bakacağız. Çok kısa.

Seyirci

Ben bir konu hakkında hem görüş belirtmek istiyorum hem de bir iki sorum olacak. Biz, dünya çapında ya da Türkiye’de tarımsal üretimin geliştirilmesi, aynı zamanda kârlılığın artırılması konusunda faaliyet gösteren bir **bilişim firmasıyız**.

Burada, tarımsal ürünlerde görülebilecek olan zararların, haşerelerin ya da oluşabilecek diğer zararların önceden **yapay zekâ kullanılarak tespit edilmesi** konusunda faaliyet gösteriyoruz. çeşitli projelerimiz var.

Meliha Okur

Dijitalleşme çalışmalarınız var.

Seyirci

Evet, çeşitli çalışmalarımız var. Aynı zamanda dünyada hangi ülkede, hangi tarihte hangi ürünün talep edileceği ve buna yönelik arz konularında bir **borsa kurulması**, bu borsalar aracılığıyla Türkiye genelindeki üreticilerin haberdar olması ve buna göre üretim ve ihracat yapmaları konusunda da çeşitli çalışmalar yapıyoruz. **Algoritmalar geliştiriyoruz**.

Evet, aynı zamanda şunu sormak istiyorum: Türkiye genelinde bu konular hakkında yapılan bir çalışma var mı? Varsa bunda herhangi bir **devlet desteği** bulunuyor mu?

İbrahim Oğuz

Şimdi ben hemen söyleyeyim, yanıt vereyim. Çok teşekkür ederim, güzel bir soru. Ben aynı zamanda geçen **Tarım ve Gıda Şûrası’nda dijitalleşme konusunda üyelerden bir tanesiyim**. Tüm dijitalleşme ile ilgili çalışmalarını yakından takip ediyorum.

Şunu söyleyeyim size: Evet, şu anda bir **devlet desteklemesi** yok ama zaten kamunun, dijitalleşme politikasıyla ilgili bir destekleme politikasını geliştirmesini **biz uzmanlar olarak öneriyoruz**. Mutlaka önümüzdeki süreçlerde bu konuda ciddi çalışmalar yapılacaktır. **Tarım ve Orman Bakanlığı** da bu konuyu önemsiyor.

Seyirci

Bu konular hakkında kiminle irtibata geçebilirim?

İbrahim Oğuz

Şu anda Tarım ve Orman Bakanlığı’nda, geçtiğimiz **26-29 Nisan** tarihlerinde yapılan şûrada bu konu gündeme geldi. **15 Mayıs’ta Cumhurbaşkanı** açıklama yapacak, o süreçte bunlar netleşecektir. Ayrıca Tarım Bakanlığı bünyesinde **“Dijitalleşme Daire Başkanlığı”** oluşturuldu, bu daireyle irtibata geçebilirsiniz.

Seyirci

Biraz da pozitif şeylerden konuşmak istiyorum. Güzel şeyler oluyor. Çünkü ben mühendisim. İsmim Seda Keskin. Yanımdaki beyefendiyle **18 senedir çalışıyorum**. Kendisi **İngiltere’de Lancaster Üniversitesi’nde akademisyen**.

18 yıl önce tanıştığımızda bana dedi ki: “Seda, sizin seralar çok büyük problem. Avrupa’ya ihracat yapıyorsunuz, pestisit çok büyük problem. Bizim İngiltere’de üniversitede geliştirdiğimiz bir teknoloji var, o plastiği burada satalım.”

Ben ilk buraya geldiğim zaman hiç kimse beni anlamadı. Anlatıyorum; “bu difüzyonlu plastik” diyorum, “antifog özelliği var, buharı yukarıdan kaydırıyor” diyorum. Bana, “naylon ne olacak bu naylon?” diyorlardı. Tabii fiyatı biraz daha pahalıydı. Ama biz diyorduk ki “bakın, siz bu plastiği sererseniz, **iki yıl içinde ödediğiniz parayı geri alacaksınız**.”

Ve biz bundan hiç geri adım atmadık. **Meliha Hanım**, ben 18 senedir bütün fuarlara katıldım. Yurtdışındaki fuarlara da katıldım. Tek başıma kadın olarak çok zordu; çünkü erkek egemen bir sektör. Petrokimya ürünü, ziraatla çok alakası yok, bilen kimse de yok.

Ve biz bu teknolojiyi **Türkiye’de iki fabrikaya** da verdik. Çünkü artık iş çıkırından çıkmıştı. İngiltere’den ithal edemez olduk, pound çok pahalı hale geldi. Dedim ki “Doktor, sen bu teknolojiyi bize öğret. Bizde de plastik üreten fabrikalar var.”

Ve inanır mısınız, bu insan üretim müdürleriyle oturdu, **hiçbir para almadan** bu teknolojisini anlattı. “Bu katkı maddelerini kullanacaksınız,” dedi. O fabrikalar üretmeye başladılar ve o plastikler şu anda **Türkiye pazarında**. Artık bütün seralarda **difüzyonlu plastik** kullanılıyor.

Meliha Okur

Güzel, evet. Seralar için çok güzel bir haber, sağ olun diyoruz. Ve hemen ikinci konuşmacıya geçelim. Ergin Bey’i alalım.

Ergin Bey, buyurun. Şimdi Ergin Bey’in bir özelliği var tabii; **kırsal sosyoloji okumuş, kırsal sosyolog, ziraat mühendisi**. Aynı zamanda **tarımsal uzman**. En önemli özelliğiniz, **“rakamların efendisi”** dedim, çünkü verilere hâkim bir insan-sınız.

Türkiye’de tarıma bakarken Ergin Bey, herkes parça parça “bittik, öldük” deyip küçük küçük sorunlardan söz ediyor. Biz, **bütüncül bir yaklaşımla, makro perspektiften** bakıp ne durumda olduğumuzu görsek de sonra sorunları konuşsak ve çözüm önersek daha iyi değil mi?

Ergin Kahveci

Elbette. Evet arkadaşlar, hepiniz hoş geldiniz, sefalar getirdiniz. Ben sizden bir ricada bulunacağım: Lütfen 10 saniye gözlerinizi kapatın. Ben ona kadar sayıncaya kadar kapatın gözlerinizi. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10... Açabilirsiniz. Şimdi beyninizi sıfırlayın. Bütün bildiklerinizi unutun ve benim size anlatacaklarımla biraz yorulun.

Şimdi Türkiye’de bir sabah, sizin gibi gözleri kapalı birinin kapısı çalıyor. Kapı şöyle çalıyor: “Ulan Tursun, ulan uyan ula! Bak bizim Fadime bana dedi ki, bu gezen tavuk işinde iyi para var. Ben gittim, **bin tane civciv aldım**. Götürdüm tarlaya, ayaklarının üstüne diktim, dibine de suyu verdim. Sabah baktım, öldüler! E ertesi gün gittim, bin tane daha civciv aldım. Onları da kafalarının üstüne diktim, dibine suyunu verdim. E, öldüler. Ona söyle, ben ne yapacağım?” “Ula dur,” demiş. “Bizim İdris var, ziraat mühendisi. Kendisi de zootechnist olur. Ona bir soralım.” “Ula İdris ula, bak biz gezen tavuk işine girdik, Fadime’den öğrendik. Dedi ki, siz bin tane civciv alın, üretin. Aldım, diktim, ayaklarının üstüne koydum, suyu verdim, öldüler. Sonra kafasının üstüne diktim, suyu verdim, onlar da öldü.” İdris diyor ki: “Dayı, olmaz ki senin yaptığın iş.” “Niye dayı?” “O topraktan bir numune al, gönder, bakalım toprakta ne sorun var.”

Değerli dostlar, **Türkiye’deki tarım bu**. Birinden duyuyoruz, kulaktan dolma bilgilerle hareket ediyoruz. Duyduğumuzu kabul ediyoruz, sonra kendi kafamızda ne anladıysak onu uyguluyoruz. Yaptıktan sonra da “öldüler” diyoruz. Dolayısıyla tarımda “ölmemeleri” için bir şeyler yapmamız gerekiyor.

Değerli arkadaşlar, şimdi size **tarım, kırsal alan ve kalkınma bağlantılarını makro politika olarak** anlatacağım. Duymadıklarınızın bir kısmını duyacaksınız. Sonra neden bu durumdayız, onu anlatacağım. Ardından da size çözümleri nokta nokta söyleyeceğim. O zaman diyeceksiniz ki, “Ya bu iş çok kolaymış, biz bunu niye yapmıyoruz?”

Bakın arkadaşlar, İbrahim Hocam az önce Türkiye’nin dünya tarımındaki ürün sıralamalarını anlattı. Şimdi, bir ülke düşünün... Ben geceleri rakam sayıklayan bir insanım, rakamlarla kafayı bozmuş biriyim. **Türkiye’de bitkisel ve hayvansal toplam 71 ürün, dünyada ilk 7 içinde**. Bitkisel ve hayvansal 84 ürünümüz **ilk 10** içinde. Ve Türkiye, **dünyada toplam tarımsal gayri safi milli hasılda 8. sırada**. Mesela bir örnek vereyim: Üzümde **5. sıradayız**. Ama aynı üzümün “üzüm suyu” ihracatında **52. sıradayız**.

Arkadaşlar, **varlıklarımızla ilgili bir problemimiz yok**. Problem, bu varlıkları doğru yönetememek. Şimdi bakın, belediye başkanımız burada olsaydı derdim ki: “Başkanım, benim işim bitti. Çünkü bu slaytta her şey var.” Bunun üzerine oturup **30 kitap yazabilirsiniz**. Türkiye’de herkesin şikâyet ettiği, çözüm aradığı her şey üç cümlemin içinde: **Kavramları kavramak**. Eğer kavramları kavrayamazsak, olayı

tanımlayamayız. Tanımlayamazsak, çözüm üretemeyiz. Ve çözüm üretemezsek, politika geliştiremeyiz.

Şimdi bakın, Cumhurbaşkanlığı kararnamesinde “**Tarım ve Hayvancılık Politikaları Kurulu**” deniyor. Bir Tarım Bakanlığı var. 30 büyükşehir tarım dairesi var. 12 kişi de bu kurula atanmış. 43 tane Tarım Bakanlığı! Ve daha baştan hata burada: **Tarım ve hayvancılık** diye ayrı bir kavram olamaz. Tarım bir bütündür. Tarım, hayvancılığı, gıdayı, ormanı, balıkçılığı, pazarlamayı kapsayan **tek bir şemsiye kavramdır**. Biz bunu anlayamadığımız için bütünü kavrayamıyoruz.

Sonra çiftçi tanımı geliyor. “Türkiye’de 500 bin çiftçi azaldı,” diyorlar. Başka biri “çiftlikler çöktü” diyor. Ama gerçek şu: Tarım, öyle bir anda kapanabilecek bir sektör değil. Bir çiftçi hayvancılık yapıyorsa, 100 baş hayvanı varsa 90’a, 80’e düşer ama bırakmaz. Ekim yapan biri 100 dönümden 50’ye, 20’ye düşer ama tamamen kapatmaz. Tarımı bitirmek ancak **işgal ile** olur; **Filistin’de, Gazze’de** olduğu gibi. Peki, gerçekten çiftçi sayısı azalıyor mu? Hayır. **2019-2020’de Ziraat Odaları kayıtlarında 4 milyon 900 bin çiftçi varken, şu anda 5 milyon 225 bin çiftçi var. ÇKS’de 1 milyon 980 binden 2 milyon 371 bine yükseldi.** Artış var. Eğer azalsaydı arz sorunumuz olurdu. Ama yok. Türkiye yılda **230 milyon ton ürün üretiyor.** 85 milyon nüfusunu, 10 milyon göçmeni, yılda 60 milyon turisti doyuruyor. **100 milyon insanı besleyen bir çiftçi kitlesi var.** O yüzden, çiftçilere bir alkış!

Şimdi diyeceksiniz ki “Üretiyorlar ama para kazanamıyorlar.” Evet, tam olarak öyle. Ama sorunun kendisi üretimde değil. **Sistemik, ideolojik ve yapısal.** Biz tarımı **parça parça** tartışıyoruz. Pestisit, sera, buzağı ölümü... Ama bunların hiçbiri tek başına çözüm getirmiyor. Çünkü tarım bir **bütünsel sistem**. Sorunun ana kaynağı, **ideolojik bir zihniyet sorunu**. Tarımı yöneten zihniyet bozuk olunca, 43 tane bakan çıkar, herkes başka bir şey söyler. Kimi “milli tarım” der, kimi “havza bazlı,” kimi “hayvancılığı bitireceğim” der. Bu **politikasızlık, bir politikadır**.

Bir ülke, tarımda hiçbir politika yürütmüyorsa, bu da bilinçli bir politik tercihtir. Asıl sorun **siyasal iradenin tercihleri**. Tarımı bir sektör değil, bir “seçim malzemesi” gibi görmesidir. Neoliberal, liberal, sosyalist fark etmez; **tarımın kendi dinamiği vardır**. O dinamiği dışarıdan sermaye ile yönetemezsiniz. Koç Grubu Diyarbakır’da 10 bin başlık çiftlik kurdu, battı, gitti. Çünkü tarımın kültürü yoksa, orada başarı da yoktur. Tarım, **çiftçinin kendi sermayesinden doğar**.

Dışarıdan gelen profesyonellerle, mühendislerle değil; çiftçinin kendi birikimiyle, yerel akılla çözülecek bir iştir. Aksi halde 30 bin köye birer mühendis atarsınız ama bu sadece **israf olur**. Çünkü tarımın özü **doğaya karşı yapılan bir iştir**. Ve bu sabır ister. Bir sermayedar, 9 ay para bağlayıp beklemek istemez. Bu yüzden tarımın kaderi **kısa vadeli sermaye ile değil, uzun vadeli üretici aklıyla** yazılır.

Bugün Türkiye’de hem iktidar hem muhalefet tarafında tarımın etrafında şekillenen bir “memnuniyet düzeni” var. İktidar, dağıtıyor; muhalefet, şikâyet ediyor. Ama **çözüm üreten yok**. Ve ben diyorum ki: Bu düzeni kırmadıkça, “öldüler” demeye devam ederiz.

Muhalefet sadece sorun ve şikâyet üzerinden gidiyor, çözüm üretmiyor. Biz bunu denedik. Burada iki arkadaşım Levent ve Mustafa Akıncı ile birlikte yedi yıl boyunca mücadele ettik, savaştık. Ancak artık siyasal alanda bu işin olmayacağına karar verdik ve şimdi dışarıda sizlere anlatmak durumunda kaldık. Şimdi buradaki arkadaşlar da sadece sorun ve şikâyet üzerinden gidince, mesela biri “destekleri artıralım” diyor. İktidar ise çıkıyor ve diyor ki “Geçen sene 91 milyar 500 milyon destek veriyordum, bu sene 135 milyar vereceğim.” Tarım bütçesi 760 milyar lira. Bunu 95 farklı kanaldan veriyorlar. Sen kaç kanaldan konuşabiliyorsun? 2-3 kanaldan. Dolayısıyla bu da çözüm değil arkadaşlar.

Bir de çok önemli bir şey söyleyeceğim: **Kahraman olmayan kahramanlar var**. Siz şimdi televizyonlarda bazı simaları kahraman zannediyorsunuz. Oysa arka planda Tarım Bakanlığı’yla, başka kurumlarla bir dünya iş çeviren insanlar var. Dolayısıyla kahraman olmayan kahramanlar üzerinden bu alanı dizayn ediyorlar.

Evet, siyasal alana gelelim. Şu andaki siyasal alan, siyaset iradesi nasıl işliyor? Şu anki iktidar sisteminin kabul ettiği bir ideoloji var. Bu ideoloji üç ayaklı: **Tüketici odaklı bir tarımsal üretim modeli, ithalat odaklı bir model ve “bırakınız yap-sınlar, bırakınız geçsinler” anlayışı**. Arada da “biz kazanalım” mantığı var. Kafa bu olunca, geliyor Tarım Bakanı veya herhangi bir yönetici diyor ki “Arkadaşlar biz havza bazlı projeler uygulayacağız.” Politikayı kafasında kuruyor, sonra gidip milletvekillerine, ilçe başkanlarına, il başkanlarına anlatıyor. Onlar mahalle temsilcilerine, onlar imamlarına, onlar köydeki insanlara anlatıyor. Ve köyde şu hava oluşuyor: “Yeni bir Tarım Bakanı geldi, acayip bilgili bir adam.” Herkes öyle sanıyor. Ama kardeşim gelsin bana tarım tanımını yapsın, başka hiçbir şey istemiyorum.

Bu kahramanlar bazen A’dan olur, bazen B’den, bazen C’den. Dolayısıyla sizi bir şekilde organize ederler ve onun arkasında bir irade oluşur. Planlarını, düzenlerini ona göre yaparlar. Diyelim ki bir Tarım Bakanı geliyor, tek düşüncesi var: **Para kazanmak**. Onu uygulamaya koyuyorlar. O arkadaş görevden gittikten sonra da onun kullandığı bütün bütçe çöp oluyor.

Peki, nasıl işlemesi gerekiyordu? Şu anda siyasal alanda iktidara aday olan kim varsa -ki büyük olarak görünen Cumhuriyet Halk Partisi’dir, Sayın Ümit Uysal da bu kapsamda değerlendirilebilir- o zaman bir şey yapması gerekiyor: **Bir duruş koymak**. Duruş nedir? Bir program. Bir program koyacaksınız, sonra onu bir plana çevireceksiniz, ardından politikaya çevireceksiniz, siyasetine anlatacaksınız, sonra

siyasi irade oluşacak ve toplumun önüne çıkacaksınız. Toplum sizi seçecek. Bugüne kadar yukarıdan aşağıya işleyen sistemin tersine, biz aşağıdan yukarı doğru gideceğiz ki sonuç alabilelim.

Ama şimdi ne görüyoruz? A partisinin bir sorumlusu çıkıyor bir şey söylüyor; aynı partiden biri “patates,” diğeri “soğan,” bir başkası “arpa” diyor. Herkes ayrı tel-den çalıyor. Devlet ise sadece vergi almak için var. Küçük üreticiyi, küçük çiftçiyi kaderiyle baş başa bırakıyor. Bir izleyici diyor ki: “Ben bir eğitimciyim, aynı zamanda çiftçiyim. Devletin küçük çiftçiye hiçbir katkısını görmüyoruz.” Yanıtım şu: **Göremezsiniz bu sistemde zaten.** Çünkü bu zihniyet yapısında göremeyeceğiniz bir düzen var. Ben Karadeniz’de çalıştım, rahmetli Üreslerle de çalıştım; orada da durum aynıydı.

Şunu söyleyeyim; ben devletlerin küçük çiftçiye katkı yaptığını hiç görmedim. Ben başka bir şey söylemedim zaten. Sizin anlattıklarınıza saygı duyuyorum ama İbrahim Hoca’ya da bir soru yöneltmek istiyorum. (Aradan ses: “Ben devam edebilir miyim?”) Arada alalım, çok az kaldı, süremiz de kısıtlı, devam edelim.

Şimdi biraz önce avantajlarımızdan bahsettim zaten. Bir ülkede 14.000’e yakın **biyoçeşitliliğiniz** olacak, gen kaynaklarınız zengin olacak, Avrupa’daki toplam biyoçeşitliliğin üçte birinden daha fazlasına sahip olacaksınız; suyunuz olacak, toprağınız olacak, çiftçiniz olacak, kapasiteniz olacak, her şeyiniz olacak ama **katma değeriniz olmayacak.** Üstelik geliriniz de olmayacak. Devam edelim, sizin sorunuzun yanıtını vereceğim merak etmeyin.

O zaman bir şey yapmamız gerekiyor. Artık sorun şu, bu değil. **Oturup bomboş bir masanın üzerinde yeni bir şey kurmamız gerekiyor.** Yeni bir model hem dünya düzenine uygun olacak hem de Türkiye’nin avantajlarına uygun olacak; avantajlara odaklı bir model kurmak zorundayız. Mevcut konuşmalarla, mevcut sistemle bir yere varamayacağımızı 25 senedir anladık.

Şimdi bizim bir **tarım politikası oluşturmamız gerekiyor.** Peki bu politika nasıl olmalı? Benim için bu politika hem sosyal olmalı, hem de çıktılarının pazarlanması açısından **liberal** bir karakter taşımalı. Dolayısıyla bu model hem **sosyal demokrat**, hem **liberal**, hem de **sosyal-liberal** bir çizgide olabilir. Bir taraftan kamusal alan üzerinden küçük çiftçiyi ve büyük çiftçiyi ürün odaklı olarak destekleyecek; diğer taraftan da dünyaya ve küresel sisteme entegre olabileceğimiz bir **pazar sistemi** oluşturacak bir politika olmalı.

Çünkü tarım dediğiniz şey üç ayaklı bir yapı: **Birincisi üretim, ikincisi ürün, üçüncüsü pazar.** Girdiler, çıktılar ve pazarlama zinciri bir arada düşünülmeli. Bunun için önce **bütünlüklü bir yapıya** ihtiyacımız var. Şu anda 43 farklı bakanlık, sayısız kurum, kişi ve yapı tarıma müdahil durumda. Bunların hepsini bir plana bağlayıp, bir araya toplayıp **tek elden yönetmemiz gerekiyor.** Bu bütünlüklü yapıyı

kurmadığımız sürece ne bütünsel bir proje üretebiliriz ne de planlama yapabiliriz. Üretemeyiz, uygulayamayız.

Peki, bununla ilgili ciddi bir mantık hatası var mı? Ben kendimi eleştireyim. Bu bütünlüklü yapıyı, tarımı, kırsal alanı ve tarımla ilgili tüm fonksiyonları, işlevleri bir araya topladığınızda, mantık biliminde büyük parçaların -kamusal, büyük bir kamu yapısının- idare edilmesinin çok zor olduğunu biliyoruz. Hatta Weber de söyler: **“Devlet ne kadar büyürse, o kadar çöker.”** Ama ne yazık ki şu anda içinde bulunduğumuz koşullarda, bu unsurları toplamadan Türkiye'nin tarımına bir plan yapma şansımız yok. **Önce plan yapacağız, sonra dağıtabiliriz.**

Bunun için tarım ve kırsal kalkınmayı birlikte düşünmemiz gerekiyor. Bu yapının da kurumsal zeminini oluşturmak zorundayız. Arkadaşlar, “neyi, nerede, nasıl, ne şekilde, ne için ve hangi katma değerle” üreteceğimize dair bir plan yapmadan konuşacağımız her şey **boştur**. Ülkenin bir **ulusal tarım master planına** ihtiyacı var.

Bu planda sadece üretim verimliliği değil, **katma değer** meselesi de olmalı. Çünkü bizde üretim sorunu yok. Dünya ortalamasında verimlilik 1400 ton civarındayken bizde 1440 ton. Üretimde bir eksiklik yok, sorun **katma değerde**. İbrahim Hocam da bahsetti, ben de söyledim: Türkiye’de tarımsal üretimin %55’i hayvansal üretimden oluşuyor ama **tarımsal ihracatın sadece %10’u** hayvansal ürünlerden geliyor. Böyle bir dengesizlik olabilir mi? En yüksek kazancı sağlayan ürünler hayvansal ürünler, ama dışarıya en az sattıklarımız da onlar. Demek ki önce **katma değer** problemine bakmamız gerekiyor.

Peki bu master plan nasıl yapılacak? Bunun için üç yıllık bir süreye ihtiyacımız var. Ayrıca bu ülke için 300 Spartalı’ya ihtiyaç var! Ben yıllardır söylüyorum, 300 Spartalı yeter. Hatta ben bu 300 Spartalı’nın 130’unu bulmuştum ama 28 Mayıs’tan sonra kayboldular.

Bir de şunu yapmamız gerekiyor: **Küçük çiftçileri ve ürünü koruyacak bir mekanizma kurmak**. Üretim sonrasındaki pazarı ve piyasayı düzenleyecek bir **tampon mekanizma**. Neden? Çünkü küresel ticaret savaşları ortasında yaşıyoruz. Dünyada sadece 4 şirket, **küresel tarımsal ticaretin %70’ini** kontrol ediyor. Şimdi siz yıllık geliri 1.000 dolar olan bir çiftçiye bu dev şirketlerle rekabete sokuyorsunuz. Bu olmaz. İşte burada **kamusal alan** devreye girmeli.

“Neyi, nerede, nasıl, ne şekilde, ne için ve hangi katma değerle” üreteceğimize dair bir plan yapmadan konuşacağımız her şey boştur. Ülkenin bir ulusal tarım master planına ihtiyacı var.

Kamusal alanda iki önemli nokta var: Birincisi, anayasal kurumlarla ve mesleki kurumlarla **yetki paylaşımına girmek**. Belediyeleri, KİT'leri, üretici birliklerini, kooperatifleri bu yapının içine dahil etmek gerekiyor. Çiftçiyle pazar arasına bu tampon mekanizmaları koymadığınız sürece, **çiftçiye sahip çıkacak bir organizasyon** bulamazsınız.

Bunun için yıllardır anlatıyorum, çok da zor değil. İki temel kuram var: **King Kuramı** ve **Cobweb (örümcek ağı) Kuramı**. King Kuramı der ki arzınız arttıkça ürün fiyatı düşer; talebiniz azaldıkça yine fiyat düşer. Tersisi durumda, arz azaldığında veya talep arttığında fiyat yükselir. O zaman sizin yapmanız gereken şey, **arz ve talebi dengelemek**. Bunun için piyasadaki ürün miktarını tespit edeceksiniz. Tespit ettiğiniz ürünü tampon mekanizma üzerinden ya piyasadan çekeceksiniz ya da piyasaya süreceksiniz. **Fiyatı kontrol edeceksiniz**.

Türkiye'de fiyatı kontrol edebilmek için çok uygun koşullar var. 31 temel ürün, toplam üretimin %58'ini oluşturuyor. Bu 31 ürünü doğru şekilde **regüle edebilirsiniz**, tarımda hiçbir sorun kalmaz. Şu anda bunu kim yapıyor? Toprak Mahsulleri Ofisi'nin yaptığını zannediyoruz ama yapmıyor. TMO'nun elinde sadece 13 ürün var. Et ve Süt Kurumu var, eski Et-Balık Kurumu var, Çaykur var. Bunların hepsini bir araya toplayabilirsiniz. **Bir kanun, bir kararname yeter**. Bu 31 ürünün regülasyonunu sağlarsanız, fiyat derdiniz kalmaz.

Fiyat sorununu çözmeden, desteklemelerle ya da başka geçici çözümlerle bu işler yürümez. Son olarak çiftçilere soruyorum: **Maliyet+fiyat** belirlendikten sonra başka neye ihtiyacımız var? Gübre fiyatı, mazot fiyatı, tohum fiyatı... Bunlar önemli ama eğer bir kurum çıkıp sizin maliyetinizi doğru hesaplar ve üstüne %20-25 kâr koyarak "bu fiyatı piyasalaştırıyorum" derse, başka derdiniz kalır mı?

Fındık piyasası Almanya'da, borsası orada; ama biz burada hâlâ fiyat belirleyemiyoruz. Oysa mesele çok basit. Türkiye'de artık günlük politikalar üzerinden tarımı konuşmayı bırakmamız gerekiyor. Bizim çiftçinin **para kazanabilmesi için modellere, yeni düşünce sistematiğine** ihtiyacımız var. Ana sorun bu.

Hocamın az önce söylediği 31 tane ürünün her biri için bir ajans olsa, mesela Türkiye'de **yumurta için bir ajans** ve dünyayı takip eden bir **tampon mekanizma** olsaydı... Ben altı ay önce ABD'deki kuş gribiyle ilgili bir yazı yazmıştım. ABD'nin iki kanalı var; biri Brezilya, biri Türkiye, diğeri Avrupa Birliği. Avrupa Birliği'nde zaten bu ihtiyacı karşılayacak bir yapı yok. Eğer kuş gribi üzerinden Amerika ile itilaflar başlarsa bu, **Türkiye tavukçuluğu için bir fırsattır**. Altı ay önce benim bildiğim bir şeyi, o yumurta ajansı benden daha iyi bilecekti zaten. Ama böyle bir ajans olmadığı için bilemedik, **dersimizi çalışmadık**. Şimdi vatandaş bir yumurtayı 10 liraya alıyor; Haziran'a kadar da daha yüksek fiyata almaya devam edecek.

Seyirci

Buyurun buyurun, siz iklim krizinden bahsedecektiniz. Söz vermiştiniz.

Ergin Kahveci

Evet, **iklim kanunu**. Türkiye'deki kamusal alanda bununla ilgili bir sorun var. Bir tanesi şu: **“Çevre ve Şehircilik” diye bir bakanlık olmaz**. Şehircilik mi, çevre mi? Bu paradoksun içinde Türkiye'nin doğaya nasıl baktığı zaten belli. İklimle ilgili bize bu kanunları, Paris Anlaşması'nı, Yeşil Mutabakat'ı dayatan ülkelerin -ne Çin, ne ABD, ne de Hindistan'ın- hiçbiri bu kanunları kendi ülkelerinde kabul etmiyor. Dünyadaki karbondioksit emisyonlarının %60'ını yapan üç ülke bunlar ama “iklim kanunu” diye bir şey tanımıyorlar. Benim anlayışıma göre bu **Yeşil Mutabakat** ve benzeri düzenlemeler, bizim gibi “içi oyulacak” ülkelere **dayatılan mekanizmalardır**. Tıpkı Dünya Ticaret Örgütü'ndeki kırmızı kutu, turuncu kutu uygulamaları gibi.

Sizin eğer bu tampon kurumlarınız olursa, bu mekanizmalarla mücadele etme gücünüz olur. Ama çiftçinin tek başına bu sistemle mücadele etmesi imkânsız. Şu anda İngilizlerle de bu konuda görüşmeler yürütülüyor ama Türkiye'nin iklim sorunlarını bu şekilde çözeceğini düşünmüyorum. Çünkü bu işin içinde **maddi bir problem** var; Paris İklim Anlaşması'ndan alınan paranın konsolidasyonu meselesi.

Zaten şöyle bir durum var: **Şehircilik Bakanlığı'nın görevi doğayı korumak değil**. O, arsayı ve imarı düzenlemekle yükümlü. Dolayısıyla doğayı korumadığı için suçlayamayız; çünkü görev tanımı bu değil. Onun işi şehircilik, büyümeyi sağlamak.

Meliha Okur

Evet, soru sormak isteyen farklı bir konuda var mı? Buyurun efendim.

Seyirci

Teşekkür ederim. Ben emekli öğretmenim, aynı zamanda çiftçiyim. Bir yıl buğday ektik. Bir önceki yıl da ektim ama **TMO almadı**. Mecburen tüccara verdik, tüccar parayı 3-5 ay sonra zar zor ödedi. Sonra ayçiçeği ektik, orada da durum aynı. **Karadeniz Birlik geldi** ama onlar da ödemeyi aylar sonra yaptı. Paramız çok geç elimize geçti. Bu bir. İkincisi, ben İbrahim Hocama ve Ergin Hocama bu salon adına **teşekkür ediyorum**.

Seyirci

Benim İbrahim Hoca'ya -eğer kabul ederlerse- bir sorum olacak. Siz bilirsiniz, ben Berlin'de yaşıyorum. Orada **Sanssouci Parkı** vardır, “Berlin'de hâkimler var” sözüyle anılan yer. O parkta bir **değirmenciyle kral arasında geçen bir hikâye** olduğunu da bilirsiniz. Geçenlerde çocuğumla orada gezdim. Parkta traktörlerin ağaç yapraklarını işlediğini gördüm. Kızıma sordum, “Bu zorunlu mu?” dedim. “Evet, baba, zorunlu” dedi.

Sonra Wiesbaden'e gittik hocam. Orada ağaçlar o kadar güzel budanmıştı ki hayran kaldım. Sordum, dediler ki **"Ağaçlar rastgele budanamaz."** Şimdi sorum şu: Türkiye'de **çiftçi kaderiyle baş başa**. Az önce siz de söylediniz, ben de aynı şeyi söylüyorum. Sorun şu: Ortak akli bulmadan, net konuşmayı öğrenmeden bu işten çıkış yok. **Çiftçiye bilinçli bir şekilde destek olunmalı**. Devlet olmalı ama bu bilinçli bir devlet desteği olmalı. Sorunumuz burada.

İbrahim Oğuz

Çok kısa bir bilgi vereyim. Şimdi, destekleme dediğimiz şey hepimizin parasıdır; **85 milyonun ortak kaynağıdır**. Peki neden destekleme vermeliyim? İki nedeni var: Birincisi, **o topraklarda üretimin devam etmesini** sağlamak için. İkincisi, **tüketicilere gıda güvenliğini sağlamak** için.

Bu iki kavram doğru oturtulduğu takdirde desteklemede bir problem kalmaz. O zaman siz üretim yaparsınız, çocuklarınız gelir üretim yapar, torunlarınız gelir üretim yapar. Ama destekleme bir **ulufeye**, bir siyasi ayrıcalığa dönüşürse; bir partinin, bir grubun "bizim adamımıza destek, ötekine yok" mantığına kayarsa, işte o zaman sorun başlar.

Ne yazık ki Türkiye'deki mevcut durum budur. **Desteklemeler politize olmuş durumda**. Küçük ve büyük üretici arasındaki farkı da uzun süredir tartışıyoruz. Ergin Bey'le dünden beri bu konuyu konuşuyoruz. Mutlaka **küçüklere ayrı, büyük- lere ayrı destekleme politikaları** olmalı. Çok haklısınız; Türkiye'de küçük üreticiler destekleme alamıyor, çünkü aldıkları desteğin anlamlı olacağı bir **ölçekleri yok**.

Meliha Okur

Teşekkür ederiz hocam. Şimdi burada duralım. Çok teşekkür ederiz. **Sibel Hanım'ı çok beklettik**. Evet, hepinize saygılar sunuyorum. **Kadınlar kurtaracak diyorum; kadınlar ve gençler**. Sibel Uyar, **Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği Başkanı**, aynı zamanda **Urla Kadın Kooperatifi Başkanı ve Urla'nın eski belediye başkanı**. Ankara'dan geliyorsunuz değil mi?

Sibel Uyar–Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği Başkanı

Evet, Ankara'dan.

Meliha Okur

Evet, **Belediyeler Birliği Kadın Belediye Başkanları toplantısı** vardı. Buyurun, sizin hikâyenizi ben biliyorum ama siz de **kendi hikâyenizi anlatır mısınız?**

Sibel Uyar

Evet. Benim mesleğim, ben gıda mühendisiyim. Siyaset bilimi ve uluslararası ilişkilerde yüksek lisansım var. Hocalar çok güzel anlattılar, ancak ben şunu

öğrendim. Bir yerel yöneticiyim nihayetinde. O yüzden biraz daha yerelden bahsetmek isterim size. İstedığınız kadar küresel hedefler koyunuz kendinize. Birleşmiş Milletler 2030 kalkınma hedefleri belirlemiştir. Ancak bütün bu küresel hedefleri yerelde uygulatamazsanız Ayşe Teyze'ye, Ali Abi'ye, Mahmut Amca'ya bunu anlatamazsınız. Anlatamaz iseniz başarılı olabilmeniz hiçbir türlü mümkün olmuyor. Ben buradan bunu öğrendim. Hepimiz devletten bir şeyler bekliyoruz. Öyle değil mi? Devlet destek versin. Devlet bize baksın. Vergiyi ayarlasın. Fakat Türkiye Cumhuriyeti'nde iki tane yönetim var bizde: Merkezi idare ve yerel yönetimler. Ben bugün burada sizlere yerel yönetimler, tarım ve unutmuş olduğumuz ne yazık ki bir sektörden bahsedeceğim. Kaç tane sektör var hocam bizde? Kamu, özel fakat bir de kooperatif sektör var. Unutmuşuz. Dayanışma kültürünü unutmuşuz, dayanışma ekonomisini unutmuşuz. Halbuki Atatürk bize bunu öğretmişti. Cumhuriyet sonrası dönemde ama sonrasında nasıl "Zeytinyağlı yiyemem aman, basmada fistan giyemem aman" dedi ya, kooperatifleri de yapı kooperatifleriyle beraber negatif algı üzerinden geri plana attılar. Öyle değil mi? Hepinizin bir yapı kooperatifleriyle bir hikâyesi vardır. Sizin olmasa bile ailenizden birinin mutlaka ya kandırılmışsınızdır ya da hisseniz bir başkasına satılmıştır. Dolayısıyla kooperatif eşittir usulsüzlüktür. Yalan mı? Var değil mi? Evet.

Konya kadar ülkeden bahsettik. Hollanda dedik, İspanya dedik. Nasıl gidiyor bu ülkeler? Kooperatiflerle tarımlarını güçlendiriyorlar. İnanınız ki böyle. Çünkü son zamanlarda 19 Mart'tan beri bir şeyler yaşıyoruz, değil mi? Nereden başladı hikâye? Yerelden. Neden başladı hikâye? Ne dedik biz hepimiz? Kurtuluş yok tek başına dedik ya. Hep beraber ya hiçbirimiz dedik. Dedik değil mi? E ne demekmiş? Dayanışmamış. O genç dediğimiz, telefonun başından kalkmayan çocukların peşine takılmadık mı? Birlikte hareket etmedik mi? Damlanın sürekliliği önemli değil mi? Dayanışma dedik. Bir kişiyi ittiler, yüz kişiydik. Beyazıt Meydanı'nda ne yaptı çocuklar? Birleştiler. Birleşe birleşe kazandılar. E peki biz o zaman kalkınmayı neden yerelden başlatmıyoruz? İllaki devlete ihtiyacımız yok bizim, öyle değil mi? Ben bir tane video gönderdim. O arkadan dönebilir. Ben videoya bakarak konuşmayacağım. Sadece geri planda biraz bir şeyler yazmıştım. Onları biraz görmeyi isterim.

Biz neler yaptık yerel yönetimlerde? Yerel yönetimlere bana sorarsanız çok iş düşüyor. Ben birazdan size kooperatifleri anlatacağım ama öncelikle bir yerel yönetimler hikâyesi anlatmak isterim. Çünkü tarımın geleceğinin yerelden inşa edileceğini düşünüyorum. Şimdi burada köyde oturan insanlar var. Devlet dedik ya değerli hocam. Bir gün köylerde oturanlar köyde yattılar, sabaha kalktıklarında mahalle olarak uyandılar. Köylerin adını mahalle olarak değiştirmekle, 6360 sayılı yasadaki bahsediyorum, siz köylüyü öldürebildiniz mi? Ya da bir gecede onları mahalleli yapabildiniz mi? Yapamadınız. Çünkü bizim özümüzde var. Biz köylüyüz. Ben has köylü bir kadını ve gurur duyuyorum bununla. Bir gün biri, adını bile anmak

istemem, dedim ki ben köylüyüm, bana dedi ki “Estağfurullah.” Dedim ki ben bunu onurla söylerim, bu benim onurumdur. Zira Mustafa Kemal Atatürk “Köylü milletin efendisidir” demiştir. Öyle değil mi? Ama ne yazık ki bunları da unutturdular bize. O yüzden bizim Amerika’yı falan yeniden keşfetmeye ihtiyacımız yok. Özümüzü döneceğiz. Başka da hiçbir şey yapmamıza gerek yok. Janjanlı laflar bilmemiz de gerekmiyor bizim. Hepinizin tarlasında domatesiniz, biberiniz yok muydu? Vardı. Kışın domates yiyor muydunuz? Yemiyordunuz. Şimdi niye yiyorsunuz?

Patlıcan yazın yenir, kışın yenmez. Alma. Neden, kışın yemeyelim mi? Hayır, o ayrı. Saklama koşullarıyla sakla. Sera ayrı. Tam neredeyim? Antalya’da. Etik. Lafa bak. Çok haklısınız ama şimdi bizim özümüzdekileri söylemeye çalışıyorum. Ne demek istediğimi anlatabildim mi? Dolayısıyla yerel yönetimler ne yapar? Planlama dedik, tarım alanlarının korunması için. Biraz önce hocam anlattı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı dedi. O zaman yerel yönetimlerin, her ne kadar Çevre ve Şehircilik Bakanlığının resen uygulamaları da varsa, bir stratejik plan dahilinde inceledi, geri çıkıyor. Çünkü tarım alanlarının imara açılması, tercihtir; tarımın imara açılması bir tercih değil, bir yasal zorunluluktur. Aslına bakarsanız yerel yönetimlerin stratejik planlarında bizler yereli yönetiyoruz. Öyle değil mi? Stratejik planlarında mutlaka ama mutlaka tarıma ve kooperatifçiliğe yer verilmesi gerekmektedir.

Altyapıyla yerel yönetimler, belediyeler sulama sistemlerini, tarla yollarını, pazaryerleri gibi, üretici pazaryerleri gibi fiziki altyapıları –ki Muratpaşa Belediyesi çok önemli bir örnektir- yapmalıdır. Ben şahsınızda Ümit Başkan burada yok ama teşekkür etmek isterim. Zira benim kooperatifimin bütün malları, birazdan enginar hikâyesini de anlatacağım size, enginarımızın bizim burada satış yerinizde satıyoruz. O yüzden bizim Urla Kadın Üretici Kooperatifi’nin bir mağazası Muratpaşa sınırları içerisinde var, birçok kadın kooperatifinin olduğu gibi. Dolayısıyla bu alanlara yatırım yapmak aslına bakarsanız üretime yatırım yapmaktır.

Ben başka bir açıdan göstermeye çalışıyorum şimdi size bütün bunları. Eğitim ve danışmanlık... Ne yazık ki biraz önce siz ifade ettiniz, işte o eğitim ve danışmanlık, teknik altyapı ne yazık ki bizlerde yok. Yerelde ne yapacağız? Sizin gibi bu işi gerçekten bilen ve son zamanlardaki dijitalleşmeyi, bütün bu teknik gelişmeleri takip etmemizi sağlayacak olan belediyeden danışmanlık hizmeti ya da belediyelerin üniversitelerle işbirliklerini sağlaması gerekmektedir. Yerel yönetimlerin bu konuda çok önemi vardır.

Yerel yönetimler, daha sonra kooperatifleşme... Birazdan daha ayrıntılı anlatacağım. Bunların, üreticilerin bir araya gelmesi, mümkünse birlikte pazarlanması, birlikte değer üretmesi ve en önemlisi katma değerli ürün üretmesi gerekir. Buğdayı satamadıysanız katma değer satıp belki un olarak satmanız gerekecekti gibi. Sadece bir örnek söylüyorum çünkü hocalarımın hepsi katma değerli üründen bahsetti. Tarım sadece bir üretim meselesi değil bir bağımsızlık ve güvenlik

meselesi. Ukrayna-Rusya Savaşı'nda hepimiz gördük; artık devletler sadece silahlarla değil, gıdayla savaşıyorlar.

Biraz önce hocam anlattı; vergilerle, gümrük vergileriyle, aralarındaki anlaşmalarla da savaşıyorlar. O zaman gıda bir güvenlik meselesi. Bizim "Hadi canım, bugün de bunu yeriz," diyeceğimiz bir mesele asla ve asla değil. En önemli şey, bir sonraki de sosyal dayanışma ekonomisi. Biz kooperatiflerde bu şekilde çalışıyoruz.

Ben 2014 yılında belediye başkanırken bir stratejik plan hazırlamıştık. Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin yerel uygulamalarında. Kalkınma dediğinizde kalkınma yerelden başlar. Siz yerelden yapacaksınız ki bunu bütüne çıkartabilelim. Zira artık kentler ülkelerin bile önüne çıkmış durumda. Barcelona mı, İspanya mı dediğinizde Barcelona. Türkiye mi, İstanbul mu dediğinizde İstanbul. Dolayısıyla yerel yönetimlerin artık önemi çok daha fazla.

Buradan yola çıkarak 2014 yılında Urla Kadın Üretici Kooperatifi'ni kurduk. Kimse gelmedi. Gerçekten astık böyle ilanlar; kadın kooperatifi kuruyoruz, hadi gelin diye çağırıyorduk. İlk gün eğitimde 20 kişi vardı. Ayşe Temtaş Beede'le tanıştım. Eğitim bittiğinde 80 kadın ellerinde kooperatif kurmuş olarak geldiler. Bugün 10. yılındayız. O bizim kız çocuğumuz.

Evet, Urla'dan bahsediyoruz. Bademler, Mahmut Türkmenoğlu olmazsa olur mu tarımda? Dolayısıyla Urla bilir kooperatifçiliği. Sonrasında şu an Urla'nın üretici kooperatifi 169 ortağıyla ihracat yapabilen, uluslararası projelerde yer alabilen, iki tane ürünü Avrupa pazarında tescillenmiş bir kooperatif haline geldi. Sonrasında devam ettik. Urla Kadın Üretici Kooperatifi'nin başkanı olarak Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği Başkanı oldum.

Mesela Osmaniye'deki Rahime'den bahsedeceğim size. Ona da destek yoktu. Tek başına bir kadın kenti dönüştürdü. Hocam biliyorsunuz herhalde Rahime'yi. Rahime çok önemli bir kadındır. Rahime, eşi ne yazık ki hasta olduğu için üç çocuğunun sorumluluğunu üstlendi. Yerfıstığıyla gerçekleştirdi bunu. İlk Dubai ihracatımız sonrası BAE Büyükelçiliği tarafından davet edilmiştik. Rahime'yle orada tanıştım. Ben orada bir üretici kadının, bir çiftçi kadının bir kenti nasıl değiştirebildiğini gördüm.

Sonrasında bir üründen bahsedeceğim. Tarım ürünü. Yine burada arkamda görüyorsunuz. Bu Enginar Festivali. Ben dedim ya köylüyüm diye. Ben dedim ki Enginar Festivali yapacağım. Çünkü bizim stratejik planda o açıktı. Coğrafi işaretli ürünler... Çünkü bizim kültürel olarak çok ciddi bir altyapımız var, yedi bölgeye haiziz. Hepimizin kendi coğrafyamıza göre üretimi farklı. Dolayısıyla bir makro plan yaparken mutlaka bölgesel planlamaların da içinde olması gerektiğine inanıyorum ben. "Enginar'dan festival mi olur?" dediler bize. Halbuki biz Enginar tarlasında büyümüşüz. Biz hatta soyardık, ısıarak yedik Sakız Enginarını. Ondan sonra ben

hemen coğrafi işaret, Enginar Festivali, onu yapalım, bunu yapalım dedim. Çeşme Belediye Başkanı; buradan selam olsun; bana “Bu ne yav?” dedi. Dedim ki “Vallahi ben birinci gelenekseli yaptım, herkese geçmiş olsun.” Gerçekten yarımada ürünü olmasına rağmen Sakız Enginarını Urla Sakız Enginarı olarak tescilledik.

O günden itibaren başladık. Üç günde nüfusu 60 bin olan ilçeye bir milyon kişi geldi. Herkes şoka girdi, su kalmadı ilçede. Şu gördüğümüz, sadece bir enginar satmıyoruz, artık bir sektör haline geldi. Bunu mesela benim hatunlar yaptı. Çalışkan kadınlar böyle enginar şeklinde boyadılar, bunu özellikle size göstermek için getirdim. Bir tane tarım ürünü inanınız ki kenti o kadar değiştirdi...

Bununla beraber yapılmış olan bağ yolu ile birlikte hepimiz biliyorsunuz; Bur-la'nın şarabı ünlüdür. Bağcılık ürünleriyle beraber artık sadece deniz, kum, güneş turizmi değil, gastronomi turizmine de yöneldik. Şu an altı tane Michelin yıldızlı restoranımız var. Urla'da bir parlamento kuracak kadar vekil, 34 tane bakanlar kurulu kuracak kadar bakan, 34 tane ordu kuracak kadar general, 56 üniversite kuracak kadar akademisyen var.

Dolayısıyla kıssadan hisse; benim burada söylemek istediğim, tarım konusunda evet, tarım bir zorunluluksa, bu kalkınmaysa, yerelde kalkınmaysa, bütüncül olacaksa, bu iş öncelikle yerelden; Ayşe Teyze'den, Fatma Abla'dan, Ahmet Abi'den, Mehmet Amca'dan başlayacak. Onlara doğru anlatacağız. Çünkü eğer tarımı içselleştirmezlerse bu iş olmaz.

Mesela bir örnek daha vereyim. Orada gördünüz biraz önce; çilek. Urla'da çilek hiç yoktu. Ben gittim, toprak analizi yaptırıldı. “Katma değerli bir ürün lazım bize,” dedim. Dediler ki, “Çilek.” “Burada çilek olmaz ki,” dedim. “Bu cinsi olur,” dediler. Diktik. ÇKS'lileri çağırdım. “Ben size fide vereceğim, bir tane de ziraat mühendisi vereceğim. Her hafta gelecek bakacak,” dedim. “Satamazsak ne yapacağız?” dediler. “Ben alırım, kooperatif alır, reçel yaparız,” dedim. Ama inanınız bana, tarladan satıldı. Tadıma bile gelmedi. Çünkü o kadar güzeldi. Dolayısıyla bilimi doğru kullandığımızda üründeki hasılatı da doğru alabiliyorsunuz.

Dolayısıyla bizim amacımız yereldeki işbirliklerini çoğaltmak, bölgesel tanımlamalar yapmak. Ben Avrupa'daki tesisleri gezdim, çöp tesislerini bile gezdim. “Bu adamlar ne yapıyor da bu hale geliyorlar?” diye. Amerika'yı yeniden keşfetmiyorlar. Zira benim anneannemin de çöpü çıkmıyordu. Tavuklara verilecek ayrıydı, atılacak ayrıydı, gübre yapılacak ayrıydı, geri kalanı sobada yakılıyordu. Kadının çöpü çıkıyordu. Al sana sıfır atık! Bizim özümüzde var.

Pandemide de bunu gördük. Ben o zaman belediye başkanı değildim. Kayyum atanmıştı. Pandemi patladı, her yer kapandı. Bizde üç çalışan var. Kızları nasıl işten çıkaracaksın? Üzülüyorsun. Ne yapacağız? Enginar zamanı geldi. Bir üretici aradı: “Başkan, herkes evde, bu enginarları kime satacağız? Çiçek mi yapacağız?” dedi.

Düşündüm, ertesi sabah bir gıda mühendisiyle birlikte tarlaya gittim. “Gel, bunları işleyip satalım, maaşları çıkaralım,” dedim. Poşumu taktım, video çektim: “Ey evde oturanlar, bu enginarı satmamız lazım. Kadınların parası yok, kocaları işten çıktı. Sizin de evde sağlıklı yiyeceğe ihtiyacınız var. Bu bizim ata tohumu enginarımız,” dedim.

Ertesi gün WhatsApp’ımda 2800 mesaj vardı. Herkes paylaşmış. Kadınlar yeti-şemedi siparişe. Kaymakama gittim, “Benim gücüm yetmiyor,” dedim. Ziraat Oda-sı’na, İlçe Tarım’ı çağırdık, bütün üreticiyi topladık. Sabit fiyat garantisi verdik: “7,5 lira.” Dedim ki “Biz alacağız, vakumlayacağız, temizleyeceğiz, kadınlar para kazana-cak.” Annem bana kızdı, “Sokağa çıkarsan hasta olacaksın, ben bakmam sana,” dedi. Ama o gün bir kadın bana, “Bugün paramızı alacak mıyız?” dedi. “Tabii,” dedim. “Ben evime ekmek götüreceğim,” dedi. O gün anneme dedim ki “Anne, benimle küs ol ama bugün bir evine ekmek girdi.”

Bu o kadar güzel bir şeydi ki ve o sene biz bütün Urla’nın enginarını sattık. Şim-di hepsi kendi başına satabiliyor, öğrendiler dijital pazarlamayı. O zaman bize bir tane firma, TGMAX -Allah razı olsun onlardan- alışveriş sistemimizi hibe etti. Bun-lar böyle böyle oluyor, dayanışmayla oluyor her şey. Yerel yönetimler çok önemli, kooperatifler çok önemli. Bu arada bakanlıkla da görüşüyoruz çünkü ne yazık ki kooperatifleri hâlâ bir şirket olarak görüyorlar. Ama inşallah mevzuat açısından da değişiklikler yapılacak. Orasıyla da çalışıyoruz.

Meliha Hanım’la biz çok yere gittik, böyle köy kent geziyoruz. “Bir kadın, bir ka-dın,” diyoruz. Hepimiz onun evinin önünü temizlesek bütün Türkiye temizlenir di-yoruz. O yüzden ben hepinize saygılar sunuyorum. Çok teşekkür ederim, sağ olun.

Meliha Okur

Gerçekten Sibel Hanım öz anlattı ama Urla bugün Türkiye’nin en önemli gast-ronomi merkezi oldu, bunun bir kere altını çizelim. Urlalı kadınlar üretimin içinde ve kentte muhteşem bir ekonomik dönüşüm başladı. Burada büyük katkınız var, onu biliyorum. Ekip de güzel; bir tanesi de burada, ekibimden. O benimle çok iş yaptı. Deniz, sağ olasın, teşekkürler.

Dolayısıyla bu ülkeyi kadınlar ve gençler kurtaracak. Çözüm ne dersiniz, bu kooperatifler **sosyal kooperatifçiliktir**. Türkiye’de 50 çeşit kooperatif vardır. Yapı kooperatiflerini bir yana bırakırsak, örgütlenme Türkiye’nin temel sorunudur. **Ör-gütsüz toplumlar çıkış yolu bulamaz**. Örgütlenmekten korkmayın. El ele verin ve dayanışmayla yola devam edin.

Seyirci

Merhaba, teşekkür ederim. Adım **Süleyman Kenar**, ziraat mühendisiyim. Sibel Hanım’a teşekkür ederim. Enginardan çok bahsetti. Ben de iş hayatımda enginarla

çok uğraştığım için, çok değerli bir bitki olduğunu söylemek istiyorum; karaciğerin tek dostu.

Sibel Uyar

Evet, sindirim sistemine de iyi geliyor.

Seyirci

Evet, belki olaya buradan bakıldığı zaman... Şimdi tabii gıda mühendisine tere satmayayım.

Sibel Uyar

Estağfurullah, rica ederim. Siz üretiyorsunuz, biz yapıyoruz.

Seyirci

Evet, dolayısıyla olayın bu şekilde tanıtılmasında fayda var. Benim hatırladığım, emekliyim ben, şu anda sebze tohumlarında yasadışılıkla ilgili konuda çalışıyorum. Ama Enginar'dan konuyu açtığımız için... Türkiye'de, yanılmıyorsam, 10-12 bin dekar civarında enginar alanı var.

Sibel Uyar

Evet.

Seyirci

Şimdi İtalya'da 400 bin dekar var, İspanya'da 200 bin dekar. Tabii bizimkiyle alakası yok. Biz ağır beslenen bir toplumuz; yağlı yiyoruz, sindirimimiz de kolay değil. Dolayısıyla bunun iyi tanıtılması aynı zamanda satış yönünden de çok faydalı olacak. Şu an sıfır atıktayız enginarda; sirkesi, suyu, damıtılmış suyu dahil. Evinize geliyor, bir daha çıkamıyor. Sadece meyve değil, her türlü sü değerlendiriliyor. Dilerim yıl boyunca üretimi gerçekleştirilir.

Sibel Uyar

Havalar izin verdiği sürece hocam, don olmazsa yürüyor. Hiç merak etmeyin, enginar güzel.

Meliha Okur

Burası da tarımın başkenti. Antalya Türkiye'yi besliyor. Antalya'da gurur duyacağımız, tarımla uğraşan gerçekten girişimciler, çiftlikler, çiftçiler var.

Seyirci

Öncelikle size moderatör olarak ve diğer katılımcı arkadaşlara teşekkür ederim. Ben köyde yetişen çiftçi bir ailenin çocuğuyum, harbi köylüyüm. Ziraat yüksek

mühendisiyim. Biraz önce “köylüyüm, estağfurullah” cümlelerinizi açmanızı ve buradaki bilmeyen arkadaşlara da anlatmanızı isteyeceğim. Atatürk “Köylü milletin efendisidir” derken ne demek istemiştir? Ergin Üstadım da yanıt verebilir. İkincisi, tarım cinsiyet üstüdür. Kadın, erkek, genç, yaşlı; böyle bir ayrımı kabul etmiyorum. Tarım siyaset üstüdür. Çok şey konuşulabilir, gayya kuyusudur. Tekrar teşekkür ederim. Lütfen bu konuyu açıklarsanız çok memnun olurum.

Meliha Okur

Biz de teşekkür ederiz. Evet, tarım cinsiyet üstüdür ama erkek egemen toplum her şeyi eline aldığı için kadın tarıma girerse anlayış değişecek. Ben de buna inanıyorum.

Sibel Uyar

Ben şunu söyleyeyim; sadece tarımsal kalkınma kooperatifleri ve kadın kooperatifleri konusu bazen cinsiyetçi bir yaklaşımla ele alınıyor. Ben buna katılmıyorum. Kadın, insandır ve üretimin bir parçasıdır. Ama izin verirsiniz, önce “köylü milletin efendisidir” sözünü açıklayayım.

Şunu söyleyeyim, cinsiyetçi bir yaklaşımla bakıldığında ne yazık ki hâlâ tarımsal kalkınma kooperatiflerinin yönetiminde ya da başkanlığında bir kadın göremiyoruz. Eğer bir kadın görünüyorsa da genellikle “sayı doldurmak için” ya eşini ya da bir akrabasını yazıyorlar. Kadının üretimde gerçekten yer alması hâlâ kolay değil. Ama biz kadın kooperatifleriyle kendi kendimizi yönetiyoruz. Bu bir tercihtir.

Tarıma bakarken kavram karmaşası yaşamamız lazım. Atatürk’ün “Köylü milletin efendisidir” sözü de bu noktada çok kıymetli. Köylü, üretendir; çiftçidir. Üreten, bu ülkenin efendisidir. Kadın konusunda da katılıyorum: Tarım cinsiyet üstüdür ama Türkiye’de kadın artık evde üretimde değil. Türkiye 2030’da yaşlı bir ülke olacak. Tek şansımız, üretimde olmayan kadını yeniden üretime dahil etmek. Kadın üretime girdiğinde bu ülkenin geleceğini kurtarabilir.

Atatürk’ün “Köylü milletin efendisidir” sözü bu noktada çok kıymetli. Köylü, üretendir; çiftçidir. Üreten, bu ülkenin efendisidir. Tarım cinsiyet üstüdür ama Türkiye’de kadın artık evde üretimde değil. Türkiye 2030’da yaşlı bir ülke olacak. Tek şansımız, üretimde olmayan kadını yeniden üretime dahil etmek. Kadın üretime girdiğinde bu ülkenin geleceğini kurtarabilir.

Seyirci

Çok kısa bir ek yapmak istiyorum. Türkiye'nin güneybatısı, iklim krizi nedeniyle kırmızı çizgiyle gösterildi haritalarda. Bu konuda sulamayı nasıl yapıyorsunuz? Çünkü şu anda çiftçinin en büyük hassasiyeti sulama. A partisi, B partisi fark etmiyor; sofraya oturduğunda herkes aynı ekmeği, aynı peyniri yiyor. Ağaç suyu alırsa meyve verir, bu herkes için geçerli. Ben bu yüzden sulama konusuna dikkat çekmek istiyorum. Acaba enginar sulamadan yetişebiliyor mu? Ben çiftçi olarak merak ettim.

Sibel Uyar

Şu anda suluyoruz ama vahşi sulama yapmıyoruz. Damla sulama sistemlerimiz var.

Seyirci

Ben buraya 150 kilometre uzaktan geldim bu toplantıyı takip etmek için. Çok bilgilendim ama sulama konusuna pek değinilmedi. O yüzden özellikle sormak istedim.

Ergin Kahveci

Ben yanıt vereyim. Türkiye su zengini bir ülke değil. Tarımsal sulama, Türkiye'deki toplam su kullanımının %77'sini oluşturuyor. Bu oranı akılcı bir planlamayla, ulusal tarım master planı çerçevesinde neyi, nerede, nasıl ve hangi katma değerle yetiştireceğimizi belirleyerek 9-13 yıl içinde %30'lara düşürebiliriz.

İbrahim Oğuz

Ben de bir ekleme yapayım. Türkiye, iklim kriziyle beraber ortalama yüzde 10'luk bir su kaybıyla karşı karşıya kalacak. Yaklaşık olarak şöyle söyleyeyim: Türkiye'nin su konusunu çözebilmesi için yaptığımız araştırmalara göre **70 milyar dolarlık bir yatırıma ihtiyacı var**. Özellikle kapalı basınçlı sulama sistemine geçilmesi, tarla içi modern sulama altyapılarının kurulması için ciddi bir kaynak gerekiyor.

Maalesef şu anda Türkiye'de bu alana ayrılabilen bütçe **yalnızca 750 milyon dolar civarında**. Bu da şu demek oluyor, mevcut bütçeyle gidersek **60 yıl geçse bile su sorununu çözemeyiz**. Kaynak yetersizliği çok ciddi bir problem.

Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) bölgesi, sizin de belirttiğiniz gibi bu anlamda kritik. GAP'ı besleyen dağlık alanlarda da bu yıl ciddi bir kuraklık yaşanıyor. Belki bu yıla özgü bir durum ama gelecekte suyu gerçek anlamda kontrol edemezsek, çok daha büyük krizlerle karşı karşıya kalacağız.

Su jeopolitik bir meseledir. Ortadoğu'daki dengeleri doğrudan etkiler. Irak ve Suriye'yi ilgilendirir. Dolayısıyla **sınır aşan sular konusu, Türkiye'nin komşularıyla**

kolayca masaya oturup çözebileceği bir konu değildir; son derece kritik bir meseledir. Bu soruyu gündeme getirdiğiniz için teşekkür ederim.

Bir şey daha eklemek istiyorum. Türkiye toprakları maalesef **organik madde açısından fakirleşmiş durumda.** İklim krizine karşı dayanıklılığı artırmak için topraktaki organik madde miktarının mutlaka yükseltilmesi gerekiyor. Ancak çiftçi zaten zor geçinirken, ona “git toprağını organik maddeyle zenginleştir” demek kolay değil.

Yine de bu adım çok önemli. Çünkü **topraktaki organik madde arttıkça, buharlaşma azalır ve su tutma kapasitesi yükselir.** Bu, hem su yönetimi hem de iklim kriziyle mücadele açısından çok kritik bir veri olmalı.

Ergin Kahveci

Son olarak şunu söylemek isterim: **Türkiye'nin kaynak problemi yok. Türkiye'nin kaynaklarını doğru kullanma tercihi problemi var.** Benim size söylediğim konular, en az **20 yıllık bir çalışmanın sonuçlarına** dayanıyor. Türkiye'de GAP'la ilgili de şu anda ciddi bir tablo var. GAP bölgesinde bir yanda **kuraklık** yaşanıyor, diğer yanda ise **10.000 hektarlık bir alan su altında kaldı.**

Dolayısıyla bizim sorunumuz, kaynakların miktarından çok **nasıl yönettiğimizle ilgili.** Türkiye'nin tarımsal üretim değeri 89-90 milyar dolar civarında. Bunun katma değere çevrilmiş haliyle hesaplırsak, **yaklaşık 300 milyar dolarlık bir ekonomik değer** yaratıyor bu sektör.

Şimdi düşünün; 300 milyar dolar değer yaratan bir sektörün yalnızca **%10'unu bir fon olarak geri ayırsak,** zaten bu sektörün **%50'si devlete vergi olarak geri dönüyor.** %10'luk kısmı yeniden tarıma yönlendirsek, **tüm yapısal sorunlarımızı 7 yılda çözebiliriz.**

Meliha Okur

Bu bir **model önerisidir.** Ergin Bey gerçekten çok değerli bir noktaya temas etti. Türkiye'de ilk kez bu kadar kapsamlı, **modellemeye dayalı bir tarım politikası yaklaşımı** ortaya konuyor. Lütfen buna dikkat edin, önem verin. Çünkü herkes politika konuşuyor, kısır tartışmalar yapıyor. Ama **model değerli olandır. Model, çıkış yoludur.** Biz bugün burada bunu anlatmak istedik.

Seyirci

Ben işçi bir ailenin çocuğuyum. Genç yaşta çalışmaya başladım, üretime alışkınım. Yaklaşık üç yıldır buradayım ve kendimize ait, **Milli Park sınırları içinde, Düzlerçamı'nda bir alanımız var.** İnanır mısınız, fidanlar diktim, ama kurudu. Kadın halimle tek başıma kooperatiflerin peşinden koştum, üretime katkı sunmak istedim. Ancak açık konuşayım, Türkiye'nin sistemine hâlâ yabancıyım.

Valiliğe mi gitmedim, kaymakamlığa mı gitmedim, DSİ'ye mi gitmedim, ASAT'a mı gitmedim... Camideki hocadan başladım, muhtarlığa gittim, yöneticilik yaptım; kısacası her kapıyı çaldım. Ama yine de bir çözüm bulamadım.

Yukarı Karaman Düzlerçamı'nda, bizim arazimizin bulunduğu bölge sonradan **Milli Park alanı ilan edildi**. Biz orayı aldığımızda böyle bir durum yoktu. Şimdi sorun şu: Köylülerin yıllardır dağdan getirdikleri suyu kullandıkları bir sistem var. Toroslar'ın eteklerinden çıkan kaynaklardan, yaklaşık **bir metre çapında borularla 7-8 kilometrelik hortum hattı** çekilmiş. O suyu dağdan düz alana indiriyorlar.

Fakat ben şimdi aynı bölgede **ağaçlandırma yapmaya çalışıyorum** ve köylüler o sudan bana vermiyorlar. Su boşa akıyor, ama ben su alamıyorum. Muhtara gittim, DSİ'ye başvurduğum, ASAT'a gittim, kaymakamlığa çıktım, valiliğe dilekçe verdim. Kimse sorumluluk almak istemiyor.

Benim yaşadığım problem çok basit: **Köylü, kaynak suyunu kendi arasında paylaşırken, dışarıdan gelip üretim yapmak isteyen biriyle paylaşmak istemiyor**. Ancak o su, kamu kaynağı; dağdan çıkan, doğanın malı. Şimdi soruyorum, bu durumun yasal dayanağı nedir? DSİ mi çözmeli, ASAT mı? Ben hem üretmek hem de toprağı yeşertmek istiyorum ama suya ulaşamıyorum.

Meliha Okur

Evet, hanımefendi çok net özetledi. Sorun şu: Köye dışarıdan gelip üretim yapmak isteyen biri, **köyün ortak su kaynağından yararlanamıyor**. DSİ de, ASAT da bu konuda topu birbirine atıyor. Oysa su boşa akıyor. Burada asıl mesele, hem **kamu kaynaklarının adil paylaşımı** hem de **yerel su yönetimi sisteminin denetimsizliği**.

Bu mesele "Köy Kanunu"yla ilgili değil. Bu, tamamen **su yönetimiyle ilgili olarak DSİ'nin (Devlet Su İşleri) yetkisine** giren bir mevzuattır, eğer DSİ'ye gidererseniz, bu sorunun çözülmesi gerekir.

Seyirci

Gitmez olur muyum? Üç senedir gitmediğim yer kalmadı. Bizden yazı da var. Ama her seferinde "Biz karışamayız" diyorlar.

Meliha Okur

Evet, anlıyorum. Ama burası bir forum, biz burada tarımı ve ormancılığı konuşuyoruz, konumuz o yönde. Ancak bu sorun da önemli. Yine de DSİ'ye başvurmaya devam edin.

Seyirci

Hanımefendi, 2009'dan beri Türkiye'de maalesef çok popülist yaklaşımlarla birçok kadın kooperatifi kuruldu. Ancak bu kooperatiflerin birçoğu **zayıf, etkisiz ve**

sürdürülemez yapılar haline geldi. Hızla çoğaldılar ama “mantar gibi türeyen” bu kooperatiflerin çoğu başarısız oldu.

Benim sorum şu: Bu durumun arkasındaki temel nedenler nelerdir? Bu kooperatiflerin **ilerleyememesi, güçlenememesi, üst örgütlenmeye gidememesi** neden kaynaklanıyor? Üst örgütlenmenin önündeki engeller nelerdir?

Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği'nin oldukça başarılı olduğunu biliyorum ama diğer birçok kooperatifte ciddi sorunlar var. Türkiye'de kadın kooperatiflerine genellikle **oyalayıcı, vitrin amaçlı yapılar** gibi bakılıyor. Niceliksel olarak çoklar ama niteliksel olarak güçsüzlük. Bu popülist yaklaşım, kadın kooperatifçiliğine büyük bir darbe vuruyor.

Sibel Uyar

İki ana sebebi var. Birincisi, kadın kooperatifleri **örgütlenmiş bir yapı** oldukları için ne yazık ki siyasilerin radarına girdiler. Bence en büyük problem bu. Örneğin, bir belediye başkanı bir kadın kooperatifi kuruyor, sonra seçim oluyor, yeni başkan geliyor ve “Bu kooperatif onunkiydi, gitsin; ben kendi kooperatifimi kurayım,” diyor. Bu döngü sürekli tekrar ediyor. siyasi değişimlerle birlikte kadın kooperatifleri de **araçsallaştırılıyor, süreklilik kayboluyor.**

İkinci sebepten şu: Bizim kooperatifimiz benden sonra beş başkan gördü, hiçbir şey olmadı. Çünkü **ürün var, üretim var, amaç belli.** Ama siz sadece yedi kadını bir araya getirip “hadi burada bir şeyler yapın” dersiniz, o kooperatifin sürdürülebilirliği kalmaz. Kadınlar bu kez “Belediye bana yer versin, kaymakam bana destek versin” gibi taleplerle uğraşmaya başlıyor. O zaman da iş, üretimden çıkıp **bağımlı ve şekilsel bir hale dönüşüyor.**

Eğer bir kooperatifin **ürettiği bir ürün yoksa**, yaşaması mümkün değil. “Elden gelenle öğün olmaz” derler, gerçekten öyle. Üretim olmadan hiçbir dayanışma sürdürülemez. Biz bu yüzden “üretmek zorundayız” diyoruz.

Bir de son yıllarda bu işi daha da karıştıran bir durum var: Kadınlar kooperatif kuruyor, sonra “birlik” kurmak için birkaç kooperatifi bir araya getiriyorlar. Ama zaten ortada üretim yoksa, yedi kere yedi kırk dokuz kadın bir araya gelse de o iş yürümüyor. Avrupa Birliği fonları, bakanlık hibeleri, proje destekleri alınsın diye kurulmuş yapılar oluyor bunlar ama **üretim temeli olmayan hiçbir birlik ayakta kalamıyor.**

Ben bugün sabah saat sekizde Kastamonu Araç'tan bir kadınla konuştum. Biz Türkiye'nin dört bir yanındaki kooperatiflerle çalışıyoruz, her yerde durum aynı. Eğer bir kadın kooperatifi **somut bir ürün üretmiyorsa**, mahvolmaya mahkûm oluyor. Kısacası bir kooperatifin yaşaması için **bir lokomotif ürün** olması şart.

Seyirci

Benim ismim İrfan Özcan. Ziraat yüksek mühendisiyim. Bu toplantıyı düzenleyen belediyemize ve tüm konuklara teşekkür ediyorum. Gerçekten çok aydınlatıcı bir toplantı oldu. Ben otuz yıl yurtdışında yaşadım, on beş yıldır Türkiye'deyim. Şimdi İbrahim Bey'e katılmadığım bir noktayı belirtmek istiyorum. "On yıl içinde Türkiye'yi Hollanda seviyesine getiririz" gibi ifadeler bana göre **gerçekçi değil**. Çünkü bizim toplumumuz sanayi devrimini ıskalamış bir toplum. **Toplumun dönüşme seviyesi düşük, insani sermayesi zayıf**.

Ben on beş yıldır Konya'dan Hatay'a kadar on beş ilde proje yürüttüm, çiftçiyle iç içe oldum, kooperatifçilik yapmaya çalıştım. Ama mevcut insan yapısıyla bu sistemlerin yürümesi çok zor. **12 Eylül darbesi** bu ülkeye çok şey kaybetti. O dönemden sonra toplum için bir şey yapmanın "enayilik" olarak görüldüğü, topluma öncülük eden insanların küçümsendiği bir kültür oluştu. Bu duygusal ve ahlaki yıkım, bugün hâlâ birçok alanda hissediliyor. Sibel Hanım gibi parmakla gösterilecek insanlar sayesinde bir şeyler yapılabilir ama genel tablo bu.

Daha önemli bir soruna değinmek istiyorum. Türkiye'de **19 milyon emekli** var. Bu insanların aktif üretime katılabilmesi için ille de para kazanmaları gerekmiyor. Belediyelerin elinde çok sayıda boş arazi var. Bu araziler, emeklilere 300-500 metrekarelik parçalar halinde tahsis edilse, sulama imkânı sağlansa, insanlar yeniden üretime katılır. Bu hem sosyolojik hem ekonomik olarak büyük bir kazanç olur.

İkinci olarak, her Türk ailesi günde **yaklaşık 1 kilo 800 gram organik atık** üretiyor. Ama biz bu atıkları toprağa geri döndüremiyoruz. Türk toplumu "yağmalayıcı" bir toplum haline geldi. Topraklarımız pestisit ve kimyasal kalıntılarla dolu, **verimlilik hızla düşüyor**. Örneğin elma üretiminde 27 defaya kadar ilaçlama yapılıyor. Bizim elmamızı Hindistan yiyor, biz de aynı ürünü tüketiyoruz. Ben sahada çalışan bir mühendis olarak söylüyorum: **Türkiye'de en büyük tehlike terör değil, gıda kaynaklı hastalıklar ve ilaç kalıntılarıdır**. Hastaneler artık otel gibi dolu; kanser vakaları artıyor. Bu gerçeklerle yüzleşmezsek bir adım ilerleyemeyiz. Gerçekleri kabul ettiğimiz gün, gelişme yoluna gireceğiz. Teşekkür ederim.

Meliha Okur

Çok teşekkür ediyoruz hocam, katkınız çok değerliydi. Bakın, tarım konferansları sürmek zorunda. Türkiye tarımda **doğru bilinen yanlışlarla** ilerliyor. Bilimsel veri yok, analiz yok, sistematik bir bilgi akışı yok. Üstelik bu alanda **doğru düzgün tarım yazarı, tarım gazetecisi** de kalmadı. Herkes yorum yapıyor ama kimse sayılarla, kanıtla konuşmuyor.

Tarımda envanter eksikliği çok ciddi bir sorun. Ne kadar üretim yapıyoruz, ne kadar kayıp veriyoruz, hangi bölgede hangi ürün daha verimli; bunların çoğu **veriye dayalı değil**. Dolayısıyla yanlış politikalarla, yanlış kararlarla yönlendiriliyoruz.

Benim için Ergin Kahveci bu yüzden çok kıymetli. “**Rakamların efendisi**” diyorum çünkü o veriye dayanarak konuşuyor. Elinde öyle bir **bilgi seti** var ki Tarım Bakanlığı’nda olması gereken türden veriler bunlar. Ama ne yazık ki bize verilmeyen o veriler birilerine ulaşıyor mu, bilmiyoruz. İşte sorun da burada: Bilgi şeffaf değil, paylaşılmıyor. Tarımda ilerlemenin yolu, **bilgiye sahip olmak ve bilgiyi paylaşmak**.

Seyirci

Ben çok kısa bir şey eklemek istiyorum. Avrupa Birliği’nin “**Green Deal (Yeşil Mutabakat)**” kapsamında pestisit kullanımının düşürülmesi üzerine çalışmaları var. Avrupa’da hektar başına ortalama 9 kilogram civarında pestisit kullanılıyor. Türkiye’de ise bu miktar 22,5 kilogram. Avrupa düşürmeye çalışırken, bizim hâlâ fazla kullandığımız bir düzey var. Ancak bir düzeltme yapmak istiyorum: Elmada “27 defa ilaçlama yapılıyor” ifadesi doğru değil. Ben otuz yıldır özel sektördeyim, böyle bir uygulama yok. Pestisitleri **zehir** olarak görmemek gerekir. Tarımsal üretim pestisitsiz mümkün değildir. Yeterli ve doğru dozda kullanıldığında pestisit **zarar değil, gerekliliktir**.

Meliha Okur

Teşekkür ederiz. Evet, bu da doğru bilinen yanlışlardan biri. Tarımda bilimi, dengeyi ve sağduyuyu esas almak zorundayız.

Ergin Kahveci

Evet hocam, veriliyor. O kadarını söyleyeyim. O veriler bizde yok ama **bazı çevrelere gayet güzel ulaştırılıyor**. Türkiye’de şu anda o verilere ulaşabilenlerden biri zaten Tarım Bakanı. Kendisi daha önce de **10,5 yıl Tarım Bakanlığı yapmıştı**. O dönem hatırlarsınız, **hayvan ithalatının önünü açan isimlerden biriydi**. Sistem aynı aktörlerle, aynı yöntemlerle dönüyor. Biz hâlâ veriye ulaşamazken, tarım politikalarını yönlendiren o veriler, belli grupların elinde. İşte tam da bu yüzden, **şeffaflık ve kamusal veri paylaşımı** olmadan tarımda ilerleme sağlanamaz.

Meliha Okur

O yüzden gerçekten bu tür tarım buluşmalarını, konferanslarını **devam ettirin Başkan**. Çünkü başka bir tarım mümkün. Evet, burası Antalya; turizmin kalbi ama aynı zamanda **tarımın başkenti**. Fakat tarımı bambaşka bir çerçevede konuşmamız gerekiyor. Sürekli kendimizi küçümseyerek, kendi değerlerimizi yerle bir ederek bir yere varamayız.

Biz iyiyiz. Bu ülkenin çiftçisi, üreticisi, toprağı, suyu güçlü. İyi olmayan kim biliyor musunuz? **Ankara’daki siyaset ve kötü yönetişim**. Yoksa çiftçi niye yoksul olsun? Üreten niye ezilsin?

Sorun **çiftçide değil, çiftçiyi yöneten akılda**.

Ergin Kahveci

Hocamdan da rolü kaptığım için özür diliyorum ama size kısa bir anekdot anlatmak istiyorum, sadece 30 saniyenizi alacağım. **Atatürk, Atatürk Orman Çiftliği'ni kuracağı zaman** bir yer belirler ve o dönemin önemli isimlerinden **Tahsin Coşkan Bey'e** -ki kendisi sonradan çok önemli bir devlet adamı olur- orayı gösterir. Der ki: "Ben burada bir orman çiftliği kurmak istiyorum."

Uzmanlar gelir, inceler, raporlar hazırlarlar ve hepsi aynı şeyi söyler: "Burada bu iş olmaz." Atatürk pes etmez, gider bir köylüye danışır. Çünkü **köylü başka bir şeydir, çiftçi başka bir şeydir**. O köylüye sorar: "Ben burada bir orman çiftliği kurmak istiyorum, bu toprakta ağaç yetişir mi, bitki olur mu?" Köylü ona bir tavsiyede bulunur: "Paşam," der, "şu **kil küpü** al, toprağa göm. Eğer bu kil küp bir süre sonra nemli kalıyorsa ve çürümüyorsa, burada bu iş olur."

Atatürk bunu dener. Küp nemli kalır, çürümez. Ve **herkesin "olmaz" dediği yerde, olur**. İşte bugün biz, onun evlatları olarak eğer bu ülkede siyaset yapacaksak, politika geliştireceksek, bir şey yapmak zorundayız: **Atatürk Orman Çiftliği'ni yeniden bir "Tarım Bilimleri Akademisi" yapmak zorundayız**. Bu ülkenin tarımı bilime dayanırsa, bu milletin geleceği de güvende olur. Hepinize saygılar sunuyorum.

FORUM MURATPAŞA: TARIM SONUÇ BİLDİRGESİ

Antalya Muratpaşa Belediyesi tarafından düzenlenen Forum Muratpaşa'nın beşincisi, Türkiye'nin tarım politikalarına yeni bir yön çizecek kapsamlı sonuç bildirgesiyle tamamlandı. Bildirgede, uzun vadeli ulusal politika ihtiyacından dijital tarım seferberliğine kadar geniş bir yelpazede çözüm önerileri yer aldı.

Muratpaşa Belediyesi'nin demokratik ve kalkınmış bir Türkiye hedefiyle hayata geçirdiği Forum Muratpaşa serisinin beşinci oturumu, "Tarım" başlığıyla Türkan Şoray Kültür Merkezi'nde gerçekleştirildi. Belediye Başkanı Ümit Uysal'ın açılış konuşmasıyla başlayan forumda, Tarım Politikaları Uzmanı Ergin Kahveci, Ziraat Mühendisi İbrahim Oğuz ve Simurg Kadın Kooperatifleri Birliği Başkanı Sibel Uyar konuşmacı olarak yer aldı. Forumun moderatörlüğünü ise gazeteci Meliha Okur üstlendi.

Forum sonunda yayımlanan sonuç bildirgesi, Türkiye'nin tarım alanında yapısal reformlara ve uzun soluklu stratejik planlamaya ihtiyacı olduğunu ortaya koydu. On başlık içeren bildirgede öne çıkan başlıca değerlendirmeler şöyle:

TESPİTLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1- Ulusal Tarım Politikası ve Stratejik Planlama

- Türkiye'nin uzun vadeli, hükümetlerden bağımsız, değişmeyen planlama, üretim ve pazarlamayı kapsayan bütüncül bir Tarım Politikası oluşturulmalıdır.
- Kendi tarımsal modelimizi ortaya çıkarıp, kendi modelimizi kendi koşullarımıza uygun hale getirmeliyiz.
- Üretim-Ürün-Çıktılar üçgeninde kazanç odaklı, pazarı ve fiyatı önceleyen kamusal alanda yer alan tek bir Regülasyon Kurumu kurulmalıdır.
- Toprak Mahsulleri Ofisi, Et ve Süt Kurumu, ÇAYKUR gibi yapılar tek kurum halinde tampon mekanizma olarak düzenlenmeli ürün ajanslarında kooperatiflerle entegre hale getirilmelidir.
- Tarım yalnızca ekonomik değil, ulusal güvenlik ve gıda egemenliği meselesi olarak ele alınmalıdır.
- Tarımsal planlama ve kırsal kalkınma birlikte düşünülmeli, kırsalda sosyal yaşam koşulları iyileştirilmelidir.
- Türkiye'nin imzası bulunan uluslararası anlaşmaların taban fiyat belirleme ve garanti alım uygulamalarını engelleyici maddeleri yeniden müzakere edilmelidir.

2- Kooperatifleşme ve Üretici Örgütlenmesi

- Türkiye genelinde en az 500 güçlü üretici kurulacak modellerin içinde olmalı, kooperatifler alım-satım, üretim, bilgi ve teknik donanıma erişim konularında yetkilendirilmelidir.
- Kooperatifler sadece ekonomik değil, tampon mekanizmalar olarak da görev yapmalı; fiyat regülasyonu için aktif rol oynamalıdır.

3- Bölgesel ve Yerel Tarım Politikaları

- Merkezi bir ulusal planlamanın akabinde, merkezîyetçi yaklaşımdan vazgeçilerek, tarım politikaları iklimsel, coğrafi ve sosyo-ekonomik farklılıklar ve kadim sosyal üretim çeşidi dikkate alınarak bölgelere özgülenmelidir.
- Tarımsal destekler; üretim biçimi, ürün tipi, üretici profili ve coğrafi koşullara göre özgülenmeli ve esnek hale getirilmelidir.
- Üretimde süreklilik için küçük çiftçiye pozitif ayrımcılık yapılmalıdır.

4- Su Yönetimi ve Teknoloji

- Türkiye'nin su altyapısı yeniden yapılandırılmalıdır.
- Su kullanımı ve katma değer üretimi birlikte düzenlenmelidir.
- Kullanım ihtiyacı ve kullanım şekli birlikte değerlendirilmeli ve ekilebilir her alana akıllı basınçlı sulama sistemi ulaştırılmalıdır.

5- AR-GE ve Yerli Tohum-Hayvan Islahı

- Tohum ıslahı ve damızlık hayvan üretimi alanlarında vergisiz yatırım ve hibe politikaları uygulanmalıdır.
- Tarım AR-GE'sine ayrılan bütçe artan oranlı olarak yükseltilmelidir.
- Kamu eliyle yürütülen AR-GE, yerli tohum ve hayvan ırklarının geliştirilmesini hedeflemelidir.

6- Genç Çiftçilerin ve Kırsalın Desteklenmesi

- Çiftçi yaş ortalaması yüksektir. Gençlerin tarıma yönelmesi için eğitim, arazi, kredi, sosyal güvence teşvikleri sunulmalıdır.
- Tarım liseleri ve üniversiteleri uygulamalı eğitim modelleriyle yeniden yapılandırılmalıdır.
- Kırsalda sosyal yaşam, ulaşım, eğitim ve sağlık imkânları güçlendirilmelidir.

7- Üretim-Pazarlama Zincirinde Adalet ve Destekler

- Üreticilere verilen yıllık destek miktarları artırılmalı; Avrupa'daki düzeye yaklaştırılmalıdır.
- İthalata dayalı politikalar terk edilerek yerli üretim odaklı teşvik modelleri uygulanmalıdır.
- Katma değeri yüksek ürünlerin üretimi öncelikli hale getirilmelidir.

8- Tarım Arazilerinin Korunması

- Tarım arazileri kesinlikle imara açılmamalı, arazi bütünlüğünü sağlamak amacıyla birleştirme politikaları izlenmelidir.

9- Veri ve Denetim Altyapısının Güçlendirilmesi

- Tarımsal üretime dair veriler açık, şeffaf ve güncel hale getirilmeli; ulusal bir tarımsal veri sistemi kurulmalıdır.
- Pestisit kullanımı denetim altına alınmalı, bilinçlendirme çalışmaları artırılmalı, denetim sistemleri ve cihaz yatırımları yapılmalıdır.
- Tarımda dijital dönüşüm kamu destekli bir seferberlik haline gelmelidir. Uydu görüntüleme, sensörler, mobil uygulamalar ve yapay zekâ destekli veri analizleri ile üretim süreçleri izlenip verim artışı sağlanırken maliyetler düşürülmelidir.

10- Ekonomik ve Yönetmelik Mekanizmalar

- Tarımın doğası gereği uzun vadeli yatırım olduğu kabul edilmeli; hızlı kâr beklentisiyle yapılandırılan neoliberal politikalar terk edilmelidir.
- Küçük üreticiyi, kooperatifler içinde koruyucu-düzenleyici mekanizmalar devreye sokulmalıdır.

FORUM MURATPAŞA 6:

ANAYASA KRİZİ VE DEMOKRATİK ULUS DEVLET

17 MAYIS 2025 CUMARTESİ, TÜRKAN ŞORAY KÜLTÜR MERKEZİ

Gazeteci-yazar Merdan Yanardağ ve Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Süheyl Batum'un konuşmacı olarak yer aldığı forumun moderatörlüğünü gazeteci Evren Özalkuş üstlendi.

Evren Özalkuş, eğitimini Turizm ve Otelcilik alanında tamamladıktan sonra medya sektörüne yönelmiş, diksiyon ve spikerlik eğitimleri alarak televizyonculuğa adım atmıştır. 1990'lı yılların başından itibaren HBB, Kanal 6, Star TV, SkyTürk, CNN Türk ve Bugün TV gibi birçok ulusal kanalda haber spikerliği ve sunuculuk yapan Özalkuş, özellikle ana haber bültenlerindeki sunumuyla tanınmıştır. Uzun yıllar ekran önünde görev alan Özalkuş, son dönemde TELE1 başta olmak üzere çeşitli mecralarda gazetecilik faaliyetlerini sürdürmüş, aynı zamanda diksiyon ve sunuculuk alanında eğitimler vererek medya deneyimini genç kuşaklara aktarmıştır.

Merdan Yanardağ, gazeteci, yazar ve televizyon programcısıdır. 1965 yılında Ankara'da doğdu. Ortaöğrenimini Ankara'da tamamladıktan sonra Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümünde eğitim gördü. Gazeteciliğe genç yaşta başlayan Yanardağ; *Yüzyıl*, *Evrensel*, *Aydınlık* gibi gazetelerde muhabirlik ve yazarlık yaptı, çeşitli dergi ve yayın organlarında köşe yazıları kaleme aldı. Medya alanında yöneticilik görevlerinde de bulunan Yanardağ, 2018 yılında kurulan TELE1 Televizyonu'nun kurucu genel yayın yönetmeni oldu. Türkiye'de siyaset, demokrasi, laiklik, Kürt meselesi ve ifade özgürlüğü üzerine yaptığı eleştirel yayınlar ve yazılarıyla tanındı. Gazetecilik faaliyetleri nedeniyle farklı dönemlerde soruşturmalara ve davalara maruz kaldı; 2023 yılında bir televizyon programındaki açıklamaları gerekçe gösterilerek tutuklandı, kamuoyunda geniş yankı uyandıran süreç sonunda tahliye edildi. Yanardağ'ın siyasal tarih, devlet-toplum ilişkileri ve Türkiye'nin yakın dönemi üzerine yayımlanmış çok sayıda kitabı bulunmaktadır.

Prof. Dr. Süheyl Batum, anayasa hukukçusu, akademisyen ve siyasetçidir. 1957 yılında İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora çalışmalarını anayasa hukuku alanında tamamladı. Uzun yıllar Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğretim üyeliği yaptı; Anayasa Hukuku Anabilim Dalı Başkanlığı ve fakülte yöneticiliği görevlerinde bulundu. Akademik çalışmalarında özellikle anayasal demokrasi, kuvvetler ayrılığı, laiklik, sivil-asker ilişkileri ve yargı bağımsızlığı konularına odaklandı. 2011-2015 yılları arasında Cumhuriyet Halk Partisi'nden Eskişehir Milletvekili olarak TBMM'de görev yaptı; bu dönemde parti yönetiminde de yer aldı. Siyasal kimliğinin yanı sıra televizyon programları, paneller ve konferanslarda anayasal gelişmelere ilişkin eleştirel değerlendirmeleriyle kamuoyunda tanındı. Batum'un anayasa hukuku ve Türkiye'nin siyasal yapısı üzerine yayımlanmış çok sayıda akademik çalışması ve kitabı bulunmaktadır.

Evren Özalkuş

Konumuz Cumhuriyetin Geleceği başlığı altında Anayasa Krizi ve Demokratik Ulus Devlet. Birbirini hem tamamlayan hem de bir bütünü oluşturan iki konu. Şimdi değerli konuklarımızı biliyorsunuz, benim tekrar söylememe gerek yok ama arkamdaki panoda da gördüğünüz gibi karşınızdalar. Açılış konuşmamızı Muratpaşa Belediye Başkanı Sayın Ümit Uysal yapacak. Ardından Anayasa Hukukçusu hocamız Profesör Doktor **Süheyl Batum** bizimle beraber olacak. Ardından gazeteci yazar, TELE1 Genel Yayın Yönetmeni **Merdan Yanardağ** bizimle beraber olacak. İki türlü bir söyleşi gerçekleştireceğiz. İlk bölümümüzde onar dakika. Tabii Sayın Uysal ne kadar konuşur onu bilemiyorum ama iki değerli uzmanımız onar dakika konuşacaklar. Sonra tekrar dönecek. Tekrar onar dakikalık iki konuşma daha gerçekleştirilecek. O nedenle ilk etap bittikten sonra buradan ayrılmamanızı rica edeceğim ben sizden. Çünkü o iki etap konuşmanın ardından da sizlerden sorularınızı alacağız ve o soruların yanıtlarını konuklarımızdan, değerli yorumcularımızdan öğreneceksiniz. Şimdi ben davet edeyim öncelikle konuklarımızı. Sayın Ümit Uysal'dan başlayalım. Buyurun Sayın Uysal. Muratpaşa Belediye Başkanı Sayın Ümit Uysal, Anayasa Hukukçusu Profesör Doktor **Süheyl Batum**. Batum hocamız bizimle. Hoş geldiniz hocam. TELE1 Genel Yayın Yönetmeni gazeteci **Merdan Yanardağ** bizimle.

Şimdi kısacık bir ön konuşma yapacağım ben. Burada konuklarımız, katılımcılarımız varken, Sayın Uysal varken, sizler varken ben şöyle bir ön toparlama yapacağım, sonra ayrıntılar, analizler, değerli konuklarımızdan gelecek. Ülkemizde Cumhuriyetin ilan edildiği 29 Ekim 1923'te yürürlükte bulunan 1921 Anayasası da göz önünde tutulacak olursa o günden bu yana 1924, 1961, 1982 Anayasaları ile birlikte tam dört Anayasal süreç yaşadık. Son günlerde terör örgütü PKK'nin fesih

bildirgesinde PKK'nin oluşumuna sebeplerden biri olarak gösterilen 1924 Anayasası çok konuşulsa da Lozan Antlaşması ile beraber genelde gündemimizde son yıllarda 1982 Anayasası var. Şimdi 1982 Anayasası üzerinde özellikle AKP döneminde sıklıkla değişime gidildi. Bir kesime göre 1982 Anayasası tam 19 kez değiştirildi. Anayasa maddelerinin neredeyse üçte ikisi bu değişimden doğrudan veya dolaylı bir şekilde etkilendi.

AKP iktidarında Anayasada tam 12 değişiklik yapıldı. 177 maddelik Anayasanın 30'u aynı maddelerde olmak üzere toplam 134 maddesinde değişiklik var. İktidarın da Darbe Anayasası olarak değerlendirdiği, adlandırdığı 1982 Anayasası'nda AKP'nin değiştireceği pek bir şey kalmadı diyebiliriz. Onlar Anayasa değişikliğinde ısrarcı olsalar da. AKP'ye göre, özellikle Cumhurbaşkanı Başdanışmanı, Cumhurbaşkanlığı Hukuk Politikaları Kurulu Başkan Vekili Mehmet Uçum'a göre, 1982 Anayasası'nın yürürlükte olan 154 maddesinden 103'ü içinde ya hiç değişiklik olmadı ya da tali değişiklikler yapıldı. Sadece 51 maddede tümünden ya da önemli ölçüde değişiklik oldu. Yürürlükten kaldırılan 23 maddeyi de dikkate aldığımızda 1982 Anayasası'nın sadece 74 maddesine esaslı müdahale yapıldı. 103 maddesi ilk kabul edildiğindeki temel yapılarını hâlâ koruyor AKP'ye göre. Şimdi günümüzde kabul etmek gerekir ki Anayasa krizi, Anayasanın içeriğinin yanı sıra özellikle partili Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın seçilme koşulları üzerinden tartışılmaktadır. Ki bu konunun ayrıntılarını elbette değerli konuşmacılarımız az sonra sizlerle paylaşacak. Peki ya demokratik ulus devlet? Kelime anlamlarından gidelim öncelikle ve birleştirmeyi, özelleştirmeyi yine değerli konuklarımıza, uzmanlarımıza bırakalım. Tüm vatandaşların devlet karşısında eşit haklara sahip oldukları, yasama, yürütme ve yargı güçleri ayrılığı ilkesine ve halka dayanan devlet modeline demokratik devlet deniyor. Peki ulus devlet anlayışı ne demek? Ulus devlet modelinde devleti oluşturan tüm vatandaşların ortak bir dil, ortak bir kültür ve ortak değerleri paylaşması esas. Ayrıca ulus devlet kavramı her milletin kendi kaderini tayin ve otonomi hakkına sahip olduğu fikrini de içeriyor.

Ben şimdi sözü daha fazla uzatmıyorum. Siz sabırsızlıkla bekliyorsunuz çünkü konuşmacılarımızın değerlendirmelerini. Ama önce açılış konuşmamız için Muratpaşa Belediye Başkanı Sayın **Ümit Uysal**'ı davet ediyorum.

Ümit Uysal

Evet, çok kıymetli komşularımız, dostlarımız, yol arkadaşlarımız, değerli Muratpaşalılar, çok kıymetli konuklarımız. Sevgili Merdan Yanardağ, sık sık Antalya'mızda bizi yalnız bırakmıyor. Sağ olsun. Süheyl Batum hocamız, Anayasa Hukuku duayeni. Onu da Antalya'mızda görmekten çok mutluyuz. Evren Hanım da neredeyse gidecek bizim kadrolu moderatörümüz olma yolunda ilerliyor. Çok memnun oluruz. Düşünürse hayatının geri kalanında Muratpaşa'ya bekleriz her zaman. Sağ olun efendim.

Evet çok kritik bir konu. Türkiye'nin önemli konularını Muratpaşa'mızda konuşacağımızı seçimden önce paylaşmıştık. Hatta Muratpaşa Türkiye'nin Davos'u olacak demiştik. Onu da Forum Muratpaşa toplantılarıyla gerçekleştiriyoruz. Biliyorsunuz daha önce eğitim konuştuk, tarım konuştuk, göç konusunu konuştuk, iklim değişikliği konuştuk. Bütün Türkiye ile paylaştık. Amacımız Türkiye'mize faydalı olmak. Türkiye'mizin temel konularını konuşup çıktı olarak toplumumuzun algılamasına yardımcı olmak. Bugün de çok yakıcı, çok gündemde olan bir konuyla yine beraberiz. Demokratik Ulus Devlet ve Anayasa Krizi. Evet biz bu başlığı beş ay önce belirledik. Çok yakıcı bir konjonktüre denk geldi. Gerçekten Anayasanın konuşulduğu bir sürece denk geldi. Bir kere başlıktan -Anayasa krizi ve demokratik bir devlet dedik ama- ulus devlet kavramından başlayalım. Çünkü insanlar onun bir seviye olduğunu çok anlamıyorlar. Onu bir tercih zannediyorlar. Oysa o dünya sosyolojisinin, dünya iktisadının, dünyadaki gelişmelerin bir parçası. Feodalite, ağalık, derebeylik ya da işte dini değerler üzerinden kilise imparatorluğu ya da aristokrasi, birbirini destekleyen, iç içe geçmiş geri üretim biçimleri, onların yerini coğrafi buluşlarla ve ticaretle zenginleşen orta sınıfa, iktidarın el değiştirmesi sürecinde tüccarların, burjuva devrimi tabir edilen değişimlerle geniş halk kitlelerini de arkasına alarak bu aristokrasilerden, monarşilerden dini duygulara, normlara dayalı etkilerden ülke yönetimlerini kurtarma şeklidir ulus devlet. Ulus devlet durup dururken, "beş çeşit devlet vardı da şunu seçelim bari" denmiş bir şey değil, bir seviye.

İsterseniz kabilelere ayrılabilirsiniz, isterseniz bütün inanç sistemlerinde kendinizi tasnif edebilirsiniz. İsterseniz her şeyi yapabilirsiniz. Ama bu, dünyanın en ileri devletleşme şekli, dünyanın geldiği sosyoekonomik seviyenin doğal bir sonucu. Türkiye'mizde de bu süreç monarşiden evrildi. Türkiye'mizde de bu süreç yine inançlarımız üzerinden siyasi erk kullanan mekanizmalardan evrildi. Türkiye'mizde de bu süreç aristokratik Anadolu yapılanmasından evrildi. İnsanların birey olması, şahıs olarak herkesin hakkının, hukukunun olması, o bireylerden uluslar oluşması, o ulusların kendi kaderini, kendi egemenliğini kendilerinin kullanması, bu bir seviye. Ama bu seviye Türkiye'de gerçekleştiğinde nedense dünya egemenleri, dünya emperyalistleri buna burun kıvrıyor. Bize şunu demek istiyorlar, bizim gibi sanayileşmiş, gelişmiş ülkelerde, dünyanın sözünü söyleyen ülkelerde, entelektüel anlamda söylüyorum. Bir siyasi komplo teorisi anlamında söylemiyorum: Biz bunu başarırız. Biz sanayileştik. Bizim zenginlerimiz var. Biz aristokrasiyi geride bırakırız. İşte dini duyguları değerlendiren iktidar mekanizmalarını geride bırakırız. Feodaliteyi, derebeyliği geride bırakırız. Ama siz Ortadoğudasınız. Siz kabilelere ayrılacaksınız. Siz tasnif olacaksınız. Etnisitelere ayrılacaksınız. Sizin seviyeniz buna uygun değil. Siz bizim yaşadıklarımızı yaşamadınız ki demeye getiriyorlar bir anlamda. Türkiye'mizde yaşadığımız birçok sıkıntıyı böyle tahlil edebiliriz.

Bizde evet bir tüccar sınıf gelişmedi ama yıkıcı savaşların ardından, Atatürk'ün önderliğinde ve bir önder kadronun kılavuzluğunda, belki sosyolojik gelişim olarak

bizi çok öne atan bir ulus devlet noktasına evrildik. Her türlü tasnifi, her türlü ayrımı yenerek evrildik. 1876 ile 1912 arasındaki 35 yılda Osmanlı İmparatorluğu'nun 500 yıl merkez olarak kabul ettiği Balkanlar'dan sökülüp atılınca, Kırım'a uğrayınca, yok edilince 24 ayrı etnik kökenden gelen topluluk Anadolu'da her türlü ayrımı aşarak Türk ulusu başlığı altında Atatürk'ün önderliğinde birleşti. Dünyada 7.000 dil konuşuluyor. Birleşmiş Milletler 80 yıl önce kurulduğunda sadece 50 ülke vardı. Şimdi 193 ülke var. 20-30 tane de hazırladıkları ülkeler var. Dünyada 7.000 dil konuşuluyor. Zaten kurduğumuz ulus devlet, Anadolu'daki herkesin Anadolu'yu vatan etmek için her türlü ırk ayrımının, her türlü mezhep ayrımının, her türlü tasnifin ötesinde birleşme, dünyadaki iddialı ülkelerin seviyesini yakalayabilme, Anadolu topraklarına da tırnaklarını geçirip burayı vatan etme şeklidir. Dolayısıyla 1924 Anayasası'na en çok saldırılmasının nedeni budur. Çünkü 1924 Anayasası bizim bağımsızlığımızı kazandığımız ve bütün ayrımları aşarak bir ulus olduğumuz, bunu da dünyaya ilan ettiğimiz, emperyalizmi yendiğimizi ilan ettiğimiz ilk Anayasamızdır. O yüzden Anadolu'daki insanların birliğini, beraberliğini temsil eder.

88. maddede şöyle der: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları her türlü ırk ve din ayrımının dışında Türk ıtlak olunur der. Vatandaşlık itibarıyla Türk, vatandaşlık bağı itibarıyla Türk ıtlak olunur der. Bu zaten dünyadaki bütün ulus devletlerin şu andaki vatandaşlık tanımı. Fransa'da da böyle, İngiltere'de de böyle, ABD'de de böyle. Siyasetçileri görüyor musunuz? Oralarda kendi toplumuna "Sayın Cezayirli-ler, Sayın Guyanalılar" diye seslenen ya da İngiltere'de "Sayın Hintliler" diye seslenen ya da Amerika'da kendi toplumuna "Sayın Hispanikler, Sayın İrlandalılar" diye seslenen birini gördünüz mü? Ama Türkiye'de çeyrek asırdır siyasetçiler mikrofonu alıp Türkler, Kürtler, Aleviler, Çerkezler... Bunu, bu tasnifi bir ileri seviye, bir demokratik tutum zannediyorlar. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu bir halkların kardeşliği tezahürüdür ve bir kahramanlık hikâyesidir. Bir kere bunun kıymetini çok iyi bilmemiz lazım diye düşünüyorum. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran kadrolar; Atatürk, Kâzım Karabekir, aileleri Karaman kökenliydi. İsmet İnönü Bitlis kökenli, Malatyalıydı. İşin felsefesini kuran Ziya Gökalp Diyarbakırlıydı ve kendi bölgesel dilinde, Kürtçede dilbilgisi kitabı da vardı. Ali Fuat Bey Abhazyalıydı. Rauf Orbay, Rauf Bey Makedondu. Hepsi bunu biliyordu ama burada bir ulus ve bir ulus devlet inşa ettiler Atatürk'ün önderliğinde. Bunun kıymetini çok iyi bilmemiz lazım diye düşünüyorum. Bu, dünyanın şu anda geldiği en ileri vatandaşlık ve ulus devlet seviyesidir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu bir halkların kardeşliği tezahürüdür ve bir kahramanlık hikâyesidir. Bir kere bunun kıymetini çok iyi bilmeliyiz.

Gelelim Anayasa meselesine. Anayasa konusunda evet krizimiz var. Üç krizimiz var. Hemen oraya geleceğim. Bence üç madde var. 1808'de -**Süheyl Batum** hocamın yanında konuşmak, ihtiyat gerektiriyor- Âyanlarla, işte Alemdar Mustafa Paşa'nın, yarı darbe kabul edilebilecek, II. Mahmut'un tahta çıkarılmasıyla gelen, 7 maddelik bir metin. Anayasa denmez ama Anayasal bir metin denebilir. Anayasa biliyorsunuz bir, devletin kuruluş ve işleyiş şemasını içerir; iki, vatandaşın hak ve hukukunun sınırlarını sivil kurumların hak ve hukukunun sınırlarını içerir. Bu iki konuyu içermeyen şeylere tam olarak Anayasal metin diyebiliriz ama genel anlamda Anayasa tanımına uygun olmadığını görüyoruz. Senedi İttifak öyle bir metin. 7. maddede fakirlerle ilgili bir madde var. Ağalarla padişah anlaşıyor ama 7. maddeye fakirlerle ilgili de bir madde koymuşlar. Bazıları devletçiliğe, halkçılığa saldırıyor ya, toplum ruhunda var, daha ilk Anayasal metinde sosyal devletin izleri var. Türkiye öyle bir ülke, toplumumuz öyle bir toplum. Hızlı geçelim. 1838 İngiliz Ticaret Anlaşması, birçoklarına göre o ticaret anlaşmasının sahada uygulanabilmesi için yapılmış derler. Bir ferman, Tanzimat Fermanı.

1839 Gülhane Hattı Hümayunu, onunla sağlanan haklar daha sonra Islahat Fermanında azınlık haklarının daha da pekiştirilmesiyle geliyor. Öyle bir ülke düşünün ki ihracata ithalattan daha fazla vergi uyguluyor. Kendi tüccarına dışarıdan, İngiliz ticaret anlaşması ile gelen tüccardan daha fazla vergi uyguluyor. Tabii bunun sahada uygulanabilmesi için hak ve hukuk manzumesi lazım. Mülkiyet hakkı, ticaret hukuku hakkı, ceza hukuku hakkı lazım. Ondandır doğan Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı. İlk Anayasamız olan, bütünlüklü bir Anayasa olan 1876, I. Meşrutiyet'le gelen Anayasamız. Bu da yine bir komite anayasası Mithat Paşa başkanlığında, diğerleri ferman. 1908'de tadilata uğruyor. Bazı maddeleri değiştirilerek II. Meşrutiyet'in ilanına zemin oluşturuyor. 1921'e çok atıfta bulunulur. 1921 bizim evet bir anayasal metnimizdir. Sadece 23 madde, kişi ve kurum hak ve hürriyetleri ile ilgili madde yoktur. Belki egemenlik maddesi üzerinden o düşünülebilir. Devletin o an yürüttüğü savaşla ilgili ana ilkelerini belirleyen çok kısa bir anayasal metindir. İlk gerçek anayasamız Lozan'dan sonra Türkiye Cumhuriyeti olarak bağımsızlık belgemizi aldıktan sonra 1924'te birliğimizi, beraberliğimizi, devletimizin gelecekte bir demokrasi olmak istediğini, kuvvetler ayrılığını -kuvvetler ayrılığını direkt yazmaz ama maddelerinde ayrı ayrı tarif eder- içeren ilk anayasal metnimizdir. 61 Anayasası'nı biliyorsunuz hangi koşullarda çıktığını, en demokratik Anayasamız olarak anılır. 82 Anayasamız bir darbe anayasasıdır. 2010 Anayasamız ve 2017 Anayasamız da var. Bunu ben söylüyorum, Anayasacılar pek böyle bakmıyor. Kuvvetler ayrılığı prensibi esassa, 82'ye demediklerini bırakmıyorlar ya, Darbe Anayasası zaten darbeden sonra çıkmış anayasa.

Şu anda bulunduğumuz nokta 82 Anayasası'nın ilk kabul edilip ilan edildiği durumdan bile çok daha geridedir. Aksini iddia eden varsa konuşalım. Kuvvetler

ayrılığı olmadan demokrasi olmaz. Kuvvetler ayrılığı temel ayracına göre şu andaki Anayasal durumumuz bence 1924 Anayasası'nın da gerisindedir. Kimi kandırıyoruz, durmadan 82 82 82. 82 mi kalmış? 27 kere değiştirilmiş ama bazı şeyleri değiştirmemişiz. Bilerek değiştirmemişler.

2010'dan sonra tamamen yargının siyasallaştığı, yargının her türlü bağımsızlığını kaybettiği bir süreç yaşadık. Hâkimlerimizin, savcılarımızın siyasi partilere bölündüğü, siyasetin doğrudan etkisine girdiği çok vahim bir vesayet süreci yaşadık. 2017'den sonra ise tamamen kuvvetler birliği ilkesine döndük. Nedir durum biliyor musunuz? Biliyorsunuz zaten Anayasa Mahkemesi'ne, HSK'ya tamamen, yürütme makamı, Anayasanın 9. maddesine göre, 104. maddesine göre yürütme makamı olarak tanımlanan cumhurbaşkanlığı makamı seçim yapıyor. Hem yürütme maddesi o makam tek başına yürütme organı devletin, hem de yüksek yargıyı belirliyor. Ya kendisi belirliyor ya Türkiye Büyük Millet Meclisi belirliyor. "Paylaşmış" diyeceksiniz, "ne var? Birazını kendi belirliyor. Birazını Türkiye Büyük Millet Meclisi", ama aynı zamanda parti başkanı olduğu için aynı zamanda olabiliyor makam. Aynı zamanda Meclis'in kararlarına da hâkim olduğu için baktığınızda yürütme organı yargıyı tamamen belirlemiş oluyor. Doğrudan ya da dolaylı olarak. Yasama, yürütme, yargı; yasama organı zaten yapısal olarak yürütme organına yakındır. Modern hukuk sistemlerinde, Meclis içeren sistemlerde, parti başkanlığını da sürdürdüğüne göre yasama, yürütme, yargı tek makamda toplanıyor.

Bu haliyle bu 1908 Anayasası'ndan geride midir, ileride midir tartışılır. Şimdi Anayasaya uyulmayan noktalar var ama öyle değil. Bu monarşik yapı, bu otokratik yapı Anayasal bir yapı. 2017'de referanduma gittik. Yasaları uyguluyorlar, sürpriz bir şey yok, bunun zaten bir otokratik yapıya evrileceğini bilmek için kâhin olmaya gerek yok. Yetkiler öyle sır değil. 2017'de eğer toplumumuzun %70'i deseydi ki "ya bu olur mu arkadaş? Akıl var, izan var. Böyle şey mi olur? Kaçınıcı yüzyıldayız" deseydi böyle bir şey olmazdı. Kimseye kızacak fazla bir durum da yok. 2010 yılında "işte hâkimler, savcılar bu kadar siyasallaşıp gruplaştırılır mı? Uygun değil bu durum" diye toplumun %70'i "ciddi olun kardeşim bu getirilir mi milletin önüne" deseydi böyle bir şey olmazdı. O yüzden "ele geçirilmiş" gibi yorumluyorlar. Öyle bir şey yok. Yasal, Anayasal tamam, Anayasaya uyulmayan noktalar var. Esnetilen noktalar var. İhlal edilen noktalar var. Şu veya bu oranda birçok ülkede olabilecek şeyler. Ama Anayasa metni yetki dağılımını böyle yapmış. Anlatabiliyor muyum? "Kendi düşen ağlamaz" demek istemiyorum ama ağladığımız durumu, otokratik durumun aslına göre şekillendiğini de ifade etmek istiyorum.

Anayasa krizi bana göre bir sonuç bildirgesinde -ya da sonuç bildirgesi demeyelim- fesih beyannamesinde sınıfsal sömürüye karşı, emperyalizme karşı bir hece bile görülmeyen, 50 yıldır etnik nedenle terör faaliyeti gösteren yapının etkisiyle bir Anayasa-yasa tartışması olacaksa bu sıhhatli bir şey değil. Eğer şu deniyorsa,

işte bunlar terörü bırakacak, eylemi bırakacak, Anayasa'da bazı şeyleri değiştirelim. Bu arada iktidar süresini de uzatalım. İktidarımızın süresini de uzatalım. Bu çok ayıp bir şey olur. Birinci Anayasa krizi bu. İkinci Anayasa krizi evrildiğimiz diktatörlük. Anayasal zeminde evrildiğimiz otokrasi, Anayasal zeminde evrildiğimiz tek merkezlik, yargının da yürütmenin bir parçası haline gelmesi. İkinci Anayasa krizimiz de bu. Üçüncü Anayasa krizimiz bana göre en zoru. Çünkü bu soyut ve belirsiz. Diğerlerini çözersiniz Anayasal değişimlerle ama bunu çözmeniz on yıllar, yüzyıllar alır. İnsanlar Anayasayı okumuyor. İnsanlar Anayasal haklarına sahip çıkmıyor. Ben inanıyorum ki bu Anayasanın böyle sonuçlanacağını bilse 2017 oylamasında %80 hayır çıkardı. İnanıyorum ki 2010 oylamasında %42 değil de %70 hayır çıkardı. İnsanlar, insanlarımız Anayasal haklarına sahip çıkmıyor.

Pozitif bitirelim. Buraya bazı Anayasal haklar koydum. 5. maddeyi okursanız devletin amacının ne kadar iyi şeyler olduğunu, hükümetin amacının toplumu ne kadar geliştirmek, devletimizin ve kamunun yurttaşın, sizlerin ne kadar önünü açmak mükellefiyeti olduğunu görürsünüz. Tatlı bir madde. Moral bulmak için -bazı televizyon kanallarını izleyerek moral bulanlar var ya- işte bu hiç uygulanmayan, kimsenin sahip çıkmadığı Anayasa maddelerini okuyarak hem Anayasal duyarlılığımızı artırırız hem de moral buluruz. Devletin amacı öyle. 10. madde eşitlik. Hiçbir sınıfa, kimseye, hiçbir zümreye ayrıcalık tanınmaz. Kanun önünde herkes eşittir. Çok romantik değil mi? 28. madde basın hürdür sansür edilemez. Ne kadar tatlı. 44. madde. Topraksız köylülere toprak dağıtmak devletimizin, iktidarın görevidir. Çok güzel. 45. madde, tarımsal üretimi geliştirmek. Sonra da ürünlerin layıkıyla pazarda değerine satılmasını sağlamak devletimizin görevidir. İktidarın görevidir. Ne güzel değil mi? Bizim çiftçiler duysa bayram eder. 166. madde, devlet plan yapmakla mükelleftir. İktidar fiyat istikrarını sağlamak, ödemeler dengesini sağlamak, enflasyonu düşürmek, dış ticaret dengesini gözetmek, üretimi, ülkenin kaynaklarını doğru kullanmak durumundadır. 70. madde, hizmete girme hakkı. Her vatandaşın hizmete girme hakkı vardır. Hizmetin gerektirdiği liyakat dışında hiçbir ayırım kabul edilemez. Bunlar Anayasa, hepimizin hakkı ama hep birlikte yeterince sahip çıkmıyoruz. Bir şey daha söylemek istiyorum. Son, hemen bitiriyorum.

Bizim milletimizi oluşturan, Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturan, kuruluşundan itibaren oluşturan bütün insanlarımız bizim için özeldir, eşittir. Zaten toplumumuz bu kardeşleşmeyi başarmıştır. 50 yıldır süren etnik teröre rağmen hiçbir şekilde insanlarımız birbirine bunu yansıtmamıştır. Kardeşlik hukuku hiç bozulmamıştır. Çünkü insanlarımız onu ayırmıştır. Terör eyleminde bulunanları ayırmıştır. Asla herhangi bir insanımızın temsilcisi gibi görmemiştir. Maalesef bazı siyasetçiler görmüştür ama halkımız asla bu oyuna gelmemiştir. Basınımız dikkat etmelidir. Bizim kardeşlerimizin adıyla terör örgütlerini anmasınlar. Kuzey Irak'taki Kuzey Suriye'deki bazı terör yapılarına -maalesef çok üzülerken burada

ifade ediyorum- “Kürtler” deyiveriyorlar. Bu doğru değildir. Kürt vatandaşlarımız, kardeşlerimiz ulusumuzun, kardeşliğimizin asli unsurudur. Onların zaten büyük bir çoğunluğu o terörist ve bölücülere mesafe koymuştur. Büyük bir çoğunluğu asla ayrılıkçı değillerdir. Çerkez kardeşlerimizin akrabaları da bizim akrabamızdır. Arap kardeşlerimizin akrabaları da bizim akrabamızdır. Hiç kimsenin geçmişinin inkârına, kimliğinin inkârına hiçbir gerek yoktur. Ama biz uluslaşabilmiş, o seviyeyi göstermiş bir topluluğuz. Bunun kıymetini, seviyesini de çok iyi bilmemiz gerekir. Türkiye’imizde bölgesel dillerde, basın-yayın yasakları söz konusu değildir. Türkiye’imizde, bölgesel dillerde kurs, eğitim, yasakları söz konusu değildir. Mahkemelerde kullanımda bir engel yoktur. Propagandada kullanımda bir engel yoktur. Devlet dairelerinin de kullanımında bir engel yoktur. Uygulamadan kaynaklanan ceberut bazı uygulamalar vardır. Onları da kaldırmak bizim, hepimizin görevidir. Boynumuzun borcudur. Birliğimize, beraberliğimize, kardeşliğimize sonuna kadar sahip çıkmalıyız çocuklarımızın geleceği için. Bizim çocuklarımız aynı apartmandan çıkıp çok farklı dillerde eğitim görürlerse bu iyi mi olur, kötü mü olur? Hep beraber bunu düşünmemiz lazım. Atatürk’ün deyimiyle bitireyim. Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir. Hepinizi saygıyla, sevgiyle selamlıyorum.

Evren Özalkuş

Muratpaşa Belediye Başkanı Sayın **Ümit Uysal**’a teşekkür ediyoruz. Şimdi katılımcılarımızın konuşmalarını sizlerle paylaşacağız. İlk onar dakikalık bölüme geçiyoruz. Bunu neden hatırlatıyorum? Çünkü bir ikinci onar dakikalık bölümümüz daha olacak ve sonrasında sizlerin de sorularını alacağız. Şimdi Forum Muratpaşa’nın bu etabında konumuz Cumhuriyetin Geleceği başlığı altında Anayasa Krizi ve Demokratik Ulus Devlet. Onu siyasetçi kimliğiyle de tanıyoruz. Uzun yıllar siyaset yaptı. CHP’de milletvekilliği yaptı. Ama ben daha çok eğitimci kimliğiyle hocamızı tanıyorum, tanıtmak istiyorum. Çünkü genç beyinlere bütün bildiklerini anlatıyor, bizlere anlatmaya devam ediyor. Anayasa Hukukçusu Profesör Doktor Süheyl Batum şimdi huzurlarınızda.

Süheyl Batum—Prof. Dr., Anayasa Hukukçusu

Çok teşekkür ederim. Şimdi bir kere Muratpaşa Belediyesi’ni âdetten olduğu için değil ama gerçekten şöyle tebrik etmek istiyorum. Altıncısıymış bu. Evet. Eğitim, göç, tarım gibi çok önemli konularda toplantılar yapmışlar. Bu da Anayasa, bence de şu anda en önemli sorunlarımızdan biri. Şimdi bu ilk 10 dakikada ilk önce müsaade ederseniz üç tane tespitle başlamak istiyorum. Üç tespitle başlarken şunu amaçlıyorum: Türkiye gerçekten inanılmaz bir dönem yaşıyor. Anayasalar her zaman tartışılabilir. Anayasalar her zaman olur. Faraza işte Amerikalılar 1787 Anayasasını yapmış. Fransızlar 1791 Anayasasını yapmış. İtalyanlar 1848 Almanlar 1849

Biz Türkiye’de 1982’de yaptık. Dedik ki bu Darbe Anayasası çok kötü. Sonra bütün partiler iktidar oldu. 2002’ye kadar çok önemli, bu meclisler çok önemli iki değişiklik yaptılar. 95 ve 2001’de temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmış halini demokratikleştirmek için çok önemli değişiklikler yapıldı. O değişiklikler yapılırken ben bir Anayasacı olarak tabii ki çok daha fazla ilgilenmek durumunda kaldım ve bir parti onlara, o değişikliklerin daha da demokratik olmasına, bu sendikal hakların verilmesine karşı çıkmıştı. Hangi parti bilmiyorum. O gelenekten gelen partilerin Anayasa krizindeki rollerini gerçekten anlamıyorum.

Şimdi birinci tespit şu değerli arkadaşlar. Bunu kimseyi aşağılamak veya kötülemek için söylemiyorum. Ben 1980 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuk Kürsüsüne asistan olarak girdim. O dönemde işte rahmetli Orhan Aldıkaçtı, Bülent Tanör, Erdoğan Teziç, Bakır Çağlar onlar kürsüdeydi zaten. Bizden daha büyüktü. Hepsi maalesef rahmetli oldu, ben de asistan olarak girmiştim Necmi Yüzbaşıoğlu ile beraber. Tekler Çiftler vardı. Çiftlerde biz vardık, Teklerde Servet Armağan vardı. Servet Armağan sonra, AKP döneminde de rektörlük yaptı uzun süre, bir kitap yazmıştı. *Esas Teşkilat Hukuku* diye ve genelde Anayasacıların tersine bir şey yazmıştı kitabında. “Anayasa Mahkemesi kötü bir mahkemedir. Çünkü milli iradeyi sınırlar, ekonomik gelişmeyi durdurur. O yüzden Anayasa mahkemelerinin olmaması lazım” diye. Şimdi bundan bir iki sene önce MHP bir Anayasa taslağı yayımlamıştı. Hatırlayacaksınız, Anayasa taslağında Anayasa Mahkemesi kaldırılmıştı. Daha doğrusu yüksek mahkeme olmaktan çıkarılmıştı. Çizgi aynen devam ediyor. Aynı şekilde 2010’dan itibaren anayasa değişikliğini yaparken 2017’de artık AKP iktidarı da Anayasa Mahkemesi’ni Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin ve cumhurbaşkanının egemenlik alanına, yetki alanına almak için çok ciddi bir düzenleme getirmişti. Ve o günden sonra da Anayasa Mahkemesi biliyorsunuz ki birçok kararında beğenilmedi.

Bunu şunun için söylüyorum. Anayasa krizindeyiz ve şu anda arka arkaya 2004’te, 2005’te, 2006’da, 2007’de, 2010’da, 2017’de değişiklik yaptıktan sonra AKP iktidarı diyor ki bir tane daha yapacağız. Harika olacak bu Anayasa. Herkesi kapsayacak, dünyada böyle bir Anayasa yapılmamış diyor. Şimdi ben de o çizgiden baktığım zaman bunun imkânı olmadığını düşünüyorum. Ama muhakkak ben yanılıyorumdur. İkinci saptamam şu. Gene bu dönemlerde tartışırken bir konuyu çok tartışırdık. Üçüncü tespitime de bağlayacağım. Erdoğan Teziç ve Bülent Tanör bir şey söylerlerdi. O sırada şu çok tartışılıyordu. Hatta 80’li yılların sonunda, 90’lı yılların başında Avrupa Birliği’ne üye olursak iklim değişir mi diye. Osmanlı bunun örneğidir. Dış dinamiklerle yapılan anayasaların başarılı olma şansı yoktur. Sadece dış dinamiklere dayanan anayasaların hiçbir zaman başarılı olma şansı yoktur. Şimdi üçüncü tespitim de şu sevgili arkadaşlar. Gerçekten demin başkan da söyledi

Osmanlı'dan başlayarak. Osmanlı kadar yenilenmek, ıslahat yapmak, modernleşmek isteyen bir devlet azdır. Ama hiçbir zaman bunu başaramadı.

1808 Senedi İttifak'tan sonra olmadı. Çünkü âyanlarla geçici bir ittifak yapılabilecekti. Sonra 1838 Ticaret Antlaşması, Osmanlı'nın yavaş yavaş dış borçların egemenliğinde yarı sömürgeleşmeye başladığı bir dönemdi. 1839'da hiçbir şey yaratmadı dış dinamikler. 1856'da "aman Ruslara karşı bize yardım ediniz. İngilizler, Fransızlar istiyor." Paris Antlaşması'nda böyle söylediler. Islahat Fermanını kabul edelim. Olmadı. Tershane Konferansını topladık. 1876 Kanunî Esasî yapıyoruz. Bakan dedik. Attık topları, hadi konferans dağılsın; dağılmadı ama arkasından bir yıl sonra 93 Harbi, kaybettik ve dış dinamiklerle anayasa yapılmayacağını bu ülke net olarak gördü. Sadece Bülent Tanör'ün, Erdoğan Teziç'in veya bazı profesörlerin söylemesi değil. Türkiye bunu iliklerinde hissetti. Bu halk, burada olan insanlar, bu millet bunu gördü. Ve Cumhuriyetin ilanı ile de ilk baktığımızda şunu görmek mümkün. O dönem için 21 ve 24 Anayasalarında o dönemin koşullarına özgü kurumları Anayasanın içine almaya çalıştık, aldık. Neydi onlar? Ulus egemenliği. Bugün bile geçerliliğini koruyan ulus egemenliği. Padişahın egemenliği. Hadi padişahla paylaşalım, birazını o kullansın, birazını biz kullanalım. Ayıp olmasın filan değil. Ulusun egemenliğine dayalı temsil olgusu, TBMM olgusu, Meclis olgusu ve her şeyden önemlisi egemenliğin kayıtsız şartsız milletin temsilcilerine ait olması. Dikkat edin. Şöyle diyorlar: "Padişah da bir dakika, ben de yıllarca padişahım demesin. Başka bir kurum, benim de hakkım var demesin" diye. Kayıtsız şartsız başka bir kimseyle paylaşmaksızın milletin egemenliği. Ama biz bunu nasıl algılamaya başladık başta? Kayıtsız şartsız, işte kuralsız filan, istediğini yapar. İsteddiği her şeyi yapar millet. Oysa bu o Anayasa'da da esas uygulamasında da böyle değildi. Ve vatandaşlık olgusunun, millet olgusunun din, dil, etnik köken gibi unsurlardan arındırılması, arındırılarak kullanılması gibi.

Şimdi baktığımızda şunu görüyorum. 100 yıl önce bence o dönemin koşullarında son derece başarıyla oluşturduğumuz bu olguyu kesinlikle ve kesinlikle biz çok kötü kullanmaya başladık. Özellikle çokpartili düzenden sonra ve bugün vardığımız noktada artık Anayasa hukukunun temel kavramlarıyla uyuşmayan bir noktaya geldik. Bunun için söylüyorum. Bu forumlar çok güzel ve Türkiye birikimli bir ülke. Son derece birikimli. Birikimli insanları da var. Biz Anayasaları doğru dürüst yapabilme imkânına sahibiz. İlk defa hayatımızda 2000 yılında Anayasa yapmış değiliz. Her ne kadar bazı insanlar 2010 yılında hayatımızda ilk defa sivil Anayasa yapıyoruz diye ortaya çıkmış olsalar da Sayın Cumhurbaşkanımız o zaman başbakanı galiba. Sayın Başbakanım hayatımızda, sayenizde ilk defa sivil Anayasa yapıyoruz deseler de Türkiye birazdan da konuşacağımız gibi çok ciddi bir birikime sahiptir. Ama bu noktayı uzatmayayım. Birazdan uzatacağım. Bir tek şey söyleyelim. Şimdi herkes birbirini takdir ediyor. MHP, AKP'ye, AKP MHP'ye, o DEM'e DEM ona. Böyle

birbirlerine bayılıyorlar. Ama demin başkan da söyledi. Yargıtay ile Anayasa Mahkemesi arasındaki ihtilafta Anayasanın 153. maddesi açık dururken “Yargıtay yerli ve millidir, Anayasa Mahkemesi ise kökü dışarıda olanların organı haline gelmiştir” diyen bir zihniyetin Anayasa yapabileceğine, böyle bir gücünün de olduğuna kesinlikle inanmıyorum.

Kişi güvenliği, masumiyet karinesi gibi hukukun, Anayasa hukukunu bırakın hukukun normal temel ilkeleri haline dönmüş, yüzlerce yıldan beri ilkelerin hiçe sayıldığı, Anayasal kuralların görmezden gelindiği bir dönemin ciddi bir Anayasa yapabileceğine, bunu tahayyül edeceğine bile inanmıyorum. Ve son olarak da şunu söyleyeyim. Anayasanın açık hükmüne rağmen hiç durmadan kayyum atayan ve yerine kayyum atanmış insanın ertesi akşam gidip “Sayın Cumhurbaşkanı sayenizde şimdi harika bir Anayasa yapacağız” diyen insanlara da hiç güvenmiyorum, bu zihniyete de güvenmiyorum. Nasıl yapılacağını biz birazdan 10 dakika içinde konuşuruz, çok teşekkür ediyorum.

Evren Özalkuş

TELE1 Genel Yayın Yönetmeni ve gazeteci Merdan Yanardağ...

Merdan Yanardağ

Muratpaşa Belediyesi'ne, Muratpaşa Belediyesi'nin değerli başkanı Ümit Uysal Bey'e teşekkür ediyorum. Kutluyorum bu 6. forum. Bir ilçeden bir ülkeye, o ülkeden dünyaya bakmak böyle bir şey işte. Türkiye'nin en temel sorunlarını tartışabilmek, bunu Türkiye ile ortaklaşabilecek kanalları yaratmak, insanlarla paylaşmak ve Türkiye'nin entelektüel birikimine, tarihsel zenginliğine bir katkıda bulunmak ancak bu tip etkinliklerle olabilir. Yerel yönetimlerin, belediyelerin böyle bir işlevinin olduğunun bize hatırlatılması nedeniyle ben ayrıca Sayın Başkana, Belediye Başkanı Ümit Uysal'a teşekkür ediyorum.

Şimdi bir Anayasa tekniği tartışmasından öte Anayasa tartışmalarının bir siyasal tartışma, ideolojik oylumu ve tarihsel arka planı olan konular olduğunu hatırlamak lazım. O nedenle ben daha teknik bir tartışma boyutunu, siyasallaşmış ya da politeknik boyutunu Süheyl Batum Bey'e bırakarak bir değerlendirme yapmak istiyorum. Nasıl oldu da Türkiye dünyanın 21. yüzyılın ilk çeyreğini bitirdiği bu tarihsel dönemde böyle bir krizle karşı karşıya kaldı? Niyে Anayasa tartışıyoruz?

Anayasal düzen-meşruti düzen tartışması bu ülkenin tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Örneğin Yeni Osmanlılar ve Jön Türklerin bütün derdi meşruti bir yönetimdir. kaynağını halktan alan, yasadan alan, hukuktan alan; kişinin, bir hanedanın, bir ailenin, bir monarkın iradesine bağlı olmayan, yetkiyi gökyüzünden, tanrıdan değil, tanrısal bir gücü ve yetkiyi kullanan değil, halktan aldığı bir yetkiyi kullanan bir düzen, bir yönetim arayışı bu toprakların kadim sorunudur. Şimdi

Mustafa Kemal Atatürk Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile Ulusal Kurtuluş Mücadelesi'ni sürdürebilirdi. Bunun dünyada örnekleri var.

Cezayir Ulusal Kurtuluş Cephesi, mesela Cezayir'in bağımsızlığını Fransızlara karşı kazanan önemli bir liderdir. Ve Türkiye Cumhuriyeti'ni, Türkiye'deki Cumhuriyet devrimini, Türkiye'deki Kemalist devrimi model ve örnek alır. Ve tarihin dramına bakın ki o dönemde Türkiye'yi yöneten Menderes iktidarı, Demokrat Parti iktidarı Birleşmiş Milletler'de Cezayir'in bağımsızlığı aleyhine oy kullanan ikinci ülkedir. Birinci ülkeyi tahmin edebilirsiniz, Fransa'dır. Fransa'ya karşı bir bağımsızlık mücadelesi veriyor çünkü Cezayir. İkinci ülke Türkiye'dir biliyor musunuz? Cezayirli devrimciler Mustafa Kemal posterleriyle, Cezayirli Ulusal Kurtuluş Mücadelesi savaşçıları Mustafa Kemal posterleriyle yürüyüşler, gösteriler düzenleniyor. Bir devrim sürecidir o. Hatta fotoğraflar vardır. Hücre evi diye bilinen evler, örgüt evlerinde duvarda Mustafa Kemal'in fotoğrafları vardır. Onlar bir İslam ülkesinde demokratik bir devrim, ulusal bir devrim yapan ve Ortaçağın karanlığını yırtarak İslam dünyasının devam eden o büyük, derin ortaçağını aşan bir ülkeyi model olarak alırlar.

Türkiye 1960'a kadar 1924 Anayasası'yla geldi. Şimdi Anayasalar ilginç bir özelliğe sahiptir. İktidarlar onu uygulayan güçtür, siyasi gücün elinde farklı yorumlanabilirler. Anayasalar eğer toplumsal ve tarihsel bir derinliğe, bir güce sahip değilse iktidarların elinde bir kâğıt parçasına da dönüşebilirler. Devrimci bir Anayasadır 1924 Anayasası. Fakat Demokrat Parti iktidarında bir karşıdevrimci metin için, bir karşıdevrimci hamle için kullanılan bir metne dönüşebildi. Peki. 1921 Anayasası diyebilir miyiz? Anayasa tekniği bakımından hocam da herhalde bunu onaylayacaktır. Çok anayasa diyemeyeceğimiz, 18 maddeden oluşan bir metindir. 1876 Kanuni Esası'nın 18. maddesinden alınan, 21. Anayasası'nda hâlâ şeriat vardır. Laik bir ülke değildir. Demokratik bir tanımlama yoktur. Sadece İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'ın yerine Türk Devrimi'ni, Anadolu ihtilalini yönetecek, bağımsızlık savaşını yönetecek bir Meclisin çalışma esasları, bağlı olduğu ilkeler olarak tanımlanabilir. Bu tartışmaya geleceğim. Günümüze getirmek istiyorum.

Niye 24 Anayasası'nın öncesi ve niye Lozan? Niye birdenbire bu bizim gündemimize giren önemli bir tartışma oldu? 24 Anayasası'nın öncesinde laiklik yok, demokratik devlet yok. Hâlâ saltanat ve hanedanın olduğu, hâlâ hilafetin olduğu bir düzen öngören, yürürlükteki bir Anayasadır veyahut bir ortak yasadır, bir tüzüktür, adına ne dersek diyelim ama yaygın kabul olarak 21 Anayasası deniyor. Biz de onu öyle kabul edelim. Çünkü her devrimin iki kanadı vardır değerli konuklar. Her devrimde bir o devrimlerin radikal kanatları, devrimci kanatları bir de daha tutucu, muhafazakâr kanatları vardır. Bu sadece Türk Devrimi'ne özgü değildir. Fransız Devrimi için de geçerlidir. Fransız Devrimi'nde Sankülotlar denilen baldırı çıplakların, yoksulların, halkın desteklediği Jakobenler en devrimci kanadı oluşturur. Eğer

bugün Fransa ve dünyada hâlâ demokratik bir kültür, insan hakları, yurttaş hakları gibi kavramlar varsa insanlık onlara borçludur. Ama o devrin bir muhafazakâr kanadı da vardır. Mesela o kanadın içinde Danton vardır. Bunlar sırayla giyotine giderler ama bir birikim oluşur. Ve devrim henüz bütün sıcaklığıyla devam ederken dünyadaki ilk muhafazakâr siyaset belgesi yazılır. Edmund Burke bir İngiliz siyasetçidir. İnsanlık tarihinin toplamından daha büyük bir olayın yaşandığını söyler Fransa'da. O kadar büyük bir olay, o kadar büyük bir atılımdır bu. Ve Burke eski kurumların; hanedanlığın, sarayın, geleneklerin ve diğer kurumların korunarak bir değişimin yaşanması gerektiğini söyler. Devrimin hızına, temposuna, ritmine ve kapsamına itiraz eder. Değişimin kendisine değil. Türk Devrimi'nin de benzer bir özelliği vardır. Rauf Orbay, Ali Fuat Paşa ile birlikte Mustafa Kemal Atatürk'ü Cumhuriyetin ilan edileceğine dair tartışmalar yoğunlaşınca bir bağ evine davet eder ve der ki Rauf Orbay -ki Hamidiye kahramanıdır, Hamidiye zırhlısının kahramanıdır, Kurtuluş Savaşı'ndan yanadır, bağımsızlıktan yanadır- hilafetin kalmasını hatta saltanatın devam etmesini ister. Onlar Kurtuluş Savaşı'nın kahramanlarıdır. Kâzım Karabekir yine öyledir. Rauf Orbay, Mustafa Kemal'le tartışmada, "Benim kursağımda halifenin lokması var" diyor. "Ben o bakımdan hilafete karşı bir tutum içinde olamam. Hilafeti kaldırmak da yanlış olur." 1924'e kadar halife var biliyorsunuz. Halife Abdülmecid Efendi, Vahdettin ve Osmanlı hanedanı yurtdışına kaçarken Osmanlı ailesinin önemli bir kısmı İstanbul'da, Türkiye'de bulunmaya devam ediyor. 1924'tür hilafetin kaldırılması, laikliğin bir tanım olarak Türk Anayasal ve hukuk sistemi içine girişi de 1924'tür. 1924, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın ve Cumhuriyet devriminin, Türk Devrimi'nin, devrimci kanadının sürece tam anlamıyla hâkim olduğu tarihtir. Anlamı budur.

Anayasa mükemmel değildir. Anayasanın birçok eksiği vardır. Anayasa tamamlanabilir, geliştirilebilir birçok Anayasa gibi. Bunu tamamlayan, 24 Anayasası'nı tamamlayan bana göre 1961 Anayasası'dır. 24 Anayasası Osmanlı topraklarında, Türkiye'de Ortaçağ kapatan Anayasadır. 61 Anayasası ise Türkiye'de Cumhuriyeti demokrasiyle buluşturan Anayasadır. Sonra Rauf Orbaylar, Kâzım Karabekirler biliyorsunuz Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nı kuruyorlar ve 1925 Şeyh Sait Ayaklanması, Takrir-i Sükûn Kanunu'nun çıkartılmasıyla Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kapatılıyor. 26'da Mustafa Kemal Atatürk'e bir suikast girişimi, İzmir suikastı diye bilinen suikast girişimi açığa çıkartılıyor. Bunun üzerine Karabekir dahil Kurtuluş Savaşı'nda rol almış, bağımsızlık mücadelesinde rol almış ama devrimde yer almamış, devrime karşı çıkmış birçok insan tutuklanır. Kâzım Karabekir de tutuklananlar arasındadır ve yargılanır. Mücadele zannettiğimizden daha şiddetlidir. Bir kısmı sürgün edilir. Adnan Adıvar, Halide Adıvar yurtdışına giderler. Onlar devrimin, bizim devrimimizin muhafazakâr kesimidir. Bir kısmı Cumhuriyetçilerle, devrimcilerle uzlaşır Celal Bayar gibi, Atatürk'ün son başbakanıdır. Adnan

Menderes gibi; Aydın il başkanı, daha sonra Aydın milletvekilidir. Ama devrim böyle bir diyalektik içinde ilerler. Muhafazakâr ve devrimci kanat arasındaki mücadeleye ilerler. Çok sağlıklı bir gelişim olabileceken bunun önünü kesen nedir? Bunun önünü kesen 1950'den itibaren Cumhuriyete muhafazakâr kanadın hâkim hale gelerek Cumhuriyetin devrimci yanını tasfiye etmesidir. Demokratik yanını tasfiye etmesidir. Buradaki en büyük faktör NATO'dur. İki kutup arasındaki mücadele, Doğu ve Batı blokları, sosyalist ve kapitalist emperyalist bloklar arasındaki mücadelede Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'nda izlediği yanlış politikaların da etkisiyle NATO'ya girmesi onun felaketi oldu. Türkiye'de Demokrat Parti iktidarını bu nedenle Doğan Avcıoğlu bir karşıdevrim olarak nitelendirir. Doğan Avcıoğlu Türkiye'nin en önemli entelektüellerinden, devrimci aydınlarından biridir. O bakımdan onun *Türkiye'nin Düzeni* kitabını ben her yerde öneririm. Mutlaka elinizin altında bulunması gereken bir kitaptır. *Türkiye'nin Düzeni*'ne mutlaka bakmalısınız.

Bugüne getirmeye çalışacağım ama zaman yetmiyor. Şimdi Türkiye Soğuk Savaş'a feda edilmiş, kurban edilmiş bir ülkedir. Çünkü Yeşil Kuşak stratejisi, Yeşil Kuşak doktrini dediğimiz İslam ülkelerinde, Müslüman ülkelerde solun, sosyalist hareketin, demokratik ve devrimci hareketlerin gelişmesini önlemek için dini, cemaatleri, İslamcılığı, siyasal İslamcılığı kışkırtma, örgütlenme, öne çıkarma siyasetidir. Bu nedenle siyasal İslamcılık bir emperyalizm imalatıdır. Yerli ve milli olmayan tek bir ideoloji varsa Türkiye'de siyasal İslamcılıktır. Bu ülkenin kültürüyle, gelenekleriyle, değerleriyle bir ilgisi yoktur. Hiçbir ilgisi yoktur. Bakın 1960'larda komünizmle mücadele dernekleri kurulduğu zaman Türkiye'de komünist mi vardı? Komünizmle mücadele dernekleri esas olarak Kemalizmle mücadele ettiler. O derneklerden yetişen herkes siyasal İslamcıdır. Bir tanesi İsmail Kahraman'dır. Bir tanesi Fethullah Gülen'dir. Bir tanesi Recai Kutan'dır. Bir tanesi Abdullah Gül'dür. Onun gençlik teşkilatından yetişen Recep Tayyip Erdoğanlardır. Milli Türk Talebe Birliği'nde Hulusi Akar komünizmle mücadele derneklerinde yer almaz ama onlarla ilişkili Necip Fazıl Kısakürek'in Kayseri'deki bütün seminerlerine gider lise öğrenciliği sırasında. Askeri liseden gelmediği halde Genelkurmay Başkanı olan ender isimlerden biridir.

Şimdi Soğuk Savaş dönemine kurban edilen ülkede sürekli bir Anayasa krizi de yaşanır. Bizim geleneğimiz şu. Mesela Kurtuluş Savaşı sırasında savaş niye Meclis'le birlikte yönetildi? Neden Anafartalar kahramanı bir general var? Bakın beraberindeki yol arkadaşları. Refet Bele henüz daha albay, yarbay rütbelerinde, onlar Kurtuluş Savaşı içinde general olabildiler. Kıdem olarak kendinden üst rütbede olan iki kişi vardır ya da bir kişi vardır. Fevzi Çakmak'tır. Fevzi Çakmak da Osmanlı'nın son Harbiye Nazırı'dır. Son anda katıldığı için Kurtuluş mücadelesine, hatta Menzil kararına geliyor. Oradan telgraf çekiyorlar Ankara'ya Mustafa Kemal'e. "Fevzi Çakmak bize sığındı, kendisini tevkif edelim mi, tutuklayalım mı" diye. Mustafa Kemal

“bırakın gelsin” diyor. Çünkü itibarlı, tanınan, Osmanlı'nın son Harbiye Nazırının işgal altındayken, Damat Ferit Hükümetinin Harbiye Nazırının İstanbul'dan kaçıp Anadolu'ya gelmesi Kurtuluş Savaşı için bir prestij yaratacağı için son anda katılmıştır ve katılırken de Mustafa Kemal'in önderliğini benimser.

İttihat ve Terakki, Kuvayı Milliye ve Cumhuriyet Halk Partisi çizgisi ve Kuvayı Milliye'den bugüne gelen 1970'lerin, 60'ların Milli Demokratik Devrim Hareketi, MDD, Dev-Genç vesaire bunlar çoğaltılabilir. Bunların tamamı, bu gelenek Türkiye'nin devrimci geleneği, Cumhuriyetçi geleneği, halkçı geleneği Anayasal meşruti bir rejimden yana oldu her zaman. Türkiye'nin ilk darbecileri İslamcılardır. İlk darbe 1876 Anayasasını Osmanlı-Rus Savaşı'nı gerekçe olarak göstererek kapatan ilk Meclisini ve Anayasasını askıya alan kim? Abdülhamit. Peki II. Meşrutiyet dediğimiz 1908 Devrimi? Küçültmemek lazım, Cumhuriyet tarihçileri Cumhuriyet devriminin önemini vurgulamak için II. Meşrutiyeti biraz küçümserler. Ama dünyada hürriyet devrimi, özgürlük devrimi olarak bilinir ve öyledir de, Cumhuriyeti hazırlayan devrimdir.

1908 Devrimi dünyada hürriyet devrimi, özgürlük devrimi olarak bilinir ve öyledir de, Cumhuriyeti hazırlayan devrimdir.

1908'den sonra bakan Meclis tekrar açılıyor. Meclis-i Mebusan için 25 milyon km² topraklarda seçim yapılıyor. İlk çokpartili seçim o nedenle 1946 değildir. İttihat ve Terakki'nin, Jön Türklerin öncülüğünde yapılır. Basra Körfezi'nden Makedonya'ya, Manastır'a kadar uzanan geniş coğrafyada seçim yapılır. Sadece İttihat ve Terakki ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası değil, Ahrar Fırkası da vardır. Bazı Arap partileri vardır. Taşnak, Devrimci Ermeni Partisi vardır. Bunların tamamı seçimlere girer. İttihat ve Terakki %70'e yakın oy alarak iktidara gelmesine rağmen, çoğunluğu sağlamasına rağmen hükümeti kendisi kurmaz. Peki 31 Mart Vakası diye bildiğimiz 1909, eski takvime göre 31 Mart, 13 Nisan 1909'da bir darbe yapılıyor. Bu darbe Taksim'deki Topçu Kışlası'ndaki alaylı paşalar -aralarında okuma yazma bilmeyenler var- mektepli askerlere, subaylara nefretle bakıyorlar. Saray'ın, Yıldız'ın kışkırtmasıyla herkes zannediyor ki 1908'de Abdülhamit tahttan indirildi. Hayır, yetkileri sınırlandırıldı. Yıllık 16.000 altın bütçe ayrıldı. Bütün yetki Meclis'e, milletin temsilcilerine aktarıldı. Yürütme erki de Meclis'ten seçilecek, oluşturulacak hükümete bırakıldı. O bakımdan 1908 Anayasası ilk Meclis-i Mebusan'ın ilan edildiği 1876 Anayasası'ndan daha farklıdır. Bütçe yapma yetkisi Meclis'e veriliyor ki bütçe önemli. **Bütçe yapma kavgasından, mücadelesinden doğar yeni Anayasalar.** 31 Mart 1909,

İstanbul'daki şeriatçı gruplarla darbe yapıp tekrar şeriat yasaları egemendir diyen bir girişimdir. Meclis-i Mebusan kapatılıyor. Milletvekillerinden yakalananlar linç ediliyor. Öldürülenler arasında adalet bakanı da var. Gâvur mektepleri dedikleri Harbiye, Mülkiye, Tıbbiye, İstanbul İdadisi, Galatasaray Sultanisi gibi okulların öğrencileri yollarda yakalanıp öldürülüyor, çünkü onların üniformaları var. İstanbul'da kadınların sokağa çıkması yasaklanıyor yeniden. Topçu Kışlası o merkez. Niye yapmak istediler Topçu Kışlası'nı? Anladınız mı? Evet.

Gezi Parkı'nda, Selanik'ten gelen devrimciler o Topçu Kışlası'nı top atışlarıyla yıktılar. Çünkü darbeyi bastırdılar. Mahmut Şevket Paşa yönetimindeki, Rumeli'deki askeri birliklerden oluşan Hareket Ordusu. Mahmut Şevket Paşa'nın çok ünlü bir konuşması vardır. Müthiş bir konuşma. Fransız devrimcilerin konuşmasına benzer. Onun kurmayı Fevzi Çakmak, Kâzım Karabekir, İsmet İnönü, Enver Paşa. Enver kahraman zaten. Binbaşı rütbesindedir. Binbaşı ya da yarbay. Resneli Niyazi, Oh-rili Sami gibi isimler de binbaşısıdır ve Enver'le birlikte dağa çıkan, padişaha isyan eden askerler. Daha sonra Hürriyet ilan edildi. "Artık benim yapacak işim yok. Ben memleketime dönüyorum" diyorlar ve orada eşkıyaların saldırısında öldürülen iki kahramandır Resneli Niyazi ve Oh-rili Sami. Hareket Ordusunun kurmay heyetine baktığımız zaman Kurtuluş Savaşı'nı ve Cumhuriyeti, Kurtuluş Savaşı'nı başarıyla sonuçlandıran ve Cumhuriyeti kuran heyeti göreceksiniz. Onlar aynı zamanda Çanakkale'de vardır. Filistin Cephesi'nde vardır. Bütün cepheelerde savaştılar. Anayasa kavgası böyle bir kavga. İlk darbe neymiş? Derviş Vahdeti'nin *Volkan* gazetesi etrafında toplanan tarikatlar, şeriatçılar, Topçu Kışlası'ndaki alaylı paşalar, askerler. İstanbul'da çatışma günlerce sürüyor ve darbeyi bastırıyorlar. Ondan sonra Abdülhamit tahttan indiriliyor. Herkes zannediyor ki Abdülhamit öldürüldü. Hayır, daha sonra Beylerbeyi Sarayı'na geliyor. Beylerbeyi'nde eceliyle ölen bir padişah. Anayasa mücadelesi böyle bir mücadele. Ben burada bitireyim çünkü günümüze getirmek lazım. Niye 2025'te, 21. yüzyılın ilk çeyreği biterken biz bir Anayasa tartışması daha yapıyoruz? Bu tarihsel arka plana dayalı bir biçimde bunu da söz bana geldiği zaman anlatmaya çalışacağım. Teşekkür ederim.

Evren Özalkuş

Evet, Forum Muratpaşa devam ediyor. Konumuz belli. Şimdi döndük. Tekrar Anayasa Hukukçusu hocamız Profesör Doktor Süheyl Batum. Hocam konuşabildiğinizce konuşun.

Süheyl Batum

Şimdi efendim ben de başta üç tespit yaptım. Anayasa krizi konusunda ve şu anda işte terörsüz Türkiye'nin zorunlu kıldığı Anayasa değişiklikleri konusunda ne düşündüğümü aşağı yukarı o tespitlerden anlamışsınızdır. Ama ben bir genel tekrarla bazı şeyleri söylemek istiyorum. Şimdi bir kere baştan söyledim. Anayasalar

her ülkeye göre farklı farklıdır ve her dönemde de, belirli dönemlerde Anayasa ihtiyacı değişebilir. Yeni kurumların ortaya çıkması doğaldır. Neden? Çünkü Anayasalar belli bir toplum yapısına, belli bir toplumsal kültüre, o toplumdaki geleneklere, o toplumdaki adalet anlayışına, o toplumdaki kadın-erkek eşitliğinin durumuna, her şeye göre değişir. Ekonomisine göre değişir. Şimdi Osmanlı bunu ıskaladığı, dış dinamiklerle genelde yapmaya çalıştığı için başarılı olamadı dedik 1876'da. Ama şunu söyleyeyim, hiç değişmeyecek bir ölçü var. Bir gün bir iktidar gelir ve "hadi gel anayasa yapalım" dediğinde yalan söyleyip söylemediğini, gerçeğe dokunup dokunmadığını anlamak için üç tane soru sorabilirsiniz. Bunun için Anayasacı olmaya, 30 sene 40 sene Anayasa okumaya veya okutmaya ihtiyaç yok. Soru bir: Neden yapıyorsun? Neden? İki: Nasıl yapıyorsun? Üç: Ne yapıyorsun?

Anayasalar belli bir toplum yapısına, belli bir toplumsal kültüre, o toplumdaki geleneklere, o toplumdaki adalet anlayışına, o toplumdaki kadın-erkek eşitliğinin durumuna, ekonomisine göre değişir.

Şimdi bunu mesela şu ana uygulayalım. Neden yapıyorsun? Herkes birbirini öpsün, sarılsın istiyoruz. Barış olsun, analar ağlamasın istiyoruz. Peki, ben tersini duymadım hiç. Analar ağlasın, barış olmasın, herkes birbirini dövsün diye Anayasa yapan duymadım hiç ama varsay ki tamam. Peki nasıl yapıyorsun? Biz MHP ile oturduk beraber çok güzel bir Anayasa yapacağız. Harika bir şey. Şimdi siz ikiniz de bugüne kadar Anayasa yapmamış iki partisiniz. Ne yapmanız yanlış çıktı. Açık söylüyorum arkadaşlar, böyle bir şeyi başka biri söylese, size dese ki arkadaşlar yetkiyi verdiniz bir Anayasa yapacağım harika olacak dese. Hadi dur bakalım dediniz. Verdiğiniz varsayalım. Bir sene sonra size gene geldi. "Abi yapamadım o sırada bir tane daha yapalım" dedi. Hadi dediniz verdiniz yetkiyi. İki sene sonra geldi. "Abi yapamadık. Bir tane daha, güzel yapalım" dedi. Sakın bunu iktidarlar için söylediğimi zannetmeyin. Normalde "sen salak mısın" dersin. "Sen daha önce salak mıydın? Şimdi mi aklına geldi?" dersin. Bunu iktidarımız için filan söylemiyorum. Onlar böyle bir şey sormazlar zaten bize. Kesinlikle, onu ben genel olarak söylüyorum. Şimdi peki ne yapacaksın? Ne yapacaksın? Şimdi onu söylemeyeyim. Göreceksiniz. Çok güzel şeyler yapacağım. Ya ne yapacaksın? Söyle bir. Şimdi onu söyleyemem ben. İleride söylerim bir gün yapınca. Şimdi anlayın ki bunu söyleyen size yalan söylüyor. Ya cahil ya yalan söylüyor. Net. Hiçbir tartışması yok. Bakın ya dünyadan ya da şimdi Türkiye'de olduğu gibi Amerikalı -pardon Atlantik ötesindeki- dostlarımız veya başka dostlarımız onlara diyor ki "al bunları işte kabul ettir" diyor. Başka

bir çaresi yoktur. Ne yapıyorsun? Nasıl yapıyorsun? Neden yapıyorsun? Şimdi bu her zaman geçerli ölçüttür. Bugün Türkiye’de Anayasa yapmak gerektiği zaman, Türkiye’ye özgü sorular sorun. Hatırlayacaksınız zamanında rahmetli Turgut Özal şöyle demişti, ama hukukçu değildi, mühendisti galiba. O yüzden bilmemesi doğaldır. Ya dedi, “bizim Anayasamız ne böyle ya? 110 madde, 120 madde, 150 madde bu ne ya?” dedi. “Bak Amerikan Anayasası ne güzel” dedi. 7 madde. O şöyle zannedebiliyordu. Ne güzel ya. ABD anayasasını çevirelim Türkçeye koyalım. Bir anda hepimize de John, William, Mary filan desinler. Bir anda ABD olalım. Şimdi olur mu böyle bir şey? Her toplumun kendine özgü çatışma alanları var. Madem bu durumdayız, Türkiye’de hiç olmazsa ciddi bir parlamentoda kadın-erkek eşit yapalım 100’e 100 olsun, 200’e 200 olsun ve 5 sene sonra 10 sene sonra bu gerekirse -Allah’ın emri değil ya- değiştiririz, artık deriz ki burada eşitlik olduğu için buna gerek yok. Dolayısıyla her ülkenin kendi sorunlarına göre Anayasa hükümleri olur.

Şimdi bizde ne olmalı? Bir, gerçekten Anayasa o toplumda, o topluma özgü veya diğer toplumlarda olan çatışmalar varsa -bunlar kültürel çatışma olabilir, siyasal çatışma olabilir, iktidar muhalefet çatışması olabilir, her tür çatışmalar, yerel-merkez olabilir- bunlara hukuksal çözümler üretmeli. Mutlaka üretmeli. Bu o kadar önemlidir ki üretmediği takdirde o ülkede sistem yürümez.

Örneğin çok basit bir şey söyleyeyim. ABD’ye ben gittim. 1992’de federal yüksek mahkemeyi gezdim. Federal yüksek mahkeme, büyük bir salon. Yargıçlarının resimleri yukarıda duruyor. Başkanlarının bir tanesi yerde duruyor. Yerde, oraya asmamışlar. Yargıç Taney. Taney kim biliyor musunuz? Amerikan İç Savaşı’ndan önce kölelik sorunu Kuzey-Güney arasında çok yakıcı bir sorun olmuşken 1857’de bir kararla kendi önüne bu sorun gelmiş, bunu çözemeyen, şöyle bir karar verip İç Savaş’a neden olan kişidir. Taney diyor ki o kararda: Adam daha önce kuzeyde azat edilmiş köle. Aşağı iniyor, yakalıyorlar. Köleye diyorlar, “Sen ne geziyorsun?” “Ben azat edildim” diyor. “Kim verdi bunu sana?” “Yukarı Richmond’un valisi verdi.” “Olmaz öyle şey” diyorlar. Federal Yüksek Mahkemeye gidiyor. Federal Yüksek Mahkeme karar veriyor. Diyor ki “Zenciler maldır, metadır, vatandaş değildir. Dolayısıyla onların hakları olamaz.” Amerikan anayasasında bu haklar yazmaz ve iç savaş çıkıyor. Adamın resmini “çatışmaya hukuksal çözüm üretmedin sen” diye oraya koyuyorlar. Şimdi 1789 bildirisinde bu var. “Güçler ayrılığı olmayan toplumların Anayasası yoktur” diyor. Bizde güçler ayrılığı yok ama Anayasa’dan bahsediyoruz. 1789-2025. Temel hak ve özgürlükler mutlaka güvenceli olmalı. O güvenceyi sağlayacak olgu da tabii ki yargı denetimi, yargı güvencesi olmalıdır en başta. Temel hak ve özgürlükler güvence altında olmalıdır. Türkiye’nin bence çok önemli sorunlarından bir tanesi o.

Demin geldiğimde sağ olsun sevgili başkan, yukarıda gittim başkanla da 2-3 dakika konuştum. Bu güzel toplantılarını konuştuk. Daha önce yapılanları orada

da konuştuk. Maalesef Türkiye’de siyasal sistemin aktörlerinin mutlaka ve mutlaka değişmesi lazım. Mutlaka değişmesi derken sakın şöyle zannetmeyin, ama hakikaten alanların mutlaka belirlenmesi lazım. Çünkü Türkiye’de şöyle bir şey var: İttihat ve Terakki bir hürriyet mücadelesiyle geldi. Tek başına iktidarı alınca o kahraman, Hürriyet Kahramanı Enver Paşa tek oldu. “Enverland” dendi ve yıllarca yıkılmayan Osmanlı’yı sonunda Dünya Savaşı’na tek kararla soktu ve Osmanlı yıkıldı. Enverland. Bugün “bir şey land” demiyorlarsa herhalde ayıp olmasın diye söylemiyorlardır. Bu kadar bariz olmasın diye... Maalesef 1950’de Cumhuriyet diye gelen Demokrat Parti, demokrasi diye geldi ve sonunda 50-60 arasında nereye vardığını gördük. 2002’de “ben gerçek demokrasi istiyorum. Üstünlerin hukuku değil, hukukun üstünlüğünü istiyorum” diye gelen AKP’nin gücü eline aldıktan sonra tek adam rejimine gittiğini, artık tek adam rejimini bile aştığını gördük. Şimdi bu siyasal işleyişin mutlaka düzene bağlanması lazım. İşte sevgili arkadaşlar bunların mutlaka yapılması lazım Anayasa’da. Ama bunlara ilişkin bir sorun daha çıktı. Bunu zorlaştıran nedenler var dünyada şu anda. Dediğim gibi kuvvetler ayrılığı. Yapılmaz mı? Yapılır. Bunu bilen yok mu? Dolu var Türkiye’de. Ama Atatürk’ün büyüklüğü nereden kaynaklanıyordu? O günün koşullarından yararlanarak en iyi sistemi kurması. Örneğin ulus devlet. Demin başkan da anlattı. Merdan Bey de anlattı. Ulus devlet olmayan bir topluluğun o gün de yaşama şansı yoktu. Bugün de yaşama şansı yok. Nasıl Suriye’yi iki günde aldılar? Görmezden geliyoruz biz. İsrail bombalıyor. Biz diyoruz ki onlar yok. ABD destek veriyor. Yok onların hiç alakası yok. Türkiye bilmem ne yapıyor El Nusra. Yok yok, biz sadece ısrar ettik. Bunlar iki günde neden yıktı? Nasıl yıktı? Nasıl yıkabildi? Irak’ı nasıl parçalayabildi? Arap Birliği’ni nasıl engelledi? Asker çıkardı. Ulus devlet olmayanın yaşama şansı yok. Ama bugün ulusu da istemeyen çok ciddi bir güç var Türkiye’de, Türkiye’nin dışında dünyada da var. Kendi için değil ama senin için bunu istiyor. Öyle sıkıntılar var ki Anayasa yaparken yapılamaz mı? Yapacağız.

Küreselleşme mesela acayip bir olgu. Hatırlayın bundan 15 sene önce -Allah’tan şimdi TELE1 filan gibi şeyler kuruldu da- biz şunu izliyorduk, vallahi böyle akademisyenler iktisatçılar filan şöyle pantolon askılarıyla oynayarak “Allah’ım uçtuk bu küreselleşme sayesinde, yediğimiz önümüzde yemediğimiz ardımızda, biz nasıl güçlendik Allah’ım, bu kadar güçlenilir mi?” filan. Amerikalılar soruyor. “Biraz Tayyip Bey’i bize verin, biz de güçlenelim diyor” filan türünde böyle güzel Televole iktisatçılarıyla anlatıyorlardı. Yalan mı? Ne güzel anlatıyorlardı. Şimdi küreselleşme olgusu ulusal devleti bizim gibi ülkeler için istemiyor. İki, kapitalizmin iç sıkıntıları artık yeni bir paylaşımı zorunlu kılmaya başladı. Dünyanın değişmesini ve açık söylüyorum hepimiz görüyoruz, cetvelle çizme şimdi tekrar başladı. Nasıl Dünya Savaşı’nda İngilizler yaptı. ABD de “ya onlar yaptı ben yapamaz mıyım? Ben de cetvelle çizirim” diyor. “Ben Türkiye’yi de çizirim. Beğenmezsen, bana bak Bronson’u nasıl

aldım derim” diyor ve yapmaya çalışıyor. Bu sorunları çözerken, Türkiye çözebilir ama iç dinamikleri ve dış örnekleri de mutlaka iyi bilmek zorunda. Size söylüyorum bu üç soruyu lütfen sorun. Siz zaten soruyorsunuz da herkese de söyleyeyim. Üç soruyu sorun; yanıt veremeyen, “O bende kalsın” diyen herkes bilin ki yalan söylüyordur. Net yalan söylüyor. Kim olursa olsun, konumu ne olursa olsun.

Küreselleşme olgusu ulusal devleti bizim gibi ülkeler için istemiyor. Kapitalizmin iç sıkıntıları artık yeni bir paylaşımı zorunlu kılmaya başladı. Dünyanın değişmesi amaçlanıyor, cetvelle sınırlar çizme şimdi tekrar başladı.

Son olarak şunu söyleyeyim. İşte şu anda bir ulusun iki ulus şeklinde dönüşmesi gibi. Örneğin 2011 yılında ben Cumhuriyet Halk Partisi'ndeydim ve Anayasa yapalım dedi AKP. Ben AKP'nin Anayasa yapamayacağını bilen biri olarak -kesinlikle buna inanan biriydim- “statükocular kaçırıyorsunuz değil mi? 82 Anayasasını istiyorsunuz değil mi” diyemesinler diye girdik oraya. Hatta bir olay da anlatayım. Annem o sırada sağ, o da hukukçuydu. Eve geldim. Şu basamaklardan çıkarken yukarı, annem yukarıda bekliyor. O zaman yaşlanmış. “Oğlum” dedi, “ya, bugüne kadar senden gurur duyardım. İlk defa utandım” dedi. “Anne, neden?” dedim. “Sen bunları bilmiyor musun? Bunlarla Anayasa yapılır mı?” dedi. Ben dedim ki “merak etme, merak etme. Bunların istediği bir Anayasa filan hiç mümkün değil. Zaten bunlar Anayasa yapabilecek bilgiye, birikime sahip değil. O yüzden, ama kaçıyorlar diye bir algı yaratıyorlar. Algı ülkesi oldu Türkiye. Merak etme” dedim. Neticede yapacak durumları yoktu. Ama orada o zaman DEP, Allah rahmet eylesin, rahmetli Sırrı Süreyya. “Arkadaşlar siz bu ulusun bir parçası, bir ferdi olduğunuzu” -demin söyledi ya başkan da- “Türk ulusunun bir parçası olduğunuzu kabul ediyorsanız her şey çözülür.” “Hayır,” dediler. “Biz Kürt ulusuyuz. Ve ancak Türk ulusuyla Kürt ulusunun gönüllü birlikteliğine dayandığımızı yazacağız ve ortak vatanımız olarak adlandırıldığımızı yazacağız.” Yugoslavlar istedi, yapamadı. İki uluslu Çekoslovaklar istedi. Olmadı, Çek-Slovak diye ayrıldı. Yugoslavlar parçalandı ve o zaman olmamıştı.

İspanya; Atlas Okyanusu bir tarafında, Akdeniz bir tarafında, Fransa ile Portekiz bir tarafında. Oh ne güzel. Orada oturuyor ve 1978'de bir Anayasa yaptı. Franco dönemini kıracak. Çok önemli bir Anayasaydı bu. Biz de yıllarca bunu mucize Anayasa diye anlattık. 78 Anayasası. 78 Anayasası'nda onlar bir formül kullandı. Bölge devleti ilk kez gerçekleştirdiler. Ve bu bölge devletinde şöyle bir formül buldular: İspanyol milletin bölünmez bütünlüğüne dayanan Anayasa, -milletlerin demediler- milliyetlerin

ve bölgelerin özerkliğini tanır. Ve o bölgelerin içinde de eskiden devlet olan, çok uzun yıllar mücadelesi süren Katalonya'yı da bir özerk bölge ve milliyet kabul ettiler. Galiçya'yı ve Bask bölgesini. Sonra 2006'da, Katalonya özerklik statüsünde değişiklikler yaptı. Dedi ki "Biz milliyet filan değiliz. Milletiz" dedi ve "ayrı yönetim istiyoruz. Sadece Katalancanın eşit dil, tek dil olmasını istiyoruz. İspanyolca'yı da öğreteceğiz ama." Ve olay 2010'da Anayasa Mahkemesi'ne geldi. "Hayır, İspanyol ulusu vardır" dedi. "İptal ediyorum bunu" dedi. Olaylar büyüdü ve 2017'den sonraki savaşı biliyorsunuz, kavgayı biliyorsunuz. İnanılmaz olaylar oldu. Şu anda tartışmalı hale geldi. Şimdi ben görmezden gelerek, dediğim gibi iktidarın denetlenmesi, çatışmalara çözümler üretmek gibi olan hak ve özgürlüklerin yok sayılması gibi Anayasa Mahkemesinin rolü, sistem içindeki fonksiyonu gibi işlevlerin veya o unsurların görmezden gelinerek terörsüz Türkiye diye birtakım düzenlemeler yapabileceklerine inanmıyorum. Allah korusun diyorum. Bunların böyle bir şey yapacağına hiç inanmıyorum.

Türkiye ciddi bir Anayasa yapabilir mi? Birikimiyle beraber mutlaka yapabilir. Ama ilk önce, Merdan Bey çok açık söyledi. Ben o kadar söylemedim ama bu siyasal İslam'ın tek başına iktidar olgusunun mutlaka ve mutlaka, bir şekilde ortadan kalkması gerekir. Ortadan kalkması deyince şimdi yok edilmesi manasında söylemiyorum. Ben her zaman şuna inanıyorum. %100 böyleydi. Örneğin 2017 değişikliğine bu toplum izin vermedi ama mühürsüz oylarla %50,5 oyu kabul ettirerek "atı alan Üsküdar'ı geçti" dedirdiler. O sırada siyasal sistemin diğer aktörleri de çok fazla "dur şimdi bulaştırmayalım" dediler, "bulaşmayalım işe" dediler, görmezden gelim dediler ve bence bu sistem geldi. O bakımdan hiç merak etmeyin, Türkiye hakikaten deneyimli bir ülke. Maalesef bu dönemi yaşıyoruz. En son şunu söyleyerek bitireyim sözümü. Dediğim gibi bu üç soruyu unutmayın.

Evren Özalkuş

Evet, şimdi sırada bir kez daha TELE1 Genel Yayın Yönetmeni ve gazeteci Merdan Yanardağ var. Onun konuşmasından sonra da sorularınızı alacağız sevgili konuklarımız. Evet, buyurun.

Merdan Yanardağ

Teşekkür ederim. Ben kaldığım yerden tamamlamaya çalışayım. Şimdi 61 Anayasası Cumhuriyetin demokratik bir boyut kazanmasını sağlayan en önemli tarihsel atılımdır. 24 Anayasası ulus kurucu bir Anayasadır. Bir ulus devleti kuran, inşa eden, arkasına bir bağımsızlık mücadelesi ve bir devrimi, bir anti-saltanatçı devrimi, anti-feodal devrimi alan bir Anayasa. Ulus devletin kurucu Anayasası, bu bakımdan önemli. Niye 24 Anayasası'nın öncesine gönderme yapılıyor? Nedeni açıkça da ifade ediliyor zaten. Yeni bir Türkiye, yeni bir Cumhuriyet kurmaktan söz ediliyor. Ama bu Cumhuriyetin nitelikleri, hukuksal, siyasal, tarihsel dayanakları

yeterince tartışılmıyor. Sadece bir gönderme yapılıyor. Üstelik Anayasa'nın tartışılmasını ele aldığımız zaman ortada hiç de masum olmayan bir tutumun olduğunu görüyoruz. Öyle bir dönem ki, şimdi ben Abdullah Öcalan'ın bir röportajını okudum. Röportaj 2000 yılında yayımlanmış ama röportajın ne zaman yapıldığı belli değil. Tutuklanmasından önce de yapılmış olabilir. Diyor ki "Ya belki beni Kemalizme kaymış gibi göreceksiniz ama ben Sevrçi değilim, Lozancıyım" diyor. Şimdi Abdullah Öcalan'ın bile "Ben Lozancıyım" dediği bir yerde PKK'nin kendisini feshettiği kongrede yayımladığı sonuç bildirgesinin -ki o sonuç bildirindeki kavramlarda iktidarın katkısı olduğunu düşünüyorum. Bunu bir iddia, bir gazeteci iddiası, bir yaklaşımı olarak ortaya koyuyorum. Bir siyaset sosyoloğu olarak değerlendirdiğimde de böyle akademik olarak da böyle görüyorum. Ne dedi Cumhurbaşkanı Sayın Erdoğan? İstihbarat örgütüne bıraktım. MİT'e bıraktım, süreci o izleyecek dedi. - Şimdi eğer bu bildirge, sonuç bildirgesi Abdullah Öcalan'a gönderilmiş, onun da bir biçimde onayı alınmış ise bunu bilmiyoruz. Bu istihbarat örgütünden, iktidarın kurumlarından, devlet demek istemiyorum, devletle iktidar tekleşmiş gibi duruyor. Çünkü iktidardan bağımsız bir devlet yok. Özerk bürokrasi yok. Hep böyle anti-bürokrat, bürokrasi karşıtı bir söylem vardır Türkiye'de. Bir edebiyat vardır. Bunu doğru bulmuyorum. Güçlü devlet, seçilmişlerin bir devlet geleneğini görme-yen gündelik konjonktürel tutum ve tavırlarını güçlü bürokrasi dengeler, engeller ya da düzenler. O bakımdan devlet dediğim zaman iktidar, iktidar dediğim zaman devlet anlayabilirsiniz. Tekleşmiş durumda. Türkiye'nin temel sorunlarından biri de bu. "Monşerler" deyip bütün Hariciye kadrosunu -ki Osmanlı'dan beri yetişen çok değerli bir birikime sahip, çok nitelikli bir kadro bileşimi olan Türk Dışişlerini- yok ettiler. Merve Kavakçı'yı büyükelçi yaptılar. Feyzioğlu'nunki bir felaket zaten. Ve 17-25 Aralık'ta Egemen Bağış'ı büyükelçi yaptılar. Ben Hollanda'ya gittim. Bir konferans için Hollanda'ya gittiğimde "yardımcı olabileceğim bir şey var mı" diye beni aradı. CHP Hollanda temsilcisini aramış. Oradan benim telefonumu almış. "Val-lahi benim sizin büyükelçilikle bir işim yok" dedim. Hollanda'da büyükelçi. Neyse bu parantezi kapatalım. 61 Anayasası Cumhuriyetin 24 Anayasası'nı demokratik bir zeminde yeniden üreten ve Batılı, -ki Anayasa hukukçuları da böyle değerlendirir-Batı dünyasının en ileri Anayasalarından biridir. Devrimci bir Anayasadır. Kemalistlerin yaptığı bir Anayasadır.

Hiç kimse Kemalistlere diktatörlük yanlısı, darbeci filan diyemez. Tek talihsizliği üç tane idamdır. 27 Mayıs'ın üç idamıdır. Ben infaz hukuku bakımından idamları bir cinayet olarak görüyorum. Yanlış buluyorum ama suçsuz oldukları anlamına gelmiyor. 61 Anayasası. Bütün Anayasalar eğer bir toplum sözleşmesi ise, Montesquieu'den beri Fransız Devrimi'nin fikirsel arka planını hazırlayan bütün o düşünürlerin bizim önümüze koyduğu o entelektüel zenginlik üzerinden baktığımız zaman Voltaire'i, Rousseau'yu, Montesquieu'yu ve diğerlerini... Robespierre

Jakobendir. Ama kendisini gilyotine götürdükleri zaman cellat kimliğini açıklamasını ister. Elinden tuttuğun Anayasa der. Anayasayı yazan adamdır. Fransa'nın 1. Cumhuriyetinin Anayasasını yazan adam. Hâlâ o Anayasanın ilkeleri bugüne kadar devam eder. Bazı ilkeleri önemlidir. Bu birikimin üzerine gelen, bu geleneği içselleştiren Türkiye'de bakan ilk Meclis'teki tartışmalara, Mustafa Kemal'in okuduğu kitaplara, aldığı notlara, Fransızca aldığı notlara bakan. Bütün bunları okuduğunu, bütün bu tartışmaları yakından izlediğini, değerlendirdiğini, içselleştirdiğini ve ülkeyi, ülkenin geleceğini tasarlarken bütün bunları dikkate alan bir yerden kurguladığını göreceğiz. 61 Anayasası'nın böyle bir özelliği var. Anayasalar eğer bir toplum sözleşmesi ise halkı korurlar. Halkını, vatandaşın hakkını ve hukukunu güçlülere karşı, iktidarlara karşı koruyan metinlerdir. Temel özellikleri budur. Bizi bir ulus olarak bir arada tutan, bizim neden bir devlet örgütlenmesi içinde birlikte olduğumuzun felsefi arka planını ifade eden metinlerse, diğer yanı da yurttaşı korumaktır. Güçler ayrılığı ilkesi, özel kurumlar, demokratik hak ve özgürlükler, sendikal özgürlükler, düşünce özgürlüğü, seçim sistemi, çokpartitli rejim, Anayasal düzenin en demokratik Anayasalarından biridir. Bakan 61 Anayasası hukuk dışına çıkan iktidarlara karşı halkın direnme hakkının olduğunu söyler. Nasıl? Türkiye'deki gerici ve muhafazakâr çevreler yüzünden 61 Anayasası da 80'e gelene kadar değişmişti. Zaten 12 Mart darbesinde 1961 Anayasası'nın 53 maddesi değiştirildi. Örneğin memurlara sendika kurma hakkı varken bu, dernek kurma hakkına indirildi. Memurlar derken buna polisler dahildir. Polislere sendika kurma hakkını veren bir anayasadır 61 Anayasası, şaka gibi değil mi? 12 Mart 1971 darbesinde Anayasa budandığı için özel kurumlar, üniversite özerkliği, bunların tamamı 61 Anayasası'nın getirdiği haklardır. Demokratik ve özerk üniversite; idari, bilimsel ve mali özerkliğe sahip üniversiteler. Anayasa Mahkemesi iktidarların Anayasa dışına çıkan icraatlarını ve Anayasayla çelişen kanun yapma riskini ortadan kaldırmak ve dengelemek için kuruldu. TRT dahil, sadece üniversiteler değil özel kurumların inşa edilmesi, hepsi 61 Anayasası'nın ürünüdür.

Bakan Türk kanunları da emekçiden yanadır. İşçi-işveren arasındaki uyuşmazlıklarda iş mahkemeleri genellikle işçilerin lehine karar verir. Yasalar onları korur. Yıllardır o yüzden mücadele ettiler. İş kanununu değiştirmek için. Kiracı-ev sahibi kavgasını, mahkemesini genellikle kiracılar kazanır. Türkiye'de ev sahipleri mustarıptır. Vardır aranızda bu tip davalar, çıkaramazsınız. Kanun onu korur. Bunlar 61 Anayasası'nın kazanımlarıdır. Basit gibi görünür. Öyle ki o kültür Yeşilçam filmlerine kadar gelir. Yeşilçam sineması kadar ben dünyada sınıfsal bir sinema görmedim. Herkes küçümser, alay eder ama patronların tamamı şişman, göbekli ve kötüdür. Öyle değil mi? İşçi patronun kızına âşık olabilir ya da tersidir. İşçi kıza âşık olur. Erdemlidir, dürüsttür, namusludur, çalışkandır. Küçümsemediğimiz Yeşilçam filmleri bile böyledir. O kültürün ürünüdür. 60'lı yıllar Türkiye'deki ikinci Rönesanstır,

birinci Rönesans eğer 1908 ve 1923 Hürriyet ve Cumhuriyet devrimleri ise ikincisi 1960'lardır. Bu Anayasa, Anayasa kültürüne de yansır. İki darbeyle yok ettiler o Anayasayı ama bazı kurumları kaldı, hiçbir zaman yok olmaz. 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980 Anayasası hâlâ güçler ayrılığı ilkesini bir biçimde korur ama Anayasa baştan aşağı bir Darbe Anayasasıdır.

Evren Hanım'ın söylediği gibi çok iyi bir açılış konuşması yaptı Sayın Başkan. Şu anda 12 Eylül Anayasası yok. Bir Darbe Anayasası var. Bu doğru. Bu 20 Temmuz darbesinin Anayasası'dır. 82 Anayasası'ndan hiçbir şey kalmadı. Hemen hemen başkanlık sistemini getiren, cumhurbaşkanına olağanüstü yetkiler tanıyan, o yetkilere dayalı yeni kanunların çıkarıldığı bir dönem. Bakın yeni Meclis'e gönderilen bir kanun var. Cumhurbaşkanına, Teğmen ve Albay rütbesi arasındaki bütün askerleri tek bir kararnameyle meslekten uzaklaştırma ve ordudan çıkarma, rütbe atlatma, rütbe indirme, sicilini ve terfilerini belirleme hakkı veriliyor. Bir kişi, binbaşığı bir kararnameyle albay yapabilir yarbaylık süresini tamamlamadan veyahut hizmet süresine bakmadan. Mevcut Anayasa'da cumhurbaşkanı kabinesi diye bir şey yok. Ama o kadar garip ki yasal düzenleme eski Anayasaya göre, bakanlık yetkileri eski Anayasaya göre düzenlenmiş yasalarda. Ama Anayasa'da bunların temeli yok. O yüzden Türkiye'de demokratik bir Anayasa ihtiyacı var ama eğri cetvelden doğru çizgi çıkmaz. Bu iktidarla, bu partilerle Türkiye'de demokratik bir anayasa yapılamaz. Bu mümkün değil. Şimdi eğer 2017'de o referandum kaybedildiği halde halkın iradesinin çalınmasına izin verilmeseydi bugün bambaşka bir Türkiye'de olabilirdik. Siyaset cesaretle yapılır. Bilgi ve cesaretle yapılır. Sokakta silahlı adamlar vardı. O yüzden sokağa kimseyi çağırmadık diyerek olmaz o iş. Parka gittiler. Pompalı silahlarla havaya birkaç kez ateş ettiler diye kazanılmış bir referandumu teslim edemezsiniz. O Anayasa Cumhuriyeti imha etti. Etmedi mi? Silahlı Kuvvetler'i imha etti. Anayasal kurumları imha etti. Ne kaldıysa geriye, laik eğitimi imha etti vesaire. Sonuçta Kuvvetler Birliği'ne dayalı, "Anayasa Mahkemesi kararını tanımıyorum da saygı da duymuyorum da" diyebileceği bir düzen kurdular. Can Atalay'ın, Anayasa Mahkemesi hak ihlali kararı verdiği halde hâlâ hapiste olmasının nedeni budur. Evet. Fakat bu Anayasayla da yönetemez hale geldiler. Şimdi tablo bu.

Türkiye'de demokratik bir Anayasa ihtiyacı var ama eğri cetvelden doğru çizgi çıkmaz. Bu iktidarla, bu partilerle Türkiye'de demokratik bir anayasa yapılamaz.

Niye Lozan ve 24 Anayasası? Ben AKP iktidarının artık Türkiye'yi eskisi gibi yönetemediğini, tarihsel ve siyasal ömrünü doldurduğunu düşünüyorum. Uzunca bir süredir, bana göre 2015'ten itibaren tarihsel ve siyasal ömrünü doldurduğu için

hiçbir biçimde istikrar kazanmadı Türkiye. 15 Temmuz 2016 darbesinin nedeni budur. Eğer bir ülkede demokratik yollardan iktidar değişikliğinin önünü kapatırsanız insanlar demokratik olmayan yolların meşru görülmesine yol açan bazı girişimlere başlarlar. O yüzden demokratik yolla gelmiş iktidarların demokratik yoldan değişiminin önünü sadece açık tutmak değil garanti etmek, adil ve demokratik bir seçim ortamını mutlaka korumak gerekir. Hiçbirimiz müneccim değiliz, falcı değiliz. Ben 15 Temmuz darbesinden dört ay önce yaklaşık, 1 Nisan'da -o dönemde ABC gazetesini vardı, tele1.com.tr yoktu henüz- bir yazı yazmıştım Türkiye'nin hızla bir darbe iklimine sürüklendiğini belirten, çünkü bütün göstergeler buna işaret ediyordu. Bu durumda tablo şöyle. Tarihsel ve siyasal ömrünü dolduran AKP rejim değişikliğini tamamlayamadı. Bu dönem hem çatışmalıydı hem bu dönemi bir tür yağma ve talan dönemi olarak değerlendirdiler. Fantastik bir komplo teorisinden söz ettiğimi düşünebilirsiniz ama değil. Kâfirlerin Cumhuriyetini ele geçirdikleri için Cumhuriyetin birikimini de ganimet olarak gördüler. Kılıç hakkı, Dar-ül Harp ülkesiydi. Çünkü bunu açıkça söylediler. O nedenle ayakkabı kutularından çıkan paralara cihat parası deyip iade ettiler. İkili bir hukuk sistemi kurdular. Sonra özellikle 12 Eylül 2010 referandumunu var. O yetmez ama evetçilerin desteğiyle geçen, o dönemdeki BDP'nin, HDP'den önceki Kürt partisinin, Kürt yurttaşlarımızın desteklediği BDP'nin seçimi boykot etmesi, sandığa gitmemesi nedeniyle kazandıkları referandumdan sonra devleti ele geçirdiklerini düşündükleri için cemaat ve AKP devleti kimin yöneteceği konusunda bir ihtilafa düştü ve o ihtilaf bir çatışmaya, önce 17-25 Aralık yolsuzluk soruşturmasıyla polis-adliye destekli bir Anayasal darbe girişimine sahne oldu. Bu, yolsuzlukların olmadığı anlamına gelmiyor. Suç ortakları birbirinin işlediği suçları çok iyi bilirler. Herkes kaydetmiş birbirini karşılıklı.

O başarısızlığa uğrayınca 2016'da 15 Temmuz'da askeri darbeye kalkıştılar. Ve 2025'e geldiğimiz zaman tablo şu: Cumhuriyetin kurumlarının büyük ölçüde imha edildiği, üniversitelerin ele geçirildiği, özerkliklerinin yok edildiği, TSK'nin dağıtıldığı, laik eğitim sisteminin çöktüğü, güçler ayrılığı ilkesinin yok edildiği, bağımsız ve özel kurumların tasfiye edildiği ama bunun yerine yeni bir rejimin kurulamadığı bir ülke. Tarihsel bir kavşakta. Öyle bir ülke ki -bir önceki yüzyılda nasıl bir yön tayini ihtiyacı varsa- hangi yöne gideceğini bu mücadele belirleyecek. Ya yeniden tarihsel ilerleme yatağına, aydınlanma ve Cumhuriyet yoluna girecek ya da tıpkı Pakistan'da olduğu gibi İslam dünyasının o hâlâ devam eden Ortaçağının içine sürüklenecek. Bu olmaz diye düşünmeyin. Birçok ülkede oldu. Pakistan bunlardan biridir. Bir Körfez Emirliği ya da Suudi Arabistan olmak gerekmiyor ama pekâlâ bir Pakistan olunabilir.

Pakistan Anayasası'nın 1. maddesi "hiçbir kanun şeriat hükümlerine aykırı olmaz" diye başlar. Ziya-ül Hak darbesinden sonra kurulmuş bir yapı, bir Anayasa. Ben geçen gün Pakistan Savunma Bakanının bir röportajını okudum. Çok önemli bir

röportaj. “Biz Soğuk Savaş döneminde mahvedildik. ABD'nin ve NATO'nun Sovyetler Birliği'ne karşı izlediği siyasetin kurbanı olduk. Afganistan'daki yönetimin yıkılması için siyasal İslam'ı destekledik ve mahvolduk” diyen bir açıklama. Hindistan'la arasındaki savaş sırasında konuştuğu bir gazeteciye söylüyor. Ben çok şaşırdım. Navaz Şerif ve daha sonra gelen iktidarlar şunu yapmaya çalışıyorlarmış: Ülke o kadar savruldu ki bilimsel eğitim bile yapılması mümkün değil. Ülkeyi toparlamaya çalışıyorlar. Çünkü ülke hızla Afganistanlaşıyor. İngiliz sömürgeciliğinden geldiği için bir Batı kültürü, bir aydınlanma, bir modernleşme süreci yaşamış. Zaten görürsünüz. 60'lı yıllardaki Pakistan görüntülerine baktığınız zaman Karaçi, İslamabad sokaklarındaki kadınların kıyafetlerini, insanların gündelik yaşamını filan gördüğünüzde seküler bir hayat olduğunu görüyorsunuz. Ama bugün Karaçi'de bırakın çarşafı burkasız sokağa çıkamazsınız. Hızla Afganistanlaşıyor, hızla Talibanlaşıyor ülke. Çünkü ABD desteğiyle Afganistan ve Pakistan sınırında kurulan medreselerde şeriatçı yetiştirildi, savaşçı yetiştirildi. Taliban talebe demek. O medreselerden çıkan talebeye talaban denir yerel Peştun dilinde. Türkiye böyle bir yere itilebilir. Nasıl olur? Bir Malezya olur, örneğin bir Endonezya olabilir. Yarı seküler, yarı laik, bir Mısır belki, bir Pakistan, bir hibrit rejime dönüşebilir. Bu, Cumhuriyetten çok büyük bir geriye savrulmuş demektir. Türkiye böyle bir tarihsel kavşakta.

O bakımdan bu Anayasa tartışmasında başlık gayet iyi konulmuş, Anayasa krizi. Bu kriz yaşamsaldır. Nasıl bir Anayasa yapılacağı, Türkiye'yi nasıl bir geleceğin beklediğini gösterecektir. Nasıl bir Anayasa tartışması, nasıl bir Türkiye, nasıl bir gelecek istiyoruz tartışmasıdır. Bu nedenle birdenbire İmralı süreci başlatıldı. Çünkü toplumsal tabanı dağılan, kurduğu iktidar bileşimi çözülen bir iktidarla karşı karşıyayız. Geçen gün Erdoğan'ın AKP Genel Başkanı sıfatıyla grup toplantısında yaptığı konuşmayı biliyorsunuz. Uluslararası ağları da olan bir ahtapot örgüt varmış. Bakın sayıyor. İş dünyası diyor. Cemaatler, medya, siyasetçiler, belediyeler. “Ekrem İmamoğlu örgütü” diyorlar şimdilik. Bir süre sonra emin olun Ekrem İmamoğlu terör örgütü de diyebilirler. Oraya doğru gidiyor. Şimdi nedeni şu: İktidar artık toplumdan bir rıza üretmiyor. Bir onay üretmiyor. Tükendi. Ülkeyi yağmaladılar. Ülkenin rezervlerini tükettiler ama rejim değişikliğini tamamlayamadılar. Cumhuriyeti büyük ölçüde imha ettiler ama yerine yeni bir rejim kuramadılar. Buna görgüleri, bilgileri, müktesebatları, birikimleri yetmedi. Güçleri de yetmedi. Ek bir süreye ihtiyaçları var. O nedenle Erdoğan'a yeni bir cumhurbaşkanlığı süresi, belki bir ya da iki dönem daha, belki yaşam boyu -onu güç mücadelesi belirleyecek, bilemeyiz- yetki için bir Anayasa değişikliğine ihtiyaç var. Anayasa değişikliğini referanduma sunmaktan korkuyorlar. Sonucunu kestiremiyorlar. Çünkü bu nedenle Meclis'te bir Anayasa değişikliği yapmak lazım. Bunun için de DEM Parti'nin oylarına ihtiyaçları var. Eğer DEM Parti'yi demokratik muhalefet blokundan koparabilirlerse hem Anayasa değişikliğini gerçekleştirip hem de cumhurbaşkanlığı

seçimini kazanma ihtimalleri var. Hesap bu. Ben yeni İmralı süreci, çözüm süreci, silah bırakma ve örgüt fesih süreçlerinin esasının tarihsel ve siyasal ömrü biten AKP-Erdoğan iktidarının ömrünü uzatmak ve Cumhuriyetin imha sürecini, tasfiye sürecini tamamlayarak yeni rejimin kurulması için gerekli yaşamsal zamanı kazanmak amacına oturduğunu düşünüyorum. Bu nedenle İmralı süreci başlatıldı. Bu nedenle PKK'nin kendini feshi, silah bırakması vesaire. Fakat bakın, hiç kimsede bir kral iradesi yok. Yaşam çok karmaşık, çelişkilerle dolu. Çok sayıda aktör girer devreye ve bunların mücadelesiyle şekillenir hayat. Sizin kafanızdaki hesap budur. Ama bir kere toplumsal ve siyasal olaylar başladığı andan itibaren nasıl sonuçlanacağını kestiremezsiniz.

Yapılması gereken ilk şey şu: Türkiye'nin birliğini ve bütünlüğünü güçlendirecek ama demokratik hak ve özgürlükleri garanti altına alacak; güçler ayrılığı ilkesine dayalı, özel kurumları güçlendiren sendikal hakları, siyasal hakları garanti eden demokratik bir Anayasaya ihtiyaç var. Fakat bu Anayasayı bir yeni Meclis, adil ve demokratik seçimlerle oluşmuş bir Meclis ve bu Meclisin oluşturacağı bir Kurucu Meclis yapacak. Yeni bir iktidar ve yeni bir iktidarın yöneteceği Türkiye'de demokratik bir tartışma ortamından süzülüp gelecek yeni bir Anayasa. Yapılması gereken bu. Bunun için öncelikli iş de AKP iktidarından kurtulmaktır. AKP iktidarını aşmaktır. Demokratik yoldan ve hukuk içinde bir mücadeleyle ama cesaretle, korkmadan, geri çekilmeden, boyun eğmeden yürütülecek bir mücadeleyle AKP iktidarını sonlandırmak lazım. AKP iktidarı bence tarihinin en zayıf döneminde, sadece polis ve adliye gücüne dayalı, baskıya dayalı bir iktidar olmaz. Dünyanın hiçbir yönetimi sadece baskıyla iktidarda kalamaz. Dünyanın en kötü yönetimi insanların en asgari ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. Eğer bir belediye ise söz konusu olan çöpleri toplayamayan bir belediyeye kimse güven duymaz. Fırınları açık tutmayan, insanlara ekmek veremeyen bir ülke yönetimine kimse inanmaz. En asgari ihtiyaçlarını karşılamak durumundasınız. Herkes zanneder ki Hitler sanki baskıyla, sadece asker gücüyle ve SS'lerin terörüyle iktidar oldu. Hayır değil. Ciddi bir toplumsal desteği vardı. Kızıl Ordu Berlin kapılarına dayandığı zaman Almanlar hâlâ savaşı kendilerinin kazandığını zannediyorlardı. Büyük bir propaganda makinesi vardı, Goebbels devredeydi ve sürekli toplumdan rıza üreten, destek üreten, onay üreten bir yapılanma vardı.

Bugün de bunu yandaş medyayla yapmaya çalışıyorlar. TELE1 gibi televizyonların, bizim gibi gazetecilerin, birkaç bağımsız medya kuruluşunun önemi burada. Bu nedenle desteklemek ve ayakta tutmak gerekiyor. Bu nedenle Sayın Erdoğan işadamları, medya, belediyeler, cemaatler diyor. Şimdi Antalya'da biliyorsunuz Süleymanlılar hedefte. Niye Ekrem İmamoğlu'na destek vermişler? Neden son seçimlerde Kılıçdaroğlu'na oy vermişler? Ya cami cemaatinin bir bölümüyle bile kavga eden, kendi iktidarını, kuracağı rejimin sınıfsal dayanaklarını oluşturmak için sonradan

yarattığı, AKP iktidarının yarattığı yeni zenginler sınıfının bile bir arada durmasını sağlayamayan, Cumhuriyetçilerle kavga eden, demokratlarla kavga eden, cemaatlerle kavga eden, Kürtlerle kavga eden, Alevilerle kavga eden bir iktidar var ortada. Toplumun her kesimiyle kavga ediyor. Gençlerle, üniversitelerle kavga ediyor. Her kesimiyle kavga eden bir iktidar var. Herkesle çatışmalı. Etkili, iyi düşünülmüş bir mücadeleyle öncelikle iktidarın demokratik yollardan değişimini sağlamak lazım. Sonra bir Anayasa. Ama bunun bir yolu var. Onunla bitireyim.

Şimdi bütün bunları söylediğimiz zaman bu ülkede Kürt sorunu yoktur dersek de olmaz. Evet. Ama Cumhuriyetçi, toplumcu, halkçı, bu ülkenin birliğini ve bütünlüğünü güçlendirecek ve 21. yüzyılda Türkiye'yi büyük refah üreten, zenginlik üreten, insanların bu ülkede yaşamaktan mutlu olduğu bir ülke haline getirebilecek bir perspektiften bir çözüm projesi oluşturmak lazım. Bunun temel sorumlusunun, bunu yapabilecek temel gücün de Cumhuriyet Halk Partisi olacağını düşünüyorum. CHP bu ülkenin kurucu gücü, kurucu kuvveti olarak bu sorunu çözmeye yeteneğine sahip tek partidir. Ve elbette diğer sol ve sosyalist partilerle birlikte bu yapılmalıdır. DEM Parti'nin demokratik muhalefet blokundan kopması önlenmelidir. 31 Mart seçim zaferi DEM Partililerin de desteğiyle kazanılmış bir zaferdir. Unutmayın bunu gördükleri için en zayıf karna, en zayıf noktaya hamle yaptılar. En zayıf noktaya. Ben CHP'nin şu ana kadar bu mücadeleyi iyi götürdüğünü düşünüyorum. Sokaktan çekilmedi. Çarşamba ve hafta sonu mitinglerinin çok önemli olduğunu düşünüyorum. Sokaktan çekilmedi, mücadeleden çekilmedi, tehditlere boyun eğmedi.

19 Mart darbesi ajitatif bir motif değil, gerçektir. Bakın 300 kişiyi tutukladılar. Toplamda gözaltına alınanlarla son operasyonlarda 300 kişi tutukladılar. Diğer illerdeki tutuklamalarla birlikte 2000'e varan tutuklama var. Bu olağan bir rejime işaret ediyor mu sizce? Seçilmiş İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanını tutukluyorsunuz. 16 milyon insanı temsil eden bir darbe girişimiyle karşı karşıyayız. Bir çataldayız. Şimdi AKP bir çözüm süreci başlattı ama bunu kontrol edemeyebilir. Kontrol etmesini ve yönlendirmesini önlemek lazım. Benim gördüğüm kadarıyla Kürt kardeşlerimiz, Kürt arkadaşlarımız, Kürt siyasetçiler de CHP'den kopmak, onun dışında bir önceki dönemde olduğu gibi sadece AKP ve MHP ile bir iş yapmak niyetinde değiller. Güven duymuyorlar. Hele MHP. Lozan bu nedenle oraya konulmuş durumda. Kürtlerle CHP'yi, Kürtlerle Cumhuriyetçileri, Kürtlerle bu ülkenin ulusal değerlerine sahip çıkan, o konuda hassasiyeti olan toplum kesimlerini ayırtmak için onu koydular. O tuzağa düşmemek lazım.

Mesela bu bildiride Lozan olmasaydı kimin aklına gelirdi? Kim tartışacaktı? O bildiride Lozan olmasaydı, 24 Anayasası deselerdi bir parça tartışılırdı. Bütün Anayasalar gibi 24 Anayasası'nı da bugünden geriye dönük olarak tartışabiliriz. Ama Lozan başka bir şey. Lozan'ın öncesi Cumhuriyet öncesi demektir. Lozan'ın öncesi saltanat demektir. Hilafet demektir. Lozan'ın öncesi Sevr'dir. Lozan'a kim saldırdı

bugüne kadar? Necip Fazıl Kısakürek, Kadir Mısıroğlu, fesli tarihçi, İslamcılar, AKP iktidarının yöneticileri, bütün muhafazakâr, gerici İslamcı kesimler Lozan'a saldırmadılar mı? Lozan konusunda bir mutabakat var. Ben sürekli programlarda uyarıya çalışıyorum. Lozan'ı tartışsanız siyasal İslamcılar ve faşistlerle başa kalırsınız. Onlardan da Kürt sorununun adil, demokratik, onurlu bir çözümü çıkmaz. Türkiye'de Kürt sorununu çözebilecek güç Türkiye'nin devrimci güçleridir. Cumhuriyetçi güçleridir. Sol güçleridir. Halkçı güçleridir. Onlarla birlikte olmak lazım. Şimdi oradaki bütün kavramlar tartışılır. O bakımdan çok hassas bir dönemden geçiyoruz. Her an her şeyin olabileceği bir dönem. Yarın kime nasıl bir operasyon yapılacağını bilmiyoruz. Böyle bir dönem, çatışmalı bir dönem, kırılmaların yaşanabileceği bir dönem. Herkesin son derece dikkatli, kararlı ve cesaretle mücadele etmesi gereken bir dönem. Bir yandan da bunun en önemli ayaklarından biri, DEM Parti'nin demokratik muhalefet blokundan kopmasını önlemek.

Lozan'ı tartışsanız siyasal İslamcılar ve faşistlerle başa kalırsınız. Onlardan da Kürt sorununun adil, demokratik, onurlu bir çözümü çıkmaz. Türkiye'de Kürt sorununu çözebilecek güç Türkiye'nin devrimci güçleridir. Cumhuriyetçi güçleridir. Sol güçleridir.

Bakin İstanbul'da Esenyurt Belediye Başkanı, Şişli Belediye Başkanı niye tutukular? Kent uzlaşması. Kent uzlaşması ne? DEM Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi oturmuş anlaşmış. İttifak yapmışlar. Legal, yasal. Sen CHP ile DEM Parti'nin yaptığı ittifakı terör örgütüyle işbirliği sayıyorsun. Terör örgütüyle çözüm süreci işletiyorsun. Dolayısıyla DEM Partililer ve Kürt kardeşlerimiz de arkadaşlarımız da son derece tedirginler. O yüzden ben bildirilere bakıyorum, açıklamalara bakıyorum. Mutlaka Cumhuriyet Halk Partisi vurgusu var. CHP'ye bir teşekkürü var. Muhalefet bu işin içinde olsun yaklaşımı var. Olsun falan değil. Bana göre muhalefet bu işe el koysun içinde olsun değil. Bu işe el koysun. Doğrusu budur. Ben Türkiye'nin bir Anayasal krizin içinde olduğunu, bunun çok katlı ve çok yönlü bir kriz olduğunu, toplumsal ve siyasal bir kriz, ekonomik bir krizle derinleşen bir oylumunun olduğunu ve ancak yeni bir atılımla, Cumhuriyetçi, aydınlanmacı, demokratik bir atılımla buradan çıkabileceğimizi düşünüyorum. Türkiye'nin buna gücü olduğunu hiçbir zaman unutmayalım. Türkiye'nin bunu yapmaya gücü var. Bizim bunu yapmaya gücümüz var. Hiç unutmayın biz buradayız. Siz de buradasınız. Çok teşekkür ederim.

Evren Özalkuş

Evet, şimdi geldi sıra sorularımıza. Son konuşmayı Sayın Merdan Yanardağ yaptığı için ilk soruyu Süheyl Batum'a alalım. Hemen elleri görmek istiyorum ben. Hocamıza sorunuzu alalım.

Seyirci

Çok güzel konuşmalar oldu. Ama bir de özeleştirici bakımından Merdan Bey bu son zamanlarda biraz değindi. Aydınlarımız geçmişten ders aldılar mı? 1789'a Fransız Devrimi'ne büyük vurgu yapıldı. Peki bizim 100 yıl sonra Balkanlar'da yaşadığımız hezimet, yaşadığımız dram, kıyım neden oldu? Biz onu görebildik mi? Ve Cumhuriyetin kuruluşundan sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Cumhuriyet feodal yapıyı ve etnisiteyi, dinsel yapıyı kırabilirdi mi?

Toprak reformu vardı ve küçükken radyoda dinliyorduk işte Urfa'da falan toprak reformunun başkanı Adnan Menderes. 30.000 dönümü Aydın'da olan, Van'da Diyarbakır'daki ağalar... Biz aydınlar olarak biz kendi özeleştirimizi yapabiliyoruz. Şimdi buradan nereye geliyorum? Şu andaki Kürt çözümüne. Merdan Bey biraz değindi. Cumhuriyet Halk Partisi çözersek biz çözeriz diyor ama adamlar bir şey getirmiş önlere. Şimdi bizim bunun neresinden yakalamamız lazım? Neresinde olmamız lazım?

Süheyl Hocam, Komisyonda 36 veya 50-56 tane madde, o zaman Konya milletvekilimizle beraber bu Anayasa değişikliğinde komisyondaydınız. Orada ele alınan ve uzlaşma sağlanmayan maddelerden vazgeçildi. Hocam ona da pişman mısınız? O maddeler geçseydi, bugün zaten siz de onları kabul ettiniz. Hatta genel başkana rağmen siz imza atmadınız. Siz ve şu andaki ADD başkanımız. Referandumda bugüne gelme nedeni, Kanadoğlu'nun 367'si doğru muydu?

Süheyl Batum

56 maddede anlaştık ama anlaşılacak maddeler, özgürlüklere ilişkin maddelerdi. Fakat şunu bilin, özgürlüklere ilişkin maddelerin bir Anayasa'da önemi ancak şöyle olur. Eğer onlara uyulmadığında onları denetleyebilecek ve ihlal kararını verebilecek mekanizmaları iç hukukta yaratmışsanız bir anlam ifade eder. Yoksa hepsi palavradır, ideal hükümlerdir. Bir Anayasaya şöyle yazabilirsiniz. Herkes düşünce özgürlüğüne sahiptir. Herkes ifade özgürlüğüne sahiptir. Herkes kişi güvenliğine sahiptir. Ne güzel. "Ya uyulmazsa?" "Orayı daha düşünmedik." İşte bu zaten bizde belli bir kesim tarafından da çok kullanılan bir uydurmadır. Yazdık, harika şeyler yazdık. 2010'da da Bülent Arınç çıkıp *Hürriyet*'te dedi ki "bir maddeler getirdik, artık memurlar istediği zaman grev yapacak" dedi. Yalan mı? "İşçilerin bir eli yağda bir eli balda olacak" dedi. Neler söyledi yazdı işte orada buna benzer. Ne oldu? Hiçbiri olmadı. Çünkü o işçilerin, memurların güvencelerini sağlayabilecek

mekanizmaları tam tersine, cumhurbaşkanının iki dudağına bağladılar. Anayasa Mahkemesini Cumhurbaşkanı seçer dediler. Hiçbir şey olmadı. Dolayısıyla o 66 maddede anlaşma -hep söylediler şimdiye kadar bunda anlaşlık ya bunu koyalım diye- tamamı uydurmadır. Uydurma bir şey yaptığımız için değil.

Hepimiz hukukçuyuz. Ya bilmez miyiz bunu? Sen bunu yazmazsan eğer bu olur mu? Yapılabilir mi? Bunu güvence altına almazsan? 2010'a madde yazdılar. Anayasa Mahkemesi bütün üyelerini cumhurbaşkanı atar diye. HSK ne oldu 2017'de? Bugün Türkiye Cumhuriyeti'nde bütün savcıların, hâkimlerin 25-26 yaşında hâkim olduğu, 65 yaşına kadar. İşte burada baro başkanımız vardı. Eski baro başkanımız vardı. Şimdi burada bütün hâkimlerin, savcılarının meslekte terfileri, tenzil-i rütbe-leri, cezalar, meslekten el çektirmeler, özlük hakları tamamı 13 kişinin dudağında. HSK diyoruz. Bu 13 kişiyi kim atıyor? Cumhurbaşkanı. 6 tanesini doğrudan doğruya. Evet. 7 tanesini de dolaylı genel başkanı olduğu parti çoğunluğu aracılığıyla. Gidin Anayasa ve Adalet Komisyonu'na bakın çoğunluk nasıl oluşuyor, kim atıyor diye. Hatta geçenlerde çıktı. Bir tane muhalefete verelim dediler. İkisi oy alamadı. Yeniden oylama yapalım dediler. Kura çekecekleri yerde, bir daha yapalım dediler. O yüzden bunu hiç düşünmeyin bile.

Merdan Yanardağ

Türkiye'yi 25 yıldır inanılmaz bir algıyla bir toz bulutu içine aldılar. Bugün 1961 Anayasası iyi demek çok kötü bir şey olarak algılanıyor. 61 çok iyi bir Anayasaydı. 27 Mayıs bu Anayasayı yaptı. 27 Mayıs'ın yapılış nedenlerini filan da hiç tartışmam. Bir tek şeyi tartışırım, üç kişi gerçekten asılmasaydı. Çünkü ben de idam cezasına karşıyım. Ama söylenen oradaki bütün olaylar bugün yargı safhalarını biraz izleyenler bilir ki 15 katı. Öyle yargılama filan da yok. Şimdi 15 katı, savcı bu terör örgütü üyesidir, şöyledir böyledir diye gönderiyor. Şimdi 367 de böyledir. Bu dönemler geçsin. Bir gün tartışırız, konuşuruz. Sadece o güne kadar sizlerden istirhamım 1961 Anayasası'nın 86. maddesine, hukukçu olanlar bir baksın. Bir de 1982 Anayasası'nın ilk şeklinin, 2017'den öncekinin 96. maddesine baksın. 367'yi sonra bir gün gene telefon edersiniz konuşuruz. Türkiye'de her şey algıyla yaratıldı. Kesinlikle her şey algı. Tamamı da uydurma. Eşit yurttaşlığı herkes istiyor. Hepimiz istiyoruz. Eşit yurttaşlık. Yurttaşlık nedir? Yurttaşlık dayak yememe özgürlüğü değildir. O özgürlük yabancıların da var. Türkiye'de olan şu anda bir Japon da aynı hakka sahip. İfadesini söylemek değildir. Kişi güvenliği değildir. Kişi dokunulmazlığı değildir. Nedir? Seçimlerde oy kullanmak, kamu hizmetlerine girmek. Başka bir şey var. Bir de vergi. Var mı bir hakkı? Peki eşit yurttaşlıktan kastettiğimiz ne?

Aydınlar. Aydınlar özeleştiriyi yaptı mı? Vallahi özeleştiriyi yapa yapa bir hal olduk; eğer acı çekmekten mistik bir tat almayacaksak kendimizi şişlemekten vazgeçelim. Bu toplum çok şanslı böyle aydınlara sahip olduğu için. Ben ilk tutuklandığımda

1979'da Siyasal Bilgiler Fakültesi öğrencisiydim. 12 Eylül'de SBF son sınıf öğrencisiydim. Tutuklandım. Ergenekon'dan tutuklandım. Geçen sene de Silivri'den çıktım. Daha ne istiyorsunuz? Bakın bundan vazgeçmek lazım. Aydınlarımızın suçu. Ne suçu ya?

Aydınlar, Yaşar Kemal, Orhan Kemal... Bu ülke, Rifat Ilgaz'ı hapsetmiş bir ülke. Vazgeçtik mi sizi sevmekten? Vazgeçmedik, değil mi? E manyak değiliz herhalde. Bir inancımız var. Bir siyasal inancımız var. Bir kavgamız var. Bir derdimiz var. Bana diyorlar ya keyfine bak, bir televizyon var elinizde. Siz zannediyor musunuz bize birtakım çıkarlar sunulmadı, teklif edilmedi? Zannediyor musunuz? E niye peki? Dedğim gibi acı çekmekten zevk alıyoruz. Ben cezaevini seviyorum. Böyle mi? Buradan vazgeçelim. Türkiye'nin aydınları şudur, bakın çok şanslı bir toplumdur Türkiye. Batıda 68 gençliğine bakın hepsi daha sonra bakan oldu. Kurulu düzene CEO oldular şirketlerde, sistem onları içerdi. Bizde sistem çok hoyrat. Kızıldere'de öldürdüler. 6 Mayıs'ta idam sehpaalarına gönderdiler Deniz Gezmişleri. Arkadaşlarımıza işkence yaptılar. Siz ne zannediyorsunuz? Mustafa Kemal Harbiye öğrenciliği ve kurmay eğitimi sırasında tam dört kez tutuklandı yasadışı örgüt faaliyeti sürdürmekten. Onun ünlü bir konuşması vardır. Beşiktaş'ta Akaretler'deki evinde kurmay yüzbaşı, tayin bekliyor. Abdülhamit'in zaptiyeleri geliyor gözaltına alıyorlar. Sürgüne Filistin'e, Suriye'ye. O zaman Lazkiye ya da Beyrut, Beyrut limanı. Bir yaylı araba galiba. Bir fayton olması lazım. Annesi Zübeyde Hanım Sirkeci rıhtımına kadar arabanın arkasından ağlaya ağlaya geliyor. Diyor ki "Annemi o rıhtımda gözü yaşlı bıraktım." Bu ülkenin aydın kuşağı böyle arkadaşlar. Biz Namık Kemallerin, Magosa zindanından gelenlerin, Harbiye nezaretinden gelenlerin, Mamak'tan, Metris'ten, Silivri'den gelen bir aydın kuşağıyız. Ben Kürt sorunu nedeniyle hapis yattım. Daha geçen sene çıktığım olay o. Aydınlarla saldırmaktan vazgeçin. Tamam mı? Aydınlarla saldırmaktan vazgeçin. Meydanlara, sokaklara gideceksiniz. Ateş edildiği zaman önce bize ateş edecekler. Şakası yok. Bize ateş ediyorlar. Siperin önünde olan biziz. Türkiye'deki aydın. Bak o bakımdan bu topluma nasıl bir sevdaysa, biz böyle karşılıksız, bu ülkede denir ya seversin kavuşamazsın aşk olur denir ya, bizim aydın kuşağının böyle bir özelliği var. Sürgün, hapis, öldürülmüşsün, işkence görmüşsün ama hâlâ bu ülkenin kurtuluşu için mücadele ediyorsun. Dünyanın hiçbir yerinde böyle bir aydın kuşağı yok. Uğur Mumcuları yok. Onların Namık Kemalleri yok. Mustafa Kemalleri yok. Deniz Gezmişleri yok. Ne güzel. Bakın siz 6. Filo'yu denize dökenlerle berabersiniz. O arkadaşlarımızın büyük bir bölümünü bu sistem harcamadı mı? Ama bakın hiçbirimiz vazgeçmedik.

Süheyl Batum

Bakın ben vakıf üniversitelerinde keyfine bakabilir, birtakım konferanslara gider, yurtdışında gayet iyi olanaklarla çalışırdım. İktidara da bir laf etmezdim. Devşirdikleri oldu. Bakın çok devşirdikleri var. Çok gizli kapaklı işler, çok pis pazarlıklar sürüyor. Onları biliyorsunuz. Dikkat edin, çok keskin, çok sol gerekçelerle yapılır

bu iş bazen. Ne yaparsınız? İktidarı bırakırsınız. Muhalefet partisini eleştirirsiniz. Mesela en kolay yol budur. Keskin davranırsınız. Muhalefet liderine armut dersiniz mesela. Sıkıysa söylesene iktidardakine. Bakın bazı uzlaşmalar böyle başlar. Çok keskin, acayip ulusalcı, jilet gibi. Önüne geleni kesiyor neredeyse. Elinde bir ustura var. Hem de nasıl, hiç kimseyi bırakmaz. Bazı uzlaşmalar böyle yapılır. Böyle kritik bir dönemdeyiz. O bakımdan Türkiye bir kavşakta, tarihsel bir kavşakta, hangi yöne gideceğine biz karar vereceğiz. Bizim mücadelemiz karar verecek. Konjonktür çok inişli çıkışlı. Suriye'deki değişim, iktidar değişimi Türkiye'yi çok yakından etkileyecek bir potansiyel içeriyor. Bölgede yaşanan her şey, dünyada yaşanan her şey Türkiye'yi bir şekilde etkiliyor. Ukrayna savaşı ile Suriye arasında çok doğrudan, olan bitenler arasında çok doğrudan bir ilişki var. Türkiye kritik bir yerde. AKP tükenmiş vaziyette ama iktidar ömrünü uzatmak için her şeyi yapmaya hazır. O halde bu bilinçle, bu perspektifle bir mücadele yürütmeliyiz diye düşünüyorum ben. Teşekkür ederim.

Seyirci

Benim hâlâ bugün bile gördüğüm manzara şöyle. Sanki Türkiye'deki bütün sorunlar, bütün olan bitenler sadece CHP'nin sorunu ya da Cumhuriyet Halk Partililerin sorunuymuş gibi görünüyor. Ve bu mücadelenin, bu dışarıdaki yapılmaya çalışılan mücadeleye ait tüm çabaların CHP tarafından yapılması gerekiyormuş gibi bir algı var toplumda. Oysa Türkiye'nin bugün yaşadığı şeyler hepimizin sorunu ve bazılarımızın eliyle bugüne geldi. Sorum şu: Bu nasıl değiştirilebilir ve tüm toplumun en azından büyük bir çoğunluğunun sorunu olduğu halka nasıl idrak ettirilebilir?

Seyirci

Bu PKK terör örgütü sorununu sağ ideoloji çözemez. Kesinlikle CHP iktidara gelip bu konuyu temelden çözebilecek bilgi, beceri, tecrübe ve kadrolara sahiptir. Onun için bir an evvel, gecikmeksizin erken genel seçim yapıp tekrar parlamenter sisteme dönülüp başbakanlık sistemine geçilmeli ve başbakan kesinlikle Cumhuriyet Halk Partisi'nden olmalıdır.

Seyirci

Can Atalay ile ilgili Anayasaya göre karar Meclis'te okundu. Buna rağmen tahliye edilmedi. Bundan sonraki süreç nasıl olur?

Seyirci

Siyasal İslam konusunda Türk halkında şöyle bir algı var. Maalesef kansız sahadan çekilmeyecek gibi bir inanış yavaş yavaş geliyor. Buna ne yapmalıyız? Bu kadar basit. Teşekkürler.

Seyirci

Şimdi Merdan Bey siyasal İslamcılığın Kemalist devrime karşı olduğunu söyledi. Demokrat Parti'nin de bu Kemalist devrime karşı bir hareket olduğunu söyledi. Komünizmle Mücadele Derneği'nin Kemalizmle mücadele olduğunu söyledi ve bunlardan yetişenlerin siyasal İslamcı olduğunu söyledi. Ancak şimdi Ergenekon Davası'nda hapis yatanların siyasal İslamcılarla aynı saflarda olduğunu, arada çıkıp Ekrem İmamoğlu'na falan hakaretler ettiğini görüyoruz. Bazılarının milletvekili olduğunu görüyoruz. Bazı eski askerlerin, Perinçek'in mesela Vatan Partisi genel başkanının Cumhuriyet İttifakıyla ittifak yapmaya çalıştığını gördük. Bunu nasıl yorumluyorsunuz? Ulusalçılarla siyasal İslam arasında bir ittifak olduğunu düşünüyor musunuz?

Merdan Yanardağ

Her sorunun sorumlusu CHP olabilir mi? Maalesef böyle bir algı yerleştirdi. Bir önceki dönemde Cumhuriyetin bütün kusurlarının ve kötülüklerinin sorumlusu CHP gibi sunuldu. Oysa ben ilk konuşmamda bir tarihsel arka planı anlatmaya çalıştım. Bu nedenle yaptım onu bir bakıma. Her devrim gibi Cumhuriyetin de iki kanadı vardı. Bir devrimci kanadı, Cumhuriyetçi, ilerici, aydınlanmacı kanadı. Bir de muhafazakâr kanadı. O muhafazakâr kanat 1946'lardan hatta net olarak da 1950'den sonra Cumhuriyete egemen oldu. 27 Mayıs vardı, 1965'te tekrar Adalet Partisi iktidar oldu. Biliyorsunuz bir de kısa koalisyon hükümetleri vardır. Biz neden Cumhuriyetin bu 80 yıllık yakın tarihindeki bütün kötülüklerin sorumlusu olarak Cumhuriyet Halk Partisi'ni görelim? CHP'nin bu dönemde yerel yönetimler dışında ve kısa dönemli koalisyon hükümetleri bir tarafta tutulursa bugün yaşadığımız hiçbir kötülükte temel bir sorumluluğu yoktur. CHP'ye ancak şunu söyleyebiliriz biz. Neden bu kadar yıl boyunca iktidarı tekrar almadığını tartışabiliriz. Bu başka bir şey. Ama bütün kötülüklerin sorumlusu ilan edemeyiz. Bu yanlış. Ama bir önceki dönem, isim vermek hoş değil, bir önceki dönemde böyle oldu. Helalleşmek için gidip CHP neredeyse Cumhuriyeti kurduğu için özür dileyecek hale getirildi. Bu kafayla olmaz.

Bakin, özgüven yaptığını inanç, doğru olduğuna abdestinden emin olmak diye bir deyim vardır. Siz kendi ideolojinize, siyasal anlayışınıza, tarihsel birikiminize, yaptığınız, attığınız adımlara inanmıyorsanız eğer, buna ilişkin yeterli özgüvene sahip değilseniz siz onun kavgasını veremezsiniz. Şimdi değerli başkanla sabah sohbet ederken dedi ki "100 yıl öncesinin parlamentosunda bütün siyasal akımlar var." Çok doğru bir tespit. Siyasal İslamcılar var. 100 yıl önce liberaller var mı? Var. Hürriyet ve İtilaf Partisi, Ademi merkezîyetçiler, Ahrar Fırkası vardı. Kürt Teali Cemiyeti vardı. Şeriatçılar vardı. *Volkan* gazetesi, Derviş Vahdeti ve diğerleri Abdülhamitçi. Jön Türkler vardı değil mi? Sonra İttihat ve Terakki, sonra Kuvayı Milliye, sonra Anadolu

ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve Cumhuriyet Halk Partisi. Devrimci Cumhuriyeti kuran kadrolar. İşte orada temel sorun budur. Devrimci, Cumhuriyetçi kadrolara ihtiyaç var. Kurduğu Cumhuriyete her şeyiyle sahip çıkacak ve onu toplumcu ve halkçı bir anlayışla yeniden kendi tarihsel temelleri üzerinde zenginleştirerek üretecek bir harekete ihtiyaç var. Bu nedenle eleştirilebilir. O nedenle, bu bir parça önyargı ya şu iktidara kızıp Cumhuriyet Halk Partisi'ni niye şişliyorsunuz, ne alakası var? Bir de öyle bir hale getirdi ki; bakın burada bir liberal aydın hilesi yapıldı. Uzunca bir süre AKP iktidarına şöyle dendi: AKP iktidardaki muhalefet partisi gibi davrandı. Devlet CHP'nin iktidar AKP'nin gibi bütün kötülükleri CHP'ye yükledi. Vallahi CHP de bunu kabullendi, devleti kendisinin zannetti. Şimdi burada polis memuru arkadaşımız var. Allah aşkına kaç tane emniyet müdürü var CHP'li? Var mı bir tane? Bakın lise müdürü bulamazsınız. O nedenle devlet siyasi İslamcılarının eline geçti ama Cumhuriyet halkın. Bu ruh, bu duygu bu toplumda yaşıyor. O yüzden arafta bir ülke, hangi yana düşeceği, hangi yola gireceğiyle, tarihsel bir çataldayız. Bir kavşaktayız. Tarihsel kavşak. Nereye gideceğimizi bu mücadele belirleyecek. Ama şu suçluluk kompleksinden kurtulalım.

Bu ülkede kimsenin namaz kılması, oruç tutması, hacca gitmesi, ibadet etmesi yasaklandı mı? Nasıl bir zulüm görmüş oluyorlar? Niye peki? Türbanlı ya da başörtülü -hangi kavramı tercih ederseniz edin- okullara girmeyi yasaklayan kim? 12 Eylül yönetimi. Bakın dolayısıyla durum şu. Sivas'ta solcular yakılır, Aleviler yakılır. Uğur Mumcu öldürülür. Bunların katillerinin hepsi İslamcı. Bahriye Üçok öldürülür. Bir ilahiyatçısıdır. İlahiyat Fakültesi öğretim üyesidir. Muammer Aksoy öldürülür. ADD'nin kurucu başkanıdır. Ahmet Taner Kışlalı öldürülür. Maraş'ta katliam yapılır. Çorum'da, Sivas'ta, Madımak'ta katliam yapılır. Oruç tutmadığı için öldürülür çocuklar. Elazığ'da, Malatya'da, Erzurum'da bıçaklanır, öldürülür. Ya siz oruç tuttuğu için dövülen, bıçaklanan bir kişiyi, bir kişinin haberini okudunuz mu bu ülkede? Peki niye onlar mağdur biz zalim oluyoruz? Bir ara CHP'yi yönetenlerin de böyle bir kompleksi vardı.

Süheyl Batum hocam sana da cumhurbaşkanlığı teklifi geldi ama kaçırdın. Şimdi dolayısıyla bu kompleksten çıkmak lazım. Sağ partiler Kürt sorununu çözebilir mi? Mehmet Bey, polis arkadaşımız sordu. Çözemezler. Kürt sorununun temel sebebi onlardır. Çünkü toprak reformunu engelleyen, Güneydoğu'daki ağalık ve şeyhlik düzeninin korunmasına yol açan, Türkiye'deki o muhafazakâr ve merkez sağ siyasetçilerdir. Cumhuriyetin bu konudaki tereddütleri kuşkusuz var. Bakın köylünün topraklandırılması kanunu birkaç kez çıkarılmak isteniyor. 1937'de yapılmak isteniyor. Şeyh Sait İsyanı nedeniyle bu 20'li yıllarda yapılamıyor, 30'lu yıllarda yapılamıyor. En son kanun 1945'tir yanlış hatırlamıyorsam. Ama siz ağalık ve şeyhlik düzenini çözemezseniz entegrasyon, gönüllü bütünleşme bunlar gerçekleşmez. Bu sorunun bu kadar büyük ve derin yaşanmasının, bu kadar sarsıcı ve yıkıcı bir

biçimde yaşanmasının nedeni Türkiye'deki merkez sağ iktidarlardır. Dolayısıyla Türkiye sağ, hele ırkçı faşist bir parti ya da siyasal İslamcı bir partiyle Kürt sorununun demokratik çözümünü gerçekleştiremezsiniz. Bunun için özgürlükçü, demokratik ve Cumhuriyetçi bir kafaya, bir perspektife, bir bakışa ihtiyaç vardır. Sorunu çeşitli biçimlerde tanımlayabiliriz. Şu ya da bu düzeyde, şu ya da bu şekilde. Ama herkesin bir karar vermesi lazım. 21. yüzyılda Türkiye'nin rotası ne olacak?

Siyasal İslam sahadan nasıl çekilir? Mücadeleyle çekilir. O mücadelenin yöntemlerini hayat belirler. Ama öncelikle "bunlar kan dökerler" diye korkar evinize çekilirseniz siyasal İslam çekilmez. Önce cesarete ihtiyaç var. Kimse de bu ülkede İsa peygamber değildir. Bir yanağına tokat atılırsa öteki yanağını uzatacak insan az bulunur. 70'li yıllarda biz buna tanık olduk. 70'li yıllarda kontra gerillacı ülkücüler ve İslamcılar sokakta bir operasyon gücü olarak kullanıldı ama yenilgiye uğradılar. 12 Eylül darbesi o nedenle yapıldı. O nedenle 12 Eylül darbesi tarafsızmış gibi geldi. Neden o? Bu ülkenin geleneği var. Bu ülke cesur çocuklarına da sahip. Ama öncelikle bizim mücadelemiz, demokratik alanda ve hukuk içinde kalarak yürüteceğimiz mücadeledir. Nasıl çözülür? Dört tane madde var. Çok basit. Hemen seçim, demokratik bir Meclis, yeni bir iktidar ve demokratik bir çözüm. CHP yapacak. CHP yapacak, Meclis'te yapacak ve toplumun denetimine ve eleştirisine açık yürüyecek. İstihbarat örgütleriyle olmaz o iş. Zorluyorsunuz işte. Hep beraber zorluyoruz. Bakan, iktidar Türkiye'yi eskisi gibi yönetemiyor. Eğer halk da eskisi gibi yönetilmek istemediğini gösterirse eylemli bir şekilde, mecburen gidecekler. 2028 onların hedefi, onların tarihi.

Siyasal İslamcılarla ulusalcılar işbirliği yapıyor mu? Yapmıyor arkadaşlar. Ufak tefek örnekleri var. Vatan Partisi de ulusalcı yetmez ama evetçidir. Bu kadar. Böyle bir şey yok. Birkaç askeri o televizyonlarda görüp de "ya bunlar Ergenekon'dan yattı, orada ne arıyorlar" filan deyip bütün ulusalcı ve Cumhuriyetçi çevreleri, Ergenekon'dan yargılanmış olanları suçlamaya kalkmayın. Ben de Ergenekon'dan hapis yattım.

Süheyl Batum

Can Atalay için söyleyeyim. Şimdi bizim anayasamız açık esasında, bir kişi kesin kararlar mahkûm olursa bunun Meclis'te okunması yeterli. Sadece Meclis'te okununca milletvekilliği düşüyor. Gergerlioğlu için de böyle yapıldı. CHP Milletvekili Enis Berberoğlu için de. Hatta ondan sonra biz konuştuk şu anda CHP'de insan haklarından sorumlu olan arkadaşla, ne yapılacak? Gayet basit yapılacak şey, buna itiraz edeceğiz. Ettik, edildi ve Anayasa Mahkemesi kararını verdi ve okunmasına rağmen kesin hüküm verilmemesi gerektiği halde, davanın durdurulması gerektiği halde durdurulmadığı için o sırada Anayasa Mahkemesi kararını kabul ettiler. Enis Berberoğlu çıktı. Can Atalay aynı durumda.

Can Atalay'ın kararının okunmaması gerekiyordu. Çünkü davanın durdurulması gerekiyordu. Milletvekili seçilmişti. Ancak bu sefer Cumhurbaşkanı çok ısrar ettiği için korktu Yargıtay ve ondan dört ay önce tersine karar vermiş olmasına rağmen, "Anayasa Mahkemesi'nin dediği geçerlidir" demiş olmasına rağmen Yargıtay dedi ki "hayır, ben Anayasa Mahkemesi gibi düşünmüyorum ve yargılamayı yaptım. Kesin hükmü de veriyorum". Bu çok tartışılmasına rağmen Numan Kurtulmuş o gün kendisine bir görev uydurup Azerbaycan'a gitti, her zaman nöbete çağrılan biri vardır. Bekir Bozdağ. O gitti ve kararı okudu. Bekir'in zaten en önemli görevlerinden biri budur. Kimsenin yapmak istemediği görev olunca onu atarlar. Ne olursa olsun o yapar. Bakarsınız bundan sonra başsavcı filan bile atanabilir. Dolayısıyla şimdi haklı olarak Anayasa Mahkemesi'nin kararının okutulmuş olması Meclis'te ek bir güvence vermiyor. Zaten maalesef Anayasa Mahkemesi kararını verdiğinde buna uyulması zorunluydu. Şimdi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne tekrar gidilecek. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi de %100 ihlaldir bu diyecek. Yapılmaması lazımdı. Anayasa kararına uyulmuyor. O yüzden zaten Merdan Bey dedi ki 2017 Anayasası vardır ve şu anda geçerli olan budur dedi.

Biz buna Anayasa hukukunda Anayasasızlaşma diyoruz. Anayasasızlaşma. Evet doğru, şu anda Türkiye'nin bir Anayasası yok. Recep Tayyip Erdoğan ne derse o, yargıda da o, yürütmede de o, yasamada da o, idarede de o. Dolayısıyla sadece belirli ajanlar aracı. Ajan derken belirli memurları, görevlileri aracılığıyla yaptırıyor bu işi. Mesela çok önemli, demin söylediğiniz mühürsüz oylar. İnanılmaz bir şeydir o. Yasa çünkü mühürsüz oyların geçersiz sayılmasını söyler. O Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Sadi Güven şimdi mutlaka torununu kucakında oynatıyor ve eğleniyor. Ama bu ülkede rejimi değiştiren birinci kişi oldu. Devran döndüğünde soruşturulacak insan. Bakın mahkûm edilmesi falan değil, soruşturulması gerekli insanlardan biri de odur. Çünkü bilerek isteyerek kanun yapmıştır. Yüksek Seçim Kurulu kanun yapabilir mi? Kanun diyor ki mühürsüz oy sayılmaz diyor. Saydı. Son olarak bir şey daha söyleyeyim. Harika bir toplantı. Bazı üstünkörü, baştan savma sözlerle çok kapıldık. Mesela bunlardan biri de şu. Burada söylenmedi. Tam tersini Merdan da söyledi. "Türkiye'nin, Cumhuriyetçi aydınları bu işi çözecektir" dedi. CHP'nin gerçekten ideolojisi sağlam, net, açık, tutarlı çoğunluğu mutlaka bu sorunu çözecektir. Kürt sorununu da çözecektir. Ama bunların yaptığı veya söylediği gibi değil. DEM'i de bunların içine koymaya başladım artık. Çünkü daha Bismillah "Lozan'a girip soykırım yaşadık" dediğiniz takdirde bu sorunu çözmeye imkânınız kesinlikle yoktur. Olmaz. Dolayısıyla bunu ciddi düşünen, Cumhuriyete sahip çıkan bütün Cumhuriyet Halk Partisi milletvekilleri, sevenleri, taraftarları, hepsinin beraber bu sorunu, bütün sorunları da çözebileceğine, bu birikimin olduğuna inanıyorum. Hepinize saygılar.

Evren Özalkuş

Süheyl Batum hocam. TELE1 Genel Yayın Yönetmeni, gazeteci Sayın Merdan Yanardağ. Elbette bu forumları hepsini düzenleyen, böyle güzel forumlarla bilgilennemizi sağlayan Sayın Muratpaşa Belediye Başkanı Ümit Uysal'a ve sizlere çok teşekkür ediyoruz katılımınız için. Forum Muratpaşa'nın sonuna geldik. Sevgili katılımcılar kendinize iyi bakın.

FORUM MURATPAŞA: ANAYASA KRİZİ VE DEMOKRATİK ULUS DEVLET SONUÇ BİLDİRGESİ

Antalya Muratpaşa Belediyesi'nce düzenlenen Forum Muratpaşa serisinin altıncısı 'Anayasa Krizi ve Demokratik Ulus Devlet' başlığında toplandı.

Türkan Şoray Kültür Merkezi'nde düzenlenen ve gazeteci-yazar Merdan Yanardağ ve Anayasa Hukukçusu Prof. Dr. Süheyl Batum'un konuşmacı olarak yer aldığı forumun moderatörlüğünü gazeteci Evren Özalkuş üstlendi. Forumun açılış konuşmasını ise Muratpaşa Belediye Başkanı Ümit Uysal gerçekleştirdi.

Ulus devleti, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 'Türk Milleti' tanımı altında, Anadolu'yu vatan yapan kurucu iradenin ortak adı olarak tanımlayan Forum'un mevcut anayasa tartışmalarına ilişkin tespitleri ve çözüm önerileri şöyledir:

MEVCUT DURUM VE SAPTAMALAR

Türkiye Cumhuriyeti 1924, 1961 ve 1982 olmak üzere üç anayasa süreci yaşamıştır. Mevcut 1982 Anayasası defalarca değiştirilmiş olmasına rağmen anayasal ve yasal düzlemde demokratik standartlar açısından -örneğin kuvvetler ayrılığı- 1924 Anayasası'nın gerisindedir. Türkiye'nin çağdaş, özgürlükçü ve katılımcı bir anayasaya ihtiyacı olduğu açıktır. Ancak bu süreç yalnızca anayasanın içeriğiyle değil, aynı zamanda nasıl yapıldığıyla da ilgilidir. Yeni bir anayasa yapımı ya da mevcut anayasanın değişikliği; düşünce ve ifade özgürlüğünün güvence altına alındığı, katılımcı, demokratik ve eşitlikçi bir ortamı zorunlu kılmaktadır. Mevcut siyasal iklim bu niteliklerden oldukça uzaktır.

Türkiye, 21. yüzyılın ilk çeyreğinde tarihsel bir kavşakta bulunmaktadır. Anayasa süreci, ülkenin geleceğini belirleyecek temel taşlardan biridir.

ÖNERİLER

1- Tarihsel Değerlendirme

Türkiye'nin anayasa içeriği ve uygulamalarında yaşadığı demokratik gerileme tarihsel olarak analiz edilmeli, geçmişte yapılan hatalardan ders çıkarılmalıdır.

2- Demokratik Ortamın Tesisi

Anayasa ancak toplumun ihtiyaçları doğrultusunda ve Türkiye'yi 21. Yüzyıla taşıyacak bir zeminde tartışılabilir ve yapılabilir. Anayasa yapım süreci öncesinde, temel insan hak ve özgürlüklerinin, özellikle düşünce ve ifade özgürlüğünün güvence altına alındığı, katılımcı ve eşitlikçi bir kamusal alan oluşturulmalı, bu ortamın inşası için başta iktidar olmak üzere tüm siyasi aktörler anayasal ve demokratik yollarla sorumluluğa davet edilmelidir.

3- Şeffaflık ve Kamu Yararının Esas Alınması

Anayasa süreci, “Neden yapıyoruz?”, “Nasıl yapıyoruz?” ve “Ne yapıyoruz?” sorularına kamu yararını esas alan, şeffaf ve denetlenebilir yanıtlar üretmelidir.

4- Araçsallaştırmaya Karşı Duruş

Anayasa süreci, herhangi bir siyasi partinin, iktidarın, etnik ya da dinsel grubun, ekonomik zümrenin ya da çıkar çevresinin gücünü artırmaya yönelik bir stratejik aparat olarak kullanılmamalıdır. Yeni anayasa süreci, terör faaliyetlerinin sonlandırılması karşılığında yürütülecek herhangi bir müzakere sürecinin bütünüyle dışında kalmalıdır.

5- Dış Müdahalelere Karşı Bağımsızlık

Anayasa yapımı veya değişikliği süreci, dış dayatmalardan, uluslararası baskılardan bağımsız şekilde, Türkiye'nin iç dinamiklerine uygun biçimde yürütülmelidir.

6- Toplumsal Gerçekliğe Uygunluk

Süreç, Türkiye'nin siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel çatışmalarına yasal çözümler üretecek bir anlayışla, ülkenin özgün koşulları gözetilerek şekillendirilmelidir.

7- Ulus Devlet Temeli

Yeni anayasa ya da anayasa değişiklikleri, ulus devlet temeli üzerine inşa edilmelidir. Çünkü ulus devlet, tarihsel-sosyoekonomik evrim süreci içinde ortaya çıkan ve gelişmiş bir devlet modelidir.

8- Toplumsal Katılım ve Mutabakat

Anayasa süreci, toplumun farklı kesimlerinden gelecek önerilerin toplanması, tartışılması ve nihai metnin toplumsal mutabakatla belirlenmesi esasına dayanmalıdır. Bu süreç; şeffaf, denetime açık ve eşit koşullarda yönetilmeli, ortaya çıkan metin Meclis ya da referandum aracılığıyla halkın onayına sunulmalıdır.

9- Toplumun Bilinçlendirilmesi

Toplum, anayasal hak ve özgürlükler konusunda bilinçlendirilmeli; vatandaşların haklarına sahip çıkması, bu hakları geliştirmek için mücadele etmesi ve hak kayıplarına karşı duyarlılık göstermesi sağlanmalıdır. Bu doğrultuda anayasa konusunda bilgilendirici yayınlar, etkinlikler ve kampanyalar düzenlenmelidir.